

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

4

CELAL YILDIRIM

MİRAC

بسم الله الرحمن الرحيم

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

4

KAYNAKLARIYLA

AHKÂM HADİSLERİ

MEZHEPLERE GÖRE FIKHİ HÜKÜMLER VE ŞERHLERİ

Editör
Taner Çakıcı

Redakte ve Tashih
Ahmet Büyüksolak
Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Sayfa Düzeni
Rabbani Düz

Kapak Tasarım
Yunus Karaaslan

Baskı
Lord Matbaası

Cilt
Desen Ciltevi

ISBN (TAKIM)
978-605-5644-62-8

ISBN (Cilt 4)
978-605-5644-66-6

MİRAC

MİRAC YAYINLARI
Güneştepe Mh. Kültür Sk. No:20/B Güngören – İstanbul
GSM: 0 535 256 29 51 Telefon: 0 212 523 38 04
www.miracyayinlari.com

4.
CİLDİN
İÇİNDEKİ KONULAR

I. KONU
ZEKAT

II. KONU
ORUÇ

III. KONU
HAC

OKURUN DİKKATİNE

KONUNUN ANLAŞILMASINI SAĞLAYAN ÖNEMLİ BİR AYRINTI

KONUYA DELİL OLAN HADİS-İ ŞERİFLER AKTARILIRKEN HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA HANGİ KAYNAKTAN ALINDIĞINI BELİRTEN DİPNOT NUMARASI EKLENMİŞTİR.

BU DİPNOT NUMARALARI AYNI ZAMANDA O HADİS-İ ŞERİFE VERİLEN HADİS NUMARASI ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR.

BÖYLELİKLE HADİS-İ ŞERİFLERİN SONUNA EKLENEN NUMARALAR **1 -** DİPNOT ÖZELLİĞİ **2-** HADİS NOSU ÖZELLİĞİ TAŞIMAKTADIR

KONUYLA İLGİLİ DİĞER HADİS-İ ŞERİFLER VE TAHLİLLERİ BAŞLIĞI ALTINDA HADİS-İ ŞERİFLERİN KRİTİĞİ YAPILIRKEN 46 NO'LU HADİS DER. O TAKTİRDE 46 NOLU DİPNOTA ULAŞTIĞINIZDA HADİS-İ ŞERİFE ULAŞMIŞ OLURSUNUZ.

ÖRNEK BİR SAYFA

KİTAPTA BİLİNMESİ GEREKEN USÛL

BURNA SU ÇEKMEDE MÜBALÂĞA

Burun havayı teneffüs etme ve koku alma organımızdır. O bakımdan havada gözle görülemeyecek kadar küçük olan bazı mikropları, havayla birlikte ciğerlerimize aktarmaktayız. Burundaki kıllar ve sümüksü doku toz ve mikropların hemen ciğere inmesine engel teşkil eder, öyle ki, hava burundan geçerken ısınır, ıslanır, tozları temizlenir. Bununla beraber burnumuzu birkaç defa iyice yıkayıp temizlememiz, sağlığımızı koruma bakımından çok önemlidir. İslâm dini, abdest ile bu imkânı sağlamıştır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her abdest aldığında hem ağzını çalkalar, hem de burnuna su çekip temizlerdi. Bu O'nun sünnetlerinden ve koruyucu hekimlikle ilgili tavsiyelerinden biridir.

Lakıyt b. Sabrete (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette şöyle nakletmiştir: Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, Ya Rasulallah! Abdestten bana haber ver, dedim buyurdu ki: "Tastamam abdest al, parmaklar arasını hilâlle ve burna su çekip temizlemede mübalağa yap, meğerki oruçlu bulunasın (o takdirde burnuna fazla ve mübalağa ile su çekme)."[46]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivâyette ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "(Abdest alırken) burna iki veya üç defa mübalağayla su çekip sümkürün."[47]

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

46 no'lu hadîsi aynı zamanda İmam Şâfiî, İbn Cârud, İbn Huzeyme, İbn Hibban, Hâkim ve Beyhakî İsmail b. Kesir El-Mekkî tarikiyle Âsım b. La-

46 Buhari / Eyman 15, İsti'zan: 18, Vudû: 29. Müslim/Taharet 5/ 25, 26, 29. Salat; 46. Ebû Dâvud / Taharet: 46, 56, Salat 144. Tirmizî / Savm: 68. Nesâî/ Taharet: 55, 70, 168, 91, 105. İbn Mâce / Taharet: 44. Taberânî / Taharet: 5. Darimî / Vudu: 34, 35. Ahmed: 1/78, 4/23, 211, 6/40, 81, 84, 99, 112, 258

47 Ebû Dâvud / Taharet: 56. İbn Mâce / Taharet: 44. Ahmed: 1/228

I. KONU

ZEKAT

İSLAM'DA ZEKATIN YERİ VE ÖNEMİ

Zekat, İslam'ın beş şartından biridir. Farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. O bakımdan inkarı küfür, terki büyük günahtır.

Zekatın hicri ikinci yılda veya Ramazan Orucu'nun farziyetinden sonra farz kılındığı belirtilmektedir. "İkinci yılında farz kılınmıştır" diyenler ise, çoğunluktadır.

Zekat, Arapça bir kelime olup mali ibadetin ismidir. Kök mana olarak "artma ve çoğalma" demektir. Aynı zamanda temizlik, arınma, artma, salah-i hal gibi manalara da delalet ettiği bilinmektedir.

Terim olarak, belirlenmiş nisaba erişen para, ticaret malı, ürün, altın ve gümüş, aynı zamanda davar gibi maddelerden belirli bir nisbeti çıkartıp müstahik olanlara verilen sadakadır. Yerden çıkan ürünler ve bir de sene başında nisaba ermiş mal ve paraya sene ortalarında ilave edilen, katılan mal ve paralar dışında diğerlerinin sahiplerinin nezdinde üzerinden kameri bir yılın geçmesi şarttır. Yerden çıkan ürünlerin senesinin dolması beklenilmeden harmanda iken çıkarılıp verilir. Bunun gibi, sene başında nisaba ermiş para ve ticari mala sene ortasında veya sonuna doğru katılan para ve ticari malların da senesinin dolması beklenmez, senesi dolan nisaba tabi olup hepsinin senesi dolmuş kabul edilerek zekatı çıkarılıp verilir.

Zekatın ferdi, ailevi, içtimai birtakım faydaları söz konusudur:

Önce zekat, ferdi yardıma alıştıran, maddeyi amaç olmaktan uzak tutan araç olarak belirleyen; ruhu arındıran, vicdanı huzura kavuşturan, kişinin saygınlığını ve güvenirliğini artıran, yalnız kendisi için değil, aynı zamanda ailesi, çevresi ve toplum için çalıştığını öğreten mali bir ibadettir.

Aile fertlerini yardıma, yardımlaşmaya, dayanışmaya alıştıran, komşular arasında sevgi ve saygı bağlarını oluşturan, zayıf unsurları takviye edip

muhtaç durumdan kurtarmaya yönelik hikmeti taşımaktadır.

Toplum yapısında zenginle fakir arasındaki mesafeyi kısaltan, boşluğu kapatan; sosyal adaletin sağlanmasında nazım rol oynayan ilahi emirlerden biridir. O bakımdan zekatla vergiyi birbirine karıştırmamak ve bunları eş anlamlı kelime veya terim sanmamak gerekir. Vergi, devletin mükelleflerden alıp ülke düzenini ve refahını sağlamaya yönelik bir anlam taşır, bunun nisbetini artırmak veya eksiltmek devletin iradesine bağlıdır. Zekat ise, toplumu kaynaştırıp kötülükleri önlemeye; iç huzur ve dayanışmayı sağlamaya, sosyal adaleti kurmaya, kardeşlik bağlarını kuvvetlendirmeye, sınıf farkını kaldırmaya yönelik bir hikmeti yansıtır.

Aynı zamanda zekatın verilecek nisbeti tahdid edilmiştir.

O bakımdan Kitap ve Sünnet'te bu mali ibadet üzerinde yeterince durulmuş ve gereken her türlü açıklama yapılmış; tahrik ve teşviklerde bulunulmuş; vermeyenler için ebedi azab ile tehditler yapılmıştır.

Böylece zekat ve sadaka, mal ve servetin amaç değil araç olduğunu vurgulamakta ve kişisel çıkarın ön plana alınma hevesini kırmakta, ferdin toplumdan kopmaz bir parça olduğunu kalp ve kafalara işlemektedir.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذاً إِلَي الْيَمَنِ قَالَ: إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَادْعُهُمْ إِلَيَ شَهَادَةِ أَنْ لاَإِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَنِّي رَسُولُ للهِ فَإِنْهُمْ أَطَاعُوكَ لِذَلِكَ فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ للهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوكَ لِذَلِكَ فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَي فُقَرَائِهِم فَإِنْهُمْ أَطَاعُوكَ لِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ وَاتِقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْس بَيْنَهَا وَبَيْنَ للهِ حِجَابٌ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:"- Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Muaz'ı Yemen'e gönderdiğinde ona şöyle (talimatta bulunarak) buyurdu ki: "Şüphesiz sen, kitap ehlinden bir kavme gidiyorsun. Onları önce Allah (celle celaluhu)'dan başka ilah olmadığına ve benim de Allah'ın Resulü olduğuma şehadette bulunmaya çağır. Eğer bu hususta sana itaat ederlerse, bu defa onlara, Allah (celle celaluhu)'nun üzerlerine her gün ve gecede beş vakit namaz farz kıldığını bildir. Bu hususta sana itaat ederlerse, Cenab-ı Hakk'ın, zenginlerinden alınıp fakirlerine çevrilecek (verilecek) sadakayı, (yani zekatı) farz kıldığını bildir. Bu hususta da sana itaat ederlerse, artık onların nefis (çok kıymetli) mallarından sakın ve zulme uğrayanın bedduasından kork. Çünkü onun bedduasıyla Allah arasında (engel) hiçbir hicap yoktur."[1]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ لَمَّا تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ أَبُوبَكْرٍ وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ الْعَرَبِ فَقَالَ: عُمَرُ كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لاَإِلَهَ إِلاَّ اللهُ فَمَنْ قَالَهَا فَقَدْ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلاَّ بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللهِ تَعَالَى فَقَالَ وَاللهِ لأُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلاَةِ وَالزَّكَاةِ فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ وَاللهِ لَوْمَنَعُونِي عَنَاقاً كَانُوا يُؤَدُّونَهَا إِلَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَي مَنْعِهَا قَالَ عُمَرُ فَوَاللهِ مَا هُوَ إِلاَّ قَدْ شَرَحَ اللهُ صَدْرَ اَبِي بَكْرٍ لِلْقَاتِلِ فَعَرَفْتُ اَنَّهُ الْحَقُّ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatıyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edince, Ebu

1 Buhari/Zekat: 41,63, Meğazi: 60. Tevhid: 1. Müslim/İman: 29, 31. Ebu Davud/Zekat: 5. Tirmizi/Zekat: 6. Nesai/Zekat: 46. İbn Mace/Zekat: 1. Darimi/Zekat: 1, 9. Ahmed: 1/233

Bekir (radıyallahu anh) (Onun yerine geçip) halife oldu. Araplardan ise inkara sapanlar sapmaya başladı. Ebu Bekir (radıyallahu anh) onları tenkil etmeyi, gerekirse kılıç kullanmayı kararlaştırdı. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona: "Sen nasıl olur da şu insanlarla savaşırsın? Oysa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İnsanlarla, La ilahe illallah demelerine kadar savaşmakla emrolundum. Artık kim bu sözü söylerse, canını ve malını benden korumuş olur; ancak (İslam hukukuna göre, öldürülmesi gereken) haklı bir sebep müstesna. Hesabı ise Allah (celle celaluhu)'na aittir." Bunun üzerine Ebu Bekir (radıyallahu anh) şöyle cevap verdi: "Allah (celle celaluhu)'ya yemin ederim ki, namaz ile zekat arasını ayıran kimselerle savaşacağım. Çünkü zekat, maldan verilen bir haktır. Yine Allah (celle celaluhu)'ya yemin ederim ki, eğer onlar Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e verdikleri bir oğlağı benden menedip vermezlerse onlarla savaşırım."

Hz. Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Allah (celle celaluhu)'ya andolsun ki, bu ancak Allah'ın Ebu Bekir'in göğsünü (kalbini haklı bir) savaşa açması idi ve ben anladım ki Ebu Bekir haklıdır, hak üzeredir."[2]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: "Zekat" kavramı, biri farz, diğeri vacip olmak üzere iki kısma ayrılır. Farz olanı, nisaba eren malın zekatıdır; vacip olanı, sadaka-i fıtr'dır.

Nisaba eren malın -ister ticaret malı olsun, ister nakit olsun- zekatını senesi dolunca hemen vermek gerekir. Sene geçtiği halde vermeyen kimse günah işlemiş sayılır. Bu, imanı Kerhi'nin görüş ve ictihadıdır. İmam Muhammed de aynı görüştedir. Hatta bu imama göre, zekat vermeyenin şahitliği kabul olunmaz. Aynı zamanda geciktirilmesi caiz değildir. Nitekim İmam Şafii'nin de mezhebinin zahirine göre de hüküm böyledir.

Ebu Bekir el-Cessas'a göre: Bir malın senesi dolunca zekatı farz olmakla beraber hemen verilmesi gerekli değildir; bir süre geciktirdikten sonra ve-

2 Buhari/Zekat: 1, Murteddîn: 3, İstisna': 2. Müslim/İman: 32. Ebu Davud/Zekat:1. Tirmizi/İman: 1. Nesai/Zekat: 3, Cihad: 1. Ahmed: 1/11, 19, 36, 48, 2/423

rilebilir.

el-Cessas'ın delili ise şöyledir: Mal, üzerinden kameri yıl geçmeden önce helak olur, elden çıkarsa, kişi onun zekatını vermekle yükümlü tutulmaz. Eğer zekat fevri (yani hemen verilmesi gerekli) olsaydı, o malın da zekatını vermek gerekirdi. Böylece ancak senesi dolan malın zekatı farz olur ve kişi ömrünün sonuna kadar bunu ödemekle yükümlü tutulur.

İmam Maturidi'ye göre: Zekatı mümkün olduğu vaktin hemen evvelinde vermek vaciptir.[3] Nitekim ileride bu konuya geniş yer verilecektir.

Zekatın vücubunun şartları, yani bir kimsenin zekat vermesinin vacip (farz) olabilmesi için şartların gerçekleşmesi söz konusudur: Akıl, büluğ (ergenlik), hürriyet, nisaba malik olmak, üzerinden kameri bir yılın geçmesi, borçtan fariğ olması, asli ihtiyaç dışında kalması ve takdiren bile olsa nami (üreyip artma) durumunda bulunması ve tam mülk olması.[4]

Şafiîler'e göre: Zekat vermenin bir kimseye farz olabilmesi için, İslam, hürriyet, nisap ve yılın dolması, yani üzerinden bir yılın geçmesi şarttır. O bakımdan zengin olan çocuğun ve delinin de malından zekat çıkartıp vermek vaciptir.[5]

Aynı zamanda süresi dolunca hemen verilmesi gerekir. Aksi halde mal sahibi günahkar olur.

Hanbeliler'e göre: Diğer mezheplerde olduğu gibi, zekatın farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sübut bulmuştur. Farziyetini inkar eden müslüman mürted olur ve hakkında mürted hükmü icra edilir. Terkeden kimse günahkar olur; aynı zamanda İslam devleti yetkisini kullanarak ondan zekatını alıp gereken yerlere dağıtır.

Zekat ancak şu beş şartın gerçekleşmesiyle farz olur: İslam, hürriyet,

3 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 2/2, 3'den özetlenerek.

4 Mecmau'l Enhur: 1/192, 193

5 Şeyhülislam Zekeriya El-Ensari/Minhacü't-Talibin: 29

nisaba malik olmak, mülkün tamam olması, üzerinden bir yılın geçmesi.[6]

Böylece bu mezhebe göre de zengin olan çocuğun ve akli dengesi bozuk olanın malından zekatı çıkartıp vermek vaciptir.

Malikiler'e göre: Bu mezhep imamları da Şafiî ve Hanbeliler'le aynı görüş ve ictihattadırlar.[7]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

1 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Hz. Muaz (radıyallahu anh)'a olan bu talimatının, Tebük Seferi dönüşünde gerçekleştiği söylenmektedir. Böylece hicri dokuzuncu yıla tesadüf ettiğini söyleyebiliriz. Nitekim aynı hususu Vakıdi de Ka'b b. Malik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayetle tespit edip belirlemiştir.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in talimatında önce iki şehadet üzerinde durulmuştur. Çünkü bu ikisi dinin aslı ve temelidir. Onlarsız hiçbir ibadet sahih olmaz. Böylece kafirlerin füruatla muhatap tutulmayacaklarına delil var. Öyle ki, iki şehadeti getirip itaat ettikleri takdirde namaz ve sonra da zekatla mükellef ve muhatab tutulacakları söz konusudur.

Beş vakit namaza davet edilmeleri emredilirken, bundan "vitir namazı"nın farz olmadığı ortaya çıkıyor.

Hadisin son bölümünden ise, İslam hükümdarının yetkili organı vasıtasıyla zekatı alıp fakirlere dağıtma yetkisinin bulunduğu anlaşılıyor. Ancak hükümdarın devlet yetkisini kullanarak zenginin en nefis malını alıp dağıtmasının uygun olmayacağı da tenbih mahiyetinde beyan buyurulmuştur.

Sonuç olarak, İbn Abbas hadisi sahih ve ihticaca salihtir.

2 nolu Ebu Hureyre hadisi de sahihtir ve ihticaca salih görülmüştür.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra din-

6 Muvafakuddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebir: 2/436-440

7 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibil-Erbaa: 1/591

den çıkanlar üç grupta toplanır:

Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in peygamberliğini red ve inkar edip peygamberlik iddiasında bulunan Müseyleme ve Esved el-Ansi'yi peygamber kabul edenler.

Dini hükümlerin çoğunu, mesela namaz, zekat ve diğer ümuru red ve inkar edip yeryüzünde ancak şu üç mescidde Allah (celle celaluhu)'ya secde edilebileceğini iddia edenler:

- Mescid-i Mekke
- Mescid-i Medine
- Mescid-i Abdilkays

Namazla zekat arasını ayırıp "Biz namaz kılarız, ama zekat vermeyiz. Bugüne kadar Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şahsiyetinden dolayı zekat veriyorduk; bundan böyle vermemize gerek görmüyoruz" diyenler.

Ebu Bekir Sıddık (radıyallahu anh) ilk iş olarak iki yalancı ve sahtekar olup peygamberlik iddiasında bulunan ve halkı ifsad edip kargaşalık çıkartan Müseyleme ile Esved el-Ansi'yi tenkil ve yok etmek üzere asker gönderdi. Allah (celle celaluhu)'nun izniyle kısa zamanda bunlar imha edilerek büyük bir fitne ateşi söndürüldü.

İkinci grup üzerine de ordu gönderip tevbe edenleri bağışladı, etmeyenleri kılıçtan geçirmek suretiyle bastırdı.

Üçüncü grubu da ihmal etmedi ve hadiste ifadesini bulduğu gibi, onları da tenkil edip İslam'ın farzlarını yerine getirmeleri için asker gönderdi ve kısa zamanda çoğunu İslam çizgisine getirmeyi başardı.

Bütün bu olaylar zekatın önemini, İslam nazarında işgal ettiği yeri göstermektedir.

Zira farzların hepsi iki şehadet kelimesiyle iç içedir. Bunları birbirinden ayırmak, dinin bütünlüğünü zedelemek olur. Allah'a ve rasulüne dosdoğru iman, imanın diğer şartlarını kapsadığı gibi, İslam ahkamının, farz ve vacip-

lerinin hepsini de kapsayıp içine almaktadır. O bakımdan Ebu Bekir Sıddık (radıyallahu anh), Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Ümirtu en ukatile'n-nas." hadisini böyle açıklamış ve uygulamıştır. Nitekim başta Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh) olmak üzere ashabın tamamı onun bu açıklama ve uygulamasını tasvip edip desteklemişler ve böylece hadisin delalet ettiği hüküm üzerinde ashabın icması oluşmuştur. Artık o hadisi başka türlü bir yoruma tabi tutmak, icmaya ters düşer.

Bu babda zekatı kabul etmeyip vermeyenlerle savaşılması hakkında sahih rivayetler vardır. Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu belirtmiştir: "İnsanlar Allah (celle celaluhu)'dan başka ilah olmadığına şehadet edinceye; bana ve getirdiğim şeylere (dini ahkama) inanıncaya kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Böyle yaparlarsa, artık kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar; ancak haklı bir sebeple (mallarının alınması ve öldürülmeleri) bu genellemenin dışında kalır. Hesapları ise Allah (celle celaluhu)'ya aittir."

Buhari, Müslim ve Nesai'nin rivayet ettiği bu hadis de sahih rivayetlerden biridir ve ihticaca salihtir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Küfür diyarına tebliğ ve irşad için giden müminlerin önce onları Allah (celle celaluhu)'nun varlığına ve birliğine ve Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Allah'ın son peygamberi olduğuna davet etmeleri vaciptir.

2. Bu iki şehadeti getirip inandıkları takdirde, önce onlara beş vakit namaz kılmaları emredilir ve bunun faydaları anlatılır.

3. Bunu kabul ettikleri takdirde, zekat vermeleri emredilir. Böylece kademeli bir irşad ve tebliğ sürdürülür.

4. Allah (celle celaluhu)'ya ve peygamberimizin iman edip müslüman olduktan sonra zekat vermeyenlerden İslam hükümdarı zorla zekatı alıp fakirlere dağıtır. Bu, vaciptir.

5. Zekatını gönül hoşnutluğu ve rahatlığıyla veren kimseler ise bu hususta kendi hallerine terkedilebilir.

6. Zekat konusunda zenginlerin en nefis ve lüks malı alınıp dağıtılmaz. Zira böyle bir uygulama nefret doğurabilir; aynı zamanda zekatın hikmetine ters düşer.

7. Zekatın farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sübut bulmuştur. O bakımdan terki büyük günah, inkarı küfürdür ve inkar edenler hakkında İslam hükümdarı mürted ahkamını uygular.

BİNEK VE DAVARLARIN ZEKATI

Zekata tabi olan binek hayvanları ile eti yenen davarlara Arapça'da "Mevaşi" denir. "Binek hayvanları" denilince, at, katır, deve, eşek ve beygir akla gelir. Ancak bunlardan daha çok at ve devenin zekatı söz konusudur. Katır ve eşeğin zekatı verilmez. Katır hem üreme fonksiyonu yoktur, hem de yük taşımakda kullanılır. Eşek her ne kadar üreme fonksiyonuna sahipse de daha çok yük taşıdığı ve fazla üretilmediği için zekat kapsamına alınmamıştır.

Deve ile at zekat kapsamına alınmıştır. Ancak bu iki binek hayvanından zekat verebilmek için birtakım kıstas ve şartların gerçekleşmesi gerekir. İleride bu konuya yer verileceğinden burada üzerinde durmaya lüzum görmüyoruz.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Ebu Bekir (radıyallahu anh) onlara bu konuda şöyle yazmıştır:

"Şüphesiz bu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in müslümanlara farz kıldığı sadaka (zekat) ile ilgili farzlardır ki, Allah ve Rasulü bununla emretmiştir. Artık müslümanlardan kimden bu sadaka (zekat) belirlenen ölçüde istenilirse onu versin; kimden de belirlenen ölçünün üstünde istenirse, (mesela) yirmi beş deveden az devesi olandan (zekat olarak bir deve istenirse) vermesin. Beşten ona kadar devede bir koyun zekat verilir. Develer yirmi beş olunca, ta otuz beşe kadar bir tane bir yaşını bitirip ikinci yaşına giren dişi deve verilir. Eğer bu yaşta dişi deve bulunmazsa, o takdirde üç yaşına ayak basmış bir erkek deve verilir. Develer otuz altı olursa, kırk beşe kadar zekat olarak üç yaşına ayak basmış bir dişi deve verilir. Kırk altıya ulaşırsa, altmışa kadar ondan dört yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Develer altmış bire ulaşırsa, yetmiş beşe kadar ondan bir tane beş yaşına girmiş bir dişi deve verilir. Develer yetmiş altıya ulaşınca doksana varıncaya kadar on-

dan iki yaşına ayak basmış iki tane dişi deve verilir. Doksan bire ulaşırsa, yüz yirmiye kadar ondan iki tane dört yaşına girmiş ve iyice gelişmiş dişi deve verilir. Develer yüz yirmiyi aşınca, o zaman her kırk deveden bir tane üç yaşına ayak basmış dişi deve verilir. Her elli deveden dört yaşına girmiş bir dişi deve verilir.

Zekat farzında zekat olarak verilecek develerin yaşları (mevcut sayısına) uygun düşmezse, artık kimin yanında beş yaşına girmiş bir dişi deve bulunmazsa, yanında dört yaşına girmiş dişi deve bulursa, şüphesiz o kendisinden kabul edilir, ancak kendisi için kolayına gelip mümkün olursa bir de iki koyun verir veya yirmi dirhem verir. Kimin de yanında dört yaşına girmiş bir dişi deveyi gerektiren nisbette deve bulunur, ancak dört yaşındaki deve temin edemezse, beş yaşına girmiş bir dişi devesi olursa, onu verir ve o ondan kabul edilir; ancak zekatı alan kimse ona ya iki koyun, ya da yirmi dirhem verir. Kimin de yanında, dört yaşına girmiş bir dişi deveyi zekat verecek nisbette deve bulunur da, dört yaşına girmiş deve bulamaz, sadece üç yaşına girmiş bir dişi deve bulunursa, bu ondan kabul edilir ve onunla birlikte -kolayına gelirse- iki koyun veya yirmi dirhem daha verir. Kimin yanında üç yaşına girmiş bir dişi deveyi zekat olarak gerektirecek sayıda deve bulunur, ancak üç yaşında değil dört yaşına girmiş dişi deve bulunursa, o kendisinden kabul edilir ve zekatı alan kimse ya ona yirmi dirhem, ya da iki koyun verir. Kimin yanında üç yaşına girmiş bir dişi deveyi zekat gerektirecek sayıda deve bulunur, ama üç yaşına girmiş dişi devesi olmaz da iki yaşına ayak basmış bir dişi deve bulunursa, o kendisinden kabul edilir ve ancak onunla birlikte -kolayına gelirse- iki koyun veya yirmi dirhem verir. Kimin yanında üç yaşına girmiş dişi deveyi zekat olarak verecek sayıda deve bulunur, ama üç yaşına girmiş dişi devesi olmaz da sadece üç yaşına girmiş erkek deve bulunursa, bu ondan kabul edilir ve bununla birlikte başka bir şey vermez. Kimin de yanında sadece dört devesi bulunursa, onlarda zekat olarak birşey yoktur; meğerki onların sahibi kendi arzusuyla bir şey vermek istesin.

Yılın çoğunu otlakta otlayıp karnını doyuran koyunların sayısı kırk olursa, yüz yirmiye kadar ondan zekat olarak bir koyun çıkarılıp verilir. Yüz

yirmiyi aşarsa, ta iki yüze kadar iki koyun zekat olarak verilir. İki yüz biri bulursa, ta üç yüze kadar üç koyun çıkartıp zekat olarak verir. Üç yüzü aşınca artık her yüz koyuna karşılık bir koyun hesap edilerek verilir. Zekat olarak çok yaşlısı, gözünü kaybetmişi, erkek keçi alınmaz; ancak zekatı alan kimse böyle arzu ederse mesele yok.

Ayrı ayrı zekata giren baş hayvanları olan iki kimse, zekat nisbetini düşürmek için hayvanlarını birleştiremezler. (Mesela her birinin kırk koyunu bulunan üç kişi bunları biraraya getirmek suretiyle bir koyun zekat veremezler.) Bunun gibi davarlarda ortak olanlardan her biri zekat için kendi hissesini ayırıp ona göre zekat takdir edemez. (Mesela iki kişinin ortak olarak iki yüz bir koyunu bulunuyor ki bunlara karşılık üç koyun zekat vermeleri gerekir. Hisselerini ayırdıkları takdirde her birinin bir koyun vermesi gerekir.)

İki ortağa ait olan hayvanların zekatında, ikisi arasında eşit olarak bir düzenleme yapılır. (Mesela her ortağın yirmi koyunu bulunuyor. Böylece iki ortağa ait kırk koyunda bir koyun zekat olarak verilir. Kalan 39 koyundan yirmisi birine bırakılınca, o zekat olarak verilen koyunun değerinin yarısını nakit olarak, kendisine 19 koyun kalan ortağına öder.)

Adamın sadece yılın çoğunu otlakta otlayarak karnını doyuran 39 koyunu bulunursa, zekat olarak onda bir şey yoktur; ancak mal sahibi arzu ederse bir şey verebilir.

Halis gümüşte ise (iki yüz dirhem nisbetinde olursa) kırkta bir olarak hesaplanıp zekatı verilir. Ancak yanında yüz doksan dirhem bulunursa, onun zekatı yoktur. Meğerki mal sahibi bir şey vermeyi arzu etsin."[8]

وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَي الْيَمَنِ وأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلاَثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَاراً أَوْعِدْلَهُ مَعَافِرَ.

8 Buhari. Ebu Davud/Zekat: 5. Nesai/Zekat: 5, 10. Ahmed: 1/100, 102, ,110, 119

Muaz b. Cebel (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beni Yemen'e gönderdi ve her otuz sığırdan bir yaşını doldurmuş bir erkek veya dişi buzağı; her kırk sığırdan iki yaşını doldurmuş bir inek ve (İslam'a girmeyen) her ergen (vatandaş) dan bir dinar veya o nisbette Meafir kumaşı alırsın, diye emretti."[9]

عَنْ يَحْيَي بْنِ الْحَكَمِ أَنَّ مُعَاذًا قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْدُقُ أَهْلَ الْيَمَنِ أَصْدُقُ أَهْلَ الْيَمَنِ فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلاَثِينَ تَبِيعاً وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً فَعَرَضُوا عَلَيَّ أَنْ آخُذَ مَا بَيْنَ لأَرْبَعِينَ وَالْخَمْسِينَ وَمَا بَيْنَ السِّتِّينَ وَالسَّبْعِينَ وَمَا بَيْنَ الثَّمَانِينَ وَالتِّسْعِينَ فَقَدِمْتُ فَأَخْبَرْتُ النَّبِيَّ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَنِي أَنْ لاَ آخُذَ فِيمَا بَيْنَ ذَالِكَ وَزَعَمَ أَنَّ الأَوْقَاصَ لاَ فَرِيضَةَ فِيهَا.

Yahya b. Hakem'den yapıları rivayette, Muaz b. Cebel (radıyallahu anh)'ın şöyle dediğini haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Yemenliler'den zekat almam üzere beni gönderdi. Her otuz sığırdan bir yaşını doldurmuş bir buzağı ve her kırk sığırdan iki yaşını doldurmuş bir inek almamı emretti. Yemenliler kırkla elli sığır; altmışla yetmiş; seksenle doksan arasındaki sığırdan da zekat almamı teklif ettiler. Ben (o nisbeti almadım) ve Medine'ye döndüğümde durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bildirdim. Efendimiz sözünü ettiğim iki sayı arasındaki nisbetten bir şey almamamı emretti." Böylece Muaz iki farz arasındaki nisbette zekat olmadığını zu'metti."[10]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Yılın çoğunu otlayarak geçiren beşden az sayıdaki

9 Ebu Davud/Zekat: 5/12. Nesai/Zekat: 8. Ahmed: 5/230, 233 240 248 288

10 Ebu Davud/Zekat:5, 12. Nesai/Zekat: 8. Ahmed: 5/230, 233, 240, 248, 288

devede zekat farz değildir. Çünkü devenin zekat nisabı beştir. Böylece yılın çoğunu otlayarak geçiren beş devede bir koyun zekat verilir. Bu dokuza kadar böyledir. Çünkü bir koyun bir devenin kırkta birine tekabül etmektedir. On devede iki koyun verilir ve bu on dörde kadar böyle devam eder. Develer on beş olunca, on dokuza kadar üç koyun verilir. Develer yirmi olunca, yirmi dörde kadar dört koyun verilir. Develer yirmi beş olunca, otuz beş deveye kadar iki yaşında bir dişi deve verilir. Otuz altıdan kırk beşe kadar bir tane üç yaşında dişi deve verilir. Kırk altıdan altmışa kadar dört yaşında bir dişi deve verilir. Altmış birden yetmiş beşe kadar beş yaşında bir dişi deve verilir. Yetmiş altıdan doksana kadar iki tane üç yaşında dişi deve verilir.

Koyun ve keçiden en az kırk tane olursa zekat gerekir. O bakımdan kırk koyundan bir koyun verilir ve bu nisbet yüz yirmiye kadar böyledir. Yüz yirmi bir olunca, iki yüze kadar iki koyun verilir. İki yüz birden dört yüze kadar üç koyun ve dört yüz olunca dört koyun verilir. Sonra her yüz koyuna karşılık bir koyun hesap edilerek verilir.

Bu hususta koyun ve keçi müsavidir, yani aynı nisab ve nisbete dahildirler.

Sığırda ise, yine senenin çoğunu otlayarak geçiriyorsa, nisap otuzdur. Böylece sığırlar otuz tane olunca, bir yaşını bitirmiş bir buzağı zekat verilir. Bu otuz dokuza kadar böyledir. Kırk olunca altmışa kadar iki yaşını tamamlamış bir inek verilir. Altmış olunca, bir yaşını tamamlamış iki tane buzağı verilir.[11]

Şafiîler'e göre: Ganem olarak sadece deve, sığır, koyun ve keçi zekata tabidir. Atta ve koyunla geyiğin çiftleşmesinden doğan hayvanda zekat yoktur. Devede ancak beş tane olunca bir koyun zekat verilir. On devede iki koyun, on beş devede üç koyun, yirmi devede beş koyun, yirmi beş devede bir yaşını doldurmuş bir dişi deve; otuz altı devede iki yaşında bir dişi deve; kırk altıda üç yaşında bir dişi deve; altmış bir devede dört yaşında bir dişi deve; yetmiş altıda iki tane iki yaşında dişi deve; doksan birde iki tane üç yaşında

11 Mecmau'l-Enhur: 1/197-200

dişi deve; yüz yirmi birde üç tane iki yaşında dişi deve verilir. Sonra da her kırk devede bir tane iki yaşında dişi deve ve her elli tanede üç yaşında bir dişi deve verilir.

Belirlenen yaşta deve bulunmazsa, ondan bir yukarı veya aşağı yaşta olan verilir ve arta kalan veya eksik olan nisbet para olarak karşılanır. Tıpkı Ebu Bekir (radıyallahu anh)'ın tespitinde belirtildiği gibi.

Nisaba eren koyun veya keçiden zekat çıkartılıp verilir. Koyun türünden keçi veya keçi türünden koyun çıkartılıp verilirse bu caiz olur. Ancak kıymeti göz önüne alınarak noksan kalan tarafı parayla karşılanır.

Koyun keçi karışık bir vaziyette olup nisaba ererse, hangisi daha çoksa, zekat o türden çıkartılıp verilir.

Sığır ancak otuz tane olursa nisaba erişir ve zekatı gerekir. Otuz sığırda bir yaşında bir sığır (inek) verilir. Sonra her otuzda bir tane bir yaşında sığır (inek); her kırk tanede iki yaşında bir inek verilir.[12]

Koyunların da nisabı, Hanefîler'de olduğu gibidir.

Hanbeliler'e göre: Bu mezhep imamları, yukarıda naklettiğimiz hadislerle çıkarım ve delil olarak göstermişlerdir. Farklı bir tespit ve ictihadları söz konusu değildir.[13]

Malikiler de bu konuda daha çok Şafiîler'le aynı görüştedirler. Çıkarılan zekatın erkek veya dişi olması hususunda az farklı değişik tespit ve görüşleri vardır.[14]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

8 nolu Enes hadisini aynı zamanda İmam Şafiî, Beyhaki ve Hakim tahric etmişlerdir. İbn Hazm ise bu hadis hakkında şöyle demiştir: "Bu kitap (mektup) son derece sahihtir ki Hz. Ebu Bekir Sıddık (radıyallahu anh) onunla

12 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Ala Metni'l-Minhac: 116-119'dan özetlenerek.

13 İbn Kudame/el-Muğni: 2/439-472

14 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 2/306- 314

amel etmiş ve hazır olan ilim adamlarından hiç kimse ona muhalefet etmemiştir."[15] Aynı zamanda İbn Hibban bu rivayeti sahihlemiştir. O bakımdan hadis çıkarım ve ihticaca salihtir. Nitekim müctehidlerin hemen hepsi bunu dikkate alarak hüküm çıkarmıştır.

9 nolu Muaz hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric etmiş ve sahihlemiştir. Darekutni de öyle. İbn Abdilber,Temhid'de bu hadisin isnadının muttasıl ve sahih olduğunu belirtmiştir.

İbn Hacer ise Telhis'de, Bezzar ve Darekutni nin İbn Abbas (radıyallahu anh) tarikiyle şu lafızla olayı nakletmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Muaz'ı Yemen'e gönderdiğinde, her otuz sığırdan bir yaşında bir dişi veya erkek sığır zekat olarak almasını veya üç yaşına girmiş bir dişi sığır veya erkek sığır almasını emretti."

Ancak bu hadisin zayıf olduğu tespit edilmiştir.

10 nolu Muaz hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar tahric etmiştir. Ancak isnadında Hasan b. Ammare bulunuyor ki bu zat zayıftır.[16] Ahmed b. Hanbel onun metruk olduğunu belirtirken İbn Main onun hadisinin bir şey olmadığına dikkat çekmiştir. Diğer bir cemaat de onun metruku'l-hadis olduğunu söylemiştir ki, Ebu Hatim, Müslim ve Darekutni onlardan bir kısmıdır.[17]

Konuyla ilgili diğer hadislerle daha detaylı bilgi verilmekte ve zekatın İslamdaki yeri ve önemi üzerinde durulmaktadır:

"Sıîr" denilen bir adamdan, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in iki zekat tahsildarından rivayetle, o iki zat şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) karnında yavrusu olan hayvanı zekat olarak almamızı yasakladı."

Süveyd b. Gafele anlatıyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zekat tahsildarı bize geldi ve onun şöyle dediğini işittim: "Bize verilen

15 Zadü'l-Mead/Zekat bahsi

16 Şevkani/Neylu'l-Evtar: 4/149

17 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/514, 1918 nolu Hasan.

emirde ve alınan sözde, süt emen hayvanı zekat olarak almamamız; şirket anlamında bir araya getirilen davarları ortaklar adına ayırmamamız ve her ortağa ait davar belirlenip ayrılmışsa, onları bir araya getirmememiz söz konusudur." Nitekim o tahsildara büyük hörgüçlü gösterişli bir deve getirildiğinde almadı."[18]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْغَاضِرِى مِنْ غَاضِرَةَ قَيْسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ثَلاَثٌ مَنْ فَعَلَهُنَّ طَعِمَ طَعْمَ الْإِمَانِ: مَنْ عَبَدَ الله وَحْدَهُ وَأَنَّهُ لاَإِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَعْطَي زَكَاةَ مَالِهِ طَيِّبَةً بِهَا نَفْسُهُ رَافِدَةً عَلَيْهِ كُلَّ عَامٍ وَلاَ يُعْطَى الْهَرِمَةَ وَلاَ الدَّرِنَةَ وَلاَ الْمَرِيضَةَ وَلاَ الشَّرَطَ اللَّئِيمَةَ وَلَكِنْ مِنْ وَسَطِ أَمْوَالِكُمْ فَإِنَّ لله لَمْ يَسْأَلْكُمْ خَيْرَهُ وَلَمْ يَأْمُرْكُمْ بِشَرِّهِ.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda ayrıca şöyle buyurmuştur: "Üç şey var ki, kim onları işlerse, imanın tadını almış olur:

1. Kim yalnız Allah (celle celaluhu)'ya ibadet eder, ki O'ndan başka ilah yoktur.
2. Gönül hoşluğuyla malının zekatını verir, her yıl belirlenmiş şekilde bu farzı yerine getirir.
3. Malın zekatını verirken yaşlanmışını, uyuzunu, hastasını, küçücük sıska kısır olanını vermez.

Ama siz malınızın vasatından (orta hallisinden) çıkartıp veriniz. Çünkü Allah onun hayrını sizden istememekte ve şerrini emretmemektedir."[19]

Ubey b. Kab (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beni zekat tahsildarı olarak gönderdi. Bir adama uğradım, malın-

18 Nesai/Zekat: 12. Ahmed: 4/315

19 Nesai/Zekat: 12. Ebu Davud/Zekat: 5. Ahmed: 4/315

da (zekat olarak) ancak iki yaşında bir dişi deve bulabildim. Ona, bu deveyi zekat olarak vermesini söyledim. O da bana: "Bunun ne sütü var, ne de sırtı. Ben Allah (celle celaluhu)'ya O'nun rızasını tahsil için sütü ve sırtı olmayan bir deveyi veremem; ama şu benim semiz bir devem var, onu al götür" dedi. Ben de ona dedim ki: "Emrolunmadığım bir şey alacak değilim. İşte Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) sana yakın bulunuyor. Birlikte çıkıp o semiz deveyi de yanımıza alarak Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gittik. Durumu O'na arz ettik. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "O ilk deve senin üzerine gereken zekat nisbetidir. Ama bununla sen nafile bir hayır yapmak istiyorsan senden kabul ederiz ve ecrin de Allah (celle celaluhu)'ya aittir."

Adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu beyanı üzerine: "Ya Rasulallah! Bu deveyi benden alıp kabul et" dedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o devenin kabul edilmesini emretti ve adama bereketle dua etti."[20]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Deve, sığır ve koyun ile keçinin zekat kapsamına girebilmesi için yılın çoğunu otlakta geçirmeleri gerekir.
2. Yılın çoğunu ağılda, çiftlikte yem ve ot vermek suretiyle geçiren davarlardan zekat vermek gerekmez.
3. Deve, sığır, koyun ve keçinin zekat nisabı kesin şekilde belirlenmiştir. Ona göre hesaplanıp zekatları verilir.
4. Müslümanlar tarafından işgal edilen gayr-i müslim bir ülkede yaşayan her ergen gayr-i müslim vatandaştan yılda bir dinar cizye alınır.
5. Zekat toplamak için tahsildar tutup görevlendirmekte bir sakınca yoktur.

20 Müsned-i Ahmed: 5/142

6. İslam devleti, fakirlerin hakkını korumak için dilerse zekatı ayrı bir fonda toplayıp öylece yerine ulaştırır. Bunun için tahsildar ve benzeri görevliler ihdas edebilir.

7. Gebe olan hayvanı zekat olarak almak menedilmiştir. Çünkü bu, zekat verenin aleyhine olur.

8. Henüz süt emmekte olan kuzuların, buzağı ve oğlakların zekatı alınmaz. Bunun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zekata tabi hayvanların süt emme dönemini aşmasına dikkat edilmesini tenbih buyurmuştur.

9. İki veya daha fazla ortağın bir araya getirdikleri sürüden zekat alınırken, hepsi tek adamın malıymış gibi hesaplanır. Bu, daha çok mal sahiplerinin lehine bir hükümdür.

10. Ortaklardan her biri kendi hissesini ayırıp belirlemişse, artık onlardan her birinden kendi nezdindeki davar sayısına göre zekat alınır; bu durumda ortakların davarları birleştirilerek zekat nisbeti takdir edilmez.

11. Zekat alınacak mal ve hayvanın vasat (orta) kalitede olmasına dikkat etmek sünnettir.

12. Malın en iyi ve en kalitelisini zekat olarak seçip almak sünnete aykırıdır.

13. Mal ve davardan zekat verilirken yaşlı, uyuz, hasta, sakat ve benzerini seçip vermek doğru değildir; böyle yapmak mekruhtur.

14. Malın en kalitelisini ve en lüksünü zekat vermek isteyen kimse, bu hususta fazla olan nisbeti tasadduk etmiş olur.

15. Görevli tahsildar zekat olarak alacağı malın vasat kalitede olanına dikkat eder. Daha üstün olanını isteme hakkına sahip değildir.

KÖLE, AT VE EŞEĞİN ZEKATI VERİLİR Mİ?

At ve eşek mülk sayıldığı gibi, köle de efendisinin mülkü sayılır. Bu kurala bakılınca, sözü edilen üç şeyden zekat vermek gerekir. Ancak dini hükümler bizim ferdi mantığımıza göre değildir. Allah ve peygamberi nasıl buyurmuş, nasıl belirlemişse öyledir ve ona göre uygulanır.

O bakımdan köleden zekat verilmez. At ve benzeri binek hayvanından verilip verilmeyeceği ihtilaf konusudur. Eşekten de zekat verilmeyeceğine dair ictihadlarda ittifak vardır. Ancak ticari amaçla edinilenler bu hükmün dışındadır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ عَلَي الْمُسْلِمِ صَدَقَةٌ فِي عَبْدِهِ وَلاَ فَرَسِهِوَ لِأَبِي دَاوُدَ: لَيْسَ فِي الْخَيْلِ وَالرَّقِيقِ زَكَاةٌ إِلاَّ زَكَاةَ الْفِطْرِ وَلِأَحْمَدَ وَ مُسْلِمٍ: لَيْسَ لِلْعَبْدِ صَدَقَةٌ إِلاَّ صَدَقَةُ الْفِطْرِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Müslümana, kölesinden ve atından zekat çıkartıp vermek gerekli değildir."[21]

Ebu Davud'un yaptığı rivayette, şu farklı sözler yer almaktadır: "Atta, kölede zekat yoktur, ancak (kölede) zekat-ı fıtr (fitre) vardır."

Müslim ve Ahmed ise şu rivayeti nakletmişlerdir: "Kölede zekat yoktur, sadece sadaka-i fıtr (fitre) vardır."

وَعَنْ عُمَرَ وَجَاءَهُ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الشَّامِ فَقَالُوا:إِنَّا قَدْ أَصَبْنَا أَمْوَالاً خَيْلاً

21 Müslim/Zekat: 9.Ebu /Davud/Zekat: 11. Nesai/Zekat: 16, 17. İbn Mace/Zekat: 15. Ahmed: 2/249, 279, 470, 477

وَرَقِيقًا نُحِبُّ أَنْ يَكُونَ لَنَا فِيهَا زَكَاةٌ وَطَهُورٌ قَالَ: مَا فَعَلَهُ صَاحِبَايَ قَبْلِي فَأَفْعَلُهُ وَاسْتَشَارَ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِيهِمْ عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَقَالَ عَلِيٌّ: هُوَحَسَنٌ إِنْ لَمْ تَكُنْ جِزْيَةً رَاتِبَةً يُؤْخَذُ وَنَبِهَا مِنْ بَعْدِكَ.

Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayetle deniliyor ki: "Şam halkı Hz. Ömer (radıyallahu anh)'a gelerek dediler ki: "Şüphesiz biz hayli köle ve at edindik. Arzu ediyoruz ki burularda zekat ve malımızı temizleme olsun." Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) "İki sahibim (yakın ve gönül dostum Rasulullah Efendimiz ile Ebu Bekir) bu konuda ne yaptılarsa ben de onu yapacağım" dedi ve Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabıyla bu konuyu istişare ederek görüştü. Aralarında Hz. Ali (radıyallahu anh) da bulunuyordu. Hz. Ali söz alıp şöyle dedi: "Bunlardan zekat vermek güzel şeydir; eğer senden sonra bunu (yanlış bir uygulamaya çevirip) kesin bir cizye şeklinde kendilerinden alınmaya başlanmazsa."[22]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْحُمِيرِ فِيهَا زَكَاةٌ فَقَالَ: مَاجَاءَنِي فِيهَا شَيْءٌ إِلاَّ هَذِهِ الْآيَةُ الْفَاذَّةُ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًا يَرَهُ.

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den eşeklerde zekat olup olmadığından soruldu. Efendimiz şu cevabı verdi: "Bu hususta bana bir hüküm inmemiştir; ancak şu ayet inmiştir:

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَراً يَرَهُ

"Kim zerre ağırlığınca hayır işlerse onu (karşılığını) görür; kim de zerre ağırlığınca şer işlerse, onu (karşılığını) görür."[23]

22 Buhari/Sulh: 9

23 Buhari. Müslim. Müsned-i Ahmed. Neylü'l-Evtar: 4/153

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Katır, beygir ve eşekte zekat yoktur. İsterse bunlar yılın çoğunu otlaklarda otlamak suretiyle geçirmiş olsunlar. Çünkü bu türden maksat, binek olarak kullanmak ve yük taşımaktır. Ancak bunlar ticari amaçla beslenir ve üretilirse o takdirde ticari mal kapsamına girer ve zekatları gerekir.[24]

At ise ya alef (ahırda yem vermek suretiy)le beslenir, ya da otlaklarda otlamak suretiyle beslenir. Binmek, yük taşıtmak veya cihad için yem vermek suretiyle beslenirse onda zekat yoktur, yani gerekmez. Çünkü o bu durumda bir ihtiyaç için beslenmektedir. Zekata tabi mal ise, namı (artıp gelişen) maldır ve aynı zamanda ihtiyaçtan fazla olması söz konusudur. Bunlar ticari amaçla yem verilip besleniyorsa, icma ile zekat gerekir.

Kırda, bayırda, otlakta binmek, cihad ve savaş için besleniyorsa, onda zekat yoktur. Ticari amaçla besleniyorsa, zekat gerekir. Üretmek amacıyla otlakta besleniyorsa ve aynı zamanda erkek ve dişi karışık vaziyette ise, Ebu Hanife'ye göre onda zekat vaciptir. Bu durumda o atların sahibi isterse her at başına bir dinar verir, isterse kıymetini takdir edip her iki yüz dirheme karşılık beş dirhem zekat verir.[25]

Bu günkü para birimine göre, atı kıymetlendirir ve kaç lira takdir ederse kırkta birini zekat olarak verir.

İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, her halükarda atta zekat yoktur.[26]

Şafiîler'e göre: Maşiye denilen hayvanlarda zekatın gerekli olması için "neam" olması, yani deve, sığır, koyun ve keçi olması şarttır. Bunlar dişi olsun, erkek olsun nisaba erdikleri takdirde zekatları gerekir.

Bunların dışında kalan yani "neam" olmayan at, katır, beygir ve eşek

24 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/35
25 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/34
26 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 1/34

gibi evcil olan hayvanların zekatı gerekmez.[27]

Hanbeliler'e göre: Deve, sığır, koyun ve keçi dışında kalan hayvanlarda zekat gerekli değildir. O bakımdan at ve eşeğin zekatı yoktur.[28]

Malikiler'e göre de, deve, sığır, koyun ve keçi dışında kalan diğer hayvanlar ticaret malı anlamında beslenmediği sürece zekata tabi değildir. Yani onlardan zekat vermek gerekmez. Hatta dağ keçisi ve benzeri hayvanları ehlileştiren kimseye de ehlileştirdiği hayvanların zekatını vermek gerekmez.[29]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

21 nolu Ebu Hureyre hadisinin ricalinin hepsi sahihtir ve sika (güvenilir) dir.

Gerek bu hadis, gerekse Ebu Davud'un isnad-ı hasenle Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği "At ve kölenin zekatını affettim" mealindeki hadis, diğer üç mezhebin ictihadına dayanak sayılmakta ve İmam Ebu Hanife'nin görüşüne muhalif bir hüküm taşımaktadır.

Ancak Ebu Hanife'nin görüşünü kuvvetlendiren bir hadisi Darekutni, Beyhaki ve el-Hatib rivayet etmiştir. Şöyle ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyuruyor ki: "Her atta, saime olursa, bir dinar veya on dirhem (zekat) gerekir."

Ne var ki, bu hadisle ihticac doğru kabul edilmemiştir. Zira hem Beyhaki, hem de Darekutni bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir; sahih hadisle muaraza edecek güçte değildir. Aynı zamanda Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın bu konuda bir ikrarı söz konusudur. Şöyle ki: "Ne Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ne de Ebu Bekir (radıyallahu anh) attan zekat almamıştır." Nitekim bu husus ilgili hadis bölümünde belirtilmiş bulunuyor.

---

27 Ebu Yahya Zekeriya Ensari / Fethü'l-Vehhab: 1/102

28 İbn Kudame/El-Muğni: 2/491'den özetlenerek.

29 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/596

23 nolu Ebu Hureyre hadisi, birinci hadisi kuvvetlendirip tamamlamaktadır. Böylece bu hadisle çıkarım yapanlar, eşek türünde zekatın vacib olmadığını söylemişlerdir. Ancak ticaret için olursa, müctehidlerin çoğuna göre, zekatı gerekir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Zekat kapsamına giren hayvanlar sadece deve, sığır, koyun ve keçidir. Bu, üç mezhebin görüş ve tespitidir. Ebu Hanife'ye göre, bazı şartlarda atın zekatı gerekir.
2. Kölenin de zekatı vacip değildir. Sadece sadaka-i fıtri, verilmesi gerekir.
3. At ye benzeri hayvanlardan sadaka çıkartıp vermek hasendir, sevap kabul edilir.
4. Eşeğin de zekatı yoktur. Ancak gerek at, katır ve beygir gerekse eşek ticari amaçla alınıp besleniyorsa, o takdirde müctehidlerin çoğuna göre, zekatı gerekir.

ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKATI

Altın ve gümüşün gerek sosyal, gerek ticari, gerekse süs eşyası olarak hayatımızdaki yeri ve önemi inkar edilemeyecek kadar büyüktür. Tarih boyunca bu iki kıymetli maden hep yerini ve önemini korumuş ve birçok çağlarda para birimi olarak kullanılmıştır.

O bakımdan İslam dini, bu iki madeni zekat kapsamına sokmuş ve fakirden yana sosyal adaleti sağlamaya yönelik hükümler koymuştur.

عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلاَمُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَدْعَفَوْتُ لَكُمْ عَنْ صَدَقَةِ الْخَيْلِ وَالرَّقِيقِ فَهَاتُوا صَدَقَةَ الرِّقَّةِ عَنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِرْهَماً دِرْهَماً وَلَيْسَ فِي تِسْعِينَ وَمِائَةٍ شَيْءٌ فَإِذَا بَلَغَتْ مِائَتَيْنِ فَفِيهَا خَمْسَةُ دَرَاهِمَ.

Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ben sizin için at ve kölenin sadakasını, yani zekatını affettim, (bunların zekatı yoktur.) Ama sikke (damgalanmış basılı para) nin zekatını veriniz: Her kırk dirhemden bir dirhem (hesaplayıp fakire veriniz). 190 dirhemde (fazla olarak bir nisbet) yoktur; 200 dirhem olunca onda beş dirhem zekat söz konusudur."[30]

Diğer bir rivayette ise, şu lafızlar yer almaktadır: "Ben sizin için; at ve köleden sadaka vermeyi affettim; (sikkenin) iki yüzden aşağı olan nisbetinde zekat yoktur."[31]

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ:قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ

30 Tirmizi/Zekat Ebu Davud/Zekat: 5, 11. Nesai/Zekat: 18. İbn Mace/Zekat: 4, 15. Darimi/Zekat: 7. Ahmed: 1/18, 92, 113, 121, 132, 145, 146, 148

31 Müsned-i Ahmed. Nesai.

أَوَاقٍ مِنَ الْوَرِقِ صَدَقَةٌ وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ ذَوْدٍ مِنَ الْإِبِلِ صَدَقَةٌ وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ مِنَ التَّمْرِصَدَقَةٌ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Gümüşten beş okiyyeden daha az nisbette sadaka (zekat) yoktur. Beş deveden aşağı sayıda zekat yoktur. Hurmadan da beş veskden aşağı nisbette zekat yoktur."[32]

Ali b. Ebi Talib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Senin iki yüz dirhemin bulunur ve üzerinden tam bir yıl geçerse, onda (zekat olarak) beş dirhem vardır. Altında ise ancak yirmi dinar olunca ondan zekat vermen gerekir. Böylece altın yirmi dinar olur ve üzerinden tam bir yıl geçerse, onda (zekat olarak) yarım dinar vardır."[33]

O dönemde bir dinar, bir miskale tekabül etmekteydi.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Altın ve gümüşün madrup olanında ve olmayanında, süs eşyası yapılanında ve kap-kaçağında -ticarete niyet edilsin edilmesin- nisaba erdiği takdirde zekat vacip olur.

Altın ile gümüş birbirine eklenerek nisap miktarı sağlanabilir. Bu ekleme ya kıymet, ya da ecza cihetiyle olabilir. Mesela birinin on miskal altını ve on miskal değerinde gümüşü olursa, ikisi birbirine eklenerek zekatı verilir. Bu İmam Ebu Hanife'ye göredir. İmameyne göre, her birinin nisabı ayrıdır; o bakımdan zekat gerekmez.

Altının nisabı yirmi miskaldır ve bunda yarım miskal zekat vardır. Sonra her dört miskalde iki kıyrat zekat vardır. Gümüşün nisabı ise, iki yüz

32 Müslim/Zekat: 3, 6. Ebu Davud/Zekat: 2. Ne:sai/Zekat: 5, 18, 23, 24. İbn Mace/Zekat: 6, 9. Darimi/Zekat: 11. Taberani/Zekat: 1, 2. Ahmed: 2/402, 403, 3/6, 30, 45, 49

33 Ebu Davud.

dirhemdir ve bunda kırkta bir hesabıyla beş dirhem zekat söz konusudur. Sonra nisap üzerine eklenen her kırk dirhem için bir dirhem hesap edilerek zekat verilir. Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir.[34]

Altın ve gümüş karışımı gibi karışım söz konusu olduğunda, hüküm eksere göredir; yani karışımda nisbeti çok olan altın ise, hepsi altın kabul edilerek; gümüş karışımı fazla ise hepsi gümüş kabul edilerek zekatı çıkarılır.

Şafiîler'e göre: Gümüşün nisabı iki yüz dirhem, altının nisabı yirmi miskaldır. Bu da Mekke tartı birimine göre belirlenir. Mağşuş (başka maden veya altın ile gümüş karışımın) da, altın veya gümüş nisbeti nisaba ulaşmadıkça zekat gerekmez.

Kullanılması dinen haram olan altın ve gümüş kap-kacağın zekatı gerekir. Kullanılması mübah olanının ise zekatı gerekmez. Mesela kadınların süs olarak kullandıkları bilezik, kolye, yüzük, halhal ve benzeri altın ve gümüşün zekatı vacip değildir.

Aynı zamanda altın ve gümüşün üzerinden tam bir yıl geçmesi gerekir.[35]

Hanbeliler'e göre: Diğer mezheplerde olduğu gibi, altın ancak yirmi miskalı, gümüş de iki yüz dirhemi bulduğu takdirde nisaba ermiş sayılır ve kırkta bir nisbeti dikkate alınarak yirmi miskalden yarım miskal, iki yüz dirhemden beş dirhem zekat çıkarılıp verilir.

Karışım halinde olan altın ve gümüşten her biri nisap miktarına ulaşmadıkça zekat gerekmez. Mesela dokuz miskal altın ile 150 dirhem gümüş karışımından oluşan bir madenden zekat gerekmez: İkisi birbirini tamamlayamaz, çünkü cinsleri değişiktir.

Malikiler'e göre: Diğer mezheplerde olduğu gibi, altının nisabı yirmi miskaldir; gümüşün nisabı iki yüz dirhemdir. Bu iki madenden mübah olan

34 El-Mevsalî/el-İhtiyar li-Ta'lîli'l-Muhtar: 1/110, 111

35 al-Gamravi/es Siracu'l-Vehhac: 124

süs eşyasında zekat yoktur. Mesela kadının takındığı bilezikler, kılıcın kabzasına nakşedilen altın ve gümüş, bunlarla kaplanan diş, takılan burun bu cümledendir. Kullanılması haram olan altın ve gümüşten mamul süs eşyasında zekat gerekir. Kap-kacak, sürmedanlık, mil ve benzeri şeyler bu cümledendir. Ancak bunların zekatında muteber olan tartıdır, kıymet değildir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

30 nolu Ali hadisinin üç tarikten rivayet edildiğini görüyoruz. Asım b. Dümre, Hars el-A'ver ve Ebu Avane'den naklen aynı anlamda tespitler yapılmıştır. İmam Buhari'den bu hadis hakkındaki görüş ve tespiti sorulunca, "Her iki rivayet de benim yanımda (görüş ve tespitime göre) sahihtir" diye cevap vermiştir. Nitekim Hafız İbn Hacer de bu hadisi hasenlemiştir. Darekutni ise hadisin mevkuf olduğunu belirtmiştir. Ali hadisi de sahihtir.

Böylece hadis ihticaca salih kabul edilmiş ve gümüşün zekatının vücubuna delalet ettiği dikkate alınarak bu konuda dayanak seçilmiştir. Aynı zamanda zekat nisbetinin kırkta bir olarak belirlenmesi söz konusudur. Nitekim bu hususta icma vaki olmuştur; yani gerek gümüşün nisap miktarı, gerekse kırkta biri üzerinden hesaplanıp zekatının verilmesi hakkında farklı görüş ortaya koyan olmamıştır. Ancak İbn Hacer, Endülüslü İbn Habib'in buna muhalefet ettiğini belirterek, adı geçenin dirhem birimi hakkında her beldenin kendi birimine göre amel edebileceğini söylemiştir.

Diğer yandan gümüşün mağşuş olmayıp halis olması da söz konusudur. Ancak İmam Ebu Hanife, "Mağşuş (karışım) durumda olduğu takdirde hüküm çok olana göredir" diyerek diğer imamlardan ayrılmıştır.

32 nolu Cabir hadisinin bir benzerini İmam Ahmed ve Buhari ayrıca Ebu Said'den rivayet etmişlerdir ki, hadis sahihtir ve ihticaca elverişlidir.

Fıkhi Ölçüler:

Dirhem	3,207 gr.	
Miskal	1,5 dirhem	4.807 gr.
Okka	400 dirhem	1283 gr.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. At, zekat kapsamı dışında tutulmuştur; yani ticari amaç dışında tutulan atlardan zekat gerekmez. Ancak İmam Ebu Hanife'ye göre, bazı şartlar dikkate alınarak atın zekatı gerekir.

2. Kölede zekat yoktur.

3. Gümüş madeni iki yüz dirhemi bulunca nisaba ulaşır ve zekatı gerekir.

4. Karışım durumda olan gümüşün kendisi nisap miktarını bulmadığı takdirde zekatı verilmez. İmam Ebu Hanife'ye göre, karışım durumda olan madende gümüş çoğunu oluşturuyorsa zekatı gerekir.

5. Altın ve gümüşün zekatında, üzerlerinden tam bir yılın geçmesi şarttır.

6. Altının nisabı yirmi miskaldır.

7. Altın ve gümüşün zekatı tartı olarak kırkta bir nisbeti üzerinden verilir.

8. Hanefiler'e göre, altın ve gümüşten imal edilip kullanılan süs eşyası, tartı itibarıyla zekata tabidir; kadının takındığı altın ve gümüşten mamul-bilezik, küpe, yüzük , kemer ve benzeri şeylerin zekatı gereklidir.

9. Diğer üç mezhebe göre, kadınların altın ve gümüşten mamul süs eşyasından -nisap miktarını bulsa bile- zekat gerekmez. Erkeklerin mübah kapsamına giren konularda kullandıkları altın ve gümüş de zekat kapsamına alınmaz. Diş kaplaması, takılan burun ve benzeri şeyler bu cümledendir.

10. Kullanılması haram olan altın ve gümüş kapların ve benzeri şeylerin zekatı gerekir.

EKİN VE MEYVENİN ZEKATI

Zekat konusunda genellikle zekatı verilecek bir şeyin üzerinden tam bir yılın geçmesi söz konusu iken, ekin ve meyvenin zekatında ise, devşirilip elde edilmesi söz konusudur.

Unutmamak gerekir ki, elde edilen ürünlerin yani yiyecek maddelerinin -bazı istisnalarla- hemen hepsi topraktan çıkmaktadır. İslam, insanın beslenmesiyle içiçe olan bu maddelerden de zekat verilmesini farz kılarken, topraksız fakirlerle, arazi sahibi zenginler arasında ekonomik denge kurmayı ve sosyal adaleti sağlamayı planlamıştır.

Ancak yerden çıkan her ürünün zekatı gerekli midir? Bu hususta birtakım farklı tespit ve ictihadlar vardır. İlgili hadisleri ve müctehid imamların ictihad ve istinbatlarını nakledince konu kendiliğinden belirlenip anlaşılır.

عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فِيمَا سَقَتِ الْأَنْهَارُ وَالْغَيْمُ الْعُشُوْرُ وَفِيمَا سُقِيَ بِالسَّانِيَةِ نِصْفُ الْعُشُورِ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Irmak ve yağmurun suladığı ekinde öşür vardır. Deve (ve benzeri bir hayvanın taşıdığı su ile, çevirdiği dolap) ile sulanan ekinin nısfü'l-uşür nisbetinde zekatı vardır."[36]

وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْعُيُونُ أَوْكَانَ عَثَرِيًا الْعُشْرُ وَفِيمَا سُقِيَ بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendi-

36 Müslim/Zekat: 8. Ahmed: 3/341

miz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Göğün (gökten inen yağmurun) ve kaynak suların suladığı ekinde veya kökünün su emmesiyle yetişen veya su birikintilerinden beslenip yetişen ekinde öşür vardır. (Herhangi bir hayvan veya alet ile bir kaynaktan su çekilerek) sulanan ekinden nısfü'l-uşür zekat verilir."[37]

Öşürden maksat, elde edilen ekinin onda biridir: Nısfü'l uşürden maksat, yirmide biridir.

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ وَلاَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ أَوَاقٍ صَدَقَةٌ وَلاَ فِيمَا دُونَ خَمْسِ ذَوْدٍ صَدَقَةٌ وَفِي لَفْظٍ: لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْ سَاقٍ مِنْ تَمْرٍ وَلاَ حَبٍّ صَدَقَةٌ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Beş veskden aşağı tahılda zekat yoktur. Aynı zamanda beş okiyyeden az olanında da zekat yoktur. Beş deveden az olan sayıda da zekat yoktur."[38]

Ahmed, Müslim ve Nesai'nin rivayetinde ise şu lafızlara yer verilmiştir: Beş veskten az hurma ve tahılda zekat yoktur."

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan bir diğer rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Vesk, altmış sa'dır."

Ahmed ve Ebu Davud'un yaptığı rivayette ise şöyle buyurmuştur: "Beş veskden aşağı nisbete zekat yoktur. Vesk, altmış mahtum (sa')dır."

Ata' b. Saib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle de-

37 Buhari/Zekat: 55. Müslim/Zekat: 8. Ebu Davud/Zekat: 5,12 Tirmizi/Zekat. 14. Nesai/Zekat: 25. İbn Mace/Zekat: 17. Darimi/Zekat: 29. Ahmed: 1/ 145. 3/341, 353. 5/233

38 Müslim/Zekat: 3, 6. Ebu Davud/Zekat: 2. Nesai/Zekat: 5, 18, 23, 24. İbn Mace/Zekat: 6, 9. Darimi/Zekat: 1, 2. Ahmed: 2/402 ,403, 3/16, 20, 45, 59, 73, 74, 79, 86

miştir: "Abdullah b. Muğire, Musa b. Talha'nın toprağında yetişen hudrevat (sebzeler) den zekat almak istedi. Bunun üzerine Musa b. Talha ona dedi ki: "Böyle bir zekat almaya hakkın yoktur. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bunlarda zekat yoktur."[39]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَبْعَثُ عَبْدَ اللهِ بْنِ رَوَاحَةَ فَيَخْرُصُ لنَّخْلَ حِينَ يَطِيبُ قَبْلَ أَنْ يُؤْكَلَ مِنْهُ ثُمَّ يُخَيِّرُ يَهُودَ يَأْخُذُونَهُ بِذَلِكَ لْخَرْصَ أَوْ يَدْفَعُنَهُ إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ الْخَرْصِ لِكَيْ يُحْصِيَ الزَّكَاةَ قَبْلَ أَنْ تُؤْكَلَ الثِّمَارُ وَتُفَرَّقَ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Abdullah b. Revaha'yı görevlendirip gönderirdi; o da henüz yenilecek duruma gelmeden mevcut hurmayı takdir edip belirler; sonra da Yahudi'yi o hurmaları satın almalarında serbest bırakır veya hurma sahipleri bu takdire göre onlara verirlerdi. Ta ki meyve yenilmeden ve dağıtılmadan zekat nisbeti hesaplanıp tespit edilirdi."[40]

وَعَنْ عَتَّابِ بْنِ أَسَدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَبْعَثُ عَلَي النَّاسِ مَنْ يَخْرُصُ عَلَيْهِمْ كُرُومَهُمْ وَثِمَارَهُمْ.

Attab b. Esid (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), mevcut bağlardaki üzüm ve meyveleri tespit edip ne kadar zekat gerektiğini takdir etmek üzere (bağ ve bahçe sahibi) insanlara görevli kişiler gönderirdi."[41]

39 Sünen-i Esrem. Neylü'l-Evtar: 4/159

40 Ebu Davud/Büyû': 35. İbn Mace/Zekat: 18. Taberani/Müsakat: 1,2: Ahmed: 2/24, 226, 367, 6/163

41 Tirmizi/Zekat: 17. İbn Mace/Zekat: 18

وَعَنْهُ أَيْضاً قَالَ أَمَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُخْرَصَ لْعِنَبُ كَمَا يُخْرَصُ النَّخْلُ فَتُؤْخَذُ زَكَاتُهُ زَبِيبًا كَمَا تُؤْخَذُ صَدَقَةُ النَّخْلِ تَمْرًا.

Yine Attab b. Esid (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hurma oluşup henüz yenilmeden nasıl tespit ve zekat nisbetinin takdir edilmesini emrettiyse, üzümün de tespit ve takdirini emrederdi. Böylece üzümün zekatı zebîb (kuru üzüm) olarak alınırdı; nasıl ki hurmanın da zekatı temr (kuru hurma) olarak alındıysa."[42]

وَعَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا خَرَصْتُمْ فَخُذُوا وَدَعُوا الثُّلُثَ فَإِنْ لَمْ تَدَعُوا الثُّلُثَ فَدَعُوا الرُّبُعَ.

Zühri'den, o da Ebu Ütname b. Sehl'den, o da babasından yaptığı rivayette, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zekat konusunda çürür (kötü, işe pek yaramaz hurma) dan ve bir de levn-i hubeyki (çok adi hurma) dan alınmasını yasakladı."[43]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ekin ve meyvelerin zekatı kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Ebu Hanife'ye göre, hudravat denilen meyve ve sebzelerin zekatı onda bir nisbetinde devşirildiği gün verilir. Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in açıklamasından anlıyoruz ki, yerden çıkan ekin ve sebzeler yağmur ile sulanıyorsa, onda biri zekat olarak verilir. Irmak ve akarla sulananlar da öyle. Kuyudan, dolap ve kova, benzeri şekilde sulananların ise yirmide biri zekat olarak verilir.

Dağda kendiliğinden yetişen meyvenin de onda biri zekat olarak verilir. Yerden çıkan sebze ve meyvenin azlığına, çokluğuna bakılmaz; çürüme-

42 Tirmizi/Zekat: 17. Nesai/Zekat: 100

43 Ebu Davud/Zekat: 17. Nesai/Zekat: 27. Taberani/Zekat: 34

den bir süre muhafaza edilip edilmemesi de söz konusu olmaksızın zekatı verilir ve bu hadiste belirtildiği üzere yağmur, ırmak ve akar suyuyla sulanıyorsa, onda biri, diğer şekilde sulanıyorsa yirmide biri zekat olarak verilir.

İmameyne göre: Elde edilen meyve ve sebzenin bir yıl dayanacak türden olması halinde öşür kapsamına girer, yani onda veya yirmide biri verilir. Bir yıl dayanabilecek vasıfta ise, beş veske ulaştığı takdirde zekatı verilir. O halde bir yıl dayanamayan meyva ve sebzeden hiçbirinin zekatı gerekmez. Böylece İmameyne göre, hudravattan hiçbir şeyin zekatı gerekmemektedir.[44]

Şafiîler'e göre: Bedenin direncini ve beslenmesini sağlayan gıda maddesinden zekat verilir. Bu da meyvelerden hurma ve üzümün, tahıldan buğday, arpa, pirinç, mercimek ve benzeri maddeleri kapsamaktadır. Diğer meyve ve sebzelerden zekat verilmez.

Sözü edilen kut özelliğindeki yiyecek maddeleri ancak beş vesk (altmış sa') miktarını bulunca zekatı gerekir. Bu nisbetten az olanda zekat gerekmez.

Üzüm ile hurmaya gelince, bunları kurutma söz konusu olduğu takdirde, kurutulduktan sonra, böyle bir ameliye söz konusu olmadığı takdirde tazesinden zekat verilir.

Kut niteliğinde olan iki madde biraraya getirilerek nisap sağlanmaz. Her cinsin ve türün kendi özelliğine göre nisaba ulaşması gerekir.[45]

Hanbeliler'e göre: Allah (celle celaluhu)'nun yeryüzünde çıkardığı nesnelerden (gıda maddelerinden) kurutulup bir süre kaldırılmaya elverişli olan ve beş vesk nisbetine ulaşan meyve ve tahılların zekatı gerekir. Yağmur, ırmak ve akarla sulanıyorsa, onda biri, dolap, kuyu ve benzeri ameliyeyle sulanıyorsa, yirmide biri zekat olarak çıkarılır.

Kurutulup muhafazaya elverişli olan hurma, üzüm, ceviz, badem,

44 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 2/53, 56. Mecmau'l Enhur: 1/215

45 Ebu Zekeriya Yahya Nevevi/Minhacü't-Talibin: 27

fıstık ve benzeri meyveler ile ölçek kapsamına girip depolanabilen buğday, arpa, pirinç, darı, mısır, fasulye, mercimek, nohut, susam ve benzeri tahıl zekat kapsamına girer.[46]

Malikiler'e göre: Meyvelerden kurutulup depolanabilen maddeler zekat kapsamına girer. Ancak devşirildiği günden hesaplanarak üzerinden bir yıl geçmesi gerekir.

Bunun gibi baklagillerden ve tahıl kapsamına girenlerden de zekat gerekir.

Kurutulup depolanmaya elverişli olmayan sebzelerde zekat gerekmez.[47]

Diğer bir tespite göre: Kurutulup depolanmaya elverişli olan meyve ve sebzeler olgunlaşıp yenilecek duruma gelince zekatı gerekir. Ancak nisbet olarak beş veska, yani altmış sa'a ulaşması söz konusudur.[48]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

36 nolu Cabir hadisi, **37** nolu İbn Ömer hadisi ve **38** nolu Ebu Said hadisi sahihtir; aynı zamanda müctehidlerin çoğuna göre ihticaca salihtir.

41 nolu Ata' b. Saib hadisini, aynı zamanda Darekutni ve Hakim tahric etmiştir.

Hafız İbn Hacer bunun zayıf olduğuna dikkat çekmiş ve Tirmizi de "Talha'nın, böyle bir hadisi Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den mürselen rivayet etmesi sahih değildir" diyerek bu rivayetle amel edilemeyeceğine işarette bulunmuştur.

İbn Abdilber de, "Musa her ne kadar Tabiindense de Muaz'a ulaşmamıştır" demiştir. Ebu Zür'a da aynı görüştedir.

46 İbn Kudame/El-Muğni: 2/548-550

47 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/294

48 El-Fıkhu ale'l-Mezahibİ'l-Erbaa: 1/61

Sözü edilen hadisi Bezzar ve Darekutni, Hars b. Nebhan tarikiyle Ata' b. Saib'den, o da Musa b. Talha'dan, o da babasından şöyle rivayet etmiştir: "Hudravatta zekat yoktur." İbn Adiy bu rivayetin de zayıf olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Darekutni bu anlamda bir diğer hadisi Ali (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir ki, senedinde Sakar b. Habib bulunuyor ve bu zat cidden zayıftır. Zehebi onun maruf olmadığını nakletmiştir.[49]

Bu babda bir diğer hadisi Darekutni Muhammed b. Cahş'dan rivayet etmişse de isnadında Abdullah b. Şebib bulunuyor ki bu zatın hadis çaldığı söylenir.[50] Zehebi onun vâhi olduğunu, Ebu Ahmed ise onun "Zahibü'l-hadis" ile bilindiğini belirtmiştir.[51]

Yine bu babda Darekutni'nin Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yaptığı bir rivayet vardır ki, senedinde Salih b. Musa bulunuyor ve bu zat zayıf kabul edilmiştir.

40 nolu Hz. Aişe hadisinin senedinde İbn Cüreyc ile Zühri arasında bir vasıta bulunuyor ki o, maruf değildir. Abdurrezzak ile Darekutni aynı hadisi, arada sözü edilen vasıta ile rivayet etmişlerdir.

41 nolu Attab b. Esid hadisini Ebu Davud ile İbn Hibban tahric etmişlerdir. Nesai ise ikinci lafızla onu rivayet etmiştir. Said b. Müseyyeb'in Attab'dan rivayet ettiği şüpheyle karşılanmış ve Ebu Davud, onun Attab'dan duymadığına dikkat çekmiştir.

İbn Kani' ise, Said'in Attab'a yetişmediğini söylemiştir, Münzeri de bunu teyid ederek diyor ki: "Zira Said b. Müseyyeb, Hz. Ömer'in hilafetinde doğmuştur. Attab b. Esid ise, Ebu Bekir Sıddık (radıyallahu anh)'ın vefat ettiği yıl vefat etmiştir."

43 nolu Zühri hadisi hakkında Ebu Davud ve Münzeri susup bir şey dememiştir. Ancak isnadındaki ricalin hepsi sahihtir. O bakımdan mücte-

49 Zehebi/Mizanü'l-İtidal: 2/317, 3092 nolu Sakar.

50 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/160

51 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/438, 4376 nolu Abdullah.

hid imamlar tarafından çıkarım ve ihticaca salih görülmüştür.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yerden çıkan ekinde, yağmur, ırmak, akar ve benzeri şeyle sulanıyorsa onda bir; dolap ve benzeri külfetli şeylerle sulanıyorsa yirmide bir zekat gerekir.

2. Elde edilen ürünün miktarı beş vesk (60 sa') olursa zekatı gerekir. Daha az olursa zekat gerekmez.

3. Sebze ve meyvelerin zekatı, az olsun, çok olsun bir ayrım yapmadan İmam Ebu Hanife'ye göre zekatı gerekir.

4. Diğer müctehid imamlara göre, meyvelerden kurutulup depolanmaya elverişli olan hurma, üzüm ve benzeri şeyler zekata tabidir.

5. Hanbeli ve Maliki mezhebine göre: Ceviz, badem, fındık, fıstık ve benzeri maddeler de zekat kapsamına girer. Ebu Hanife ile arkadaşları da aynı görüşü ortaya koymuşlardır.

6. Tahıl kapsamına giren maddelerin hepsinden zekat vermek gerekir. Ancak nisap miktarına, yani beş veske (60 sa'a) ulaşması söz konusudur.

7. Hurma ve üzüm gibi zekâta tabi olan meyveler henüz devşirilmeden, tahsildar ondaki zekat nisbetini tespit eder.

8. Meyve ve tahıldan zekat çıkarılıp verilirken işe yaramaz kötüsünden vermek doğru olmaz. Malın vasatından (orta hallisinden) çıkartılıp verilmesi sünnete daha uygundur.

9. Meyve, sebze ve tahılın zekatı, bu maddeler yetişip olgunlaştığı veya devşirildiği zaman verilir. İmam Malik'den bir rivayete göre, kurutulup kaldırılmaya elverişli olanların, olgunlaştığı günden hesaplanarak bir yıl geçmesi beklenir.

10. Bu rivayet ağırlık kazanmamıştır.

BAL ÜRÜNÜNDEN ZEKAT GEREKİR Mİ?

Bal her ne kadar arıların sistemli faaliyetiyle elde ediliyorsa da kendine göre birtakım külfetleri ve masrafları söz konusudur. Arılar için müsait yer seçmek, petek, kovan hazırlamak ve parazitlerden korumak için ilaçlamak bu cümledendir.

O bakımdan müctehidlerin bir kısmı ilgili hadisleri dikkate alarak bu üründen zekat vermenin gereğini belirtirken çoğu da bunun hilafına bir ictihatta bulunmuştur.

Birincilerin ictihadı fakirlerden yanadır ve uygulanmasında birçok faydalar vardır.

عَنْ أَبِي سَيَّارَةَ الْمُتَعِيِّ قَالَ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ لِي نَحْلاً قَالَ: فَأَدِّ الْعُشُورِ

قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ احْمِ لِي جَبَلَهَا قَالَ: فَحَمَى لِي جَبَلَهَا.

Ebu Seyyare el-Mu'temmi (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatmıştır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedim ki: Ya Rasulallah! Doğrusu benim bir miktar bal arılarım vardır." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana: "O halde onun uşrünü, yani onda birini (zekat olarak) öde!" diye buyurdu. Ben de: "Ya Rasulallah! Arıların bulunduğu dağı benim himayeme koruluğuma ver" dedim. Bunun üzerine Efendimiz o dağı benim himayeme verdi."[52]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

أَنَّهُ أَخَذَ مِنَ الْعَسَلِ الْعُشْرَ.

52 İbn Mace/Zekat: 20. Ahmed: 4/236

Amr b. Şuayb'dan, o da babasından, o da dedesinden, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayetle, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in baldan zekat aldığını belirtmiştir."[53]

Diğer bir rivayette Reni Mutan kabilesinden Hilal adında bir adam kendisine ait bal arılarından (onlardan elde ettiği baldan) zekat olarak ayırdığı öşrü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e getirdi ve (arıların beslediği) Selebe vadisinin kendi koruluk ve himayesine bırakılmasını istedi. Arzusu yerine getirilerek vadi onun himayesine verildi.

Hz. Ömer (radıyallahu anh) hilafet makamına oturunca, Süfyan b. Vehb, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'e bir mektup yazarak balla ilgili zekatı sordu. Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona şöyle cevap verdi: Eğer Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e verdiği öşrü sana verirlerse, bu durumda sen de Selebe vadisini onun himayesine bırak. Vermediği takdirde (üzerine varma). Çünkü bal arısı sadece yağmur zübabıdır, yani yağmur ıslaklığının bulunduğu yerleri kasdeder ve onun balından isteyen yiyebilir."[54]

Bu konuda Ebu Davud'un yaptığı rivayette şu fazlalık vardır: "Her on kırbadan bir kırba öşür alınır."

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Bal, dağdan veya üşrî olan araziden alınırsa, ondan zekat olarak öşür verilmesi gerekir. Arazi haraciyeden ise balın zekatı gerekmez. Çünkü o araziden haraç alınmaktadır. Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir ve onun ictihadına göre, elde edilen bal az olsun, çok olsun zekatı verilir. İmam Muhammed'e göre: Elde edilen bal beş "ferek"e ulaşırsa, nisaba ulaşmış olur ve o takdirde zekat gerekir. İmam Ebu Yusuf'a göre: Elde edilen bal on kırbaya ulaştığı takdirde nisaba ermiş olur ve bir kırba zekatı gerekir.[55]

"Ferek" 36 rıtldır. Kırba ise, 50 mendir. Rıtl, 130 dirhemdir. Kamus da

53 İbn Mace/Zekat: 20, 21

54 Ebu Davud/Zekat: 13. Nesai/Zekat: 29

55 Mecmau'l-Enhür: 1/217

ise, bir ritim 12 rukkıyye olduğu ve her okıyyenin 40 dirhem ağırlığında bulunduğu belirtilmiştir. Men ise iki rıtldır.

Şafiîler'e göre: Bal zekat kapsamına girmeyen ürünlerden biridir. Ancak İmam Şafiî Kavl-i Kadim'inde, zeytin, za'feran, vers ve bal maddelerinden de zekat verileceğini belirtmişse de Kavl-i Cedid'inde bu görüş ve ictihadından rücu' etmiştir.[56]

Hanbeliler'e göre: Balda öşür gerekir. Yukarıda belirtildiği gibi, balda nisap 10 ferektir.[57]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

52 nolu Ebu Seyyare hadisini Ebu Davud ve Beyhaki tahric etmiştir. Ancak bu hadis "munkatı"dır. Çünkü bu Süleyman b. Musa'nın Ebu Seyyare'den rivayetiyle belirtilmiştir. Oysa Süleyman b. Musa, ashabdan hiçbirine ulaşmamıştır. Nitekim İmam Buhari de aynı görüştedir. O bakımdan bal ürününde zekatın gerektiği hakkında sahih bir rivayetin olmadığını belirtenler çoğunluktadır.[58]

53 nolu Amr b. Şuayb hadisi hakkında Darekutni şöyle demiştir: "Abdurrahman b. Hars'dan ve İbn Lehia'dan, onlar da Amr b. Şuayb'dan müsneden rivayet etmişlerdir. Yahya b. Said ise aynı hadisi Amr b. Said'den murselen rivayet etmiştir." Hafız İbn Hacer bu rivayetleri dikkate alarak, "İşte hadisin illeti budur. Zira Abdurrahman ve İbn Lehia itkan ehlinden değildir. Ancak bu ikisine tabi olan Amr b. Hars güvenilir ravilerden biridir."

Bu babda Tirmizi'nin İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Balın her on zıkta bir zık zekatı vardır." Ancak bu hadisin isnadında Sadaka b. Abdillah es-Semin bulunuyor, İmam Ahmed ve İmam Buhari onun zayıf olduğunu tespit etmiştir. Ebu Zür'a ise, onun Kaderi olduğunu ancak bu konuda aşırı

56 Ebu Zekeriya Nevevi/Minhacü't-Talibin: 28

57 İbn Kudame/el-Muğni: 2/577, 578

58 Neylü'l-Evtar: 4/164

bir tutum içinde bulunmadığını belirtmiştir. İbn Nümeyr de onun zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Yahya, Nesai ve Darekutni de onun zaafına değinmişlerdir.[59]

Beyhaki'nin Sa'd b. Ebi Ziab'dan yaptığı rivayette, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Sa'd'ı kendi kavmine tahsildar olarak göndermiş ve Sa'd da kendi kavmine baldan öşür vermelerini söylemiştir." Ancak bu rivayetin isnadında Münir b. Abdillah bulunuyor ki, İmam Buhari, el-Ezdi onun zayıf olduğunu belirtmişlerdir.[60]

Böylece baldan öşür verileceği hakkındaki rivayetlerin hemen hepsi zayıftır. O bakımdan fakih müctehidlerin çoğu bu hadisleri delil göstermemiş ve bunları delil olarak seçmemişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İmam Ebu Hanife'ye göre: Elde edilen bal az olsun, çok olsun zekatı gerekir.
2. Araziyi Haraciye'de elde edilen baldan zekat alınmaz. Çünkü o araziyi kullananlardan haraç alınmaktadır.
3. İmam Muhammed ve İmam Ebu Yusuf'a göre: Baldan zekat gerekmesi için nisaba ermesi şarttır.
4. Hanbeliler'e göre de balda zekat olarak öşür gerekir.
5. Şafiîler'e göre bal ürününde zekat gerekmez.

59 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/310, 3872 nolu Sadaka.

60 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/193, 8810 nolu Münir.

MADEN VE RİKAZIN ZEKATI

İslam her vesileyle fakiri ve muhtacı korumuş; sosyal adaleti sağlamayı temel prensip olarak ele almış ve bu hususta birtakım hükümler koymuştur. Yeraltı ve yerüstü ham maddesinden elde edilen altın ve gümüşten zekat verilmesini emrederken, Cahiliye devrinde toprağa gömülen veya önceki kavimler tarafından kalan altın, gümüş ve bu ikisinden imal edilen zinet eşyasından da beşte bir zekat çıkartılıp verilmesini farz kılmıştır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الْعَجْمَاءَ جَرْحُهَا جُبَارٌ وَالْبِئْرُ جُبَارٌ وَالْمَعْدِنُ جُبَارٌ وَفِي الرِّكَازِ الْخُمُسُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Dört ayaklı hayvanların yaralaması cubar (heder) dir. Maden de cubar (heder) dir. Rikaz (define olarak bulunan altın, gümüş ve bunlardan imal edilen süs eşyasın)dan beşte bir (zekat olarak) verilir."[61]

وَعَنْ رَبِيعَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَقْطَعَ بِلاَلَ بْنَ الْحَارِثِ الْمُزَنِيَّ مَعَادِنَ الْقَبَلِيَّةِ وَهِيَ مِنْ نَاحِيَةِ الْفَرْعِ فَتِلْكَ الْمَعَادِنُ لاَ يُؤْخَذُ مِنْهَا إِلاَّ الزَّكَاةَ إِلَى الْيَوْمِ.

Rebia b. Abdirrahman dan, o da birkaç raviden rivayet etmiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Kabel toprağındaki madenleri Bilal b. Haris'e ıkta yoluyla verdi ki bu yer Feri nahiyesinde (Medine ile Nahle arasında deniz kenarına yakın kesimde) idi. İşte oradaki madenlerden sadece

61 Buhari/Zekat: 66, Diyat: 28, 29, Musakat: 3. Müslim/Hudud: 45, 46 Ebu Davud/Diyat: 27. Tirmizi/Zekat: 16

zekat alınmaktadır ve elyevm devam etmektedir."[62]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Maden ile rikaz aynı şeydir. Şeriatta ise, yer altında bulunan madenlerdir. Bunlar ister kendiliğinden hilkaten oluşan madenler olsun, isterse kafirlerin gömdüğü hazine olsun fark etmez. O bakımdan sözü edilen maden ve rikazdan çıkartılıp verilen nisbete gerçekte "zekat" denilmez. Çünkü zekatta şart olan şeyler bunda şart değildir.

Madenler genellikle üç kısma ayrılır:

- Ateşte eriyip şekillenebilen
  Sıvı halde olan
- Erimeyen ve sıvı olmayan

Eriyip şekillenebilenler altın, gümüş, bakır, kurşun ve demir gibi madenlerdir. Sıvı halde olan ise, zift, neft, ham petrol, tabi gaz ve benzeri maddelerdir. Hem erimeyen, hem de sıvı olmayanı ise, arsenik, cevherler ve yakutlardır.

Ateşte eriyip şekillenebilen madenlerden beşte bir çıkarıp zekat olarak vermek vacibdir. Sarf mahalli ise, ganimetten çıkartılıp verilen humus beşte birin sarf yeridir.

Bu madenlerden beşte biri çıkarılıp verildikten sonra gerisi onu bulana aittir. Ancak şu şartla ki, onu bir kimsenin mülkü olmayan bir arazide bulması söz konusudur. Mesela sahrada, dağda ve benzeri yerlerde bulunan madenler bu cümledendir.

Define olarak bulunan madeni eşyadan beşte bir çıkartıp verebilmek ve gerisine sahip olabilmek için, üzerinde Cahiliye devri alameti bulunması gerekir. İslam ehline ait bir alamet taşıyan maden, define yitik eşya gibidir ve o bakımdan hem onu bulan ona sahip çıkamaz, hem de beşte biri çıkartılıp verilmez. Ancak üzerindeki damga ve belirtide şüphe doğar, kesinlikle hangi

62 Ebu Davud/İmaret: 36. Taberani/Zekat: 8. Ahmed: 1/306

devre veya kavme ait olduğu bilinmezse, Cahiliye devrinden kalma olduğu varsayılarak ona göre işlem yapılır. Başkasına ait bir arazide bulunanından beşte biri çıkartılır ve gerisi mülk sahibine kalır.

Kendi evinde veya bağ ve bahçesinde madene veya rikaza rastlayan kimse, onun beşte birini çıkartıp vermekle yükümlü tutulmaz, yani beşte birini vermesi vacip değildir. Böylece tamamı ev ve mülk sahibine kalır.

Sıvı halde bulunan maddelerde ise beşte bir veya zekat vacip değildir. Bunun gibi erimeyen ve sıvı da olmayan maddelerden de bir şey çıkartılıp verilmez.

Denizden çıkarılan anber, inci, mercan ve balıktan da beşte bir verilmez. Ancak bunları ticari amaçla çıkarırsa, o takdirde ticari mal kapsamına girer.[63]

Şafiîler'e göre: Maden, hilkaten yaratılan ve öylece raslanan maddedir. Bu konuda maden denilince, sadece altın ve gümüşle ilgili bir anlam taşımaktadır. O bakımdan demir, bakır, kurşun ve benzeri madenlerden bir şey çıkartıp (humus veya zekat olarak) vermek vacip değildir. Aynı zamanda rastlanan bu maddeler ister ateşte eriyip şekillenebilen türden olsun, ister sıvı, isterse ne sıvı, ne de eriyen bir madde olsun fark etmez.

Bulunan altın ve gümüş madeninden "rub'u'l-öşür" yani kırkta biri zekat olarak verilir. Altın ve gümüş zekatında olduğu gibi aynı şartlar bunlarda da aranır, ancak üzerinden bir yıl geçmesi şart değildir.

Bu konuda bir şart daha söz konusudur; o da: Bulunan madenin mübah bir arazide veya bulan kimsenin mülkünde olmasıdır.[64]

Hanbeliler'e göre: Yerden çıkıp toprak cinsinden olmayan her şey "maden" kapsamına girer. Çıkarılan şey ister altın, gümüş, billur, akik, bakır ve benzeri madenler gibi katı madde olsun, isterse neft, yani petrol ve ben-

63 el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/614

64 el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/615

zeri bir şey olsun onun öşrü, yani onda biri zekat olarak verilir. Ancak elde edilen maddenin öşrünün verilebilmesi için şu iki şartın gerçekleşmesi söz konusudur: Tasfiye edildikten sonra nisaba ulaşması veya kıymetinin nisap miktarına erişmesi gerekir.[65]

Malikiler'e göre: Maden, Cenab-ı Hakk'ın yerde yarattığı altın, gümüş ve benzeri maddelerdir.

Bunlardan sadece altın ve gümüşün zekatı vaciptir. O da, zekat konusunda belirtilen şartlara göre çıkarılıp verilir.[66]

Konuyla İlgili Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

61 nolu Ebu Hureyre hadisinin birçok tariki ve elfazı vardır. Hadis sahihtir ve çıkarım ve ihticaca elverişlidir. Nitekim üç mezhep bu rivayeti dikkate alarak bu konuda hüküm vazetmişlerdir.

62 nolu Rebia hadisini aynı zamanda Hakim ve Beyhaki tahric etmişlerdir. Böylece maden konusunda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sadece ikta'da bulunduğu tespit edilmiş ve madenlerden beşte bir zekatın çıkarılıp verilmesi hakkında Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den bir rivayet tespit edilememiştir. İmam Şafiî de aynı görüşü ortaya koymuştur.

Sözü edilen hu hadisi ayrıca Dareverdi, Rehi'a'dan mevsulen rivayet etmiştir.

Bu anlamda bir hadisi de Ebu Uveys, Kesir b. Abdillah'dan ve nihayet İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir.

Rikaz konusunda müctehidlerin tarif ve tespitleri farklıdır:

İmam Malik ile İmam Şafiî, bu kavramın Cahiliyet devrinde yere gömülen altın, gümüş ve kıymetli madenlere delalet ettiğini belirtmiştir. İmam Ebu Hanife ve İmam Sevri, yerden çıkarılan her maden bu kavramın kapsa-

65 el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/614

66 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/613

mına girer demişlerdir. Cumhur ise bunlara muhalefet etmiş ve "maden"e "rikaz" denilmez diyerek Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hadisiyle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yerden çıkan altın ve gümüş dışındaki madenlerin zekatı gerekmez.
2. Cahiliye devrinde yere gömülen altın, gümüş ve bunlardan imal edilen zinet eşyasının beşte bir zekatı verilir.
3. Madenler, "rikaz" kapsamına girmez.
4. İmam Ebu Hanife'ye göre: Yerden çıkıp ateşte erime özelliği taşıyan madenlerden zekat vermek gerekir. Nisbeti ise, beşte birdir. Ganimetten ayrılan "humus" nereye sarfedilirse, bu da oraya sarfedilir.
5. İmam Şafii'ye göre: Yerden çıkarılan madenlerden sadece altın ve gümüşün zekatı vaciptir. Bu da kırkta bir nisbetindedir.
6. İmam Malik de İmam Şafiî ile aynı ictihad ve görüştedir.
7. Hanbeli imamı Ahmed'e göre: Yerden çıkan bütün madenlerin, -ister sıvı, ister katı olsun- zekatı gerekir. Bunun nisbeti onda birdir.
8. Günümüzde başta petrol olmak üzere yeraltından çok zengin maden kaynakları tespit edilip çıkarılmakta ve ülkelerin kalkınmasında çok nazım rol oynamaktadır. O bakımdan sosyal adaleti sağlamaya yönelik olarak bu konuda Hanbeliler'in ictihad ve tespitleri çok daha uygundur.
9. İctihad ictihadı nakzetmeyeceğine göre, diğer müctehidlerin ictihadıyla da amel etmekte bir sakınca yoktur.

TAHAKKUK EDEN ZEKATI VERMEKTE ACELE ETMEK

Zekat, Cenab-ı Hakk'ın zengin müslümanın malında belirleyip vermesini farz kıldığı belirli bir nisbettir ve fakirin hakkıdır. O bakımdan zekatla geçinen fakirleri bekletmek doğru değildir. Hatta bir kısım ilim adamlarına göre, zekatı geciktirmekte vebal vardır.

Bu konuda bizi aydınlatan üç rivayet söz konusudur:

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ صَلَّي النَّبِيُّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَصْرَ فَأَسْرَعَ ثُمَّ دَخَلَ الْبَيْتَ فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ خَرَجَ فَقُلْتُ أَوْ قِيلَ لَهُ فَقَالَ: كُنْتُ خَلَّفْتُ فِي الْبَيْتِ تِبْراً مِنَ الصَّدَقَةِ فَكَرِهْتُ أَنْ أُبَيِّتَهُ فَقَسَمْتُهُ.

Ukbe b. Haris (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, deniliyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindi namazını kıldırıp tamamlayınca yerinden süratle kalkıp evine gitti ve çok geçmeden çıkıp geldi. Ben veya başka biri bunun sebebini sorduğumuzda, buyurdu ki: "Evde zekat olarak medrup olmayan bir miktar altın bırakmıştım. Onu (fakir ve muhtaçlara vermeden) gecelemeyi hoş görmedim ve o sebeple (muhtaçlara) dağıttım."[67]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: مَاخَلَطَتِ الصَّدَقَةُ مَالاً قَطُّ اِلاَّ اَهْلَكَتْهُ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittiğini haber vermektedir: "Zekat bir mala karışmaya görsün, mutlaka onu yok eder."[68]

67 Buhari/Zekat: 20

68 Şafiî. Buhari / Kendi Tarih'inde

عَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلاَمُ أَنَّ الْعَبَّاسَ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ سَأَلَ النَّبِيَّ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي تَعْجِيلِ صَدَقَتِهِ قَبْلَ أَنْ تُحِلَّ فَرَخَّصَ لَهُ فِي ذَلِكَ.

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Abdulmuttalib oğlu Abbas (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, henüz senesi dolmamış malın zekatını vermek için ruhsat istedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu hususta ona ruhsat verdi."[69]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Senenin sonunda zekatı vermek gerekir. Geciktirilmesi doğru olmaz. Nitekim el-Kerhi zekatı ödemenin gerekli olduğunu belirtmiştir. Hatta İmam Muhammed: "Vakti geldiği halde zekatını ödemeyenin şahitliği kabul olunmaz" demiştir. Ebu Bekir el-Cessas ise geciktirmenin caiz olduğuna kaildir.[70]

Senesi henüz dolmadan zekatı çıkarıp muhtaçlara vermek caizdir. Ancak bu suretle sene sonunda elde kalan nakit veya ticaret malı nisaba ulaşmazsa, verilen zekat, tatavvu' olur, sadaka yerine geçer. Verilen zekatla birlikte kalan nisbet nisaba erişse bile hüküm değişmez. İmam Şafii'ye göre, bu durumda zekat yerine geçer.[71]

Şafiî ve Hanbeli mezhebine göre: Eldeki nakit para, altın ve gümüşün, aynı zamanda ticaret malının henüz senesi dolmadan zekatını çıkartıp vermek caizdir.

İmam Malik'e göre: Senesi dolmadan vermek zekat yerine geçmez. Süfyan es-Sevri, Davud ez-Zahiri ve Ebu Ubeyd b. el- Hars'in ictihadı bu doğrultudadır.[72]

---

69 Buhari. Müslim. Ebu Davud. Tirmizi. İbn Mace. Darimi/Zekat: 12

70 Kasani/Bedayiu's-Sanayi: 2/33

71 Kasani/Bedayiu's-Sanayi: 2/51

72 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/170

67 nolu Ukbe hadisi sahihtir ve ihticaca elverişlidir. Aynı zamanda zekatın senesi dolunca hemen verilmesinin vücubuna delalet etmektedir.

68 nolu Hz. Aişe hadisi de birinci hadisi desteklemektedir.

69 nolu Hz. Ali hadisini aynı zamanda Hakim, Beyhaki, ve Darekutni tahric etmiştir. Ancak bu hadis hakkında ihtilaf vaki olmuştur. Darekutni onun mürsel olduğunu (senedinde bir sahabinin düştüğünü) belirtmiş, Ebu Davud da bu tespiti tercih etmiştir, İmam Şafiî ise, bunun sabit olup olmadığını bilemediğini belirtmiştir.

Bununla beraber Beyhaki'nin yine Hz. Ali'den tahric ettiği bir diğer hadis buna şahitlik etmektedir. Şöyle ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu: "Doğrusu biz, ihtiyaç vaki oldu da Abbas'dan iki yılın zekatını (vakti girmeden) aldık."

Yapılan tespitlere göre, bu rivayetin ricali sıkat (güvenilir)dir. Ancak hadiste bir inkita' söz konusudur.

Bu konuda Taberani ve Bezzar'ın İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri bir hadis daha var. Deniliyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Abbas'tan iki yılın zekatını (henüz yıllanmadan peşin) aldı."

Ancak bunun isnadında Muhammed b. Zekvan bulunuyor ki, bu zat zayıftır.[73]

Bezzar ise bu hadisi Musa b. Talha'dan, o da babasından rivayet etmiştir ki, onun da isnadında zayıf kabul edilen Hasan b. Umare bulunuyor. Araştırıcıların çoğu onun metruk olduğunu belirtmiştir.[74] Diğer yandan aynı rivayeti Darekutni İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan nakletmiştir ki, onun da isnadında Mendel b. Ali ve Arzemi bulunuyor ki, hadis alimlerine göre ikisi

73 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/169

74 Zehebi/Mizanü'l-İtidal: 1/513-515, 1918 nolu Hasan.

dezayıftır.[75]

Ne var ki bu rivayet üzerinde en doğru tespit, onun mürsel olduğudur. Özellikle Ahmed b. Hanbel, Mendel'in zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.

Hz. Ali'nin hadisi, henüz senesi dolmayan bir malın zekatını önceden verebilmenin cevazına delalet etmektir ki, İmam Şafiî, İmam Ahmed ve İmam Ebu Hanife'nin de ictihadları bu doğrultudadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Nisaba eren malın zekatını sene sonunda vermek vaciptir. Geciktirilmesi doğru değildir. Diğer üç imama göre, caizdir.
2. İmam Muhammed'e göre, geciktirilmesi caiz değildir. Böyle yapanın şahitliği kabul olunmaz.
3. Hanefiler'den Ebu Bekir el-Cessas'a göre, geciktirilmesi caizdir.
4. İmam Malik'e göre, zekatın senesi dolunca verilmesi gerekir.
5. Senesi dolmadan nisaba erişen mal ve nakdin zekatını vermek caizdir. Ancak İmam Malik'e göre, bir, iki gün kala vermekte bir beis yoktur. Daha önce vermek zekat yerine geçmez. Zira senesi dolmadan vermek, vakti girmeden farzı yerine getirmek olur; nasıl öğle vakti girmeden öğle farzını kılmak caiz değilse, zekat da öyle.[76]
6. Diğer üç mezhebe göre, senesi dolmadan malın zekatını vermek caizdir.

75 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/180, 8757 nolu Mendel.

76 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/284

ZEKATI BAŞKA YERE GÖNDERMEYİP BELDE FAKİRLERİNE VERMEK

Her mahalle, kasaba, köy ve şehirdeki zenginler, yaşadıkları yerin fakirlerinden yana sorumludurlar. O bakımdan kendi belde veya kasabasında fakir ve muhtaçlar dururken kişinin zekatını başka bir belde veya kasabaya göndermesinde kerahet vardır. Ancak başka yerde bulunan yakın hısımların bu genellemenin dışında tutulmasında bir sakınca görülmemiştir.

عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ قَدِمَ عَلَيْنَا مُصَدِّقُ رَسُولِ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخَذَ الصَّدَقَةَ مِنْ أَغْنِيَائِنَا فَجَعَلَهَا فِي فُقَرَائِنَا فَكُنْتُ غُلاَمًا يَتِيماً فَأَعْطَانِي مِنْهَا قَلُوصًا.

Cuhayfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği belirtilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in musaddıkı (zekat toplamakla görevli adamı) bize geldi ve zenginlerimizden aldığı zekatı fakirlerimize verdi. O sırada ben yetim bir çocuk olarak bulunuyordum, bana da ayakları uzunca bir deve verdi."[77]

وَعَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّهُ اسْتُعْمِلَ عَلَي الصَّدَقَةِ فَلَمَّا رَجَعَ قِيلَ لَهُ: أَيْنَ الْمَالُ قَالَ وَلِلْمَالِ أَرْسَلْتَنِي أَخَذْنَاهُ مِنْ حَيْثُ كُنَّا نَأْخُذُهُ عَلَي عَهْدِ رَسُولِ للهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّم وَوَضَعْنَاهُ حَيْثُ كُنَّا نَضَعُهُ.

İmran b. Husayn (radıyallahu anh) zekat toplamakla görevlendirilmişti. Görevini yaptıktan sonra dönüp gelince, ona: "Topladığın zekat malı nerede?" diye soruldu. O da: "Mal için beni gönderdiniz. Biz, Rasulullah Efendi-

77 Tirmizi/Zekat: 21

miz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında onu nereden aldıysak, oraya koyardık (kasabanın zenginlerinden alır, yine o kasabanın fakirlerine dağıtırdık)" diye cevap verdi.[78]

وَعَنْ طَاوُسٍ قَالَ كَانَ فِي كِتَابِ مُعَاذٍ: مَنْ خَرَجَ مِنْ مِخْلَافٍ إِلَى مِخْلَافٍ فَإِنَّ صَدَقَتَهُ وَعُشْرَهُ فِي مِخْلَافِ عَشِيرَتِهِ.

Tavus'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Muaz (radıyallahu anh)'ın mektubunda şu yazılı bulunuyordu: "Kim bir yöre veya bölgeden çıkar, başka bir yöre ve bölgeye giderse, onun zekat ve öşrü kendi bölgesindeki kabile ve hısımlarına aittir."[79]

وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: خُذِ الْحَبَّ مِنَ الْحَبِّ وَشَاةَ مِنَ الْغَنَمِ وَالْبَعِيرَ مِنَ الْإِبِلِ وَالْبَقَةَ مِنَ الْبَقَرِ.

Muaz b. Cebel (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu Yemen'e gönderdi ve şu talimatı verdi: "Tahıl zekatını tahıldan, koyun zekatını koyun ve keçiden, deveyi deveden, ineği sığırdan al."[80]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Zekatı bir beldeden diğerine nakletmek mekruhtur. Ancak gönderilecek belde veya kasabada zekat veren kişinin fakir hısımları bulunur veya o beldedeki fakirler daha çok muhtaç durumda olurlarsa, o takdirde nakletmekte bir sakınca görülmemiştir.[81]

Şafiîler'e göre: İmam Şafiî'nin bu konuyla ilgili görüş ve ictihadının en açık olanı şudur: Zekat ve fitreyi başka bir beldeye nakletmek caiz değil-

78 Ebu Davud. İbn Mace/Zekat: 41

79 Sünen-i Esrem. Neylü'l-Evtar: 4/170

80 Ebu Davud. İbn Macee/Zekat.

81 Fetavay-ı Hindiyye: 1/190

dir. Ancak Tuhfe ve Nihaye kitaplarında, birbirine çok yakın komşu olan iki beldenin istisna teşkil edeceği belirtilmiştir.[82]

Hanbeliler'e göre: Aralarında kasr-i salat yapılacak kadar birbirinden uzak olan iki belde arasında zekat nakletmek caiz değildir. Ancak belde halkı zekattan müstağni bulunursa, o takdirde ona muhtaç durumda olan başka belde halkına göndermek caiz olur. Aynı zamanda adam bir beldede, malı da başka beldede olursa, en uygun olanı, zekatı malın bulunduğu belde halkına vermektir.

Bulunduğu beldede zekatın bir kısmını verdikten sonra ona muhtaç kimse bulunmazsa, kalan kısmını sırayla o beldeye, en yakın olan kasaba ve beldelerdeki fakirlere göndermek müstehab olur.[83]

Malikiler'e göre: Zekat kapsamına giren şeylerin zekatı, o şeylerin bulunduğu belde halkından muhtaç olanlara verilir. Bir miktar artacak olursa, en yakın beldeye nakledilir.

Adam Mısırlı olur, ama Medine'de bulunuyorsa, Mısır'daki malının zekatının Medine muhtaçlarına dağıtılmasına İmam Malik cevaz vermiştir.[84]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

77 nolu Ebu Cuhayfe hadisinin ricalinin hepsi sika (güvenilir) dir. Ancak ravilerinden Eş'as b. Sevvar hakkında hayli şeyler söylenmiştir.[85] Buna rağmen yıllarca kadılık yaptığı ve kadri yüce bir zat olduğu söylenir. O bakımdan müctehidlerin çoğu onun bu hadisiyle çıkarım ve delil olarak göstermişlerdir.

78 nolu İmran hadisi hakkında Ebu Davud ve Münzeri bir şey söylememiştir. Ricalinin hepsi sika (güvenilir)dir. Ravileri arasında İbrahim b. Ata' da bulunuyor ki, bu zat rivayetleri doğru olarak tespit edip nakleden bir

82 Abdurrahman b. Muhammed (Buğyetü'l-Müsterşidin): 1/105

83 İbn Kudame/El-Muğni: 2/531, 532

84 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/286, 287

85 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/263, 264, 996 nolu Eşas.

ilim adamıdır.[86]

79 nolu Tavus hadisini aynı zamanda Said b. Mansur, isnad-ı sahih ile Tavus'dan rivayet etmiştir. O bakımdan ihticaca salih görülmüştür.

Bu babda Buhari ve Müslim'in Muaz (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri diğer bir hadis şöyledir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Muaz'ı Yemen'e gönderdiğinde, ona şöyle de buyurmuştu: "Zekatı onların zenginlerinden al ve yine onların fakirlerinin (yararlanmasına) bırak."

Böylece Muaz hadisi, bir belde veya bölgede toplanan zekatın, yine devletin yetkili organı vasıtasıyla o beldenin fakir ve muhtaçlarına dağıtılmasının meşruiyetine delalet etmektedir. Nitekim müctehid imamların hemen hepsi bu hadisi delil göstermiştir. O kadar ki, İmam Malik, İmam Şafiî ve İmam Sevri, zekatın başka bir beldeye naklini caiz görmemişler, diğer imamlar bunu mekruh saymışlardır.

İkincilerin ictihadını kuvvetlendiren bir takım rivayetler vardır; onlardan biri şöyledir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) badiye halkından toplattığı zekatı Medine'ye getirtip Ensar ve Muhacir'den muhtaç olanlara dağıtırdı.

80 nolu Muaz hadisini Hakim sahihlemiştir. Ancak isnadında Ata bulunuyor ki, bu zatın Muaz'dan işittiği söylenemez. Çünkü yapılan tespitlere göre, Ata'nın Muaz (radıyallahu anh)'ın vefatından sonra doğduğu anlaşılıyor. Nitekim Bezzar da: "Biz Ata'nın Muaz (radıyallahu anh)'dan işittiğini bilmiyoruz" diyerek bu tespiti doğrulamıştır.[87]

Bu hadisle çıkarım yapan ilim adamları, ayni olan şeyin zekatını aynî olarak vermenin vacip olduğunu belirtmişler ve böylece onun kıymetlendirilerek para olârak verilmesini caiz görmemişlerdir. Ancak ayn olarak o ve cinsi bulunmazsa, o takdirde kıymeti takdir edilerek verilir. Nitekim İmam Şafii'nin ictihadı da böyledir. İmam Ebu Hanife'ye göre, kişi ayn ve kıymet

86 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/170
87 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/171

olarak vermekte serbesttir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Zekat daha çok devletin yetkili kıldığı organ tarafından toplanır. Ancak İslam devleti, zekatı bütünüyle kendi tekelinde bulundurmaz, mal sahibinin de dağıtmasına fırsat verir.

2. Zekat, toplandığı beldenin fakirlerine dağıtılır. Ancak fakir ve muhtaçlar gözetildikten sonra geriye bir miktar artarsa, onu en yakın komşu beldenin fakirlerine göndermekte bir sakınca yoktur.

3. Koyun ve keçinin zekatı yine ayn olarak koyun ve keçiden; deve ve sığırın da zekatı yine ayn olarak deve ve sığırdan verilir. Ancak İmam Ebu Hanife'ye göre, bunların kıymeti nakit olarak verilebilir; bunda bir sakınca söz konusu değildir.

4. Böylece İmam Ebu Hanife, bu konuda Muaz hadisiyle değil, hilafında olan diğer rivayetleri dikkate alarak ictihadda bulunmuştur.

ZEKATIN SARF CİHETİ

İslam, zekatı farz kılarken onun gelişigüzel dağıtılmasına cevaz vermemiş, İslam cemaati arasında sosyal adaleti sağlamayı; zenginle fakir arasındaki uçurumu kapamayı ve din kardeşliğini. sağlam temeller üzerinde devam ettirmeyi amaçlamıştır. O bakımdan Cenab-ı Hak, Kur'an-ı Kerim'de zekatın nereye, kimlere verileceğini açıklayarak konuyu sağlam esasa bağlamıştır:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Zekatlar, Allah (celle celaluhu)**'dan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere (yoksullara), (zekat toplamakla görevli) tahsildarlara; kalpleri (İslama) alıştırılıp ısındırılanlara; (hürriyetlerine kavuşturulacak) kölelere, esirlere; borçlulara; Allah yolunda (lüzumlu görülen) yerlere, cihada çıkanlara ve yolda kalmışlaradır. Allah her şeyi en iyi bilen, her şeyi hikmetle uygulayandır."**[88]

Fakir, Miskin Ve Zengin

Zekatın sarfedileceği birinci ve ikinci sınıf, fakir ve yoksullardır. Ancak "fakir" ve "miskin" kime denir? Bu hususlaki rivayetler şöyledir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ لُقْمَةُ التَّمْرَتَانِ وَلاَ اللُّقْمَةَ وَاللُّقْمَتَانِ إِنَّمَا الْمِسْكِينُ الَّذِي يَتَعَفَّفُ اِقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ لاَ يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافاً.

88 Tevbe Suresi: 60

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Miskin, şu bir veya iki hurmayla veya bir, iki lokmayla geri çevrilen değil; (gerçek) miskin, taaffüf (haramdan sakınıp yüz suyu dökmeyen iffet) gösteren kimsedir. İsterseniz Allah (celle celaluhu)'nun şu ayetini okuyunuz: "(Sadakalarınızı), kendilerini Allah yoluna adayıp yeryüzünde dolaşmayan (kapı kapı gezmeyen) fakirlere (verin) ki, onlar yüzsuyu dökmediklerinden, durumlarını bilmeyen, onları zengin sanır. Onları (siz Allah yolunda olanlar) çehrelerinden tanırsınız; insanlardan yüzsüzlük ederek istemezler."[89]

وَفِي لَفْظٍ: لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي يَطُوفُ عَلَى النَّاسِ تَرُدُّهُ اللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ وَالتَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَلَكِنِ الْمِسْكِينُ الَّذِى لاَ يَجِدُ غِنًى يُغْنِيهِ وَلاَيُفْطَنُ بِهِ فَيُتَصَدَّقُ عَلَيْهِ وَلاَ يَقُومُ فَيَسْأَلُ النَّاسَ.

Diğer bir lafızla konu şöyle rivayet edilmiştir: Miskin, insanların etrafında dönüp dolaşan ve bir, iki lokmayla veya bir, iki hurmayla geri çevirilen kimse değil; ama (gerçek) miskin, kendisini doygun kılacak bir zenginlige sahip olmayan ve (muhtaç olduğu) bilinmediği için kendisine zekat ve sadaka verilmeyen; aynı zamanda kalkıp insanlardan bir şey istemeyen kimsedir."[90]

وَعَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: اَلْمَسْأَلَةُ لاَ تَحِلُّ إِلاَّ لِثَلاَثَةٍ: لِذِي غُرْمٍ مُفْظِعٍ أَوْلِذِي دَمٍ مُوجِعٍ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Dilenmek ancak şu üç kimse için helaldir:

Kupkuru toprağa yapışırcasına fazla fakir olana,

Aşırı borçlu olup ödeme imkanı olmayan borçluya,

89 Bakara Suresi: 273

90 Buhari/Zekat: 53, Tefsir: 2, 48. Müslim/Zekat: 101, 102

Diyet ödemekle yükümlü bulunup zor durumda olan katile."[91]

وَعَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَدِيِّ بْنِ الْخِيَارِ أَنَّ رَجُلَيْنِ أَخْبَرَاهُ أَنَّهُمَا أَتَيَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلانِهِ مِنَ الصَّدَقَةِ فَقَلَّبَ فِيهِمَا الْبَصَرَ وَرَآهُمَا جَلْدَيْنِ فَقَالَ: إِنْ شِئْتُمَا أَعْطَيْتُكُمَا وَلاَ حَظَّ فِيهَا لِغَنِيٍّ وَلاَ لِقَوِيٍّ مُكْتَسِبٍ.

Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sadaka (zekat), zengine ve bir de azası yerinde olup (çalışıp kazanacak) güç ve kuvvete sahip olana helal olmaz."[92]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ: لاَ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ وَلاَ لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ.

Ubeydullah b. Adıy b. el-Hıyar (radıyallahu anh) anlatıyor: "İki kimse bana şunu haber verdi: Onlar kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gitmişler ve O'ndan sadaka (zekat) istemişler. Bunun üzerine Efendimiz onlara şöyle bir göz atmış ve ikisini de güçlü, kuvvetli görmüş ve şöyle buyurmuştur: "İsterseniz size (zekat) vereyim, ama zenginin zekatta bir payı yoktur; aynı zamanda çalışıp kazanacak güç ve kuvveti olanın da onda bir payı yoktur."[93]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Zekat verilecek kişinin fakir olması gerekir. O bakımdan zekatı zengine vermek caiz değildir. Meğerki zengin kişi, zekat toplamakla görevlendirilmiş tahsildar olsun, o takdirde toplanan zekattan onun

91 Ebu Davud/Zekat: 26. Tirmizi/Zekat: 23. İbn Mace/Ticaret: 25. Ahmed: 3/ 114, 127

92 Ebu Davud/Zekat: 24. Tirmizi/Zekat: 23. Nesai/Zekat: 90. İbn Mace/Zekat: 26. Darimi/Zekat: 15. Ahmed: 2/164, 192, 5/326

93 Ebu Davud/Zekat: 24. Nesai/Zekat: 91. Ahmed: 1/202, 4/224, 5/290, 362

ücreti karşılanabilir.

Zira Kur'an'da zekatın sarf ciheti açıklanırken ihtisas ifade eden (lam) harfiyle başlanmıştır. Böylece sözü edilen sekiz sınıf ancak zekat almakta istihkak sahibidir, başkaları değil. Eğer zekatı bu sekiz sınıfın dışına sarfetmek caiz olsa, o takdirde (lam) harfinin delalet ettiği ihtisas hükümsüz kalmış olur ki bu da caiz değildir.[94]

Fakir ile miskin kavramları hakkında farklı tarifler yapılmıştır. Onlardan bir kısmı şöyledir:

- **el-Hasan'a göre:** Fakir, el açıp dilenmeyendir. Miskin ise, dilenen kimsedir. Böylece miskinin daha muhtaç durumda olduğu anlaşılıyor.
- **Katade'ye göre:** Fakir, kendisinde kötürüm olup ihtiyacı olandır. Miskin, kendisinde kötürüm olmayıp muhtaç durumda bulunandır.
- **Bu tarife göre,** fakir, miskinden daha muhtaç olandır.

Bazı alimlere göre: Fakir, az bir şeye malik olandır. Miskin ise, hiçbir şeyi olmayandır.[95]

Şafiiler'e göre: Fakir, hiç malı olmayan ve helal kazanç sağlayamayan kimsedir. Veya malı ve helal kazancı olup kifayet miktarının yarısından az nisbette imkana sahip olan kimsedir. Aynı zamanda kendisine yetecek kadar nafaka veren yakını da bulunmuyor.

Miskin ise, ömrünün çoğunda mal ve kazancı ancak kendisine yetecek nisbetin yarısını karşılayacak kadar olan kimsedir.[96]

Hanbeliler'e göre: Zekat ancak Kur'an'da açıklanan sekiz sınıfa verilir. Nitekim Ziyad b. Haris diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve

94 Kasani/Bedayi': 2/43

95 Kasani/Bedayi': 2/43'den özetlenerek.

96 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/625

sellem)'e gelip bey'at ettim. O sırada bir adam gelip: "Ya Rasulallah! Zekattan bana da ver" diyerek istekte bulundu. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "Doğrusu Cenab-ı Hak, zekat konusunda ne bir peygamberin, ne de başkasının hükmüne razı olmayıp kendisi bizzat onu sekiz cüz'e ayırıp (sekiz sınıfa) verilmesini emretmiştir. Eğer sen o sekiz cüzden biriysen o takdirde hakkını vereyim."[97]

Bundan dolayı zekatı, Allah'ın belirlediği sekiz sınıftan başka yerlere sarfetmek caiz değildir. Mesela cami ve mescid inşasına, köprü ve su kanallarına, yol yapımına, açılan gedikleri kapamaya, ölüyü tekfine zekat vermek, yani zekatı bu gibi konulara sarfetmek caiz olmaz.[98]

Malikiler'e göre: Zekat ancak Kur'an'da belirtilen sekiz sınıfa verilir. Bu sekiz sınıftan yalnız biri mevcut olursa, zengin zekatını ona verir. Nafakaları kendisine gerekli olan yakınlarına, muhtaç da olsalar zekat vermesi caiz değildir. Aynı zamanda zekat ölünün kefenine de sarfedilmez. Çünkü zekat ancak hayatta olan fakir ve miskinlerin hakkıdır. Ölülere harcanamayacağı gibi, cami inşasına ve benzeri konulara da sarfedilmesi caiz değildir.

Zekat mecusiye, hristiyana, yahudiye ve köleye de verilmez. (Ancak köle ile akd-i kitabet yapılmışsa, o takdirde ona da verilmesi caiz olur.)[99]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

89 nolu Ebu Hureyre hadisinin isnadı sahihtir ve ihticaca elverişlidir.

91 nolu Enes hadisini İmam Tirmizi hasenlemiştir. Ancak isnadında Ahdar b. Aclan bulunuyor ki, bu zat hakkında bazı şeyler söylenmiştir. Bununla beraber Yahya b. Main, O salihtir" demiş ve Ebu Hatim er-Razi: "Onun hadisi yazılabilir" diye tezkiyede bulunmuştur.[100]

92 nolu Abdullah b. Amr hadisini de İmam Tirmizi hasenlemiştir.

97 İbn Kudame/el-Muğni: 2/526, 527. Ebu Davud.

98 İbn Kudame/el-Muğni: 2/527

99 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/297-299'dan özetlenerek.

100 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/179

Ancak isnadında Reyhan b. Yezid bulunuyor ki, Ebu Hatim er-Razi onun meçhul bir şeyh olduğunu belirtirken Yahya b. Main onun sika (güvenilir) olduğuna dikkat çekmiştir. İlim adamlarından bir kısmı ise, sözü edilen hadisin isnadının sahih olmadığını belirtmiş ve mevkuf olduğunu söylemiştir.[101] Bununla beraber mezkur hadisin birçok şevahidi bulunuyor. O bakımdan çıkarıma salih görülmüştür.

93 nolu Ubeydullah hadisini aynı zamanda Darekutni tahric etmiş ve İmam Ahmed "Ne güzel hadistir bu" diyerek delil gösterilmesine salih olduğuna işarette bulunmuştur.[102]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Zekat ancak Kur'an-ı Kerim'de belirtilen sekiz sınıfa verilir.
2. Zekat verecek durumda olan kimse, mevcut zekatını bu sekiz sınıfa taksim edebileceği gibi, onlardan bir veya ikisine de verebilir.
3. Zengine zekat vermek caiz değildir.
4. Gücü, kuvveti yerinde olup normal çalıştığı halde rızkını kifayet miktarı temin edemeyen kimseye de zekat verilir.
5. Gücü, kuvveti yerinde olup çalışma imkanına sahip olan kimse buna rağmen çalışmayıp şunun, bunun eline bakmakla karnını doyurmayı tercih ediyorsa, öylesine zekat vermek caiz değildir.
6. Daha çok ortalıkta dolaşıp dilenenlere değil, yüz suyu dökmekten hicap duyduğu ve vakarına yediremediği için halini başkasına arzedemeyen fakir ve muhtaçları bulup zekatı onlara vermek çok daha uygun olur.

101 Mizanü'l-İ'tidal: 2762, 2816 nolu Reyhan.

102 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/179

ZEKAT TOPLAMAKLA GÖREVLENDİRİLENLER

İslam devleti, vergi konusuna yöneldiği kadar zekat konusuna da yönelir ve lüzum gördüğü yer ve bölgelerdeki zenginlerin zekatını toplayıp Kur'an'da belirtilen sekiz sınıfa dağıtmak üzere tahsildarları görevlendirir. Böylece görevli kimsenin fakir ve muhtaç olmasa bile, topladığı zekattan ücretini karşılamak caiz olur. Bu konuda müctehidler arasında az farklı ictihad ve görüş söz konusu olmakla beraber, ekserin reyi ve ictihadı belirttiğimiz doğrultudadır.

عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ أَنَّ ابْنَ السَّعْدِيِّ الْمَالِكِيِّ قَالَتْ اِسْتَعْمَلَنِي عُمَرُ عَلَى الصَّدَقَةِ فَلَمَّا فَرَغْتُ مِنْهَا وَأَدَّيْتُهَا إِلَيْهِ أَمَرَ لِي بِعُمَالِهِ فَقُلْتُ: إِنَّمَا عَمِلْتُ لله فَقَالَ: خُذْ أَعْطِيتَ فَإِنِّ عَمِلْتُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ الله صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَمَّلَنِي فَقُلْتُ مِثْلَ قَوْلِكَ فَقَالَ لِي رَسُولُ الله صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أُعْطِيتَ شَيْئاً مِنْ غَيْرِ أَنْ تَسْأَلُ فَكُلْ وَتَصَدَّقَ.

Büsra b. Said'den yapılan rivayete göre: İbn Sa'd el-Maliki ona şöyle haber vermiştir: "Ömer (radıyallahu anh) beni zekat toplamakla görevlendirdi. Toplayıp işimi tamamladığımda getirip hepsini Hz. Ömer'e teslim ettim. O, bu hususta hizmetime karşılık o zekattan ücret almamı emretti. Ben de: "Ben ancak Allah için bu hizmeti gördüm" dedim. O bana: "Sana verileni al" buyurdu ve şöyle ilave etti: "Çünkü ben de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bu hizmeti yaptım ve O benim hizmetime karşılık (topladığım zekattan) ücretimi verdi. Ben de senin dediğin gibi söyledimse de, Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Sen istemeden sana bir şey verilirse

onu ye ve tasaddukta bulun!" **buyurdu.**[103]

وَعَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ لْمُطَّلِبِ أَنَّهُ وَالْفَضْلَ بْنَ عَبَّاسٍ انْطَلَقَا إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ثُمَّ تَكَلَّمَ أَحَدُنَا فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ جِئْنَاكَ لِتُؤَمِّرَنَا عَلَى هَذِهِ الصَّدَقَاتِ فَنُصِيبَ مَايُصِيبَ مَا النَّاسُ مِنَ الْمَنْفَعَةِ وَنُؤَدِّي إِلَيْكَ مَا يُؤَدِّي النَّاسَ فَقَالَ: إِنَّ الصَّدَقَةَ لاَ تَنْبَغِي لِمُحَمَّدٍ وَلاَ لِآلِ مُحَمَّدٍ إِنَّمَا هِيَ أَوْسَاخُ النَّاسِ مُخْتَصَرٌ لأَحْمَدَ وَ مُسْلِمٍ وَفِي لَفْظٍ لَهُمَا لا تَحِلُّ لِمُحَمَّدٍ وَ لآلِ مُحَمَّدٍ.

Muttalib b. Rebi'a b. Haris b. Abdilmuttalib'den yapılan rivayete göre: "Kendisiyle Fazl b. Abbas kalkıp Rasulullah Efendimiz'e gitmişler ve şöyle istekte bulunmuşlar: Ya Rasulallah! Bizi şu zekat toplama konusunda görevlendirmen için size gelmiş bulunuyoruz; diğer insanların sağladığı menfaati biz de sağlamak arzusundayız. Diğerlerinin toplayıp size getirdiklerini biz de toplayıp getiririz." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz onlara şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ki sadaka (zekat) Muhammed'e ve Onun aline uygun ve layık değildir. Çünkü zekat (bir bakıma zengin) kimselerin kiridir."[104]

Büreyde (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Biz kimi bir iş (zekat toplama ve benzeri bir amel) için görevlendirir ve bundan dolayı onu güzel bir rızık (ücret)Ie rızıklandırırsak, artık onun bundan başkasını ve fazlasını alması hıyanet olur."[105]

103 Müslim/Zekat: 12. Ebu Davud/Zekat: 28, İmaret: 10. Nesai/Zekat: 94. Ahmed: 1/52

104 Müslim/Zekat: 167. Ahmed: 4/166

105 Ebu Davud/İmaret: 10

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Âmile, yani zekat toplamakla görevli kimseye, onun yardımcılarına ve çoluk-çocuklarına vasat şekilde yetecek kadar, topladığı zekattan ücretleri verilir. Şayet amil topladığı zekatı zayi eder, yani o mal bir felakete uğrar veya zekat doğrudan devlet reisine getirilip teslim edilirse, bu durumda görevli tahsildara bir ücret ödenmez, yani istihkak olarak o zekattan ona bir pay ayrılmaz.

Görevli tahsildar zengin bile olsa, yine de onun ücreti topladığı zekattan çıkartılıp verilir. Ancak görevli kimse Haşimi olursa, o takdirde topladığı zekattan ona, fakir bile olsa verilmez.[106]

Şafiîler'e göre: Zekat toplamakla görevli olan kimse, topladığı zekattan ancak kendisine takdir edilen nisbeti alabilir. Bu arada görevli bulunduğu için hiç bir zenginden hediye de kabul edemez. İmam Şafiî el-Ümm'de "Babü'l-Hediyeti Li'l-Vali bisebe- bi'l-Velayeti" faslında bu konuya geniş yer vermiş ve birkaç sahih rivayet naklederek Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu hususta ne kadar duyarlı davrandığını yansıtmıştır.[107]

Hanbeliler'e göre: Zekat toplamakla görevli kimse köle bile olsa, topladığı zekattan kendi ücretini alması caizdir. Bazıları bu görevli kimse kafir bile olsa, yine topladığı zekattan onun ücretini ödemenin caiz olduğunu söylemişse de bu doğru değildir. Çünkü görevli tahsildarda aranan şartlardan biri, emin bir kimse olmasıdır; küfür ise emanete münafidir, yani onunla uyuşmaz. Aynı zamanda tahsildarın zengin olmasında da bir sakınca yoktur. Çünkü o ancak yaptığı hizmete karşılık ücret almaktadır.

Yetkili organ görevlendirdiği tahsildarın ya ücretini önceden belirler, ya da hizmet sonunda misline verilen ücreti takdir eder; yani yetkili organ bu hususta muhayyer bırakılmıştır.[108]

106 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/220

107 El-Ümm: 2/58

108 İbn Kudame/El-Muğni: 2/517, 518'den özetlenerek.

Malikiler'e göre: Görevli tahsildara topladığı zekattan, isterse o zengin olsun ücretini vermek caizdir. Çünkü o bu ücrete, ortaya koyduğu emeğinden dolayı müstahık olmaktadır; fakir olduğu için değil. Ancak görevlendirilen kimsenin adil ve arif olması, yani hem adil davranması, hem de bu hükümleri iyice bilmesi şarttır. O bakımdan zekat toplamakla görevlendirilen kimsenin kafir, fasık ve cahil olmaması söz konusudur.[109]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

103 nolu Büsr hadisi sahihtir; aynı zamanda çıkarıma salihtir. Görevli fakir olduğu takdirde, kendisine yapılan teberruu kabul edebilir. Ancak görev esnasında bundan kaçınması daha uygun görülmüştür.

104 nolu el-Muttalib hadisi de sahihtir. Röylece Haşimoğulları'nın zekat kabul etmesi caiz değildir. Cumhur da bu görüştedir. Ebu Hanife'nin ictihad ve reyi de böyledir. İmam Şafii'den bu hususta farklı iki görüş nakledilmiştir.

105 nolu Büreyde hadisinin isnadındaki rical sahihtir. Ancak Ebu Davud ile Münzeri bu konuda bir görüş ortaya koymuşlardır.

Hadis, zekatla görevlendirilen kimsenin kendisine takdir edilen ücretten fazlasını ayırmasının caiz olmadığına delalet etmektedir. Nitekim müctehid imamların da görüş ve tespiti budur. Tahsildar kendisine takdir edilen ücreti topladığı zekattan ayırabilir; bunda bir sakınca yoktur. Çünkü o ücretle çalışmakta ve emeğinin karşılığını almaktadır.[110]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İslam hükümdarının zekat toplamak için bazı kimseleri ücretle tutup görevlendirmesi meşrudur.
2. Görevlendirilecek kimsenin güvenilir, adil ve müslim olması şarttır.

109 Abdurrahman El-Ceziri/ el Fıkhu Ale'l Mezahibi'l-Erbaa: 1/623'den özetlenerek

110 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/186

3. Aynı zamanda görevlendirilecek kimsenin zekat ahkamını bilmesi de şarttır.

4. Bu hususta kafirin, kitap ehlinin, cahilin, fasıkın görevlendirilmesi caiz değildir.

5. Tahsildar zengin bile olsa, topladığı zekattan takdir edilen ücretini ayırıp alabilir.

6. Tahsildarın görev esnasında teberru kabul etmesi doğru değildir. Ancak fakir olup zekata müstahık bulunursa, o takdirde, istemediği halde kendisine teberruda bulunan şeyi müctehidlerin bir kısmına göre kabul edebilir.

7. Zenginlerin gereken zekatlarını tahsildara değil de doğrudan hükümdara getirip teslim etmeleri caizdir ve bu durumda o zekattan tahsildara bir ücret verilmesi caiz görülmemiştir.

MÜELLEFETÜL-KULÛB

Bu kavram üzerinde hayli durulmuş ve birtakım az farklı tarif ve yorumlarda bulunulmuştur. Kur'an-ı Kerim'de ise sadece bir yerde geçer; zekatın sarf ciheti belirtilirken onlardan birinin de "Müellefetü'l-Kulûb" olduğu zikredilir.

Farklı tarif ve yorumlara gelince, şöyle bir sıralamada bulunabiliriz:

İslam'ın ilk yıllarında, yani Medine döneminde yeni müslüman olanlarla ilgili bulunuyor. Onların kalbini İslam'a daha iyi ısındırmak için kendilerine zekat verilmesi emredilmiş veya bu anlamda ruhsat verilmiştir.

İmam Zühri'ye göre: Yahudi ve Hristiyanlar'dan İslam'a yeni girenler kastedilmiştir. Bunlar zengin de olsalar yine de kalplerini son dine iyice ısındırmak ve yatıştırmak için kendilerine zekat verilmesi caizdir.

Henüz İslam'a girmeyen gayr-i müslimlerden İslam'a az-çok ilgi duyanlara işarettir. Bunları İslam'a sokmak için kendilerine zengin bile olsalar zekat verilmesi uygun görülmüştür. Çünkü gayr-i müslimlerden öylesi var ki ancak bu yoldan İslam'a ısınıp girmesi söz konusudur.

Dış görünüşüyle İslam'a giren, fakat kalben henüz yeterince ona ısınmayan kimselere işarettir. Bunları daha iyi ısındırmak ve kalplerindeki şüphe ve tereddüdü gidermek için kendilerine zekat verilmesi emredilmiştir. Zengin olmaları buna engel teşkil etmez.

Bu terkip ve kavramdan gayr-i müslimlerin ileri gelenleri kastedilmektedir. Çevrelerindeki insanların İslam'a ısınmalarına engel olmamaları için, kendilerine zekat verilmesi caiz görülmüştür.[111]

Bütün bu yorum ve rivayetler birbirine yakınsa da, en uygun olanı, İs-

111 Celal Yıldırım/Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 2/173

lam'a girdiği halde kalbi henüz ona tamamen yatışmayan kişilere işaret edilenini gösterebiliriz. Veya İslam'a girmeyi düşünüp yakın ilgi içinde bulunan kişiler de söz konusu olabilir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ganimet malını dağıtırken Ensar'a şöyle buyurmuştur:

"Doğrusu ben, daha yeni müslüman olmuş, küfürden daha yeni kopmuş kişileri, kalplerini İslam'a ısındırmak için (daha çok) veriyorum."[112]

Yapılan sahih rivayetlere göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), İslam'a meyledip bu inanç henüz kalplerinde tam anlamıyla kök salmayan Ebu Süfyan'a, Safvan b. Ümeyye'ye, Uyeyne b. Hısn'e, Akra' b. Habis'e ve Abbas b. Merdas'a yüzer deve vermek suretiyle kalblerini daha çok yatkınlaştırmayı dilemiştir.

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يُسْأَلُ شَيْئًاعَلَي الْإِسْلاَمِ إِلاَّ أَعْطَاهُ قَالَ: فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَسَأَلَهُ فَأَمَرَ لَهُ بِشَاءٍ كَثِيرٍ بَيْنَ جَبَلَيْنِ مِنْ شَاءِ الصَّدَقَةِ قَالَ: فَرَجَعَ إِلَي قَوْمِهِ فَقَالَ: يَاقَوْمِ أَسْلِمُوا فَإِنْ مُحَمَّداً يُعْطِي عَطَاءَ مَنْ لاَيَخْشَي الْفَاقَةَ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şu haberi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) İslam adına kendisinden ne istendiyse, onu mutlaka (imkanları nisbetinde) isteyene vermiştir. Bir defasında bir adam gelip O'ndan bir şey istedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zekat koyunlarından iki dağ arasında otlatılıp korunanlarından bir haylisinin ona verilmesini emretti. Adam koyunları alıp kendi kavmine dönünce onlara şöyle dedi: "Ey kavmim! İslam'a girin. Çünkü gerçekten Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) fakirlik ve ihtiyaçtan endişe duymayacak kadar kişiye bağışta bulunuyor."[113]

112 Sahih-i Müslim/Zekat: 139

113 Müsned-i Ahmed: 7108 İsnad-ı sahih ile.

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ تَغْلِبَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَعْطَي رِجَالاً وَتَرَكَ رِجَالاً. أُتِيَ بِمَالٍ أَوْ سَبْيٍ فقسمه. فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَي عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ فَوَاللهِ إِنِّي لَأُعْطِي الرَّجُلَ وَأَدَعُ الرَّجُلَ وَالَّذِي أَدَعُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنَ الَّذِي أُعْطِي وَلَكِنِّي أُعْطِي أَقْوَامًا لِمَا أَرَي فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْجَزَعِ وَالْهَلَعِ وَأَكِلُ أَقْوَامًا إِلَى مَاجَعَلَ فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْغِنَي وَالْخَيْرِ مِنْهُمْ عَمْرُ وبْنُ تَغْلِبَ فَوَاللهِ مَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِكَلِمَةِ رَسُولَ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُمْرَ النَّعَمِ.

Amr b. Tağlib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bir miktar mal veya esir ve ganimet getirildi. Efendimiz onu bazı adamlara verdi; bazısına da vermeyip onları gözardı etti. Kendilerine vermediği kimselerin, bu davranışından dolayı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i kınadıkları haberi Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaştı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kalkıp Allah (celle celaluhu)'ya hamd-u senada bulundu ve sonra şöyle buyurdu: "Allah (celle celaluhu)'ya and olsun ki ben birine veriyorum, birine vermiyorum; ama kendisine vermediğim adam benim yanımda bana ötekinden çok daha yakın ve sevimlidir. Doğrusu ben bazı kavimlere, kalplerinde sabırsızlık ve tereddüt, hırs ve kararsızlık görüyorum da o yüzden onlara (ganimet ve zekattan) veriyorum."[114]

Müellefetü l-Kulûb ile alakalı bu hüküm her devirde cari midir?

İslam dini güç bulup ülkeleri fethettikten sonra bu sınıfa zekat verilip verilmeyeceği hakkında farklı ictihad ve yorumlar ortaya çıkmıştır:

- **Hz. Ömer, el-Hasan ve Şa'bi'ye göre:** İslam'ın izzet ve üstünlük sağlamasıyla bu sınıf zekat kapsamı dışında tutulmuştur. Nitekim İmam Ebu Hanife ve İmam Malik'in de görüş ve ictihadı bu doğrultudadır.

114 Buhari/Cum'a: 29, Humus: 19, Fezail-i ashab: 9. Ahmed: 3/57, 76, 246

- **İmam Zührî'ye göre:** Bu sınıfa zekat verilmesiyle ilgili hükmü nesheden, yani onu kaldıran bir emir ve hüküm mevcut değildir. İslam devleti ihtiyaç duyduğu takdirde yine bu sınıfı İslam'a ısındırmak için zekat verebilir. Hz. Ömer kendi devrinde o günkü şart ve ortamı dikkate alarak bu sınıfa zekat vermedi. Nitekim Kadı Abdülvahab ve Kaadı İbn Arabi de aynı görüştedirler. Öyle ki, ihtiyaç hissedildiği zaman bu sınıfa zekat verilebilir.

- **Ebu Cafer en-Nuhas** da bununla ilgili hükmün baki olduğunu belirtmiştir.[115]

- **Ahmed b. Hanbel'e göre:** İslam hükümdarı ihtiyaç duyduğu zaman bu sınıfa zekat verebilir.

- **İmam Şafiî'ye göre:** Kalplerini İslam'a ısındırmak için zekat kafirlere verilmez. Ama içi, dışı bir olmayan ve İslâm'ı tam anlamıyla içine henüz sindirmeyen kararsızlara verilebilir.[116]

113 ve **114** nolu hadisler sahihtir ve çıkarıma elverişlidir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İslam'ı zahiren kabul edip kalbi henüz tam anlamıyla İslam'a ısnmayanlara -zengin bile olsalar- zekat vermek caizdir.

2. Kafirler İslam'a ısınıp girsinler diye kendilerine zekat vermek -müctehidlerin çoğuna göre- caiz değildir.

3. İslam hükümdarı uygun gördüğü zamanlarda sözü edilen sınıfa -zengin oldukları takdirde- zekat vermeyebilir.

4. İmam Ebu Hanife ve arkadaşlarına göre: İslam'ın yayılıp güç bulmasıyla bu sınıfa zekat verme hükmü sakıt olmuştur.

115 El-Cami'u li-Ahkami'l-Kur'an: 8/179, 180

116 Celal Yıldırım/Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 2/174-706

KÖLEYE ZEKAT VERİLİR Mİ?

Köle, başkasının mülkü olup kendine ait bir mülkü söz konusu olmadığı için zekata müstehik değildir. Ancak esir misali, kölelik kaydından kurtulabilmek için efendisiyle akd-i kitabet yapan ve teklif edilen meblağı ödediği takdirde hürriyetine kavuşma imkanı bulunan "mükateb köle' ye zekat vermek meşru ve caizdir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de zekatın sarf ciheti belirlenirken sekiz sınıftan birinin "rikab" olduğu açıklanmaktadır.

Ancak ayette geçen "rikab" kavramı üzerinde durulmuş ve farklı tarif ve yorumlar yapılmıştır:

- Ali b. Ebi Talib (radıyallahu anh), Said b. Cübeyr, el-Leys, İmam Sevri, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafiî'ye göre: Bundan maksat, kendisiyle akd-i kitabet yapılan kölelerdir. Efendisiyle yaptığı yazılı sözleşmeye göre, takdir edilen mal veya parayı temin edip getirdiği takdirde hürriyetine kavuşturulacaktır. Böylece muhtaç durumda olan bu köleleri hürriyetlerine kavuşturmak için zekat vermek caiz ve meşrudur.
- İbn Abbas, Hasan el-Basri, İmam Malik, İmam Ahmed b. Hanbel, Ebu Sevr ve Ebu Ubeyd'e göre: Bundan maksat, kendisiyle akd-i kitap yapılan köleler değildir. Çünkü onlar "ğarimin" yani borçlular kapsamına girmektedir. Burada "rikab"ın delalet ettiği mana, zekat parasıyla köle satın alıp azad etmektir.
- İmam Zühri'ye göre, bu kavram her iki yorumu da kapsamaktadır. O halde zekat hem kendisiyle akd-i kitabet yapılan köleye, hem de bu parayla köle satın alıp azad etmeye sarfedilebilir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Müslüman zenginin malından çıkardığı zekatla köle azad etmesinde bir sakınca yoktur."[117]

وَعَنْ البراء بن عَازِبٍ قَلَ جَاءَ رَجُلٌ اِلَى النَّبِيِّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: دُلَّنِي عَلَي عَمَلٍ يُقَرِّبْنِي إِلَي الْجَنَّةِ وَيُبْعِدُنِي مِنَ النَّارِ فَقَالَ: أَعْتِقِ النَّسَمَةَ وَفُكَّ الرَّقَبَةَ قَالَ يَا رَسُولَ الله أَوَلَيْسَا وَاحِدًا قَالَ لاَ عِتْقُ النَّسَمَةِ أَنْ تُفْرَدَ بِعِتْقِهَا وَفَكُّ الرَّقَبَةِ أَنْ تُعِينُ فِي ثَمَنِهَا.

Bera b. Azib (radıyallahu anh) diyor ki: "Bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Beni cennete yaklaştıracak, cehennem ateşinden uzaklaştıracak bir amele irşad eyle, yol göster." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "Bir can (bir insan) azad et ve köle (ve esirin) bağını çöz (hürriyetlerine kavuştur)". Bunun üzerine adam: "Ya Rasulallah! Neseme ile rakabe bir değil mi?" diye sordu. Efendimiz ona: "Hayır, bir canı (insanı) azad etmek, onu yalnız başına hürriyetine kavuşturmalıdır. Köle (veya esirin) bağını çözüp hürriyetine kavuşturmak ise, ona ödenecek para konusunda yardımcı olmandır."[118]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ثَلاَثَةٌ كُلُّهُمْ حَقٌّ عَلَي اللهِ عَوْنُهُ: الغَازِي فِي سَبِيلِ اللهِ وَالْمُكَاتَبُ لَّذِي يُرِيدُ الْأَدَاءَ وَالنَّاكِحُ لْمُتَعَفِّفُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Üç kimse vardır ki, onların hepsine yardım etmek Allah üzerine bir haktır: Allah yolunda gazada bulunan (savaşıp cihad eden); yapılan sözleşme gereği istenilen meblağı efendisine ödemeye çalışan mükateb (köle) ve iffet ve namusunu korumak için

117 Buhari/Zekat: 49

118 Darekutni-Müsned-i Ahmed: 4/299

evlenen kimse."[119]

Mezhep imamlarının hemen hepsi, zekat ile köle azad etmenin ve kendini azad ettirmek için belirlenen meblağı temine çalışan köleye zekat vermenin caiz olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bu iki şıktan birine cevaz verip diğerinde tereddüt gösterenler de olmuştur. Cumhurun ise birinci görüşü benimsediği bilinmektedir.

118 nolu Bera' hadisinin ricalinin hepsi sıkat (güvenilir) dir. O bakımdan çıkarım ve delil gösterilmeye salih görülmüştür.

119 nolu Ebu Hureyre hadisi de sahihtir ve çıkarıma, delil olarak sayılmaya elverişlidir.

Cenab-ı Hakk'ın bu üç kimseye yardımda bulunmasına gelince: Her biri hakkında sebepleri kolaylaştırması demektir. Onlara yardımı üzerine hak olarak alması, sünnetullah gereği bir düzenlemedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kölelik kaydı altında olup azad adilmek üzere belirlenmiş bir meblağı temine çalışan köleye zekat vermek caizdir.
2. Müctehidlerin çoğuna göre, zekat parasıyla köle satın alıp azad etmek de caizdir.

119 Buhari. Müslim. Tirmizi. Nesai/Nikah: 5. Cihad: 12. İbn Mace/Itk: 3

BORÇLUYA ZEKAT VERİLİR Mİ?

Cenab-ı Hak, zekatın sarf cihetini açıklarken sekiz sınıftan birinin de "ğarimin" olduğunu belirtmiştir. Şüphesiz faizsiz ödünç vermek ne kadar faziletli ve uhrevi sevabı mucipse, borcu zamanında ödemek de o kadar önemli ve faziletlidir. Ancak borçlu bütün iyi niyet ve azmine rağmen borcunu ödeme imkanını bulamıyorsa, o takdirde onu borçtan kurtarmak için müslüman zenginlerin zekat vermek suretiyle ona bu konuda yardımcı olmaları gerekir. Zira zekatın birçok sosyal faydaları yanında bir de ekonomik dengeyi, gelir dağılımını ayarlamayı ve toplum bünyesindeki aşırı ekonomik açıklığı kapamayı sağlamak söz konusudur.

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لاَتَحِلُّ إِلاَّ لِثَلاَثَةٍ:

لِذِي فَقْرٍ مُدْقِعٍ أَوْ لِذِي غُرْمٍ مُفْظِعٍ أَوْ لِذِي دَمٍ مُوجِعٍ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre; Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Dilenmek, (yardım istemek) ancak şu üç kimse için helaldir:

Aşırı borçlu olup ödeme imkanı olmayan borçluya

Kupkuru toprağa yapışırcasına fazla fakir olana

Diyet ödemekle yükümlü bulunup çok zor durumda olan katile."[120]

وَعَنْ قَبِيصَةَ بْنِ مُخَارِقٍ الْهِلاَلِيِّ قَالَتْ تَحَمَّلْتُ حَمَالَةً فَأَتَيْتُ رَسُولَ الله صَلَّي

لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسْأَلُهُ فِيهَا فَقَالَ: أَقِمْ حَتَّي تَأْتِينَا الصَّدَقَةُ فَنَأْمُرَ لَكَ بِهَا ثُمَّ

قَالَ يَا قَبِيصَةُ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لاَ تَحِلُّ إِلاَّ لِأَحَدِ رَجُلٍ تَحَمَّلَ حَمَالَةً فَحَلَّتْ لَهُ

120 Ebu Davud/Zekat: 26. Tirmizi/Zekat: 23. İbn Mace/Ticaret: 25 Ahmed- 3/114, 27.

اَلْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَهَا ثُمَّ يُمْسِكُ وَرَجُلٌ أَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ اِجْتَاحَتْ مَالَهُ فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قِوَامًا مِنْ عِيشٍ أَوْ قَالَ: سِدَادًا مِنْ عَيْشٍ وَرَجُلٍ أَصَابَتْهُ فَاقَةٌ حَتَّى يَقُولَ ثَلاَثَةٌ مِنْ ذَوِي الْحِجَا مِنْ قَوْمِهِ: لَقَدْ أَصَابَتْ فُلاَنًا فَاقَةٌ فَحَلَّتْ لَهُ الْمَسْأَلَةُ حَتَّى يُصِيبَ قِوَامًا مِنْ عَيْشٍ أَوْقَالَ: سِدَاداً مِنْ عَيْشٍ فَمَا سِوَاهُنَّ مِنَ الْمَسْأَلَةِ يَا قَبِيصَةُ فَسُحْتٌ يَأْكُلُهَا صَاحِبُهَا سُحْتاً.

Kabisa b. Muharik el-Hilali (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: Kan davası veya başka bir fitneden dolayı araları açılan iki kavim veya iki ailenin arasını düzeltmek için aralarına girip mali destekte bulunmayı kendi üzerime almış bulunuyordum. Bu sebeple Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip bu hususta O'ndan (maddî) istekte bulundum. Bana: "Biraz bekle de bize zekattan getirilecek ve ondan sana verilmesini emredeceğiz" **buyurdu ve arkasından şunu ilave etti:** "Ya Kabîse! Şüphesiz dilenmek (mali yardım istemek) ancak şu üç kimse için helal olur:

1. İki kavim veya iki ailenin arasını düzeltmek için maddî yardımda bulunmayı kendi üzerine alan üçüncü şahsın dilenmesi helal olur ta ki bu hususta gerekeni te'min edince artık istemekten vazgeçer.

2. Malının başına bir felaket inip mali imkanı elinden giden adamın da dilenmesi helal olur. Geçimini sağlayıp ayakta duracak duruma gelinceye kadar (zekat ve sadaka) isteyip alabilir.

3. Kendisine şiddetli fakirlik dokunup da kavminden az da olsa aklı eren üç kişinin "falan adama şiddetli fakirlik dokunmuş" diye hakkında görüş belirttikleri kimseye de dilenmek helal olur. Geçimini sağlayıncaya kadar bu onun için mübah sayılır.

Artık bu üçünden başkasının dilenmesi, Ya Kabîse! haramdır, dilenip yiyen kimse haram yemiş olur."[121]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Hangi cihetten olursa olsun borçlu bulunan ve onu ödeme imkanı bulamayan kimseye zekat verilir.[122] Borçlu, asıl ihtiyacından fazla nisap miktarı malı ve parası olmayan kimsedir.

Şafiîler'e göre: Borçluya zekat vermek caizdir. Ancak borçlu kimsenin şu iki durumdan biriyle mevsuf olması gerekir: Kendi öz ihtiyacından dolayı borçlanmış olması veya toplum ve ailenin maslahatı söz konusu olduğu için onların arasını düzeltmeye, kan pahasını ödemeye yönelmiş bulunması.

Ayrıca borçlu olan kimsenin mübah bir şeyden dolayı borçlanmış olması söz konusudur. Zina ve benzeri bir haramı işlemek için borçlanan kimseye zekat verilmez. Diğer bir husus da şudur: Borçlunun zekat alabilmesi için borcunun vaadesi gelmiş olmalıdır. Henüz vaadesi gelmeyen bir borç için önceden zekat alması caiz görülmemiştir.[123]

Hanbeliler'e göre: Borç altında olup ödeme imkanı elde edemeyen kimseye zekat vermek caizdir. Bununla beraber, zekatı doğrudan alacaklıya verip borçlunun borcuna mahsup etmesi şeklinde de bir uygulama caizdir.

İmam Ahmed'den rivayet edilen bir diğer görüşe göre: Borçlunun aldığı zekatı borcuna değil, başka konularda harcaması söz konusu olduğu takdirde, zekatı doğrudan alacaklısına vermek daha uygun olur. Borçlu dürüst bir kimse olup aldığı zekatı borcunu kapamaya sarfederse, o takdirde zekatı ona vermek daha uygun olur.[124]

---

121 Müslim/Zekat: 109. Ebu Davud/Zekat: 26. Nesai/Zekat: 80. Darimi/Zekat: 37. Ahmed: 3/477, 5/60

122 Mecmau'l Enhur: 1/221

123 Abdurrahman/Buğyetü'l-Müsterşidîn: 105

124 İbn Kudame/el-Muğni: 2/705' den özetlenerek.

Malikiler'in görüş ve ictihadı, Hanbeliler'inkine çok yakın bulunmaktadır.

120 nolu Enes hadisi, **91** nolu hadisin aynıdır ve gerekli tahlil orada yapılmış bulunuyor.

121 nolu Kabîse hadisi de sahihtir ve ihticaca elverişlidir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Borç altında olup ödeme imkanı olmayan kimseye zekat vermek caizdir.

2. Borçlu kimsenin zekat alabilmesi için, asil ihtiyacından fazla nisap miktarı mal ve parasının bulunmaması gerekir.

3. Haram işlemek için borçlanmış olmaması da şarttır. Hanbeliler'e göre, haram işledikten sonra tevbe edip pişmanlık duyar ve borcundan kurtulmaya azmeder, bununla beraber ödeme imkanı bulamazsa, o takdirde ona zekat vermek caizdir. İmam Şafiî ise, öylesine zekat vermenin caiz olmadığını belirtmiştir.

4. Borçlu müsrif veya aldığı zekatı borcuna değil başka yere harcayan bir kimse ise, müctehidlerin bir kısmına göre, zekatı ona değil alacaklısına vermek daha uygun olur.

5. Katilden dolayı diyet gerektiğinden, katilin baba tarafından olan yakını kan diyetini ödemek için sıkıntıya düşer veya iki cemaat, iki aile arasını bu ve benzeri konuda düzeltmeyi amaçlar da o yüzden paraya ihtiyacı olur ve bunu karşılayacak maddi güce sahip olmazsa, o takdirde zekat alması, yani zenginlerin o gibilere zekat vermesi caizdir.

ZEKATI ALLAH YOLUNDA VE YOLDA KALMIŞLARA HARCAMAK

Farz kılınan zekatın sarf cihetinden biri "fi-sebîlillah"tır, diğeri "İbn-i Sebîl"dir. Bu iki terkip, kavram üzerinde durulmuş ve farklı yorumlar yapılmıştır. Ancak cumhura göre: Birincisi Allah yolunda gaza eden, cihada katılan demektir. İkincisi, evinden, yurdundan, yakınlarından kopup seferde parasız kalan kimsedir.

Bu durumda olan iki sınıfa, zengin bile olsalar zekat vermek caizdir.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لاَ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِغَنِيٍّ إِلاَّ فِي سَبِيلِ اللهِ أَوْ اِبْنِ السَّبِيلِ أَوْ جَارٍ فَقِيرٍ يُتَصَدَّقُ عَلَيْهِ فَيُهْدِي لَكَ أَوْيَدْعُوكَ. وَفِي لَفْظٍ: لاَ تَحِلُّ الصَّدَقَةُ إِلاَّ لِخَمْسَةٍ لِعَامِلٍ عَلَيْهَا أَوْ رَجُلٍ اِشْتَرَاهَا بِمَالِهِ أَوْ غَارِمٍ أَوْ غَازٍ فِيسَبِيلِ اللهِ أَوْ مِسْكِينٍ تُصُدِّقَ عِلَيْهِ بِهَا فَأَهْدَى مِنْهَا لِغَنِيٍّ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan apılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sadaka (zekat) zengine helal olmaz, ancak Allah yolunda (gaza ve cihad için) bulunan zengine ve bir de yolda kalmış zengine verilebilir ve bir de fakir olan komşuya verilir ki, ona zekat verildiğinde, o ya onu sana bağışlar veya senin için dua eder."

Diğer bir lafızla şöyle rivayet edilmiştir: Zekat ancak şu beş kimseye helal olur:

Zekat toplamakla görevlendirilen tahsildara,

Aldığı zekatı başkasına mal karşılığında satan fakire,

Borçlu durumda bulunana,

Allah yolunda savaşana,

Kendisine zekat verilip onu bir zengine bağışlayan miskine"[125]

وَعَنْ اِبْنِ لاَبِسٍ اَلْخُزَاعِيِّ حَمَلَنَا النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَي إِبِلٍ مِنَ الصَّدَقَةِ إِلَي الْحَجِّ.

İbn Labis el-Huzâî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bizi, zekat olarak verilen bir deveye bindirip hacca gönderdi."[126]

Ümmü Ma'kıl el-Esediyye (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçenin kocası genç bir deveyi Allah yoluna vakfetmiş bulunuyordu. Kadıncağız da umre yapmak istiyordu. Bunun için kocasından o genç deveyi istediyse de kocası ona vermedi. Bunun üzerine kadın kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve durumu arz etti. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun kocasına, Allah yoluna vakfettiği genç deveyi umre için karısına vermesini emretti ve şöyle buyurdu:

أَلْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ فِي سَبِيلِ اللهِ

"Şüphesiz hac ve umre Allah yolunda bulunmaktır."[127]

Yusuf b. Abdisselam'dan o da nenesi Ümmü Ma'kıl'dan rivayet etmiştir. Ümmü Ma'kıl (radıyallahu anha) şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) veda haccına giderken bizim de bir devemiz bulunuyordu ki Ebu Ma'kıl onu Allah yoluna vakfetmiş idi. Hastalık gelip bize çattı ve Ebu Ma'kıl (radıyallahu anh) vefat etti. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (Medine'den) çıkıp hareketle (Mekke'ye yöneldi). Haccını tamamlayıp (döndüğünde) kendisini ziyarete gittim. Bana şöyle sordu:

125 Ebu Davud/Zekat: 25. İbn Mace/Zekat: 27. Taberani/Zekat: 29. Ahmed: 3/56

126 Buhari/Ta'likan.

127 Müsned-i Ahmed. Ebu Davud/Menasik: 79

-Ya Ümmü Ma'kıl! Benimle birlikte hacca çıkmaktan seni ne alıkoydu ?

-Andolsun ki biz de hazırlanıyorduk; derken Ebu Ma'kıl vefat etti ve üzerine binip haccettiğimiz bir devemiz bulunuyordu ki, Ebu Ma'kıl onu Allah yolunda kullanılmak üzere vasiyet etti. (O bakımdan sizinle birlikte haccedemedim), dedim. Buyurdu ki:

-O deveye binip hacca çıksaydın ya. Çünkü hac ibadeti de Allah yolunda bulunmak demektir."[128]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: "Fi sebilillah", Allah yolunda olup savaşmak isteyen, fakat nafaka ve bineklerini kaybettiklerinden dolayı fakir kalıp gazilere arkadan yetişemeyen şahıslardır. Bunlara, kazanmak güçleri olsa bile zekat vermek helal olur. Çünkü savaş günlerinde onların kazanç elde etmeye çalışmaları kendilerini cihaddan alıkoyar.

"İbn Sebîl" ise, yolculuk halinde olan kimse demektir. Vatanında malı, yetecek kadar imkanı varsa da ona hemen ulaşma imkanı olmadığından, zengin de olsa, kazanma gücü de bulunsa, yine de kendisine zekat vermek caiz olur. Ancak öylesi için evla olanı şudur: Mümkünse istikrazda bulunur ve vatanına dönünce aldığı borcu gönderir.[129]

Diğer üç mezhebin de ictihad ve görüşü bu doğrultudadır.

O bakımdan "fî-sebilillah" terkibini, savaş ve hac yolunun dışına çıkarıp diğer hayır işlerine teşmil etmek doğru olmaz. Dört mezhebin ittifakı söz konusudur.

Konuyla İlgili Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

125 nolu Ebu Said hadisini aynı zamanda Ahmed, İmam Malik, Bezzar, Abd b. Humeyd, Ebu Yâ'lâ ve Beyhaki tahric etmiş; Hakim de sahihlemiştir. Bazıları ise aynı hadisin irsalinde ta'lîl yaparak Ata' b. Yesar'dan rivayet

128 Ebu Davud/Menasik: 79, 80

129 Haşiyetü't-Tahtavi: 392. Bedayiu's-Sanayi': 2/46

etmişlerdir. Ancak ilim adamlarının çoğu bunu Ebu Said'den rivayet ederek bu yola ağırlık kazandırmışlardır.

Hadis sahih kabul edildiğinden müctehidlerin çoğu onunla çıkarımda bulunmuştur.

126 nolu İbn Lâbis hadisi üzerinde hayli durulmuş ve farklı tespitler yapılmıştır. O bakımdan müctehidlerin çoğu onunla ihticacda bulunmamıştır.

127 nolu Ümmü Ma'kil hadisine gelince: 884 de olduğu gibi Ebu Davud, Nesai, Tirmizi ve İbn Mace tahric etmişlerdir. Ancak isnadında meçhul bir adam bulunuyor ve aynı zamanda isnadında İbrahim b. Muhacir b. Cabir el-Becelî el-Kufi bulunuyor ki bu zat hakkında hayli şeyler söylenmiştir:

İbnü'l-Medeni onun kırk kadar hadis rivayet ettiğine dikkat çekerken, Yahya b. Said onun sağlam olmadığını belirtmiştir.

İmam Ahmed, onun rivayetinde bir sakınca olmadığını söylerken, İbn Adiy, onun hadisleri zuafa arasında zikredilir demiştir.[130]

Bu sebeple müctehidlerin çoğu bu hadisi de delil saymamışlardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Allah yolunda savaşa çıkan ve bu sebeple silah, binek, yiyecek maddelerine ihtiyaç hisseden gazilere zekat vermek caizdir.
2. Allah yolunda savaşan gazilerin çalışıp kazanma güçleri olsa bile, öyle günlerde dünya işlerine dönüp kazanç sağlamaya çalışmaları onları savaştan alıkoyacağından zekatla takviye edilmelerine cevaz verilmiştir.
3. Memleketinde malı ve serveti olup seferde iken parasız kalan yolculara da zekat vermek caizdir.
4. Bunun gibi Hac yolunda parasını kaybeden veya sıkıntıya düşen

130 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/67, 225 nolu İbrahim.

kimseye de zekat verilebilir. Bununla beraber gerek bunun, gerekse diğer yolcuların ödünç almaları daha uygun kabul edilmiştir.

5. Hac için bineğe muhtaç olanların, zekat veya vakıf binekleriyle haccetmelerine fukahadan bir kısmı cevaz vermiştir.

HAŞİMOĞULLARININ ZEKAT ALMASI HARAMDIR

Zekat, servetin biriken kiri, fakir ve muhtaçların hakkı, ekonomik dengenin kurulması, fakirle zengin arasındaki mesafenin kısaltılması anlamında dini bir vergidir. İnsanları Allah yoluna davet edip Cenab-ı Hakk'ın son mesajını O'nun kullarına tebliğ eden Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bu ulvî ve çok şerefli hizmeti ve vazifeyi kimseden bir karşılık beklemeden, bir ücret talep etmeden yerine getirmekle mükellef bulunuyordu. Böylesine yüce bir makamı ve şerefi ihraz eden bir Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in insanlara el açması, onlardan zekat ve sadaka alıp geçimini sağlaması elbette ki bir nakise ve itibarını zedeleyen bir leke olurdu.

Zaten hizmetlerin en güzeli, en şereflisi, Allah rızası için, kimseden bir ücret ve karşılık beklemeden yerine getirileni değil midir?

O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), gerek kendi şahsına, gerekse ailesine zekat ve sadakayı uygun görmemiş, sadece getirilen hediyeleri kabul etmek nezaketini göstermiştir.

Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "âl"i kimlerdir? Bu hususta müctehid imamların az farklı tespit ve yorumları vardır ki, onların görüş ve ictihadlarını belirtirken buna yer vereceğiz.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ أَخَذَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ تَمْرَةً مِنْ تَمْرِ الصَّدَقَةِ فَجَعَلَهَا فِي فِيهِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كِخْ كِخْ أما عَلِمْتَانَّا لاَ نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Hz. Ali (radıyallahu anh)'nin oğlu Hz. Hasan, sadaka (zekat) hurmalarından bir tane alıp ağzına koydu. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz

(sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Kih kih!" diye seslendi ve şunu ilave etti: "Bizim sadaka (zekat) yemediğimizi bilmez misin?"[131]

وَعَنْ أَبِي رَافِعٍ مَوْلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ رَجُلاً مِنْ بَنِي مَخْزُومٍ عَلَى الصَّدَقَةِ فَقَالَ لِأَبِي رَافِعٍ اصْحَبْنِي كَيْمَا تُصِيبَ مِنْهَا قَالَ لاَ حَتَّى آتِيَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَسْأَلَهُ وَانْطَلَقَ فَسَأَلَهُ فَقَالَ: إِنَّ الصَّدَقَةَ لاَ تَحِلُّ لَنَا وَإِنَّ مَوَالِيَ الْقَوْمِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in (azadlı) kölelerinden Ebu Hafi' (radıyallahu anh) Benî Mahzun kabilesinden bir adamı zekat toplamak üzere gönderdi. O adam, Ebu Rafi'a şöyle öneride bulundu: "Zekattan sana da bir şey isabet etsin diye benimle arkadaşlık et, yanımda bulun!" Ebu Rafi' ona: "Hayır, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gidip O'ndan sormadıkça sana bu hususta arkadaşlık edemem" diye cevap verdi ve kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi, durumu sordu. Efendimiz ona: "Şüphesiz sadaka (zekat) bize helal değildir ve kavmin azadlı köleleri onların nefislerinden sayılır" buyurdu.[132]

وَعَنْ جُوَيْرِيَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا فَقَالَ: هَلْ مِنْ طَعَامٍ فَقَالَتْ: لاَ وَاللهِ مَا عِنْدَنَا طَعَامٌ إِلاَّ عَظْمٌ مِنْ شَاةٍ أُعْطِيَتْهَا مَوْلاَتِي مِنَ الصَّدَقَةِ فَقَالَ: قَدِّمِيهَا فَقَدْ بَلَغَتْ مَحِلَّهَا.

Cuveyriye bint el-Haris (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun yanına (bulunduğu hücreye) giriyor ve ona: 'Yiyecek bir şey var mıdır?' diye soruyor. O da: "Hayır vallahi bir şey bulunmuyor, sadece cariyeme zekat olarak verilen bir parça kemikli koyun eti var" diye cevap veriyor. Bunun

131 Buhari/Zekat: 60. Cihad: 188. Darimi/Zekat: 16. Ahmed: 2/409, 444, 476

132 Tirmizi/Zekat: 25, 60. Nesai/Zekat: 97. Ahmed: 4/186

üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Onu getir de önümüze koy, çünkü o (zekat olarak) asıl yerine ulaşmış bulunuyor (ve onu alan ona sahip olunca bir miktarını hediye olarak göndermiş bulunuyor.)"[133]

Ümmü Atıyye (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle anlatıyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana zekat malından bir koyun gönderdi. Ben de ondan bir miktarını ayırıp Hz. Aişe (radıyallahu anha)'ya gönderdim. Bir süre sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eve geliyor ve Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'ya: "Yanınızda yiyecek bir şey var mıdır?" diye soruyor. O da: "Hayır, sadece senin Nüseybete'ye gönderdiğin koyundan onun bize gönderdiği bir parça et bulunuyor" diye cevap veriyor. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Şüphesiz o zekat koyunu asıl yerine ulaşmış bulunuyor" (o, o kadının mülkiyetine intikal edince, onun malı oluyor ve o da bize ondan biraz hediye göndermiş bulunuyor) buyurdu."[134]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Haşimoğulları'nın zekat alması haram kılınmıştır. Haşimoğulları: Al-i Abbas, Al-i Ali, Al-i Cafer, Al-i Akiyl ve Abdülmuttalib oğlu Haris'in çocuklarıdır. Nitekim el- Kerhî de aynı isimler üzerinde durup kapsamlı bir tarif yapmıştır.[135]

Şafiîler'e göre: Cumhur-i Şafiî'ye, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ehl-i beytine zekat verilmesinin caiz olmadığında ittifak etmiştir. İsterse onlar, ganimetten kendilerine ayrılan beşte birin beşte birinden mahrum edilsinler, yine de kendilerine zekat verilmez. Ancak müteahhirînden bazı zatlar ki, Herevî, İbn Yahya ve İbn Ebi Hureyre onlara dahil bulunuyor, ehl-i beytin hakkı beşte birin beşte biri kendilerine verilmediği takdirde muhtaç durumda iseler zekat verilmesine cevaz vermişlerdir. Nitekim Fahri

133 Buhari/Zekat: 61. İbn Mace/Libas: 25. Müslim/Zekat: 169, Hayz: 101, 102. Nesai/Feri': 4. Ahmed: 6/429, 430

134 Buhari. Müslim: Ümmü Atiyye'den.

135 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 2/49'dan özetlenerek.

Râzî, Kaadı Hüseyin, İbn Şekil ve İbn Ziyad da buna fetva verenler arasında bulunuyor.[136]

Hanbeliler'e göre: Haşimoğulları'na zekatın helal olmadığında ihtilaf yoktur, yani buna muhalefet eden olmamıştır.

Çünkü zekat, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ifadesiyle, insanların kiri ve pasıdır.

Aynı zamanda Haşimoğulları'nın azatlı kölelerine de zekat helal değildir. Ancak ilim adamlarının çoğuna göre, azatlı kölelerine zekat vermek caizdir. Zira onlara ganimetin humusü'l-humusu (beşte birinin beşte biri) verilmemektedir.

Muttalipoğulları'na gelince: Onların zekat alıp alamayacağı hakkında farklı iki rivayet vardır. Onlardan biri, Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah'ın görüşüdür ki, ona göre, Muttalipoğullarına da zekat almak helal değildir. Çünkü Haşimoğulları ile Muttalipoğulları aynı ağacın iki dalı mesabesindedir. İkinci rivayet ise, Ebu Hanife'nin görüşüdür ki, ona ve onun ekolünde olanlara göre, Muttalipoğulları, muhtaç durumda iseler fakir ve miskin kapsamına girmektedir; o bakımdan zekat almaları helaldir.[137]

Malikiler'e göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in alinden maksat burada sadece Haşimoğullarıdır. Böylece Malikiler'le Hanefiler'in görüş ve tespitleri aynı noktada birleşmiş oluyor.[138]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

131 nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir. Ancak Müslim'de "Bizim sadaka (zekat) yemediğimizi bilmez misin?" cümlesi yerine, "Şüphesiz sadaka (zekat) bize helal değildir" cümlesi yer almaktadır.

İmam Ahmed ve Tahavî ise, son cümleyi şu lafızla rivayet etmişlerdir:

136 Abdurrahman/Buğyetü'l-Müsterşidîn: 106, 107'den özetlenerek.

137 İbn Kudame/El-Muğni: 2/519'dan özetlenerek.

138 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/193

"Muhammed'in âline sadaka (zekat) helal olmaz."

Hafız İbn Hacer bu hadisin isnadının sağlam olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu mealde bir diğer hadisi Taberani ile Tahavi, Ebu Leyla el-Ensari'den rivayet etmiştir.

Haşimi'nin Haşimi olan zata zekat vermesi helal olur mu?

Bu konuda Hakim'in Hz. Abbas (radıyallahu anh)'dan tahric ettiği şu rivayeti dikkate alanlar, bunun caiz olduğuna kabul etmişlerdir. Abbas b. Abdilmuttalib (radıyallahu anh) anlatıyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedim ki: "Ya Rasulallah! Sen insanların zekatını bize haram kıldın; ama bizim birbirimize zekat vermemiz helal olmaz mı?" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi: "Evet, helal olur."

Bu hadisin ravilerinden bir kısmı ittiham edilmiş ve isnadı üzerinde durulmuştur. O bakımdan müctehid imamların çoğu bununla çıkarım ve ihticac etmemişlerdir.

Haşimoğulları'na zekat haram kılınırken, tetavvu anlamında olan sadaka helal midir? Şafiiler'le Hanbeliler'e göre, tetavvu anlamında sadaka almaları helaldir. İmam Ebu Yusuf'a göre, o da helal değildir.[139]

132 nolu Ebu Rafi' hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme ve İbn Hibban tahric edip sahihlemişlerdir. Ayrıca bu konuda bir hadisi Taberani, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir.

133 nolu Cüveyriye hadisi ile **134** nolu Ümmü Atiyye hadisi kimine göre sahih, kimine göre hasendir ve çıkarıma salihtir. Nitekim bu babda Buhari'nin Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet ettiği şu hadis olayı kuvvetlendirmekte ve gerek Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in gerekse Haşimoğulları'nın, zekat alan birinden aldığı zekattan yaptığı bağışı kabul etmelerinde bir sakınca olmadığına açık biçimde delalet etmektedir:

139 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/195

Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bir miktar et getirildi. Ben de (durumu bildiğim için) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e: "Bu Berîre'ye verilen sadaka (zekat)tır" dedim. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Bu ona zekat ve bizim için de bir hediyedir" buyurdu.[140]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ve âline zekat helal kılınmamıştır.

2. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in alinden maksat, müctehidlerin çoğuna göre, Haşimoğullarıdır; bir kısmına göre ise, Muttaliboğulları da buna dahildir.

3. Haşimoğulları'nın azat ettikleri kölelere zekatın helal olup olmadığı ihtilaf konusudur. Ebu Rafi' hadisinden onlara da helal olmadığı anlaşılıyor. Ancak müctehidlerin bir kısmı bu konuda başka delil ve rivayetler toplayarak farklı bir hüküm çıkarmışlardır.

4. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zevceleri ile Haşimoğulları'nın zevceleri bu hükmün kapsamına girmekte midir? İbn Battal, fukahanın bu konuda görüşünü naklederken, zevcelerin bu hükmün dışında kaldığını belirtmişse de İbn Kudame el-Muğni'de, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Şüphesiz ki biz Muhammed'in aline zekat helal değildir." Hafız İbn Hacer bu hadisin Hz. Aişe'ye isnadının hasen olduğunu belirtmiştir. İbn Münir de İbn Battal'ın görüşüne katılarak onlara zekat vermenin haram olmadığına dikkat çekmiştir.

140 Buhari/Zekat: 61, 62, Hibe: 7, Nikah: 18, Talak: 14, 17, Feraiz: 19

ZENGİN VERDİĞİ ZEKATI SATIN ALABİLİR Mİ?

Zekat ve sadaka iman doğrultusunda gönül hoşluğuyla verildiği nisbette hikmetine yönelik anlam taşır. Verdiği nakit ve mala gözünü takıp kalbi temayülünü bir türlü koparamayan kimse bir bakıma o zekat veya sadakayı kerhen vermiş sayılır. Cenab-ı Hak ise,

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتّٰى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللّٰهَ بِهِ عَلِيمٌ

"Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda, O'nun rızası uğrunda) harcamadıkça, gerçek iyiliğe erişemezsiniz. Her ne harcarsanız elbette Allah onu bilir" buyurmaktadır.

O halde verilen zekat ve sadaka, yapılan yardım ve sağlanan destek her yanıyla gönül rahatlığı ve o yardımı yapabilmenin vereceği vicdan huzuru içinde gerçekleşmeli ve fakir ve muhtaçlara verilen zekat ve sadakayı veren kimse onlardan satın almaya kalkışmamalıdır.

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللهِ فَأَضَاعَهُ الَّذِي كَانَ عِنْدَهُ فَأَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِيَهُ وَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَبِيعُهُ بِرِخَصٍ فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: لاَ تَشْتَرِهِ وَلاَ تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ وَإِنْ أَعْطَاكَهُ بِدِرْهَمٍ فَإِنَّ الْعَائِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ.

Ömer b. Hattab (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre şöyle haber vermiştir: Atımı Allah yolunda kullanılmak üzere (bir adama) verdim. Atımı kendi yanında tutan adam onu zayi edecek bir çizgiye getirmiş oldu. O bakımdan atı ondan satın almak istedim ve onun o atı ucuz bir fiyatla satacağını sanıyordum. Durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sordum, bana şöyle buyurdu: "Onu satın alma ve verdiğin sadaka (zekata

avdet etme, isterse onu sana bir dirheme versin geri dönüp alma. Çünkü sadaka (zekat) (gibi bir hayrına pişman olup) dönen kimse, kusmuğuna dönen gibidir."[141]

وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ حَمَلَ عَلَي فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللهِ وَفِي لَفْظٍ: تَصَدَّقَ بِفَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللهِ ثُمَّ رَآهَا تُبَاعُ فَأَرَادَ أَنْ يَشْتَرِيَهَا فَسَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: لاَ تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ يَا عُمَرُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) bir atı Allah yolunda (kullanılmak üzere bir adama) verdi veya onu Allah yolunda tasadduk eyledi. Sonra da o atın satışa çıkarıldığını görünce, onu satın almak istedi. Bunun üzerine durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arz edip sordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Verdiğin sadakaya dönme" diye emretti.[142]

İlim adamları bu hadisleri yorumlarken farklı hükümler ortaya koymuşlardır. Çoğuna göre, farz olan zekatı kişi muhtaç kimseye verdikten sonra, bu onun malı olur ve o kimse aldığı zekatı satmakta serbesttir. Zekatı veren kimse isterse, onu satın alabilir. Nitekim bir önceki konuda buna yakın bir anlatım söz konusudur. Ömer ve İbn Ömer hadislerinde ise, farz olan zekattan söz edilmemekte, Allah yolunda yapılan tasadduk konu edilmektedir. O bakımdan verilen sadakayı, tasaddukta bulunan kimsenin satın almasının mekruh veya haram olduğu söylenebilir. Kusmuk haram olduğundan, dönüp satın almanın tahrimine hükmedilmiştir. Bu anlatımın tenfîr anlamında belirtildiğini dikkate alanlar ise, dönmenin mekruh olduğuna inanırlar.

Kadının Kocasına Ve Evindeki Yetimlere Zekat Vermesi

Şüphesiz sadakanın en üstünü, kişinin kendi yakınlarının ihtiyacını

141 Buhari/Hibe: 30, Cihad: 137, Fezail-i ashab: 56. Müslım/Hibat: 2, 4

142 Buhari/Hibe: 30, Cihad: 137, Fezail-i ashab: 56. Müslim/Hibat: 2, 4. Ebu Davud/Zekat: 10, Adahî: 20. Tirmizi/Zekat: 32. Nesai/Zekat: 100. İbn Mace/Sadakat: 2. Ahmed: 2/7, 50

karşılaması ve karınlarını doyurmasıdır. Nitekim zekat konusunda da fakir olan akrabaya öncelik tanınması bundandır. Ancak kocanın kendi karısına, kadının da kendi kocasına farz olan zekatı vermesi caiz midir, değil midir? Müctehid imamların tespit ve ictihadları farklıdır. Ama bunların birbirlerine tasaddukta bulunmasına genel anlamda cevaz verildiğini biliyoruz.

عَنْ زَيْنَبَ اِمْرَأَةِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَصَدَّقْنَ يَا مَعْشَرَ النِّسَاءِ وَلَوْ مِنْ حُلِيِّكُنَّ قَالَتْ فَرَجَعْتُ إِلَى عَبْدِ اللهِ فَقُلْتُ: إِنَّكَ رَجُلٌ خَفِيفٌ ذَاتُ الْيَدِ وَإِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَمَرَنَا بِالصَّدَقَةِ فَأْتِهِ فَاسْأَلْهُ فَإِنْ كَانَ ذَلِكَ يُجْزِئُ عَنِّي وَإِلاَّ صَرَفْتُهَا إِلَى غَيْرِكُمْ قَالَتْ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ بَلِ ائْتِيهِ أَنْتِ قَالَتْ فَانْطَلَقْتُ فَإِذَا اِمْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ بِبَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَاجَتِي حَاجَتُهَا قَالَتْ وَكَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أُلْقِيَتْ عَلَيْهِ الْمَهَابَةُ قَالَتْ فَخَرَجَ عَلَيْنَا بِلاَلٌ فَقُلْنَا لَهُ: ائْتِ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبِرْهُ أَنَّ اِمْرَأَتَيْنِ بِالْبَابِ يَسْأَلْانِكَ أَتُجْزِئُ الصَّدَقَةُ عَنْهُمَا عَلَى أَزْوَاجِهِمَا وَعَلَي أَيْتَامٍ فِي حُجُورِهِمَا وَلاَتُخْبِرُ مَنْ نَحْنُ قَالَتْ فَدَخَلَ بِلاَلٌ فَسَأَلَهُ قَالَ: لَهُ مَنْ هُمَا فَقَالَ اِمْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ وَزَيْنَبُ فَقَالَ: أَيُّ الزَّيَانِبِ؟ فَقَالَ اِمْرَأَةُ عَبْدِ اللهِ فَقَالَ: لَهُمَا أَجْرَانِ أَجْرُ الْقَرَابَةِ وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ.

Abdullah b. Mes'ud (radıyallahu anha)'ın eşi Hz. Zeyneb (radıyallahu anh) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu haber veriyor: "Ey kadınlar topluluğu! Tasaddukta bulunun, isterse bu sizin takındığınız zinet eşyasından olsun."

Zeyneb devamla diyor ki: "Bu hadisi dinledikten sonra kocam Abdullah'a döndüm ve ona dedim ki: "Sen eli hafif bir adamsın (elinde avucunda yetecek kadar mali imkanın yoktur). Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ise bize tasaddukta bulunmamız için emretti. O bakımdan git de Rasulullah Efendimiz (radıyallahu anha)'ya sor: Sana vermem eğer yetecekse (tasadduk olarak yerini bulacaksa) vereyim, değilse sizden başkasına harcayayım?"

Kocam Abdullah bana: "Sen git sor" dedi. Bunun üzerine kalkıp gittim, o sırada Ensar'dan bir kadının Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kapısının önünde beklemekte olduğunu ve aynı hususu sormak üzere geldiğini gördüm. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in üzerinde bir mehabet bulunuyordu; derken Bilal dışarı çıkıp ne istediğimizi sordu. O'na: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e git de iki kadının kapıda beklediğini ve kendileri için kocalarına tasaddukta bulunmanın kafi gelip gelmeyeceğini sorduklarını söyle; ama bizim kim olduğumuzdan söz etme" dedik. Bilal içeri girdi ve konuyu sordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "O iki kadın kimlerdir?" diye sordu. O da: "Ensardan bir kadın ile Zeyneb." diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Hangi Zeyneb?" diye sordu. O da: "Abdullah'ın eşi Zeyneb" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Onlar için iki ecir (sevap ve mükafat) vardır: Biri yakınlık ecri, diğerisadakaecri."[143]

Buhari ise son cümleyi şöyle rivayet etmiştir: "Zinetimi kocama ve evimdeki yetimlere infak etmem benim için kafi gelir mi?"

وَعَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: الصَّدَقَةُ عَلَي الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ وَهِيَ عَلَي ذِي الرَّحِمِ ثِنْتَانِ صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ.

143 Buhari/Hayz: 6. Müslim/İman: 132, İdeyn: 4, Zekat: 46, 47. Tirmizi/Zekat: 12, İman: 6. Nesai/Zekat: 82. İbn Mace/Fiten: 19. Darimi/Zekat: 23. Ahmed: 1/376, 6/423

Selman b. Amir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Miskine sadaka vermek sadece bir sadakadır; ama onu hısımlara vermek iki sadakadır: Biri sadaka, diğeri sıla-i rahim."[144]

وَعَنْ أَبِي أَيُّوبَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أَفْضَلَ الصَّدَقَةِ الصَّدَقَةُ عَلَى ذِيالرَّحِمِ الْكَاشِحِ.

Ebu Eyyub (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sadakanın en üstünü, içinde kin ve düşmanlık tutan hısımlara verilenidir."[145]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Evli çiftlerin birbirine zekat vermesi caiz değildir. Özellikle adamın kendi eşine zekat vermesi ittifakla caiz değildir; ama kadının kendi eşine zekat vermesi imameyne (İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed)'e göre caizdir. İmameyn bu hususta Zeyneb hadisini farz olan zekatla değil, tatavvu' olan tasaddukla yorumlamışlardır.[146]

Şafiîler'e göre: Adamın kendi eşine zekat vermesi caiz değilse de, kadının kendi kocasına zekat vermesi caizdir, İmam Şafiî bu hususta Zeyneb hadisiyle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur. İmam Sevri de aynı görüş ve ictihattadır.[147]

Hanbeliler'e göre: Erkeğin kendi eşine zekat vermesi icma ile caiz değildir. Çünkü eşine nafaka vermek erkek üzerine vaciptir. Kadının kendi eşine zekat vermesine gelince: Bu hususta iki rivayet vardır: Birine göre caiz değildir ki Ebu Bekir bu rivayeti ihtiyar etmiştir. İkinci rivayete göre, caizdir. Nitekim İmam Şafiî, İbn Münzir ve ilim ehlinden bir cemaatin ictihadı bu

144 Müsned-i Ahmed. İbn Mace. Tirmizi.

145 Buhari/Nefakat: 2. Müslim/Zekat: 95. Ebu Davud/Zekat: 39. Nesai/Zekat: 6, 53

146 Mecmau'l Enhur: 1/224

147 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/199

doğrultudadır. Bunların delili, Zeyneb hadisidir.[148]

Malikiler'e göre: İbn Kasım'dan yapılan rivayette, kadının kendi kocasına zekat vermesi caiz değildir. Aynı zamanda kocanın da kendi karısına zekat vermesi caiz değildir. Çünkü kadının nafakası erkek üzerine vaciptir.

Sahnûn bu meseleyi İbn Kasım'dan sorarken, İmam Malik'den duyup duymadığını da soruyor. İbn Kasım ona: "Bu mesele o kadar açık ve nettir ki, İmam Malik'den sormaya gerek görmedim." diyor.[149]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

143 nolu Zeyneb hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir. Ancak hadiste geçen "tasadduk"tan maksat hem farz, hem de tatavvu' olan sadaka mıdır, yoksa sadece tatavvu' olan mıdır? Bu hususta farklı yorumlar yapılmıştır.

144 nolu Selman hadisini aynı zamanda Nesai, İbn Hibban, Darekutni ve Hakim tahric: etmiştir; İmam Tirmizi'de hasenlemiştir.

148 İbn Kudame/el-Muğni: 2/513

149 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/298'den özetlenerek.

ZEKÂTÜL-FITR (FİTRE)

İslam'ın muhtaçlardan yana gerçekleştirdiği yardım kollarından biri de "Zekatü'l-fıtr veya Sadaka-i fıtr" diye anılan Fitre dir. Buna "Sadaka-i re's" yani "Kişinin başının sadakasına denilmiştir.

Bayram namazından önce çevredeki fakir ve muhtaçlara, sabah-akşam doyuracak şekilde mali yardımda bulunmanın sayılmayacak kadar faydaları vardır. En azından ekonomik dengenin sağlanmasına destek olur, fakirle zengin arasındaki mesafeyi iyice kısaltıp kardeşlik duygularını geliştirir.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ فَرَضَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الْفِطْرِ مِنْ رَمَضَانَ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَي الْعَبْدِ وَالْحُرِّ وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَي وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ramazan'dan Ramazan'a fakir ve muhtaçlara verilmek üzere zekat-ı fıtri Müslümanlar'dan köle, hür, erkek, kadın, küçük ve büyük (nisaba malik olan) her kişi üzerine hurma veya arpadan bir sa' olarak belirleyip farz kıldı."[150]

Buhari'nin rivayetine göre: Ashab-ı Kiram Fıtr sadakasını bayramdan bir gün veya iki gün önce verirlerdi.

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ كُنَّا نُخْرِجُ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ اَقِطٍ اَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ.

150 Buhari/Zekat: 70, 71,78. Müslim/Zekat: 12, 13, 16. Ebu Davud/Zekat: 18. İbn Mace/Zekat: 21. Darimi/Zekat: 27

Ebu Said (radıyallahu anh) diyor ki: "Biz zekat-ı fıtri yiyecekten veya arpadan veya hurmadan veya kurutulmuş yoğurttan veya kuru üzümden bir sa' olarak çıkartıp muhtaçlara verirdik."[151]

Diğer bir rivayette ise, Ebu Said (radıyallahu anh)'in şöyle dediği tespit edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) aramızda iken biz zekatı fıtri taamdan bir sa' veya hurmadan bir sa' veya arpadan bir sa' veya kuru üzümden bir sa' veya kurutulmuş yoğurttan bir sa' çıkartıp verirdik. Bizim bu şekil çıkarıp vermemiz Muaviye'nin Medine'ye gelmesine kadar sürdü. Şöyle dedi: "Ben Şam buğdayının iki müddünü bir sa' hurmaya muadil görüyorum." Böylece halk onun bu sözüyle amel etmeye başladı. Ben ise öteden beri neden ne kadar çıkartıp veriyordumsa yine öyle vermeye devam ettim."[152]

Nesai ise Ebu Said (radıyallahu anh)'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sadaka-i fıtri taamdan bir sa' veya arpadan bir sa' veya hurmadan bir sa' veya kurutulmuş yoğurttan bir sa' farz kıldı."

Böylece fıtr konusunda "ekıt" yani kurutulmuş yoğurdun da asıl olduğu anlaşılıyor.

Darekutni'nin İbn Uyeyne tarikiyle Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediğini nakletmiştir: "Biz, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında (sadaka fıtr olarak) sadece undan bir sa' veya hurmadan bir sa' veya sülttan bir sa' (buğdaya benzer bir tür arpa), veya kuru üzümden bir sa' veya arpadan bir sa' veya kurutulmuş yoğurttan bir sa' çıkartıp verirdik."

Bunun üzerine İbnü'l-Medînî, Süfyan b. Uyeyne'ye diyor ki: "Hiç kimse bu konuda undan söz etmiyor." Süfyan b. Uyeyne şu cevabı veriyor: "Hayır, un da bu konu içindedir, yani sadaka-i fıtrda asıl olan maddelerden biridir."

Bu rivayeti delil gösteren Ahmed b. Hanbel, undan sadaka-i fıtr verile-

151 Buhari/Zekat: 73. Tirmizi/Zekat: 35. Nesai/Zekat: 33, 38. İbn Mace/Zekat: 21. Ahmed: 6/347, 359

152 Nesai/Zekat: 31,33. Ahmed: 2/102,137

ceğini belirtmiştir.

وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِزَكَاةِ الْفِطْرِ أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sadaka-i fıtrın insanlar henüz (bayram) namazına çıkmadan önce ödenmesini emretti."[153]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ فَرَضَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الْفِطْرِ طُهْرَةً لِلصَّائِمِ مِنَ اللَّغْوِ وَالرَّفَثِ وَطُعْمَةً لِلْمَسَاكِينِ فَمَنْ أَدَّاهَا قَبْلَ الصَّلَاةِ فَهِيَ زَكَاةٌ مَقْبُولَةٌ وَمَنْ أَدَّاهَا بَعْدَ الصَّلَاةِ فَهِيَ صَدَقَةٌ مِنَ الصَّدَقَاتِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), sadaka-i fıtrı oruçluyu boş ve anlamsız söz ve davranışların (kir ve pasından) arındırmak, edep dışı şeylerin (is ve izinden) temizlemek ve miskinlere taam olmak üzere farz kıldı. Artık kim onu (bayram) namazından önce verirse, o makbul bir sadaka olur; kim de (bayram) namazından sonra verirse, o sadece sadakalardan bir sadaka olur."[154]

İshak b. Süleyman er-Râzî anlatıyor: "Malik b. Enes'e: "Ya Eba Abdillah! dedim. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sa'ının miktarı ne idi?" Cevap verdi: "Irak rıtlıyla beş rıtl ve bir de rıtlın üçte ikisi idi. Bunun bu kadar olduğunu ben takdir ettim." Bunun üzerine ona dedim ki: "Ya Eba Abdillah! Sen kavmin şeyhine, ileri gelen fakihine muhalefet etmiş oldun" O da bana: "Sözünü ettiğin şeyh kimdir?" diye sordu. Ben de: "Ebu Hanife'dir. O, bir sa'ın sekiz rıtl olduğunu söylemiştir." Bunun üzerine İmam Malik fazlasıyla öfkelendi ve sonra yanında oturanlara şöyle seslendi: "Sen dedene ait sa'ı,

153 Buhari/Zekat: 74, 76. Müslim/Zekat: 15. 22, 23. Ebu Davud/Zekat: 19, 20. İbn Mace/Zekat: 21. Ahmed: 2/21

154 Ebu Davud/Zekat: 18. İbn Mace/Zekat: 61

sen amcana ait sa'ı, sen de nenene ait sa'ı getir!" Böylece birçok sa' (sa' miktarı ölçek) bir araya toplanmış oldu. Sonra İmam Malik o sa'ları getirenlere sordu: "Bunlar hakkında hafızanızda ne gibi bilgi var?" Onlardan biri şöyle dedi: "Babam, kendi babasından naklen bana haber verdi ki, dedem, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında sadaka-i fıtri bu sa' ile verirmiş." Bir diğeri şöyle dedi: "Babam, kendi kardeşinden naklen bana şöyle haber verdi: "O, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında bu sa' ile fitreyi verirmiş." Bir üçüncüsü ise şöyle dedi: "Babam kendi anasından rivayetle bana şu haberi verdi: Annem fıtrayı bu sa' ile Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e teslim edermiş."

Bunun üzerine İmam Malik devamla şöyle dedi: "İşte ben bu sa'ların her birini beş rıtl ve bir de bir rıtlın üçte ikisi olarak hesaplayıp takdir ettim."[155]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Sadaka-i fıtr (fitre) her hür olan müslümana, asıl ihtiyacından fazla nisaba malik olduğu takdirde vaciptir. Bunun nisabında nema (artma ve çoğalma) itibar edilmez. Kurbanın vücubu ile akrabaya nafaka da aynı nisaba bağlı bulunuyor.

Sadaka-i fıtri, sadece şu dört maddeden vermek vaciptir: Buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm.

Buğdaydan yarım sa', diğerlerinden birer sa' verilir. Aynı zamanda buğday ve arpa unundan da verilebilir. Bunlardan aynen verilebileceği gibi, kıymetleri takdir edilerek nakit olarak da verilebilir.

Bir sa', Bağdad rıtlıyle yirmi estardır. Estar ise dört buçuk miskaldır.[156]

Sadaka-i fıtrın vücup vakti, bayram günü fecr-i sadık doğunca başlar. O bakımdan fecrden önce ölen kimsenin fitresi gerekmez; ama fecrden önce doğan veya İslam'a giren kimse için gerekir. Bununla beraber bayram-

155 Darekutni/Neylü'l-Evtar: 4/207

156 Bir miskal, bir buçuk dirhem ve 4.8 gramdır. Böylece bir sa' yaklaşık olarak üç kilo altıyüz küsür gram eder.

dan bir gün veya birkaç gün önce vermekle bu vücup yerine gelmiş olur.[157]

Şafiîler'e göre: Ezher olan görüşe göre, bayramın ilk gecesi vacip olur. Böylece güneş battıktan sonra ölen kimsenin fitresi çıkartılıp verilir; ama sözü edilen vakitte doğan çocuğun fitresi gerekmez. Bayram namazından sonraya geciktirilmemesi sünnettir. Bayram gününden sonraya bırakmak ise haramdır.

Kafir kimsenin fitre vermesi gerekmez; ancak müslüman kölesi ve müslüman yakını varsa, onların fitresini vermesi gerekir. Kölenin de fitre vermesi gerekmez. Bayram gecesi ve bayram günü kendisinin ve nafakası vacip olanların nafakasından fazla bir yiyecek maddesi olmayan kimsenin fitre vermesi gerekmez. Aynı zamanda fitre olarak verilecek nisbetin, kişinin evinden, muhtaç olduğu hizmetçisinden fazla olarak artması şarttır.

Fitre verilen maddenin cinsi, öşür kapsamına giren şeylerdir. Aynı zamanda kurutulmuş yoğurttur. Bunlardan beldenin kütü[158] ana gıda ve geçim maddesi hangisi ise ondan vermesi vacip olur.[159]

Kut niteliğinde olan maddeden bir sa' verilir. Bir sa', 693 dirhemdir ve böylece bir sa', iki kilo iki yüz yirmi beş gram eder.[160]

Hanbeliler'e göre: Sadaka-i fıtr, Müslüman olup bir gün ve bir gecelik yiyeceğinden fazla gıda maddesi bulunan kimseye farzdır. Aynı zamanda kişinin hem kendi fitresini, hem de nafakası kendisine vacip olan yakınlarının ve çocuklarının fitresini vermekle mükelleftir.

Sadaka-i fıtr, kut olarak belirlenen maddeden, ister buğday, ister arpa, ister hurma ve üzüm olsun bir sa' verilmesi gerekir. Kut olarak kurutulmuş yoğurtla geçinenler fitrelerini bu maddeden verirler. Aynı zamanda buğday ve arpa ununda da verilebilir. Kut olarak belirlenen maddelerin kendisi de-

157 Fetavay-i Hindiyye: 1/191, 192'den özetlenerek.

158 Beldenin temel gıda maddesi.

159 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 129, 130'dan özetlenerek.

160 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 130

ğil kıymetini takdir edip vermek caiz değildir.

Bayram namazına çıkmadan önce fitreyi vermek müstehabdır. Vücup vakti ise, Ramazan'ın son günü güneş batınca başlar. Güneş batmadan önce doğan çocuğun ve İslam'a giren gayri müslimin fitre vermesi vacip olur. Güneş battıktan sonra ise vacip olmaz.

Bununla beraber fitreyi henüz vücup vakti girmeden bir, iki gün önce vermekle farz yerine gelmiş olur.[161]

Malikiler'e göre: Sadaka-i fıtr hür olup ödeme imkanı bulunan her müslümana vaciptir. Kendi kutundan ve nafakası kendisine gerekli olan yakınlarının nafakasından fazla bir miktar elinde bulunuyorsa, o takdirde vermesi vacip olur. Ancak bu fazlalığın sırf bayramın birinci gününün kut undan arta kalan nisbet olması söz konusudur.

Sadaka-i fıtır, kut olarak kullanılan şu dokuz maddeden verilir: "Buğday, arpa, darı, çavdar, pirinç, hurma, kuru üzüm, kurutulmuş yoğurt, kurutulmuş süt.

Bayram günü fecr doğunca fitrenin vücup vakti girmiş olur. Bayram namazından önce verilir. Bununla beraber bayramdan bir, iki gün önce vermek de kafi gelir. İki günden önce vermek ise, caiz değildir.[162]

Sözü edilen maddelerden kut olarak hangisi kullanılıyorsa, ondan bir sa' olarak çıkartılıp verilmesi gerekir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

150 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir. Sadaka-i fıtrın farziyetine delalet etmektedir. Ancak İmam Ebu Hanife bunu vücuba hamletmiştir.

153 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. İmam Şafiî bayram namazına çıkmadan önce verilmesini istihbab anlamına hamletmiştir.

---

161 İbn Kudame/El-Muğni: 2/645-680'den özetlenerek.

162 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/629, 630'dan özetlenerek.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Sadaka-i fıtr vacip veya farzdır. Davud ez-Zahiri'ye göre, müekked sünnettir.
2. Sadaka-i fıtrın farz olduğunu belirtenlerin tespit ve ictihadı ağırlık kazanmıştır.
3. Sadaka-i fıtr yılda bir defa Ramazan'dan Ramazan'a verilir.
4. Bayram sabahı fecrin doğmasıyla farziyeti tahakkuk eder.
5. Bayram namazından önce verilmesi sünnet veya müstehabdır.
6. Bayramdan bir, iki gün önce verilmesinde bir sakınca yoktur.
7. İmam Malik'e göre, iki günden daha fazla bir süre önce verilmesi caiz değildir.
8. Sadaka-i fıtr, asıl ihtiyaçtan fazla nisaba ulaşan nakit veya gayr-i menkulden verilmesi gerekir.
9. Müctehidlerin bir kısmına göre, asil ihtiyacından sonra bir günlük ve bir gecelik nafakası olan kimsenin vermesi gerekir. Birincilerin görüş ve ictihadı daha sahih ve isabetli kabul edilmiştir.
10. Asıl ihtiyacından fazla nisap miktan varlığı olan kimse hem kendinin, hem de nafakası kendi üzerine gerekli olan yakınlarının fitresini vermekle yükümlüdür.
11. Sadaka-i fıtr, fakir ve muhtaçların hakkıdır.
12. Vaktinde ödenmeyen sadaka-i fıtr kişinin üzerinde borç olarak kalır.
13. Sadaka-i fıtr, buğday arpa, hurma ve kuru üzümden verilir. Ancak Ebu Hanife'ye göre, bu dört maddeden biri verilebileceği gibi, bunların kıymeti takdir edilerek de verilebilir.
14. Diğer imamlara göre, bu dört maddeye kurutulmuş yoğurttan ve benzeri maddeler de dahildir.

15. İmam Ebu Hanife'ye göre, buğdaydan yarım sa', diğerlerinden bir sa' verilmesi gerekir. Diğer imamlara göre hepsinden de birer sa' verilmesi gerekir. Şöyle ki: beldenin kutu, yani ana gıda maddesi buğday ise, ondan, hurma veya kuru üzüm, ya da kurutulmuş yoğurt ise ondan verilmesi daha uygundur. Buğday, arpa ve benzeri hububatın unundan da verilebilir.

II. KONU

ORUÇ

ORUÇ

Oruç ibadeti, İslam'ın beş şartından biridir. Farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Terki büyük günah, inkarı küfürdür.

Bu ibadetin, hicretin ikinci yılında Medine'de farz kılındığı kesindir.

Oruç, bizden önceki semavi din saliklerine de farz kılınmış bir ibadettir. Ancak onlara bunun ne ölçüde ve muhtevada farz kılındığını bilmiyoruz. Bu konuda birtakım zayıf rivayetler varsa da, tarihi gerçeği yansıtır mahiyette değildir. Kur'an-ı Kerim'de oruç ibadetinin bizden önceki ümmetlere de farz kılındığı şöyle açıklanmaktadır:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

"Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de sayılı günlerde farz kılındı. Ola ki korunup sakınırsınız.[1]

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَي خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَاإِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَحَجِّ الْبَيْتِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de bu konuda şöyle buyurmuştur: "İslam beş (esas) üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Allah'ın Rasulü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, Ramazan orucunu tutmak ve

1 Bakara suresi: 183

haccetmek."[2]

Elimizdeki Tevrat nüshalarında orucun farziyetine delalet eden açık bir belge yoksa da orucu ve bu ibadeti yerine getirenler hakkında bir takım övgüler vardır. Musa Peygamber'in 40 gün oruç tuttuğu rivayetler arasında geçmektedir.

İncil'de de orucun farziyetini açıklayan bir belge mevcut değildir. Zekeriya bölümünde onun beşinci ayda perhiz etmesinden söz edilir. Matta İncil'i 6/16 bölümünde oruçla ilgili şu sözler yer almaktadır: "Ve oruç tuttuğunuz zaman, iki yüzlüler gibi surat asmayın; zira onlar oruç tuttuklarını insanlar görsünler diye suratlarını asarlar."

Şüphesiz oruç, namaz gibi hayatı disipline eden önemli bir ibadettir. Allah'ın hoşnutluğuna erişmek, O'na yakın olmak için insanın kendi iradesini ölçülü ve anlamlı biçimde kullanarak yemek, içmek ve benzeri ihtiyaçları yerine getirmekten belli bir süre nefsini alıkoyması, bir bakıma melekleşmeye yönelmesidir. Bu nedenle diyebiliriz ki oruç, irademizin en büyük terbiyecisi, vicdanımızın en usta geliştiricisidir.

Orucun diğer faydaları:

İradeyi kuvvetlendirir, dayanma gücünü artırır.

Nefsi terbiye edip disiplin altına alır.

Sıkıntı ve açlığa katlanma alışkanlığını doğurur ve geliştirir.

Fakir ve muhtaçları, aç ve perişan durumlulan hatırlatır; onlara ilgi duyma idrakini uyandırır.

Hayatın yeme, içme ve benzeri ihtiyaçları yerine getirmekten ibaret olmadığını, insanın daha yüksek ve kalıcı amaçlar için yaratıldığını kalp ve kafaya işler.

2 Buhari/İman: 1, 2, Tefsir-i sûre: 2, 30. Müslim/İman: 20, 21. Tirmizi/İman: 3. Nesai/İman: 13. Ahmed: 2/26, 93, 120, 143

Oruç ile çevirisini yaptığımız "siyâm"ın biri sözlük, diğeri ıstılahı olarak iki manası söz konusudur. Nevevi Müslim'in şerhinde, Hafız İbn Hacer, el-Fetih'te bu kelimeyi belirtilen düzeyde şöyle açıklamışlardır:

Siyam, lügatte: İmsak anlamına gelir. Şeriatta ise, özel şartlara göre özel bir zaman parçası içinde ve özel (belirlenmiş) şeylerden sakınıp uzak kalmaktır.

Özel şartlar, orucun vücubunun şartlarını ve ona ehil olma düzeyinde bulunmaya delalet eder. Özel zaman, kameri aylardan Ramazan'a delalet eder. Özel şeyler ise, şeriatın belirlediği yiyecek, içecek maddelerinden sakınmayı ve cinsel ilişkide bulunmamayı içermektedir.

Ramazan Ve Bayramın Sübutuyla İlgili Şahitlik

İslam dini, her konuda olduğu gibi, Ramazan'ın ve bayramın sübutunda da bir takım kolaylıklar getirmiş ve Müslümanlar'a sıkıntı, zorluk getirecek teferruattan kaçınmıştır. O bakımdan gerek Ramazan'ın, gerekse Ramazan Bayramı'nın sübutu konusunda hilalin çıplak gözle görülmesini şart koşmuş; hava kapalı veya sisli bulunduğu dönemlerde Şaban ve Şevval'in otuz gün olarak tamamlanması söz konusudur.[3] Ayrıca gece ile gündüzün anormal şekilde uzun olduğu bölgelerle, yılın çoğunda bulutlu, sisli geçen yerlerde hesaba başvurulması ve gece ile gündüzü normal seyreden ülkeye göre ayarlanması emredilmiştir.

Şüphesiz Ramazan ve bayramın sübutu için güvenilir şahide ihtiyaç vardır. Ancak hangi durumlarda kaç şahidin şehadetine itibar edilir? Bu konuda ilgili hadisleri ve müctehid imamların ictihad, istinbat ve ihticaclarını getirdiğimizde sorunun cevabı ortaya çıkmış olur.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ تَرَاءَي النَّاسُ الْهِلاَلَ فَأَخْبَرْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنِّي رَأَيْتُهُ فَصَامَ وَأَمَرَ النَّاسَ بِصِيَامِهِ.

3 Nesai/Siyam: 13. Ahmed: 1/376

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "İnsanlar hilali görmeye çalışıyordu. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, hilali gördüğümü haber verdim. Efendimiz (benim bu şehadetim üzerine) oruç tuttu ve insanlara da oruç tutmalarını emretti."[4]

وَعَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَال جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنِّي رَأَيْتُ الْهِلاَلَ يَعْنِي رَمَضَانَ فَقَالَ:أَ تَشْهَدُ أَنْ لاَإِلَهَ إِلاَّ لله قَال نَعَمْ قَال: أَتَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ الله ؟ قَال نَعَمْ قَال: يَا بِلاَلُ أَذِّنْ فِي النَّاسِ فَلْيَصُومُوا غَداً.

İkrime'nin yaptığı rivayete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Bedevilerden bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dedi ki: "Doğrusu ben hilali gördüm, yani Ramazan hilalini." Bunun üzerine Efendimiz ona: "Allah (celle celaluhu)'dan başka ilah olmadığına şehadet ediyor musun?" diye sordu. O da: "Evet" diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Muhammed'in peygamber olduğuna şehadet ediyor musun?" diye sordu. O da: "Evet" diye cevap verince, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Bilal'e seslendi: "Ya Bilal! Yarın oruç tutmaları için insanlara (Ramazan'ın başladığını) duyur."[5]

وَعَنْ رِبْعِيِّ بْنِ حِرَاشٍ عَنْ رَجُلٍ مِنْ اَصْحَابِ النَّبِي صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَال اِخْتَلَفَ النَّاسُ فِي آخِرِ يَوْمٍ مِنْ رَمَضَانَ فَقَدِمَ أَعْرَابِيَّانِ فَشَهِدَا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلله لَأَهَلّ اَلْهِلاَلُ أَمْسِ عَشِيَّةً فَأَمَرَ رَسُولُ الله صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ النَّاسَ أَنْ يُفْطِرُوا.

4 Ebu Davud/Savm: 6. Ahmed: 1/26

5 Tirmizi/Savm: 7. Nesai/Siyam: 8

Rebi'î b. Hıraş'ın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adamdan yaptığı rivayete göre, o sahabî şöyle demiştir:

"İnsanlar, Ramazan'ın son günü hakkında ihtilaf etti (farklı görüş ortaya koydu). Bu sırada iki tane bedevi gelip Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in huzurunda dün akşam hilali gördüklerine dair şehadette bulundu. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), insanlara iftar etmelerini emretti."[6]

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ أَنَّهُ خَطَبَ فِي الْيَوْمِ الَّذِي يشُكُّ فِيهِ فَقَالَ: أَلَا إِنِّي جَالَسْتُ أَصْحَابَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَسَاءَلْتُهُمْ وَأَنَّهُمْ حَدَّثُونِي أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: صُومُو لِرُؤْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَتِهِ وَانْسُكُوا لَهَا فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَأَتِمُّوا ثَلَاثِينَ يَوْمًا فَإِنْ شَهِدَ شَاهِدَانِ مُسْلِمَانِ فَصُومُوا وَأَفْطِرُوا.

Abdurrahman b. Zeyd b. el-Hattabî, şek gününde (Ramazan veya bayram olup olmadığı hakkında) insanlara hitapta bulundu ve bu arada şöyle dedi: "Haberiniz olsun ki, ben, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabıyla oturdum ve onlardan (bu konuyu), sordum. Onlar da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu bana anlattılar: "Hilali görünce oruç tutun ve yine hilali görünce iftar edin; ona göre ibadetinizi sürdürün. Hava size kapalı, sisli olursa, onu otuz gün olarak tamamlayın. Eğer müslümanlardan iki şahit (hilali gördüklerine dair) şehadette bulunursa, o takdirde oruç tutun ve iftar edin."[7]

وَعَنْ أَمِيرِ مَكَّةَ الْحَارِثِ بْنِ حَاطِبٍ قَالَ عَهِدَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

6 Ebu Davud/Savm: 14. Ahmed: 6/126

7 Nesai/Siyam: 8

وَسَلَّمَ أَنْ نَنْسُكَ لِلرُّؤْيَةِ فَإِنْ لَمْ نَرَهُ وَشَهِدَ شَاهِداً عَدْلٍ نَسَكْنَا بِشَهَادَتِهِمَا.

Mekke emiri el-Haris b. Hatib (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hilali gördüğümüzde ona göre ibadeti yapmamızı bize tenbih buyurdu. Göremediğimiz takdirde, adil iki şahit şehadet ettiği takdirde, ona göre ibadeti yerine getirmemizi emretti."[8]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: el-Hasan'ın yaptığı rivayette, İmam Ebu Hanife bu konuda şöyle demiştir: "Ramazan ve bayram hilalinin sübutunda adil bir kişinin şehadeti kabul olunur."

Hava kapalı olduğu takdirde Şaban ayı otuz olarak tamamlanır. Aynı şekilde Ramazan'ın son gününde hava kapalı olursa, Ramazan da otuz gün olarak tamamlanır.

Hanefiler'den bir kısmına göre, hava açık olduğu takdirde, her cami ve mescidden bir, iki adamın şehadette bulunması söz konusudur.

el-Hasan'ın görüş ve rivayeti, hilali görmenin ihbar babına girmesiyle ilgili olup şehadet babıyla ilgili değildir. Hava bulutlu olduğu takdirde bir adamın şehadeti yeterli kabul edilir. Çünkü ihbar (haber verme) de sayı şart değildir; ama şahitlikte sayı şarttır.

Böylece diyanat hususunda bir kişinin haber vermesine itibar edilir. Mesela mevcut suyun temiz veya necis olduğu hakkında bir kişinin haberi yeterli sayılır. Ancak hilalin sübutu konusunda o kişinin adil olması şarttır.[9]

Böylece İmam Ebu Hanife ile İmam Hasan **4** nolu İbn Ömer hadisiyle çıkarım ve delil olarak göstermişlerdir.

Şafiîler'e göre: Kâsânî bu konuda İmam Şafii'den iki sağlam rivayet

8 Ebu Davud/Savm: 13

9 Kasani/Bedayiü's-Sanayi': 2/80

edildiğini; bir görüşüne göre, adil bir adamın şehadetinin kabul edileceği, diğer görüşüne göre iki adamın şehadetinin kabul edileceğini belirtmiştir.[10]

Gamravî bu konu hakkında şu bilgiyi vermiştir: "Ramazan orucu, Şaban ayının otuz gün olarak ikmaliyle veya hilalin görünmesi ve bunun adil bir adamın veya iki adamın görmesinin sübutuyla vacip olur. Bir adamın şehadetinin kabul olunması için onun adil olması şarttır. Aynı zamanda o kimsenin köle ve kadın olmaması söz konusudur."[11]

Hanbeliler'e göre: Müslüman halkın Şaban'ın otuzuncu akşamı (yani yirmi dokuzunu otuzuna bağlayan gece) hilali görmeye yönelmeleri ve böylece kendilerini ihtilaftan uzak tutmaları müstehabdır.[12]

Ramazan hilali hakkında adil bir adamın şehadeti kabul olunur, ama diğer ayların hilalini tespitte bir adamın şehadeti kabul olunmaz, şehadette bulunanların iki adam olması gerekir.

Böylece Ramazan hilali hakkında adil bir kimsenin şehadeti kabul edilir ve ora halkının ona uyarak oruç tutması gerekir. Ancak İmam Ahmed, bu konuda haber verenlerin iki adam olması daha uygundur demiştir.[13]

Hanbeliler bu konuda İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen 936 nolu hadisle çıkarım yapmışlardır ki bu rivayeti İkrime, İbn Abbas'dan nakletmiştir.

Malikiler'e göre: İmam Malik'e göre, Ramazan hilali konusunda ancak iki kimsenin şehadeti kabul edilir, bir kimse bu hususta yeterli değildir. İmam Leys, Evzai, İshak ve aynı ekole dahil olanlar da bu görüş ve ictihattadırlar. Bunlar Zeyd b. el-Hattab rivayetiyle çıkarım ve delil olarak göstermişlerdir.[14]

---

10 Kasani/Bedayiü's-Sanayi': 2/80

11 es-Siracu'l-Vehhac Ala Metni Minhac: 136

12 İbn Kudame/El-Muğni: 3/4

13 Şemsüddin/eş-Şerhü'l-Kebir: 3/8, 9

14 Şemsüddin/eş-Şerhü'i-Kebir: 3/9

Nitekim Sahnûn'un İbn Kasım'dan yaptığı rivayete göre: "Hilal'i gördüğünü söyleyen bir kişinin şehadetini imam (yetkili emir veya kadı) reddedebilir mi?" sorusuna İbn Kasım şu cevabı vermiştir: "Evet. Bu, İmam Malik'in görüşüdür." Peki hilali yalnız başına gören adamın, imamın onun şehadetini reddetmesine rağmen o gün oruç tutması gerekir mi? sorusuna İbn Kasım yine "Evet." diye cevap vermiş ve bunun İmam Malik'in görüşü olduğunu söylemiştir.[15]

Böylece üç mezhebe göre, Ramazan hilali hakkında adil bir adamın şehadeti kabul edilir. İmam Malik'e göre kabul edilmez.

Konuyla İlgili Diğer Hadîs-i Şerifler Ve Tahliller

4 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda Darimî, İbn Hibban tahric etmiş; Hakim, Beyhaki ve İbn Hazm sahihlemişlerdir. O bakımdan çıkarım ve ihticaca salih görülmüş, İmam Malik dışında kalan müctehid imamların çoğu onunla amel edilmeyi uygun görmüşlerdir.

5 nolu İkrime'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayeti aynı zamanda İbn Hibban, Darekutni ve Hakim tahric etmişlerdir. Tirmizi bu hadisin mürselen rivayet edildiğini belirtmiştir. Nesai de bunun "evla bi's-sevab" olduğuna dikkat çekmiştir.[16]

Bu babda Darekutni ve Taberani İbn Abbas (radıyallahu anh) ile İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan Tavus tarikiyle bir rivayet yapmışlardır. O da şöyledir: "Medine'de hazır bulunduğum bir sırada İbn Abbas ile İbn Ömer (radıyallahu anhuma) da orada idiler. Bir adam yanımıza geldi ve Ramazan hilalini gördüğüne şehadet etti. İbn Abbas ile İbn Ömer onun şehadetinden sordular ve uygun kabul edilmesini emrettikten sonra şöyle dediler: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ramazan hilalini görme hususunda bir adamın şehadetini kabul edip uygun görürdü, ama iftar, yani Ramazan'ın bitip Şevval ayına girildiği hakkında hilali görme hususunda ancak iki adamın şeha-

15 Sahnun/El-Müdevvanetü'l-Kübra: 1/193

16 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/209

detini kabul ederdi."

Darekutni bu rivayet üzerinde durarak şöyle demiştir: "Bunu rivayette Hafs b. Amr teferrüd etmiştir ki bu zat zayıftır."[17]

Sonuç olarak yukarıda tahlilini yaptığımız iki hadis de Ramazan hilalinin ru'yetinde bir adamın şehadetinin kabul olunacağına açık biçimde delalet etmektedir. İmam Nevevi bu tespitin en sahih tespit olduğunu belirtmiştir.

Ramazan'ın çıkması hususunda ruyeti hilal hakkında ise, müctehidlerin çoğuna göre bir adamın şahitliği yeterli değildir. İmam Ebu Sevr ise, bir adamın şehadetinin bu konuda da yeterli olduğunu söylemiştir.

Nitekim Nevevi, Müslim şerhinde şöyle demiştir: "Şevval hilalinin ru'yeti hakkında adil bir adamın şehadetinin kabul edilemeyeceğinde bütün ilim adamları görüş birliği içinde bulunuyor; ancak İmam Ebu Sevr müstesna."

6 nolu Rebiî hadisi hakkında Ebu Davud ve el-Münzirî susup bir şey dememişlerdir. Ama hadisin ricalinin hepsi sahihtir. Burada kendisinden rivayet edilen sahabinin isminin meçhul olması, hadisin sıhhatini bozmaz.

Aynı zamanda bu babda Ubeydullah b. Umeyr b. Enes b. Malik'in kendi halasından yaptığı bir rivayet vardır. O da şöyledir: "Birkaç süvari Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek bir gün önce hilali gördüklerini söyleyip şehadette bulundular. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara iftar etmeleri ve sabah olunca namazgahta bulunmalarını emretti."

Bu hadisi Ahmed, Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace tahric etmişlerdir. İbn Münzir ve İbn Hazm ise sahihlemişlerdir. Aynı zamanda İbn Hibban bunu kendi Sahih'inde Enes'den rivayet etmiştir.[18]

---

17 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/210 Ancak Zehebi Mizanü'l-İ'tidal'de Hafs b. Amr isminde 31 ravi tespit etmiştir ki, bunların birçoğu güvenilir değildir. Darekutni bunlardan hangisini kastetmiştir, bilemiyoruz.

18 Ebu Davud/Salat: 249. İbn Mace/Siyam: 6. Ahmed: 5/57, 58 Ebu Davud/Salat: 249. İbn

Bu sahih hadisten, zahiren müslüman oldukları bilinen bedevilerin ru'yet-i hilal hakkında şehadetlerinin kabul edileceği anlaşılıyor. Nitekim İkrime hadisinde bir bedevinin bu konuda yaptığı şehadetin Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) tarafından kabul edildiğini yukarıda nakletmiş bulunuyoruz. Bu rivayet onu kuvvetlendirmektedir.

7 nolu Abdurrahman hadisini Hafız İbn Hacer et-Telhis'te zikretmiş ve zayıf olduğuna dair bir görüş izhar etmemiştir. Yapılan incelemede hadisin isnadında sakıncalı bir yanı görülmemiştir.

İmam Malik daha çok bu hadisle çıkarım yapmıştır. Ebu Sevr de bununla ihticacın salih olduğuna kabul etmiştir.

8 nolu Mekke Emiri'nin hadisi hakkında Ebu Davud ile Münziri susup bir şey dememişlerdir. Ama yapılan inceleme ve araştırmada, ricalinin sahih olduğu tespit edilmiştir. Aralarında bir de Hüseyn b. Hars el-Cedelî bulunuyor ki, bu zat sadûk olarak bilinir. Nitekim Darekutni bu rivayeti sahihlemiştir.

Ancak Ramazan hilalini görme hususunda adil bir adamın şehadetinin kabul edildiğine dair olan rivayetler ağırlık kazanmış ve o bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı bu **8** nolu hadisle çıkarımda bulunmamışlardır.

Mace/Siyam: 6. Ahmed: 5/57, 58

BULUTLU, SİSLİ GÜN VE ŞEK GÜNÜ

İslam dininin, Ramazan ve iftar konusunda rü'yet-i hilali esas olarak belirlerken büyük bir kolaylık getirdiğini kaydetmiştik. Ancak gerek Ramazan'ın başında, gerekse sonunda hava kapalı, yani bulutlu ve sisli olabilir. O takdirde ne yapılması gerekir. Dinimiz bu hususta da kolaylık getirmiş ve böylece Ramazan ayının başlayıp başlamadığı hakkında şüphe doğunca, Şaban ayının otuz olarak tamamlanmasını emretmiştir. Çünkü kameri aylar bazen 29, bazen da 30 gün olur. Ramazan'ın sonunda hava kapalı olur da hilali görüp tespit etmek mümkün olmazsa, o takdirde Ramazan da otuz gün olarak tamamlanır.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَصُومُوا وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدُرُوا لَهُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hilali gördüğünüzde oruç tutunuz, yine onu gördüğünüzde iftar ediniz. Hava size kapalı olursa ona göre (hesaplayıp) takdir ediniz."[19]

وَفِي لَفْظٍ: الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ لَيْلَةً فَلاَ تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْهُ فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا الْعِدَّةَ ثَلاَثِينَ.

Bu hadis şu lafızla da rivayet edilmiştir: "Ay yirmi dokuz gecedir. Hilali görmedikçe oruç tutmayın. Hava size kapalı olursa, (gün) sayısını otuz olarak tamamlayın."[20]

19 Buhari/Savm: 5,11. Müslim/Siyam: 6, 9, 18. Ebu Davud/Savm: 4, 6, 7. Tirmizi/Savm: 2. Nesai/Siyam: 9, 13, 17. İbn Mace/Siyam: 7. Darimi/Savm: 2. Ahmed: 5/13, 63, 145

20 Buhari/Salat: 18, Eyman: 20. Müslim/Siyam: 5, 6, 7, 9. Nesai/Siyam: 14, 15. Ahmed: 1/218, 235, 340. 3/200, 6/33

وَفِي رِوَايَةٍ: أَنَّهُ قَالَ إِنَّمَا الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ فَلاَ تَصُومُو احَتَّيتَرَوْ هُوَلاَ تُفْطِرُوا حَتَّي تَرَوْهُ فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدُرُوا لَهُ.

Diğer bir rivayette ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirlenmiştir: "Ay ancak yirmi dokuzdur. Hilali görmedikçe oruç tutmayın ve iftar etmeyin. Eğer hava size kapalı olursa, ona göre (hesaplayıp) takdir edin."[21]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صُومُوا لِرُئْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُئْيَتِهِ فَإِنْغَبِيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلاَثِينَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hilalin görünmesiyle oruç tutunuz, yine onun görünmesiyle iftar ediniz. Hava size kapalı, sisli olursa Şaban'ı otuz olarak tamamlayın."[22]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صُومُوا لِرُئْيَتِهِ وَأَفْطِرُوا لِرُئْيَتِهِ فَإِنْ حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ سَحَابٌ فَكَمِّلُوا الْعِدَّةَ ثَلاَثِينَ وَلاَ تَسْتَقْبِلُوا الشَّهْرَ اِسْتِقْبالاً.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hilalin görünmesiyle oruç tutunuz ve yine onun görünmesiyle iftar ediniz. Hilal ile sizin aranıza bulut girerse, (ayın) sayısını otuz olarak tamamlayın ve ayı (oruç tutarak) karşılamayın."[23]

---

21 Buhari/Salat: 18, Eyman: 20, Müslim/Siyam: 5, 6, 7, 9. Nesai/Siyam: 14, 15. Ahmed: 1/218, 235, 340, 3/200, 6/33

22 Buhari/Savm: 11. Ahmed: 2/456

23 Ebu Davud/Savm: 6, 7, 11. Tirmizi/Savm: 2. Nesai/Siyam: 13, 32, 37, 38. Ahmed: 1/221,226. 4/314

Nesai'nin Ebu Yunus'dan, onun da Simak'dan, onun da İkrime'den, onun da İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette ise hadis şu lafızla nakledilmiştir: "Ramazan ayını bir ve iki gün oruç tutmak suretiyle karşılamayın. Ancak sizden birinizin tutmakta olduğu orucu o günlere rastlarsa, bunda bir sakınca yoktur. Hilali görmedikçe oruç tutmayın, yine hilali görünceye kadar oruca devam edin. Ayın önüne bulut ve sis geçerse (sizinle ay arasını bulut ve sis kapatırsa), (ayın) sayısını otuz olarak tamamlayın, sonra iftar edin."[24]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ramazan'ın başlangıcı, hava açık ise Şaban'ın 29'unu 30'una bağlayan akşam hilali görmekle gerçekleşir. Hava kapalı, sisli ise, Şaban ayı otuz gün olarak tamamlanır. Otuzuncu günün kesin olarak Ramazan'ın başlangıcı olduğu bilinmediğinden o gün "şek günü" kabul edilir ve oruç tutmak mekruh sayılır.

Bunun gibi Şevval ayının başlangıcını tespitte hava kapalı ise, Ramazan otuz gün olarak tamamlanır. Çünkü bu durumda asıl olan, ayın henüz tamamlanmadığıdır. O bakımdan bu asıl ancak kesin bilgi ile terkedilir.

Ama hava bulutlu ve sisli olduğu durumda bir kişinin -ister köle, ister hür, ister erkek, isterse kadın olsun- şehadeti kabul edilir.

Ancak bu kişinin Müslüman, akıl, baliğ olması gerekir.

Şevval ayının hilali hakkında ise, hava açık bulunduğu durumda ancak bir cemaatin şehadeti söz konusudur. Hanefiler'in çoğu bu görüşte olmakla beraber İmam Ebu Hanife farklı bir ictihadda bulunarak şöyle demiştir: "İster hava açık, ister kapalı olsun iki erkeğin veya bir erkek, iki kadının şehadeti kafi gelir. Şu şartla ki, bu iki erkek veya bir erkek iki kadının Müslüman, hür, akil, ve baliğ olması gerekir. Bunların aynı zamanda zina isnad ettiklerinden dolayı hadd-i kazf (seksen değnek) cezası görmemiş bulunması söz konu-

24 Ebu Davud/Savm: 6, 7, 11. Tirmizi/Savm: 2. Nesai/Siyam: 13, 32, 37, 38. Ahmed: 1/221,226,4/314

sudur."[25]

Böylece "şek günü", Şabanın yirmi dokuzundan bir sonraki gün oluyor. 29. gün hava kapalı olduğundan 30. günün Ramazan olup olmadığı şüphelidir. O sebeple o gün hakkında kesin bir hüküm vermek mümkün değildir. Gerçi günümüzde ki bilimsel tespitlerle bunu kesin belirlemek mümkündür. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu inceliğe de işaretle "fakdurû leh" buyurarak kapıyı açık tutmuştur. Ancak İslam bütün kavim ve kabilelere, ülke ve milletlere hitap ettiğinden, herkesin veya her kesim ve bölgenin kesin hesaba baş vuramayacağını dikkate alarak bir kolaylık getirmiştir.

Hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu kolaylığı getirirken, kameri ayların bazen otuz, bazen yirmi dokuz olduğunu belirterek mü'minleri şüpheden kurtarmayı amaçlamıştır. Zira ibadetten maksat "zaman kavramı" değildir, zaman ona resmiyet ve ölçü sağlamak içindir.

Böylece Ramazan olduğu kesin belirlenmeyen otuzuncu gün, şek günüdür ve o günde oruç tutmak mekruhtur. Ancak kişinin oruç tutmayı itiyad edindiği gün, şek gününe rastlarsa, o gün oruç tutmasında bir sakınca yoktur, kerahet kendiliğinden kalkar.[26]

Şafiîler'e göre: Şafiîler de bu konuda Hanefîler'e yakın bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır.

Şöyle ki: İnsanlar Şaban'ın 29. günü akşamı hilali görmeye çalışırlar da onlardan hiç kimse hilali göremez veya şahitliği kabul edilmeyen bir kişi (kadın veya çocuk) görürse, artık 30. gün oruç tutmak haram olur. Hava o gün için ister açık, ister kapalı olsun farketmez. Çünkü her iki durumda da hilal tespit edilememiştir. Ancak itiyad edip tuttuğu oruç o güne rastlarsa, o takdirde tahrim onun hakkında kalkar ve oruç tutmasında bir sakınca söz konusu olmaz.

25 Kasani/Bedayiu's-Sanayii: 2/81

26 Haşiyetü't-Tahtavi: 354

Bir de otuzuncu gün, şek günü olarak bilinir ve Müslümanlar o gün oruca niyet etmeksizin sabahlar ve sonra da o günün Ramazan olduğu anlaşılırsa, o takdirde Ramazan'a hürmeten müslümanlar günün kalan kısmında bir şey yemekten ve içmekten kendilerini alıkorlar ve Ramazan çıkınca da o günü hemen kaza ederler.[27]

Hanbeliler'e göre: Hanbeliler bu konuda, diğer iki mezhepten az farklı bir görüş ve ictihad ortaya koymuşlardır. Şöyle ki: Şabanın 29. günü akşamı hava açık olduğu halde hilal görülmezse, artık 30. günü oruç tutmak mekruh olur. Ama hava bulutlu ve sisli olursa, o takdirde 30. günü oruç tutmak vacip olur.[28]

Malikiler'e göre: Malikiler "şek günü" hakkında iki tarifte bulunmuşlardır. Birincisi: Şaban'ın 29. günü akşamı, köle, kadın ve çocuk gibi şehadeti kabul edilmeyen bir kişi hilali gördüğünü iddia ederse, onun iddiasına itibar edilmez ve bu durumda Şaban'ın otuzuncu günü "şek günü" olarak sayılır. İkincisi: Şaban'ın 29. günü akşamı hava kapalı olur da onu görenler olmazsa, o takdirde Şaban'ın otuzuncu günü "şek günü" sayılır. Adamın tutmakta olduğu mendup oruç o güne rastlarsa, yine orucu mendub kabul edilir. Ama bir yıl önce kazaya kalan Ramazan orucunun kazası veya adak ve kefaret orucu o güne rastlarsa, yapılan niyete göre hüküm alır, yani vacip veya farz oruç olarak yerine getirilmiş kabul edilir. Şayet o günün Ramazan olduğu ortaya çıksa, artık tutulan oruç Ramazan yerine geçmez, çünkü ona niyet edilmiş değildir. Ramazan sonunda o bir günü kaza etmek gerekir.[29]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

19 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. Metinde geçen "fekdurû leh" cümlesi üzerinde az farklı yorum yapılmıştır:

Ayın başlangıcını dikkate alarak otuz günü hesaplayın.

27 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa'dan özetlenerek: 1/553, 554

28 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa'dan özetlenerek: 1/553, 554

29 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa'dan özetlenerek: 1/553, 554

Bu yoruma göre, Şaban'ın 29. günü akşamı hava kapalı olursa, o takdirde Şaban'ın başlangıcı dikkate alınarak otuz gün olarak tamamlanır ve sonra Ramazan orucuna başlanır.

Şabanın 29. günü akşamı hava kapalı olursa, o takdirde hesaba başvurulur ve ona göre belirlenir.

Bu yorum daha çok iklimi yağışlı olup yılın çoğunda havası kapalı olan ülkelerle ve bir de kutuplara yakın yerlerle ilgilidir. Nitekim İbn Şüreyh, Mutarrıf ve İbn Kuteybe bu yorumu benimsemişlerdir. Onlara göre: Öyle durumlarda aynı menzillerine göre hesap yapılıp takdir edilir.[30]

20 ve **21** nolu hadisler de sahihtir ve **19** nolu hadisi kuvvetlendirmektedir. Ancak **20** nolu hadiste "gün sayısını otuz olarak tamamlayın" buyurulurken, **21** nolu hadiste, "ona göre (hesaplayıp) takdir edin" buyurulmuştur. Gerçi müctehidlerin çoğu bu iki anlatım tarzını aynı manaya hamletmişlerse de, şüphesiz aralarında nüans söz konusu olabilir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ikinci anlatımda daha çok, yılın çoğunda bulutlu geçen bölgelerle, kutuplara yakın kesimlerde yaşayan yörelere işarette bulunmuş ve o gibi yerlerde hesaba baş vurup gereken takdiri yapmamızı emretmiştir. Çünkü bu anlatımı "otuz günü tamamlayın" manasına hamledecek olursak, yılın çoğunda kapalı geçen ve birkaç yıl o yüzden hilalin ru'yetine imkan olmayan bölgelerde, hep Şaban'ı otuz olarak tamamlarsak birkaç yıl sonra kameri aylar yer değiştirmeye başlar ve ayların günleri birbirine geçerek yıl ve ay hesabı alt-üst olur. O bakımdan "fekdurû" fiilini, hesaplayıp takdir etmek manasına hamletmek, yani o şekil manalandırmak daha isabetli olur.

22 nolu Ebu Hureyre hadisi de sahihtir, rical ve senedinde şüphe yoktur. Ancak bu hadis yılın çoğunda hava açık olan bölgelerle ilgilidir. Zira bir yıl hava kapalı olur da Şaban otuz olarak tamamlanır; bir sonraki yıl açık olur da Şaban'ın sonu, Ramazan'ın başı kesin biçimde tespit edilir ve ay hesabı doğrulmuş olur.

30 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/213

23 nolu İbn Abbas (radıyallahu anh) hadisini aynı zamanda İbn Hibban, İbn Huzeyme tahric etmiş ve Hakim onu sahihlemiştir. Nitekim Tirmizi de bu rivayeti sahihleyerek çıkarım ve ihticaca salih olduğuna işarette bulunmuştur.

Bu babda Huzeyfe (radıyallahu anh)'ın yaptığı bir rivayet daha var ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hilali görmedikçe ayı geçmeyin, (yani tamamlandığına hükmedip sonraki aya geçmeyin). Hilali görmediğiniz takdirde, gün sayısını (otuz olarak) tamamlayın. Sonra (Ramazan ayını) oruç tutup hilali görünceye kadar devam edin. Hilali göremediğiniz takdirde, sayıyı tamamlayın (Ramazan'ı otuz olarak tamamlayın)."[31]

Böylece hilalin tespiti mümkün olmadığı zaman Şaban'ı ve Ramazan'ı otuz gün olarak tamamlamakta büyük kolaylık vardır. Şüpheli günde oruç tutmanın bir yararı yoktur. Çünkü dinin getirdiği kolaylığı zorluğa döndürme söz konusudur.

Nitekim yapılan rivayete göre, Ammar b. Yasir (radıyallahu anh) şöyle demiştir:

"Şüphe edilen günde oruç tutan kimse, gerçekten Ebu Kasım Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'e isyan etmiş olur."[32]

Hem Huzeyfe, hem de Ammar hadisleri sahihtir. Huzeyfe hadisini İbn Hibban da tahric etmiştir. Ammar hadisi ise, hem İbn Hibban, hem de İbn Huzeyme tarafından tahric edilmiş ve Hakim, Darekutni ve Beyhaki tarafından sahihlenmiştir.[33]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Oruç, Ramazan hilalinin ru'yetiyle sübut bulur.

31 Ebu Davud/Savm: 6, 7, 11. Tirmizi/Savm: 2. Nesai/Siyam: 13, 32, 37, 38

32 Tirmizi/Savm: 3. Buhari/Savm: 11. Nesai/Siyam: 37

33 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/215

2. Hava açık olduğu takdirde Şevval hilalini bir cemaatin görmesi gerekir. Aksi halde bir, iki kişinin şehadetine itibar edilmez. (Bu, İmameyn'in ve onlara bağlı olanların ictihadıdır)

3. Hava açık olduğu takdirde Şevval hilalini iki erkek veya bir erkek iki kadının görmesi yeterlidir. Ancak bunların Müslüman, akıl ve baliğ olmaları şarttır. (Bu, İmam Ebu Hanife'nin ictihadıdır.)

4. Şaban ayının 29. günü akşam hava açıksa hilal tespite çalışılır. Hilal görülmediği veya hava kapalı olduğu takdirde Şaban otuz olarak tamamlanır.

5. Ramazan hilalini tespitte, İmam Azam'a göre, hava kapalı olduğu takdirde bir kişinin şehadeti kafi gelir. İsterse bu kişi köle veya kadın olsun fark etmez; yeter ki müslüman, akil ve baliğ bulunsun.

6. Ramazan hilalini gören bir kişinin kadın ve çocuk olması halinde şehadetine itibar edilmez. (Bu, Şafiîler'in ictihadıdır.)

7. Şaban ın 29. günü hiç kimse hilali görmezse, bu durumda otuzuncu gün oruç tutmak haram olur. (Bu da Şafiîler'in ictihadıdır).

8. 29. gün hava açık olduğu halde hilal görülmezse, otuzuncu gün oruç tutmak mekruh olur. Hava kapalı olursa, o takdirde otuzuncu gün oruç tutmak vacip olur. (Bu, Hanbeliler'in ictihadıdır).

9. Şek günü oruç tutmak mekruhtur.

10. İtiyad ettiği orucu şek gününe rastlarsa, o gün oruç tutmasında bir sakınca yoktur.

BİR BELDENİN HİLALİ GÖRMESİYLE DİĞER BELDE SAKİNLERİNİN ONA UYUP ORUÇ TUTMALARI GEREKİR Mİ?

Aslında bir belde halkının hilali görmesiyle diğer beldelerin de ona uyup oruç tutması, birlik bakımından tavsiye edilebilir. Ancak bunun birtakım sakıncaları da söz konusu olabilir. Şöyle ki: Kuzey Afrika ülkelerinden birinde, mesela Fas veya Cezayir'de Ramazan hilali görülüp tespit edildiğini kabul edelim, Filipinler'de veya Endonezya'daki müslümanlar ona uyup oruca başladıktan bir gün sonra hilali görecek olurlarsa durum ne olur? Onların bulunduğu coğrafi konumlarına göre, Ramazan henüz girmeden oruca başlamış sayılırlar. Oysa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Hilali görünce oruç tutunuz, onu görünce iftar (bayram) ediniz" buyurmuş ve böylece müslümanlara kolaylık sağlamıştır.

O bakımdan bir beldede hilalin görünmesiyle diğer beldelerin veya ülkelerin ona uyması hakkında müctehid imamların görüş birliği olmamıştır; kimi bunu tavsiye ederken, kimi uygun görmemiştir.

عَنْ كُرَيْبٍ أَنَّ أُمَّ الْفَضْلَ بَعَثَتْهُ إِلَى مُعَاوِيَةَ بِالشَّامِ فَقَالَ: فَقَدِمْتُ الشَّامَ فَقَضَيْتُ حَاجَتَهَا وَاسْتُهِلَّ عَلَى رَمَضَانُ وَأَنَا بِالشَّامِ فَرَأَيْتُ الْهِلاَلَ لَيْلَةَ الْجُمْعَةِ ثُمَّ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ فَسْأَلَنِي عَبْدُ اللهِ ابْنِ عَبَّاسٍ ثُمَّ ذَكَرَ الْهِلاَلَ فَقَالَ: مَتَى رَأَيْتُمْ الْهِلاَلَ؟ فَقُلْتُ: رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ الْجُمْعَةِ فَقَالَ: أَنْتَ رَأَيْتَهُ؟ فَقُلْتُ نَعَمْ وَرَآهُ النَّاسُ وَصَامُوا وَصَامَ مُعَاوِيَةَ فَقَالَ لَكِنَّا رَأَيْنَاهُ لَيْلَةَ السَّبْتِ فَلاَ نَزَالُ نَصُومُ حَتَّى نُكْمِلَ ثَلاَثِينَ أَوْ نَرَاهُ فَقُلْتُ أَلاَ تَكْتَفِي بِرُؤْيَةِ مُعَاوِيَةَ وَصِيَامِهِ؟ فَقَالَ لاَ هَكَذاَ أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Küreyb'den yapılan rivayete göre: Ümmü'l-Fazl onu Şam'a Muaviye'ye göndermişti. Küreyb diyor ki: "Şam'a vardım ve Ümmü'l-Fazl'ın ihtiyaçlarını temin ettim; derken ben henüz Şam'dan ayrılmadan Ramazan hilali görülüverdi. Ben de hilali cuma gecesi gördüm. Ramazan'ı Şam'da geçirdikten sonra Medine'ye döndüm. Benim geldiğimi gören Abdullah b. Abbas (radıyallahu anh) ora hakkında birtakım şeyler sordu. Sonra konu hilalin tespitine geldi ve onu benden sordu: "Şam'da hilali hangi gün gördünüz?" dedi. Ben de: "Cuma gecesi gördük" diye cevap verdim. O bana: "Sen de hilali görebildin mi" dedi. Ben: "Evet, ben de gördüm, birçok kimseler de gördü de oruç tuttular ve Muaviye de oruç tuttu" dedim. Bunun üzerine Abdullah b. Abbas (radıyallahu anh) şöyle dedi: "Ama biz hilali cumartesi gecesi gördük ve hep oruç tuttuk, ya otuzu tamamlayacağız, ya da tekrar hilali görmüş olacağız (kuralını uyguladık)" Ben ona: "İyi ama,Muaviye'nin hilali görmesi ve oruç tutması yeterli değil midir?" diye sorduğumda, şu cevabı verdi: "Hayır, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize böyle emretti. (Yani bulunduğumuz beldede hilali görünce oruç tutun ve yine onu görünce iftar edin.)"[34]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Bir belde halkı 29, diğer belde halkı 30 gün oruç tutarsa durum ne olur? Otuz gün oruç tutan belde halkı bunu kadılarının yanında sübut bulan bir tespite veya Şaban ayını otuz olarak tamamlamak suretiyle yerine getirirlerse, yirmi dokuz gün oruç tutan belde halkına Ramazan'dan sonra bir gün kaza etmeleri gerekir. Ancak otuz gün oruç tutan belde halkı bunu, hilali görmeksizin (mesela hesaba dayalı olarak) yapmışlarsa, o takdirde diğer belde halkına bir günün orucunu kaza etmeleri gerekmez. Aynı zaman hilali görmeksizin ve Şaban ayını otuz olarak hesaplayıp tamamlamaksızın otuz gün oruç tutmuşlarsa, günahkar olmuş sayılırlar. Çünkü Ramazan'ı bir gün önce tutmuş bulunuyorlar. Yirmi dokuz gün oruç tutan diğer belde halkına bir günün orucunu kaza etmek gerekmez. Çünkü

34 Müslim/Siyam: 28. Ebu Davud/Savm: 9. Tirmizi/Savm: 9. Nesai/Siyam: 7. Tirmizi-Nesai/Siyam: 7. Ahmad: 1/306

kameri ay bazen yirmi dokuz olabiliyor.

Sözünü ettiğimiz bu iki belde durumu, birbirlerine yakın olduğu takdirde böyledir. Çünkü bunlar ihtilaf-i metali' söz konusu olamaz. Beldeler birbirinden uzak bulunursa, o takdirde ru'yet-i hilal ve Ramazan'ın başlangıcı konusunda bir beldenin hükmü diğer beldeye gerekmez. Çünkü beldeler arasındaki çok uzun mesafeden dolayı metali farklılık arz eder. O bakımdan her belde halkı kendi metaliini dikkate alarak yapacağı tespite göre oruç tutar ve bayram eder.[35]

Nitekim Küreyb rivayeti buna delil teşkil etmektedir.

Şafiîler'e göre: Bir yer ve yöre halkı hilali gördüğü takdirde ona yakın olan yerlerdeki halka da aynı hüküm gerekir, yani onların da o yöre halkıyla birlikte oruç tutmaları vacib olur. Bu da ittihad-i metali'le gerçekleşir. Ama metali'de ittihad olmaz da, belde ve yöreler birbirinden çok uzak bulunursa, o takdirde, her yöre ve belde halkı kendi rü'yet ve tespitiyle amel eder, diğerine uymaz.

Belde ve yöreler arasındaki mesafenin uzaklığına gelince: Bu, kasr-i salat'te kabul edilen mesafe değildir ve olamaz da. Ancak İmam Rafii bu mesafeye itibar edilir demiştir.[36]

Minhac sahibi ise, bu konuda şöyle demiştir: "Hilal bir beldede görülürse, ona yakın olan belde halkına da aynı gün oruç tutmak gerekir. Ama uzakta olan beldelere gerekmez. En sahih olan görüş budur. Uzak belde ise, kasır mesafesidir. Bazısına göre bu metaliin ihtilafıyla belirlenir. Nevevi diyor ki: Bana göre, bu ikinci görüş daha sahihtir."[37]

Böylece her iki mezhebin müctehidlerinin çoğu Küreyb hadisiyle çıkarım yapmıştır.

35 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 2/82, 83'den özetlenerek.

36 Fethü'l-Vehhab bi Şerhi Menheci't-Tullab: 1/118

37 es-Siracu'l-Vehhac Ala Metni'l-Minhac: 137

Hanbeliler'e göre: Bir belde halkı Ramazan hilalini gördüğü takdirde diğer İslam beldelerine de aynı gün oruç tutmak gerekir, İmam Leys'in ve Şafiîler'den bir kısmının görüş ve ictihadı da bu doğrultudadır. İkrime'den yapılan rivayete göre, o şöyle demiştir: "Her belde halkı için kendi rü'yetleri muteberdir." Nitekim İmam Kasım, Salim ve İshak'ın da mezhebi böyledir, yani onların ictihad ve çıkarımları bu doğrultudadır. Hepsi de Küreyb rivayetini delil seçmiş bulunuyor.[38]

Malikiler'e göre: Bu mezhebe göre, hilalin ru'yeti dünya üzerindeki bölgelerden birinde sübut bulduğu takdirde diğer bütün bölgelerin ona uyması vacip olur. Bu hususta yakın bölge ile uzak bölge arasında hilalin sübutunda fark gözetilmez, yani bir bölgede sübut bulduğu takdirde ona yakın ve uzak olanlar ona tabi olurlar. Şu şartla ki, hilali görüp tespit eden beldeden bu haber orucu gerekli kılacak bir şekilde diğerlerine ulaşmış olacak.[39]

Malikiler'in ileri gelen fakih müctehidlerinden İbn Kasım bu konuda İmam Malik'den bir rivayet yapmamıştır. O bakımdan ünlü fakih Sahnûn da kendi eserinde bu konuya yer vermemiş, sadece hilalin tespit konusunu işlemiştir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Küreyb rivayeti sahihtir ve ihticaca salihtir. Ancak ilim adamlarının hepsi bununla ihticac etmemiş, hilafına bir ictihad ortaya koymuşlardır. Nitekim mezhep imamlarının görüşlerini naklederken kısmen buna dokunmuş olduk. Kanaatımca en uygun ictihad ve görüş, Hanefiler'in çoğuyla Şafiîler'in ictihadıdır. Kâsânî'nin bu konudaki tespitleri doyurucu anlam ve muhtevadadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bir beldede tespit edilen hilal, ona yakın olan beldeler için de geçerlidir.

38 İbn Kudame/El-Muğni: 3/7

39 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/550

2. Birbirinden uzak olan ülkeler için bu hüküm söz konusu değildir. Yani uzak ülkeler bu hususta birbirine uymazlar, çünkü ihtilaf-i metali' durumu vardır. O bakımdan her ülke hilali görmek suretiyle oruca başlar ve yine onu görmekle bayram eder.

FARZ ORUÇLARDA GECEDEN NİYET GETİRMEK

Ameller niyetlere göre sıhhat kazanır ve değer ölçüsünü alır. Niyetsiz amel noksan kalır ve bazen de sahih olmaz. O bakımdan İslam dini, amelleri niyetle değerlendirmiş ve bu konuda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ameller niyetlere göredir ve herkese niyetinin karşılığı vardır." buyurmuştur. Müctehidler bu hadis üzerinde durmuş ve birçok fıkhı hükümler çıkarmışlardır.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنْ حَفْصَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ لَمْ يُجْمِعُ الصِّيَامَ قَبْلَ الْفَجْرِ فَلاَ صِيَامَ لَهُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'in Hz. Hafsa (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

"Kim fecrden önce oruca (niyet edip) onu (kalbinde ve kafasında) cem'etmezse, onun için oruç yoktur."[40]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ: هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ شَيْءٍ؟ فَقُلْنَا لاَ فَقَالَ: إِنِّي إِذَنْ صَائِمٌ ثُمَّ أَتَانَا يَوْمًا آخَرَ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ أُهْدِيَ لَنَا حَيْسٌ فَقَالَ: أَرِينِيهِ فَلَقَدْ أَصْبَحْتُ صَائِمًا فَأَكَلَ.

Yapılan rivayete göre, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Birgün Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma geldi ve sordu: "Yanınızda bir şey var mı?" Biz de O'na: "Hayır, yoktur" diye cevap verdik. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "O takdirde ben de oruç

40 Tirmizi/Savm: 33. Nesai/Siyam: 66, 68. Darimi/Savm: 10

tutacağım" buyurdu.

Sonra başka bir gün yanımıza geldi. Biz O'na: "Ya Rasulallah! Bize hediye edilen hays (hurma, çökelek ve yağ karışımı bir çeşit yemek) var" dedik. Bunun üzerine Efendimiz:

"Onu gösterseniz ya. Gerçekten ben bu gün oruç tutmaya başladım" dedi ve o yemekten yedi."[41]

وَزَادَ النَّسَائِي ثُمَّ قَالَ: إِنَّمَا مَثَلُ صَوْمِ الْمُتَطَوِّعِ مَثَلُ الرَّجُلِ يُخْرِجُ مِنْ مَالِهِ الصَّدَقَةَ فَإِنْ شَاءَ أَمْضَاهَا وَإِنْ شَاءَ حَبَسَهَا.

Nesai'nin rivayetinde şu fazlalık da bulunuyor:

"Nafile oruç tutanın misali, malından sadaka çıkaran kimsenin misaline benzer: İsterse çıkardığı sadakayı verir, isterse yanında alıkoyup vermez."

وَقَالَتْ أُمُّ الدَّرْدَاءِ: كَانَ أَبُولدَّرْدَاءِ يَقُولُ: عِنْدَكُمْ طَعَامٌ فَإِنْ قُلْنَا لاَ قَالَ: فَإِنِّي صَائِمٌ يَوْمِي هَذَا قَالَ: وَفَعَلَهُ أَبُوطَلْحَةَ وَأَبُو هُرَيْرَةَ وَابْنُ عَبَّاسٍ وَحُذَيْفَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ.

Ümmü Derda (radıyallahu anha) diyor ki: Ebu Derda (radıyallahu anh) şöyle derdi: "Yanınızda yiyecek var mıdır?" Biz ona: "Hayır yoktur" dediğimizde, o şöyle derdi: "Ben de zaten bugün oruç tutmak istiyordum." Aynı şekilde Ebu Talha, Ebu Hureyre, İbn Abbas ve Huzeyfe (radıyallahu anhum) da yapmışlardır.[42]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefîler'e göre: Tutulacak orucun niyetle belirlenmesi ve niyetin

41 Ebu Davud/savm: 71. Müslim/siyam: 169, 170. Nesai/siyam: 67. Ahmed: 6/49, 207

42 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/221

geceden yapılması şart olmayan oruçlar üçtür:

1. Ramazan orucunun edası,
2. Zamanı belirlenmiş olan adak orucunun yerine getirilmesi,
3. Nafile oruç.

Bu üç oruca geceden niyet etmek ve tayinde bulunmak gerekli değildir. Gündüzün yarısından biraz öncesine kadar niyet etme süresi söz konusudur. O bakımdan geceleyin niyet getirmeyip fecr doğduktan sonra uyanan kimsenin tutmak istediği oruç bu üç kısımdan biri ise, gün ortasından biraz öncesine kadar niyet süresi vardır; Çünkü bu gibi oruçlar için günün ekserinde niyetin mevcut olması gereklidir. En sahih görüş ve tespit de budur.

O bakımdan sözünü ettiğimiz üç çeşit orucu mutlak niyetle eda etmek sahih kabul edilmiştir. İsterse bunlara niyet eden kimse yolcu veya hasta olsun fark etmez.

Niyetin belirlenmesi ve geceden yapılması vacip olan oruçlar ise şunlardır:

- Ramazan orucunun kazası,
- Bozulup kaza edilen nafile oruç,

  Kefaret oruçları bütün çeşitleriyle,
- Mutlak adak oruç.

Bu dört çeşit oruçta niyeti hem geceleyin, yani fecr doğmadan önce yapması, hem de niyet ederken hangi orucu tutacağını belirlemesi gerekir.[43]

Şafiiler'e göre: Oruç için niyet etmek şarttır. Farz oruç için fecr doğmadan önce niyet getirmek de şarttır. Niyet için gecenin son yarısı şart değildir. O bakımdan bu süre içinde bir şey yemek, içmek ve cinsel temasta bulunmakta bir sakınca yoktur. Öyle ki, akşam iftardan sonra oruca niyet

43 Haşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah: 352, 353'den özetlenerek.

getirip uyuyan ve gece yarısı kalkan kimsenin fecr doğuncaya kadar belirtilen şeyleri işlemesi caizdir, orucuna bir halel getirmez. Aynı zamanda niyetini yenilemesine de gerek yoktur.

Nafile oruca ise geceleyin niyet getirmek şart değildir, zevalden öncesine kadar bunun süresi vardır.[44]

Hanbeliler'e göre: Farz olsun, nafile olsun oruç için niyet şarttır, niyetsiz oruç sahih olmaz. Çünkü oruç kendi başına bir ibadettir ve niyete ihtiyaç vardır.

Ramazan orucunun edası ve kazası, adak ve kefaret oruçlarının yerine getirilmesi için geceden niyet getirmek farzdır. İmam Malik ile İmam Şafii'nin de ictihadı bu doğrultudadır.

Hanbeliler bu konuda İbn Ömer, Salim'in babası ve Hz. Hafsa'dan yapılan rivayetle delil olarak göstermişlerdir. "Kim geceleyin niyet getirmezse, onun için (sahih) oruç yoktur" yani tutacağı oruç sahih kabul edilmez.

Ayrıca Ümret'in Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı şu hadisle de çıkarım yapılmıştır:

"Kim fecr doğmadan önce oruca niyet getirmezse, artık onun için oruç yoktur."

Hz. Hafsa hadisini Nesai, Ebu Davud ve Tirmizi tahric etmişlerdir. İsnadı sahih, ricali sika (güvenilir) dir. Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisini ise Darekutni rivayet etmiş ve isnadının sahih, ricalinin sika olduğu belirtilmiştir.

Nafile oruçlarda ise, niyeti fecrden önce getirmek şart değildir. Sabahleyin kalkıp orucu bozan şeylerden kaçınan ve bir süre sonra nafile oruç tutmaya niyet getiren kimsenin niyeti ve orucu sahih kabul edilir.[45]

Malikiler'e göre: İbn Kudame'nin tespitine göre, Malikiler de bu konuda Hanbeliler'le birleşiyorlar.

---

44 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Şerhun Ala Metni'l-Minhac: 137, 138

45 İbn Kudame/el-Muğni: 3/22-24'den özetlenerek.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

40 nolu İbn Ömer hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme ile İbn Hibban tahric edip sahihlemişlerdir. Darekutni de az değişik bir lafızla tahric etmiştir.

Ancak hadisin merfu ve mevkuf olduğu hakkında farklı görüş ve tespitler ortaya çıkmıştır:

İbn Huzeyme ile İbn Hibban merfu olduğunu belirtmişlerdir. İbn Ebi Hatim bu iki tespitten hangisinin daha sahih olduğunu bilmediğini belirtmiştir. Ebu Davud'a göre, merfu olduğu sahih değildir. Tirmizi'ye göre, mevkuf olması daha sahihtir.

el-İlel'de nakledildiğine göre, İmam Buhari bunun hata olduğunu ve hadiste ızdırap bulunduğunu söylemiştir.

Sonuç olarak, İbn Ömer'den nakledilen bu hadis mevkuftur. Nitekim Nesai'de aynı görüştedir.[46]

Bu babda Darekutni'nin Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan naklettiği bir hadis daha vardır ki, ravileri arasında Abdullah b. Ubad bulunuyor ki, Şevkani bunun zayıf olduğunu belirtmiştir. Nitekim İbn Hibban da onu zayıflar arasında saymış ve o bakımdan rivayetinin delil göstermeye pek salih olmadığına işarette bulunmuştur.[47]

Yine bu babda Darekutni'nin Meymune bint Sa'd'dan yaptığı bir rivayet bulunuyor. Şöyle ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Geceleyin niyet getirip (kalp ve kafasını oruç tutmakla) cem'eden kimse oruç tutsun. Böyle niyette bulunmayıp sabahlayan kimse oruç tutmasın" buyurmuştur.

Ancak bu hadisin isnadında Vakıdi bulunuyor. O bakımdan delil göstermeye elverişli sayılmaz.

---

46 Neylü'l-Evtar: 4/219

47 Neylü'l-Evtar: 4/219

41 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda Darekutni ve Beyhaki tahric etmişlerdir.

Nitekim Müslim bu hadisi şu lafızla nakletmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zevcelerinden bazısının yanına uğrardı da "Yanınızda yiyecek bir şey var mı?" diye sorardı.

Eğer ona: "Hayır, yiyecek bir şey yok" denilirse, O da "Doğrusu ben de oruçluyum" derdi."

Ebu Davud, İbn Hibban ve Darekutni ise bu hadise yakın anlam ve elfazla rivayetler nakletmişlerdir.

Böylece bütün bu rivayet ve hadislerin zahiri, nafile oruç için geceden, yani fecr doğmadan önce niyet getirmenin şart olmadığına delalet etmektedir. Nitekim cumhurun da görüş, çıkarım ve ictihadı bu doğrultudadır.

Ebu Hanife, İmam Malik ve Hasan el-Basri, sonra da Mekhul ve Nehai, nafile oruca niyetlenen kimsenin orucunu bozması caiz değildir, aksi halde kendisine onun kazası gerekir demişlerdir.

Bu imamlar, Darekutni ve Beyhaki'nin sözünü ettiğimiz rivayetlerinin sonunda şu cümlenin de yer aldığını "Bunun yerine bir gün kaza edeceğim" dikkate alarak böyle bir hüküm çıkarmışlardır. Ne var ki, her iki muhaddisin de bu fazlalığın gayr-i mahfuz olduğunu söyledikleri tespit edilmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ramazan orucunun edası, muayyen olan adak orucu ve bir de nafile oruç için geceden niyet getirmek şart değildir.
2. Bu üç oruç için zevalden öncesine veya gün ortasından az öncesine kadar niyet getirmek yeterlidir. (Bu, Hanefiler'in ictihadıdır)
3. Farz oruç için fecr doğmadan önce niyet getirmek şarttır. Ama nafile oruç için şart değildir. (Bu, Şafiîler'in ictihadıdır).
4. Ramazan orucunun edası ve kazası ile adak ve kefaret oruçları için

geceden niyet getirmek şarttır. Nafile için şart değildir. (Bu, Hanbeliler'in ictihadıdır ki, bu hususta Şafiîler'le birleşmişlerdir.)

5. Ramazan orucunun kazası, bozulup kaza edilmesi gereken nafile oruç, kefaret oruçları ve mutlak adak orucu için hem niyeti belirlemek, hem de geceden niyet etmek şarttır. Bu, Hanefiler'in ictihadıdır.

6. Niyet edilip başlanılan nafile orucu bozan kimseye kaza gerekir. (Bu, Hanefiler'in ictihadıdır)

7. Niyet edilip başlanılan nafile orucu bozan kimseye kazası gerekmez. (Bu, diğer müctehidlerden çoğunun görüş ve ictihadıdır.)

KENDİSİNE ORUÇ FARZ OLANIN HÜKMÜ

İslam'da temel kural olarak, teklif takate göredir. Kişiye güç getiremeyeceği bir teklif ve sorumluluk yükletilmemiştir. Nitekim Cenab-ı Hak dinin bu kuralını şöyle açıklamaktadır:

لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْساً اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ نَسِينَا اَوْ اَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا اِصْراً كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا اَنْتَ مَوْلٰينَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ

"Allah her kişiyi ancak gücünün yeteceğiyle mükellef tutar; herkesin kazandığı (iyilik ve güzellik) kendi yararınadır; yüklendiği (kötülük ve vebal) kendi zararınadır. Ey Rabbimız! Unutacak ya da yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Rabbimız! Bize, bizden öncekilere yüklediğin ağır bir yükü yükleme. Ey Rabbimız! Güç getiremeyeceğimiz şeyi bize taşıtma."[48]

O bakımdan ilim adamları, müctehid imamlar Kur'an ve hadisten hüküm çıkarırken bu temel kuralı hep göz önünde bulundurmuşlardır. Zira hiç kimsenin dini konuları ve hükümleri ilahi kuralın dışına taşırmaya veya çıkarmaya hakkı ve selahiyeti yoktur. Birtakım ilave ve kişisel taassupla dini hükümleri ve meseleleri zorlaştırıp girift hale sokmak, taşınması zor bir külfet kalıbına dökmek ilahi murada ters düşer ve O'nun çizip sınırladığı teklif çerçevesini aşmış olur. Bu da çok büyük bir günah ve vebal sayılır.

عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ قَالَتْ أَرْسَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَدَاةَ

48 Bakara suresi: 286

عَاشُورَ اءَ إِلَى قُرَى الأَنْصَارِى الَّتِي حَوْلَ الْمَدِينَةِ: مَنْ كَانَ أَصْبَحَ صَائِمًا فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ وَ مَنْ كَانَ أَصْبَحَ مُفْطِرًا فَلْيُتِمَّ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ فَكُنَّا بَعْدَ ذَلِكَ نَصُومُهُ وَنُصَوِّمُهُ صِبْيَانَنَا الصِّغَارَ مِنْهُمْ وَنَذْهَبُ إِلَى الْمَسْجِدِ فَنَجْعَلُ لَهُمْ اللُّعْبَةَ مِنَ الْعِهْنِ فَإِذَا بَكَي أَحَدُهُمْ مِنَ الطَّعَامِ أَعْطَيْنَاهَا إِيَّاهُ حَتَّي يَكُونَ عِنْدَالْإِفْطَارِ.

Rübeyyi bini Muavviz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Aşura günü sabahı Medine çevresinde yer alan Ensara ait köylere şu haberi gönderdi: "Kim oruçlu olarak sabahladıysa, orucunu tamamlasın. Kim de iftar eder halde sabahladıysa, gününden kalan kısmı tamamlasın." Bunun üzerine biz de o günden sonra hem oruç tutar, hem de küçük çocuklarımıza oruç tutturuduk ve biz mescide giderdik, çocuklarımız için eğlenip oyalanmaları için renkli yünden yapılan oyuncakları önlerine korduk. Onlardan biri yiyecek arzulayıp ağlamaya başlayınca o oyuncaktan verir ve iftar vaktine kadar oyalardık."[49]

وَعَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِاللهِ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ حَدَّثَنَا وَفْدُنَا الَّذِينَ قَدِمُوا عَلَي رَسُول الله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِإِسْلاَمِ ثَقِيفٍ قَالَ: وَقَدِمُوا عَلَيْهِ فِي رَمَضَانَ وَضَرَبَ عَلَيْهِمْ قُبَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَلَمَّا أَسْلَمُوا صَامُوا مَا بَقِيَ عَلَيْهِمْ مِنَ الشَّهْرِ.

Süfyan b. Abdillah b. Rebi'a'dan yapıları rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Sakif Kabilesi'nin İslam'ı din olarak seçme arzusunu haber vermek üzere bir grup temsilci Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldiler ki, bunların gelişi Ramazan'a tesadüf etmektedir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlar için mescidde bir çadır kurdurdu. İslam'a girince, ayın kalan kısmında oruç tuttular."[50]

49 Buhari/Savm: 47. Müslim/Siyam: 136, 137

50 İbn Mace/Siyam: 52

Abdurrahman b. Mesleme'nin amcasından yaptığı rivayete göre, amcası şöyle demiştir: "Eslem kabilesi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: "Bugün oruç tuttunuz mu?" diye sordu. Onlar da: "Hayır, tutmadık" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: "Kalan gününüzü tamamlayın ve bugünün orucunu kaza edin" buyurdu.[51]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ramazan ayında gelip İslam'a giren kimseye, geçen günlerin orucunu kaza etmek gerekmez. Çünkü o günlerde oruç ona farz olmamıştı. Kalan günlerin orucunu tutması gerekir.

Ayrıca İslam'a girdiği günün orucunu da tutması gerekmez. Çünkü sabahleyin bu ibadetle mükellef bulunmuyordu.[52]

Ramazan orucu ergen (baliğ) olmayan çocuğa da vacip değildir. Çocuk âkil de olsa hüküm böyledir, değişmez. Aynı zamanda bu çocuk baliğ olduktan sonra, âkil olduğu dönemdeki oruçları da kaza etmekle mükellef tutulmaz; yani kendisine o günlerin orucunu kaza etmesi vacip olmaz. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kalem üç kimseden (günah ve sevap yazma hususunda) kaldırılmıştır: Çocuk ihtilam oluncaya kadar, cinnet getiren kendine gelip normal dengesini buluncaya kadar, uyumakta olan uyanıncaya kadar."

Bunun gibi çocuk Ramazan günlerinden bir günde baliğ olursa, sabahleyin bu ibadetle mükellef olmadığı için o günün orucunu ileride kaza etmesi gerekmez.[53]

Şafiîler'e göre: Çocuk fecrden önce oruca niyet eder ve sabahlayınca baliğ olursa, o günü oruçlu olarak tamamlaması vacip olur, ileride o günü kaza etmesi gerekmez. Oruca niyet etmeksizin iftar eder halde baliğ olursa

51 Ebu Davud/Savm: 65

52 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 2/87'den özetlenerek.

53 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 2/87'den özetlenerek.

veya cinnetten sonra kendine gelirse veya İslam'a girerse o günü oruçlu geçirmesi gerekmez; aynı zamanda ileride kaza da etmez. En sahih görüş de budur. Hem bunların baliğ olduğu, kendine geldiği ve İslam'a girdiği günün kalan kısmında imsak etmeleri, yani yeme, içme ve benzeri orucu bozan şeylerden kaçınmaları da gerekmez. En sahih görüş de budur.

Oruç ibadetinde akıl, baliğ ve takat (güç getirebilme), orucun vücubunun şartları olduğundan, çocuklar oruçla yükümlü değillerdir. Ancak çocuk yedi yaşına girince, oruç tutmaya güç getirebiliyorsa, tutması için emredilir.[54]

Hanbeliler'e göre: Ramazan ayında gelip İslam'a giren kafire, geçen günlerin orucunu kaza etmesi gerekmez, ama kalan günlerin orucunu tutması vacip olur. Bu hususta ilim adamlarının icması vardır.

Ata', geçen günlerin kaza edilmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Oysa geçen günler, o, küfür halinde iken geçmiştir ki, bununla mükellef bulunmuyordu. O bakımdan geçen diğer Ramazanlar'ı nasıl kaza etmesi gerekmiyorsa, İslam'a girdiği Ramazan'dan geçen günleri de öylece kaza etmesi gerekmez.

Çocuk oruçlu olarak bulunurken ergen (baliğ) olursa, o günün orucunu tamamlar ve kendisine o günü ileride kaza etmek gerekmez. Geçen günleri de kaza etmesi vacip değildir.

Çocuk baliğ olmadan önce, güç getirdiği takdirde oruç tutmakla emrolunur. İtiyad edinsin diye biraz da zorlanır.[55]

Malikiler'e göre: İbn Kasım diyor ki: "İmam Malik'e, çocukların ne zaman oruçla emredileceğini sordum. Bana şu cevabı verdi: "Kız ayhali, oğlan da ihtilam olunca" ve devamla şöyle dedi: "Bu hususta oruç namaza benzemez." (Yani çocuk yedi yaşına girince namazla emredilir. On yaşına girince buna zorlanır ve gerekirse dayak atılır. Oruç hakkında ise bu uygu-

54 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Şerhun Ala Metni'l-Minhac: 142, 143

55 İbn Kudame/El-Muğni. eş-Şerhü'l-Kebir: 3/14, 15'den özetlenerek.

lanmaz.)[56]

Yine İbn Kasım, İmam Malik'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Ramazan'da İslam'a giren kimseye, geçen günlerin kazası gerekmez; ama kalan günleri oruçlu geçirir."

İbn Kasım, bu konuda soruyor: "İslam'a girdiği gün hakkında ne dersiniz?" İmam Malik şu cevabı veriyor: "O günü kaza etmesini uygun görürüm, ama onun vacip olduğunu söylemem."[57]

Hanefi imamlarından Kâsânî, bu konuda İmam Malik'in görüş ve ictihadını belirtirken şu ifadeyi kullanmıştır: "İmam Malik diyor ki: "Kafirin İslam'a girdiği günün orucunu kaza etmesi gerekir." Oysa yukarıda naklettiğimiz üzere bu mezhepte en salahiyetli olan İbn Kasım ile Sahnûn, İmam Malik'in görüşünü naklederken böyle bir ifade kullanmamışlar, imamın, onun o günde oruç tutmasını uygun gördüğünü, ancak bunun ona vacip olmadığını nakletmişlerdir. Sahih olan da bu tespittir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

49 nolu Rübeyyi' hadisi sahihtir ve delil gösterilmeye salihtir.

Hadisin delaletinden anlaşılan o ki, Ramazan orucu farz kılınmadan önce aşûra orucu farz idi. Aynı zamanda, güç getirdikleri takdirde, alışıp itiyad edinsinler diye çocuklara oruç tutmayı emretmek müstehabdır. Nitekim seleften İbn Sirin, Zühri, Şafiî ve diğer birkaç ilim adamı da aynı görüş ve ictihadı ortaya koymuştur.[58]

İlim adamlarının bir kısmı, oruç ile emredilecek çocuğun yaşının üzerinde durmuş ve farklı görüşler ortaya koymuşlardır: Kimine göre, yedi, kimine göre, on, kimine göre, on iki.

İmam Evzai ise, "Çocuk üç gün üst üste oruç tutmaya güç yetirebildiği

56 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/209

57 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/213

58 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/222

takdirde, oruç tutmakla emrolunur" demiştir. Malikiler ise, çocuk hakkında orucun meşrû olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim az yukarıda bu hususa değinmiş bulunuyoruz.

Netice olarak cumhura göre, baliğ olmayan çocuğa oruç vacip değildir. Sahih olan tespit de budur.

50 nolu Süfyan hadisinin isnadındaki ricalin çoğu sıkat (güvenilir) dir. İçlerinde sadûk olan bulunduğu gibi, rivayetinde sakınca olmayan da vardır. O bakımdan çıkarım ve delil sayılmasına salih görülmüştür.

51 nolu Abdurrahman hadisini ise, Tirmizi de tahric etmiştir. Ancak sıhhati üzerinde bir açıklama yapmamıştır. Bununla beraber, onunla delil sayanlar çoğunluktadır.

Süfyan hadisi, Ramazan'da İslam'a giren kimseye, kalan günlerin orucunu tutmasının vacip olduğuna delalet etmektedir ki, buna muhalefet eden olmamıştır. Abdurrahman hadisi ise, Ramazan'da gelip İslam'a giren kimsenin, girdiği günün orucuyla yükümlü olmamakla beraber, hürmeten o gün akşama kadar kendini orucu bozan şeylerden alıkoymasının vacip olduğuna delalet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ramazan ayında İslam'a giren bir kimsenin geçen günleri kaza etmesi gerekmez.
2. İslam'a girdiği günü de kaza etmesine gerek yoktur. Ancak o günün kalan kısmını bir şey oyemeyerek, içmeyerek geçirmesi, yani imsakta bulunması müstehabdır. İmam Malik'e göre ileride o günü kaza etmesi uygun olur.
3. Ergen olmayan çocuğun oruç tutması vacip değildir. Çünkü henüz ibadetle mükellef bulunmuyor.
4. Çocuk oruç tutmaya niyet gfetirip sabahladıktan sonra baliğ olursa, o takdirde o günü oruçlu geçirmesi vacip olur ve ileride kaza

etmesi gerekmez.

5. Çocuk oruç tutacak güce sahipse, bu ibadeti yerine getirmesi için emredilir. Müctehidlerden başta İmam Malik olmak üzere, bir kısmına göre, çocuk ergen oluncaya kadar oruç tutmaya zorlanmaz. Bu konuda oruç namaza kıyas edilmez.

6. Yine bu imamlara göre, çocuk on yaşına girdiği halde oruç tutmazsa, dövülmez.

7. Çocuk oruca niyet etmeksizin sabahladıktan sonra baliğ (ergen) olursa, o günün kalan kısmında imsak etmesi müstehabdır ve ileride o günü kaza etmesi gerekli değildir. Çünkü fecrden önce ergen olmamış ve aynı zamanda, oruca niyet ettiği halde sabahlara amıştır.

8. Oruç tutmaya güç getirebilen çocuklara oruç tutturmanın ve onları oyalayacak şekilde birtakım oyuncaklar vermenin sünnet olduğu belirleniyor.

ORUCU BOZAN ŞEYLER

İslam dini, insan hayatını dengede tutmak, ona ruhsal ve bedensel yönden afiyet vermek ve günlük işlerini düzende yürütmesini sağlamak; aynı zamanda onun kalbini daha çok Allah ve ahiret kavramıyla doldurmak için birtakım ibadetlerin yerine getirilmesini farz veya vacip, sünnet veya müstehab kılmış; insan haklarını layıkıyla korumayı, her hak sahibinin hakkını vermeyi ve böylece adil ölçüler, hakkaniyet değerleri içinde sağlam bir toplum meydana getirmeyi murad etmiştir.

Sonra da ibadetleri belli sınırlar ve kurallar içine alıp onlara resmiyet kazandırmış ve rastgelelikten korumuştur. Çünkü İslam bütünüyle düzen, denge, prensip, kural ve esas dinidir. Her yönü ve yanıyla akla, mantığa, sağlam örfe ve ilme hitap eder. Her emir ve yasağıyla hayatın gerçek hikmetini belirler.

Bunun için İslam, oruç ibadetini farz kılarken, onu sayılı günlerle sınırlamış ve hikmet ve gayesine ulaşsın diye birtalum kurallara, yani farz, vacip, sünnet, müstehab, mekruh ve haramlara göre düzenlemiştir.

عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ.

Rafi' b. Hadic (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hacim ve mahcûm iftar etmiş (bu fiili işlemekle oruçlarını bozmuş) olurlar."[59]

Hâcim: Bedenin bir tarafını hafif yarıp üzerine boynuz koyarak kan alan; mahcûm ise, bu suretle kendisinden kan alınan İçimse demektir.

59 Buhari/Savm: 32. Ebu Davud/Savm: 20. Tirmizi/Savm: 60. İbn Mace/Siyam: 18. Darimi/Savm: 26. Ahmed: 2/157

وَعَنْ ثَوْبَانَ أَنَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّي للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَي عَلَي رَجُلٍ يَحْتَجِمُ فِي رَمَضَانَ فَقَالَ: أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ.

Sevban (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir adama uğradığında onun Ramazan'da hacamat yaptığını gördü. O sebeple şöyle buyurdu: "Hâcim de, mahcûm da iftar etti (oruçlarını bozdu)."[60]

وَعَنِ الْحَسَنِ عَنْ مَعْقِلِ بْنِ سِنَانٍ الأَشْجَعِيِّ أَنَّهُ قَالَ مَرَّ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّي للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَأَنَا أَحْتَجِمُ فِي ثَمَانَ عَشْرَةَ لَيْلَةً خَلَتْ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ فَقَالَ: اَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ.

el-Hasan'dan, onun da Ma kil b. Sinan el-Eşcaî'den yaptığı rivayete göre, Ma'kıl şöyle demiştir: 'Ramazan'dan henüz on sekiz gün geçmiş bulunuyordu ki, ben hacamat ettirdiğim bir sırada Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana uğradı ve şöyle buyurdu: "Hâcim de, mahcûm da iftar etti (oruçlarını bozdular)."[61]

Bu konuda İmam Ahmed ve Ebu Davud'un, sonra da İbn Mace'nin benzer bir hadis rivayeti bulunuyor ki, onu Sevban (radıyallahu anh)dan ve Şeddad b. Evs'den rivayet etmişlerdir. Aynı zamanda İmam Ahmed ve İbn Mace bir benzerini Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan; yine İmam Ahmed'in Hz. Aişe (radıyallahu anha) ile Üsame b. Zeyd (radıyallahu anh)'dan benzeri bir hadis rivayeti bulunuyor.

İmam Ahmed bu konuda şöyle demiştir: "Bu babda en sahih hadis, Rafı' b. Hadic el-Eşcaî'nin hadisidir."[62]

60 Ahmed: 5/277, 280, 282, 283

61 Ahmed: 2/157, 5/210, 275. 277

62 Neylü'l-Evtar: 4/224

İbnü'l-Medeni ise bu babda en sahih hadisin Sevban ve Şeddad rivayetleri olduğunu belirtmiştir.

Böylece bu rivayetlere göre, Ramazan'da oruçlu iken kan veren ve onu hacamatla alan kimsenin orucunun bozulacağı anlaşılıyor. Ancak bir de bu olaydan dolayı orucun bozulmayacağına dair bir takım rivayetler söz konusudur. O halde ilk akla gelen şudur: Önce bu fiilin orucu bozacağı beyan edilmiş, sonra bu hüküm kaldırılmıştır.

Hacamat sebebiyle orucun bozulmayacağına dair rivayetler:

وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِحْتَجَمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَاحْتَجَمَ وَهُوَ صَائِمٌ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı bulunduğu bir halde hacamat yaptırdı ve yine oruçlu bulunduğu bir sırada yine hacamat yaptırdı."[63]

وَعَنْ ثَابِتٍ اَلْبُنَّانِيِّ أَنَّهُ قَالَ لِأَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَ كُنْتُمْ تَكْرَهُونَ الْحِجَامَةَ لِلصَّائِمِ عَلَي عَهْدِ رَسُولِ الله صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَإِلاَّ مَنْ أَجْلِ الضَّعْفِ.

Sabit el-Bünanî'den yapılan rivayete göre, adı geçen, Enes b. Malik (radıyallahu anh)'a soruyor: Sizler Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) zamanında oruçlu için hacamatı mekruh görüyor muydunuz?

Enes (radıyallahu anh) bu soruya şu cevabı veriyor: Hayır, ancak oruçlu zayıf ve güçsüz düşer endişesi olduğu takdirde onu mekruh görürdük.[64]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ أَوَّلُ مَا كُرِهَتِ الْحِجَامَةُ لِلصَّائِمِ أَنَّ جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ

63 Buhari/Tıb: 11. Ebu Davud/Savm: 28, 29, 30. Tirmizi/Savm: 59, 61. İbn Mace/Siyam: 18. Taberani/Siyam: 30, 32

64 Buhari/Savm: 32

اِحْتَجَمَ وَهُوَ صَائِمٌ فَمَرَّ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَفْطَرَ هَذَانِ ثُمَّ رَخَّصَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدُ فِي الْحِجَامَةِ لِلصَّائِمِ وَكَانَ أَنَسٌ يَحْتَجِمُ وَهُوَ صَائِمٌ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Hacamatın oruçlu hakkında ilk mekruh kılınma olayı Cafer b. Ebi Talib (radıyallahu anh) ile başlamıştır. Adı geçen oruçlu bulunduğu halde hacamat yaptırırken Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona uğramış ve "Hacim de, mahcûm da iftar etti (oruçları bozuldu)" buyurmuştur. Bu olaydan sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) oruçlu için hacamata ruhsat vermiştir. Nitekim Enes (radıyallahu anh) oruçlu bulunduğu halde hacamat ettirirdi."[65]

Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan, onun da ashabdan bazı kişilerden yaptığı rivayete göre, şöyle dedikleri nakledilmiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) oruçta visali (iftar etmeyip birinci günü ikinci güne bağlamayı) ve oruçluya hacamatı menetmesinin sebebi, onlara karşı olan merhamet ve şefkatiydi."[66]

Bu hadisi rivayet eden Darekutni diyor ki: "Bunların hepsi sıkat (güvenilir rivayetler)dir ve bunun için bir illet bilmiyorum."

Böylece Enes hadisi konuyu iyice aydınlatmakta ve açıklamaktadır. Şöyle ki, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, önceleri hacamatın orucu bozduğu bir hüküm olarak bulunuyordu. Sonra melek Cebrail'in işaretiyle Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o hükmü kaldırdı ve ümmetine bu konuda da bir kolaylık sağladı.

65 Müsned-i Ahmad: 6/202

66 Ebu Davud/Savm: 30. Ahmed: 5/363, 364. Buhari/Savm: 32. Tirmizi/Savm: 59

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hacamat, yani kan aldırmak oruçlu hakkında mekruh değildir.[67] Böylece ne kan aldıranın, ne de alanın orucu bozulmaz ve bu işlemde bir sakınca da yoktur.

Hanefiler bu konuda İbn Abbas ve Enes hadislerini delil göstermişlerdir. Çünkü Enes (radıyallahu anh)'ın açık beyanına göre, hacamat ettirmenin orucu bozacağıyla ilgili hüküm kaldırılmıştır.

Ancak oruçlu kimse hacamattan veya gıybette bulunduktan sonra orucunun bozulduğunu sanarak bile bile bir şey yemek veya içmek suretiyle iftar eder, yani orucunu bozarsa, kendisine hem kaza, hem de kefaret gerekir. Bu konuda müftüye başvurup hacamat veya gıybetin oruç bozup bozmadığını sorar, o da bozduğunu söylerse, o takdirde adam bu fetvaya dayanarak hacamat veya gıybetten sonra orucunu bir şey ile bozarsa, kendisine sadece kaza gerekir.[68]

Şafiîler'e göre: Oruçlunun hacamat yaptırması, yani oruçlu halde kan aldırması orucunu bozmaz. Ancak Ramazan'da hacamat yaptırmamak evladır.[69]

Böylece Şafiîler de İbn Abbas ve Enes (radıyallahu anhuma) hadislerini delil olarak saymış ve bu konuda Hanefiler'le aynı görüşü paylaşmışlardır.

Hanbeliler'e göre: Oruçlu hacamat yaptırdığı takdirde, hem kendisinin, hem de bu ameliyeyi yapanın orucu bozulur. Nitekim müctehid imamlardan İshak, İbn Münzir, Muhammed b. İshak, İbn Huzeyme de aynı görüştedirler. Tabiin'den Ata' ve Abdurrahman b. Mehdi'nin de görüşü bu doğrultudadır. el-Hasan, Mesruk ve İbn Sirin ise, oruçlunun hacamat yaptırmasını uygun görmemişlerdir. Ashab-ı Kiram'dan İbn Ömer, İbn Abbas, Ebu Musa ve Enes (radıyallahu anhum) Ramazan'da hacamat yaptırmaları ge-

67 Mecmau'l Enhur: 1/248

68 Mecmau'l Enhur: 1/240

69 es-Siracu'l-Vehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 141

rektiğinde onu geceleyin yaptırırlardı.

Ashab-ı Kiram'dan Ebu Said el-Hudrî, İbn Mes'ud, Ümmü Seleme validemiz, Hüseyin b. Ali (radıyallahu anhum) ile Tabiinden Urve ve Said b. Cübeyr oruçlu bir halde hacamat yaptırmakta bir sakınca görmemişlerdir. Nitekim İmam Malik, İmam Sevri, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafiî hacamat sebebiyle orucun bozulmadığını belirtmişlerdir.[70]

Hanbeliler ise, bu konuda Rafi', Sevban, Şeddad b. Evs ve el-Hasan hadisleriyle delil göstermişlerdir.

Malikiler'e göre: Yukarıda Hanbeliler'in görüşünü naklederken İbn Kudame'nin, İmam Malik'in hacamatın orucu bozmadığını belirtir anlamda rivayette bulunduğuna değinmiştik. Nitekim Sahnûn'un İbn Kasım'dan naklettiğine göre, İmam Malik, hacamatın oruç bozmadığını, hacamat yapan Müslüman'a bir şey gerekmeyeceğini söylemiştir. Malikiler bu konuda Zeyd b. Eslem ve İbn Abbas hadisleriyle delil saymışlardır.[71]

Böylece hacamatın oruç bozan sebeplerden biri olmadığında üç mezhep birleşmiş oluyor.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

59 nolu Rafi' hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric etmiş ve Hakim sahihlemiştir. İmam Tirmizi bu hadis hakkında İmam Ahmed'in şöyle dediğini nakletmiştir: "Bu babda en sahih rivayet, Rafi' hadisidir."

Ebu Hatim ise farklı bir tespit ortaya koyarak: "Bu rivayetin Rafi' tarikiyle olması bence batıldır" derken; Yahya b. Main: "Bu rivayet, hacamat konusu babında olan hadislerin en zayıfıdır" demiştir.[72]

60 nolu Sevban hadisini İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. İmam Ahmed, bu babda rivayet edilenlerin en sahihi budur diyerek hadisin

70 İbn Kudame/El-Muğni: 3/36, 37'den özetlenerek.

71 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/198

72 Şevkani/Fethü'l-Kadir: 4/225

delil olarak gösterilmesine salih olduğunu söylemiştir.

Tirmizi el-İlel'de buna değinerek Buhari'nin de sahihlediğine dikkat çekmiştir.

61 nolu Ma'kal hadisinin isnadında Ata' b. Saib bulunuyor ki, bu zat tahinidendir. Yaşlanınca hafızası zayıflamış ve o yüzden yaşlılığı dönemindeki rivayetlerine pek itibar edilmemiştir. Nitekim İmam Ahmed onun hakkında şöyle demiştir: "Ondan önceleri hadis dinleyenler için bir endişe yoktur, rivayetleri sahihtir. Ama yaşlılığı döneminde ondan hadis dinleyenlerin rivayeti bir şey ifade etmez. Yahya b. Main de onun hadisiyle delil gösterilmez, demiştir.[73]

Bu babda Nesai ve Hakim'in Ebu Musa'dan naklettikleri bir hadis daha bulunuyor ki, Ali İbn el-Medeni onu sahihlemiştir. Ancak Nesai, hadisin merfu sayılmasının hatalı olduğuna dikkat çekmiştir. O hadisin son bölümü de diğerlerinde olduğu gibi "Hâcim de, mahcûm da iftar etti (oruçları bozuldu)" denilmektedir. Ayrıca bu babda Nesai'nin Bilal'dan ve Ali'den yaptığı rivayetler mevcuttur. Aynı zamanda Enes, Cabir, İbn, Ömer, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Ebu Yezid el-Ensari'den de rivayetler yapıldığı söz konusudur. İbn Adiy el-Kamil'de, Bezzar da kendi Müsned'inde onları tahric etmişlerdir.

Sonuç olarak, bu rivayetlerle çıkarım ve delil gösterenlere göre, hacamat yaptıranın ve yapanın orucu bozulur. Ne var ki el- Mağribî, Büluğu'l-Meram şerhinde ve Dav'un-Nehar sahibi kendi eserinde, hâcimin orucunun bozulacağını ilim adamlarından hiç kimsenin söylemediğini belirtmiştir.[74]

Ebu Cafer Tahavi bu konuyla ilgili otuz dört kadar rivayete yer vermiş ve bunlardan on beş tanesinin hâcim ile mahcûmun orucunun bozulacağına dair bulunduğunu; on dokuz tanesinin de bozulmayacağına dair olduğunu belirtirken el-Eş'as'ın bu konudaki yorumuna şöyle yer vermiştir. Adı geçen diyor ki: "Eğer iftardan maksat orucun bozulması olsaydı, hâcimin

73 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 3/71, 5641 nolu Atâ.

74 Neylü'l-Evtar: 4/225

zikredilmemesi gerekirdi. O halde gıybet ve yalan konusunda olduğu gibi, bu fiilin orucun sevabını düşüreceği söz konusu olabilir."[75]

Böylece Tahavi'ye göre, rivayetlerin ağırlığı, hacamattan dolayı orucun bozulmayacağından yanadır.

63 nolu İbn Abbas hadisi, Telhis'te de belirtildiği gibi, dört vecih üzere rivayet edilmiştir:

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı iken hacamat yaptırdı.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) oruçlu iken hacamat yaptırdı.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı iken hacamat yaptırdı ve oruçlu iken de hacamat yaptırdı.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı ve oruçlu iken hacamat yaptırdı.

Birinci cümleyi Buhari ve Müslim Abdullah b. Buhayne'den rivayet etmişlerdir ki, onun, Nesai ve diğer muhaddisler yanında muhtelif tarikleri vardır.

İkinci şekil ve cümleyi Eshab-ı Sünen, Hakem b. Muksim tarikiyle İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişlerdir. Ancak Hakem b. Muksim'in mesmu'u olmadığı üzerinde durularak hadisin malûl olduğunu söyleyenler de var.

Üçüncü şekil ve cümleyi Şevkani'nin naklettiğidir. Dördüncü de öyle.

Ancak bu iki rivayeti İmam Ahmed ve Ali b. el-Medeni malûl saymışlar ve İmam Ahmed "Hadiste (oruçlu) lafzı yoktur, "muhrim" lafzı vardır" demiş ve İbn Abbas'ın arkadaşlarının da aynı görüşte bulunduğuna dikkat çekmiştir.

75 et-Tahavi/Şerhu Meani'l-Asar: 2/98-102'den özetlenerek.

Nitekim el-Humeydi diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hem ihramlı, hem de oruçlu değildi; Ramazan'da fetih gazasına çıkmış bulunuyordu ki, sadece ihramlı idi."[76]

Ancak olayın iki durumda cereyan ettiği söylenebilir. Şöyle ki, bir seferinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'da yolcu olduğu halde oruçlu bulunuyordu. Bu durumda hacamat yaptırmış olabilir. Aynı şekilde ihramlı iken de hacamat ettirdiği söylenebilir.

İmam Şafiî ve İbn Abdilber, bu olayın Veda Haccı'nda meydana geldiğini kaydetmişlerdir. Hafız İbn Hacer ise, onların bu görüşü üzerinde durmuş ve şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Veda haccı'nda oruçlu değildi. Çünkü sahih tespite göre, o günlerde Ümmul-Fazl O'na bir kâse süt göndermişti ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Arafat'ta vakfe halinde bulunuyordu ve o sütten içmişti.

64 nolu Abdurrahman hadisini aynı zamanda Abdurrezzak tahric etmiştir. el-Fetih'te bunun isnadının sahih olduğu belirtilerek, kendisinden rivayet edilen sahabinin isminden söz edilmemesinin bu sıhhate bir zarar vermeyeceğine dikkat çekilmiştir.

65 nolu Enes hadisi hakkında Hafız İbn Hacer şöyle demiştir: "Bunun ravilerinin hepsi Buhari'nin yer verdiği kimselerdir."

Bu babda, Enes hadisini kuvvetlendiren bir diğer rivayet Ebu Said el-Hudrî (radıyallahu anh)'dan yapılmıştır. Adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hacamat konusunda (oruçluya) ruhsat vermiştir."

Ebu Said (radıyallahu anh)'ın bu rivayetini Nesai, İbn Huzeyme ve Darekutni tahric etmişlerdir. Hafız İbn Hacer bu rivayetin isnadının sahih, ricalinin de sıkat olduğunu belirtmiştir.

Bunu kuvvetlendirir anlamda bir hadisi İmam Tirmizi ve Beyhaki şu

76 Neylü'l-Evtar: 4/227

lafızla rivayet etmişlerdir: "Üç şey orucu bozmaz: Kusmak, hacamet yaptırmak ve ihtilam olmak."

Ancak bu rivayetin isnadında Abdurrahman b. Yezid b. Eslem bulunuyor ki, bu zatın zayıf olduğu söz konusudur.[77] İmam Tirmizi de bu hadisin mahfuz olmadığını söylemiştir. Diğer bazı muhaddisler bunu Zeyd b. Eslem'den mürselen rivayet etmişlerdir.

Bu konuda Bezzar'ın İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayetin malûl olduğu; Taberani'nin Sevban (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayetin ise zayıf olduğu anlaşılmıştır.

Böylece Cumhur, bu hadislerle çıkarımda bulunup hacamatın oruç bozmadığını ortaya koymuştur ki, sahih olan da budur.

Burada 994 nolu İbn Abbas hadisinin Rafi', Sevban ve el- Hasan hadislerini neshettiği söylenemez. Çünkü İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın bu rivayeti onlardan sonra yaptığını tespit mümkün değildir. Ama Enes hadisi onların neshedildiğini açıkça göstermektedir. Cumhur da buna ve bunu kuvvetlendiren diğer rivayetlere dayanarak hacamatın orucu bozmayacağını hükme bağlamışlardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hacamat (kan vermek) orucu bozmaz.
2. Ramazan'da vücutta sarsıntı yapacağı söz konusu olduğu takdirde kan vermemek, yani aldırmamak daha uygun olur.
3. Kan alan, yani hacamat yapan kimsenin de orucu bozulmaz.
4. İhramlı iken de gerektiğinde kan verilebilir veya hacamat yaptırılabilir.[78]

---

77 Zehebi bu zat üzerinde durmamış ve herhangi bir tespiti nakletmemiştir. Şevkani ise onun zayi olduğuna dikkat çekmiştir. Neylü'l-Evtar: 4/228

78 Kan vermede boynuz kullanmak şart değildir. Bugün artık bu konuda daha sıhhi aletlerle bu ameliye gerçekleştirilmektedir. Mesele, kan vermek veya birinden kan almaktır.

ORUÇLU İKEN KUSMAK VEYA SÜRME KULLANMAK

Orucu farz kılan İslam dini, nelerin orucu bozacağını, nelerin, yani hangi fiillerin bozmayacağını da belirleyip aydınlatıcı bilgi vermiştir. Ancak dinimiz bu bilgileri ana kurallara, temel bilgilere göre düzenlemiştir. Şöyle ki, gıda özelliği olup adeten yenilip içilen şeylerin orucu bozacağı ve aynı zamanda kişinin iradesi dahilinde gerçekleşeceği o kurallardan biridir.

Bu ve benzeri kuralların ışığında kusmanın veya göze sürme sürmenin orucu bozup bozmayacağı konusu işlenmekte ve müctehidlerin görüş ve tespitleri yansıtılmaktadır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ ذَرَعَهُ الْقَيْءُ فَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءٌ وَمَنِ اسْتَقَاءَ عَمْدًا فَلْيَقْضِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kime kusuntu galebe çalar (iradesi dışında taşıp çıkar) sa, ona (o günün orucu için) kaza gerekmez. Ama kim bile bile kendi iradesiyle kusarsa, artık o orucu kaza etsin."[79]

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ النُّعْمَانِ بْنِ مَعْبَدِ بْنِ هَوْذَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَمَرَ بِالْإِثْمِدِ الْمُرَوَّحِ عِنْدَ النَّوْمِ وَقَالَ: لِيَتَّقِهِ الصَّائِمُ.

Abdurrahman b. Numan b. Hevze'den, o da babasından, o da dedesinden, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet etmiştir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iyileştirici, rahatlatıcı sürmenin gece uyumaya hazırlanırken sürülmesini emretti ve şöyle ilavede bulundu:

79 Ebu Davud/Savm: 33. Tirmizi/Savm: 24, 25. İbn Mace/Siyam: 16. Darami/Savm: 25. Taberani/Siyam: 47. Ahmed: 2/498

"Artık oruçlu kimse (gündüzleyin) sürmeden sakınsın!"[80]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Oruçlu iken bile bile kendini kusmaya zorlar ve ağız dolusu kusarsa, orucu bozulur ve kendisine bir günün kazası gerekir. Ama oruçlu olduğunu unutarak kendini kusmaya zorlar ve belirtilen şekilde kusarsa, orucu bozulmaz.

O halde çıkan kusmuk ağız dolusundan az olursa İmam Ebu Yusuf'a göre, bozulmaz. el-Mineh kitabında bunun en sahih kavl olduğu belirtilmiştir.[81]

Böylece kusuntunun galebe çalıp dışarı çıkmasıyla -ağız dolusu bile olsa- oruç bozulmaz. Çünkü oruçlunun bunda bir sun'i yoktur. O bakımdan kişi sun'i olmayan bir olaydan dolayı muahaza edilmez.[82]

Kendini kusmaya zorlar da ağız dolusundan az bir nisbette çıkarırsa, Ebu Yusuf'a göre orucu bozmaz; ama İmam Muhammed'e göre bozar. Çünkü hadiste bu konuda az veya çok konusu üzerinde durulmamış, mutlak anlamda söylenmiştir.[83]

Bunun gibi vücudunun bir yerine yağ süren veya gözlerine sürme süren oruçlunun orucu bozulmaz, isterse, bedenine dokundurduğu yağın ve gözüne sürdüğü sürmenin tadını boğaz nahiyesinde hissetmiş olsun fark etmez. Çünkü deri üzerindeki gözeneklerden içeri giren şeyler orucu bozmaz.

Ancak böyle yapmanın mekruh olduğu söylenebilir. Bu da, oruçlu iken susuzluğunu gidermek için bedeni üzerine su dökmesine kıyas edilerek mekruhtur denilmiştir.[84]

---

80 Ebu Davud/Savm: 36, 37. Buhari/et-Tarih.

81 Mecmau'l Enhur: 1/242

82 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 2/92

83 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 2/93

84 Mecmau'l Enhur: 1/244'den özetlenerek.

Vücuda sürülen yağın gözeneklerden içeri nüfuz etmesi orucu bozmaz. Çünkü tabii menfezlerden girmiş sayılmaz. Bu, fıkıhta söz sahibi olan ilim adamlarının icmalarına göre çıkarılan bir hükümdür.

Tükürdüğü zaman gözlerine sürdüğü sürmenin izini ve rengini görecek olsa, yine de orucu bozulmaz.[85]

Şafiîler'e göre: Oruçlu olduğunu hatırladığı halde kasden kusarsa, orucu bozulur. Ama oruçlu olduğunu unuttuğu veya buna zorlandığı veya kusmanın orucu bozup bozmayacağını bilmediği halde kendi isteğiyle kussa bile yine de orucu bozulmaz. Ancak kusmanın orucu bozup bozmayacağını bilmemesini şu iki sebepten birine bağlamak gerekir: a) Yeni İslam'a girdiği için henüz fıkhı meseleleri bilmiyor olması; b) İlim adamlarından uzak bir yerde oturuyor bulunması.

Kusmanın oruçlunun iradesi dışında galebede bulunup çıkması da orucu bozmaz. Ama kendi isteğiyle kusarsa, kusuntu geri dönmese bile orucu bozar.[86]

Göze sürülen sürme, tadı boğaz nahiyesinde hissedilse bile orucu bozmaz.[87]

Böylece hem Hanefiler, hem de Şafiîler Ebu Hureyre hadisiyle delil olarak göstermiş bulunuyorlar, ama Abdurrahman hadisini zayıf görüp onunla çıkarımda bulunmamışlar.

Hanbeliler'e göre: Kim oruçlu olduğu halde kendini zorlayıp bile bile kusarsa, orucu bozulur ve ileride günü gününe kaza etmesi gerekir. Ama kusuntu onun iradesi dışında zorlayarak gelirse, orucu bozmaz. Çünkü oruçlunun bunda dahli söz konusu değildir. İlim adamlarından bu tespit ve hükme muhalefet eden olmamıştır.

85 Fetevayi Hindiyye: 1/203

86 Zekeriya El-Ensari/Fethü'l-Vehhab bi Şerhi Menheci't-Tullab: 17120

87 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Şerhün Ala Metni'l-Minhac: 140

Hanbeliler de bu konuda Ebu Hureyre hadisiyle çıkarımda bulunmuş ve delil olarak göstermişlerdir.

Bu meselede az ve çok kusmak arasında bir fark yoktur, yani ikisi de orucu bozar. Bu, İmam Ahmed'den yapılan iki rivayetten biridir. İkinci rivayete göre, ağız dolusu olduğu takdirde oruç bozulur şeklindedir. Hem az miktarda kusmak abdesti de bozmamaktadır.[88]

Sürme konusuna gelince: Göze sürülen sürmenin tadı boğazda hissedilse ve oruçlu onun boğaz nahiyesine indiğini bilse bile, yine orucu bozmaz.

Göze sürülen antimon ister iyileştirmek için olsun, ister mil ile dokundurulsun fark etmez, yani her iki durumda da orucu bozmaz. İmam Ahmed'in bu hususta kesin görüşü vardır.[89]

Malikiler'e göre: Göze sürülen ismid (antimon) un tadı boğazda hissedilir ve oruçlu da onun boğazına kadar nüfuz ettiğini bilirse, orucu bozulur, güne gün kaza etmesi gerekir, Boğazına nüfuz etmez, yani tadı boğazda hissedilmezse, orucu bozmaz. O bakımdan, İmam Malik oruçlunun sürme kullanmasını mekruh görmüştür.[90]

Kusma konusunda Malikiler diğer mezheplerle aynı çizgide bulunuyorlar. Şöyle ki, oruçlunun iradesi dışında midesi bulanır da elde olmayarak kusarsa, orucu bozulmaz. Ama kendi irade ve isteğiyle kusarsa, kaza etmesi gerekir. Malikiler bu konuda Ebu Said el-Hudrî'den rivayet edilen şu hadisle delil saymışlardır: "Kusmak adamı zorlar da iradesi dışında çıkarsa, orucuna devam edip tamamlar, kaza etmesi gerekmez. Kendi isteğiyle kusmaya çalışır ve kusarsa, o artık orucunu iade eder (yani orucu bozulur, onu kaza etmesi gerekir.)"[91]

88 İbn Kudame/el-Muğni: 3/52

89 İbn Kudame/El-Muğni: 3/38'den özetlenerek. eş-Şerhü'l-Kebir: 3/38

90 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/197

91 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/200

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

79 nolu Ebu Hureyre hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Darekutni ve Hakim tahric etmişlerdir. Ancak ravi Ata' bunu Ebu Hureyre'den mevkufen rivayet etmiştir. Tirmizi ise, "Biz bu hadisi ancak Hişam b. Muhammed'den naklen biliyoruz ki, o da Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir." diyerek kendi tespitini belirtmiştir. İmam Buhari bu rivayeti mahfuz olarak görmediğini söylemiştir. Aynı zamanda Ebu Davud da mahfuz olmadığına dikkat çekmiştir.

Hakim ise, Şeyhayn'ın şartı üzere bunu sahihlemiştir.

Bu babda İmam Malik'in Muvatta'da ve İmam Şafii'nin el-Um'de benzer bir hadisi nakletmişlerdir ki, şöyledir: "Kim oruçlu olduğu halde bilerek kusarsa, ona kaza gerekir. Kime de kusmak galebe çalıp iradesi dışında kusarsa, ona kaza gerekmez."

Nitekim İbn Ömer, Zeyd b. Erkam ve Zeyd b. Ali de bu rivayetlerin delaletine uygun hareket etmişlerdir.

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kustu ve o sebeple orucunu bozdu" mealindeki Ebu Derda hadisini Buhari ve Müslim, isnadında ihtilaf tespit ettikleri için almamışlar. Beyhaki de aynı görüşü ortaya koymuştur. Sonra ilim adamlarından önemli bir kısım bunu kasten kusmaya hamletmişlerdir.

Sonuç olarak bu babda birkaç rivayet bulunmakta ve birbirini kuvvetlendirmektedir. O bakımdan müctehidler Ebu Hureyre hadisini delil olarak göstermişlerdir.

80 nolu Abdurrahman hadisine gelince: İbn Main onun münker olduğunu belirtmiştir. Zehebi de, Abdurrahman'ın önce bunu Said b. İshak'tan rivayet ettiğini söylerken, sonra onun ismini ters çevirerek şöyle demiştir: "İshak b. Said b. Kab." Arkasından hadiste galat yaparak şöyle demiştir: "O da babasından, o da dedesinden rivayet etmiştir."

Sonra da Numan b. Mabed bilinen bir ravi değildir. Bununla beraber İbn Şübrüme ve İbn Ebi Leyla bu hadisle çıkarım yaparak şöyle demişlerdir: "Sürme orucu bozar."[92]

Tabiatıyla fukahanın çoğu bu hadisin zayıf olduğunu ve delil sayılmaya salih bulunmadığını belirterek, sürmenin orucu bozmayacağını hüküm olarak ortaya koymuşlardır.

İbn Şübrüme ile İbn Ebi Leyla'nın bu konuda bir de delil olarak Buhari'nin ta'likan tahric ettiği ve Beyhaki ile Darekutni'nin mevsulen naklettiği İbn Abbas hadisini seçtikleri söz konusudur. Şöyle ki: "Orucun bozulması, bir şeyin girmesiyledir. Abdestin bozulması bir şey çıkmasıyladır." O halde sürmenin tadı boğazda hissedilirse, içeri girmiş kabul edilir ve oruç bozulur.

İlim adamları bu iki zata cevap vererek şöyle demişlerdir: "Bu hadis cidden zayıftır" yani bununla çıkarım ve delil sayılmaz. Aynı zamanda ravileri arasında Şa'be Mevla İbn Abbas bulunuyor ki bu zatın zayıf olduğu tespit edilmiştir. Nitekim Zehebi onun hakkında şu bilgiyi vermiştir: "İmam Ahmed'e göre, onun rivayetinde bir sakınca yoktur. Nesai'ye göre, o sağlam değildir. Malik ise: "O Sika (güvenilir) değildir" demiştir. Yahya: "Onun hadisi yazılmaz" derken, Ebu Zür'a "Onun rivayeti zayıftır" demiştir.[93]

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Ramazan'da oruçlu iken gözlerine ismid (antimon) sürdüğüyle ilgili üç, dört rivayet daha var ki, hepsi de zayıftır; çıkarım ve ihticaca salih değildir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kusuntu kişinin iradesi dışında galebe ederek gelirse orucu bozmaz; ister az, ister çok olsun fark etmez.

2. Kişi kendi iradesiyle kusmak ister ve kusarsa, müctehidlerden bir kısmına göre, ağız dolusu olursa orucu bozar, az olursa bozmaz;

92 Neylü'l-Evtar: 4/229

93 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/274, 3701 nolu Şa'be.

diğer bir kısmına göre, az olsun, çok olsun her iki durumda da orucu bozar.

3. Oruçlu bir halde gündüzleyin göze sürme sürmek orucu bozmaz; isterse onun tadı boğazda hissedilmiş olsun.

4. Malikiler'e göre, tadı boğazda hissedilirse oruç bozulur.

5. Sürmeyi iftardan sonra kullanmak daha uygun olur.

ORUÇLUNUN UNUTARAK BİR ŞEY YEMESİ VEYA İÇMESİ

İnsan, hilkatinin özelliği ve fıtratının gereği hata ve unutmak gibi durumlarla içiçe bulunuyor. Bilmeden, arzulamadan bir hata yapabilir ve unutarak bir fiil işleyebilir. O bakımdan Cenab-ı Hak bu iki durumdan dolayı kullarını muahaza etmemekte ve günah yazmamaktadır. Ancak bu iki olaydan dolayı kul hakkına bir tecavüz meydana gelmişse, onu hemen telafi etmek gerekir. Kul unutarak veya hata ederek böyle bir fiilde bulunduğunun farkına vardığı veya kendisine hatırlatıldığı an, vaki tecavüzü giderme yollarına başvurup hak sahibini razı etmesi bir emr-i ilahidir.

İbadet konusunda bir hata yaptığı veya unutarak bir yanlışlıkta bulunduğu takdirde günahkar olmaz, ancak farkına vardığı takdirde onu telafi eder. Fıkıhta bunun telafi yolları ve çareleri belirlenmiştir.

Bunun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetini endişeden kurtarmak ve bu konuda ilahi rahmetin gereği olan kolaylık sağlamak için şöyle buyurmuştur: "Ümmetimden hata ile, unutarak ve bir de zorlanarak yaptığı şeylerin (günah ve vebali) kaldırılmıştır."[94]

Diğer bir hadiste de şöyle buyurulmaktadır: "Kalem üç kimseden (onların fiilini yazmaktan)kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, iyileşinceyekadar cinnet gibi bir derde mübtela olandan, büyüyünceye(ergen oluncaya) kadar çocuktan."[95]

"Kalem üç kimseden kaldırılmıştır: İyileşip kendine gelinceye kadar akli dengesi bozuk olandan, uyanıncaya kadar uyuyandan, ergen oluncaya kadar çocuktan."[96]

94 Taberani/Sevban (radıyallahu anh)dan. Camiu's-Sağîr: 1/24

95 Müsned-i Ahmed. Ebu Davud. Nesai. İbn Mace/Camiu's-Sağîr: 1/24

96 Müsned-i Ahmed. Ebu Davud/Camiu's-Sağîr: 1/24

Konumuz oruç olduğuna göre, oruçlunun unutarak bir şey yemesi veya içmesinden dolayı orucu bozulur mu? Bu sorunun cevabını ilgili hadisleri ve müctehid imamların tespit ve ictihadlarını naklettiğimizde görmüş olacağız.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ فَأَكَلَ أَوْشَرِبَ فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ فَإِنَّمَا اللهُ أَطْعَمَهُ وَسَقَاهُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre (sallallahu aleyhi ve sellem) Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Kim oruçlu olduğa halde unutur da bir şey yer veya içerse, orucunu tamamlasın. Şüphesiz bu durum ile Cenab-ı Hakk ona yedirip, içirmiştir."[97]

وَفِي لَفْظٍ: إِذَا أَكَلَ الصَّائِمُ نَاسِيًا أَوْ شَرِبَ نَاسِيًا فَإِنَّمَا هُوَ رِزْقٌ سَاقَهُ اللهُ إِلَيْهِ وَلاَ قَضَاءَ عَلَيْهِ.

Diğer bir lafızla şöyle buyurulmuştur: "Oruçlu unutarak bir şey yer veya unutarak bir şey içerse, bu ancak Allah'ın ona sevkettiği bir rızıktır ve (ondan dolayı) oruçluya kaza gerekmez."[98]

وَفِي لَفْظٍ: مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ نَاسِيًا فَلاَ قَضَاءَ عَلَيْهِ وَلاَ كَفَّارَةَ.

"Kim unutarak Ramazan'da bir gün iftar ederse, ona kaza ve kefaret gerekmez."[99]

"Sizden biriniz oruçlu iken unuturda yer ve içerse, orucunu (bozmayıp) tamamlasın."[100]

Şüphesiz bu konuda genel kural, giriş kısmında naklettiğimiz üç hadis-

97 Buhari/Savm: 26. Müslim/Siyam: 171. Darimi/Savm: 23. Ahmed: 2/425

98 Darekutni. Neylü'l-Evtar: 4/231

99 Ebu Davud /Savm: 39. İbn Mace/Siyam: 15. Darimi/Savm: 23

100 Müsned-i Ahmed: 2/395

le birlikte dördüncü olarak şu hadistir: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hakk, ümmetimden (sadır olan) hata ve nisyan (unutmay)ı atfetmiştir."[101]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ramazan'da oruçlu iken unutup bir şey yemek veya içmek veya cinsel temasta bulunmaktan dolayı oruç bozulmaz.

Hanefiler bu konuda cinsel teması, yeme ve içmeye kıyasla aynı hükme dahil etmişlerdir. Çünkü cinsel temas da yeme içme anlamına gelen şehvet-i batındandır.

Ancak oruçlu unutarak bir şey yerken veya içerken, durumunu hatırlarsa derhal elindeki lokmayı ve ağzında çiğnemekte olanı atar. Cinsel temas halinde iken hatırlarsa, derhal geri çekilir. Aksi halde hem kaza, hem de kefaret gerekir.[102]

Şafiîler'e göre: Oruçlu unutarak bir şey yerse, orucunu bozmaz, devam eder. Ancak çok miktarda yerse, bir görüşe göre, orucu bozulmuş olur, artık o gün devam etmez. Ama en sahih görüşe göre, ne kadar çok da yese yine de orucu bozulmaz. Unutarak cinsel temasta bulunmak da böyledir. Mezhebin açık tespiti bu doğrultuda cereyan etmiştir.[103]

Böylece iki mezhep imamları yukarıdaki hadisleri delil gösterip görüş ve tespitlerini belirlemiş ve aynı hükümde birleşmişlerdir. Ancak ileride değineceğimiz üzere, kefaret konusunda aralarında ictihad farkı vardır.

Hanbeliler'e göre: Bu mezhep imamları da yukarıda zikredilen iki mezheple birleşmişlerdir; yani bunlara göre de oruçlu unutarak bir şey yer veya içerse, orucu bozulmaz ve kazası gerekmez.[104]

---

101 İbn Mace/Talak: 16

102 Haşiyetü't-Tahtavi: 360

103 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Şerhun Ala Metni'l-Minhac: 140

104 El-Muğni: 3/51

Malikiler'e göre: Ramazan'da oruçlu kimse unutarak bir şey yer veya bir şey içer veya cinsel temasta bulunursa, orucu bozulur ve kendisine sadece onu kaza etmesi gerekir.[105]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Ebu Hureyre hadisi sahihtir ve delil sayılmaya salihtir. O bakımdan müctehidlerin çoğu onunla çıkarım ve ihticacda bulunmuştur.

97 nolu Darekutni hadisinin isnadı sahih ve ravilerinin hepsi güvenilirdir. Darekutni bunu Muhammed b. İsa b. Tabba'dan, o da İbn Atiyye'den, o da Hişam'dan, o da İbn Sirin'den rivayet etmiştir.

Bu da Ebu Hureyre hadisi gibi, cumhur tarafından delil sayılmaya salih görülmüştür.

98 nolu yine Darekutni hadisini aynı zamanda İbn Huzeyme, İbn Hibban ve Hakim tahric etmişlerdir. Hafız İbn Hacer, Büluğül-Meram'da bunun sahih olduğunu belirtmiştir.

Bu babda Darekutni'nin Ebu Said (radıyallahu anh)'dan naklettiği bir hadis vardır ki merfuan rivayet edilmiştir. Lafzı şöyledir: "Kim Ramazan ayında unutarak (bir şey) yerse, kendisine kaza gerekmez."

Hafız İbn Hacer bu hadis hakkında şöyle diyor: "Bunun isnadı her ne kadar zayıfsa da ama uyulmaya elverişlidir. Çünkü rivayetteki "Ramazan ayı" fazlalığı bunun derecesini düşürüyorsa da bu haliyle yine hasen sayılır ve delil gösterilmeye salih kabul edilebilir.[106]

Cumhur bütün bu rivayetleri dikkate alarak, "Oruçlu bir vaziyette unutarak bir şey yiyen veya içen veya cinsel temasta bulunan kimsenin orucu bozulmaz ve kaza da gerekmez" diyerek meseleyi neticeye bağlamıştır. Ancak İmam Malik, İbn Ebi Leyla ve el- Kasimiyye, cumhurun hilafına bir tespit ve ictihatta bulunmuş ve "öylesinin hem orucu bozulur, hem de ken-

105 Sahnun/el-Müdevvenetül-Kübra: 1/208

106 Neylü'l-Evtar: 4/231

disine kaza gerekir" demişlerdir.

Malikiler'den bir kısmı delil olarak şunu ileri sürmüştür: "Bu konudaki hadisler "haber-i ahad"dır; o bakımdan onları delil olarak saymada bulunmak istemedik." Şüphesiz bu sözler, kaideye muhaliftir ve beyan ettikleri itirazları anlamsızdır. Zira bu gibi sahih hadisleri "haber-i vahid"dir diye bir tarafa itecek olursak, amel edilecek pek az hadis kalır ve dini meselelerde birçok zorluklar ortaya çıkar.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Oruçlu iken bir şey yemek veya içmek orucu bozmaz ve kazasını da gerektirmez.

2. Yine oruçlu iken unutarak cinsel temasta bulunan kimsenin de orucu bozulmaz ve kazası da gerekmez.

3. Oruçlu iken bir şey yerken veya içerken veya cinsel temasta bulunurken, oruçlu olduğunu hatırlar veya kendisine hatırlatılırsa, derhal çekilmesi gerekir. Aksi halde Hanefiler'e göre hem kaza, hem de kefaret gerekir. Müctehidlerin çoğuna göre, sadece kaza gerekir.

ORUÇLU İKEN GIYBETTEN, BOŞ VE ANLAMSIZ İŞLERDEN KORUNMAK

İbadetin bir yönü, Cenab-ı Hakk'a karşı kulluğumuzu itiraf edip O'ndan başka tapılmaya layık bir ilahın olmadığını ortaya koymaktır; diğer yönü her iki hayatı düzen ve dengede tutup Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmak ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetiyle şekillenmektir.

O bakımdan ibadeti tam edep, terbiye, sevgi ve saygı havası içinde yerine getirirken dünya ve ahiretimiz için yararlı olmayan sözlerden, davranışlardan kaçınmamız ve her vesileyle nefsimize karşı hakimiyet kurmamız ve organlarımızı kontrol altında tutmamız gerekir. Aksi halde yapılan ibadet tam anlamıyla amacına uygun olmamış ve istenilen mutlu sonuca bizi çevirmemiş sayılır.

Bilhassa bizi bir bakıma melekleştiren, irade hakimiyetimizin ortaya çıkmasına destek olan ve bizi nefis esaretinden kurtaran; toplum hayatımızı maddi ve manevi bağlarla pekiştirip düzenleyen orucun dinimizdeki yeri oldukça önem arz etmektedir.

Bunun için her zaman gıybetten, faydasız söz ve davranıştan, kırıcı ve üzücü çıkışlardan sakınmamız vaciptir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَلاَ يَرْفُثْ يَوْمَئِذٍ وَلاَ يَصْخَبْ إِنْ شَاتَمَهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ: إِنِّي اِمْرُؤٌ صَائِمٌ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ وَلِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ بِفِطْرِهِ وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden birinizin oruç günü olunca, o günde edep ve terbiye dışı söz söylemesin; kırıcı anlamda bağırıp çağırmasın. Şayet biri ona dil uzatıp söver veya onunla vuruşmak isterse, o: "Ben oruçlu bir kimseyim" desin. Muhammed'in canını kudret elinde tutan zata yemin ederim ki, oruçlunun ağız kokusu Allah yanında misk kokusundan daha güzeldir. Oruçlu için, kendisini ferahlatacak iki ferahlık vardır: İftar ettiği zaman iftarıyla ferahlık duyar ve Rabbine kavuştuğu zaman, tuttuğu oruçla sevinir."[107]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلِ بِهِ فَلَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim yalan sözü ve onunla amel etmeyi terketmiyorsa, Cenab-ı Hakk'ın onun (oruç sebebiyle) yeme ve içmesini terketmesine ihtiyacı yoktur." (yani Cenab-ı Hak öylesinin orucunu kabul etmez ve ona feyiz, bereket ve rahmet havasını yeterince estirmez.)[108]

Açıklama: Şüphesiz oruç tutan mü'min, yaptığı ibadetin mükafatını Allah yanında noksansız görmek ve bulmak istiyorsa, onun sevabını düşürecek her türlü söz ve davranıştan kaçınmalıdır. Dedikodu, yalan, sövüp saymak, kavga edip vuruşmak orucu bozmasa bile, sevabını iyice düşürür ve böylece oruçtan beklenilen amaç ve gaye tam anlamıyla gerçekleşmemiş olur.

O bakımdan mezhep imamları, müctehidler, bu gibi şeylerin orucu bozmadığında ancak sevabını düşürdüğünde ittifak halindedirler. Cumhurun da görüşü budur.

---

107 Nesai/Siyam: 42. Ahmed: 2/283, 6/244. Buhari/Savm: 2. Müslim/Siyam: 120. Ebu Davud/Savm: 29. Taberani/Siyam: 57

108 Buhari. Tirmizi. Ebu Davud. İbn Mace/Camiu's-Sağîr: 2/181

ORUÇLU İKEN SICAKTAN DOLAYI YIKANMAK

İslam, ibadeti sıkıntı versin, tedirginlik doğursun, eza ve cefaya sebep olsun diye meşru kılmamış; bunun aksine ruh ve bedene zindelik kazandırsın, sinir sistemini yatıştırsın, kalbe huzur versin, vicdanı arındırsın, ruhu geliştirip manen doyursun ve ferdi daha çok aile ve topluma bağlasın diye farz veya vacip ya da sünnet kılmıştır. Her şeyden evvel ibadetle insana kişilik kazandırmak, kula kul olmaktan kurtarıp Allah (celle celaluhu)'ya kul olmanın derin haz ve hikmetini kalp ve kafaya işlemek için ömür boyu ibadeti terketmememizi emretmiş ve bunun için birtakım maddi ve manevi mükafat ve müeyyideler koymuştur.

O halde çok sıcak bir mevsimde oruç tutan kişi, sıcaktan bunaldığı ve sıkıntıya düştüğü takdirde bunu hafifletmek için başına soğuk su döküp yıkayabilir, boğazına kaçmamak kaydıyla ağzını çalkalayabilir ve yine bunaldığı takdirde banyo yapabilir. Önemli olan bu işleri yaparken suyu tabii menfezlerden içeriye kaçırmamaktır.

Çünkü İslam dini, kolaylığı, rahmet, bereket, şifa ve huzuru getirmiştir. Cenab-ı Hak Tâhâ suresinin baş kısmında bu inceliği şöyle beyan buyurmaktadır:

مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى

"Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin (veya mutsuz olasın) diye indirmedik."

عَنْ عُمَرَ قَالَ هَشَشْتُ يَوْمًا فَقَبَّلْتُ وَأَنَا صَائِمٌ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ صَنَعْتُ الْيَوْمَ أَمْرًاعَظِيماً قَبَّلْتُ وَأَنَا صَائِمٌ فَقَالَ رَسُولُ الله صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اَرَاَيْتَ لَوْ تَمْضَمَضْتَ بِمَاءٍ وَاَنْتَ صَائِمٌ؟ قُلْتُ:

لَابَأْسَ بِذَلِكَ فَقَالَ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَفِيمَ.

Ömer Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Oruçlu olduğum bir günde neşelendim ve (eşimi) öptüm. Bunun üzerine (bir hata işlediğimi düşünerek) Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldim ve şöyle dedim: "Bugün büyük (tehlikeli) bir iş yaptım! Oruçlu olduğum halde öptüm." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bana: "Oruçlu iken su ile ağzım çalkalamak hakkında ne dersin?" diye sordu. Ben de: "Öyle yapmakta bir sakınca yoktur" dedim. Bunun üzerine buyurdu ki: "Artık öpmek neden sakıncalı olsun?"[109]

وَعَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُبُّ الْمَاءَ عَلَى رَأْسِهِ مِنَ الْحَرِّ وَهُوَ صَائِمٌ.

Ebu Bebir b. Abdirrahman'dan, o da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından olan bir adamdan rivayet etmiştir. O sahabi şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i oruçlu iken sıcaktan dolayı başına su dökerken gördüm."[110]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Oruçlu kimse (eşini) öper veya tenini onun tenine dokundurur ve o yüzden inzal vaki olursa, orucu bozulur. İnzal meydana gelmediği takdirde orucu bozulmaz, inzal vaki olduğu takdirde sadece güne gün kaza gerekir. Çünkü bu durumda, cinsel temasın asıl sureti mevcut değildir.

İmam Ebu Hanife'ye göre, serinlemek için buruna su çekmek, başa su dökmek, banyo yapmak ve ıslak elbise giyinmek veya bez parçasını ıs-

109 Ebu Davud/Savm: 33, 35. Ahmed: 1/21,52

110 Ebu Davud. Ahmed: 3/292, 319, 379, 5/376, 6/96

latıp vücuda sarmak mekruhtur, İmam Ebu Yusuf'a göre, bunların hiçbiri mekruh değildir. Çünkü bu konuda sakınca olmadığı hakkında sahih hadis rivayet edilmiştir ve aynı zamanda bu gibi fiiller ibadeti yerine getirme konusunda yardımcı olmakta ve birtakım sıkıntı ve meşakkati gidermektedir. O bakımdan belirtilen hususlarda İmam Ebu Yusuf'un görüşüyle amel etmekte kolaylık vardır. Fetva da buna göredir.[111]

Şafiîler'e göre: Şehveti harekete geçmeyen kimse için (eşini) öpmesi mekruh değildir. Ancak bu gibi fiilleri terketmesi evladır. Şerefüddin Yahya en-Nevevî diyor ki: Şehveti harekete geçen kimse hakkında oruçlu bir halde eşini öpmesi tahrimen mekruhtur. En sahih olan görüş de budur.[112]

Bunun gibi oruçlu kimse ağzını çalkalarken ve burnuna su verirken suyu fazla kullanıp iyice ağzını doldurur ve burnuna iyice çeker ve bu yüzden su onun içine girer (yani boğaz veya midesine ulaşırsa orucu bozulmuş olur ve güne gün kaza etmesi gerekir.

Az su kullanıp içine kaçmazsa, o takdirde bir sakınca yoktur.[113]

Böylece İmam Ebu Yusuf ile İmam Şafiî bu meselede birleşiyorlar.

Hanbeliler'e göre: Ağza su alıp çalkalamak, buruna su çekmek, ister abdest ve gusülle ilgili olsun, ister mücerred temizlik için olsun mutlaka orucu bozmaz. Çünkü ağız da burun ve göz gibi bedenin zahirinden sayılır. O halde oruçlu ağzını çalkalarken veya burnuna su çekerken, bir kasıt olmaksızın su boğazına kaçarsa bir şey gerekmez; yani orucu bozulmaz. Nitekim İmam Evzai, İshak ve İmam Şafiî'nin iki görüşünden birine göre de hüküm böyledir. İmam Ebu Hanife ile İmam Malik'e göre, bu durumda oruçlunun orucu bozulur.[114]

Hanbeliler bu meselede Ömer hadisiyle çıkarım yapmışlardır.

---

111 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/248

112 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 141

113 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 140

114 İbn Kudame/el-Muğni: 3/44. eş-Şerhü'l-Kebir: 3/44

Malikiler'e göre: Sahnûn diyor ki: "İbn Kasım'a sordum: Oruçlu ağzını çalkalarken su boğazına kaçarsa, imam Malik'e göre ona kaza gerekir mi?" Cevap verdi: "Eğer Ramazan'da ise veya kendisine vacip olan bir orucu tutuyorsa, belirtilen durumda orucu bozulur ve kendisine sadece kazası gerekir, kefaret gerekmez. Ama nafile bir oruç ise, kazası gerekmez."

Ağız çalkalama olayı ister abdest için, isterse temizlik için olsun farketmez.

Yine İmam Malik'e göre, Ramazan'da oruçlunun serinlemek için veya susuzluğunun tesirini hafifletmek için ağzını çalkalamasında bir sakınca yoktur. Çünkü böyle yapmakla ibadete kolaylık ve yardım sağlamış oluyor.[115]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

109 nolu Ömer hadisini aynı zamanda Nesai tahric etmiş ve münker olduğunu söylemiştir. Hafız Bezzar ise bu konuda şöyle demiştir: "Biz Ömer'den sadece belirtilen anlamda bir rivayet yapıldığını biliyoruz. İbn Huzeyme ile Hakim bu hadisi sahihlemişlerdir.[116]

Böylece Nesai yalnız kalmış ve sahihtir diyenlerin görüş ve tespiti ağırlık kazanmıştır. O bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur.

110 nolu Ebu Bekir b. Abdirrahman hadisini aynı zamanda Nesai tahric etmiştir.

İsnadındaki ricalin hepsi sika (güvenilir) kimselerdir. O bakımdan hadis ihticaca salih kabul edilmiş ve müctehidlerin önemli bir kısmı bu hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İster abdest için, ister temizlik veya serinlemek için olsun, oruçlunun ağzına su alıp çalkalaması, burnuna su çekmesi hem mekruh

115 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/200

116 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/235

değildir, hem de orucu bozmaz.

2. Ağıza alınan su, buruna çekilen su boğaza kaçarsa, Hanbeliler dışında kalan imamlara göre oruçlunun orucu bozulur ve güne gün kaza etmesi gerekir.

3. İmam Malik'e göre, nafile oruçlarda suyun boğaza kaçması orucu bozsa bile kazası gerekmez.

4. Oruçlu iken serinlemek maksadıyla başına su döken veya elbisesini ıslatan veya ıslak bezi vücuduna saran kimsenin orucu bozulmaz. Ancak İmam Ebu Hanife'ye göre, böyle yapmak mekruhtur. İmam Ebu Yusuf ile diğer imamlara göre mekruh değildir.

5. Oruçlu iken kişi kendi eşini öperse, şehveti harekete geçmiyorsa bunda bir sakınca yoktur; geçiyorsa kerahet vardır. Öperken inzal vaki olursa, oruç bozulur ve güne gün kazası gerekir.

6. Oruçlu adamın tenini eşinin tenine dokundurmasındaki hüküm de böyledir; yani şehveti harekete geçerse kerahet vardır; inzal vaki olursa oruç bozulur ve güne gün kazası gerekir.

ORUÇLU İKEN EŞİNİ ÖPEN KİMSENİN DURUMU

Bilindiği gibi, insanda cinsel konuya ilgi fıtrîdir. O bakımdan bu fıtrî duygu zaman zaman kendini hissettirir. Evlenmenin bir yönü nesli devam ettirmeye, bir yönü de şehveti meşru sınırlar içinde teskine yöneliktir.

Ancak Ramazan'da oruçlu kimse, bir bakıma melekleşmek istemekte ve iradesini ortaya koyup nefsani duygularını yenmeye çalışmaktadır. O bakımdan şehveti tahrik eden ve cinsel temasa yol açan davranışlardan kaçınmakta birçok faydalar vardır. Bununla beraber, az yukarıda da kısmen değindiğimiz gibi, kendine hakim olan oruçlunun eşini öpmesine ruhsat verilmiştir.

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُقَبِّلُ وَهُوَ صَائِمٌ.

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) oruçlu iken (eşlerini) öperdi."[117]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ لله صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَبِّلُ وَهُوَ صَائِمٌ وَيُبَاشِرُ وَهُوَ صَائِمٌ وَلَكِنَّهُ كَانَ أَمْلَكَكُمْ لِأَرَبِهِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) oruçlu iken öperdi ve yine oruçlu iken tenini eşinin tenine dokundururdu. Ama O, nefsine sahip olmada hepinizden daha çok kendine malik idi."[118]

117 Buhari/Savm: 23. Müslim/Siyam: 65, 66, 71,73, Darimi/Savm: 2. Ahmed: 6/193, 256

118 Buhari/Savm: 23. Müslim/Siyam: 32. İbn Mace/Siyam: 20. Darimi/Vudu': 81. Ahmed: 1/445, 6/40, 42, 59

وَعَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُقَبِّلُ الصَّائِمُ فَقَالَ لَهُ: سَلْ هَذِهِ لِأُمِّ سَلَمَةَ فَأَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُ ذَلِكَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ قَدْ غَفَرَ اللهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَاتَأَخَّرَ فَقَالَ لَهُ: أَمَا وَاللهِ إِنِّي لَأَتْقَاكُمْ للهِوَأَخْشَاكُمْ لَهُ.

Ömer b. Ebi Seleme (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sordu: "Ya Rasulallah! Oruçlu kimse (eşini) öpebilir mi?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Bunu Ümmü Seleme'den sor" diye buyurdu. O da ona Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in öyle yaptığını haber verdi. Bunun üzerine adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Şüphesiz Cenab-ı Hakk senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlamıştır." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Ama Allah (celle celaluhu)'ya yemin ederim ki, ben sizden daha çok Allah (celle celaluhu)'dan korkan ve daha çok O'na saygı duyup sakınan biriyim." buyurdu.[119]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَجُلاً سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمُبَاشَرَةِ لِلصَّائِمِ فَرَخَّصَ لَهُ وَأَتَاهُ آخَرُ فَنَهَاهُ عَنْهاَ فَإِذَا الَّذِي رَخَّصَ لَهُ شَيْخٌ وَإِذَا الَّذِي نَهَاهُ شَابٌّ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, oruçlu iken mübaşeret (tenini eşinin tenine dokundurmak) tan sordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona ruhsat verdi. Bir başkası gelip aynı şeyi sordu, ona ruhsat vermeyip menetti. Ruhsat verdiği adam yaşlı idi, menettiği adam ise genç idi."[120]

119 Müslim/Siyam: 74, 79. Ahmed: 6/67, 122

120 Ebu Davud/Savm: 35. İbn Mace/Siyam: 20

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İmam Ebu Hanife, oruçlunun tenini eşinin tenine dokundurmasını, sarmaş-dolaş olmalarını ve el sıkışmalarını mekruh saymıştır. Çünkü ona göre, bu gibi davranışlar fesada, orucu bozmaya yol açar. Diğer imamlara göre, öpmek, teni tene dokundurmak fahiş biçimde olmadığı ve şehveti tahrik etmediği takdirde sakıncalı değildir.[121]

Şafiîler'e göre: Mezhebin görüşünü bundan önceki bölümde belirtmiş bulunuyoruz.

Hanbeliler'e göre: Öperken veya tenini eşinin tenine dokundururken meni veya mezi gelirse, orucu bozulur ve kazası gerekir. Bu iki sıvı akmadığı takdirde oruç bozulmaz.

İmam Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafii'ye göre, meziden dolayı oruç bozulmaz ve o bakımdan kazası da gerekmez.[122]

Malikiler'e göre: İmam Malik, Ramazan'da oruçlunun kendi eşini öpmesini ve tenini onun tenine dokundurmasını hoş karşılamamıştır. Çünkü ona göre, böyle bir durumda inzal vaki olursa, hem kaza, hem de kefaret gerekir.

Ancak Sahnûn'un da belirttiği gibi, mücerred öpmek ve teni tene dokundurmak, meni dışarı çıkmadığı takdirde orucu bozmaz ve kazası gerekmez. Mezi çıkarsa, istihbaben onun kaza edilmesi söz konusudur.[123]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

117, 118, 119 nolu hadisler sahihtir ve delil olarak sayılmaya elverişlidir. O bakımdan müctehidlerin çoğu bu üç hadisle çıkarım ve delil olarak göstermişlerdir.

120 nolu Ebu Hureyre hadisi hakkında Ebu Davud ve Münzirî susup

121 Mecmau'l Enhur: 1/248. Haşiyetü't-Tahtavi: 372

122 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhu'l-Kebir: 3/39

123 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/195 den özetlenerek.

bir şey dememiştir. Hafız İbn Hacer de bu hadisi konu edinirken görüşünü belirtmemiştir. İsnadında Ebu'l-Anhes b. Ubeyd bulunuyor ki onun hakkında bir tespit ortaya koymamışlardır. Bazı muhaddisler bu isim üzerinde birtakım şüpheler ortaya koymuşlarsa da Zehebî, Mizan'da bu isme yer vermemiştir. et-Takrîb'de bu zatın makbul olduğu belirtilmiştir.[124]

Aynı hadisi İbn Mace, İbn Abbas hadisi olarak tahric etmiş ve merfu olduğunu açıklamamıştır. Beyhaki ise Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan merfuan rivayet etmiştir. Buna benzer bir rivayeti İmam Ahmed, Abdullah b. Amr'dan rivayet etmiştir.

Ebu Cafer Tahavî ise, oruçlu iken eşini öpen kimsenin orucunun bozulacağına ve kendisine kaza gerekeceğine dair dokuz rivayete yer verdikten sonra orucu bozmayacağına ve kaza da gerektirmeyeceğine dair kırka yakın rivayeti toplayıp sıralamıştır. Böylece oruçlunun, inzal vaki olmaksızın öpmesinde ve tenini eşinin tenine sürmesinde bir sakınca bulunmadığı; aşırı olduğu takdirde kerahetin söz konusu olacağı hükmü ağırlık kazanmış bulunuyor.[125]

Bu babda birçok zayıf rivayet bulunuyor ki, onları buraya nakletmeye gerek görmedim.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Oruçlu kimsenin eşini öpmesi, tenini onun tenine dokundurması mekruhtur. Bu, İmam Ebu Hanife'nin görüşüdür. İmameyne göre, mekruh değildir.

2. Bu gibi davranışlar fahiş biçimde olursa kerahet vardır, çünkü cinsel temasa yol açar.

3. Bu gibi davranışlar orucu bozmasa bile terki evladır. Bu İmam Şafiî'nin görüşüdür.

---

124 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/237

125 Ebu Cafer et-Tahavi/Şerhu Meani'l-Asar: 2/88-96

4. Şehveti tahrik eden öpme ve mübaşeret tahrimen mekruhtur. Bu, Şafiîler'in ictihadıdır.

5. Öperken veya mübaşerette bulunurken meni veya mezi akarsa, oruç bozulur ve sadece kazası gerekir. Bu, Hanbeliler'in görüş ve ictihadıdır. Diğer mezheplere göre, mezinin akması orucu bozmaz.

6. Sözü edilen iki sıvı akmadığı takdirde oruç bozulmaz. Bu, bütün imamların ittifak ettiği bir hükümdür.

7. Ramazan'da bu gibi davranışlarda bulunmak pek doğru değildir ve hoş karşılanmaz. Bu, İmam Malik'in görüşüdür.

8. Ramazan'da öperken veya teni tene dokundururken meni akarsa, hem kaza, hem de kefaret gerekir. Bu, İmam Malik'in görüşüdür.

9. Mücerred öpmek ve mübaşerette bulunmak orucu bozmaz ve kaza etmeyi de gerektirmez. Bu, bütün imamların görüş ve ictihadıdır. Malikiler'den Sahnûn da aynı görüşü izhar etmiştir.

ORUÇLU KİMSENİN CÜNÜP OLARAK SABAHLAMASI

Şüphesiz fecr doğuncaya kadar birtakım ruhsatlar vardır, onları işlemekte bir sakınca yoktur. Akşam iftarından sonra yeme, içme ve cinsel temasta bulunma konuları bu cümledendir. Bir de sahur yedikten sonra uyur ve fecr doğmadan önce veya sonra ihtilam olmuş bir halde uyanan kimse söz konusudur. Bu, ister fecrden önce, ister sonra ihtilam olsun, uyku halinde vuku bulduğu için oruca hiçbir zararı yoktur. Çünkü bütünüyle iradesi dışında cereyan etmiş bulunuyor.

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَجُلاً قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ تُدْرِكُنِي الصَّلاَةُ وَأَنَا جُنُبٌ فَأَصُومُ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى للهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَأَنَا تُدْرِكُنِي الصَّلاَةَ وَأَنَا جُنُبٌ فَأَصُومُ. فَقَالَ: لَسْتَ مِثْلَنَا يَا رَسُولَ اللهِ قَدْ غَفَرَ اللهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ. فَقَالَ: وَاللهِ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَخْشَاكُمْ للهِ وَأَعْلَمَكُمْ بِمَا أَتَّقِي.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallalllahu aleyhi ve sellem)'e sordu: "(Sabah) namazı vakti girer de ben de cünüp bulunursam, o takdirde oruç tutayım mı?" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "Ben de cünüp olduğum bir halde (sabah) namazı vakti giriyor ve ben oruç tutuyorum." Adam bu defa şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Sen bizim gibi değilsin; Cenab-ı Hak senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle dedi: "Allah (celle celaluhu)'a and olsun ki, sizden daha çok Allah (celle celaluhu)'dan saygı ile korkmakta olduğumu ve nelerden sakınmamı sizden daha iyi bildiğimi ummaktayım."[126]

126 Müslim/Siyam: 79. Ahmed. Ebu Davud

وَعَنْ عَائِشَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ جِمَاعٍ غَيْرِ اِحْتِلاَمٍ ثُمَّ يَصُومُ فِي رَمَضَانَ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anh)'in, Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'den yaptığı rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihtilam değil de cinsel temasta bulunduğu için cünüp olarak sabahlardı ve sonra Ramazan orucunu tutardı."[127]

وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ الله صَلَّ لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصْبِحُ جُنُبًا مِنْ جِمَاعٍ لاَ حُلُمٍ ثُمَّ لاَ يُفْطِرَوَلاَيَقْضِى.

Yine Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihtilam olarak değil, cinsel temasta bulunduğu için cünüp olarak sabahladı ve o gün iftar etmedi (oruç tuttu) sonra da kaza etmedi."[128] Çünkü temas fecrden önce yapılmıştır.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ramazan'da kişi cünüp olarak sabahlarsa, onun orucu tamdır. Ashab-ı Kiram'dan bu konuda daha çok söz sahibi olanların hepsi de bu hususta görüş birliği içinde olmuştur: Hz. Ali, İbn Mes'ud, Zeyd b. Sabit, Ebu Derda, Ebu Zer, İbn Abbas, İbn Ömer ve Muaz b. Cebel bu cümlede yer alanlardandır.

Zira Cenab-ı Hakk Kur'an-ı Kerim'de bu konuda şöyle buyurmaktadır:

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ اِلٰى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ اَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ

127 Buhari/Savm: 25. Müslim/Siyam: 78. 80. Nesai/Taharet: 122. İbn Mace/Siyam: 27. Taberani/Siyam: 10. 12. Ahmed: 1/243. 6/36, 183, 216

128 Buhari/Savm: 25. Müslim/Siyam: 75. 77. Ahmed: 6/308, 312

فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى الَّيْلِ وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ اٰيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ

"Ramazan'da oruç (tuttuğunuz günlerin) gecesi kadınlarınıza cinsel yaklaşmada bulunmanız size helal kılındı. Onlar sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesiniz. Allah, kendinize olan güveni kötüye kullanacağınızı biliyordu. (Bu hususta) tevbenizi kabul etti, sizi bağışladı. Artık (geceleri) onlara yaklaşın ve Allah'ın size yazıp takdir ettiğini dinleyin, fecrde beyaz iplik siyah iplikten size seçilinceye (gündüzün aydınlığı gecenin karanlığından sıyrılıp ayrılıncaya) kadar yeyin, için sonra da orucu geceye kadar tamamlayın."[129]

Böylece Cenab-ı Hak Ramazan gecelerinde fecr doğuncaya kadar cimayı (cinsel yaklaşmayı) helal kılmış bulunuyor. O bakımdan cinsel temas gecenin sonuna doğru yapılır ve adam da fecr doğduktan sonraya kadar cünüp kalırsa, onun bu cünüplüğü oruca zarar vermez.[130]

Şafiîler'e göre: Fecr doğuncaya kadar yeme, içme ve cinsel temasta bulunma helal kılınmıştır. O bakımdan ağzında yemek bulunduğu halde fecr doğarsa, onu hemen ağzından atıverir ve cinsel temas halinde ise, zekerini hemen çekiverirse orucuna bir halel gelmez ve devam eder. Ama bu vaziyette az bir süre bile dursa, orucu bozulur.[131]

Böylece sözü edilen konuda Hanefiler'le Şafiîler arasında farklı bir ictihad olmamıştır.

---

129 Bakara suresi: 187

130 Kasani/Bedayiu's-Sanayi': 2/92'den özetlenerek.

131 El-Gamravi/es-Siracü'l-Vehhac: 141

Hanbeliler'e göre: Bu konuda yukarıdaki hadislerle çıkarım da bulunup geceleyin cinsel temasta bulunan ve yıkanmayıp cünüp olarak sabahlayan, yani fecr doğduğu halde bu vaziyette olan kimse oruca devam eder.

Nitekim diğer üç mezhebin de ictihadı bu doğrultudadır.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh) o kimsenin bu vaziyette orucu bozulmuş sayılır demişse de, bu, önceleri iftardan sonra uyuyup fecr doğmadan önce kalkanlara artık yeme, içme ve cinsel temasın yasak olduğu dönemle ilgilidir ve Bakara suresinin 187. ayeti inince bu hüküm kaldırılmış oldu. O bakımdan Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadis mensuhtur, yani hükmü kaldırılmıştır.[132]

Malikiler'e göre: İmam Malik'in de ictihadı diğer imamlarınkinden farksızdır. Cünüp olarak sabahlayan kimsenin orucu tamamdır, devam etmesi gerekir, demiştir.[133]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

126, 127, 128 nolu hadisler sahihtir. O bakımdan ictihada salih görülmüş ve müctehidler bunlarla çıkarım ve delil olarak göstermişlerdir.

Her üç hadisten çıkarılan sonuç şudur: Kim, ister ihtilamdan, isterse cinsel temastan dolayı cünüp olur da fecr doğuncaya kadar yıkanmazsa, bu onun orucuna bir zarar vermez. Cumhurun da görüşü budur. Nevevi de icmanın bunun üzerinde karar kıldığına dikkat çekmiştir. İbn Dakik el-Id de bunun icma veya icma gibi bir durum arz ettiğini belirtmiştir.[134]

Ancak az yukarıda da kısmen değindiğimiz gibi, Buhari ve Müslim'in Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, Rasulullah Efendimiz'in şöyle buyurduğu tespit edilmiştir: "Cünüp olarak sabahlayan kimse için artık oruç yoktur."[135] Aynı hadis şu lafızla da rivayet edilmiştir: "Kime cünüp olduğu halde fecr erişirse (yani kim cünüp olarak fecre ulaşırsa) artık o oruç

132 İbn Kudame/El-Muğni: 3/75, 76'dan özetlenerek.

133 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/206

134 İbn Dakik El-Îd/lhkamü'l-Ahkam Umdetü'l-Ahkam: 2/210

135 Buhari/Savm: 22, 35. Müslim/Siyam: 75, 78, 80

tutmasın."

Aslında bu hadisin hükmü kaldırılmıştır. Ne var ki Tabiinden bazı kimseler bununla amel etmeyi uygun görmüşlerdir.

Bu hadisi ayrıca İbn Münzir Tavus'dan naklen rivayet etmişse de Hafız İbn Hacer bunun sahih olmadığını belirtmiş ve neden olarak da şunu göstermiştir: "Çünkü İbn Münzir bunu doğrudan Tavus'tan değil, Ebu'l-Mihezzim tarikiyle rivayet etmiştir ki, bu zat zayıftır. Zehebi bu ravinin asıl adının Yezid b. Süfyan olduğunu belirterek şu bilgiyi vermiştir: "İbn Main onun zayıf olduğunu, Nesai'nin ise onun metruk olduğunu söylemiştir. Şu'be diyor ki: "Ebui-Muhezzim'i gördüm, o öyle bir kimsedir ki, bir dirhem verilse bir hadis uydurmaktan çekinmezdi."[136]

İbn Dakik bu konuyu açıklarken şu bilgiyi veriyor: "Cenab-ı Hak,

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ اِلٰى نِسَائِكُمْ

"Ramazanda oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza cinsel yaklaşmada bulunmanız size helal kılındı" buyurmaktadır. Bu, oruç gecelerinde cinsel temasın mutlaka mübah olduğunu gerektiren bir hüküm ifade etmektedir. Bu cümleden olarak fecrin doğmasına yakın vakitte -ki, o süreye gusletmeyi sığdırmak mümkün olmaz- ayetin iktizası gereği cinsel temasta bulunmak da mübahtır ve zaruri olarak da cünüp olarak sabah vaktine girilmiş olunur. Zira bir şeyin sebebinin mübah sayılması, o şeyin de mübah olması demektir."[137]

Böylece belirtilen durumda olan kimsenin orucu bozulmuyor ve ileride kazayı gerektirmiyor.

Şevkani diyor ki: "Bu görüş ve ictihadı, adamın Hz. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e: Cenab-ı Hak senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir" sözü kuvvetlendirmekte ve bu olayın, Hudeybiyye sene-

136 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/426, 9701 nolu Yezid.

137 İbn Dakik El-Îd/ Ahkamü'l-Ahkam Umdetü'l-Ahkam: 2/211

sinde inen yukarıdaki ayetten sonra meydana geldiğine delalet etmektedir. Orucun farz kılınmasının başlangıç tarihi ise, hicri ikinci yıldır. Hudeybiye Antlaşması ise, hicri altıncı yılda meydana gelmiştir."[138]

Netice olarak konu şöyle özetlenip açıklanabilir: Hicri ikinci yılda oruç farz kılındığında, akşamdan sonra uyuyuncaya kadar cinsel temas mübah idi. Uyuduktan sonra fecr doğmadan uyanılsa bile artık buna ruhsat yoktu. Bu durum müminlere sıkıntı veriyor ve bir kısmı nefsine hakim olamıyordu. Sonra Cenab-ı Hak o hükmü Bakara suresi 187. ayetle kaldırdı ve fecr doğuncaya kadar cinsel temasa ruhsat verdi. Böylece Ebu Hureyre hadisi bu ilk olayla ilgili bulunuyor ve Hz. Aişe (radıyallahu anha) ile Hz. Ümmü Seleme (radıyallahu anha) hadisleri bu ayet indikten sonraki dönemle ilgili bulunuyor. O bakımdan Ebu Hureyre (radıyallahu anh) hadisinin neshedildiği kesinlik arz ediyor. Allah daha iyisini bilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ramazan ayında geceleyin ihtilam olup uyandığında fecrin doğmuş olduğunu gören kimsenin oruca devam etmesi gerekir. Çünkü bu hal oruca engel değildir.

2. Bunun gibi gündüzleyin uyuduğunda ihtilam olan oruçlunun da orucu bozulmuş olmaz; çünkü bu olay onun iradesi dışında cereyan etmiştir.

3. Ramazan gecesi cinsel temasta bulunup o vaziyette uyuyan veya uyumayan ve fecr doğduktan sonra kalkan kimsenin de orucu bozulmuş olmaz. Çünkü cinsel teması fecrden önce mübah sayılan bir süre içinde yapmış bulunuyor.

4. Fecr doğmadan az önce bir şey yerken veya içerken ya da cinsel temasta bulunurken fecr doğarsa, o takdirde ağzındakini yutmayıp dışarı atması ve cinsel teması kesip zekerini dışarı çekmesi gerekir. Aksi halde orucu bozulur.

138 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/239

RAMAZAN'DA ORUCUNU CİNSEL TEMASTA BULUNMAK SURETİYLE BOZAN KİMSEYE KEFARET GEREKİR Mİ?

Şüphesiz Ramazan'da niyet edilip tutulmakta olan orucu zaruri bir sebep yokken bile bile bozmak haramdır ve günahtır. O bakımdan bu sınırı aşan kimseye hem kaza, hem de kefaret gerekir ki, bu bir bakıma bir cezadır.

Ancak oruçlunun orucunu bir şey yemek veya içmek suretiyle bozması ile cinsel temasta bulunmak suretiyle bozması aynı şey midir? Bu hususta müctehid imamların görüş, tespit ve ictihadları farklıdır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: هَلَكْتُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ: وَمَا أَهْلَكَكَ ؟ قَالَ: وَقَعْتُ عَلَى اِمْرَأَتِي فِي رَمَضَانَ قَالَ: هَلْ تَجِدُ مَا تَعْتِقُ رَقَبَةً ؟ قَالَ لاَ قَالَ: فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ: فَهَلْ تَجِدُ مَا تُطْعِمُ سِتِّينَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ؟ قَالَ لاَ مِسْكِينًا؟ قَالَ لاَ قَالَ: ثُمَّ جَلَسَ فَأَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ قَالَتْ: تَصَدَّقْ بِهَذَا قَالَ: فَهَلْ عَلَى أَفْقَرَ مِنَّا؟ فَمَا بَيْنَ لاَبَتَيْهَا أَهْلُ بَيْتٍ أَحْوَجُ إِلَيْهِ مِنَّا فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ وَقَالَ: اِذْهَبْ فَأَطْعِمْهُ أَهْلَكَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dedi ki: 'Ya Rasulallah! Helak oldum.' Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Seni helak eden şey nedir?" diye sorunca, o şu cevabı verdi: "Ramazan'da eşimle cinsel temasta bulundum."

Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona sordu: "Bir köle azad etme imkanın var mı?" O da: "Hayır" dedi. Efendimiz ona: "Peki iki ay üst üste oruç tutabilir misin?" diye sordu. O da: "Hayır, tutamam", dedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu defa ona: "Altmış miskini yedirecek imkanın var mı?" diye sordu. O da: "Hayır yoktur" diye cevap verdi. Sonra o adam oturdu. Derken Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bir zembil hurma getirildi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o adama: "Bunu al da tasadduk et (orucun kefareti olarak dağıt)" buyurdu. Adam: 'Ya Rasulallah! Benden fakiri var mıdır? Şu iki kara taş (tepe) arasında bizim aileden daha muhtaç bir aile bulunuyor mu?" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ön dişleri görünecek şekilde güldü ve şöyle buyurdu: "Bu zembili al da çoluk-çocuğuna yedir."[139]

وَفِي لَفْظِ ابْنِ مَاجه قَالَ أَعْتِقْ رَقَبَةً قَالَ: لاَأَجِدُهَا قَالَ: صُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ: لاَ أُطِيقُ قَالَ: أَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِينًا.

İbn Mace ise bu hadisin son kısmını şu lafızla rivayet etmiştir: "Bir köle azad et" Adam: "Köle bulamıyorum" dedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Öyleyse üst üste iki ay oruç tut" buyurdu. Adam: "Buna gücüm yetmez" dedi. Rasulullah Efendimiz: "Altmış miskini doyur" buyurdu."

Şüphesiz bu anlatımda kuvvetli bir tertip söz konusudur.

وَلِاِبْنِ مَاجَ هوَأَبِي دَاوُدُ فِي رِوَايَةٍ وَصُمْ يَوْمًا مَكَانَهُ.

Yine İbn Mace ile Ebu Davud'un bir diğer rivayetinde, hadisin son bölümü şu lafızla rivayet edilmiştir: "Onun yerine bir gün oruç tut."

وَفِي لَفْظٍ لِلدَّرَ قُطْنِيِّ فِيهِ فَقَالَ: هَلَكْتُ وَأَهْلَكْتُ فَقَالَ: مَا أَهْلَكَكَ ؟ قَالَ: وَقَعْتَ عَلَى أَهْلِي.

139 Buhari/Savm: 30. Nefakat: 13, Edeb: 68, 95, Kefaret: 2, 4. Müslim/Siyam: 91. Ebu Davud/Savm: 19. Taberani/Siyam: 28, 29. Ahmed: 2/208, 241, 281, 516

Darekutni ise şöyle rivayet etmiştir: "Ya Rasulallah! Hem helak oldum, hem de helak ettim." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Seni helak eden nedir?" diye sorunca, o : "Eşimle cinsel temasta bulundum" diye cevap verdi."

Bu anlatımın zahirinden, adamın eşiyle, kadın rıza göstermediği halde zorlayarak temasta bulunduğu anlaşılıyor.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ramazan'da oruçlu bulunan kimse eşiyle cinsel temasta bulunur, yani iki sünnet yeri birleşirse hem kaza, hem de kefaret gerekir. Adam bunu zorlanmadan, hataen işlemeden ve unutmadan bilerek yaptığı takdirde orucu bozulur ve belirtilen kefareti yerine getirmesi vacip olur. Eşinin adamı zorlamak suretiyle cinsel temasta bulunmasını sağlarsa, yine de adama hem kaza, hem de kefaret gerekir. Çünkü cinsel temas ancak penisin sertleşmesi ve zevk duyulmasıyla gerçekleşir. Bu da adamın arzusuyla temasta bulunduğuna delil sayılır.

Ama kadın istemediği halde adam zorla onunla temasta bulunursa, adama kaza ve kefaret, kadına da sadece kaza gerekir.

Adam kendi arzusuyla bile bile Razamân'da eşiyle cinsel temasta bulunduktan sonra hastalanır da bu hastalığı oruca mani teşkil edecek derecede olursa, adamın üzerinden kefaret vecibesi kalkar.

Adam aynı günde birkaç defa temasta bulunursa, hepsi için bir kefaret yeterli olur. Ancak birinci temastan sonra kefaret öder ve sonra yine temasta bulunursa, o takdirde bu ikinci temas için de kefaret ödemesi gerekir.

İki Ramazan'da birer defa cinsel temasta bulunur ve birinci Ramazan'daki temasından dolayı kefaret vermemiş olursa, kendisine iki kefaret gerekir. İmam Muhammed'e ve meşayihin çoğuna göre, bir kefaret yeterli olur. Sahih olan da bu görüş ve ictihattır.[140]

140 Mecmau'l-Enhur Şerhü Mülteka'l-Ebhur: 1/240

Hanefiler'e göre: Ramazan'da eşiyle cinsel temasta bulunan kimseye kefaret gerekmesi için fecr doğmadan önce oruca niyet etmesi şarttır. Aksi halde yalnız kaza gerekir. Aynı zamanda cinsel temastan sonra iftarı mübah kılacak hastalık ve yolculuk gibi bir sebebin ortaya çıkmaması şarttır. Aksi halde yalnız kaza gerekir.[141]

Şafiîler'e göre: Ramazan'da bozulan oruçtan dolayı kaza ve kefareti gerektiren tek sebep cima, yani cinsel temastır. Bunun da on dört şartı vardır. O şartların gerçekleşmesi söz konusudur. Şöyle ki:

1- Geceden niyet getirmiş olması, yani fecr doğmadan önce o günkü oruca niyet etmesi şarttır. Aksi halde yalnız kaza etmesi gerekir.

2- Cinsel teması bilerek kendi arzusuyla yapması,

Unutarak yaparsa, orucu bozulmaz ve o bakımdan kaza ve kefaret de gerekmez.

3- Kendi irade ve ihtiyarıyla o fiili işlemesi,

Tehdit edilip zorlanarak temasta bulunursa, orucu bozulmaz.

4- Oruçlu halde cinsel temasta bulunmanın haram olduğunu bilmesi,

Eğer İslam'a yeni girmiş bulunuyor veya din alimlerinden çok uzak yerde yaşıyorsa, o takdirde konuyu bilmediğinden dolayı kendisine ne kaza, ne de kefaret gerekir. Çünkü bu durumda orucu bozulmamış kabul edilir.

5- Cinsel temasın Ramazan ayında meydana gelmesi

Şayet nafile veya adak ya da kaza orucu tutarken cinsel temasta bulunursa, orucu bozulur, sadece kazası gerekir; kefaret gerekmez.

6- Orucun bozulmasında tek ve müstakil sebep olarak cinsel temasın bulunması, O bakımdan önce orucunu birşey yemek suretiyle bozar, sonra da cinsel temasta bulunursa kefaret gerekmez.

141 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/560

7- Cinsel temastan dolayı günahkar olacak yaşta olması,

O bakımdan ramazanda henüz ergen olmamış temyiz çağındaki bir çocuğun oruçlu iken cinsel temasta bulunmasından dolayı kefaret gerekmez. Aynı zamanda adam yolculuk halinde olur ve oruca niyet getirerek sabahlar, sonra da iftar vakti girmeden cinsel temasta bulunursa, kendisine kefaret gerekmez.

8- Orucunun sıhhatine tam inanmış bulunması,

Bu nedenle unutarak orucunu yedikten sonra bu fiilinin orucu bozduğunu zanneder ve o sebeple cinsel temasta bulunursa, yine kefaret gerekmez.

9- Cinsel temastan sonra cinnet getirmemesi,

Şayet cinnet getirirse, artık kendisine kefaret gerekmez.

10- Kendi nefsiyle bu fiile teşebbüs etmesi, bakımdan uyuduğu bir sırada eşi gelip onunla cinsel temasta bulunursa, keza kefaret gerekmez.

11- Hata yoluyla cinsel temasta bulunmaması,

Gecenin henüz devam ettiğini, fecrin doğmadığını sanıp cinsel temasta bulunduktan sonra gecenin bittiğini, fecrin doğduğunu farkederse, o takdirde kefaret gerekmez.

12- Cinsel temasın, penisin baş kısmının, baş kısmı kesikse o miktarın ferce girmiş olması,

Belirtilen miktar ferce girmezse veya sadece baş kısmın ucu hafif temas kurarsa, orucu bozulmaz ve dolayısıyla kaza ve kefaret gerekmez.

13- Cinsel temasın fere veya dübürden gerçekleşmesi,

Mücerred penisin kadının bacaklarına veya karın nahiyesine dokunmakla inzal vaki olursa sadece kaza gerekir.

14- Cinsel temasta fail olması, meful olmaması,

O bakımdan eşiyle cinsel temasa teşebbüs eden adama kefaret gere-

kir, eşine gerekmez.[142]

Hanbeliler'e göre: Kaza ve kefareti iki şey gerektirir: Birincisi, Ramazan'da gündüzleyin, cinsel temasta bulunmak; ikincisi oruçlu olmak veya vücuben imsak etmiş durumda olmak.

Böylece cinsel teması ister diri, ister ölü, ister akıllı, ister mecnune, isterse behime ile yapmış olsun fark etmez. Aynı zamanda ister bu fiili kasden, ister unutarak, ister bilmeyerek, ister bilerek yapsın yine fark etmez. Kendi ihtiyarıyla veya zorlanarak, ya da hataen yapmış olsun yine de kefaret gerekir.

Bu mezhebin delili ise, Ramazan'da cinsel temasta bulunanlara Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in temasta bulundukları vakit ne halde bulunduklarını sormaksızın hem kaza, hem de kefaret gerektiğini buyurmasıdır.

Cinsel temasta bulunurken fecr doğarsa, penisi çekse bile hem kaza hem de kefaret gerekir. Kadın da isteyerek, hükmünü bilerek, oruçlu olduğunu unutmayarak cinsel temasa rıza göstermişse, ona da hem kaza, hem de kefaret gerekir.

Ramazan'da gündüzleyin oruçlu olduğu halde cinsel temasta bulunur ve aynı gün iftarı mübah kılacak bir hastalığa yakalanırsa, bu hal ondan kefareti düşürmez. Bunun gibi adam cinsel temasta bulunduktan sonra sefere çıkar veya hapse girer; kadın temastan sonra ayhali olursa yine de kefaret düşmez.[143]

Malikiler'e göre: Orucu bozan şeylerden dolayı hem kaza, hem de kefaret gerekir, Şöyle ki:

1. Guslü gerektiren cinsel temas
2. Kasden bilerek bir şey yemek veya içmek

142 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/561

143 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/562

3. Tabii menfezlerden bir şeyin içeri girmesi

4. Mücerred şehvetle karısına bakıp veya eliyle dokunup inzal vaki olması

5. İstimnada bulunması bu cümledendir; yani bunlardan birini yaptığı takdirde hem kaza, hem de kefaret gerekir.[144]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

139 nolu Ebu Hureyre hadisi sahihtir ve ihticaca salihtir. O bakımdan mezhep imamlarının hepsi bu hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur.

Aynı konu değişik lafızla Darekutni'nin yaptığı rivayette Mualla b. Mensur'un, İbn Uyeyne'den yaptığı rivayette teferrüd ettiği söz konusudur. Beyhaki ise, Hakim in Mualla b. Mensur'un kitabına baktığı ve "Helak oldum ve helak ettim" sözüne rastlamadığını söylemiştir.[145]

O bakımdan müctehidlerin bir kısmı Darekutni'nin bu rivayetini delil saymamışlardır. Başta İmam Ahmed olmak üzere fakihlerden bir kısmı, cinsel temasta sadece erkeğe kefaret gerekir demişlerdir. Oysa Darekutni'nin rivayetindeki "helektü ve ehlektü" yani "hem helak oldum, hem de helak ettim" sözü, kefaretin aynı zamanda kadına da gerektiğine işarettir. Ne var ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o adama kefaretten söz ederken sadece onu muhatap ve yükümlü görmüş, eşine de kefaret gerekir dememiştir. Müctehidlerin bir kısmı bu inceliği dikkate alarak, kadına kefaret gerekmediğini çıkarım yapmışlardır.

Sonra adamın "helak oldum" demesi, bu fiili bilerek kasden yaptığını göstermektedir. Çünkü helak, isyandan yana bir mecazdır. O bakımdan unutarak cinsel temasta bulunana kefaretin gerekmeyeceğini, Hanbeliler dışındaki fakihler belirtmişlerdir. Cumhur da aynı görüştedir. Malikiler'den bazısı da bu konuda Hanbeliler gibi ictihatta bulunmuştur.

144 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/198, 199'dan özetlenerek

145 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/240

Ebu Hureyre rivayetinde "Eşimle cinsel temasta bulundum" ifadesi kullanılırken, bazı rivayetlerde bunun yerine "Ramazanda bir adam orucunu bozdu" lâfzı kullanılmıştır. Hanefiler bu ikinci şıkkı dikkate alarak, Ramazan orucu kasten ne ile bozulursa bozulsun hem kazayı, hem de kefareti gerektirir demişlerdir. Diğer müctehidlerden önemli bir kısmı, sadece cinsel temastan dolayı kefaret gerekeceğini söylemişlerdir ki, İmam Şafiî, İmam Ahmed b. Hanbel başta gelenlerdendir.

Hadiste köle azad etme konusunda Rasulullah Efendimiz'in "rakabe" kelimesi kullanmasını mutlak anlama alan İmam Ebu Hanife, azad edilecek kölenin kafir de olabileceğini belirtmiştir. Diğer müctehidler ona cevapla şöyle demişlerdir: "Burada mutlak mukayyed üzerine hamledilir, katil kefaretinde olduğu gibi, mutlak anlamda ele alınıp hükme bağlanmaz. Cumhur da aynı görüştedir.[146]

"Altmış miskin" sözü üzerinde duran ilim adamlarından İbn Dakik el-iyd diyor ki, burada itam kelimesi altmışa izafe etmiştir. O bakımdan kefaretin altmış fakire dağıtılması söz konusudur. Bir kimse mesela altı miskine her gün altı kefaret vermek suretiyle on günde tamamlasa, altmış fakir ve miskine vermiş olmaz. Cumhur da aynı görüştedir.[147]

Sonra hadisin zahiri kefaretin sıralanan tertibe göre gerçekleştirilmesine delalet etmektedir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) biri bulunmadığı takdirde ikincisiyle emretmiştir. Bu da tertibin lüzumunu göstermek içindir. Hem (fa) harfiyle bildirilmesi de ayrı bir delalet olarak kendini gösteriyor. Cumhur da bu görüştedir.

Ancak konuyla ilgili rivayetlerin tamamı dikkate alınınca, hem tahyire, hem de tertibe delalet bulunduğu görülür. Ne var ki, tertibe delalet eden rivayetler daha çoktur ve o bakımdan ağırlık kazanmıştır.

146 Neylü'l-Evtar: 4/241

147 Ahkamü'l-Ahkam Umdetü'l-Ahkam: 2/214, 215. sahifeden özetlenerek

Hadiste, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o adama: "Bu zenbili al da çoluk-çocuğuna yedir" buyurması, mali sıkıntı içinde olandan oruç kefaretinin kalkacağına işaret vardır. Zira bu emirle, ileride vaktin müsait, imkanın el verdiği takdirde sana gereken kefareti ödersin işareti mevcut değildir. Bununla beraber İmam Şafii'nin iki görüşünden birinde, "İleride mali imkana erişince bu kefareti ödemesi vacip olur" hükmü yer almaktadır. Cumhurun görüşü ise, aksini iddia edenlerin hilafınadır, yani geçim sıkıntısı içinde olmak, oruç kefaretini iskat etmez; mali imkana kavuşuncaya kadar bekler.

Bazılarına göre ise, "Rasulullah Efendimiz'in o zenbil hurmayı ona verirken "ehline yedir" emrinden maksadın, sana nafakası vacip olmayanlara yedir" demektir. Şüphesiz bu yorumda zorlama vardır. Zira adam benim ailemden fakir var mıdır derken kendi çoluk- çocuğunu kasdetmiş ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de ona, götür de onlara yedir buyurmuştur.

İbn Mace ve Ebu Davud'un rivayetinde: "Onun yerine bir gün oruç tut" emri üzerinde hayli durulmuş ve farklı yorumlar yapılmıştır. Diğer rivayetlerde kefaret söz konusu olduğuna göre, bu, kefaret dışında bir de güne gün kaza etmesinin gereğini vurgulamaktadır.

Hadiste naklettiğimiz bu fazlalık, aynı zamanda Tabiin'den Said b. Müseyyeb'in Mursel'inde zikredilmiş ve Nafi' b. Cübeyr, el- Hasan ve Muhammed b. Kab de bunu nakletmiştir.

Böylece İslam her konuda olduğu gibi, bu konuda da zorluk getirmemiş ve imkanlar nisbetinde ceza-i müeyyide koymuştur. Kefaret ödeyecek imkana sahip olmayan bir adamı mutlaka ona zorlamak elbetteki dinin yüksek hikmetine uymaz. Bununla beraber müctehidlerin farklı ictihadı da bir kolaylık getirmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ramazan'da oruçlu kimse kasden, bilerek cinsel temasta bulunursa, hem günah işlemiş olur, hem de kendisine kaza ve kefaret gerekir.

2. Kadın istemediği halde kocası onunla cinsel temasta bulunursa, kefaret sadece kocasına gerekir.

3. Adam cinsel temasta bulunduktan sonra, oruca engel teşkil edecek bir hastalığa yakalanır veya sefere çıkarsa kefaret sakıt olur.

4. Aynı günde birkaç defa cinsel temasta bulunursa, bir kefaret hepsine kafi gelir. Ancak birinci temastan sonra kefaret ödedikten sonra ikinci defa temasta bulunursa, ikinci bir kefaret ödemesi vacip olur.

5. Fecr doğmadan önce oruca niyet etmez ve öylece gündüze dahil olur ve cinsel temasta bulunursa, sadece kaza gerekir. Buraya kadar sıraladığımız beş maddelik hüküm Hanefîler'e aittir.

6. Oruçlu olduğunu unutarak cinsel temasta bulunur veya yanılarak bu fiili işlerse, orucu bozulmaz ve o bakımdan kaza ve kefaret gerekmez. Bu üç mezhebe göredir. Hanbeliler'e göre, orucu bozulur ve aynı zamanda hem kaza hem de kefaret gerekir.

7. Ramazan'da oruçlu olduğu halde gündüzleyin kasden bilerek bir şey yemek veya içmek de orucu bozar ve hem kaza, hem de kefareti gerekir. Bu Hanefiler'le Malikiler'e göredir.

8. Bunun gibi Ramazan'da gündüzleyin kasten orucunu herhangi bir şey, bir olay ile bozan kimseye de hem kaza, hem kefaret gerekir. Bu da sözü edilen iki mezhebin ictihadıdır.

9. Cinsel temasta bulunurken veya bir şey yerken, içerken fecr doğarsa, Hanbeliler dışında diğer mezheplere göre, derhal içinde bulunduğu fiilden vazgeçmesi gerekir. Aksi halde hem kaza, hem de

kefareti mucip olur.

10. Kefaret gerekmesi için failin ergen, akıl olması ve fiilinin kasde mukarin bulunması şarttır. Ayrıca Şafiîler'e göre kefaretin gerekmesi için 14 şartın gerçekleşmesi söz konusudur ki, bunu onlarla ilgili paragrafta açıklamış bulunuyoruz.

11. Şafiîler'le Hanbeliler'e göre, kefareti gerekli kılan tek fiil, bilerek cinsel temasta bulunmaktır.

12. Hanefiler'le Malikiler'e göre, orucu bozan herhangi bir şey de kefareti gerektirir; yeter ki kasde mukarin olup kişinin iradesiyle gerçekleşmiş bulunsun.

İFTAR ETMEDEN BİRKAÇ GÜNÜN ORUCUNU BİRBİRİNE BAĞLAMAK (SAVM-İ VİSAL)

İslam, ibadeti geniş rahmet olarak getirmiş ve sıkıntıya, zorluğa, nefret ve bıkkınlığa sebep olmayacak ölçüde tutmuştur. Aynı zamanda insanın ruh ve beden sağlığını korumayı insana afiyet sunmayı prensip edinmiştir.

Günde beş vakit namaz fazla vakit olmamakla beraber insanı huzura ve dengeye kavuşturmakta ve günlük hayatımızı düzene sokmaktadır.

Yılda bir ay oruç, hayatı bir bakıma tersine çevirmeyi amaçlamakta ve ileride karşımıza çıkacak olan çok sıkıntılı günlere hazırlanmamızı, irade gücümüzü ortaya koymamızı alıştırmakta ve perhizi gerektiren bir hastalığın zuhurunda, ona dikkat etmemiz için önceden bir tecrübe geçirmemize imkan sağlamaktadır.

Aynı zamanda fecr doğduktan güneş batıncaya kadar kendimizi alışılagelmiş yiyecek, içecek ve benzeri şeylerden alıkoymamız, fazla bir sıkıntı ve meşakkat getirmemekte, üstelik bünyemizdeki fazla yağların erimesine yardımcı olmakta, sindirim sistemimizi dinlendirmekte ve sonra da sosyal hayatımıza renk ve mana katmaktadır.

O bakımdan dinimiz her ibadeti sınırlı tutmuş ve belli kurallara bağlamıştır. Biz kendiliğimizden yeni kurallar koyamayız ve birtakım ilavelerde bulunamayız.

Bunun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) savm-i visali yasaklamış, günah saymıştır.

Bundan maksat iki günü veya birkaç günü iftar etmeksizin birbirine bağlamak suretiyle oruçlu geçirmektir. Şüphesiz böyle bir oruç, şâriin belirlediği hikmetine ters düşmekte ve O'nun ölçü ve kurallarını aşmaktadır.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَي عَنِ الْوِصَالِ فَقَالُوا: إِنَّكَ تَفْعَلُهُ فَقَالَ: إِنِّيَ لَسْتُ كَأَحَدِكُمْ إِنِّي أَظَلُّ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) savm-i visali (iftar etmeksizin bir günün orucunu bir sonraki güne bağlayıp bitiştirmeyi) menetmiştir." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e: "Ya Rasulallah! Siz öyle yapıyorsunuz ya" denilince, Efendimiz onlara şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz ben sizden biriniz gibi değilim. Doğrusu gündüzleyin Rabbim beni hem yediriyor, hem de içiriyor."[148]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالْوِصَالَ فَقِيلَ إِنَّكَ تُوَاصِلُ قَالَ: إِنِّي أَبِيتُ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي فَاكْلُفُوا مِنَ الْعَمَلِ مَا تُطِيقُونَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Visaldan sakının (bir günün orucunu iftar etmeksizin diğer güne bağlamaktan kaçının)" Bunun üzerine kendisine denildi ki: "Ya Rasulullah! Sen visalde bulunuyorsun." Efendimiz onlara şöyle cevap verdi: "Şüphesiz ben sizden biriniz gibi değilim. Gecelediğim zaman Rabbim bana yediriyor ve içiriyor. Artık siz güç yetirebileceğiniz ameli (işlemekte) külfet edinin."[149]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ نَهَاهُمُ النَّبِيُّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْوِصَالِ رَحْمَةً لَهُمْ فَقَالَ إِنَّكَ تُوَاصِلُ فَقَالَ: إِنِّي لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إِنِّي يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي.

148 Buhari/Savm: 49, Temenni: 8. Müslim/Siyam: 59. Ebu Davud/Savm: 24. Darimi/Savm: 14. Taberani/Siyam: 37. Ahmed: 2/23, 112, 261,3/30, 59, 5/363, 6/89, 93

149 Buhari/Savm: 49. Müslim/Siyam: 58. Darimi/Savm: 14. Taberani/Siyam: 38. Ahmed: 2/231,237, 244, 315, 345, 418

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şu haberi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), (mü'minleri) visal (iftar etmeksizin bir günün orucunu ikinci güne bağlamak)tan -onlara olan merhametinden dolayı menetti. Bunun üzerine Ona: "Şüphesiz sen de visalde bulunuyorsun?" dediler. Efendimiz onlara şu cevabı verdi: "Doğrusu ben sizin durumunuz ve oluşunuzda değilim. Şüphesiz ki Rabbim bana yediriyor ve içiriyor."[150]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لاَ تُوَاصِلُوا فَأَيُّكُمْ أَرَادَ أَنْ يُوَاصِلَ فَلْيُوَاصِلْ حَتَّى السَّحَرِ قَالُوا إِنَّكَ تُوَاصِلُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ: لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إِنِّي أَبِيتُ لِي مُطْعِمٌ يُطْعِمُنِي وَسَاقٍ يَسْقِينِي.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittiğini haber vermiştir: "(Oruç konusunda) visal yapmayın. Sizden kim visal yapmak istiyorsa, seher (sahur vaktine veya seher vaktine) kadar visal yapsın."

Bunun üzerine dediler ki: "Ya Rasulallah! Sen visal yapıyorsun ya?" Cevap verdi: "Doğrusu ben sizin durumunuz ve şeklinizde değilim. Geceledigimde bir yedirici bana yediriyor, bir su veren de bana su verip içiriyor."[151]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Visal orucu yasaklanmıştır. İmam Ebu Yusuf bunu, bir günün orucunu iftar etmeksizin ikinci güne bağlamak şeklinde yorumlamıştır. Bazısı ise, bunu gecelerinde iftar etmek kaydıyla bütün seneyi oruçlu geçirmek şeklinde tefsir etmiştir.[152]

Şafiiler'e göre: Bütün bir yılı oruçlu geçirmek mekruhtur. Savm-i visal hakkında biri haram diğeri mekruh olmak üzere İmam Şafii'den iki ayrı

150 Buhari/Savm: 48, 49, 50. Müslim/Siyam: 59, 60

151 Buhari/Savm: 48. Ebu Davud/Savm: 24. Darimi/Savm: 14. Ahmed: 3/8

152 Kasani/Bedayiu's-Sanayii: 2/79

görüş rivayet edilmiştir.

Hanbeliler'e göre: Savm-i visal mekruhtur. Bu mezhep salikleri, savm-i visali, iki veya daha fazla gün arasında iftar etmeyip oruç tutmak şeklinde yorumlamışlardır.

Hanbeliler de Hanefiler gibi, bu konuda yukarıda naklettiğimiz sahih hadisleri çıkarım ve delil olarak göstermişlerdir.[153]

Malikiler'e göre: Savm-i visal haramdır. Bundan maksat, iftar etmeksizin gündüz ve geceyi oruçlu geçirmektir.[154]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

İlgili hadislerin dördü de sahihtir.

Bu babda ayrıca Buhari ve Müslim'in Enes (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayet de konuyu daha da kuvvetlendirmektedir. Şöyle ki: "Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) visali yasakladı ve "Bunu ancak Nasara (Hristiyanlar) yapıyor" buyurdu."

Aynı hadisi Taberani, Said b. Mensur ve Abd b. Humeyd de tahric etmişlerdir ki, isnadının sahih olduğu söylenir. Yine Taberani'nin el-Evsat'ta Ebu Zer (radıyallahu anh)'dan ve Ebu Davud'un ashabdan bir adamdan bu konuda rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, lafzı şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (oruçlu için) hacamat (kan aldırmak) ve muvaseleyi menetti, fakat haram kılmadı."

150 nolu Hz. Aişe (radıyallahu anha) hadisinde "Onlara olan merhametinden dolayı" cümlesi yer almaktadır ki, bu da savm-i visalin haram değil mekruh olduğuna delalet etmektedir. Zira eğer haram olsaydı, artık bu hususta ümmetine merhametten dolayı bu yasağı koyduğu söylenemezdi.

Nitekim Buhari'nin tespitine göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) muvaseleyi menettikten sonra ashabından bir kısmı bu tarz oruca

153 İbn Kudame/El-Muğni: 3/109

154 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/559

pek hevesli bulunuyordu. Derken Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sırf onları bütünüyle bundan vazgeçirmek için onlarla birlikte savm-i visal yaptı bunu bir gün, sonra bir gün daha devam ettirdi. Arkasından hilali gördüler. Bunun üzerine Rasulullah onlara:"Eğer hilal görülmeseydi ben bu orucu biraz daha size artırır (sürdürürdüm)" buyurdu.

Cumhurun da dediği gibi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu suretle onlara, savm-i visalin hiç de kolay olmadığını, bünyeyi fazlasıyla sarsıp zayıf düşürdüğünü göstermiş oldu. Oysa bünyesi kuvvetli, sağlam yapılı müminin zayıf müminden hayırlı olduğu bilinmektedir.

Böylece visalin haram değil de mekruh olduğu ağırlık kazanmıştır. Nitekim Bezzar ve Taberani'nin Semure'den yaptıkları rivayet de bunu pekiştirmektedir. Şöyle ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) visali menetti, ama o azimet (anlamında) değildir."

Abdullah b. Zübeyr'in savm-i visalin cevazına kail olduğu tespit edilmiştir. Ebu Şeybe'nin sahih isnadıyla yapılan rivayette, Abdullah'ın on beş gün muvasele yaptığı belirtilmektedir.[155]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Savm-i visal menedilmiştir, mekruhtur.
2. Güneş batınca iftar etmek kuvvetli sünnettir.
3. Vücudu zayıf düşürmekte mutlaka kerahet vardır.
4. İbadet sıkıntı doğurmak, dünyadan el, eteği çekmek için meşru kılınmamıştır.

155 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/245

İFTAR VE SAHUR ADABI

İslam dini, ibadeti kişilerin arzu ve ihtiyarına bırakmamış, onu birtakım kurallara bağlayarak düzende tutulmasını sağlamıştır. Özellikle farz ve vacip olan ibadetler belli çerçeve içine alınıp sınırları belirlenmiş ve başkasının onlarda bir fazlalık veya noksanlık yapmasına izin ve imkan verilmemiştir.

Sünnet olan ibadetler de birtakım kurallara bağlanıp uygulama yöntemleri tayin edilmiş ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in belirlediği ölçü ve prensiplere bağlı kalanlar büyük ecirlerle müjdelenirken, bağlı kalmayanların muahaza edilecekleri haber verilmiştir. Ancak belirlendiği gibi tam uygulama imkanı olmadığı veya ona engel teşkil edecek bazı hususların ortaya çıkması halinde, kişinin muahaza edilmeyeceği de bir kural olarak ortaya konmuştur.

Oruç konusunda birçok önemli ve uyulması gerekli olan şeyler vardır. Şüphesiz iftar ve sahurun ayrı bir yeri ve anlamı her zaman söz konusudur.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِذَا أَقْبَلَ اللَّيْلُ و وَأَدْبَرَ النَّهَارُ وَغَابَتْ الشَّمْسُ فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçenin şöyle dediği tespit edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den duydum, buyurdu ki: "Gece gelip, gündüz arkasını dönüp gittiğinde ve güneş de ufukta batıp kaybolduğunda, artık oruçlu gerçekten iftar etmiş[156] olur."

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَقُولُ اللهُ عَزَّ وَ جَلَّ: إِنَّ

156 Buhari/Savm: 33, 43, 44. Ebu Davud/Savm: 19, 30. Müslim/Siyam: 51. Tirmizi/Savm: 12. Ahmed: 1/39, 48

أَحَبَّ عِبَادِي إِلَيَّ أَعْجَلُهُمْ فِطْراً.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur; "Aziz ve Celil olan Allah buyuruyor: "Benim kullarımın yanımda en çok sevileni, iftarı acele edenidir."[157]

وَعَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لاَ يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ.

Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İnsanlar iftarı acele ettikleri sürece hep hayır içinde olacaklardır."[158]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُفْطِرُ عَلَي رُطَبَاتٍ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ رُطَبَات فَتَمَرَاتٌ, فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَمَرَاتٌ حَسَا حَسَوَاتٍ مِنْ مَاءٍ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), (akşam) namazını kılmadan önce birkaç yaş hurma ile iftar ederdi. Yaş hurma bulamayınca kuru hurmalarla iftar ederdi. Kuru hurma da bulamayınca birkaç yudum su içerdi."[159]

وَعَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ الضَّبِّيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُفْطِرْ عَلَي تَمْرٍ فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَلْيُفْطِرْ عَلَي مَاءٍ فَإِنَّهُ طَهُورٌ.

Selman b. Amir ed-Dabbiy (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz

157 Tirmizi/Savm: 13. Ahmed: 2/238, 329

158 Ebu Davud/Savm: 31. Ahmed: 2/450

159 Tirmizi/Savm: 10. Ebu Davud/Savm: 21. Ahmed: 3/164

iftar edeceği zaman, hurma ile iftar etsin; onu bulamadığı takdirde su ile iftar etsin; çünkü su temizleyicidir."[160]

وَعَنْ مُعَاذِ بْنِ زُهْرَةَ أَنَّهُ بَلَغَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا أَفْطَرَ قَالَ: اَللّٰهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ.

Muaz b. Zühre'den yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iftar ettiğinde şöyle dua ederdi: "Allah'ım! Senin için oruç tuttum ve senin rızkın üzere iftar ettim."[161]

وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ: لاَ تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَاأَخَّرُوا السُّحُورَ وَعَجَّلُوا لْفِطْرَ.

Ebu Zer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Ümmetim sahuru (vaktin sonuna doğru) geciktirdiği ve iftarı da acele ettiği sürece hayır üzere olacaktır."[162]

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السُّحُورِ بَرَكَةً.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sahura kalkıp (birşeyler) yiyin. Çünkü gerçekten sahurda bereket vardır."[163]

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ

160 Ebu Davud/Savm: 21. Tirmizi/Zekat: 26. Nesai/Savm: 28. İbn Mace/Siyam: 25. Ahmed: 2/17, 18

161 Ebu Davud/Savm: 22

162 Müsned-i Ahmed

163 Nesai/Siyam: 18, 19. İbn Mace/Siyam: 22. Darimi/Savm 9 Ahmed: 2/ 377, 477, 3/32

فَصْلَ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ أَكْلَةُ السَّحَرِ.

Amr b. As (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Bizimle kitap ehlinin orucu arasındaki fasl (ayrım ve alamet), seher vakti (sahur) yemektir."[164]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Oruçluya üç şey müstehabdır: Sahur, sahurun geciktirilmesi, iftarı acele etmek.[165]

Sahur, hem gece kalkıp Allah'ı anmamıza, hem de vücud direncini korumaya yönelik bir sünnettir. Lüzumundan fazla yememek kaydıyla bu sünneti ihya etmekte sayısız faydalar vardır: Bedene ve ömre bereket sağlar, ruha da gıda verilmesine vesile teşkil eder; bünyenin güçten düşmesini önler ve rahat bir oruç tutmamıza yardımcı olur.

Sahuru, şek vaktine girmeyecek kadar geciktirmek de müstehabdır. Şek vakti, fecrin kesinlikle doğup doğmadığı hakkında tereddüt edilen zaman parçasıdır. O bakımdan bulutlu ve sisli günlerde bu hususa çok daha iyi dikkat etmek gerekir. İftarı ise, akşam namazından önce yerine getirmek müstehabdır. Ancak yemek faslının uzun sürmesi endişesi söz konusu ise, o takdirde namazdan önce varsa birkaç hurma veya benzeri tatlı bir şeyle, yoksa üç yudum su ile iftar etmek ve öylece akşam namazını kılıp sonra yemek sofrasına oturmak müstehabdır.

Akşam yemeğinde bu yöntemi uygulamak, mideye de rahat çalışma imkanı verir ve namazdan sonra yenilen yemeğin daha iyi hazmedilmesine yardımcı olur. Ancak mideyi doldurucasına yemek sünnete aykırıdır ve aynı zamanda sağlığa zararlıdır. Onun için Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), mideyi üç bölüm olarak düşünmemizi, bir bölümünü yemeğe, bir bölümünü su ve benzeri meşrubata ayırmak, bir bölümünü ibadet, zikir

164 Müslim/Siyam: 46. Ebu Davud/Savm: 15. Tirmizi/Savm: 17. Nesai/Siyam: 27. Darimi/Savm: 9. Ahmed: 4/197, 202

165 Haşiyetü't-Tahtavi: 373

ve taati rahatlıkla yerine getirmeye ayırmamızı tavsiye buyurmuştur.

İftar ederken şöyle duada bulunmak da sünnettir:

"Allah'ım! Senin için oruç tuttum, Sana iman ettim, ancak sana güvenip dayandım ve Senin rızkınla iftar ettim (orucumu açtım). Ramazan'ın yarınki orucuna niyet ettim. İşlediğim ve işleyeceğim günah, kusur ve hatalarımı bağışla."

Diğer üç mezhebin de bu konudaki tespit ve görüşü Hanefiler'in görüşüne benzer anlamdadır. Onları şöyle özetleyebiliriz:

Oruçluya birtakım şeyleri işlemek müstehabdır:

İftarı acele etmek. Bu da güneşin batma olayı gerçekleştikten hemen sonradır. İftarı namazdan önce yapmak da istihbab kapsamına girer.

İftarı hurma ile, yoksa tatlı bir madde ile, o yoksa su ile tek sayıya dikkat ederek yapmak,

İftardan hemen sonra me'sur dualarla Allah (celle celaluhu)'ya yönelip dilekte bulunmak,

İftardan sonra daha çok şu duayı yapmak: "Allah'ım! Senin (rızan) için oruç tuttum; Senin rızkınla iftar ettim; Sana güvenip dayandım; ve ancak Sana iman ettim. Susuzluk giderildi, damarlar ıslandı, ecir (sevap ve mükafat) sübut buldu. Ey fazl-ü keremi çok geniş olan! Beni bağışla.

Hamd o Allah'a ki bana yardım etti oruç tuttum; rızık, verdi iftar ettim."

Az bir şey yemek ve içmek suretiyle de olsa sahura kalkmak

Çünkü sahur berekettir. Gece yarısı olunca vakti girer ve fecre yakın zamana kadar vakti devam eder. Fecre çok yakın bir zamana geciktirmemek daha uygun olur. Zira o vakit fecrin doğup doğmadığı şüpheli olabilir.

Dili faydasız, lüzumsuz sözlerden alıkoymak,

Sadaka ve ihsanı çoğaltmak,

Daha çok ilimle meşgul olmak, Kur'an okumak, zikir, tesbih ve salavat ederek boş zamanları değerlendirmek bu cümledendir.[166]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

156 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve güneş batınca artık oruçlunun iftar ettiği söz konusudur. Böylece bu hadisin de, savm-i visal'in mekruh olduğuna delil teşkil ettiği söylenir. Zira güneş battıktan sonra oruçlu bir şey yesin, yemesin artık orucu nihayete ermiş ve bir bakıma iftar etmiş sayılır. Çünkü gece vakti oruca zarf değildir.

157 nolu Sehl hadisi de sahih ve ihticaca salihtir. Nitekim müctehidlerin hepsi bu hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur.

158 nolu Ebu Hureyre hadisini İmam Tirmizi hasen ve garip olarak belirlemiştir.

Bu babda Tirmizi'nin Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan rivayet edip sahihlediği bir diğer hadis bulunuyor. Şöyle ki: Hz. Aişe'den, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından birinin iftarı acele ettiğini, aynı zamanda akşam namazını da acele edip kıldığını; diğerinin hem iftarı, hem de namazı geciktirdiğini soruyorlar. O da şu cevabı veriyor: "O iki adamdan kimin iftarı ve namazı acele ettiğini bana bildirin." Onlar da: "Abdullah b. Mes'ud'un olduğunu söylüyorlar. Bunun üzerine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha): "İşte Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de böyle yapardı" diyor. Diğer sahabi ise, Ebu Musa'dır.

Bir başka hadisi de Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace şu lafızla rivayet etmişlerdir:

"İnsanlar iftarı acele ettikleri sürece, din hep ortada üstünlüğünü sürdürecektir. Çünkü yahudilerle hristiyanlar geciktirirler."

Burada dinin hep üstünlüğünü sürdürmesinden maksat, bidat ve hu-

166 İbn Kudame/El-Muğni: 3/76-78. eş-Şerhü'l-Kebir: 3/76. Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/577

rafeden, kişilerin mantık yoluyla ilaveler yapmasından uzak kalıp terütaze olarak ortada durmasıdır.

Bu konuda İbn Abdilber diyor ki: "İftarın acele edilmesi ve sahurun geciktirilmesiyle ilgili hadisler hem sahih, hem de mütevatirdir.[167]

Nitekim Ömer b. Meymun el-Evdî'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabı iftar hususunda insanların en acele edeni, sahur hususunda en geciktireni idi."

159 nolu Enes hadisini Tirmizi hasenlemiştir. İbn Adiy, "Bunun isnadında Cafer'in Sabit'den yaptığı rivayette teferrüd ettiği bilinmektedir" demiştir. Ancak bu hadis Abdurrezzak ile meşhur olmuş, şöhret derecesine ulaşmıştır. Bu rivayette Abdurrezzak'a, Ammar b. Harun ile Said b. Süleyman en-Neşti tabi' olmuşlardır. Hafız İbn Hacer, Ebu Ya'lâ'nın İbrahim b. Cahcah'dan, onun da Abdülvahid b. Sabit'den, onun da Enes'den rivayet ettiği şu hadis üzerinde durmuş ve Buhari'nin görüşünü aktarmıştır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) üç hurma veya ateş dokunmadık bir şey ile iftar etmeyi çok severdi." Buhari, bunun isnadında Abdülvahid'in bulunduğunu ve bu zatın münkeru'l-hadis olduğunu söylemiştir.

Taberani'nin el-Evsat'ta Yahya b. Eyyub tarikiyle Enes'den yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle haber verdiğini belirtmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) oruçlu olduğu zaman, kendisine yaş hurma ve su getirilip onları yeyip içmedikçe (akşam) namazını kılmazdı. Yaş hurma olmayınca, kuru hurma ile su kendisine getirilinceye kadar beklerdi."

Bu hadisin ricali arasında Miskin b. Abdirrahman, Yahya b. Eyyub'dan rivayetinde teferrüd etmiştir.

Bu babda yine Tirmizi'nin rivayet edip Hakimin sahihlediği Enes hadisi vardır ki, bu hadis merfuan şöyle nakledilmiştir: "Kim hurma bulabilirse, onunla iftar etsin; kim de hurma bulamazsa, su ile iftar etsin. Çünkü su temizleyicidir."

167 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/247

160 nolu Selman b. Amir hadisini aynı zamanda İbn Hibban ve Hakim tahric edip sahihlemişlerdir. Ebu Hatim er-Razi de bunu sahihlemiştir.

Bu manada bir diğer hadisi İbn Adiy, İmran b. Husayn'dan rivayet etmiştir ki, isnadı zayıftır. O bakımdan Selman hadisi delil olarak sayılsa da İbn Adiy hadisiyle çıkarım yapılmamıştır.

161 nolu Muaz hadisi murseldir. Çünkü Muaz b. Zühre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e ulaşmamıştır. Aynı hadisi Taberani el-Kebir'de ve Darekutni, İbn Abbas'dan rivayet etmişlerse de senedinin zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Bu manada bir hadisi Ebu Davud, Nesai, Darekutni, Hakim ve başka muhaddisler İbn Ömer'den şöyle rivayet etmişlerdir: Yukarıdaki cümlelerden sonra şu fazlalık yer almaktadır: "Susuzluk gitti, damarlar ıslandı, ecir ve mükafat sübut buldu, inşaallah." Darekutni bunun isnadının hasen olduğunu belirtmiştir.

Bu babda Taberani'nin Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iftar edince şöyle derdi: "Bismillah. Allah'ım! Senin (rızan) için oruç tuttum, Senin rızkınla iftar ettim."

Ne var ki, bu hadisin isnadı zayıftır. Çünkü ricali arasında Davud b. Zibirkan bulunuyor ki bu zat metruktür. İbn Main, onun rivayetinin kayda değer olmadığını, Ebu Zür'a ise onun metruk olduğunu, Ebu Davud, onun zayıflar arasında yer aldığını; Cevzecanî ise onun yalancı olduğunu belirtmiştir.[168]

Bu babda İbn Mace'nin Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir: "Oruçlunun reddolunmayan duası vardır."

Nitekim İbn Ömer (radıyallahu anh) iftar ederken şu duayı da yapardı: "Al-

168 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/7, 2606 nolu Davud.

lah'ım! Her şeyi kapsayıp kuşatan geniş rahmetin hakkı için benim günahlarımı bağışla."

Enes ile Selman hadisleri iftarın hurma ile yapılmasının meşruiyetine delalet etmektedir. Enes hadisi ise, yaş hurmanın daha iyi olduğunu gösteriyor.

161 nolu Ebu Zer hadisinin isnadında Süleyman b. Ebi Osman bulunuyor ki, Ebu Hatim bu zatın meçhul olduğunu belirtmiştir. Zehebi de onun meçhul olduğuna dikkat çekmiştir.[169] Ancak bu babda Nesai'nin Ebu Leyla el-Ensari'den; Ebu Avane'nin de kendi sahihinde Enes hadisinin bir benzerini rivayet ettiklerini görüyoruz. Aynı zamanda Hafız Bezzar ve Nesai'nin buna benzer bir diğer hadisi İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişlerdir. Yine Nesai'nin bu konuda Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir diğer rivayet bulunuyor.

Diğer yandan İbn Mace'nin ve Hakim'in bu konuda şu lafızla yaptıkları bir rivayet vardır: "Sahur yemeğiyle gündüz orucuna karşı yardım ve destek arzulayın. Gündüzün ortasında biraz uyumakla gece kalkıp ibadet etmekten yana yardım ve destek talep edin."[170]

Bunun hayli şahitleri bulunuyor. Ezcümle İbn Hibban'ın şu lafızla yaptığı rivayetini gösterebiliriz: "Mü'mine sahur yemeği olarak hurma ne güzeldir."

"Şüphesiz Allah ve melekleri sahura kalkanları rahmet ve gufranla anarlar."

Yine İbn Hibban'ın yaptığı rivayette, bunlan kuvvetlendirir anlamda şu lafızla bir hadis bulunuyor: "Sahura kalkın da isterse bir yudum su olsun için."

169 Mizanü'l-İ'tidal: 2/214, 3493 nolu Süleyman.

170 İbn Mace/Siyam: 22

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sahuru geciktirme hususundaki fiilini Zeyd b. Sabit (radıyallahu anh) şöyle bildirmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sahur yemesiyle namaza girmesi arasındaki zaman, adamın elli ayet okuyacak kadar (geçecek zaman)dı."

Bu hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmiştir ki, isnadı sahihtir. Ancak belirtilen süre bir had değildir. Bundan çok veya az da olabilir. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu süreyi bir ihtiyat dönemi olarak belirlediği de söylenemez. Zira diğer hadisler ve müctehidlerin ictihad, çıkarım ve ihticacları böyle bir ihtiyat vaktini tespit ve tayin etmemiştir.

Bu babda Buhari'nin Enes'den yaptığı rivayette şöyle buyrulmuştur:

"Sahur berekettir; artık onu terketmeyin."

Böylece bütün rivayetler, sahurun meşruiyetine delalet etmektedir. Ancak sahur vacip değil, sünnettir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Güneş batınca iftar vakti girmiş olur ve bir bakıma oruçlu iftar etmiş sayılır.
2. Güneş batıp vakit girince hemen iftar etmek sünnettir.
3. Akşam namazını kılmadan önce birkaç taze veya kuru hurma ile iftar etmek müstehabdır. Hurma bulunmadığı, takdirde bir veya üç yudum su ile iftar etmek müstehabdır.
4. İftar etmeyi akşam namazından önce yapmak, yani sofraya oturup doyuncaya kadar yeyip öyle kalkıp namaz kılmak caizse de, müstehab değildir.
5. Sahura kalkmak sünnet veya müstehabdır.
6. Sahur berekettir.
7. Sahuru geciktirmek sünnettir. Ancak şek vaktine kadar geciktirmek uygun değildir. Şek vakti, özellikle bulutlu, sisli havalarda

fecr-i sadıkın doğup doğmadığı kestirilemediği zaman parçasıdır.

8. Sabah namazı için bir ihtiyat süresi belirlemeye lüzum yoktur. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sahur ile sabah namazı arasında elli ayet okuyacak bir süre bulunması, ihtiyatî değil, sahurun ne kadar geciktirilmesiyle ilgili bir ölçüdür.

9. İftardan sonra me'sur duayı okumak müstehabdır.

10. Sofrada fazla oturup akşam namazını geciktirmek, sünnete aykırıdır.

ORUCU BOZMAYI MÜBAH KILAN SEBEPLER VE BOZULAN ORUCUN KAZASI

Oruç ibadeti müslüman, akıl, baliğ olup ayhali ve lohusa olmayan, aynı zamanda oruç tutamayacak kadar hasta olmayan ve yolculuk halinde bulunmayan her mükellefe farzdır. Böylece bu farz ibadeti yerine getiremediğimiz takdirde, onu Ramazan'dan sonra kaza etmemiz de farzdır.

O halde oruç akli dengesini kaybedene, ergen olmayana, tutamayacak kadar hasta olana ve bir de yolculuk halinde bulunana -bu arazları devam ettiği sürece- farz değildir. Aynı zamanda ayhali veya lohusa olan ergen kadınlara da -bu halleri devam ettiği süre içinde- farz değildir; yani belirtilen sebeplerden dolayı bu farz bir süre geciktirilmekte ve ileride arazlar kalkınca kaza edilmesi gerekmektedir. Ancak ergen olmayan kimse, oruçla mükellef tutulmadığı için, bu dönemde tutmadığı oruçları, ergen olduktan sonra artık kaza etmez.

Cinnet, yani akli dengenin bozulması ve bir de arız olan hastalık birtakım hükümleri de beraberinde taşımaktadır. O bakımdan müctehidlerin bu konuda geniş araştırma ve tespitleri olmuştur. Yeri gelince yeteri kadar açıklanacaktır.

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرٍو الأَسْلَمِيَّ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَصُومُ فِي السَّفَرِ وَكَانَ كَثِيرَ الصِّيَامِ فَقَالَ: إِنْ شِئْتَ فَصُمْ وَإِنْ شِئْتَ فَأَفْطِرْ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, ashabdan Hamza b. Arar el-Eslemi'nin Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle dediğini haber vermiştir: Seferde oruç tutayım mı?

Çünkü Hamza çok oruç tutan bir kimse idi. Efendimiz ona şöyle cevap verdi: "İstersen oruç tut, istersen iftar et."[171]

وَعَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ حَتَّي إِنْ كَانَ أَحَدُنَا لَيَضَعُ يَدَهُ عَلَي رَأْسِهِ مَنْ شِدَّةِ الْحَرِّ وَمَا فِينَا صَائِمٌ إِلاَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ رَوَاحَةَ.

Ebu Derda (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte çok sıcak bir mevsimde Ramazan ayında" (sefere) çıktık. Öyle ki sıcağın tesir ve şiddetinden biz elimizi başımızın üzerine koyma ihtiyacını duyuyorduk. Aramızda yalnız Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile Abdullah b. Revaha (radıyallahu anh) oruçlu bulunuyordu."[172]

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَرَأَي زِحاما وَرَجُلاً قَدْ ظُلِّلَ عَلَيْهِ فَقَالَ: مَاهَذَا؟ فَقَالُوا: صَائِمٌ فَقَالَ: لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) seferde bulunuyordu. Derken bir adamın başına birçok kimselerin toplanmış bulunduğunu gördü ve sordu: "Bu ne kalabalık?" "Oradakiler ona: 'Bir oruçlu" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle

171 Buhari/Savm: 33. Müslim/Siyam: 99, 103, 104, 105. Ebu Davud/Savm: 42. Nesai/Siyam: 56, 58, 74. İbn Mace/Siyam: 10. Taberani/Siyam: 24. Ahmed: 6/46, 193, 202, 207

172 Müslim/Siyam: 108

buyurdu: "Seferde oruç tutmak iyilik ve faziletten sayılmaz."[173]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كُنَّا نُسَافِرُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يَعِبَ الصَّائِمَ عَلَى الْمُفْطِرُ وَلاَ الْمُفْطِرُ عَلَي الصَّائِمِ.

Ebu Zer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bizler Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber sefere çıkardık; oruçlu olan iftar edeni, iftar eden de oruçlu olanı ayıplamaz (kınamaz)dı."[174]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beraberinde on bin kişi bulunduğu halde, Medine'ye gelişinin (hicretinin) sekizinci yılının sonunda, dokuzuncu yılının ortalarında Medine'den çıkıp beraberinde olan müslümanlarla Mekke'ye doğru hareket etti. Hem kendisi, hem de müslümanlar oruç tutuyorlardı. Derken el-Kedîd mahalline geldiler ki, bu Usfan ile Kudeyd arasında bir suyun bulunduğu yerdi. Orada akşam olmadan hem kendisi, hem de beraberinde bulunan müslümanlar iftar ettiler."[175]

Müslim aynı hadisi İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan, "on bin" sayısını ve bir de tarih zikretmeksizin rivayet etmiştir.

Hamza b. Amr el-Eslemî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle demiştir: Ya Rasulallah! Seferde oruç tutmaya kendimde kuvvet hissediyorum. O bakımdan oruç tuttuğum takdirde bana bir günah ve vebal var mıdır?

Efendimiz ona şu cevabı verdi: "Seferde iftar etmek Allah'ın bir ruhsatıdır. Artık kim o ruhsatı alıp tutarsa iyi ve güzel (bir fiil yapmış) olur. Kim de

173 Buhari/Savm: 36. Ebu Davud/Savm: 43. Darimi/Savm: 15. Ahmed: 3/ 317,319

174 Buhari/Savm: 37. Müslim/Siyam: 95, 99. Tirmizi/Savm: 19. Ebu Davud/Savm: 42. Nesai/Siyam: 59. Taberani/Siyam: 23. Ahmed: 3/45, 50

175 Buhari/Savm: 34, Cihad: 106, Meğazi/47. Müslim/Siyam: 87, 88. Nesai/Siyam: 60. Taberani/Siyam: 21. Darimi/Savm: 15. Ahmed: 1/266, 334, 344, 5/376

oruç tutmayı arzularsa, ona da günah yoktur."[176]

Ebu Said ve Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, bu iki sahabi şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte sefere çıktık. O seferde oruç tutan tutuyor, tutmayan da tutmuyordu; kimse kimseyi ayıplamıyordu."[177]

Ebu Saîd (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte Mekke'ye doğru sefere çıktık ki oruçlu bulunuyorduk. Bir konaklama yerine gelip konakladık. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sizler gerçekten düşmanınıza yaklaşmış bulunuyorsunuz! İftar etmek sizin için daha çok güç ve kuvvet sağlar." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu beyanı bir ruhsat idi; o bakımdan bizden kimi oruç tuttu, kimi de iftar etti. Sonra başka bir konaklama yerine gelip konakladık. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sizler sabahleyin düşmanınızla karşılaşacaksınız! Artık iftar etmeniz sizin için daha çok kuvvet sağlar, o bakımdan iftar ediniz." Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bu beyanı bir azimet idi, o bakımdan iftar ettik.

Sonra da bu seferden sonraki seferlerde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber oruç tutmaya başladık."[178]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İftarı, yani oruç tutmamayı mübah kılan birtakım özürler vardır. Kasr-ı salât yapılacak mesafeye yapılan yolculuk bu özürlerden biridir. Kasr-ı salat mesafesinden maksat, deve yürüyüşüyle üç konaklık bir uzaklıktır ki, günümüzdeki mesafe birimine göre, 90 kilometre eder.

Bu, yolculuk yapan kimse için bir ruhsattır. O bakımdan gücü yettiği takdirde oruç tutması daha faziletlidir. Ancak yanındaki arkadaşları oruç

176 Buhari/Büyu': 95. Müslim/Siyam: 105. Nesai/Siyam: 57. Ahmed: 6/345

177 Müslim/Siyam: 97. Nesai/Siyam: 59. Taberani/Siyam: 26

178 Ebu Davud/Savm: 42. Müslim/Siyam: 102. Ahmed: 3/35

tutmuyorlarsa, o takdirde onlara uyması daha iyi olur. Bu da, bazı ilim adamlarına göre, yiyecekleri müşterek olduğu takdirde böyledir. Herkesin yiyeceği ayrı ise, o takdirde oruç tutmak isteyen kimse, tutmayan arkadaşlarına uymayabilir, İmam Şafiî'ye göre, öyle de olsa, böyle de olsa iftar etmesi daha iyidir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Seferde oruç tutmak iyilik ve faziletten değildir" buyurmuştur.

Hanefiler ise, Kur'an'daki "Oruç tutarsanız sizin için hayırlı olur" ayetiyle çıkarım yapmış ve delil olarak göstermişlerdir.

Seferde oruç tutmak zarar vermiyorsa, yani meşakkat ve sıkıntı getirmiyorsa, vücudu güçten döşürmüyorsa böyledir. Aksi halde tutmamak daha uygun ve daha faziletli saydır.

Seferde tutmadığı oruçları, kaza edecek kadar yaşama imkanı bulamayan, yani henüz ramazan çıkmadan ölen misafirin, seferi halde tutmadığı oruçlar için fidye verilmesini vasiyet etmesine gerek yoktur. Çünkü oruç tutacak zaman bulamadan ölmüştür.

Seferde tutmadığı oruçları gününe gün Ramazan'dan sonra kaza etmesi vaciptir. Şu şartla ki, Ramazan'dan sonra yolculuk durumu sona erip eyleşik duruma geçmiş olsun.

Ölen kimsenin tutmadığı oruçları ve kılmadığı namazları onun velisi ve yakını onun yerine tutamaz ve kılamaz.

Ramazan'da tutmayıp kazaya kalan oruçları Ramazan'dan sonra kişi isterse üst üste tutup tamamlar, isterse aralıklı tutar.[179]

Şafiîler'e göre: Mübah bir yolculuğa çıkan kimseye orucu terketmek mübah olur. Aynı zamanda bu yolculuğun da uzun olması, yani kasr-ı salat yapılacak bir mesafede bulunması şarttır.

Sabahleyin fecrden önce oruca niyet eder de sonra yolculuğa çıkmaya karar verirse, artık bu durumda orucunu bozması caiz olmaz. Ama yolculuk

179 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/249, 250'den özetlenerek.

hali devam ederken, oruca niyet edip sabahlar ve sonra orucunu bozmak isterse, bir sakınca olmaz, yani bozabilir.

Yolcu kimse, yolculuk halinde tutmadığı oruçları güne gün kaza etmekle yükümlüdür. Bu da, Ramazan çıktıktan sonrayla ilgili bir hükümdür.[180]

Hanbeliler'e göre: Yolcu için oruç tutmayıp iftar etmenin mübahlığı nass ve icma ile sabit olmuştur. Bununla beraber ilim adamlarının çoğuna göre, yolculuk halinde olan kimsenin oruç tutması, farzın yerine gelmesini sağlar ve kafi gelir.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan bir rivayete güre, şöyle dediği nakledilmiştir: "Yolculuk halinde olan kimsenin oruç tutması sahih olmaz."

İmam Ahmed de bu rivayete katılarak şöyle demiştir: "Hz. Ömer ile Ebu Hureyre, yolculuk halinde oruç tutan kimseye, o günlerin orucunu iade etmesini, yani Ramazan'dan sonra tutmasını emrederlerdi."

İlim adamlarının çoğu bu rivayetle çıkarım yapmamıştır. Çünkü seferde oruç tutmayıp iftar etmeye cevaz verilmiştir ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in zaman zaman seferde oruç tutmadığı sahih rivayetlerle sabit olmuştur.

İmam Ahmed'e göre: Seferde iftar etmek, oruç tutmakdan daha faziletlidir. Bu, aynı zamanda İbn Ömer, İbn Abbas, Said b. Müseyyeb, Şa'bi ve Evzai'nin mezhebidir. Diğer üç mezhebe göre, oruç tutmak daha faziletlidir.

Seferde iftar etmenin, yani oruç tutmamanın mübahlığı ancak, kasr-ı salat yapılacak bir mesafeyle bağlantılı olduğu takdirdedir. Bu da Hanefiler'in görüşünü belirttiğimiz kısımda ifade ettiğimiz gibi, üç konak, yani 90 kilometredir.

Eyleşik halde iken oruca niyet eder ve sonra yolculuğa çıkarsa, yolculuk esnasında orucunu bozup iftar etmesi caizdir. Nitekim Amr b. Şurahbil,

180 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Şerhun Ala Metni'l-Minhac: 143. Yahya Zekeriya El-Ensari/Fethü'l-Vahhab bi Şerhi Menheci't-Tullab: 1/122

Şa'bi, İshak, Davud ve İbn Münzir'in de mezhebi budur.[181]

Malikiler'e göre: Ramazan'da sefere çıkan kimsenin, gücü yettiği takdirde oruç tutması daha iyi ve daha faziletlidir. Ramazan'da seferi halde iken geceleyin oruca niyet getirir ve fecr doğduktan sonra kasden bilerek, zorlayıcı bir illet ve sebep olmaksızın orucunu bozan kimseye hem kaza, hem de kefaret gerekir.

Ramazan'da eyleşik halde iken oruca niyet getirir ve sonra sefere çıkar da orucunu bozarsa, kendisine sadece güne gün kaza gerekir.

Seferde oruca niyet etmediği halde gündüzleyin dönüp evine gelirse, o günün kalan kısmını imsak edip bir şey yememek, içmemek suretiyle geçirmesi hakkında İmam Malik'den sorulunca, şöyle demiştir: "Günün kalan kısmında yiyip içmesinde kerahet yoktur."[182]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

171 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir. Her ne kadar İbn Dakik el-İd, burada Ramazan orucu açıklanmamış, mutlak anlamda oruçtan sorulmuş diyorsa da[183] hadisin siyak ve sibakı, Hamza'nın sorduğu orucun Ramazan orucu olduğunu açık biçimde gösteriyor. Zira Müslim'in rivayetinde, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ona şu cevabı verdiği belirtilmiştir: "Bu Allah (celle celaluhu)'dan bir ruhsattır. Artık kim bu ruhsatı alıp amel ederse, güzel ve iyi (bir amelde bulunmuş) olur. Kim de oruç tutmak isterse, ona da bir günah ve vebal yoktur."

Bilindiği gibi, ruhsat ancak farz ve vacib amellerle ilgilidir.

Böylece hadis, seferde orucu bozup iftar etmenin caiz olduğuna ve bunun bir ruhsat anlamı taşıdığına delalet etmektedir.

172 nolu Ebu Derda hadisi de sahihtir. Hadiste "Ramazan ayında"

181 Şemsüddin/eş-Şerhü'l-Kebir: 3/17,19'dan özetlenerek.

182 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/202

183 İbn Dakik El-İd/Ihkamü'l-Ahkam: 2/223

sözü Müslim'in rivayetiyle ilgilidir. Buhari'nin yaptığı rivayette, Ramazan ayından söz edilmemekte ve sadece "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber bazı seferlerine çıktık" sözüne yer verilmektedir.

Müslim'in rivayetiyle maksat tamamlanıyor ve çıkarım yapılmaya daha uygun görülerek müctehidlere bu konuda malzeme veriliyor.

İbn Hazm'ın, Ebu Derda hadisiyle ilgili, sözü edilen orucun tatavvu' olma ihtimali söz konusudur demesi de böylece çürütülmüş oluyor. Çünkü Müslim'in sahih rivayeti, sözü edilen orucun, Ramazan orucu olduğunu kesin biçimde ortaya koymaktadır.

Bazıları bu seferin, Mekke'nin fethiyle ilgili sefer olduğunu iddia etmişse de, çok yanlış bir yorum yapmış olmuşlar. Zira hadiste Abdullah b. Revaha'nın da o seferde oruçlu olduğu belirtilmektedir ki, Abdullah b. Revaha (radıyallahu anh)'nın Mekke'nin fethinden önce Mute Savaşı'nda şehid edildiği tarihen sabittir.

Böylece bu hadis, seferde gücü yeten kimsenin oruç tutmasının mekruh olmadığına delalet etmektedir ki, müctehidlerin çoğu bununla çıkarım yapmışlardır.

173 nolu Cabir hadisi de sahihtir.

Böylece seferde sıkıntı ve meşakkat arz ettiği takdirde oruç tutmanın fazilet olmayacağı çıkarım yapılıyor, İmam Buhari'nin tespit ve yorumu bu doğrultudadır.

Nitekim Müslim'in Cabir'den tahric ettiği sahih hadiste deniliyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'nin fethi yılında Ramazan'da (seferi olduğu halde) oruçlu bulunuyordu. Tâ ki Kura'l- Ğamim mevkiine geldi -ki, yanındaki insanlar da oruçlu bulunuyordu bir tas su istedi ve insanlar görecek şekilde tası yukarıya kaldırdı ve içti. Böylece orucunu bozmuş oldu. Bunun üzerine kendisine denildi ki: "Buna rağmen insanlardan bir kısmı oruçlu bulunuyor, oruçlarını bozmadılar!" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Onlar asi olanlardır" buyurdu. Diğer bir rivayette ise

şöyle tespit edilmiştir: "Ya Rasulallah! Oruç bazı kimselere sıkıntı ve meşakkat vermeye başladı; onların hepsi Senin ne yapacağına bakıyor" denildi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ikindiden hemen sonra bir tas su istedi."

Bu rivayet üzerinde hayli durulmuş ve usûl bakımından tahlil edilerek birtakım neticeler çıkarılmaya çalışılmıştır. Ama konuyla ilgili hadislerin tamamını bir araya getirip ortak noktaları tespite çalıştığımızda, şu sonucu elde edebiliriz: Seferde oruç tutmak caizdir. Gücü yerinde olan kimsenin tutması daha faziletlidir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Cabir hadisinde "Seferde oruç tutmak iyilik ve faziletten sayılmaz" sözüne gelince, Tahavi hadisteki "birr" sözünü kamil manada iyilik ve faziletle yorumlayarak onun en üst mertebe olduğuna dikkat çekmiştir.[184]

Aynı zamanda Ebu Cafer Tahavi bu konuyla ilgili olmak üzere ellinin üstünde rivayete yer vermiş ve ağırlığın, seferde oruç tutmayıp iftar etmenin mübah olduğu şıkkı üzerinde toplandığına yer yer işarette bulunmuştur.[185]

Nesai bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

"Seferde oruç tutmanız birr'den (iyilik ve faziletten) değildir. Allah'ın size verdiği ruhsata gerekli olun ve onu kabul edin!"

İbn Kattan diyor ki: "Bu hadisin isnadı hasen ve muttasıldır. Aynı zamanda İmam Şafiî de bu hadisi rivayet etmiştir. İbn Huzeyme ise, birinci lafızla yapılan rivayeti tercih etmiştir.[186]

Seferde oruç tutmanın caiz olmadığını savunanların bu konudaki delillerinden biri de İbn Mace'nin Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh)'dan merfuan yaptığı şu rivayettir:

"Seferde oruçlu olan kimse, hazarde (eyleşik halde) iftar eden kimse gibidir."

184 Şerhu Meani'l-Asar: 2/63

185 Şerhu Meani'l-Asar: 2/62-71. sahifeler.

186 Şevkani/Fethü'l-Kadir: 4/252

Ancak yapılan araştırma ve incelemede, bu hadisin isnadında İbn Lehî'a'nın bulunduğu görülmüştür ki, Şevkani bu zatın zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.[187]

Yine bu grup, Ahmed, Nesai ve Tirmizi'nin tahric ettiği Enes b. Malik hadisiyle çıkarım yapmıştır ki, Tirmizi bu rivayeti hasenlemiştir. Enes (radıyallahu anh) diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Cenab-ı Hak yolculuk halinde olandan orucu ve namazın yarısını (üzerlerinden) indirip (kaldırdı).

Ancak İbn Ebi Hatim bu hadisin muhtelefu fih olduğunu belirtmiş ve o bakımdan çıkarıma salih olmadığına işarette bulunmuştur.

Sonra bir an için bu hadisi sahih kabul edelim. Yolcudan orucun kaldırılması, onu, yolculuk halinde tutmanın sahih olmayacağına delalet etmez ki.

Sonuç olarak şunu açıklayabiliriz:

İmam Malik, İmam Şafiî ve İmam Ebu Hanife dahil olmak üzere cumhur, yolcunun gücü yettiği takdirde yolculuk halinde oruç tutması daha faziletlidir demiştir, İmam Evzai, İmam Ahmed ve İshak ise, yolculuk halinde iftar etmenin efdal olduğunu belirterek bu hususstaki ruhsat ile amel edilmesinin daha uygun olacağını söylemişlerdir.

Böylece seferde sıkıntı getirecek, meşakkat doğuracak ve bünyeyi güçsüz bırakacak durumlarda iftar etmek; bunun aksine durumlarda oruç tutmak daha faziletlidir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) düşmana yaklaşıldığında ashabın iftar etmesini emir ve tavsiye buyurmuştur. Çünkü oruçlu bir vaziyette düşmanla çarpışmak, vuruşmak hayli sıkıntı getirebilir. Böyle olmadığı zaman ise, Cenab-ı Hak: "Eğer oruç tutarsanız sizin için hayırlı olur" buyurmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kasr-i salat yapılacak bir mesafeye yolculuk yapan kimsenin oruç

187 Şevkani/Fethü'l-Kadir: 4/252

tutmayıp iftar etmesi caizdir. Çünkü bu hususta şâri' ruhsat vermiş bulunuyor.

2. Kasr-i salat yapılacak mesafe, deve yürüyüşüyle üç konaktır ki, bugünkü mesafe birimiyle 90 kilometrelik bir uzaklık söz konusudur.

3. Çıkılan yolculuğun mübah ve meşru maksada yönelik bulunması şarttır. Bu, İmam Şafii'nin ictihadıdır.

4. Seferde oruç tutmayıp iftar etmek bir azimet değil, ruhsattır. O bakımdan gücü yeten kimsenin -şartlar elverdiği takdirde- oruç tutması daha faziletlidir.

5. Seferde tutulan Ramazan orucu, farz yerine geçer ve sonra kazası gerekmez.

6. Seferde yenilen oruçlar, güne gün kaza edilir, kefaret gerekmez.

7. Grup halinde yolculuk yapılıyor ve hepsinin yiyeceği bir arada bulunuyorsa, o takdirde arkadaşların çoğu oruç tutmuyorsa, azda kalanların onlara uyup oruç tutmaması daha faziletlidir.

8. Seferde herkesin yiyeceği ayrı ise, o takdirde arkadaşları oruç tutmasa bile kişi tutabilir.

9. Seferde kazaya kalan oruçları, kaza edecek kadar zamana erişmeden ölen kimseden bu farzın kazası sakıt olur. Aynı zamanda kefaret ve fidye verilmesi için vasiyet etmesine gerek yoktur. Ama oruç tutacak kadar zaman yaşadıysa, o takdirde fidye için vasiyet etmesi gerekir.

10. Fecrden önce oruca niyet eder ve fecrden sonra yola çıkmaya karar verirse, artık o orucunu bozması caiz olmaz.

11. Yolculuk halinde iken oruca niyet edip sabahlar ve sonra da orucunu bozarsa, bunda bir sakınca yoktur, kefaret de gerekmez. Bu iki madde Şafiîler'in ictihadıdır.

12. Eyleşik halde iken oruca niyet eder ve sonra yolculuğa çıkarsa, bu durumda orucunu bozmasında bir sakınca yoktur. Bu, Hanbeliler'in ictihadıdır.

13. Ramazan'da seferi halde iken geceleyin oruca niyet eder ve fecr doğduktan sonra ciddi bir sebep yokken orucunu bozarsa hem kaza, hem de kefaret gerekir. Bu, İmam Malik'in ictihadıdır.

14. Ramazan'da eyleşik halde iken oruca niyet getirir ve sonra sefere çıkarsa, bu durumda orucunu bozduğu takdirde kendisine sadece kazası gerekir. Bu da İmam Malik'in ictihadıdır.

15. Seferden dönen kimsenin günün kalan kısmını imsakla geçirmesi, Ramazan'a saygı olsun diye kendini yiyecek ve içeceklerden alıkoyması müstehabdır.

16. İmam Malik'e göre, imsak etmeyip yeme ve içmesine devam etmesinde bir sakınca yoktur.

17. Hanefî, Maliki ve Hanbeli mezheplerine göre, gerek iftar edebilmek, gerekse kasr-i salat yapabilmek için çıkılan yolculuğun mübah bir amaca yönelik bulunması şart değildir. Ne niyetle çıkarsa çıksın, bu ruhsatlardan yararlanabilir.

18. Seferde oruç tutmak sıkıntı ve meşakkat doğurur, bünyeyi de iyice sarsacak olursa, iftar edilir ve bu vaziyette oruç tutmak efdal sayılmaz.

19. Sıkıntı ve meşakkat doğurmuyor, bünyeyi de halsiz yapmıyorsa, o takdirde yolculuk halinde oruç tutmak daha faziletlidir.

20. Seferde kazaya kalan oruçları Ramazan'dan sonra üst üste tutmak caiz olduğu gibi, dağınık olarak da tutmakta bir sakınca yoktur. Üst üste tutmak, kefaret orucuyla ilgilidir.

NİYET EDİLİP BAŞLANILAN ORUCU BOZMAK

Ameller niyetle sıhhat kazanır ve ona göre karşılık görür. Niyet edilip başlanılan bir ibadeti zaruri bir sebep yokken bozmak meşru değildir. Böyle yapan kimse hem günahkar olur, hem de kendisine bazı amellerde kefaret gerekir.

O halde özellikle Ramazan orucuna niyet edip, zorlayıcı bir sebep yokken onu bozmak asla doğru ve caiz değildir. Aksi halde bu hususta biri manevi, diğeri maddi müeyyide bulunuyor. Manevi müeyyide, günahkar olup muahaza edilmektir. Maddi müeyyide o orucu hem kaza, hem de kefaretle telafi etmektir.

عَنْ جَابِرٍأَنَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ إِلَي مَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ فَصَامَ حَتَّي بَلَغَ كُرَاعَ الْغَمِيمِ وَصَامَ النَّاسُ مَعَهُ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ شَقَّ عَلَيْهِمُ الصِّيَامَ وَإِنَّ النَّاسَ يَنْظُرُونَ فِيمَا فَعَلْتَ فَدَعَا بِقَدَحٍ مِنْ مَاءٍ بَعْدَ الْعَصْرِ فَشَرِبَ وَالنَّاسُ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فَأَفْطَرَ بَعْضُهُمْ وَصَامَ بَعْضُهُمْ فَبَلَغَهُ أَنَّ ناسا صَامُوا فَقَالَ: أُولَئِكَ الْعُصَاةُ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) fetih yılında Mekke'ye doğru hareket etti. Kur'al-Ğamîm mevkiine gelinceye kadar oruca devam etti ve çevresindeki insanlar da oruç tuttular. Derken biri O'na: "Ya Rasulallah! Doğrusu oruç şu insanlara sıkıntı ve meşakkat getirdi ve onlar sizin ne yaptığınıza (ve yapacağınıza) bakıyorlar" dedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) içinde su bulunan bir tas istedi ki, zaman olarak ikindiden hemen sonra idi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sel-

lem) o suyu içti, insanlar da O'na bakıp duruyorlardı. Bu sebeple oradaki insanlardan bir kısmı iftar etti, bir kısmı ise oruçlarına devam ettiler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bir kısmının oruca devam ettiği haber verilince şöyle buyurdu: "İşte onlar usat (asi kişiler) dir."[188]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ أَتَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى نَهْرٍ مِنْ مَاءِ السَّمَاءِ وَالنَّاسِ صِيَامٌ فِي يَوْمٍ صَائِفٍ مُشَاةٌ وَنَبِيُّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى بَغْلَةٍ لَهُ فَقَالَ: اِشْرَبُوا أَيُّهَا النَّاسُ قَالَ: فَأَبَوْا قَالَ: إِنِّي لَسْتُ مِثْلَكُمْ إِنِّي أَيْسَرُكُمْ إِنِّي رَاكِبٌ فَأَبَوْا فَثَنَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخِذَهُ فَنَزَلَ فَشَرِبَ وَشَرِبَ النَّاسُ وَمَا كَانَ يُرِيدُ أَنْ يَشْرَبَ.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), yağan yağmurla oluşan bir akarın kenarına geldi ki yaz mevsimi idi, yanındaki insanlar da süvari değil, yaya bulunuyorlardı. Kendisi ise bir katıra binmiş durumda idi. Arkadaşlarına seslenerek şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Şu sudan içiniz." Ravi diyor ki, buna rağmen onlar içmekten kaçındılar. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: "Ben sizin durumunuzda değilim, benim durumum daha kolay, çünkü binek üzerindeyim" buyurdu. Buna rağmen o insanlar yine su içip oruçlarını bozmaktan kaçındılar. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) uyluğunu çevirip bineğinden indi ve o sudan içti, arkadaşları da içtiler. Oysa Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) pek içmek istemiyor, oruca devam etmeyi arzuluyordu."[189]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْفَتْحِ فِي

188 Müslim/Siyam: 91, 92. Tirmizi/Savm: 18. Nesai/Siyam: 49

189 Müsned-i Ahmed: 3/46

شَهْرِ رَمَضَانَ فَصَامَ حَتَّي مَرَّ بِغَدِيرٍ فِي الطَّرِيقِ وَذَلِكَ فِي نَحْرِ الظَّهِيرَةِ قَالَ: فَعَطِشَ النَّاسُ فَجَعَلُوا يَمُدُّونَ أَعْنَاقَهُمْ وَتتُوقُ أَنْفُسُهُمْ إِلَيْهِ قَالَ: فَدَعَا رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقَدَحٍ فِيهِ مَاءٌ فَأَمْسَكَهُ عَلَي يَدِهِ حَتَّيرَآهُ النَّاسُ ثُمَّ شَرِبَ فَشَرِبَالنَّاسُ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) fetih yılında Ramazan ayında oruçlu olarak yola çıktı. Ta ki yolda bir su birikintisine geldi ki öğlenin evveli idi. İnsanlar ise iyice susamıştı; o yüzden boyunlarını uzatıp o suya iştiyak duyduklarını (ister-istemez) belli ediyorlardı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) içinde su bulunan bir tas istedi ve o tası eline alıp insanların iyice görmesini sağladıktan sonra içti ve arkasından oradaki insanlar da oruçlarını bozup içtiler."[190]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Bundan bir önceki konuda, bu meseleye yer verildi ve müctehidlerin görüş, tespit ve çıkarımları açıklandı.

Böylece yolculukta oruç sıkıntı ve meşakkat doğuruyorsa, o takdirde niyet edilip tutulmaya başlansa bile orucu bozmak meşrûdur. Ancak bilindiği gibi, Malikiler'e göre bunun için hem kaza, hem de kefaret gerekir. Diğer üç mezhebe göre, sadece kaza gerekir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Cabir ve Ebu Said hadisleri sahihtir. O bakımdan çıkarım ve delil olarak sayılmaya salih görülmüşlerdir. Böylece yolculukta oruç sıkıntı verdiği takdirde iftar etmenin meşru olduğu hükmü ortaya çıkıyor. Aynı zamanda oruçtan dolayı sıkıntı duymayan kimsenin de bu hususta sıkıntı çeken arkadaşlarına uyması söz konusudur. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu

190 Müsned-i Ahmed: 1/366

aleyhi ve sellem)'in arkadaşlarının durumunu hafifletmek ve onları rahatlatmak için, kendisi fazla sıkıntı duymadığı halde orucunu bozduğu buna misal teşkil etmektedir.

Buna rağmen orucunu bozmak istemeyenler kınanmıştır. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sözü ve davranışı onlar için yeterli ruhsattır. Buna uymadıkları için "usat" (asiler) olarak vasıflandırılmışlardır. Bu kelime burada daha çok, ruhsata uymamakta direnme anlamında kullanılmıştır.

1121 nolu İbn Abbas hadisinin bir benzerini Buhari, Meğazi bölümünde Halid tarikiyle tahric etmiştir ki, mealen şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'da (sefere) çıktı ki O'nunla beraber çıkanların bir kısmı oruçlu, bir kısmı iftarlı idi. Bineğinin üzerinde doğrulunca, içinde süt ve su bulunan bir kap istedi ve getirilince onu bineğinin üzerine koyduktan sonra oradaki insanlara durup baktı... (ve sonra onu içti.)"

Bu babda iki rivayet daha bulunuyor ki, biri diğerinin şahidi ve kuvvetlendiricisi oluyor. Böylece oruca geceden niyet getiren yolcunun gündüzleyin orucunu bozmasının caiz olduğu ortaya çıkıyor ve bundan dolayı kefaret gerekmediği anlaşılıyor. Nitekim cumhur da aynı görüştedir.

Ancak İbn Hacer'in de dediği gibi, bütün bunlar, yolculuk halinde iken geceden niyet getirip gündüzledikten sonra orucu bozmanın cevazına delalet eden rivayetlerdir. Bir de yolculuğa çıkmadan evinde oruca niyet ettikten sonra gündüzleyin sefere çıkan oruçlunun iftar etmesi caiz midir? Cumhur bunun caiz olmadığını belirtmiştir. İmam Ahmed ve İshak ise bunun cevazına kabul etmişlerdir. Müzeni de bu görüş ve ictihadı benimsemiştir. Nitekim Cabir hadisi bu hükmü ifade etmektedir. İbn Abbas hadisi de buna şahit olan rivayetlerden biridir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yolculuk halinde bulunan oruçlunun, geceden de niyet getirmiş olsa, gündüzleyin orucunu bozması caizdir. Bundan dolayı kefa-

ret gerekmez.

2. Evinde eyleşik iken oruca niyet eder ve sabah olunca sefere çıkarsa, Hanbeliler'e göre, orucunu bozması caizdir ve bu durumda kefaret de gerekmez.

3. Malikiler'e göre, bozması caiz değildir. Ancak bozacak olursa, sadece kazası gerekir. Ama seferi halde iken geceleyin oruca niyet eder ve gündüz olunca, zorlayıcı bir sebep olmaksızın orucunu bozan kimseye, bu mezhebe göre, hem kaza, hem de kefaret gerekir.

4. Hanefi ve Şafiîler'e göre, evinde iken oruca niyet eder ve sabah olunca sefere çıkarsa, artık o gün iftar etmesine ruhsat yoktur. Zorlayıcı bir sebep olmadığı takdirde tamamlaması gerekir.

5. Yolculukta oruca niyet eden kimse, arkadaşları meşakkat duyar da oruçlarını bozarlarsa, onun da bozması evladır. Özellikle kafile başkanı olarak bulunuyorsa, önce onun iftar etmesi uygun olur.

RAMAZAN'DA SEFERE ÇIKMAYA NİYET ETTİĞİ GÜN İFTAR EDEBİLİR Mİ?

Ramazan ayında evinde olup eyleşik sayılan kimse, sabahleyin yolculuğa çıkmaya hazırlandığında, çıkmadan önce iftar edebilir mi? Bu sorunun cevabını ancak, ilgili hadisleri ve imamların ictihad ve çıkarımlarını nakledince vermiş olacağız.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَمَضَانَ إِلَي حُنَيْنٍ وَالنَّاسُ مُخْتَلِفُونَ فَصَائِمٌ وَمُفْطِرٌ فَلَمَّا اِسْتَوي عَلَي رَاحِلَتِهِ دَعَا باناءٍ مِنْ لَبَنٍ أَوْمَاءٍ فَوَضَعَهُ عَلَي رَاحِلَتِهِ أَوْ رَاحَتِهِ ثُمَّ نَظَرَ النَّاسُ الْمُفْطِرُونَ لِلصُّوَّامِ أَفْطِرُوا.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'da (sefere) çıktı, Huneyn seferine. İnsanlar da muhtelif durumda idi: Kimi oruçlu, kimi de iftar etmiş durumdaydı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bineğine binip üzerinde doğrulunca içinde süt ve su bulunan bir kap istedi. Getirilince onu bineğinin üzerine koydu. Sonra insanlardan iftar edenler oruçlu olanlara bakıp: "İftar ediniz" diye seslendiler."[191]

وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ كَعْبٍ قَالَ: أَتَيْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ فِي رَمَضَانٍ وَهُوَ يُرِيدُ سَفَراً وَقَدْ رُحِّلَتْ لَهُ رَاحِلَتُهُ وَلَبِسَ ثِيَابَ السَّفَرِ فَدَعَا بِطَعَامٍ فَأَكَلَ فَقُلْتُ لَهُ سُنَّةٌ فَقَالَ سُنَّةٌ ثُمَّ رَكِبَ.

191 Buhari/Hac: 82

Muhammed b. Kab anlatıyor: "Ramazan'da Enes b. Malik (radıyallahu anh)'a geldim ki, o yolculuğa çıkmaya hazırlanıyordu. Öyle ki, bineği hasırlanmış ve kendisi de sefer elbisesini giyinmişti. Bu sırada yemek istedi, getirilince ondan yedi. Bunun üzerine ben ona: "Böyle yapman sünnet midir?" diye sorduğumda şu cevabı verdi: "Evet, sünnettir." Sonra bineğine bindi."[192]

وَعَنْ عُبَيْدِ بْنِ جَبْرٍ قَالَ: رَكِبْتُ مَعَ أَبِي بُصْرَةَ الْغِفَارِيِّ فِي سَفِينَةٍ مِنَ الْفُسْطَاطِ فِي رَمَضَانَ فَدَفَعَ ثُمَّ قَرَّبَ غَدَاءَ هُثُمَّ قَالَ: اِقْتَرَبَ فَقُلْتُ: أَلَسْتَ بِيْنَ الْبُيُوتِ فَقَالَ آبُو بُصْرَةَ: أَرَغِبْتَ عَنْ سُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Ubeyd b. Cebr'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ebu Busre el-Gıfarî ile birlikte Füstat'tan bir gemiye bindik ki, aylardan Ramazan idi. Yiyeceği çıkartıp hazırladı ve sonra bana: 'Yaklaş" dedi. Ben de ona: "Sen henüz evler arasında bulunuyorsun, (bulunduğun şehrin dışına çıkmamışsın)" dedim. Bunun üzerine bana şöyle dedi: "Ebu Busrete! Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetinden yüz mü çeviriyorsun?"[193]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Sefere çıkacağı gün, Ramazan ayında bulunuyor ve oruca niyet etmiş durumda ise, o gün artık günün evvelinde mukim (eyleşik) olduğundan eyleşiklerin kapsamına girer ve o bakımdan içinde bulunduğu günü oruçlu geçirmesi gerekir.

Yolculuk devam ediyorsa, ikinci ve üçüncü günleri artık böyle değildir; o günler de oruca niyet etse bile, gündüzleyin iftar etmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü seferi durumdadır ve o yüzden eyleşikler kapsamına girmemektedir. Meşayih de bu komili da şöyle demişlerdir: "Her günün ilk cüz u (parçası), o günün orucunun vücubuna sebeptir. Sefere çıkan kimse, fecr-

192 Tirmizi/Savm: 75

193 Ebu Davud/Savm: 45. Ahmed: 2/158,165, 188, 210, 3/24, 5/409, 6/7

den önce oruca niyet eder ve sabahlarsa, yani o günün ilk cüz'ünde eyleşik durumda bulunuyorsa o bakımdan eyleşikler hükmü altına girer ve aynı hitaba muhatap olur.[194]

Şafiîler'e göre: Oruca niyet etmiş bir halde sabaha dahil olursa, o gün içinde hastalandığı takdirde iftar edebilir; ama sefere çıktığı takdirde iftar etmesi caiz değildir. Ama bunun aksine yolculuk halinde olan kimse ile hasta kimse oruca niyet ettikleri halde sabaha dahil olur, sonra da o gün içinde iftar etmek isterlerse, bu caizdir. Ancak belirtilen durumda iken, henüz iftar etmeden, yani oruçlarını bozmadan yolcu evine gelir, hasta da şifaya kavuşursa artık iftar etmeleri, yani oruçlarını bozmaları haram olur. Sahih olan görüş de budur.[195]

Böylece iki mezhep bu meselede birleşmişlerdir.

Hanbeliler'e göre: Ramazan'da eyleşik durumda iken oruca niyet eder, sonra gündüzleyin yolculuğa çıkmak isterse, bu hususta iki rivayet varsa da en sahih olanına göre, iftar edebilir. Nitekim bu Amr b. Şurahbil, Şa'bi, İshak, Davud ve İbn Münzir'in görüşüdür de.

Diğer mezheplere göre iftar etmesi caiz değildir. Bu, aynı zamanda Mekhûl, Zühri, Yahya el-Ensari, İmam Malik, İmam Evzai, İmam Şafiî ve rey taraftarlarının görüşüdür.[196]

Malikiler'e göre: İbn Kasım diyor ki: "İmam Malik'e sordum, dedim ki: Şayet adam eyleşik olarak sabah vaktine girer ve Ramazan ayında bulunur da oruca niyet etmiş olur ve aynı gün sefere çıkarsa, iftar edebilir mi? Cevap verdi: "İftar edebilir ve kendisine sadece o günü kaza etmesi gerekir. Ancak iftar etmesini pek hoş görmüyorum."

Yine İbn Kasım diyor ki: İmam Malik'den sordum, adam seferi halde iken oruca niyet etmiş bir halde sabah vaktine dahil olur, sonra aynı gün iftar

194 Kasani/Bedayiü's-Sanayi': 2/94, 95'den özetlenerek.

195 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Şerhun Ala Metni'l-Minhac: 143

196 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebir: 3/19

eder, orucunu bozarsa kendisine ne gerekir? Cevap verdi: "Hem kaza, hem de kefaret gerekir."

Bunun üzerine kendisine dedim ki bu iki kimse arasındaki fark nedir? İmam Malik şu cevabı verdi: "Eyleşik olan kimse oruç ehlidir, yolcu olarak çıkınca fıtr ehlinden oluyor, yani orucunu bozabilenlerden sayılıyor. İşte bu durumda ondan kefaret sakıt olmuş oluyor. Yolculuk halinde olup oruca niyet getiren ise, oruç tutmayı ihtiyar ettiğine ve bu hususta ki ruhsatı terkettiğine göre, oruç ehlinden oluyor. O bakımdan iftar edecek olursa, oruç ehline gereken kaza ve kefaret ona da gerekiyor."[197]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

191 nolu İbn Abbas hadisinin birtakım şahitleri vardır. O bakımdan çıkarıma uygun görülmüştür. Ancak bu konuda rivayet edilen hadisler farklı lafızlarla belirlenmiştir. Bu ve diğer rivayetler, kişi Ramazan'da oruca niyet edip sabaha dahil olur ve sonra aynı gün içinde sefere çıkmaya karar verirse, iftar etmesinin, yani orucunu bozmasının caiz olduğuna delalet etmektedir.

İmam Şafiî, "Bu durumda olan kimsenin iftar etmesi caiz değildir; ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Yevm-i Kedîd'de iftar ettiği sabit olduğu takdirde buna cevaz verilebilir" demiştir. **175** nolu İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın rivayet ettiği hadis ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Yevm-i Kedîd'de iftar ettiğini isbat etmektedir. Ancak bu rivayet sözü edilen konu için delil olamaz. Zira Kedîd ile Medine arası sekiz konaktır. Demek oluyor ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) eyleşik olduğu halde iftar etmemiştir. Bu da yolculuk halinde iken iftar edip seferde geceden niyet edilse bile oruç tutmanın gerekli olmadığını göstermiştir. Ama eyleşik bir halde oruca niyet ettikten sonra sefere çıkmaya karar veren kimsenin orucunu bozmasının caiz olduğuna delalet eden Kadîd hadisi değil, **191** nolu İbn Abbas hadisiyle **189** nolu Cabir hadisidir. Fukaha da bu konuda bunlarla çıkarım yapmış bulunuyor.

197 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/202,203

Hafız İbn Hacer konumuzu oluşturan İbn Abbas hadisi üzerinde durarak diyor İd: "Huneyn Gazası, Mekke'nin fethinden kırk gün sonra meydana gelmiştir. Mekke'nin fethi ise Ramazan'ın bitmesine on gün kala gerçekleşmiştir. Böylece Huneyn Gazası'nın Ramazan'da cereyan ettiği söylenemez."[198]

Bu tespite göre, İbn Abbas hadisiyle çıkarımın doğru olmayacağı ortaya çıkıyor. **192** nolu Muhammed b. Kab rivayetini ise Hafız İbn Hacer naklettikten sonra susup bir şey dememiştir. Oysa isnadında Abd b. Cafer bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Şevkani bu bilgiyi verirken Zehebi bu zat üzerinde durmamıştır. O bakımdan rivayetin çıkarım ve delil sayılmasına elverişli olduğu söylenemez. Ancak bu manada birkaç rivayet daha vardır ki, kısmen buna kuvvet kazandırmaktadır.

193 nolu Ubeyd hadisinin ricali sıkattır, yani hepsi de güvenilir kişilerdir. Ebu Davud ile el-Münziri bu hadis hakkında bir görüş beyan etmemişlerdir.

Bu babda Beyhaki'nin Ebu İshak'dan, onun da Meysere Amr b. Şurahbil'den yaptığı rivayete göre, Amr b. Şurahbil seferde oruçlu iken iftar ediyordu.

Böylece bu sahih rivayet de seferi halde olup geceden oruca niyet getiren kimse yola çıkacağı zaman orucunu bozabileceğine delalet etmektedir. Amcak bu durumda kefaret gerekir mi, gerekmez mi? İmam Malik'in dışında kalan diğer müctehidler kefaretin gerekmeyeceğini belirtmişlerdir. İmam Malik ise, seferde iken geceden oruca niyet getirip sabaha dahil olan kimse kendini eyleşik halde olan oruç ehli durumuna getirmiş sayılır ve o bakımdan zorlayıcı bir sebep olmadığı halde bu orucunu bozarsa kendisine hem kaza, hem de kefaret gerekir demiştir. Sahih hadisler bu görüşün aksine sübut bulduğu için diğer müctehidlerin bu konudaki ictihadı daha isabetlidir denilebilir.

198 Neylü'l-Evtar: 4/256

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ramazan'da oruca niyet edip sabah vaktine dahil olan ve sonra aynı gün sefere çıkmaya karar veren kimsenin o orucunu bozması caizdir. Bu, İmam Malik ile İmam Ahmed'in ictihadıdır.

2. O günkü orucunu bozması caiz değildir. Bu İmam Ebu Hanife ile İmam Şafiî'nin ictihadıdır. Aynı zamanda İmam Ebu Hanife'ye göre, orucunu bozarsa, hem kaza, hem de kefaret gerekir. Çünkü eyleşik olarak o güne başlamış ve oruca aynı durumda iken niyet etmiştir.

3. Hanefiler'den bazı fakihler, böylesine sadece kaza gerekir demişlerdir. Bunların görüş ve ictihadında ümmet için kolaylık söz konusudur.

4. İmam Şafiî'ye göre, bozması caiz olmamakla beraber, şayet bozarsa günahkar olur, güne gün kaza etmesi gerekir. Çünkü imama göre, kefaret sadece cinsel temastan dolayı gerekir. Sefere çıkanın böyle bir hali yok da sadece yeme ve içme söz konusu ise, kefarete gerek yoktur.

SEFERİ KİŞİ ORUÇ TUTMAYABİLİR

Sefer, yani yolculuk halinde sıkıntı ve meşakkat vardır. Bu yalnız yolda değil, gidilen belde veya kasaba da da söz konusudur. Zira hiç kimse evinde olduğu kadar başka yerde rahat edemez. Gerçi bunun istisnaları olabilir, ama istisna genel kuralı değiştirmez.

Böylece şâri', yola çıkanlar için ibadet konusunda bir kolaylık getirmiştir. Mesela, dört rekatlı farzları iki rekat kılmak, Ramazan ise oruç tutmamak ve öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazları arasında cem'u takdim ve cem'u te'hîr yapmak bu cümledendir. Aynı zamanda mestlerin müddetini üç gün uzatmak da söz konusudur.

Ancak yolculuk halinde olup gittiği belde, kasaba veya köyde ne kadar süre kalırsa seferi hali devam eder? Bu hususta müctehid imamların farklı tespit ve ictihadları olmuştur. Yeri gelince açıklanacaktır. Nitekim seferi namaz bahsinde buna kısmen yer vermiş bulunuyoruz.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي لله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَزْي غَزْوَةَ الْفَتْحِ فِي رَمَضَانَ وَصَامَ حَتَّي إِذَا بِلَغَ الْكَدِيدَ الْمَاءَ الَّذِي بَيْنَ قُدَيْدٍ وَعُسْفَانَ فَلَمْ يَزَلْ مُفْطِراً حَتَّي نْسَلَخَ الشَّهْرُ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: 'Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'da (Mekke'nin) fetih gazasına oruçlu olarak çıkmış bulunuyordu. Tâki el-Kedîd mevkiine geldi ki burası Kudeyd ile Usfan arasında bir yerdir. Artık Ramazan bitinceye kadar hep iftar etti, oruç tutmadı."[199]

199 Buhari/Meğazi: 47

Az yukarıda da İbn Hacer'in tespitini naklederek, Mekke'nin fethi, ramazanın yirmisinde gerçekleşmiştir. el-Kadîd'in ise Medine'ye uzaklığı sekiz konaktır. Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Medine'den çıkıp buraya gelinceye kadar yolda yedi, sekiz gün oruç tuttuğu ve daha önce naklettiğimiz hadislerde belirtildiği gibi, düşmana yaklaşılınca iftar ettiği, yani on iki, on üç gün kadar oruç tutmadığı anlaşılıyor.

Bundan çıkaracağımız bir diğer sonuç şudur: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) fetihten sonra Mekke'de kaldığı günlerde oruç tutmamıştır. Çünkü orada ikamete niyet getirmemiş bulunuyordu.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Seferi olan kimse gittiği belde veya kasabada 15 gün devamlı kalmaya niyet etmediği takdirde seferi olmaktan çıkmaz, yani dört rekatlı namazları iki rekat olarak kılar ve Ramazan ise oruç tutmayıp iftar edebilir. Aynı zamanda mestlerin mesh süresini üç gün uzatabilir.

Ancak bu mezhebe göre, gidilen yerde seferi olmaktan çıkabilmek için şu dört şartın gerçekleşmesi söz konusudur:

1. Bilfiil yol almayı terketmesi,
2. İkamet etmek istediği yer, eyleşmeye elverişli bulunması,
3. İkamete niyet ettiği yerin birden fazla olmaması,
4. Yolcunun kendi görüş ve reyinde müstakil olması.

O bakımdan yol kat'etmekten bilfiil ayrılmamışsa, ikamete niyet etse bile yine de seferi sayılır. İkamete elverişli olmayan çöl ve benzeri yerlerde seferi olmaktan çıkıp eyleşik duruma geçmeye niyet etse bile, seferi hali devam eder. Birden fazla yerde eyleşmeye niyet etse, yine de seferi olmaktan çıkmaz. Mesela, Mekke'ye giden kimse orada 15 gün ikamete niyet etse bile, hac mevsimi ise, ister istemez Mina'ya gitmek ve orada iki, üç gün kalmak zorundadır. Bu durumda Mekke'de yine yolculuk hali devam eder. Birinin hizmetinde bulunuyor veya asker olarak görevini yapıyorsa, gittiği yerde

ikamete niyet getiremez, getirse bile bir anlam taşımaz. Çünkü kendi reyinde müstakil değildir; efendisinin veya kumandanının direktifine ve talimatına bağlıdır.[200]

Şafiîler'e göre: Yolculuk halinde olan kimse gittiği yerde, giriş ve çıkış günleri hariç dört tam gün ikamete (eyleşik olmaya) niyet getirdiği takdirde seferi olmaktan çıkar ve böylece dört rekatlı farz namazları ikişer rekat olarak kılar, Ramazan ise oruç tutmaya başlar. Bunun gibi, gittiği yerde iş ve ihtiyacının dört günde bitmeyeceğini bilir, fakat dört günden fazla ne kadar kalacağını kestiremezse, yine de seferi olmaktan çıkar, eyleşik duruma geçer. Ama dört gün kalıp kalamayacağını kesin şekilde kestiremiyorsa, bu durumda bugün, yarın ayrılırım düşüncesiyle kalıyorsa, o takdirde on sekiz gün seferi sayılır ve ibadetini ona göre yerine getirir.[201]

Hanbeliler'e göre: Yolculuk halinde olan kimse vardığı yerde mutlaka ikamete niyet getirir, bir süre belirlemez olursa veya o yerde yirmi vakitten fazla namaz kılacağına niyet ederse, o takdirde seferi olmaktan çıkar. Bunun gibi, giriş ve çıkış günleri dahil işinin ancak dört günde biteceğini sanan kimse de seferi olmaktan çıkar. Ama ne zaman işinin ve hacetinin biteceğini kestiremiyorsa, o takdirde seferi olma durumu devam eder.[202]

Malikiler'e göre: Seferi olan kimse, gittiği yerde dört gün kalmaya niyet ettiği takdirde şu iki şartla seferi olmaktan çıkar:

Giriş ve çıkış günleri hariç dört tam gün kalmaya niyet etmiş olması,

İkameti süresinde yirmi vakit namaz kılma imkanını bulması, yani bu süreyi doldurmaya kadar kalmış olması.[203]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Seferi olan kimse, ramazan ayında bulunuyorsa, gittiği yerde ika-

200 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/478

201 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/480

202 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/479

203 Kitabu'l-Fıkhi ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/479

mete niyet ederse, seferi olmaktan çıkar ve hem orucunu tutar, hem de dört rekatlı farz namazları tam olarak kılar. Bunun gibi mestlerinin mesh süresini birgün bir geceye düşürür.

2. İkamete birden fazla yer için niyet ederse, ilk bulunduğu yerde ikamet süresini dolduruyor ve bunu önceden biliyorsa, o yerde seferi olmaktan çıkar. Ama ikamet süresi dolmadan diğer yere giderse, isterse tekrar ilk yere dönmüş olsun seferi olmaktan çıkmaz. Mesela, hac ibadeti için Mekke'ye giden kimse, orada ikamet süresini doldurmak üzere niyet eder, ama bu arada Mina'ya giderse, seferi olmaktan çıkmaz ve ikamet için yaptığı niyet hükümsüz kalır.

3. Şafiîler'e göre, giriş, çıkış günleri hariç en az dört tam gün ikamete niyet ederse, seferi olmaktan çıkar.

4. Hanefiler'e göre, on beş gün ikamete niyet ederse, seferi olmaktan çıkar.

5. Hanbeliler'e göre, en az yirmi vakit namazını kılacak kadar kalmaya niyet ederse seferi olmaktan çıkar.

6. Malikiler'e göre de, giriş ve çıkış günleri hariç dört tam gün kalmaya niyet ederse seferi olmaktan çıkar.

7. İkamete niyet ettiği gün, sabah vakti değilse, yani fecr doğmuşsa, zeval vaktine kadar oruca niyet getirme imkanı söz konusudur. Artık o gün oruç tutması vacip olur.

RAMAZAN'DA HASTANIN, YAŞLI KİMSENİN, GEBENİN VE SÜT EMZİRENİN DURUMU

İslam, kişinin taşıyabileceğine göre teklifte bulunur; yapabileceği ölçüde onu ibadetle mükellef tutar. Güç getiremeyeceği veya sağlığını kaybetmesine sebep olacağı, çocuğuna bakamıyacak duruma gelmesini hızlandıracağı amellerde ya hafiflik getirir, yada bu teklifi bir süre kaldırır.

O bakımdan oruç tutameyacak kadar yaşlanan erkek ve kadının bu ibadeti terketmesine ruhsat verilmiş; oruç tutamayacak kadar hasta olandan bu ibadeti kazaya bırakmasına cevaz vermiştir. Bunun gibi, gebe olan kadına, karnında taşıdığı çocuğun sağlıklı gelişmesi için orucu kazaya bırakmasını, süt emziren kadına da aynı kolaylığı sağlayarak orucu geciktirmesini tavsiye edip ruhsat vermiştir.

Bunun için İlahî ruhsata uymakta büyük yarar vardır. Kişi bu ruhsatı aşarak kendini ibadet konusunda zorlarsa, hatalı bir yol seçtiğinden bazen günahkar da olabilir.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ الْكَعْبِيِّ أَنَّ رَسُول الله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الله عَزَّ وَجَلَّ وَضَعَ عَنِ الْمُسَافِرِ الصَّوْمَ وَشَطْرَ الصَّلاَةِ وَعَنِ الْحُبْلَي وَالْمُرْضِعِ الصَّوْمَ.

Enes b. Malik el-Kâbî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur. "Şüphesiz ki Aziz ve Celîl olan Allah misafir (yolculuk) halinde olan kimse) den orucu ve namazın yarısını kaldırmıştır. Gebeden ve süt emzirenden ise orucu kaldırmıştır."[204]

204 Ebu Davud/Savm: 44. Tirmizi/Savm: 21. Nasai/Siyam: 51, 62. İbn Mace/Siyam: 12. Ahmed: 4/347, 5/29

وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ- وَعَلَي الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ كَانَ مَنْ أَرَادَ أَنْ يُفْطِرَ وَيَفْتَدِي حَتَّي أُنْزِلَتِ الْآيَةُ الَّتِي بَعْدَهَا فَنَسَخَتْهَا.

Seleme b. Ekva' (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

اَيَّاماً مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَر يضاً اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ وَعَلَى الَّذ ينَ يُط يقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْك ينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَهُوَ خَيرٌ لَهُ وَاَنْ تَصُومُوا خَيرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"Fazla yaşlılıktan veya iyileşmesi umulmayan bir hastalıktan dolayı) oruç tutmaya güç getiremiyenlere bir yoksulu (sabah-akşam) doyuracak fidye gerekir." mealindeki (Bakara Suresi 184.) ayet inince, Ramazan'da isteyen, (hasta ve yaşlı olsun, olmasın) herkes fidye verip iftar edebiliyordu. Bunu izleyen ayet inince bu hüküm kaldırıldı."[205]

وَعَنْ عَبْدِالرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَي عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ بِنَحْوِ- فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَحَدِيثِ سَلَمَةَ وَفِيهِ: ثُمَّ أَنْزَلَ الله فَلْيَصُمْهُ- فَأَثْبَتَ الله صِيَامَهُ عَلَى الْمُقِيمِ الصَّحِيحِ وَرَخَّصَ فِي هِلِلْ مَرِيضٍ وَالْمُسَافِرِ وَثَبَتَ الْإِطْعَامُ الْكَبِيرِالَّذِي لاَ يَسْتَطِيعُ الصِّيَامَ.

Abdurrahman b. Ebî Leyla'dan, onun da Muaz b. Cebel (radıyallahu anh)'dan, Seleme hadisinin bir benzeri rivayet edilmiştir. Bundan sonra Cenab-ı Hak: "Artık sizden kim bu aya hazır olursa oruç tutsun." ayetini indirdi.

205 Buhari/Tefsir: 2, 26. Müslim/Siyam: 149. Ebu Davud/Savm: 2. Tirmizi/Savm: 75. Nesai/Siyam: 63. Darimi/Savm: 29

Böylece Cenab-ı Hak Ramazan orucunu eyleşik olup sıhhati yerinde olan hakkında sabit kıldı. Hasta ve yolcu için bu hususta ruhsat verdi. Ayrıca yaşlı olup oruç tutmaya gücü yetmeyen kimse hakkında da miskinleri yedirmeyi sabit kıldı."[206]

وَعَنْ عَطَاءٍ سَمِعَ ابْنِ عَبَّاسٍ يَقْرَأُ–وَعَلَي لَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةَ طَعَامُ مِسْكِينٍ – قَالَ اِبْنُ عَبَّاسٍ: لَيْسَتْ بِمَنْسُوخَةٍ هِيَ لِلشَّيْخِ الْكَبِيرِ وَالْمَرْأَةِ الْكَبِيرَةِ لاَ يَسْتَطِيعَانِ أَنْ يَصُومَا فَيُطْعِمَانِ مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مِسْكِينًا.

Ata'dan yapılan rivayete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın şu ayeti (Bakara:184) okuduğunu arkasından şöyle dediğini duymuştur: "Bu ayetin hükmü kaldırılmamıştır. Bundan maksat, yaşlı erkek ve yaşlı kadındır ki bunlar oruç tutmaya güçleri yetmemekte, o yüzden her günün orucuna karşılık bir miskine bir fidye verip yedirmektedirler."[207]

وَعَنْ عِكْرِمَةَ أَنَّ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ:أُثْبِتَتْ لِلْحُبْلَى وَالْمُرْضِعِ.

İkrime'den yapılan rivayete göre, İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği tespit edilmiştir: "Fidye, gebe kadın ile, süt emziren kadın hakkında da sabit olmuştur."[208]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Fazla hasta olup güç getiremeyen veya hastalığının artacağından endişe eden kimse, oruç tutmayıp iftar eder. İleride sağlığına kavuşursa, güne gün kaza eder. Müzmin bir hastalık olup geçmesi söz konusu değilse, o takdirde, hastanın malî durumu müsaitse her gün için sabahlı-akşamlı bir miskini doyuracak kadar fidye verir. Malî imkanı yoksa istiğfarla yetinir. Bunun gibi, vücudundaki yaranın geç kapanacağından

206 Müsned-i Ahmed: 5/246

207 Buhari/Tefsir-i sûre: 2, 25

208 Ebu Davud/Savm: 3, 43

veya hastalığının devam edeceğinden korkan kimse de iftar eder ve sonra sağlığına kavuşursa, güne gün kaza eder.

Hamile kadın ile süt emziren kadının oruç tuttukları takdirde hastalanmaktan, aklî dengelerinin bozulmasından veya çocuğun aynı duruma düşmesinden korkarlarsa, iftar edip oruç tutmamaları caiz olur. Süt emzirdiği ister kendi çocuğu olsun, isterse ona süt anneliği yapsın fark etmez.

Bu hususdaki korku ve endişenin iki dayanağı söz konusudur. Biri, galebe-i zan, diğeri tecrübe veya uzman tabibin haber vermesi. Ancak bu tabibin de müslüman, uzman ve âdil olması gerekir.[209]

Şafiîler'de, hasta konusunda Hanefiler'le aynı görüş ve ictihattadırlar.

Hasta olmadığı halde, oruç tuttuğu takdirde hastalanmaktan korkan kimsenin bu vaziyette iftar etmesi caiz değildir. Ancak oruca başlayıp hastalık alameti kendini hissettirince, o takdirde iftar edebilir. Diğer üç mezhebe göre, oruç tutmadan, tuttuğu takdirde şiddetli hastalığa yakalanacağını zanneden kimsenin iftar etmesi caizdir.[210]

Hanbeliler'e göre: Hamile ile süt emziren kadınlar, oruç tuttukları takdirde kendi sağlıklarının tehlikeye girmesinden veya hem kendilerinin, hem de çocuklarının helak olmasından veya bir sakatlık, kötü bir hastalığın ortaya çıkmasından veya sadece çocuğun başına bir kötülük, hastalık ve sakatlık geleceğinden endişe ederlerse, oruç tutmayıp iftar ederler ve sonra normale dönünce güne gün kaza ederler.

Ancak sadece çocuğun helak olmasından endişe ederler de o yüzden oruç tutmayıp iftar ederlerse, kendilerine hem kaza, hem de fidye gerekir. Bu durumda süt emziren kadın ister emzirdiği çocuk öz evladı olsun, ister bu iş için ücretle tutulmuş olsun fark etmez.[211]

Malikiler'e göre: Gebe kadınla süt emziren kadın, Ramazan'da oruç

209 Haşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-Felah: 373, 374'den özetlenerek.

210 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/573

211 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/575'den özetlenerek.

tuttukları takdirde hastalanacaklarını veya sıkıntılı durumlarının artacağını veya hem kendileri, hem de çocuktan dolayı veya yalnız çocuktan dolayı bir hastalık, sakatlık endişesi taşıdıkları takdirde oruç tutmayıp iftar edebilirler. İleride normal duruma gelince güne gün kaza etmeleri gerekir. Gebe kadına fidye gerekmez, ama süt emzirene gerekir. Ancak oruçtan dolayı kendilerinin helak olacağından veya çocuğun helak olacağından korkarlar da ağır bir zarara uğrayacakları söz konusu olunca iftar etmeleri caizdir ve fidye vermeleri gerekmez.

Yaşlı kişilere gelince, oruç tutmaya güçleri yetmediği takdirde, iftar ederler ve fidye vermeleri müstehab olur. Artık onlara tutmadıkları günler sayısınca kaza etmeleri gerekmez. Hanbeliler'e göre, bunların fidye vermeleri vaciptir. Bu durumda ileride oruç tutacak kadar kendilerinde bir güç dahi bulsalar artık kaza etmezler. Ama fidye vermedikleri takdirde, böyle bir güce erişince kaza etmeleri gerekir.[212]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

205 nolu Enes hadisini Tirmizi hasenlemiştir. Aynı zamanda, İbn Malik'in Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiği tek hadis de budur.

Ebu Hâtim bu hadisin muhtelefu fîh olduğunu belirtmiştir. El-Münzirî ise, Enes b. Malik adında beş kişi biliyorum ki, yukarıdaki hadisi rivayet eden onlardan biridir, diyor.

O bakımdan müctehid imamların önemli bir kısmı bu hadisle çıkarım yapmamıştır. Zira bu konudaki diğer sahih hadislerden farklı bir hüküm taşımaktadır ki, o da yolculuk yapandan oruç ibadetinin kaldırılmasıdır.

206 nolu Seleme hadisini de müctehidlerin çoğu dayanak olarak seçmemiş ve çıkarıma salih görmemişlerdir.

207 nolu Muaz hadisinin isnadında hayli ihtilaf söz konusudur. Sele-

212 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/575, 576'dan özetlenerek.

me hadisinde sözü edilen "Bundan sonra indirilen ayetle bu hüküm kaldırılmıştır" denilirken, o nâsih olan ayet Muaz hadisinde açıklanmıştır. Seleme hadisinin bir benzerini Buhari İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan muallak ve mevsûl olarak rivayet etmiştir. Ebu Nuaym, el-Müstahrec'de ve Beyhakî kendi eserinde tahrîc etmişlerdir. Şöyle ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde, Ramazan orucu henüz farz kılınmamıştı. Müslümanlar her ay üç gün oruç tutuyorlardı. Bu hal Ramazan orucu farz kılınıncaya kadar devam etti. Ramazan orucu farz kılınınca müslümanlar onu gözlerinde çok gördüler ve bu kendilerine sıkıntı ve meşakkat getirdi. O bakımdan kim her gün bir miskini yedirebiliyorduysa orucu terkediyordu ki, bunlar oruç tutmaya gücü olan kimselerdi. Sonra Allah'ın şu emri o hükümü kaldırdı: "Oruç tutarsanız sizin için hayırlı olur."

Böylece müslümanlar oruç tutmakla emrolundular.

Bu hadisi aynı zamanda Ebu Davud, Şu'be ve el-Mesudî tarikiyle A'meş'den daha uzun şekilde tahric etmiştir.

Bunun da isnadında hayli ihtilaf edilmiştir. Öyle ki, iftar ve itamın ruhsat olduğu takarrür edince, sonra bu ruhsat kaldırılmış oluyor ki bu durumda orucun kesinlikle farz olması gerekiyor. Oysa "Oruç tutarsanız sizin için hayırlı olur" ayetinden bu farziyet hükmü çıkmıyor. Zira hayırlı olur sözü vücuba delalet etmemektedir.

O halde en uygun olanı, Seleme hadisinde kapalı, Cabir hadisinde açık olarak belirtilen "Sizden kim Ramazan ayına hazır olursa oruç tutsun" ayetiyle bu hükmün kaldırıldığıdır. Nitekim İbn Ömer de bu ayetin o hükmü kaldıran nâsih ayet olduğunu belirtmiştir.

Böylece cumhura göre: Miskinleri yedirme anlamındaki fidyenin, oruç tutmaya gücü yetmiyenler hakkında baki kaldığı ortaya çıkıyor.

Seleften İmam Malik, Ebu Sevr ve Davud dahil olmak üzere bir cemaat, itam hükmünün mensûh olduğunu kabul ederler. Yaşlı kimse oruç tutmaya gücü yetmediği takdirde her gün için bir miskini yedirmekle yükümlü

değildir.

Katade ise, "Oruç tutmaya gücü yeten yaşlı kişi için ruhsat verilmişti. Sonra onun hakkındaki bu ruhsat hükmü kaldırıldı, sadece gücü yetmeyen yaşlılar hakkında baki kaldı" demiştir.

İbn Abbas (radıyallahu anh) da bu ayetin muhkem olduğunu, sadece yaşlı erkek ve yaşlı kadına has bir hüküm taşıdığını belirtmiştir ki, nitekim 1138 nolu Ata' hadisinde bu husus açıklanmıştır.

Zeyd b. Eslem ile İmam Malik de bu ayetin muhkem olduğunu, oruç tutamıyan ve iyileştikten sonra ikinci Ramazan girinceye kadar kaza etmiyen; ikinci Ramazan'dan sonra kaza edip her gün için bir fidye veren hasta hakkında inmiştir. O bakımdan hastalığı ikinci Ramazan girinceye kadar devam ederse, artık kendisine fidye gerekmez.[213]

Hasan el-Basrî ve diğer bazı ilim adamları, "Ve ala'llezîne yutîkunehu" cümlesindeki zamirin it'âma râci' olduğunu, oruca râci' olmadığını; sonra da bu hükmün kaldırıldığını söylemişlerdir.

Bu bapta Darekutnî ile Hakim'in sahihlediği bir diğer İbn Abbas hadisinde şöyle denilmektedir: "Yaşlı adama iftar edip her gün için bir miskini doyurması hakkında ruhsat verilmiş ve bundan dolayı üzerine oruç kazasının gerekmediği belirtilmiştir."

Her günün orucuna karşılık bir fidye verilmesi söz konusu olduğuna göre, fidyenin ölçü ve nisbeti nedir? Sorusu ortaya çıkıyor.

Bazı ilim adamlarına göre, hangi kut (geçim için gıda maddesi) olursa olsun, her gün için bir fidye olarak yarım sâ' (yaklaşık 1667 gr.) olarak belirlenir.

Bazısına göre, buğdaydan yarım sâ', başka tahıldan bir sâ' belirlenir. Ebu Hanife'nin de ictihadı bu doğrultudadır.

213 Neylü'l-Evtar: 4/259

Buğdaydan bir sâ', diğerlerinden yarım sâ' olarak belirlenir. İmam Şafiî de aynı görüştedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Oruç tutamayacak, yani ona gücü yetmeyecek kadar yaşlı olan kişilerin iftar etmesi caizdir. Malî kudreti varsa, her günün orucuna karşılık fidye olarak bir miskini doyurur. Kudreti yoksa, istiğfarla yetinir.

2. Hastalık geçici ise, fidye vermeye gerek yoktur. Tutamadığı oruçları, iyileşince, yani sağlığına kavuşup oruç tutacak duruma gelince güne gün kaza eder.

3. Hamile kadın ile süt emziren kadın, oruç tuttuları takdirde kendi canlarından veya çocuklarının canlarından veya hem kendi, hem de çocuklarının canlarından endişe ederlerse, yani ağır hastalık, felç, zafiyet, ölüm ve benzeri ârazdan korkarlarsa, o takdirde oruç tutmayıp iftar ederler ve ramazandan sonra normal duruma kavuşunca güne gün kaza ederler. Ancak İmam Ahmed'e göre, bu kadınlar sadece çocuk hakkında endişeden dolayı oruç tutmuyorsa, kendilerine hem kaza, hem de fidye gerekir.

4. İmam Malik'e göre, süt emziren kadın ölüm ve felç gibi bir endişeyle değil daha hafif bir durumun ortaya çıkmasından dolayı endişe eder de oruç tutmazsa, ona kaza ile birlikte fidye de gerekir.

5. Malikiler'e göre, oruç tutamayan yaşlı kişilerin fidye vermeleri müstehabdır.

6. Hanbeliler'e göre, bunların fidye vermesi vaciptir.

7. Gebe ve emzikli kadınların oruçtan dolayı duydukları endişenin sıhhati iki şeyden biriyle sabit olur: Biri, zann-i galib ve tecrübe; diğeri, uzman müslüman tabibin beyanı.

RAMAZAN ORUCUNU BİRBİRİ ARDINCA VEYA MÜTEFERRİK ŞEKİLDE KAZA ETMEK

Oruç tutmakla mükellef olan her müslüman, bir ârızadan dolayı Ramazan orucunu tutamazsa, ramazandan sonra o arıza kalkınca tutamadığı günleri birbiri ardınca kaza edebileceği gibi, müteferrik (dağınık) olarak da kaza edebilir. Kaza bir borç anlamı taşıdığına göre, fazla geciktirilmesi uygun olmaz. Çünkü her canlı gibi insan da hayata pamuk ipliğiyle bağlı bulunuyor; bu ipin ne zaman, nerede kopacağını bilemez. O halde insanların hayrına ve yararına farz kılınan orucu ilk fırsatta kaza etmenin sayılamayacak kadar faydaları vardır.

Ancak bu konuda az farklı tespitler ve ictihadlar söz konusudur.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَضَاءُ رَمَضَانَ إِنْ شَاءَ فَرَّقَ وَإِنْ شَاءَ تَابَعَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ramazan orucunun kazasını (oruç tutmayan kişi) isterse dağınık halde, isterse birbiri ardınca yerine getirir."[214]

قَالَ الْبُخَارِيُّ قَالَ اِبْنُ عَبَّاسٍ: لاَ بَأْسَ أَنْ يُفَرِّقَ لِقَوْلِ اللهِ تَعَالَى فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ.

Buhari'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçenin şöyle dediği tespit edilmiştir: "Üzerinde oruç kazası bulunan kimsenin onu dağınık halde kaza etmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü Cenab-ı Hak:

214 Darekutni/Neylü'l-Evtar: 4/260

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضاً اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ

"Artık sizden kim bu aya hazır olursa oruç tutsun. Kim de hasta olur veya yolculuk halinde bulunursa, tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde (kaza etsin)" buyurmaktadır.[215]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ نَزَلَتْ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ مُتَتَابِعَاتٍ فَسَقَطَتْ مُتَتَابِعَاتٍ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyledemiştir: "Önce (Bakara Suresi 185. ayette) "Tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde birbiri ardınca (tutup kaza etsin)"buyurulmuştu. Sonra 'birbiri ardınca" hükmü kaldırıldı."[216]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَ فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْضِيَ إِلاَّ فِي شَعْبَانَ وَذَلِكَ لِمَكَانِ رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ramazan'da üzerimde (borç) olarak oruç kalırdı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in onun yanındaki yeri, durumu ve onun da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le meşgul olması sebebiyle) o oruçları ancak Şaban ayında kaza ederdim."[217]

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَجُلٍ مَرِضَ فِي رَمَضَانَ فَأَفْطَرَ ثُمَّ صَحَّ وَلَمْ يَصُمْ حَتَّي أَدْرَكَهُ رَمَضَانُ آخَرُ فَقَالَ: يَصُومُ الَّذِي أَدْرَكَهُ ثُمَّ يَصُومُ الشَّهْرَ الَّذِي أَفْطَرَ فِيهِ وَيُطْعِمُ كُلَّ يَوْمٍ مِسْكِينًا.

215 Buhari/Savm: 40

216 Darekutni/İsnad-ı sahih İle/Neylü'l-Evîar: 4/260

217 Buhari/Savm: 40. Müslim/Siyam: 154, 175, 177. Tirmizi/Savm: 65. Ahmed: 6/124, 131

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan zayıf bir rivayete göre, bir adamın Ramazan'da hastalanması sebebiyle iftar etmesi ve sonra sağlığına kavuşunca o oruçları kaza etmemesi ve ikinci Ramazan'ın girmesi üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şöyle buyurdu: "İdrak ettiği Ramazan'ın orucunu tutar, sonra geçen yılın kazaya kalan Ramazan orucunu tutup kaza eder ve her güne karşılık bir miskini yedirir."[218]

وَرُوِيَ عَنْ اِبْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَلْيُطْعَمْ عَنْهُ مَكَانَ قَالَ كُلِّ يَوْمٍ مِسْكِينٌ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim, üzerinde Ramazan ayı orucu bulunduğu halde ölürse, onun her gününün orucuna karşılık bir miskin doyurulsun."[219]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ إِذَا مَرِضَ الرَّجُلُ فِي رَمَضَانَ ثُمَّ مَاتَ وَلَمْ يَصُمْ أَطْعِمَ عَنْهُ وَلَمْ يَكُنْ عَلَيْهِ قَضَاءٌ وَإِنْ نَذَرَ قَضَى عَنْهُ وَلِيُّهُ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Adam Ramazan'da hasta olur da sonra oruç tutmadan ölürse, onun tutmadığı günlere göre miskinler doyurulur, üzerinde kaza olmaz. Ancak adarsa, o takdirde onun velisi onun yerine kaza eder."[220]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hasta ve yolcu tutmayıp kaçırdığı günler sayısınca, -hasta sağlığına kavuşunca, yolcu da evine dönüp eyleşik duruma geçince- kaza etmeleri vacip olur. Ancak hasta iyileşip oruç tutacak güce kavuşunca, üzerindeki oruçları kaza edecek kadar yaşarsa ve yolcu da eyleşik duruma

218 Darekutni/İsnad-ı sahih, mevkuf. Neylü'l-Evtar: 4/261

219 Tirmizi/Savm: 23. İbn Mace/Siyam: 50. Taberani/Siyam: 53

220 Ebu Davud/Savm: 41

geçtikten sonra üzerindeki oruçları kaza edecek kadar yaşarsa, o oruçların kazası vacip olur. Aksi halde yaşadıkları süre içinde kaza edebildikleri günleri kaza etmeleri gerekir. Ama o günlerde kaza etmeden ölürlerse, onların velisi olan kişi vasiyetleri gereği o günlere karşılık fidye verir ki, her fidye bir fitre miktarıdır. Ölen kişi, erişip de kaza yapmadığı günler sayısınca fidye verilmesini vasiyet ederse, varisleri onun bu vasiyetini bıraktığı mal ve servetin üçte birinden çıkartıp karşılarlar. Vasiyet etmediği takdirde, ne vasisine, ne de varisine bunu ödemek gerekir. İmam Şafiî bu görüşün aksini ortaya koymuştur.

Ancak ölenin velisi veya varisi kendilerine isabet eden mirastan murislerinin tutma imkanı olduğu halde ihmal edip kaza orucunu tutmadığı günler için fidye teberru edebilirler. Bunda bir sakınca yoktur.

İmam Ebu Hanife'ye göre, buna kıyasla farz ve vacip namazlar için de fidye teberru edilebilir. Vasiyeti varsa, malının üçte birinden karşılanır. İmameyne göre vitir namazı için fidye verilmez, çünkü bu namaz da bir bakıma sünnet namazlar gibidir. Sahih olan da budur.

Bu durumda olup ölen kimsenin velisi onun yerine, üzerinde kalan oruçları ve namazları kaza edemez. İmam Şafiî bunun aksine bir görüş ortaya koymuştur.

Kazaya kalan ramazan orucunu, kişi isterse dağınık halde, isterse üstüste tutup kaza edebilir. Ancak üstüste tutması daha faziletlidir.

Kazaya kalan ramazan orucunu, ikinci Ramazan girinceye kadar kaza etmezse, bu durumda önce yeni başlayan Ramazan orucunu eda eder, o bitince üzerinde kazaya kalan bir önceki ramazan orucunu kaza eder. Bu durumda da fidye vermesi gerekmez. İmam Şafiî'ye göre, özürsüz geciktirmişse, kendisine ayrıca fidye de gerekir.[221]

Tuhfe sahibi diyor ki:

221 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/249, 250'den özetlenerek.

"Şer'î oruç on dört çeşittir. Bunun sekiz çeşidi Allah'ın kitabında anılmıştır ki onlardan dördü birbiri ardınca tutulur: Ramazan orucu, kefaret-i zihar orucu, kefaret-i kati orucu ve kefaret-i ifsad-i savm. Diğer dört oruç ise, sahibinin kendi arzusuna bırakılmıştır, isterse onları birbiri ardınca tutar, isterse dağınık halde tutar. Bunlar Ramazan orucunun kazası, mut'a orucu, avlanma cezası orucu, yemin kefaret orucudur.

Altı tanesi ise Sünnet'te anılmıştır: Ramazan'da orucu kasden bilerek bozmaktan dolayı gereken kefaret orucu, adak orucu, tetavvu oruç, yemin sebebiyle vacip olan oruç, itikaf orucu, bozulan nafile orucun kazası.

İmam Şafiî bu konuda üç yerde Hanefiler'le muhalif bir görüş ve ictihad ortaya koymuştur. Onlar da şunlardır: Kefaret orucunu üst üste tutmak vacip değildir, dağınık halde de tutulabilir. İtikaf orucu vacip değildir. Bozulan nafile orucu kaza etmek de vacip değildir.[222]

Şafiîler'e göre: Ramazan orucundan tutamadığı günleri Ramazan'dan sonra tutma imkanı bulmadan ölen kimseye fidye ve kaza gerekmez. Aynı zamanda günahkar da sayılmaz. Çünkü o günlerin orucunu kaza edecek kadar yaşama imkanı bulamadan ölmüştür. Kaza etme imkanı bulduğu halde kaza etmeden ölürse, Kavl-i Cedid'e göre, velisi onun yerine tutmaz da onun terikesinden her gün orucuna bedel bir müdd yiyecek verir. (Müdd: Bir fitre miktarıdır.)[223] Adak ve kefaret oruçları böyledir; yani ölenin velisi onun yerine bu oruçları tutmaz, geriye bıraktığı maldan fidye çıkartıp dağıttı. Ama yabancı bir kimse, ölenin velisinin izniyle onun kazaya kalmış oruçlarını tutarsa, sahih olur. İzinsiz tutması sahih değildir.

Adam ölür de üzerinde namaz ve itikaf borcu, kazası bulunursa, onun yerine velisi veya varisi bunları yapamaz. Aynı zamanda bunlardan dolayı fidye vermek de gerekmez.[224]

222 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/250

223 Müdd, fitre nisbetinden farklıdır, ancak biz kolaylık olsun diye onu fitre nisbetiyle yorumladık.

224 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Şerhun Ala Metni'l-Minhac: 144

Böylece Hanefiler'le Şafiîler arasında sözü edilen konu hakkında farklı görüş ve ictihad ortaya çıkmıştır.

Ramazan orucunun kazasını, ikinci ramazan girinceye kadar geciktiren kimseye, hem onu ikinci ramazandan sonra kaza etmesi, hem de her gün için bir fidye vermesi gerekir. Böylece yıllar tekerrür ettikçe fidye de tekerrür eder. Sahih olan da budur.

İmkan bulduğu halde ramazan orucunu kaza etmez ve bu halde ölürse, terikesinden her güne karşılık iki fidye çıkartılıp verilir. Biri tutmayıp kaçırdığı için, diğeri de geciktirdiği için. Tabii fidye fakir ve miskinlere verilir. Fidyenin cinsi, fitrenin cinsindendir. Birkaç fidyeyi bir şahsa vermekte bir sakınca yoktur.[225]

Hanbeliler'e göre: Üzerinde Ramazan orucu bulunan kimse ölecek olursa, şu iki durumdan biri söz konusudur:

- Kazaya kalan orucu tutma imkanı bulmadan ölmüş olması,
- Kaza etme imkanı olduğu halde kaza etmeden ölmesi.

Birinci şık, ya kaza edecek kadar zaman bulmadan veya arız olan hastalık, yolculuk gibi bir durum ortaya çıkmasından dolayı olabilir ve üçüncü bir ihtimal söz konusu değildir. Bu durumda ilim adamlarının çoğuna göre kendisine bir şey gerekmez. İkinci şık, ortada açık bir ihmalden kaynaklanmış demektir. O bakımdan tutmadığı her gün orucuna karşılık, bıraktığı terikeden fakir veya miskine doyuracak kadar fidye vermek gerekir. İlim adamlarının çoğunun da görüş ve ictihadı bu doğrultudadır.

Hanbeliler bu konuda İbn Mace'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği ve Tirmizi'nin sahihlediği hadisle çıkarım yapmışlardır: "Üzerinde oruç (borcu) bulunduğu halde ölen kimseden yana her güne karşılık bir miskin yedirilsin."[226]

225 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 145

226 İbn Kudame/el-Muğni: 3/81,82

Üzerinde Ramazan orucunun kazası bulunduğu halde onu kaza etmeyip ikinci Ramazan girmiş olur ve sonra da ölürse, yine terikesinden her gün için bir miskin doyurularak fidyesi ödenir. Ölenin velisi ve varisi onun yerine oruç tutmaz.

Birinci Ramazan orucundan kazaya kalanı tutmadan ikinci Ramazan girer ve bunu bir özür olmaksızın geciktirirse, hem kazası gerekir, hem de her gün için bir miskini doyurması vacip olur. Bir özürden dolayı geciktirirse, sadece kazası gerekir.[227]

Kazaya kalan Ramazan orucunu birbiri ardınca tutmak gerekli değildir; dağınık şekilde de kaza edilebilir. Nitekim ashab ve tabiinden birçoğunun da görüş ve ictihadı bu merkezdedir. İmam Malik, İmam Ebu Hanife, İmam Sevri, İmam Evzai ve İmam Şafii'nin de ictihadı böyledir.[228]

Hanbeliler bu meselede **214** nolu İbn Ömer hadisiyle çıkarım yapmışlardır.

Malikiler'e göre: Ramazân'da bir özürden dolayı oruç tutmayıp iftar eden kimsenin özrü ortadan kalkar, mesela hasta ise iyileşir, yolcu ise evine dönmüş olur, bununla beraber bir aylık bir süre yaşadığı halde kazaya kalan bir aylık orucu tutmadan ölürse, bunun fidyesinin verilmesini vasiyet etmişse, terikesinin üçte birinden çıkartılıp verilir. Vasiyet etmeden ölürse, varisleri bu konuda muhayyerdirler, isterlerse kendilerine düşen hisseden onun tutmadığı her güne karşılık bir fidye verirler, isterlerse bir şey vermezler ve bu hususta icbar da edilemezler. Aynı zamanda murisleri yerine tutmadığı oruçlarını da kaza etmezler.

Kazaya kalan ramazan orucunu üst üste, birbiri ardınca tutmak vacip değildir. Ancak üst üste tutması müstehab sayılabilir.[229]

---

227 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebir: 3/83

228 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebir: 3/88

229 Sahnun/El-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/212, 213'den özetlenerek.

Böylece Malikiler de İbn Ömer ve Hz. Aişe hadisleriyle çıkarım yapmışlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

214 nolu İbn Ömer hadisinin isnadında teferrüd eden Süfyan b. Beşer bulunuyor. Darekutni ise, bu hadisi Ata'nın Ubeyd b. Umeyr'den mürselen rivayet ettiğini kaydetmiştir. Bu bakımdan isnadında bir zaaf olduğu söylenirse de İbn Cevzi bunu sahihlemiş ve şöyle demiştir: "Biz, Süfyan b. Beşer'i ta'n eden, ona zayıf diyen bir kimse bilmiyoruz."

Bu anlamda bir diğer hadisi Darekutni Abdullah b. Ömer'den rivayet etmiştir ki, isnadında Vakıdi ve İbn Lehi'a bulunuyor. Bu iki zatın zayıf olduğu ilim çevresince bilinmektedir.

Ayrıca bu babda Ebu Ubeyde, Muaz b. Cebel, Enes, Ebu Hureyre ve Raf i' b. Hadic (radıyallahu anhum)'dan rivayet edilen hadisler bulunuyor. Tarikleri üzerinde birtakım sözler söylense ve görüşler de belirtilse, biri diğerini kuvvetlendirmektedir. O bakımdan çıkarım ve ihticaca salih olduğu söylenebilir.

215 nolu İbn Abbas yorumu, İbn Ömer hadisini kuvvetlendirmektedir. Kaldı ki, bu konularda İbn Abbas dört Abdullah'tan biridir.

Buna karşılık Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anh)'ın tetabbûun (kaza orucunu birbiri ardınca tutma) vacip olduğunu söylediği rivayetler arasında bulunuyor. Nitekim İbn Münzir'in bu anlamda Hz. Ali Efendimiz ve Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anhuma)'dan yaptığı rivayet bulunuyor. İbn Hacer ise, bu manaya daha çok Zahiriler meyletmişlerdir diyor.[230]

Kazaya kalan Ramazan orucunun birbiri ardınca tutulmasının vücubunu kabul edenlerin delil gösterdiği rivayetlerden biri de, Darekutni'nin Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan tahric ettiği şu hadistir:

230 Neylü'l-Evtar: 4/261

"Kimin üzerinde Ramazan'dan kalma kaza orucu varsa, onu ardarda tutsun, arada kesinti yapmasın."

Ancak Beyhaki bu hadisin sahih olmadığını, isnadında Abdurrahman b. İbrahim el-Kadı bulunduğunu ve bu zatın muhtelef fih olduğunu belirtmiştir.[231]

Şevkani bu zatın ismini belirtirken sonunda "el-Kadı" derken, Zehebi bunun el-Kas olduğunu belirtmiştir. Böylece Zehebi de bu zatın zayıf ve münker olduğunu yansıtarak birtakım nakillerde bulunmuştur.[232]

217 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve delil olarak gösterilmeye salihtir.

218 nolu Ebu Hureyre hadisini Darekutni tahric etmiştir. İsnadında Ömer b. Musa b. Vecih bulunuyor ki, bu zat cidden zayıftır. Aynı zamanda ondan nakleden ravi İbrahim b. Nafi de zayıftır. Ebu Hureyre'den mevkufen rivayet etmiştir. Ancak Darekutni bunu sahihlemiştir. Buhari, Ömer b. Musa'nın münkerü'l- hadis olduğunu; İbn Main onun sika (güvenilir) olmadığını; İbn Adiy, onun hadis uydurduğunu belirtmişlerdir.[233] İbrahim b. Nafi'a gelince: Ebu Hatim onun yalancı olduğuna dikkat çekmiştir.[234]

219 nolu İbn Abbas rivayetini İbn Hacer sahihlemiştir. Aynı zamanda Darekutni, Said b. Mensur ve Beyhaki tahric etmiş, Abdurrezzak mevsulen rivayet etmiştir.

Abdulhak kendi Ahkam'ında diyor ki: "Oruç kazasını yerine getirmeden ölen kimsenin tutmadığı günlere karşılık miskinlerin yedirilmesiyle ilgili hiçbir merfu rivayet sahih kabul edilmez."

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ramazan'da bir özür ve arazdan dolayı oruç tutamayan veya tut-

231 Şevkani/Neylü'l-Evtar: 4/261

232 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/545, 4803 nolu Abdurrahman.

233 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/224, 6222 nolu Ömer.

234 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 1/69, 234, 235 nolu İbrahim.

mayan kimsenin özrü kalkıp araz giderilince, orucu kaza edecek kadar yaşadığı takdirde, kaza etmesi vacip olur.

2. Kaza edecek zaman bulamadan ölen kimseden o oruçların kazası sakıt olur. Arkasından fidye verilmesine gerek yoktur.

3. Kaza edecek zamana eriştiği halde kaza etmez ve sonra da ölürse, o takdirde vasiyyeti varsa, bu oruçların kefareti ve fidyesi onun malının üçte birinden çıkartılıp fakirlere verilir.

4. İmam Şafiî'ye göre, vasiyet etmeden ölse bile, malının üçte birinden çıkartılıp fakirlere verilir.

5. Ölenin veli ve vasisi, onun kılmadığı namazları kılamaz, tutmadığı oruçları onun yerine tutamaz. Bu İmam Ebu Hanife'ye göredir. İmam Şafiî'ye göre, onun yerine oruç tutabilir, namaz kılabilir.

6. Kazaya kalan Ramazan orucunu kişi isterse Ramazan'dan sonra üst üste, isterse dağınık halde tutabilir. Bunda bir sakınca yoktur.

7. Kazaya kalan Ramazan orucunu kaza etmeyip ikinci Ramazan başlarsa, o takdirde önce bu ikinci Ramazan'ın orucunu tutar, sonra da birinci Ramazan'dan kazaya kalan orucu ifa eder. Bu durumda olan kimsenin ayrıca fidye vermesine gerek yoktur.

8. İmam Şafiî'ye göre, özürsüz geciktirip ikinci Ramazan'a kadar kaza etmediği takdirde, hem kaza etmesi, hem de bu geciktirmeden dolayı fidye vermesi gerekir.

9. Yabancı bir kimse, ölenin üzerinde kazaya kalan oruçları, velisinin izniyle tutarsa, bu İmam Şafiî'ye göre sahih olur.

10. İmkan bulduğu halde Ramazan orucunu tutmaz ve kaza edecek kadar yaşadığı halde kaza etmez de öylece ölürse, terikesinden her güne karşılık iki fidye çıkartılıp verilir. Biri tutmadığı, diğeri geciktirdiği için. Bu da İmam Şafiî'nin görüşüdür.

11. Üzerinde Ramazan orucunun kazası bulunduğu ve bunu kaza

edecek kadar yaşadığı halde kaza etmez ve öylece ölürse, vasiyeti varsa aynen uygulanır; yoksa varisleri bu hususta muhayyerdirler, isterlerse fidye verirler, isterlerse vermeyebilirler. Bu, İmam Malik'in ictihadıdır.

12. Kazaya kalan Ramazan orucunu üstüste tutmak müstehabdır. Bu da İmam Malik'e göredir.

ÖLEN KİŞİNİN ADAYIP DA TUTMADIĞI ORUCU ONUN YERİNE TUTMAK

İslam fıkhında "nezr" yani "adak" konusuna ayrı bir bab ayrılmıştır. Çünkü kişi bu kavram çerçevesinde bir ibadeti veya bir hayrı kendisine vacip kılmakta ve ödemekle kendisini yükümlü hale getirmektedir.

Diğer ibadetlerin, daha çok mali olanların sosyal adaletten yana bir katılım anlamı taşıdığında şüphe yoktur. Adağın da bir yönü bu hikmetle iç içe bulunuyor.

O halde bir ibadeti veya hayrı adayan kimse, şartların gerçekleşmesiyle onu geciktirmeden yerine getirmesi gerekir. Aksi halde borçlu kalır ve o bakımdan ödemeden ölecek olursa, durum ne olur? İlgili hadislerle ve müctehidlerin çıkarım ve ihticaclarıyla bu sorunun cevabını görmüş olacağız.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ اِمْرَأَةً قَالَتْ: يَارَسُولَ الله إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمُ نَذْرٍ فَأَصُومُ عَنْهَا؟ فَقَالَ: أَرَأَيْتُ لَوْ كَانَ عَلَي أُمِّكَ دَيْنٌ فَقَضَيْتِهِ أَكَانَ يُؤَدِّي ذَلِكَ عَنْهَا؟ قَالَتْ نَعَمْ اُمِّكَ أَخْرَجَاهُ. وَفِي رِوَايَةٍ أَنَّ اِمْرَأَةً قَالَ: فَصُومِي عَنْ أَرَكِبَتِ الْبَحْرَ فَنَذَرَتْ إِنِ الله نَجَّاهَا أَنْ تَصُومَ شَهْراً فَأَنْجَاهَا الله فَلَمْ تَصُمْ حَتَّي مَاتَتْ فَجَاءَتْ قَرَابَةٌ لَهَا إِلَي رَسُولَ الله صَلَّي الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَتْ ذَلِكَ فَقَالَ صُومِي عَنْهَا.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bir kadın, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedi ki: 'Ya Rasulallah! Doğrusu annem, üzerinde adak orucu bulunduğu halde öldü. Onun yerine o orucu tutabilir miyim?" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz

(sallallahu aleyhi ve sellem) ona sordu: "Ne dersin, annen üzerinde borç (para veya mal) bulunsaydı, sen de onu ödemiş olsaydın, ondan yana o borcu ödemiş olmaz mıydın?" o da: 'Evet, ödemiş olurdum" dedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "O halde annenden yana o adak orucunu tut!" buyurdu."[235]

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim, üzerinde oruç (kazası) bulunduğu halde ölürse, onun yerine velisi oruç tutar."[236]

وَعَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ بَيْنَ ا أَنَا جَالِسٌ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَتَتْهُ اِمْرَأَةٌ فَقَالَتْ: إِنِّي تَصَدَّقْتُ عَلَي أُمِّي بِجَارِيَةٍ وَإِنَّهَا مَاتَتْ فَقَالَ: وَجَبَ أَجْرُكِ وَرَدَّهَا عَلَيْكِ الْمِيرَاثُ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ كَانَ عَلَيْهَا صَوْمُ شَهْرٍ أَفأ صُومُ عَنْهَا؟ قَالَ: صُومِي عَنْهَا قَالَتْ: إِنَّهَا لَمْ تَحُجَّ قَطُّ أَفأحُجُّ عَنْهَا؟ قَالَ: حُجِّي عَنْهَا.

Büreyde (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Bir ara Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında oturuyordum ki bir kadın çıkageldi ve şöyle dedi: "Anneme bir cariye tasaddukta bulundum ve annem öldü." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Ecrin (sevap ve mükafatın) sana vacib oldu ve miras onu sana geri verir" buyurdu. Kadın devamla dedi ki: "Ya Rasulallah! Annemin üzerinde bir de bir Rama-

235 Buhari/Vasaya: 19. Ebu Davud/Eyman: 24. Nesai/Eyman: 35. Taberani/Nüzûr: 1. Ahmed: 6/7

236 Buhari/Savm: 42. Nesai/Siyam: 153. Ebu Davud/Savm: 41. İbn Mace/Siyam: 50. Ahmed: 6/69

zan ayı orucu (kaza) olarak bulunuyordu; onun yerine o orucu tutayım mı?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Evet (onun yerine) oruç tut" buyurdu. Kadın devamla dedi ki: "Doğrusu annem hiç haccetmeden öldü, onun için haccedeyim mi?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu cevabı verdi: "Onun yerine haccet."[237]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Üzerinde Ramazan veya adak orucu bulunduğu halde ölen kimsenin yerine velisi ve vârisi oruç tutamaz.[238]

Mecmau'l-Enhur sahibi de bu konuya değinirken şöyle demiştir: "Üzerinde oruç kazası bulunduğu halde ölen kimsenin yerine velisi ne oruç tutar, ne de onun kılmadığı namazları kılar. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hiç kimse diğer bir kimsenin yerine oruç tutamaz ve hiç kimse diğerinin yerine namaz kılamaz. Ama o oruç ve namazın (kefareti, fidyesi olarak) itamda bulunur (fakirlere fidye verebilir)."[239]

Şafiîler'e göre: Üzerinde Ramazan orucu kaza olarak bulduğu ve onu kaza etmeye imkan bulunduğu halde kaza etmeden ölen kimsenin yerine o orucu, kavl-i cedîd'e göre velisi tutmaz. Kavl-i kadîm'e göre ise, tutabilir. Belki terikesinden her güne karşılık bir müdd çıkarılıp fakire verilir. Adak ve kefaret oruçları da böyledir.[240]

Böylece İmam Şafiî, kavl-i kadîm'inde yukarıdaki üç hadisi delil sayarak ve onlarla çıkarım yaparak, ölenin velisinin onun yerine oruç tutmasının caiz olduğunu söylemişse de, kavl-i cedidinde bu çıkarım ve ictihadından vazgeçerek, Hanefiler'in çıkarım yaptığı hadis ve rivayetlerle çıkarımda bulunmuştur.

237 Müslim/Siyam: 158. Selam: 35. Ebu Davud/Vasaya: 12, Eyman: 24. İbn Mace/Sadakat: 3. Ahmed: 5/349, 351, 361

238 Fetavayl Hindiyye: 1/208

239 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/250

240 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 144

Hanbeliler'e göre: Üzerinde adak orucu bulunduğu halde ölen kimsenin yerine velisi oruç tutabilir. Bu, İbn Abbas, Leys, Ebu Ubeyd, Ebu Sevr ve diğer birtakım fakihlerin görüşüdür. Diğer ilim adamları ise, oruç tutmaz da onun yerine fakirleri yedirir, yani her gün için fitre miktarı bir fidye yiyecek verir, demişlerdir.

Hanbeliler bu konuda yukarıda naklettiğimiz üç hadisle çıkarım ve delil olarak göstermişlerdir.[241]

Ramazan orucunun kazasını ise, ölenin velisi tutmaz; ona karşılık her gün için bir fidye verir. Bu da, ölen kimse, kazaya kalan Ramazan orucunu tutmaya imkan bulduğu halde tutmayıp ölürse böyledir. İbn Abbas'ın da görüş ve ictihadı böyledir.[242]

Malikiler'e göre: Ölen kimseye vacib olan zekat ve diğer bütün şeyler hususunda, ölenin vasiyeti yoksa, varislerin o vacipleri onun adına yerine getirmesi zorlanamaz. Kendi arzularıyla yerine getirirlerse, bir sakınca yoktur.[243]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

235 nolu İbn Abbas hadisi çeşitli tariklerden rivayet edilmiştir. Buhari'nin rivayetinde "Üzerinde (adak olarak) bir aylık oruç bulunuyor" lafzı yer almaktadır. Buhari'nin diğer bir rivayetinde, "Bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve sordu." cümlesi bulunmakta; bir başka rivayetinde ise, "Annemin üzerinde on beş günlük oruç bulunmaktadır" cümlesi zikredilmektedir. Bir diğer rivayette ise, "Annemin üzerinde üst üste tutulması gerekli iki aylık oruç bulunuyor" denilmektedir.

Bu değişik rivayetlerin değişik kişilerle de ilgili olması kuvvetle muhtemeldir. Aynı zamanda hadisle çıkarıma engel teşkil etmemektedir. Ancak bu durumu dikkate alan müctehidlerin çoğu bu rivayetlerle çıkarım yapma-

241 İbn Kudame/el-Muğni: 3/83

242 İbn Kudame/el-Muğni: 3/82'den özetlenerek.

243 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-Kübra: 1/212

mışlardır.

236 nolu Hz. Aişe hadisine gelince, İmam Şafiî bunu sahihlemiş ve çıkarımda bulunmuştur. Ancak kavl-i cedidinde bu çıkarımından vazgeçtiği anlaşılıyor.

Ebu Sevr, Evzai ve Ahmed de bu rivayetle çıkarımda bulunmuşlardır. Beyhaki, el-Hilafiyat'ta şöyle demiştir: "Bu, sabit bir sünnettir ki hadis ehlinden bir kimsenin bunun sıhhatinde farklı görüş ortaya koyduğunu bilmiyorum."

Oysa cumhur, ölen kimsenin üzerindeki kaza, adak ve kefaret oruçlarının velisi tarafından tutulmasının vacip olmadığını belirleyip hükme bağlamıştır. Nitekim İmam Malik, İmam Ebu Hanife ve İmam Şafiî (el-Cedid'de) ölen kişi adına mutlak anlamda oruç tutulmayacağını belirtmişlerdir. Ancak İmam Leys, İmamAhmed, İshak ve Ebu Ubeyd, ölen kimse üzerindeki oruçlardan sadece adak orucunun velisi tarafından tutulacağını söylemişlerdir.

Birinciler bu konuda daha çok Nesai'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı şu rivayetle çıkarım yapmışlardır: "Hiç kimse bir diğer kimse (üzerinde kalan) orucu tutmaz ve hiç kimse diğer kimse üzerinde kalan namazı onun yerine kılmaz." Bu rivayetin isnadının sahih olduğunu Nesai belirtmiştir. Ayrıca Abdurrezzak'ın İbn Ömer ve Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anhuma)'dan rivayet ettiği şu hadisi de dayanak seçmişlerdir: "Ölüleriniz (üzerinde kalan) oruçları tutmayınız, o oruçlara bedel fakirlere (fidye vererek) yediriniz."

İbn Hacer ise, bu son rivayetin zayıf olduğunu belirtmişse de bu hususta yalnız kalmıştır; yani ondan başkası böyle bir tespit ve görüş ortaya koymamıştır.

237 nolu Büreyde hadisi üzerinde hayli durulmuş ve çeşitli yorumlar yapılmıştır. Daha çok hac konusu işlenirken bu hadise yer verileceğinden burada ilim adamlarının görüş ve tespitlerini nakletmeye lüzum görmedik.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Üzerinde oruç kazası bulunduğu halde ölen kimsenin yerine velisi o orucu tutmaz. İsterce bu oruç, adak orucu olsun.

2. İmam Şafii'nin kavl-i kadimine göre, tutabilir.

3. Ölen kimsenin üzerinde kalan kaza oruçları için vasivyeti varsa, o takdirde her güne karşılık bir fidye verilir. Vasiyeti yoksa, varisleri bu konuda muhayyerdirler, isterlerse fidye verirler, isterlerse vermezler.

4. Hanbeliler'e göre, ölen kimsenin üzerinde adak orucu bulunuyorsa, velisi onun yerine tutabilir, bunda bir sakınca yoktur. Ramazan orucu için vasiyyeti varsa terikenin üçte birinden çıkartılıp verilir.

5. Malikiler'e göre, zekat dahil bütün vacip amellerden ölen kimse üzerinde kalan borç ne ise, onun varisleri sorumlu değildir; ne onun yerine o oruçları, ibadetleri yaparlar, ne de fidye ve kefaret ödemek zorundadırlar. Ancak vasiyyeti varsa, bunlar onun terikesinin üçte birinden çıkartılıp verilir.

TETAVVU (NAFİLE) ORUÇ

Tetavvu: Tefe'ul kalıbında, tekellüfle itaat etmek manasınadır. Bu münasebetle vacibe ve lazimeden olmayan nesnede teberru etmek anlamında kullanılır, teneffül gibi. Mesela, "Tetavvua bihi" denilince, "Onu teberru etti" demek olur. Bu manayla nafile ibadete, vacip ve lazım olmadığı için "tetavvu" denilmiştir.

Böylece farz ve vacip namazlardan başka olan namazlar genellikle tetavvu kapsamına; farz ve vacip oruçlardan başka oruçlar da yine bu kavramın kapsamına giymektedir.

İslam dini, insan hayatını maddi ve manevi alanlarda hareketli, dengeli ve faziletli kılmak için farz ibadetlerden sonra birtakım tavsiye anlamında nafile ibadetler de getirmiştir. Boş vakitlerini kahve köşelerinde, dünya ve ahirete fayda vermeyen yerlerde harcamaktan uzak tutmak için nafile ibadetleri, kitap okumayı, üretici olmanın yollarını aramayı tavsiye etmiş ve bunun için birtakım uhrevi mükafatlar vaadetmiştir.

عَنْ أَبِي أَيُّوبَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتاً مِنْ شَوَّالٍ فَذَالِكَ صِيَامُ الدَّهْرِ.

Ebu Eyyub (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim Ramazan orucunu tutar ve arkasından Şevval ayından ona altı günlük oruç eklerse, işte bu bütün bir senenin orucu olur."[244]

وَعَنْ ثَوْبَانَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ

244 Müslim/Siyam: 204. Tirmizi/Savm: 52. Darimi/Savm: 44. Ahmed: 5/ 417, 419

وَسِتَّةَ أَيَّامٍ بَعْدَ الْفِطْرِ كَانَ تَمَامَ السَّنَةِ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا.

Sevban (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim Ramazan orucunu ve bayramdan sonra altı gün orucunu tutarsa, senenin tamamını oruçlu geçirmiş olur." "Kim bir iyilikle gelirse, ona onun on misli vardır."[245]

Şevval ayında altı gün nafile oruç tutmanın sünnet olup olmadığı hakkında farklı görüş ve tespitler olmuştur.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İmam Ebu Hanife'ye göre, Ramazan bayramından sonra Şevval ayında ister üst üste, ister dağınık halde altı gün oruç tutmak mekruhtur.[246]

İmam Ebu Yusuf'a göre, altı günü üst üste tutmak mekruhsa da müteferrik (dağınık) halde tutmak mekruh değildir. Bununla beraber müteahhirinin hemen hepsi bu altı gün orucunu üst üste veya müteferrik tutmakta bir sakınca olmadığını belirtmişlerdir. Nitekim aynı şekilde Bahrürraik'de de konuya yer verilmiş bulunuyor. Serahsi'nin el-Muhit'inde ise, en sahih tespite göre, sözü edilen altı günlük orucu tutmakta hiçbir sakınca olmadığına değinilerek bilgi verilmiştir.[247]

Nitekim Mecmau'l-Enhur sahibi bu konuda şöyle demiştir: "Tercih edilen görüşe göre, bayramdan hemen sonra Şevval'dan altı gün oruç tutmak mekruh değildir. Çünkü bununla Ramazan orucu arasında fasıla olarak bayram günü bulunuyor. O bakımdan kitap ehline benzeme söz konusu değildir ve mekruh da değildir, bilakis müstehabdır ve sünnettir. Çünkü bu babda hadis varid olmuştur. Mekruh olanı ise, Ramazan'dan sonra bayram günü iftar etmeyip oruç tutmak ve ona beş gün daha ilave etmektir.

245 İbn Mace/Siyam: 33. Ahmed: 5/280

246 Fetavayı Hindiyye: 1/201

247 Fetavayı Hindiyye: 1/201

Ancak Şevval ayında sözü edilen altı günlük nafile orucu üst üste değil, dağınık vaziyette tutmak daha faziletlidir, çünkü bu durumda kerahetten ve kitap ehline benzemeye özenmekten uzaktır."[248]

Böylece İmam Ebu Hanife rivayet edilen hadisleri haber-i vahid görüp çıkarım yapmamıştır. Diğer imamlar ve özellikle ulem-i müteahhirin hadislerle çıkarım yapıp bu konuda Ebu Hanife'den ayrılmışlardır.

Şafiîler'e göre: Şevval ayında altı gün oruç tutmak sünnettir. Bunları üst üste tutmak daha faziletli ve sevaplıdır. Hatta bayramdan sonra üzerinde kaza veya adak orucu varsa, onları Şevval ayında tutarsa, yine de bu sünnetin sevabını elde etmiş olur.[249]

Böylece İmam Şafiî ve arkadaşları yukarıdaki hadislerle çıkarım yapmış bulunuyorlar.

Hanbeliler'e göre: Şevval ayında altı gün oruç tutmak müstehabdır. Bunu üst üste tutmakta bir sakınca olmadığı gibi, müteferrik de tutulabilir ve böylece her iyilik on misliyle karşılık göreceği dikkate alınarak senenin tamamının oruçlu geçirilmiş olduğu ortaya çıkar.

Bu orucun müstehab olduğu aynı zamanda Kâb el- Ahbar'dan, Şa'bi, Meymun b. Mehran ve İmam Şafiî'den de rivayet edilmiştir. İmam Malik ise, bu orucu mekruh saymıştır.[250]

Böylece Hanbeliler de Eyyub ve Sevban hadisleriyle çıkarımda bulunmuşlardır.

Malikiler'e göre: İmam Malik diyor ki: "Şevval ayında altı gün oruç tutmak mekruhtur. Fıkıh ehlinden bir kimsenin bu orucu tuttuğunu görmediğim gibi, seleften hiç kimseden de bu konuda bana bir şey ulaşmış değildir. Hem ilim adamları bunu mekruh saymakta ve bid'at olmasından endişe

248 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-Ebhur: 1/255

249 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac Şerhun Ala Metni'l-Minhac: 146

250 El-Muğni: 3/102, 103. Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebir: 3/102, 103'den özetlenerek.

etmektedirler. Aynı zamanda Ramazan'dan olmayan bir orucu Ramazan'a ilhak etmek söz konusu olur ki, bu da doğru değildir."[251]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Ebu Cafer Tahavi, İmam Ebu Hanife'ye çok bağlı bulunduğundan dolayı olsa gerek tetavvu oruçların önemli bir kısmına yer verdiği halde Şevval ayında tavsiye edilen altı gün orucundan hiç söz etmemiştir. İbn Dakik el-İd de bu konuya dokunmamıştır.

Ebu Eyyub hadisi sahih kabul edildiğinden müctehidlerin çoğu onunla çıkarımda bulunmuştur.

245 nolu Sevban hadisini aynı zamanda Nesai, Ahmed, Darimi ve Hafız Bezzar tahric etmişlerdir.

Bu babda İmam Ahmed'in Cabir'den yaptığı bir rivayet vardır. Abd b. Humeyd de onu rivayetleri arasına almıştır. Ancak isnadında Amr b. Cabir bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Son yıllarında bunadığı söylenir. O bakımdan İmam Ahmed, "Amr b. Cabir birçok münker hadisler rivayet etmiştir. Ara sıra bu konuda yalan söylediği de haber verilmektedir" demiştir, Nesai onun sika (güvenilir) olmadığını belirtmiştir. Onu ancak Ebu Hatim tezkiye etmiş ve şöyle demiştir: "Hadiste selah derecesindedir ve yirmi kadar hadis rivayeti vardır."[252]

Bu babda Bezzar, Ebu Nuaym ve Taberani'nin Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan; yine Taberani'nin el-Evsat'ta İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan; Darekutni'nin Bera' b. Azib (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri hadisler bulunuyor. Bütün bu rivayetleri bir araya getirip çıkarım yapanlara göre, Şevval ayında altı gün oruç tutmak müstehabdır. Nitekim İmam Şafiî, İmam Ahmed, İmam Ebu Yusuf ve Davud ez-Zahiri bu görüşte olanlar arasında bulunuyor.

251 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebir: 3/10

252 Zehebi/Mizanu'l-İ'tidal: 3/250, 6341 nolu Amr.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ramazan bayramından sonra Şevval ayında altı gün nafile oruç tutmak müstehabdır.

2. Bu oruç üst üste tutulabileceği gibi, değişik günlerde de tutulabilir.

3. Üzerinde Ramazan orucu kazası veya adak orucu bulunan kimse sözü edilen ayda onlara niyet edip kaza ederse, nafile orucun sevabına da erişmiş olur.

4. Ramazan orucu tamamlanınca bayram günü mutlaka iftar edilmelidir. Çünkü bayram günü oruç tutmak haramdır.

5. Bayram gününden başlayarak altı gün oruç tutmak tahrimen mekruhtur.

6. İmam Malik ve İmam Ebu Hanife'ye göre, Şevval ayında altı gün oruç tutmak mekruhtur. Ancak bu iki imamın bu konudaki görüşleri ağırlık kazanmamış ve müctehidler tarafından tasvip edilmemiştir.

7. Şevval ayında altı gün orucu vacip saymak mekruhtur ve bu niyetle tutulması caiz değildir.

8. Her iyilik on misliyle karşılık göreceği müjdesinden hareketle, otuz gün Ramazan, altı gün de Şevval orucu, toplam otuz altı eder. Bunu onla çarptığımızda karşımıza 360 sayısı çıkar. Böylece bu iki orucun bir seneyi kapsadığı belirtilmiştir.

9. Kuvvetli bir ihtimalle sözü edilen altı günlük oruç hakkındaki hadisler İmam Malik'e ulaşmamıştır. Bu konudaki ifadesinden böyle anlaşılmaktadır.

10. Ashab-ı Kiram'dan bazı kişilerin bu orucu tuttuğu rivayet yoluyla sabit olmuştur.

ZİLHİCCE'NİN ON GÜNÜNDE VE ÖZELLİKLE AREFE GÜNÜNDE ORUÇ TUTMAK

Zilhicce, bilindiği gibi hac aylarından biridir. İlk on gününde oruç tutmak suretiyle ibadet ve taati artırmanın büyük sevapları söz konusudur. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in çoğu zaman devam edip kaçırmadığı oruçlardan biri de, Zilhicce'nin ilk on günü idi. Buna ilaveten bir de hac menasikiyle meşgul bulunmadığında Arefe gününün orucunu tutardı. Hac ibadetini yerine getirmek üzere Arafat'ta bulunan hacıların o gün oruç tutması mekruh sayılmıştır.

عَنْ حَفْصَةَ قَالَتْ أَرْبَعٌ لَمْ يَكُنْ يَدَعُهُنَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صِيَامُ عَاشُورَاءَ وَالْعَشْرِ وَثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَالرَّكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْغَدَاةِ.

Hz. Hafsa (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete, göre, adı geçen şöyle demiştir: "Dört şey vardı ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onları hemen hemen hiç terketmedi:

- Aşura orucu,
- Zilhicce'nin ilk on gün orucu,
- Her aydaki üç gün oruç,
- Sabahın iki rekat (sünnet)ini."[253]

وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَوْمُ يَوْمِ عَرَفَةَ يُكَفِّرُ سَنَتَيْنِ مَاضِيَةً وَمُسْتَقْبَلَةً وَصَوْمُ يَوْمِ عَاشُورَاءَ يُكَفِّرُ سَنَةً مَاضِيَةً.

253 Nesai/Siyam: 83. Ahmed: 6/287

Katade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Arefe günü orucu, biri geçmiş, diğeri gelecek olmak üzere iki yılın (günah ve kusurlarını)temizleyip bağışlatır. Aşura günü orucu ise, geçen bir yılın (içinde işlenen günah ve kusurları) temizleyip bağışlatır."[254] Tabii kul hakkı bu genellemenin dışında kalır.

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ نَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ عَرَفَةَ بِعَرَفَاتَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Arefe günü Arafat'ta oruç tutmayı yasakladı."[255]

وَعَنْ أُمِّ الْفَضْلِ أَنَّهُمْ شَكُّوا فِي صَوْمِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَرَفَةَ فَأَرْسَلْتُ إِلَيْهِ بِلَبَنٍ فَشَرِبَ وَهُوَ يَخْطُبُ النَّاسَ بِعَرَفَةٍ.

Ümmü'l-Fazl (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, onlar birkaç kişi olarak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Arefe gününde oruç tutup tutmadığında şüphe etmişler ve bu sebeple Ümmü'l- Fazl diyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e biraz süt gönderdim. O sırada Arafat'ta insanlara hitap ediyordu. Gönderdiğim sütü alıp içti."[256]

وَعَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَوْمُ عَرَفَةَ وَيَوْمُ النَّحْرِ وَأَيَّامُ التَّشْرِيقِ عِيدُنَا أَهْلَ الْإِسْلَامِ وَهِيَ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ.

Ukbe b. Amir (radıyallahu anh), Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Arefe günü, bayram günü ve teşrik

254 Ahmed: 5/226, 297, 304, 6/128

255 Ebu Davud/Savm: 63. İbn Mace/Siyam: 40. Ahmed: 2/304, 446

256 Buhari/Savm: 65. Eşribe: 99. Müslim/Siyam: 111, 112. Ahmed: 6/339 340

günleri biz İslam ehlinin bayramıdır. Bu günler yeme ve içme günleridir."[257]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Zilhicce'nin ilk dokuz gününde oruç tutmak müstehabdır. Hac ibadetini yapmakta olanlar için Arefe günü oruç tutmak mekruhtur.[258]

Şafiîler'e göre: Arefe günü oruç tutmak sünnettir. Ancak yolculuk halinde olanla hac ibadetini yerine getirmekte olan kimseye sünnet değildir. Yalnız, hacı mukim olur ve oruç tutması bünyesini zayıflatmayacağına inanırsa, tutabilir. Bu durumda daha uygun olanı, Zilhicce'nin sekizinci günü olan "yevm-i terviye"de de oruç tutmaktır.[259]

Hanbeliler'e göre: Arefe günü oruç tutmak müstehabdır. Aynı zamanda Zilhicce'nin ilk on gününü de ibadetle geçirmek müstehabdır. Ancak vakfe için Arafat'ta bulunan hacıya müstehab değildir. Zira oruç tuttuğu takdirde yeterince duada bulunmaya takat getirmeyebilir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in de haccederken arafe günü oruç tutmadığı sahih rivayetle sabit olmuştur.[260]

Malikiler'e göre: Arefe günü oruç tutmak menduptur. Ancak hac ibadetini yapmakta olan kimseye, terviye günü oruç tutmak mekruh olduğu gibi, bu günde mekruhtur.[261]

Şafiîler'le Malikiler'in Zilhicce'nin ilk on gününde oruç tutmakla ilgili görüşlerini tespit edemedim.

---

257 Darimi/Savm: 47. Ebu Davud/Savm: 50. Tirmizi/savm: 58. Nesai/Menasik: 195. Ahmed: 4/152

258 Fetavay-ı Hindiyye: 1/201, 202. Abdurrahmarı El-Ceziti/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/556

259 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 146. Ebu Yahya Zekeriya/Fethü'l- Vehhab: 1/124

260 İbn Kudame/El-Muğni: 3/105, 106. Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l- Kebir: 3/105

261 Abdurrahman El-Ceziri/El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/556

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

253 nolu Hz. Hafsa hadisini Ebu Davud da tahric etmişse de "Hafsa" isminden söz etmeyip "Rasulullah Efendimiz'in zevcelerinden bir kısmı" ifadesini kullanmıştır. Hadisin lafzı şöyledir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Zilhicce'nin dokuzuncu günü, Aşura günü, her aydan üç gün ve her ayın ilk pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı."[262]

Müslim'in Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayette, yukarıda belirtilen mananın aksine bir beyan yer almaktadır. Şöyle ki: "Ben, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in (Zilhicce'nin) on gününde oruçlu olduğunu hiç görmedim."

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmektedir: "Rasulullah Efendimiz hiçbir zaman (Zilhicce'nin) ilk on gününde oruç tutmadı."

İlim adamları, bu hadisi, bir arazdan dolayı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tutmadığına hamletmişlerdir. Zira sözü edilen günlerde oruç tutmanın, ibadeti artırmanın meşruiyetine delalet eden sahih rivayetler vardır, onlardan bir kısmını nakletmiş bulunuyoruz.

254 nolu Katade hadisi, ayrıca sahabeden Zeyd b. Erkam, Sehl b. Sa'd, İbn Ömer ve daha birkaç zattan da nakledilmiştir.

Ayrıca bu babda Enes (radıyallahu anh)'dan ve başka sahabiden de hadis rivayet edilmiştir.

Gerek Hafsa, gerekse Katade hadisleri sahihtir ve delil gösterilmeye salihtir.

255 nolu Ebu Hureyre hadisini Ebu Davud, Nesai, Hakim ve Beyhaki tahric edip sahihlemişlerdir. Ayrıca İbn Huzeyme de sahihlemiştir. Ancak isnadında Mehdi el-Hecerî bulunuyor ki, bu zatın meçhul olduğu üzerinde durulmuştur. Nitekim Ebu Hatim: "Onu tanımıyorum" derken, İbn Hazm:

---

262 Ebu Davud/Savm: 61. Ahmed: 5/271,288, 423

"O, Hilal'in oğludur ve meçhuldür" demiştir.[263] Ne var ki, ravilerden birinin meçhul sayılması, hadisin sıhhatine bir halel getirmemektedir. Çünkü Mehdi'nin rivayet ettiği zat, Mehdi'den rivayet eden zat sikadır, yani güvenilir ravilerdir.

el-Akiylî ise, onu zayıflar arasında rivayet etmiştir.

Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Arefe günü oruç tutmadığı isnad-ı ceyyid ile sabit olmuş, ama ümmetini bundan menettiği olmamıştır.

256 nolu Ümmü'l-Fazl hadisinin bir benzerini Buhari ve Müslim, Meymune hadisinden tahric etmişlerdir. Nesai, İbn Hibban ise İbn Ömer hadisinden tahric etmiştir. İbn Ömer (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte haccettim, Arefe günü oruç tutmadı. Ebu Bekir (radıyallahu anh) ile birlikte haccettim, o da oruç tutmadı. Osman (radıyallahu anh) ile birlikte haccettim, o da öyle. Ve ben de o gün oruç tutmuyorum. Aynı zamanda tutulmasını emretmiyorum ve yasaklamıyorum da.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'ın bu açıklaması, hac ibadetini yapanlarla ilgili bulunuyor.

Sonuç olarak şöyle diyebiliriz:

Arefe günü orucuyla ilgili bütün hadisleri bir araya getirdiğimizde, onun müstehab olduğunu ve hac ibadetini yapan kimseye mekruh olduğunu söyleyebiliriz.

Aynı zamanda İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan bir diğer rivayette, Arefe gününde oruç tutulmasını tavsiye ettiği belirtiliyor. Şöyle ki: Sehm diyor ki: "İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan şöyle dediğini işittim: "Kendisine cuma gününde ve bir de Arefe gününde oruç tutmaktan soruldu. Bu iki orucun tutulmasını emir ve tavsiye etti."[264]

263 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 4/195, 8824 nolu Mehdi.

264 Ebu Cafer et-Tahtavi/Şerhu Meani'l-Asar: 2/72

Ebu Cafer Tahavî bu konuda on kadar rivayete yer vermiş ve rivayetlerin ağırlığının, Arefe günü oruç tutmanın meşruiyetine delalet ettiğine işarette bulunmuştur.[265]

Nitekim adı geçen zat, İmam Ebu Hanife, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in görüşünün de bu doğrultuda olduğunu kaydederek, Hanefiler'in görüş ve tespitinin özetini vermekte ve böylece konuyu bağlamaktadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hac ibadetini yapmakta olanların Arefe günü oruç tutmaları mekruhtur.
2. Diğerleri için mekruh değil, müstehabdır.
3. Zilhicce'nin ilk on gününü oruç ve ibadetle geçirmek de müstehabdır. Bu, daha çok Hanefiler'le Hanbeliler'e göredir.
4. Aşura orucu da müstehabdır. Muharrem'in 9 ve 10. veya 10 ve 11. veya 9, 10 ve 11. günleri oruç tutmak sünnete uygundur.
5. Her ay üç gün oruç tutmak ve bu günleri kamerî ayın 13, 14 ve 15. günlerine rastlatmak müstehabdır.
6. Sabahın iki rekat sünneti ise, hem müekkeddir, hem de fazileti çoktur.
7. İleride hem aşura, hem her ayda üç gün oruç konusuna geniş yer vereceğimizden burada sadece özetini yazmakla yetindik.

265 Ebu Cafer et-Tahtavi/Şerhu Meani'l-Asar: 2/71,73. Sahifelerine.

MUHARREM VE AŞURA ORUCU

Bilindiği gibi, Muharrem ayı, kamerî ayların birincisidir. Tarih boyunca bu ayda birtakım önemli olayların meydana geldiği rivayet edilir. Her şeyden önce Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu aya önem vermiş ve onu ibadetle süsleyerek gereken ilgiyi göstermiştir.

Zamanın kutsallığı, içinde cereyan eden olaylara nisbetledir. O bakımdan Muharrem ayında tecelli eden ilahi gufran ve rahmetten nasibimizi almak istiyorsak, bu hususta Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetine göre amel etmemiz söz konusudur.

قَدْ سَبَقَ أَنَّهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ أَيُّ الصِّيَامِ بَعْدَ رَمَضَانَ أَفْضَلُ قَالَ:

شَهْرُ اللهِ الْمُحَرَّمُ.

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den soruldu: "Ramazan'dan sonra hangi oruç daha üstündür?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) soruyu sorana şu cevabı verdi: "Allah'ın (mübarek saydığı) Muharrem ayı."[266]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ وَسُئِلَ عَنْ صَوْمِ عَاشُوراَءَ فَقَالَ: مَا عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَامَ يَوْمًا يَطْلُبُ فَضْلَهُ عَلَي الْأَيَّامِ إِلاَّ هَذاَ الْيَوْمَ وَلاَ شَهْرًا اِلاَّ هَذَا الشَّهْرَ يَعْنِي رَمَضَانَ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, kendisinden aşura orucu sorulduğunda şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tuttuğu hiçbir günün orucunun diğer günler üzerinde bir üstün-

266 Müslim/Siyam: 202, 203

lüğünü arzu (ve beyan) ettiğini bilmiyorum, ancak bu (Aşura) günü orucu müstesna. Hiç bir ayın da (ibadet ve orucunu) diğer aylardan üstün olduğunu arzu (ve beyan) ettiğini bilmiyorum, ancak Ramazan ayı müstesna."[267]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ يَوْمُ عَاشُوراءَ يَوْمًا تَصُومُهُ قُرَيْشٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَكَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُهُ فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ صَامَهُ وَأَمَرَ النَّاسَ بِصِيَامِهِ فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ قَالَ: مَنْ شَاءَ صَامَهُ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Aşura günü öyle bir gündür ki, Kureyş Cahiliye döneminde o gün oruç tutardı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de o gün oruç tutardı. Medine'ye (hicret edip) gelince, o gün (yine) oruç tuttu ve insanlara o gün oruç tutmalarını emretti. Ramazan orucu farz kılınınca, Efendimiz bu defa şöyle buyurdu: "Artık isteyen aşura orucunu tutar, isteyen bırakır."[268]

وَعَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ قَالَ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلاً مِنْ أَسْلَمَ أَنْ أَذِّنْ فِي النَّاسِ أَنَّ: مَنْ أَكَلَ فَلْيَصُمْ بَقِيَّةَ يَوْمِهِ وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَكَلَ فَلْيَصُمْ فَإِنَّ الْيَوْمَ يَوْمُ عَاشُوراءَ

Seleme b. Ekva (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Eslem kabilesinden bir adama şöyle duyuruda bulunmasını emretti: "Kim bugün bir şeyler yemişse, günün geri kalan kısmında (hürmeten) bir şey yemesin. Kim de bir şey yememişse oruç tutsun. Çünkü bugün Aşura günüdür."[269]

---

267 Müsned-i Ahmed: 1/222, 312, 367

268 Buhari/Tefsir: 2,24, Savm: 1,69. Müslim/Siyam: 111, 112, 116, 120, 121. Ebu Davud/Savm: 63. Tirmizi/Savm: 48. Darimi/Savm: 46. Taberani/Siyam: 33. Ahmed: 2/57, 143, 4/29, 50

269 Müslim/Siyam: 124

وَعَنْ عَلْقَمَةَ أَنَّ الْأَشْعَثَ بْنَ قَيْسٍ دَخَلَ عَلَي عَبْدِ اللهِ وَهُوَ يَطْعَمُ يَوْمَ عَاشُوراَءَ فَقَالَ: يَا أبا عَبْدَ الرَّحْمٰنِ إِنَّ الْيَوْمَ يَوْمُ عَاشُوراَءَ فَقَالَ: قَدْ كَانَ يُصَامُ قَبْلَ أَنْ يَنْزِلَ رَمَضَانُ فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ تُرِكَ فَإِنْ كُنْتَ مُفْطِراً فَاطْعَمْ.

Alkame'den yapılan rivayete göre, el-Eş'as b. Kays, Abdullah (b. Ömer) in yanına girdiğinde onun aşura günü yemek yediğini görüyor ve soruyor: 'Ya Eba Abdirrahman! Bugün şüphesiz Aşura günüdür." Hz. Abdullah ona şöyle diyor: "Ramazan orucunun farziyeti ile ilgili emir inmeden önce bu oruç tutuluyordu. Ramazan orucunun farziyeti hakkındaki emir inince bu artık terkedildi. Eğer oruçlu değilsen (otur) sen de yemek ye."[270]

وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَأَنَّ أَهْلَ الْجَاهِلِيَّةِ كَانُوا يَصُومُونَ يَوْمَ عَاشُوراَءَ وَأَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَامَهُ وَالْمُسْلِمُونَ قَبْلَ أَنْ يُفْرَضَ رَمَضَانَ فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ قَالَ رَسُول لله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ يَوْمَ عَاشُوراَءَ يَوْمُ مِنْ أَيَّامِ اللهِ فَمَنْ شَاءَ صَامَهُ وَكَانَ اِبْنُ عُمَرَ لاَيَصُومُهُ إِلاَّ أَنْ يُوَافِقُ صِيَامُهُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Doğrusu Cahiliye devri halkı Aşura orucunu tutuyorlardı. Aynı zamanda Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)ve müslümanlar da Ramazan orucu farz kılınmadan önce bu orucu tutuyorlardı. Ramazan orucu farz kılınınca, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Şüphesiz aşura günü, Allah'ın günlerinden bir gündür. Artık dileyen o gün oruç tutar."

O bakımdan İbn Ömer (radıyallahu anh) ancak tutmakta olduğu nafile oruçlar aşuraya denk gelirse, o günü de oruçlu geçirirdi.[271]

---

270 Buhari/Savm: 69. Ebu Davud/Savm: 63. Tirmizi/Savm: 48. Darimi/Savm: 46. Taberani/Siyam: 33. Ahmed: 1/424. Müslim/Siyam: 120, 121

271 Müslim/Siyam: 117. Ahmed: 2/143

وَعَنْ أَبِي مُوسَي قَالَ كَانَ يَوْمُ عَاشُوراَءَ تُعَظِّمُهُ الْيَهُودُ وَتَتَّخِذُهُ عِيداً فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صُومُوهُ اَنْتُمْ.

Ebu Musa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Aşura günü, Yahudiler'in tazim gösterdiği bir gündür ki onlar bu günü bayram edinirlerdi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bizlere: "Sizler de bugün oruç tutun!" diye buyurdu."[272]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَأَي الْيَهُودَ تَصُومُ عَاشُوراَءَ فَقَالَ: مَا هَذَا ؟ قَالُوا: يَوْمٌ صَالِحٌ نَجَّي اللهُ فِيهِ مُوسَي وَبَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ عَدُوِّهِمْ فَصَامَهُ مُوسَي فَقَالَ: أَنَا أَحَقُّ بِمُوسَي مِنْكُمْ فَصَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (Medine'ye) geldiğinde, Yahudiler'in aşura günü oruç tuttuklarını gördü ve bunun üzerine onlara sordu: "Bu nedir (bugün hangi gündür?)" Onlar da: "Bugün salih bir gündür ki Cenab-ı Hak Musa'yı ve İsrailoğulları'nı düşmanlarından kurtarmıştır. O bakımdan Musa Peygamber bugün oruç tutmuştur" diye cevap vermişler. O sebeple Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): Musa'ya (yakınlıkta) ben sizden daha haklı bir düzeyde bulunuyorum" buyurdu ve aşura günü oruç tuttu, oruç tutulmasını emretti."[273]

وَعَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ هَذَا يَوْمٌ عَاشُورَاءَ وَلَمْ يُكْتَبْ عَلَيْكُمْ صِيَامُهُ وَأَنَا صَائِمٌ فَمَنْ

272 Buhari/Savm: 69

273 Buhari/Savm: 69, Menakıb: 52, Tefsir: 10, 20, Enbiya: 24. Müslim/Siyam: 127, 130. Ebu Davud/Savm: 63. Darimi/Savm: 46. Ahmed: 1

شَاءَ صَامَ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُفْطِرْ.

Muaviye b. Ebi Süfyan'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittim, buyurdu ki: "Şüphesiz şu aşura gününde oruç tutmanız size farz kılınmamıştır. Ben oruçluyum, kim arzu ederse oruç tutabilir, kim de arzu ederse iftar edebilir."[274]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Muharrem'in onuncu gününü dokuzuncu günüyle birlikte oruçlu geçirmek sünnettir. Yalnız onuncu gününde oruç tutmak mekruhtur.[275]

Şafiîler'e göre: Muharrem'in onuncu ve dokuzuncu günleri oruç tutmak sünnettir.[276]

Aynı zamanda dört haram aylarında da oruç tutmak menduptur.[277] Muharrem de o dört aydan biridir.

Bilindiği gibi, haram ayları dörttür; üçü art arda gelir, biri ise münferiden gelir. Art arda gelen üç ay: Zilkade, Zilhicce, Muharrem. Münferiden geleni ise, Receb'dir. Hanefiler'e göre, bu aylarda oruç tutmak mendup değildir.

Hanbeliler'e göre: Aşura günü oruç tutmak müstehabdır. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dokuzuncu günde de oruç tutardı. O bakımdan Muharrem'in dokuz ve onuncu günleri oruç tutmak müstehabdır. Nitekim Ata'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Dokuz ve onuncu günleri oruç tutun, Yahudiler'e

274 Buhari/Savm: 69. Taberani/Siyam: 34. Ahmed: 4/95

275 Fetavay-ı Hindiyye: 1/202

276 El-Gamravi/es-Siracu'l-Vehhac: 146

277 Abdurrahman El-Ceziri/el-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa.

benzemeyin!"[278] Zira Yahudiler Muharrem'in sadece onuncu gününde oruç tutarlardı.

Aşura orucuyla ilgili emir, yani Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Sizler de bugün oruç tutun" mealindeki emri, vücup için değil, tavsiye anlamındadır.

Malikiler'e göre: Bu mezhebin görüş ve ictihadı da Hanbeli Mezhebine uygundur. Onlara göre de Muharrem'in dokuz ve onuncu günleri oruç tutmak, aynı zamanda Muharrem ayını daha çok oruç ve benzeri ibadetlerle geçirmek müstehabdır.[279]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler Ve Tahliller

Yukarıdaki hadislerin sıhhati ittifak halindedir. Bazılarında Aşura orucunun vacip olduğu anlamı kendini hissettiriyorsa da, **274** nolu sahih hadis bunun vacip olmadığını net şekilde ortaya koymaktadır.

Ve bütün bu rivayetlerden, tetavvu oruçlarının en üstününün ve en faziletlisinin Muharrem ayında tutulan oruç olduğu anlaşılıyor. Tirmizi'nin Enes (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den soruldu: Ramazan'dan sonra hangi oruç daha üstündür? Efendimiz cevap verdi: "Ramazan'a tazim olsun diye Şaban ayında tutulan oruç" mealindeki hadise gelince, bu iki rivayet arasında bir muaraza olduğu intibaını veriyor.

Ancak Tirmizi'nin bu hadisinin isnadında Sadaka b. Musa bulunuyor ki, bu zatın sağlam olduğu söylenir. Nitekim İbn Main onun zayıf olduğunu söylerken, Nesai'den de bu anlamda bir tespitin ortaya konduğunu görüyoruz. Ebu Hatim ise onun hakkında şöyle demiştir: "Hadisleri yazılabilir, ancak sağlam değildir."[280]

278 İbn Kudame/El-Muğni. Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhü'l-Kebir: 3/104

279 El-Fıkhu ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/557

280 Zehebi/Mizanü'l-İ'tidal: 2/312, 3879 nolu Sadaka.

"Böylece tetavvu (nafile) oruçlardan, Muharrem orucunun daha faziletli olduğu ağırlık kazanıyor.

Bu konuda Tirmizi'nin rivayet ettiği bir hadis de bu sonucu kuvvetlendirmekte ve şüpheleri gidermektedir. Şöyle ki: Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e soruldu veya bir adam O'ndan sordu: "Ya Rasulallah! Ramazan ayından sonra hangi ayda oruç tutmamı emredersin?" Bunun üzerine Efendimiz ona şöyle buyurdu: "Eğer Ramazan ayından sonra oruç tutmak istiyorsan, Muharrem ayında oruç tut. Çünkü bu ay Allah'ın ayıdır; onda bir gün vardır ki, Allah bir kavmin tevbesini kabul buyurmuştur ve bir kavmin de tevbesini kabul buyuracaktır."[281]

Bununla beraber, Şaban ayının faziletiyle ilgili rivayetler daha çoktur ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) daha çok o ay üzerinde durmuştur, ilim adamlarının araştırmasına göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Muharrem'in faziletiyle ilgili beyanlarının daha çok ömrünün son yıllarına rastladığı söz konusudur. Böylece önce Şaban ayına ağırlık verirken, aldığı işaret üzerine bu ağırlığı Muharrem'e çevirip yoğunlaşmıştır. Çünkü İslam kültüründe, bu ayın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Bu ay aynı zamanda kameri ayların birinci ayı, yani yıl başıdır.

268 nolu Hz. Aişe hadisiyle tarihi bir olaya atıf yapılıyor. Şüphesiz, gerek Hz. İbrahim'in Hanif Dini'nin izleri, gerekse Nuh Peygamber'in gemisinin selametle yol alıp Muharrem'in onunda Cudi'de karar kılması rivayeti araplar arasında az-çok bilinmekteydi. O bakımdan Cahiliye devrinde Kureyş kabilesinin de Muharrem'in onuncu gününde kendi ölçülerine göre oruç tuttukları olmuştur. İslam dini, Cahiliye devrine ait bütün kötü, çirkin ve zararlı adetleri kaldırırken, faydalı olanlarına pek dokunmamıştır. Bu da o faydalı olanlardan biri olabilir.

Aşura kelimesi "aşire" den ma'duldür. Bu şekle sokulması mübalağa ve ta'zîmi yansıtmaya yöneliktir.

281 Tirmizi/Savm: 39

Hz. Aişe hadisi, aşura orucunun sünnet veya müstehab olduğuna kesin biçimde delalet etmekte ve "vaciptir" diyenlerin görüşünü reddetmektedir.

Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Medine'ye hic-ret etmeden önce de aşura orucunu tuttuğu ağırlık kazanmakta ve Medine'ye hicretinden birkaç ay sonra yahudilerin de o gün oruç tuttuğunu görünce, onuncu güne dokuzuncuyu da ekleyerek iki gün oruç tutmuş ve ashabına da bunu tavsiye etmiştir.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette ise, bu konu şöyle açıklanmaktadır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Aşura gününde oruç tutup ve oruç tutulmasını emrettiği zaman, ashab-ı kiram şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Bu öyle bir gündür ki, Yahudi ve Nasara da ona tazim göstermektedir; (bu hususta bize neyi tavsiye edersin?)" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İnşaallah gelecek yıl olunca dokuzuncu günü de oruç tutarız."

İbn Abbas (radıyallahu anh) devamla diyor ki: "Önümüzdeki yıl gelmeden Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat etti."[282]

İmam Ahmed ve Müslim'in rivayetinde ise konu şu lafızla belirtiliyor:

"Eğer önümüzdeki seneye (sağ) kalırsam, mutlaka dokuzuncu gününde de oruç tutacağım." Bunu, "Aşura günü oruç tutacağım" şeklinde yorumladığı söylenir.[283]

Bir diğer rivayette ise, şöyle buyurmuştur: "Aşura günü oruç tutun ve yahudilere muhalefet edin: Onuncu günden bir gün önce ve bir gün de sonra oruç tutup (üç güne çıkartın)."[284]

Ancak İmam Ahmed'in bu son rivayeti zayıftır. Davud b. Ali tarikiyle rivayet edilmiştir ki, Davud onu babasından, o da dedesinden rivayet etmiş-

282 Müslim/Siyam: 132. İbn Mace/Siyam: 41. Ebu Davud.

283 Müsned-i Ahmed: 1/236

284 Müsned-i Ahmed: 1/241

tir. İbn Ebi Leyla da Davud'dan rivayet etmiştir. İbn Main: "Umarım ki yalan söylememiştir" derken el-Muhamilî, onun cahil olduğuna dikkat çekmiştir.[285]

Diğer iki hadis ise, müctehidlerce ihticac ve çıkarıma salih görülmüştür. Nitekim bugün amel bu hadislere göre sürdürülmektedir.

Nasârâ'nın da aşura gününe tazimi, birçok konularda Tevrat ile amel ettiklerinden dolayıdır. Çünkü İsa (aleyhis selam), İsrailoğulları'na gönderilen bir Peygamberdir ve Tevrat'ın bazı hükümlerini değiştirmiştir, çoğuyla amel etmiştir.

İmam Ahmed'in tespit ve rivayetine göre: İbn Abbas (radıyallahu anh), Nuh (aleyhis selam)'ın gemisinin bugünde Cudi üzerinde karar kıldığını ve Nuh (aleyhis selam)'ın o gün oruç tuttuğunu, Musa (aleyhis selam)'ın da şükür olsun diye oruç tuttuğunu söylemiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Muharrem ayını oruç ve ibadetle süslemek müstehabdır.
2. Muharrem ayının onuncu günü, aşura günüdür. Yalnız bu günde oruç tutmak mekruhtur. İlim adamlarının çoğunun görüş ve tespiti bu doğrultudadır.
3. Muharrem'in dokuz ve onuncu günleri oruç tutmak, sünnet veya müstehabdır.
4. Aynı zamanda Muharrem'in dokuz, on ve on birinci günleri oruç tutmak da müstehabdır.
5. Aşura orucu vacip değildir.
6. İslam birçok konuda olduğu gibi, Aşura orucu konusunda da kitap ehlinden ayrılıp kendine has bir sünnet meydana getirmiştir.
7. Böylece hükmü kaldırılan konularda kitap ehline uymamız; diğer konularda onları taklîd etmemiz caiz değildir. Ancak Kur'an'la Tev-

285 Zehebi/Mizanü'l İ'tidal:2/13, 2633 nolu Davud.

rat'ta aynı hükme yer verilmiş veya Tevrat'taki bir hüküm nakledilip hadisle bizim için de geçerli olduğu belirtilmişse, o takdirde bu sakınca söz konusu değildir.

8. Muharrem ayında bundan başka pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmanın ayrı bir fazileti vardır.

9. Muharrem ayında hayır ve hasenatı çoğaltmamız, geniş rahmete ve gufrana kapı açar.

10. Bu ayda Cenab-ı Hak, tevbe edip dönüş yapanların tevbesini daha çok kabul buyurur.

11. Bu ayda tutulan oruçtan ve yapılan ibadetten dolayı geride kalan bir yılda işlenen küçük günahların bağışlanacağı umulur. Kul hakkı hariç büyük günahların da bağışlanacağı söz konusudur.

ŞABAN VE HARAM AYLAR ORUCU

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Şaban ayına ayrı bir özellik vermiş ve Ramazan'dan sonra en çok bu ayı oruçlu geçirmiştir. Aynı zamanda bu ayın fazileti hakkında hayli bilgiler vermiş ve kendisi de bilfiil söylediklerini uygulamıştır.

Dört haram ayına da ilgi göstermiş ve ihyâ edilmelerini tavsiye buyurmuştur.

Şüphesiz Şaban Ayı, Ramazan'a hazırlanmaya yönelik bir hikmeti de taşımaktadır. Cenab-ı Hakk'ın, kendini ibadete veren mümin kullarına Ramazan'da açacağı çok zengin manevi sofradan yeterince nasip almamız için, ona Şaban ayında hazırlanmaya başlamamız çok daha uygun olur. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bu ayın ya çoğunu, bazen da tamamını oruçlu geçirmiştir. Özellikle bu ayın yarısında yer alan Berat Gecesi'nin dinimizde ayrı bir anlamı söz konusudur.

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَكُنْ يَصُومُ مِنَ السَّنَةِ شَهْراً تَامًّا إِلاَّ شَعْبَانَ يَصِلُ بِهِ رَمَضَانَ.

Ümmü Seleme validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yılın hiçbir ayını tam olarak oruç tutmazdı; ancak Şaban ayını tam olarak tutar ve onu Ramazan'a ulaştırıp (bağlardı)."[286]

İbn Mâce'nin rivayetinde ise, hadîsin son cümlesi şu lafızla nakledil-

286 Ahmed: 5/201, 6/54, 95. Ebû Dâvud/Savm: 57 Nesâî/Sıyam: 35 Buharî/Savm: 53 Müslim/Sıyam: 35, 70 Müsafirîn: 139,141 Tirmizî/Savm: 56

miştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Şaban ve Ramazan ayında oruç tutardı."

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ لَمْ يَكُنْ اَلنَّبِي صَلَّي اللهُ عليه وَسَلَّمَ يَصُومُ أَكْثَرَ مِنْ شَعْبَانَ فَإِنَّهُ كَانَ يَصُومُهُ كُلُّهُ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Şaban'da tuttuğu oruçtan fazlasını (başka aylarda) tutmazdı; O, Şaban'ın tamamında oruç tutardı."[287]

وَفِي لَفْظٍ مَا كَانَ يَصُومُ فِي شَهْرٍ مَا كَانَ يَصُومُ فِي شَعْبَانَ كَانَ يَصُومُهُ إِلاَّ قَلِيلاً بَلْ كَانَ يَصُومُهُ كُلَّهُ.

Diğer bir rivayette ise, şu sözler nakledilmiştir: "Şaban'da tuttuğu oruç kadar hiçbir ayda tutmazdı: Bir kaç gün dışında Şaban'ın çoğunu oruçlu geçirirdi; hatta bu ayın tamamını oruçlu geçirirdi."[288]

وَفِي لَفْظٍ رَأَيْتُ رَسُولَ للهِ صَلَّي اللهُ عليه وَسَلَّمَ اِسْتَكْمَلَ صِيَامَ شَهْرٍ قَطُّ إِلاَّ شَهْرِ رَمَضَانَ وَمَا رَأَيْتُهُ فِي شَهْرٍ أَكْثَرَ مِنْهُ صِيَامًا فِي شَعْبَانَ.

Başka bir rivayette hadis şu lafızlarla nakledilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hiçbir ayın değil Ramazan ayının orucunu tamamen tuttuğunu ve hiçbir ayda Şaban ayındaki kadar oruç tutmadığını gördüm."

287 Buharî /Savm: 52 Müslim/Sıyam: 176 İbn Mâce/Sıyam: 4, 30

288 Buharî/Savm: 52, Müslim/Sıyam: 70, 176 Ebû Dâvud/Savm:59 Tirmizî/ Savm: 36 İbn Mâce/Sıyam: 30. Taberânî/Sıyam: 56 Ahmed: 6/39, 84, 107, 128

وَعَنْ رَجُلٍ مِنْ بَهِلَةَ قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عليه وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: يَارَسُولَ اللهِ أَنَا الرَّجُلُ الَّذِي أَتَيْتُكَ عَامَ الْأَوَّلِ فَقَالَ: فَمَالِي أَرَى جِسْمَكَ نَاحِلاً ؟ قَالَ: يَارَسُولَ اللهِ مَا أَكَلْتُهُ طَعَامًا بِالنَّهَارِ مَا أَكَلْتُهُ إِلاَّ بِاللَّيْلِ قَالَ: مَنْ أَمَرَكَ أَنْ تُعَذِّبَ نَفْسَكَ قُلْتُ: يَارَسُولَ اللهِ إِنِّي أَقْوَي قَالَ: صُمْ شَهْرَ الصَّبْرِ وَيَوْمًا بَعْدَهُ قُلْتُ: إِنِّي أَقْوَي قَالَ: صُمْ شَهْرَ الصَّبْرِ وَيَوْمَيْنِ بَعْدَهُ قُلْتُ: إِنِّي أَقْوَي قَالَ: صُمْ شَهْرَ الصَّبْرِ وَثَلاَثَةَ أَيَّامٍ بَعْدَهُ وَصُمْ أَشْهُرَ الْحُرُمُ.

Bâhile Kabilesi'nden bir adamdan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gittim ve şöyle dedim: " Ya Rasulallah! Ben, bir yıl önce size gelen adamım. " Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sordu: "Bedeninin çok zayıfladığını görüyorum (neyin var)." Ben de şu cevabı verdim: "Ya Rasulallah! Gündüzleri hiçbir şey yemedim, sadece geceleri yedim." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Kendine azap etmeni kim sana emretti?" diye sordu. Ben de şu cevabı verdim: "Şüphesiz benim gücüm (buna) yetiyor" Efendimiz şöyle buyurdu: "Sabır ayı (Ramazan'da) oruç tut ve ondan sonra da bir gün oruç tut." Ben de: "Ya Rasulallah! Benim gücüm (fazlasına) yetiyor" dedim. Buyurdu ki : "Sabır ayında ve ondan sonra iki gün oruç tut." Ben yine "Bundan fazlasına gücüm yetiyor" dedim. Bunun üzerine Efendimiz: "O halde sabır ayında ve ondan sonra üç gün oruç tut ve bir de haram aylarında oruç tut" buyurdu.[289]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Şâfîî, Mâliki ve Hânefî mezhebine göre: Receb ve Şa'ban ayında oruç tutmak menduptur.

Hanbelîler'e göre: Yalnız Receb ayında oruç tutmak mekrûhtur.

289 Ebû Dâvud İbn Mâce/ Sıyam: 43 Ahmed: 5/28

Ama bu ayda bazen tutup bazen iftar etmekte bir sakınca yoktur.

Haram ayları olan Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb'de oruç tutmak, İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'e göre menduptur. Hanefî imamlarına göre, sadece bu aylardan her birinde üçer gün oruç tutmak menduptur; tamamını oruçlu geçirmek mendup değildir.[290]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

286 nolu Ümmü Seleme hadisini Tirmizî hasenlemiştir. Hadisin delaletinden, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Şaban ayının tamamını oruçlu geçirdiği anlaşılıyor. **287** nolu Hz. Aişe hadisinden de aynı mana anlaşılmakta ve biri diğerini kuvvetlendirmektedir. Ancak Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan diğer rivayetten, Şaban'ın çoğunu oruçlu geçirdiği anlaşılıyor.

O bakımdan hadisteki "tamamını" sözünden, "çoğunun" murad edildiği söylenebilir. Tirmizî'nin yaptığı bir rivayette, İbn Mübarek'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Arapça konuşma tarzında, bir ayın çoğunu oruçlu geçirince, tamamını oruçlu geçirdi demek caizdir." Şüphesiz bu tür mecaz, az kullanılan cinstendir.

Şaban ayının tamamını veya çoğunu oruçlu geçiren Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bunu daha çok Ramazan'a tazim olsun diye yaptığı bilinmektedir. Nitekim Enes (radıyallahu anh)'ın yaptığı rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den soruldu: "Ramazan'dan sonra en üstün oruç hangisidir?" Cevap verdi: "Ramazan'a ta'zim olsun diye Şaban ayının orucu."[291]

Bunun bir diğer hikmeti de, Receb ile Ramazan arasında yer alan Şaban ayından insanların gaflet etmemesini sağlamaktır. Çünkü bu ayda, özellikle Berat Gecesinde ameller Cenab-ı Hakka yükseltilir. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmetinin oruçlu bulunduğu halde

290 Abdurrahman el-Cezîrî/ el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/557

291 Tirmizî/Zekât-Zühd: 28

amellerinin yükseltilmesini arzulamış ve sözü edilen ayın çoğunu oruçlu geçirmiştir. Nitekim Üsâme (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedim ki: Ya Rasulallah! Şaban'da oruç tuttuğun gibi hiçbir ayda o kadar oruç tuttuğunu görmedim." Cevap verdi: "Bu ay, Receb ile Ramazan arasında bir aydır ki insanlar ondan gaflet ederler. Bu öyle bir aydır ki, ameller onda Cenab-ı Rabbi'l-âlemîne yükseltilir. O bakımdan ben de oruçlu bulunduğum halde amellerimin yükseltilmesini arzu ediyorum."[292]

Böylece Şaban ayında oruç tutmak müstehab kapsamına giriyor. Nitekim selef-i sâlihîn bu istihbabı dikkate alarak Şaban ayını oruç ve diğer ibadetlerle ihya etmeye özen göstermiştir.

Sonra genel anlatımla Receb ayının orucuna yer verildiğini görüyoruz. Dört haram ayda ibadet ve oruca teşvik eden şâri', onlardan biri olan Receb'i de anıp teşvik etmiş oluyor.

292 Nesâî/ Sıyam: 70 Ahmed: 5/ 201

RECEB AYIYLA İLGİLİ RİVAYETLER

Receb ayının fazileti hakkında rivayet edilen hadislerin çoğu merfu, bir kısmı da mürsel olarak nakledilmiş bulunuyor. Ancak bunların isnadı üzerinde hayli durulmuş ve güven verici bir sonuç çıkarılmamıştır. Kimi bu rivayetlerin zayıf ve münker olduğunu belirtirken, kimi de zayıf ve çıkarım yapılmaya salih olmadıklarına dikkat çekmiştir. Nitekim İbn Sübkî'nin Muhammed b. Mansûr es-Sem'anî'den yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Receb ayında oruç tutmanın istihbabı hakkında sabit bir sünnet varid olmamıştır. Bu konuda rivayet edilen hadislerin hemen hepsi haber-i vâhidir, hiçbir ilim adamı o rivayetlerle ferahlık duymaz."[293]

İbn Ebî Şeybe'nin rivayetine göre, Hz. Ömer Efendimiz (radıyallahu anh), Recep ayında oruç tutmak isteyenlere şöyle demiştir: "Oruç tutmayıp yemek yeyiniz. Çünkü bu ay, Cahiliye devrinde ta'zim edilen bir aydı."

Zeyd b. Eslem (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den Receb ayında oruçtan soruldu. Şöyle buyurdu: "Şaban ayına bakın, ondan ne haber ?"[294]

İbn Mâce'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete gelince, senedinde iki zayıf ravinin bulunduğu söz konusudur. İbn Abbas (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Receb ayında oruç tutmayı menetti."

Evet, bunun isnadında Zeyd b. Abdülhamîd ve Dâvud b. Atâ' bulunuyor ki, bu iki zatın da zayıf olduğu belirlenmiştir. Zehebî'nin tespitine göre, Zeyd sadece yukarıdaki hadisi Süleyman b. Ali el- Emir'den rivayet etmiş ve Dâvud da bunu Zeyd'den rivayet etmiştir. Dâvud hem zayıftır, hem de bu

293 Şevkanî/ Neylü'l-evtar: 4/ 277

294 Şevkanî/ Neylü'l-evtar: 4/ 277

rivayette teferrüd etmiştir.[295]

4 nolu Bâhile'li adamın hadisini aynı zamanda Nesâî tahric etmiştir. Ancak bu kişinin ismi üzerinde farklı tespitler ortaya çıkmıştır:

Ebû'l-Kasım el-Beğavî, Mucemu's-Sahabe'de, bunun Abdullah b. Hars olduğunu, Muceybe el-Bahile'nin ondan rivayet ettiği belirtiliyor.

Ebû Davud'un rivayetinde ise, Muceybe'nin babasından veya amcasından söz ediliyor. Nesâî'nin rivayetinde, onun sadece amcasından rivayeti konu ediliyor.

Böylece ismi ve kimden rivayeti ihtilaf konusu olunca artık o hadisle istidlal edilmiyor.

Hadiste: "Sabır ayında ve ondan sonra üç gün oruç tut" cümlesinden, Ramazan'ı müteakip üç gün oruç tutmanın müstehab olduğu anlaşılıyor. Oysa daha önceki hadislerle de açıklandığı üzere, Şevval ayından altı gün oruç tutulması söz konusu idi. O halde Şevval ayından üç veya altı gün oruç tutmakta kişinin serbest olduğu neticesi çıkıyor.

Yine hadiste: "Bir de haram aylarında oruç tut" deniliyor. Bu, haram aylarının hepsini oruçlu geçirmeye delalet eden bir anlatım değildir. Zira bu aylardan Muharrem'de zaten oruç tutmanın fazileti biliniyor ki, Aşûra orucu söz konusudur. Zilhicce'nin ilk on gününü veya dokuz ve onuncu günlerini oruçlu geçirmek de teşvik edilmiş bulunuyor. Receb ayında ise konu ihtilaflıdır. Bununla beraber birkaç gün oruç tutmanın müstehab olduğu neticesine varılmıştır. Zilkade ayında ise oruç tutmakla ilgili ona has bir rivayet yoktur.

O halde haram aylarında oruç tutmaktan maksat, bu ayların tamamını oruçlu geçirmek değil, onlardan her birinde birkaç gün oruç tutmanın faziletini belirtmektir.

295 Zehebî/ Mîzanü'l-İ'tidal: 2/104

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Şaban ayının çoğunu, Receb ayının bir kısmını oruçlu geçirmek menduptur.

2. Bu, üç imamın görüş ve ictihadıdır.

3. Yalnız Receb ayını oruçlu geçirmek mekrûhtur. Ama bu ayın bazı günlerinde oruç tutmakta bir sakınca yoktur.

4. Şaban ayının tamamını veya önemli bir kısmını oruçlu geçirmek müstehabtır.

5. Şaban ayından gaflet etmemek ve bu ay girince, Ramazan'a tazim olsun diye ibadeti artırmak da müstehabtır.

6. Aynı zamada Şaban ayının yarısında Berat Kandili'nin gecesini namaz ve tesbihle, dua ve niyazla geçirmenin, gündüzünde oruç tutmanın büyük ecri ve sevabı vardır.

7. Üç aylar diye anılan: Receb, Şaban ve Ramazan'ı oruçlu geçirmenin istihbabı üzerinde durulmuştur. Şöyle ki, Ramazan ayını oruçlu geçirmek zaten farzdır. Receb ayının tamamını oruçlu geçirmenin müstehab olduğuna açıkça delalet eden sahih bir rivayet yoktur. Ancak haram aylarında oruç tutmanın fazileti işlenirken, dolayısıyle Receb ayında da oruç tutmanın fazileti ortaya çıkıyor. Bu da tamamını değil, bir kısmını oruçlu geçirmeye yönelik bir anlatımdır. Şaban ayının tamamını veya çoğunu oruçlu geçirmenin müstehab olduğuna dair sahih hadisler mevcuttur.

8. O bakımdan üç aylar orucu denilince belirttiğimiz manayı anlayıp ona göre bir yol tutmamız daha uygun olur. Bununla beraber Receb ve Şaban'ın tamamını oruçlu geçirmek isteyene de "Böyle yapma. Receb'de birkaç gün oruç tut, Şaban'ın çoğunu veya tamamını oruçlu geçir" denilmez.

PAZARTESİ VE PERŞEMBE ORUÇLARI

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), önemli bir olay ortaya çıkmadığı, sıkıcı ve üzücü bir durum söz konusu olmadığı takdirde pazartesi ve perşembe günlerini oruçlu geçirir ve bu iki günde oruç tutulmasını tahrik ve teşvikte bulunurdu.

Hadislerde ifadesini bulduğu üzere, bu iki günde günlük amellerin Cenab-ı Hakk'a arz olunduğu söz konusudur. O bakımdan mü'min kişinin ameli arzolunurken onun oruçlu bulunmasında büyük faydalar vardır.

Amellerin arzolunmasmdan maksat ne olabilir? Şüphesiz ki Cenab-ı Hak olmuş ve olacak her şeyi bildiği gibi, kullarının kalbinde ve kafasında dolaşan niyet ve düşünceleri de bilir. Ancak O kâinatı çok duyarlı bir cihaz gibi işler duruma getirip şaşmayan belli kanunlar koymuş ve her şeyi o kanunlar çerçevesinde yerine oturtarak birtakım kural ve esaslara bağlamıştır. Amellerin pazartesi ve perşembe günleri görevli melekler tarafından O'na arz edilmesi de bir kural olarak belirlenmiş bulunuyor. Artık kıyamete kadar bu kuralın değişmesi veya aksaması düşünülemez. Çünkü Cenab-ı Hakk'ın yanında söz ve hüküm değişmeyeceği gibi, O'nun koyduğu esas ve kurallar da değişmez.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عليه وَسَلَّمَ كَانَ يَتَحَرَّى صِيَامَ ٱلْإِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) pazartesi ve perşembe orucunu seçip (devam ederdi)."[296]

296 Tirmizî/Savm: 44 Nesâî/Sıyam: 36, 70 İbn Mâce/Sıyam: 42 Ahmed: 6/ 80, 106

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عليه وَسَلَّمَ قَالَ: تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ كُلَّ اثْنَيْنِ وَخَمِيسٍ فَأُحِبُّ أَنْ يُعْرَضَ عَمَلِي وَأَنَا صَائِمٌ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her pazartesi ve perşembe ameller arzolunur. Ben de oruçlu bulunduğum halde (o günlerde) amellerimin arz olunmasını arzuluyorum."[297]

وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عليه وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْإِثْنَيْنِ فَقَالَ: ذَلِكَ يَوْمٌ وُلِدْتُ فِيهِ وَأُنْزِلَ عَلَيَّ فِيهِ.

Ebû Katade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den pazartesi günü orucundan soruldu. Cevap olarak şöyle buyurdu: "Pazartesi benim doğduğum gündür ve o günde (Kur'an veya vahiy) bana indirildi."[298]

Bu üç rivayet dışında iki sahih rivayet daha bulunuyor. Biri, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sözü edilen iki günde oruç tutmaya devam ettiğine; diğeri ise bu iki günde Cennet'in kapılarının açık tutulduğuna dairdir. Şöyle ki:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) perşembe ve pazartesi günleri oruç tutardı."[299]

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurdu Cennet'in kapıları pazartesi ve perşembe günleri açılır."[300]

---

297 Tirmizî/Savm: 44 Ahmed: 2/268, 329

298 Ahmed: 5/297, 299

299 Nesâî/ Sıyam: 70, 76, 83 Tirmizî/ Savm: 44 İbn Mâce/ Sıyam: 42 Ebû Dâvud/Savm: 53, 59, 68 Darimî/Savm: 41 Ahmed: 2/329, 5/200, 6/80

300 Müslim/ Birr: 35 Ebû Dâvud/ Edeb: 47 Taberânî/Hüsnü'l-hulk: 17, 18 Ahmed: 2/ 268, 389, 400, 465

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak müstehabtır. Çünkü bu iki gün, "eyyam-i fâzile" den sayılır. Diğer günlere nisbetle bugünlerde tutulan orucun sevap ve fazileti çok daha büyüktür. O bakımdan oruç tutmak suretiyle bu fazilete erişmek söz konusudur.[301]

Şafiîler'e göre: Her pazartesi ve her perşembe günü oruç tutmak sünnettir.[302]

Hanbelîler'e göre: Pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak sünnettir. Bunlar, Ebû Dâvud'un Üsâme b. Zeyd (radıyallahu anh)'ın yaptığı şu rivayetle çıkarımda bulunmuşlardır: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) pazartesi ve perşembe günleri oruç tutardı. Kendisinden bu oruçtan sorulunca da şu cevabı verdi: "Şüphesiz insanların amelleri pazartesi ve perşembe günleri arz olunur."[303]

Malikiler'e göre: Her hafta pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak menduptur ve bu orucun (ruh üzerinde olduğu kadar) bedenin sıhhati yönünden de olumlu tesirleri söz konusudur.[304]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

296 nolu Hz. Aişe hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric edip sahihlemiş; İbnü'l-Kattan ise, isnadında Rabi'a el-Cereşî bulunduğu için hadisin muallel olduğuna dikkat çekmiştir. Çünkü Rabi'a meçhul olarak kabul ediliyor. Hafız İbn Hacer, bu görüş ve tespiti reddederek diyor ki: " İbnü'l-Kattan hata etmiştir. Zira Rabi'a el-Cereşî sahabîdir."[305]

Nitekim İmam Tirmizî, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın bu hadisiyle ilgili şöyle demiştir: "Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın bu hadisi

301 Fetâvâyı Hindiyye: 1/201 - Kâsânî/Bedayiu's-Sanayi':2/79

302 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac: 146

303 Şevkanî- Neylü'l-evtar: 4/ 278

304 İbn Kudame/ el-Muğnî: 3/108

305 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/556

hasen ve sahihtir."

297 nolu Ebu Hureyre hadisini İmam Tirmizî "hadis-i garîb" olarak belirlerken, Hâfız İbn Hacer et-Telhîs'te bunu naklettikten sonra susup hakkında bir görüş ve tespit beyan etmemiştir.

298 nolu Ebû Katade hadisi de sahihtir. O bakımdan çıkarımda bulunmaya elverişli görülmüştür.

299 nolu Üsame b. Zeyd hadisini Nesâî tahric etmiştir. İsnadında meçhul bir adamın bulunduğu söylenirse de muhaddis İbn Huzeyme onu sahihlemiştir.

Bu konudaki rivayetlerin tamamı, her hafta pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmanın istihbabına delâlet etmektedir. Nitekim müctehidlerin görüş ve tespiti de bu doğrultuda cereyan etmiştir.

O halde sözü edilen iki günde oruç tutmayı alışkanlık edinen kimsenin bu alışkanlığı Şaban ayının son gününe rastlasa bile, şek günü olduğu dikkate alınmaksızın oruç tutmasında bir sakınca yoktur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Haftanın pazartesi ve perşembe günlerinde oruç tutmak, kimine göre sünnet, kimine göre müstehabdır.
2. Ameller bu iki günde Cenab-ı Hakk'a arz olunur.
3. Haftada iki gün oruç tutmak suretiyle ruha gıda, bedene zindelik vermek söz konusudur.

YALNIZ CUMA VE YALNIZ CUMARTESİ ORUÇ TUTMAK MEKRUHTUR

İslâm dini, Cenab-ı Hakk'ın insanlara en son, en kalıcı mesajı olarak seçilip belirlenince, O, bu cihanşümul ve kalıcı özelliğiyle yürürlükten kaldırılan semavi dinlerin sadece birçok hükümlerini neshetmekle kalmamış, Kitap Ehlinin adet ve geleneklerinden, birtakım ibadetlerinden de uzak kalıp yepyeni bir ruh, bir dinamizm ve taze kan getirmiştir.

Cuma günü, mü'minlerin bir bakıma bayramı sayılır. O günü namaz ve hutbeyle değerlendirirken, cemaatleşme hikmetine yönelik bir kaynaşmaya kapı açılır ve böylece mü'minler o gün daha çok görüşme, buluşma, bir araya gelme imkânına erişir. Cuma namazından sonra ise, günlük hayata yeni bir şevk, duygu, bilgi ve düşünceyle dönülür ve daha güvenli bir ortamın vücut bulması sağlanır. O bakımdan cuma gününe ayrı bir özellik daha verip o gün oruç tutmaya özen gösterilmemesi tavsiye edilmiştir.

Cumartesi günü ise, yahudilerin kendilerine tatil ve bayram seçtikleri gündür. Tevrat hükümlerine göre, yahudilerin o gün alım-satımda bulunması; pazar kurması yasaklanmıştır. O bakımdan müslümanların cumartesi gününde oruç tutmak suretiyle o güne bir özellik atfetmeleri sakıncalı görülmüş ve o günkü oruç kerahet kapsamına alınmıştır.

Pazar günü hakkında da birtakım rivayetler vardır; yeri gelince açıklanacaktır.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ سَأَلْتُ جَابِراً أَنَهَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عليه وَسَلَّمَ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ قَالَ نَعَمْ.

Muhammed b. Abbad b. Cafer'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Cabir (radıyallahu anh)'a sordum, dedim ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma günü oruç tutmayı menetti mi? Hz. Cabir şu cevabı verdi: "Evet...[306]

وَوَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عليه وَسَلَّمَ لاَتَصُومُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلاَّ وَقَبْلَهُ يَوْمٌ أَوْ بَعْدَهُ يَوْمٌ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cuma günü oruç tutmayın; ancak bir gün de evvelinden veya bir gün sonrasından oruç tutmak suretiyle iki güne çıkararak (tutabilirsiniz)."[307]

وَلِمُسْلِمٍ وَلاَ تَخْتَصُّوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بِقِيَامٍ مِنْ بَيْنِ اللَّيَالِي ولاَ تَخْتَصُّوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِصِيَامٍ مِنْ بَيْنِ الْأَيَّامِ إِلاَّ أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ.

Müslim'in rivayetinde ise hadis şu sözlerle nakledilmiştir: "Geceler arasından cuma gecesini kalkıp ibadete has kılmayın (ayırmayın); gündüzler arasından da cuma gününü oruç tutmaya ayırmayın. Ancak sizden birinizin alışkanlık edip tutmakta olduğu oruç o güne rastlarsa (bunda bir sakınca yoktur)."[308]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ اَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عليه وَسَلَّمَ قَالَ: لاَ تَصُومُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَحْدَهُ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Yalnız cuma günü oruç tut-

306 Buharî/Savm: 63 Müslim/Sıyam: 145, 146 Tirmizî/ Savm. 41 İbn Mâce/ Sıyam: 37 Darimî/ Savm: 39 Ahmed: 2/ 248, 286, 303, 532, 3/ 296

307 Buharî/Savm: 63 Müslim/Sıyam: 146 Ebû Dâvud/Savm:50 Ahmed: 2/ 422, 458, 495, 526

308 Müslim/Sıyam: 148 Ebû Dâvud/Savm: 50 Tirmizî/Savm: 41 Ahmed: 1/288, 2/ 365, 392, 394, 407, 422, 3/ 313, 5/ 225, 6/444

mayın.[309]

وَعَنْ جُوَيْرِيَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عليه وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ وَهِيَ صَائِمَةٌ فَقَالَ: أَصُمْتِ أَمْسِ؟ قَالَتْ لآ، قَالَ: تَصُومِينَ غَداً ؟ قَالَتْ لاَ قَالَ: فَأَفْطِرِي.

Cüveyriye (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre: "Adı geçenin oruçlu bulunduğu cuma gününde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun yanına (hücresine) giriyor ve ona: "Dün oruç tuttun mu?" diye soruyor. O da: " Hayır, tutmadım" diye cevap veriyor. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Yarın da oruç tutacak mısın ?" diye soruyor. O yine: " Hayır, tutmayacağım" diye cevap veriyor. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "İftar et (orucunu) boz!" diye emrediyor."[310]

308 وَعَنْ جُنَدَةَ الْأَزْدِيِّ قَالَ دَخَلْتُ عَلَي رَسُولِ للهِ صَلَّي اللهُ عليه وَسَلَّمَ فِي يَوْمِ جُمُعَةٍ فِي سَبْعَةٍ مِنَ الْأَزْدِ إِنَاثاً مِنْهُمْ وَهُوَ يَتَغَدَّي فَقَالَ: هَلُمُّوا إِلَي الْغَدَاءِ فَقُلْنَا: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّاصِيَامٌ فَقَالَ: أَصُمْتُمْ أَمْسِ؟ قُلْنَا لاَ قَالَ: أَفَتَصُومُونَ غَداً ؟ قُلْنَا لاَ قَالَ: فَأَفْطِرُوا فَأَكَلْنَا مَعَهُ فَلَمَّا خَرَجَ وَجَلَسَ عَلَي الْمِنْبَرِ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ فَشَرِبَ وَهُوَ عَلَي الْمِنْبَرِ وَالنَّاسُ يَنْظُرُونَ يُرِيهِمْ أَنَّهُ لاَيَصُومُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

Cünadet el-Ezdî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Cuma günü Ezd Kabilesi'nden yedi kişiyle birlikte ki bunlardan bir kısmı kadın idi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in

309 Müsned-i Ahmed: 1/ 288

310 Buharî/Savm: 63 Ebû Dâvud/Savm: 51 Ahmed: 2/189, 6/324, 368, 430

yanına girdik. Efendimiz yemek yiyordu. Bize: Yemeğe geliniz" diye buyurdu. Biz O'na: " Ya Rasulallah! Doğrusu biz oruçluyuz" dedik. Bunun üzerine sordu: "Dün oruç tuttunuz mu ?" Biz de: 'Hayır, tutmadık" dedik. Sonra bize: "Peki yarın oruç tutacak mısınız?" diye sordu. Biz: " Hayır, tutmayacağız" dedik. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize: "O halde iftar edin (orucunuzu) bozun" buyurdu. Biz de O'nunla beraber oturup yemek yedik. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dışarı çıktı (mescide girdi ve) minbere çıkıp bir tas su istedi. Su getirilince kendisi minber üzerinde o suyu içti ve oradakiler de ona bakıyorlardı ve Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara cuma günü oruç tutmadığını gösteriyordu."[311]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُسْرٍ عَنْ أُخْتِهِ وَاسْمُهَا الصَّمَّاءُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لاَ تَصُومُوا يَوْمَ السَّبْتِ إِلاَّ فِيمَا أُفْتُرِضَ عَلَيْكُمْ. فَإِنْ لَمْ يَجِدْ أَحَدُكُمْ إِلاَّ عُودَ عِنَبٍ أَوْلِحَاءَ شَجَرَةٍ فَلْيَمْضَغْهُ.

Abdullah b. Büsr'den, onun da kız kardeşi Samma'dan rivayet edildiğine göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cumartesi günü oruç tutmayın; meğerki size farz kılınmış bir oruç ola. Cumartesi gününde biriniz ancak bir üzüm sapı veya bir ağaç kabuğu bulsa onu ağzına atıp çiğnesin (oruç tutmasın)."[312]

وَعَنْ اِبْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا كَان يُفْطِرُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cuma günü pek az iftar eder (o günü oruçlu geçirmez) di."[313]

311 Müsned-i Ahmed: 5/ 81

312 Ahmed: 6/ 369 Ebû Dâvud/ Savm: 52 İbn Mâce/ Sıyam: 38 Darimî/ Savm: 40

313 Tirmizî/Savm: 41 Nesâî/: 70 İbn Mâce/Sıyam: 37 Ahmed: 1/406

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Yalnız cumartesi ve yalnız pazar günü oruç tutma konusunda ünlü fakih Şemsüleimme el-Hulvanî diyor ki: "Bu günlere ta'zim söz konusu değilse, bir sakınca yoktur."[314]

Rivayetlerin tamamını dikkate almak suretiyle yalnız cuma günü oruç tutmak, birçok fukahaya göre müstehabdır. Pazartesi ve perşembe günleri gibi. Nitekim Bahrirâik'de de bu husus belirtilmiştir.

Bunun gibi Haram aylarında perşembe, cuma ve cumartesi günleri de oruç tutmak müstehabdır. Haram ayları dörttür: Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb.[315]

Fetâvâ-yı Hindiyye'de Hanefiler'in görüşü bu şekilde belirtilirken, El-Fıkhu Alâ'l-Mezahibi'l-Erbaa adlı eserde ise, Hanefî, Şafiî ve Hanbelî mezheblerinin bu konuyla ilgili görüş ve ictihadları şöyle nakledilmiştir: "Mekruh olan oruçlardan biri de, yalnız cuma günü ve yalnız cumartesi günü oruç tutmaktır. Mâlikîler ise, yalnız cuma veya başka bir günü oruçlu geçirmekte kerahet yoktur demişlerdir."[316]

Bu iki ayrı tespiti şöyle te'lif edebiliriz: Sırf ta'zim olsun diye belirtilen günlerde oruç tutmak mekrûhtur. Ama kişinin böyle bir niyet ve itikadı yoksa tutmasında bir sakınca yoktur.

Anlaşılan o ki, İmam Ebû Hanife ve arkadaşları yukarıdaki hadislerle çıkarım yapmamışlardır.

Şafiîler'e göre: Yalnız cuma günü ve yalnız cumartesi günü oruç tutmak mekrûhtur. Aynı zamanda yalnız pazar günü de oruç tutmak, mekrûhtur. Ama bunlardan birini diğeriyle birleştirmek, yani cuma ile cumartesini veya cumartesi ile pazarı birleştirmek suretiyle oruç tutmakta kerahet yok-

314 Fetâvâyı Hindiyye: 1/201

315 Fetâvâyı Hindiyye: 1/201

316 El-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/558

tur.[317]

Hanbelîler'e göre: Yalnız cumayı, yalnız cumartesini, şek gününü, Nevruz ve Mihrican günlerini oruçlu geçirmek mekrûhtur. Ancak alışkanlık edip tutmakta olduğu oruç bu günlere tesadüf ederse, o takdirde bir sakınca söz konusu değildir.[318]

Hanbelîler de Şafiîler gibi, yukarıda konumuzu oluşturan hadislerle çıkarım yapmış bulunuyorlar.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

306 nolu Muhammed hadisi, **307** nolu Ebû Hureyre hadisi, **308** nolu Müslim hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir. O bakımdan müctehidlerin çoğu bunlarla çıkarımda bulunmuşlardır.

309 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında Hüseyin b. Abdillah b. Ubeydillah bulunuyor ki bu zat hakkında farklı tespitler söz konusudur: İbn Maîn onun sika (güvenilir) olduğunu belirtirken, diğer hadis imamları onun zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir.[319]

Zehebî ise bu zat hakkında şu bilgileri toplamıştır: Ahmed b. Hanbel'e göre, onun hayli münker rivayeti vardır. Ebû Zür'a ve başkası onun kavi olmadığını söylemiştir. Nesâî ise, onun metrûk olduğunu belirtmiştir.[320]

311 nolu Cünadet hadisini aynı zamanda Hâkim tahric etmiş ve Nesâî, ricalinin sahih olduğunu belirtmiştir.

İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanife bu konuda **313** nolu İbn Mes'ud hadisiyle çıkarımda bulunmuştur.

Yalnız cuma günü oruç tutmanın mekrûh olmasının sebeplerinden biri, o günün mü'minlerin bayramı sayılmasıdır. Nitekim Rasulullah Efendi-

317 el-Ğamravî/ es-Siracü'l-vehhac Şerhun Alâ Metni'l-Minhac: 146

318 Şemsüddin İbn Kudame/ eş-Şerhu'l-Kebîr: 3/107, 108

319 Şevkanî/ Neylü'l-evtar: 4/ 279

320 Mîzanü'l İ'tidal: 1/ 537, 2012 nolu Hüseyin.

miz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz cuma günü bayram gününüzdür. Artık siz bayram gününüzü oruç gününüz yapmayınız."[321]

312 nolu Abdullah hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Hâkim, Beyhakî tahric etmişlerdir ve İbn Seken onu sahihlemiştir. Ebû Dâvud ise kendi Sünen'inde, Mâlik'in şöyle dediğini nakletmiştir: " Bu hadis yalandır, (uydurmadır)". Ayrıca hadisin muzdarip olduğunu söyleyenler var.

Hafız İbn Hacer ise, bu tespit ve görüşlere katılmamıştır. Ebû Dâvud bu hadisin mensuh olduğunu söylemiştir.[322]

Böylece yalnız cuma ve yalnız cumartesi günleri oruç tutmanın mekruh olup olmadığı hakkında birçok rivayetler vardır. Tirmizî'nin yaptığı rivayete göre Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) bu konuda şöyle demiştir: " Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ay içinde cumartesi, pazar ve pazartesi günlerinde ve bir diğer ay içinde ise salı, çarşamba ve perşembe günleri oruç tutardı."

312 Ne var ki, konumuzu oluşturan hadislerde yalnız cuma ve yalnız cumartesi günü oruç tutmanın mekrûh olduğu belirtilmektedir. Burada ise, hem cuma, hem de cumartesi gününü oruçlu geçirmekte bir sakınca olmadığına işaret edilmektedir. Böylece rivayetler arasını te'lif mümkün oluyor.

İbn Mes'ud hadisi de kuvvetli bir ihtimalle bu ikinci şıkkı yansıtmakta ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ay içinde oruç tutarken bu iki günü pazartesiyle birlikte oruçlu geçirdiği anlaşılmaktadır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Yalnız cuma ve yalnız cumartesi günü oruç tutmak mekrûhtur. Bu, İmam Şafiî ve Ahmed b. Hanbel'in ictihadıdır.
2. Yalnız cuma ve yalnız cumartesi veya yalnız pazar günü oruç tutmakta bir sakınca yoktur. Hanefiler'in çoğu bu görüşe katılma-

321 Müsned-i Ahmed: 2/302, 532

322 Şevkanî/ Neylü'l-evtar: 4/ 282

mıştır. Ancak bu günlere ta'zim olsun diye tutulursa, o takdirde mekrûhtur. Bu, İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik'in ictihadıdır.

3. Cuma ve cumartesi günlerini art arda oruçlu geçirmekte bir sakınca yoktur.

4. Cumartesi ve pazar gününü de art arda oruçlu geçirmek mekrûh değildir.

5. Yahudiler ta'zim gösterip cumartesi gününü dinlenme ve ibadet günü seçtikleri için onlara özenerek bir Müslüman'ın böyle bir itikadla cumartesi günü oruç tutması tahrîmen mekrûhtur.

6. Cuma günü, müminlerin bir bakıma haftalık bayramıdır. O bakımdan bayram gününde oruç tutmanın pek doğru olmayacağı söz konusudur.

7. İlim adamlarından bir kısmına göre: Yahudiler cumartesi, Hristiyanlar da pazar günü oruç tutmadıklarına göre, Müslümanlar'ın onlara muhalefet olsun diye o günlerde oruç tutmalarında bir sakınca söz konusu değildir.

8. Ama bu görüş ve yorum ağırlık kazanmamış ve ilim adamlarının çoğu buna iltifat etmemiştir.

HER AYDAN ÜÇ GÜN ORUÇ TUTMAK

İslam dini, aylık hayatımızı dengeli, düzenli geçirmemiz, ruhla beden arasındaki köprünün sapasağlam kalabilmesi; dünya ile ahiret arasındaki irtibatın kopmaması ve tek kelimeyle madde ile mana arasında yıkılmaz bir dengenin ouşturulması ve korunması için, günde beş vakit namaz kılmayı emrederken, bunun dışında nafile namazları ve nafile oruçları da tavsiye etmiş bulunuyor. Farz oruç ile zekat ve hac da şüphesiz bu dengenin omurgasını oluşturuyor.

O bakımdan hayatımızın her ayını ibadetle süslememiz ve birkaç gününü oruçlu geçirmemiz kadar faziletli, yönlendirici, yaklaştırıcı bir şey düşünülemez.

Kamerî ayın 13, 14 ve 15. günlerine "Eyyam-ı Bid" denilmiştir. Geceleri mehtaplı olup ay yansıttığı ışıkla çevremizi aydınlattığı için bu üç günü, ilahi düzen ve düzenlemeyi düşünerek, O'nun sonsuz kudretinin eserini görerek, her şeyi insandan yana yaratıp hizmete sevkettiğini anlayarak oruç tutmak kadar güzel ibadet ve asil kulluk düşünülemez.

Böylece ister her ayın 13, 14, 15. günlerini oruçlu geçirelim, isterse her ayda başka günlerde üç gün oruç tutalım, her iyilik on misliyle karşılık göreceğine göre, biz ibadetinizle ayın tamamını oruçlu geçirmiş gibi oluruz.

عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَبَا ذَرٍّ إِذَا صُمْتَ مِنَ الشَّهْرِ ثَلاَثَةً فَصُمْ ثَلاَثَ عَشَرَةَ وَأَرْبَعَ عَشَرَةَ وَخَمْسَ عَشَرَةَ.

Ebû Zer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Ya Ebâ Zer! Aydan üç gün oruç

tutmak istediğinde, ayın on üç, on dört ve on beşinci günleri oruç tut."[323]

وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلاَثٌ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ وَرَمَضَانُ إِلَي رَمَضَانَ فَهَذاَ صِيَامُ الدَّهْرِ كُلِّهِ.

Ebû Katade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Her ay üç gün ve bir de Ramazan'dan Ramazan'a oruç tutmak, senenin tamamını oruçlu geçirmek olur."[324]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُ مِنَ الشَّهْرِ السَّبْتَ وَألْأَحَدَ وَألْإِثْنَيْنِ وَمِنَ الشَّهْرِ لْآخَرَ الثُّلَثَاءَ وَألْأَرْبِعَاءَ وَالْخَمِيسَ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir aydan cumartesi, pazar ve pazartesi günlerinde; diğer aydan ise salı, çarşamba ve perşembe günlerinde oruç tutardı."[325]

وَعَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ صَامَ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَذَالِكَ صِيَامُ الدَّهْرِ فَأَنْزَلَ اللهُ تَصْدِيقَ ذَلِكَ فِي كِتَابِهِ —مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا— ألْيَوْمَ بِعَشَرَةٍ.

Ebû Zer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim her aydan üç gün oruç tutarsa, bu senenin tamamını oruçlu geçirmek olur." Çünkü Cenab-ı Hakk kendi kitabında bunu doğrulayarak şöyle buyurmuştur:

---

323 Ebu Dâvud/Sıyam: 84. Tirmizî: Savm: 53 Müsned-i Ahmed: 5/162

324 Müslim/ Sıyam: 181, 195, 196, 203 Ebû Dâvud/ Savm: 53, 56, 67. Müsned-i Ahmed: 2/263, 384, 4/ 24, 25,26 5/ 27, 28

325 Tirmizî/Savm: 44

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ اَمْثَالِهَا

"Kim bir iyilikle gelirse, ona on katı vardır." Böylece her güne karşılık on gün söz konusudur.[326]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kameri ayın on üç, on dört ve on beşinci günleri oruç tutmak müstehabdır.[327]

Şafiî ve Hanbeli mezhebine göre: Her ayın on üç, on dört ve on beşinci günleri oruç tutmak mendupdur.

Malikîler'e göre: Sözü edilen üç günü kasdedip oruç tutmak mekrûhtur.[328]

İmam Mâlik bu konuda Hz. Aişe hadisiyle çıkarımda bulunup Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in her ay mutlaka sözü edilen üç günde değil, değişik üç günlerde de oruç tuttuğunu dikkate almıştır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

323 nolu Ebû Zer hadisini İbn Hibban tahric edip sahihlemiştir. Nesâî ile Tirmizî sözü edilen hadisi şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize aydan eyyam-ı bid'de oruç tutmamızı emretti: On üç, on dört ve on beşinci günler."

324 nolu Ebû Katade hadisi sahih olup çıkarımda bulunmaya salih görülmüştür.

325 nolu Hz. Aişe hadisi mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Ricali, rical-i sahihtir.

326 nolu Ebû Zer hadisini İmam Tirmizî hasenlemiştir. Bu babda Sü-

326 Tirmizî/ Savm: 40, 53 İbn Mâce/ Sıyam: 29 Ahmed: 2/ 90, 4/19, 5/ 34, 246/247, 6/146

327 Fetâvâyı Hindiyye: 1/201

328 Abdurrahman el-Cezîrî/ el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/556

nen sahiplerinin İbn Mesud (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri bir hadis daha bulunuyor ki, İbn Huzeyme onu sahihlemiştir. Lafız olarak şöyledir. "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her ayın gurresinde üç gün oruç tutardı."

Gurre, birçok manalara geldiği gibi, her ayın, yani kamerî ayın dolunayının ilk üç günü hakkında da kullanılmıştır.

Bu babda bir de Ebû Dâvud ile Nesâî'nin Hafsa (radıyallahu anha)'dan yaptıkları rivayet vardır. Şöyle ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her ay üç gün oruç tutardı: Pazartesi, perşembe ve diğer cumadan pazartesi günü."

Müslim'in bu konuda Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayette, deniliyor ki:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her ay, hangi ay olursa olsun üç gün oruç tutar idi."

Nesâî'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ne hazarda, ne seferde eyyam-i bide iftar ederdi (yani orucunu bozmaz, tutardı)."

Böylece her ayda üç gün-oruç tutmak hakkındaki rivayetleri bir araya getirdiğimizde, kişi bu hususta muhayyerdir, dilerse kameri ayın 13, 14 ve 15. günlerini, dilerse başka günlerden üç günü oruçlu geçirebilir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Her ayın 13, 14 ve 15. günleri oruç tutmak mendupdur.
2. Bu, İmam Ahmed ile İmam Şafiî'nin görüş ve ictihadıdır.
3. İmam Ebu Hanife'ye göre, sözü edilen, günlerde oruç tutmak sünnettir.
4. İmam Mâlik'e göre, kameri ayda hangi günler olursa olsun üç gün

oruç tutmak mendupdur.

5. Her ay içinde tutulan üç gün orucun cumartesi veya pazar gününe rastlamasında bir sakınca yoktur.

6. Kamerî ayın özellikle on üç, on dört ve on beşinci günlerini tayinen oruçlu geçirmek mekruhtur. Bu İmam Mâlik'in görüş ve ictihadıdır.

7. Her iyilik on misliyle olduğuna göre, her ay üç gün oruç tutmak ayın tamamını oruçlu geçirmek gibi sevaplıdır.

BİR GÜN ORUÇ TUTUP BİR GÜN İFTAR ETMEK

Üzerimizde birçok haklar vardır. Her hak sahibinin hakkını vermek ve ödemek zorundayız. Rabbimizin, eşimizin, çocuklarımızın, yakınlarımızın, kendi nefsimizin, komşularımızın, çevremizin ve müslümanların birtakım hakları söz konusudur. Kendini zühd-ü takva düzeyinde tutmak veya o düzeye ulaştırmak için geceleri kalkıp namaz ve ibadette bulunmak, gündüzleri oruç tutmak suretiyle gününü dolduran kimse, bir bakıma güzel ve faziletli amelde bulunuyorsa da, diğer bakımdan kendini güçsüz düşürmekte ve dünyevî işlerini, hizmetlerini layıkıyla yerine getirememektedir.

Oysa İslâm iki hayata birden sarılmamızı, her ikisi içinde gerektiği ve emredildiği şekilde çalışmamızı emretmektedir. Ne ahireti dünyası için, ne de dünyayı ahireti için terketmeğe cevaz verir. Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyası için, yarın ölecekmiş gibi ahireti için çalışan mümin, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnet çizgisinde bulunuyor demektir.

Sonra da yukarıda sözünü ettiğimiz hak sahiplerinin haklarının neler olduğunu belirleyip onları imkânlar elverdiği nisbette yerine getirmek vacibdir. Gece ve gündüz kendini ibadete vererek çalışmayı, kazanmayı ihmal eden kimse, dolayısıyla eşini, çocuklarını, hısımlarını ve çevresini ihmal etmiş olur.

Bunu için Yüce İslâm dini senenin tamamını oruçlu geçirmeyi mekrûh sayarken, bir gün oruç tutup bir gün iftar etmeyi, bu konuda çok arzukâr olanlara müstehab saymıştır.

عَنْ عَبْدُ اللهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ صُمْ فِي كُلِّ شَهْرٍ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ قُلْتُ: إِنِّي أَقْوَي مِنْ ذَلِكَ فَلَمْ يَزَلْ يَرْفَعُنِى حَتَّى قَالَ: صُمْ

يَوْمًا وَأَفْطِرْ يَوْمًا فَإِنَّهُ أَفْضَلُ لصِّيَامِ وَهُوَ صَوْمُ أَخِي دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ.

Abdullah, b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (ona) şöyle buyurmuştur : "Her ay üç gün oruç tut!" Abdullah diyor ki: "Ben bu tavsiyeye karşı şöyle dedim: "Ben bundan daha güçlüyüm (daha fazla oruç tutabilirim)". Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) durmadan beni(m için günleri çoğaltıp) yükseltti; ta ki şöyle buyurdu: "Bir gün oruç tut, bir gün iftar et. Çünkü bu, oruçların en üstünüdür. Bu, kardeşim Dâvud (aleyhis selam)'ın orucudur."[329]

وَعَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَصَامَ مَنْ صَامَ لْأَبَدَ.

Yine Abdullah b. Amr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Devamlı oruç tutan kimse oruç tutmamış olur."[330]

وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ قِيلَ يَارَسُولَ اللهِ كَيْفَ بِمَنْ صَامَ الدَّهْرَ قَالَ: لاَصَامَ وَلاَ أَفْطَرَ أَوَ لَمْ يَصُمْ وَلَمْيُفْطِرْ.

Ebû Katade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Hz. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e: "Ya Rasulallah! Senenin tamamını oruçlu geçiren kimsenin durumu nasıl ve nedir ?" diye sordu. Efendimiz ona şu cevabı verdi: "O ne oruç tutmuştur, ne de iftar etmiştir" veya "O ne oruç tutuyor, ne de iftar ediyor."[331]

---

329 Buharî/ Enbiya: 37, Savm: 56, 57 Ebû Dâvud/ Ramazan: 8, Savm: 53 Nesâî/ Sıyam: 76, 77, 78, 85 Ahmed: 2/ 158, 188, 189, 194, 195, 198, 200, 201, 216.

330 Buharî/ Savm :57, 59 Müslim/ Sıyam: 186, 187 Nesâî/ Sıyam: 71, 78 İbn Mâce/Sıyam: 28 Ahmed: 2/164, 1 89, 190, 199, 212, 6/ 455.

331 Tirmizî/ Savm: 56 Nesâî/Sıyam: 72, 73, 75 Müslim/ Sıyam :196, 197 Ebû Dâvud/ Savm: 53 Darimî/ Savm: 37 Ahmed: 4/24, 25, 26, 426, 431,433, 5/ 297,311.

وَعَنْ أَبِي مُوسَي عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ صَامَ الدَّهْرَ ضُيِّقَتْ عَلَيْهِ جَهَنَّمُ هَكَذاَ وَقَبَضَ كَفَّهُ.

Ebû Musa (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim senenin tamamı (veya devamlı surette) oruç tutarsa cehennem onun üzerine daraltılır." Efendimiz bu sözü söylerken avucunu yumarak ifadenin anlaşılmasını kolaylaştırdı.[332]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek müstehabtır. Bu tarz oruç, Dâvud (aleyhis selam)'ın orucudur. O da bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi.[333]

Şafiîler'e göre: Bayram ve teşrik günleri dışında yılın tamamını oruçlu geçirmek, kendisine bir zarar gelir veya bazı hakları yerine getiremez olur korku ve endişesini duyan kimseye mekrûhtur. Böyle bir korku hissetmeyen ve gücünü muhafaza edebileceğinden emin olan kimse için müstehabtır. Bununla beraber, bazı ilim adamlarının itimada daha uygun gördüğü gibi, bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek efdaldir.[334]

Hanbelîler'e göre: İmam Ahmed bu konuda şöyle demiştir: "İki bayram günü ve bir de teşrik günleri iftar edip senenin tamamını oruçlu geçirmekte bir sakınca olmadığını umuyorum."

Hanbelî fakihlerinin ileri gelenlerinden çoğu ise, bu orucu mekrûh saymışlar. Çünkü böyle bir oruçta meşakkat ve zaaf söz konusudur.

Ama Ebû Talha (radıyallahu anh)'ın, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in vefatından sonra kırk sene, bayram ve teşrik günleri hariç bütün yılı

332 Müsned-i Ahmed: 4/ 25, 26, 414.

333 Kâsânî/ Bedayiu's-Sanayi': 2/79

334 el-Ğamravî/ es-Siracü'l-vehhac: 147

oruçlu geçirdiği rivayetler arasında bulunuyor.[335]

Gücü yeten kimsenin bir gün oruç tutup bir gün iftar etmesi, mendub olan oruçların efdalidir.[336]

İmam Mâlik'den de İmam Ahmed'den yapılan rivayetin bir benzeri yapılmıştır. Yani ona göre, gücü yeten kimsenin bayram ve teşrik günleri dışında bütün seneyi oruçlu geçirmesinde bir sakınca yoktur. Bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek ise, efdaldir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

Yukarıya naklettiğimiz dört hadisin de sahih olduğunu söyleyenler çoğunluktadır.

332 nolu Ebû Musa hadisini aynı zamanda İbn Hibban, İbn Huzeyme, Beyhakî ve İbn Ebî Şeybe tahric etmişlerdir. Ayrıca Hafız Bezzar ile Taberânî de kendi eserlerinde buna yer vermişlerdir. Mecmeu'z-Zevâid'de Ebû Musa hadisinin ricalinin rical-i sahih olduğu belirtilmiştir.[337]

Bu babda İmam Ahmed'in ve İbn Hibban'ın Abdullah b. Şehir'den rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor. Şöyle ki: " Devamlı, bütün yıl oruç tutan kimse (gerçekte) ne oruç tutmuştur, ne de iftar etmiştir."

Böylece Abdullah b. Amr, Ebû Katade ve Ebû Musa hadisleri, bütün seneyi oruçlu geçirmenin mekrûh olduğuna delalet etmektedir. Zira yukardaki hadisin manasını şöyle yorumlayanlar olmuştur: " Öylesine oruç sevabı hasıl olmamıştır. Çünkü muhalefet söz konusudur. İftar etmemiştir, çünkü bir şey yemek ve içmekten kendini alıkoymuştur."

Nitekim Zahirîler'le İshak bu rivayetlere dayanarak, bütün seneyi oruçlu geçirmenin mutlaka mekrûh olduğunu belirtmişlerdir. İmam Ahmed'den de ayrıca buna yakın bir rivayet yapılmıştır.

---

335 İbn Kudame/ el-Muğnî- Şemsüddin İbn Kudame/ eş-Şerhu'l-kebir: 3/111

336 Abdurrahman el-Cezîrî/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/557

337 Şevkanî/ Neylü'l-evtar :4/285

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bayram ve teşrik günleri de dahil olmak üzere senenin tamamını oruçlu geçirmek haramdır. Zira bayram ve teşrik günleri yeme ve içme; meşru şekilde eğlenme ve Hakk'a şükretme günleridir. O bakımdan bu günlerde oruç tutmak haram kılınmıştır.

2. Bayram ve teşrik günleri hariç senenin tamamını oruçlu geçirmek mekrûhtur. Bu, Hanefiler'in görüş ve ictihadıdır.

3. Oruç tutmaya gücü yetip güçsüz duruma düşmeyeceğinden emin olan kimselerin bayram ve teşrik günleri hariç bütün seneyi oruçlu geçirmelerinde bir sakınca yoktur. Bu, diğer üç mezhebin görüş ve ictihadıdır.

4. Yine bayram ve teşrik günleri hariç bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek suretiyle oruca devam etmek mendup ve efdaldir. Dört mezhebin de görüşü budur.

YOLCULUK HALİNDE OLANIN VE BİR DE SAVAŞANLARIN NAFİLE ORUÇ TUTMASI

Yolculuk halinde olan kimseye, dinimiz sıkıntı ve meşakkat doğuracak bir takım amelleri yerine getirmemesi için ruhsat vermiş ve birtakım amelleri hafifletmiştir. Zira dinin hikmetinde ve özünde kolaylık prensibi söz konusudur. Hem ibadet gönül rahatlığı içinde sıkıntı duymadan, meşakkat çekmeden yapıldığı takdirde daha çok huzur verir ve gönül yatışkanlığına vesile olur. Ancak bu kural mutlak anlamda düşünülmemelidir. Bazı takva sahibi mü'minler daha çok meşakkatli ibadetten zevk alıp huzur duyar ve daha çok gönül yatışkanlığına erişir. O bakımdan kendine güvenip kudreti olanların seferde oruç tutması daha hayırlı sayılmış ve bazı müctehidlere göre, dört rekatlı farz namazları tam olarak kılmalarına cevaz verilmiştir.

Bunun gibi yolculuk halinde olan veya savaş günlerini yaşayan kimseler, daha çok huzur ve güven duyup daha çok Hakk'a yaklaşmayı arzuluyorlarsa, o takdirde nafile namaz ve nafile oruç tutmalarında bir sakınca yoktur. Ancak böyle durumlarda oruç onları güçten düşürüyor ve daha ciddi yol almalarına veya daha güçlü savaşmalarına engel teşkil ediyorsa, o takdirde oruç tutmamaları hayırlı olur.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَيُفْطِرُ أَيَّامَ الْبِيضِ فِي حَضَرٍ وَلاَ سَفَرٍ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan, rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hazarda olsun, seferde olsun eyyam-ı bid (kameri ayların 13, 14 ve 15. günleri) iftar etmeyip oruç tutmuştur."[338]

338 Buharî/Cihad: 36 Müslim/Sıyam: 167, 168 Tirmizî/Fezail-i Cihad: 3 Nesâî/ Sıyam: 44 Ahmed: 2/315

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللهِ بَعَّدَ اللهُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا.

Ebû Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim Allah (celle celaluhu) yolunda (savaş halinde) bir gün oruç tutarsa, Cenab-ı Hak onun yüzünü Cehennem ateşinden yetmiş yıl uzaklaştırır."[339]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Dört mezhep imam ve fakihlerine göre, seferi halde olan veya savaşa çıkan kimsenin kudreti yettiği ve daha fazla manevi haz duyduğu takdirde nafile oruç tutmasında bir sakınca yoktur. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bazı seferlerinde nafile oruç tuttuğu sahih rivayetlerle sabit olmuştur.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

338 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında Yakub b. Abdillah el- Kummî ve Cafer b. Ebî Muğire el-Kummî bulunuyor ki, bu iki zat üzerinde birçok şey söylenmiştir.

Zehebî bu zatlar hakkında şu bilgiyi vermiştir: Darekutnî onun hakkında: "Kavi değildir" derken, Nesâî: "Onun hadisini almakta bir sakınca yoktur" demiştir. İmam Buharî ise onun rivayetini ta'likan tahric etmiştir.[340]

Böylece hadis, seferde eyyam-i bidde (13, 14, 15. günler) oruç tutmanın müstehab olduğuna delalet etmektedir.

339 nolu Ebû Said hadisi ise, bunu, "Kendisine zarar vermediği, güçten düşürmediği takdirde" şeklinde yorumlamış ve bir hakkın elden gitmesine sebep olmadığı şartıyla müstehab olabileceğini belirtmiştir.

339 Nesâî/ Sıyam: 70

340 Zehebî/ Mîzanü'l-İ'tidal: 4/ 452, 9815 nolu Yakub.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Seferi halde olan kimse, gücü yetiyor, işi aksamıyor ve sağlığı bozulmuyorsa, arzu ettiği takdirde nafile oruç tutabilir.

2. Seferde özellikle kameri ayların 13, 14 ve 15. günlerini oruçlu geçirmek müstehabdır.

3. Allah (celle celaluhu) yolunda cihad etmekte olan kimsenin de gücü yettiği, zaafa uğramadığı ve savaşmasına bir engel teşkil etmediği takdirde oruç tutmasında bir sakınca yoktur. Aksine bir durum ortaya çıktığı takdirde kerahet hükmü söz konusudur.

4. Böylece, her iki durumda da kişi muhayyer bırakılmış ve bazı kıstaslarla nafile oruç tutmasında bir sakınca olmadığı belirtilmiştir.

NAFİLE ORUCA BAŞLAMAK ONU GEREKLİ KILAR MI?

İslam fıkhında farz ve vacib olmayan ibadetlere bazen "tetavvu", bazen de "nafile" denilmektedir. Aslında bu iki kelime eş anlamlı sayılabilir; zira biri diğerinin yerine kullanılmakta ve aynı manayı ifade etmektedir.

Şüphesiz başlanılan farz veya vacib orucu tutmak vacibdir. Onu bozmak yeniden tutulmasını gerektirir. Aksi halde kişinin üzerinde ödenmesi vacib olan bir borç olarak kalır. Nafile oruç ve namazlara gelince, bu hususta müctehid imamların ve diğer fakihlerin görüş ve tespitleri farklıdır. Kimine göre, başlanıp da tamamlanmadığı takdirde nafile vücuba dönüşür ve artık o bozulan orucun kazası gerekir. Kimine göre ise, vücuba dönüşmez ve o bakımdan kazası da gerekmez.

عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ آخَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ فَزَارَ سَلْمَانُ اَبَا الدَّرْدَاءِ فَرَأَى أُمَّ الدَّرْدَاءِ مُتَبَذِّلَةً فَقَالَ لَهَا مَاشَأْنُكِ؟ قَالَتْ: أَخُوكَ أَبُو الدَّرْدَاءِ لَيْسَ لَهُ حَاجَةٌ فِي الدُّنْيَا فَجَاءَ أَبُو الدَّرْدَا فَصَنَعَ لَهُ طَعَامًا فَقَالَ: كُلْ فَإِنِّي صَائِمٌ فَقَالَ: مَاأَنَا بِآكِلٍ حَتَّى تَأْكُلَ فَأَكَلَ فَلَمَّا كَانَ لَيْلُ ذَهَبَ أَبُو الدَّرْدَاءِ يَقُومُ قَالَ: نَمْ فَنَامَ ثُمَّ ذَهَبَ يَقُومُ فَقَالَ نَمْ فَلَمَّا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ قَالَ سَلْمَانُ: قُمِ الْآنَ فَصَلَّيَا فَقَالَ لَهُ سَلْمَانُ إِنَّ لِرَبِّكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا وَلِأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقًّا فَأَعْطِ كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَأَتَى لنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَدَقَ سَلْمَانُ.

Ebû Cuhayfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Selman ile Ebû Derda'yı birbirine kardeş yapmıştı. Selman (radıyallahu anh), Ebû Derda (radıyallahu anh)'ı ziyarete gitti ve (onun eşi) Ümmü'd-Derda'yı perişan, lime lime bir entari içinde gördü. Kadına: "Ne bu halin?" dedi. O da şu cevabı verdi: "Ne yapalım senin kardeşin Ebû Derda'nın dünyalık konusunda bir haceti yoktur (dünyalıkla hiç meşgul olmamaktadır)." Az sonra Ebû Derda (radıyallahu anh) geldi ve Selman için yemek yapıp hazırladıktan sonra şöyle dedi: "Ya Selman! Buyur sen ye; çünkü ben orucum." Bunun üzerine Selman ona: "Sen yemeği yiyinceye kadar ben de yemem" dedi. Ebû Derda ister istemez oturup onunla birlikte yemek yedi.

Gece olunca Ebû Derda kalkıp ibadet etmek istedi. Selman ona: "Uyu"- dedi. O da uyudu. Bir süre sonra yine o kalkıp ibadet etmek istedi. Selman ona: "Uyu" dedi, o da uyudu. Gecenin sonuna doğru Selman ona seslendi: "Şimdi kalk" dedi. Kalkıp namaz kıldılar. Sonra Selman ona şöyle dedi: "Şüphesiz ki Rabbin senin üzerinde hakkı vardır, nefsin de senin üzerinde hakkı vardır, ehlin (eşin ve çocukların) da senin üzerinde hakları vardır. Artık sen her hak sahibinin hakkını vermeye bak."

Sonra Ebû Derda kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve olup bitenleri O'na anlattı. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Selman doğru söylemiştir" buyurdu."[341]

وَعَنْ أُمِّ هَانِي أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا فَدَعَا بِشَرَابٍ ثُمَّ نَاوَلَهَا فَشَرِبَتْ فَقَالَتْ: يَارَسُولَ اللهِ أما إِنِّي كُنْتُ صَائِمَةً فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اَلصَّائِمُ الْمُتَطَوِّعُ أَمِيرُ نَفْسِهِ إِنْ شَاءَ صَامَ وَإِنْ شَاءَ أَفْطَرْ.

341 Buharî/ Savm: 51. Menakıb-i ensar: 50, Edeb: 67, 86 Tirmizî/ Zühd: 64

Ümmu Hani' (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bir ara Ümmü Hani'yi ziyarete gitmişti. Ondan içecek bir şey istedi ve verilen meşrubatı içtikten sonra kalanını Ümmü Hani'ye verdi, o da alıp içti ve şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Bana gelince, oruçlu idim. "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Tetavvu (nafile) oruçlu olan kimse kendi emiridir. İsterse oruç tutar, isterse iftar eder" buyurdu."[342]

Diğer bir rivayette ise aynı olay şu lafızla nakledilmiştir:

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) meşrubatı içti ve (arta kalanını) içsin diye Ümmu Hani'ye uzattı. Ümmü Hani: "Doğrusu ben oruçluyum, ama senin artığını reddetmeyi hoş görmedim" dedi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Eğer tutmakta olduğun Ramazan kazası ise, onun yerine bir gün kaza ediver; eğer tetavvu (nafile) ise, istersen kaza et, istersen kaza etme (bir sakıncası yoktur)."[343]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ أَهْدِيَ لِحَفْصَةَ طَعَامٌ وَكُنَّا صَائِمَتَيْنِ فَأَفْطَرْنَا ثُمَّ دَخَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَا: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّا أَهْدِيَتْ لَنَا هَدِيَّةٌ وَاشْتَهَيْنَاهَا فَأَفْطَرْنَا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لاَ عَلَيْكُمَا صُومَا مَكَانَهُ يَوْمًا آخَرَ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Hafsa'ya bir miktar yiyecek hediye edilmişti ve biz ikimiz de oruçlu olarak bulunuyorduk. Bunun üzerine o yemeği yemek suretiyle orucumuzu bozduk. Biraz sonra Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yanımıza geldi ve O'na şöyle dedik: "Ya Rasulallah! Doğrusu bize bir miktar (yiyecek) hediye edildi ve iştahımız çekti, iftar ettik." Rasulullah Efendimiz

342 Müsned-i Ahmed: 6/ 341

343 Müsned-i Ahmed: 6/343, 424

(sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Bozmanızda bir sakınca yoktur. Onun yerine başka bir gün oruç tutunuz."[344]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Tetavvu (nafile) oruçta özürsüz iftar etmek (orucu bozmak) helal olmaz. Serahsî'ye göre, en sahih görüş de budur. İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre, ziyafet özür sayılır. Mezhebin en açık görüşü de budur. Ancak davet sahibi, sadece davet ettiği kişinin hazır bulunmasına razı olmakla yetinir de onun yemek yemesi üzerinde durmazsa, o takdirde oruçlu bulunan davetlinin iftar etmesi doğru olmaz. Bununla beraber davetli kişi, bozacağı nafile orucu ileride kaza edeceğine güveniyorsa, davet münasebetiyle orucunu bozar. Bu durumda davet sahibini üzmemiş olur. Nitekim Şemsüleimme el-Hulvanî bu görüşü beğenip, sözü edilen konu hakkında en güzel görüş olarak belirlemiştir. Şüphesiz bu da, zevaldan önce olursa mübahtır. Zevaldan sonra ise, ara yerde ana-baba hakkı da söz konusu değilse artık bozmaz.

Vacip oruçta ise ziyafet bir özür sayılmaz.[345]

Böylece Hanefiler'e göre, nafile oruca niyet ettikten sonra onu bozan kimseye kazası gerekir. Zira niyet edip başlamakla onu kendine gerekli kılmış oluyor. Bozunca da kazası gerekiyor.

Şafiîler'e göre: Nafile oruç veya namaza başlayan kimse için onları yarıda bırakıp kesmek caizdir ve bundan dolayı kendisine o oruç veya namazın kazası da gerekmez. Üzerindeki kaza orucuna başlayan kimsenin -bir özür söz konusu değilse- onu bozması haramdır. Bozduğu takdirde kazası gerekir.[346]

Hanbelîler'e göre: Tetavvu (nafile) oruca başlayan ve akşam olma-

344 Müslim/Sıyam: 169 Ebû Dâvud/Savm: 72 Tirmizî/Savm: 35 Nesâî/Sıyam: 67 Ahmed: 6/49

345 Fetâvâyı Hindiyye: 1/ 208

346 el-Ğamravî/ es-Siracü'l-vehhac Şerhun Ala Metni'l-Minhac: 147

dan önce bozan kimseye o orucu kaza etmek gerekmez. Ancak başladığı nafile orucu tamamlaması müstehabtır. Hanbelîler de bu konuda Şafiîler gibi, konumuzu oluşturan hadislerle çıkarım yapmışlardır.

Nafile hac ve nafile umre bu genellemenin dışındadır. Yani nafile hac veya umreye niyet edip başladıktan sonra onu tamamlamadan yarıda bırakan kimseye kazası gerekir. Şafiîler de aynı görüştedirler.[347]

Mâlikîler'e göre: Başlanılan nafile orucu tamamlamak farzdır. Onu kasden bozduğu takdirde kaza edilmesi de farzdır. Ancak nafile oruca niyet edip başladıktan sonra ana-babasından biri veya hocası, ona olan şefkatlerinden dolayı iftar etmesini emrederse, o takdirde bozmasında bir sakınca yoktur ve kaza etmesi de gerekmez.[348]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

342 nolu Ümmü Hani' hadisini aynı zamanda Darekutnî, Taberânî ve Beyhakî tahric etmişlerdir. Ancak isnadında Semmak bulunuyor ki, bu zat üzerinde farklı tespitler yapılmıştır. Nesâî: "Semmak rivayette yalnız kalınca ona pek itimad edilmez" derken; Beyhakî: "Semmak'ın isnadı hakkında söylenecek söz vardır" demiştir. Tirmizî de aynı görüştedir.[349]

Ayrıca hadisin isnadında Harun İbn Ümmi Hani' bulunuyor ki, İbn Kattan " Bu zat maruf değildir" demiştir. İbn Hibban onu sıkat (güvenilir hadisçiler) arasında anmamıştır.[350]

Yine aynı hadisin isnadında Yezid b, Ebî Ziyad bulunuyor ki bu zat üzerinde de hayli durulmuştur. İbn Adiy: "Onun hadisi yazılabilir" derken; Zehebî: "Saduktur, ancak hafızası bozuktur" demiştir.[351]

O bakımdan İmam Ebû Hanife bu rivayetle çıkarım yapmamıştır.

---

347 İbn Kudame/el-Muğni: 3/89

348 Abdurrahman el-Cezîrî/ el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/558

349 Şevkanî/ Neylü'l-evtar: 4/289

350 Zehebî/ Mîzanü'l-İ'tidal: 4/ 288, 9179 nolu Harun.

351 Şevkanî/ Neylü'l-evtar: 4/289

344 nolu Hz. Aişe hadisini Nesâî tahric etmiştir. İsnadında ise, Zümeyl bulunuyor. İmam Buharî: " Onun rivayeti delil olarak alınmaz" derken, İbn Hibban onun kavi olduğunu belirtmiştir. Zehebî onun münker rivayetlerinden biri de, Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan naklettiği hadistir ki, rivayetin sonunda, "Onun yerine başka bir gün oruç tutunuz" cümlesi ise, rivayetinin münker olduğunun bir başka delilidir.[352]

Nitekim Mâlik b. Enes, Ubeydullah b. Amr, Ziyad b. Sa'd ve başka ravilerin Hz. Aişe'den mürselen yaptıkları rivayette sözü edilen cümle yoktur. En sahih olan da budur.

Sonuç olarak Zümeyl'in rivayetiyle çıkarımda bulunmak ve delil olarak göstermek doğru değildir, diyebiliriz. Zira yetkili muhaddisler onun rivayetinin münker veya zayıf olduğunu belirtmişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Başlanılan nafile orucu, ortada bir sebep yokken bozmak mübah değildir. Ona niyet etmekle bir bakıma onu kendine vacib kılmış oluyor. O bakımdan bozduğu takdirde kaza etmesi gerekir. Bu, Hanefîler'le Mâlikiler'in görüş ve ictihadıdır.

2. Başlanılan nafile orucu, ziyafet ve benzeri sebeplerden dolayı bozmakta bir sakınca yoktur. Aynı zamanda kazası gerekmez. Bu, Şafiîler'le Hanbelîler'in görüş ve ictihadıdır.

3. Nafile oruca niyet edip başladıktan sonra, ana-babasından biri veya hocası, ona olan şefkatinden dolayı orucunu bozmasını emrederse, bozar ve bundan dolayı o orucun kazası da gerekmez.

4. Nafile hac ve umreye başladıktan sonra onu yarıda bırakıp tamamlamayana, kazası vacib olur.

352 Mîzanü'l-İ'tidal: 2/ 81 2905 nolu Zümeyl ve Neylü'l-evtar: 4/ 289

RAMAZAN'I ORUÇ TUTARAK KARŞILAMAK

İslâm, birtakım ibadetleri farz veya vacib kılarken, onları belli çerçeve içine almış ve birtakım kurallara bağlamıştır, O bakımdan her mümin istediği şekilde bu kuralların dışına çıkamaz veya o kurallardan bir kısmını kaldıramaz.

Bu bakımdan yılda bir ay oruç farz kılınırken de bunun sınırları belirlenmiş ve sayılı günlerde tutulması emredilmiştir. Artık biz o sayılı günleri ne aşma, ne de noksanlaştırma hakkına sahip bulunuyoruz. Şöyle ki: Ramazan'ı, ona ta'zim olsun diye bir veya iki gün oruç tutmak suretiyle karşılamamız doğru olmadığı gibi, Ramazan olup olmadığı kesinlik kazanmayan Şaban'ın sonunda da -şek günü olduğundan- oruç tutmamız yasaklanmıştır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَيَتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ إِلاَّ أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْماً فَلْيَصُمْهُ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz elbette Ramazan'ı bir gün veya iki gün orucuyla (karşılayıp) öne almasın. Meğerki, adam (alışkanlık edindiği günlerde oruç tutar da) orucu o güne rastlarsa, bunda bir sakınca söz konusu değildir."[353]

وَعَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ عَلَي الْمِنْبَرِ قَبْلَ شَهْرِ رَمَضَانَ: اَلصِّيَامُ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا وَنَحْنُ مَتَقَدِّمُونَ فَمَنْ شَاءَ فَلْيَتَقَدَّمْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَتَأَخَّرْ.

353 Buharî/Savm: 5, 14 Müslim/Sıyam: 21 Ebû Dâvud/Savm: 7, 11 Tirmizî.

Muaviye (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'dan önce minber üzerinde bulunduğu bir sırada şöyle buyurdu: "Oruç şu ve şu gündedir; biz ise (oruç tutmak suretiyle) öne geçmiş bulunuyoruz. Artık isteyen (birkaç gün oruç tutmak suretiyle) öne geçer, isteyen geri kalıp (Ramazan başlayınca tutmaya başlar)."[354]

وَعَنْ عِمْرَانِ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِرَجُلٍ: هَلْ صُمْتَ مِنْ سَرَرِ هَذَا الشَّهْرِ شَيْئًا ؟ قَالَ لآ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَإِذَا أَفْطَرْتَ رَمَضَانَ فَصُمْ يَوْمَيْنِ مَكَانَهُ.

İmran b. Husayn (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir adama: "Bu ayın son kısmında oruç olarak bir şey tuttun mu ?" diye sordu. Adam da: "Hayır." diye cevap verdi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) O'na: "Ramazanı (tamamlayıp) iftar edince, onun yerine iki gün oruç tut" buyurdu."[355]

Diğer bir rivayette hadisin bu son cümlesi şu lafızla nakledilmiştir: "Şaban'ın son günlerinde oruç tuttun mu ?"

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Ramazan'ı bir veya iki oruç tutmak suretiyle karşılamak mekrûhtur. Ama adet edindiği oruç o günlere rastlarsa, bunda bir sakınca yoktur.[356]

Ancak ilim adamlarından bir kısmı Ramazan'dan önce havassın birkaç gün oruç tutmasına fetva verilebilir demişlerdir.[357]

354 İbn Mâce/Sıyam: 3

355 Müsned-i Ahmed: 4/ 432, 434, 442

356 Kâsânî/ Bedayiu's-Sanayi': 2/79

357 Fetâvâ-yı Hindiyye :1/200

Şafiîler'e göre: Ramazan'dan önce bir veya iki gün oruç tutmak suretiyle onu karşılamak haramdır.[358]

Hanbelîler'e göre: Ramazan'ı bir veya iki gün oruç tutarak karşılamak mekrûhtur.[359]

Mâlikîler'e göre: Ramazan'dan önce bir veya iki gün oruç tutmak mekrûh değildir.[360]

Üç mezhep **353** nolu Ebu Hureyre hadisiyle; Mâlikîler ise Muaviye ve İmran hadisiyle çıkarımda bulunmuşlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

353 nolu Ebû Hureyre hadisi sahihtir ve çıkarıma elverişlidir. O bakımdan Mâlikîler dışında kalan müctehidlerin hemen hepsi bu hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmuşlardır.

354 nolu Muaviye hadisinin isnadında Kasım b. Abdirrahman Ebû Abdirrahman Mevlâ Benî Ümeyye bulunuyor ki, bu zat hakkında birçok şeyler söylenmiştir. Aynı zamanda Heysek b. Humeyd bulunuyor ki, bu zatla ilgili farklı görüş ve tespitler ortaya konmuştur. Kasım b. Abdirrahman Ebû Abdirrahman'a gelince:

Ahmed b. Hanbel, İbn Hibban onun birçok muaddalat rivayet ettiğine dikkat çekmişlerdir. İbn Main ise onun sika olduğunu belirtmiştir. Nitekim Tirmizî de aynı şeyi söylemiştir.[361]

Heysem'e gelince: Ebû Dâvud onun rivayette güvenilir olduğunu ve kaderî mezhebine bağlı bulunduğunu belirtirken Ebû Müshir el-Ğassanî, onun zayıf ve aynı zamanda kaderî olduğunu söylemiştir.[362]

---

358 Abdurrahman el-Cezîrî/ el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/ 559

359 Abdurrahman el-Cezîrî/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/ 558

360 Abdurrahman el-Cezîrî/ el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/ 558

361 Zehebî/ Mîzanü'l-İ'tidal: 3/373, 6817 nolu Kasım.

362 Zehebî/ Mîzanü'l-İ'tidal: 4/ 321, 9298 nolu Heysem.

O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı Muaviye hadisiyle çıkarım yapmamışlardır.

Şafiîler bu konuda bir diğer hadisle çıkarım yaparak, "Şaban ayının 16'sından itibaren oruç tutmak mekrûhtur" demişler ve bu hususta kesin bir ifade kullanmışlardır. Onların dayandığı hadisi el-Alâ' b. Abdirrahman babasından, o da Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayetle Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu belirtilmiştir.

"Şaban ayının yarısı olunca artık oruç tutmayınız."[363]

Bu hadisi ashab-ı sünen tahric etmiş ve İbn Hibban sahihlemiştir. O bakımdan Şafiîler'den er-Revyânî şöyle demiştir: "Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmak haramdır." Zira bu bâbda Ebû Hureyre (radıyallahu anh) (**353** nolu) hadisi bulunuyor. Şaban'ın yarısından itibaren oruç tutmak ise mekrûhtur. Zira bu hususta yine Ebû Hureyre (radıyallahu anh) hadisi mevcuttur."[364]

Ebû Cafer Tahâvî ise, bu konuda kırka yakın rivayeti toplayıp naklettikten sonra, Şaban ayının yarısından sonra da oruç tutmanın mübah olduğuna dair rivayetlerin ağırlık kazandığını ve sıhhat derecelerinde şüphe olmadığını belirterek Hanefîler'in bu mesele hakkındaki görüş ve ictihadlarının isabetini belirtmiştir.[365]

Nitekim cumhur da Şaban'ın yarısından sonra da tetavvu oruç tutmanın cevazını kabul etmiş ve **353** nolu Ebû Hureyre hadisinin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir. Aynı zamanda İmam Ahmed ile İbn Main, sözü edilen hadisin münker olduğunu, Beyhakî ise, onun zayıf hadisler arasında yer aldığını belirtmiştir.

363 Ebû Dâvud/ Savm: 12-35 Darimî/ Savm: 34 Şerhu Meani'l-Asar: 2/ 82

364 Şevkanî/ Neylü'l-evtar: 4/291

365 Ebû Cafer et-Tahâvî/ Şerhu Meani'l-Asar: 2/ 85

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ramazan'ı bir veya iki gün oruç tutmak suretiyle karşılamak mekrûhtur.

2. Ancak kişinin alışkanlık edindiği oruç günleri sözü edilen günlere rastlarsa, o takdirde o günlerde oruç tutmasında bir sakınca yoktur.

3. Şaban ayının tamamını oruçlu geçirenler için de aynı hüküm söz konusudur.

4. Ramazan'ı bir veya iki gün oruç tutmak suretiyle karşılamak haramdır. Bu, Şafiîler'in görüş ve ictihadıdır.

5. Ramazan'ı bir veya iki gün oruç tutmak suretiyle karşılamak mekrûh değildir. Bu, Mâlikîler'in görüşüdür.

6. Şaban ayının yarısından sonra oruç tutmakta bir sâkınca yoktur. Bu, üç mezhebin görüşüdür.

7. Şaban ayının yarısından sonra oruç tutmak mekrûhtur. Bu, Şafiîler'in görüş ve ictihadıdır.

BAYRAM GÜNLERİNDE ORUÇ TUTMAK HARAMDIR

Ramazan ve Kurban bayramı günleri, müminlerin birbirlerini ziyaret etme, çocukları sevindirme, hısımlar arasında daha sıcak ve samimi, ilgi kurma, dost ve yakınlarla birlikte oturup yemek yeme ve meşru ölçüler içinde eğlenme, aynı zamanda fakir ve muhtaçları, kimsesizleri sevindirme günleridir. O bakımdan oruç tutulması yasaklanmış ve umumi havaya katılması emredilmiştir.

Böylece şâri', oruç ibadetini Ramazan ayıyla sınırlarken, iki bayram ve teşrik günlerinde müminlerin oruç tutmamasını bir hüküm olarak koymuş ve nafile ibadetlerin de ne zaman yapılmasının uygun olduğunu belirlemiştir.

338

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَي عَنْ صَوْمِ يَوْمَيْنِ يَوْمِ الْفِطْرِ وَيَوْمِ النَّحْرِ.

Ebû Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki bayram: Fıtr ve Nahr günlerinde oruç tutmayı menetmiştir."[366]

Fıtr, Ramazan Bayramı; Nahr ise Kurban Bayramı demektir.

İmam Ahmed ve Buhari'nin aynı hadisi rivayetinde şu lafızlara yer verilmiştir: "İki günde hiçbir oruç (tutmak) meşru değildir."

Müslim'in rivayet ve tespitinde ise, şu lafızla belirlenmiştir: "İki günde oruç tutmak sahih değildir."

366 Müslim/ Sıyam: 139, 141, 142 İbn Mâce/ Sıyam: 36 Taberânî/ Sıyam: 36, Hac: 136 Ahmed: 2/ 511,529, 3/ 46, 66, 67, 85, 96

وَعَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ وَأَوْسَ بْنَ الْحَدَثَانِ أَيَّامَ التَّشْرِيقِ فَنَادَيَا أَنَّهُ لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ اِلاَّ مُؤْمِنٌ وَأَيَّامُ مِنًي أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ.

Ka'b b. Mâlik (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçenin şöyle dediği tespit edilmiştir: " Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu ve Evs b. el-Harsan'ı teşrik günlerinde görevlendirip göndererek (şöyle demelerini emir buyurdu): "Cennet'e ancak mü'min olan girebilir. Mina günleri ise yeme, içme günleridir."[367]

عَنْ أَبِي سَعِيد بِنْ اَبِي وَالقَّاصٍ قَالَ أَمَرَنِي النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أُنَادِيَ أَيَّامَ مِنًي إِنَّهَا أَيَّامُ اَكْلٍ وَشَرَابٍ وَلاَ صَوْمَ فِيهَا يَعْنِي أَيَّامَ التَّشْرِيقِ.

Sa'd b. Ebî Vakkas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Mina günlerinde, bu günlerin yeme ve içme günleri olduğunu, bu günlerde hiçbir oruç tutulamayacağını duyurmamı emretti."[368]

Mina günlerinden maksat, teşrik günleridir.

وَعَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَي عَنْ صَوْمِ خَمْسَةِ أَيَّامٍ فِي السَّنَةِ يَوْمَ الْفِطْرِ وَيَوْمِ النَّحْرِ وَثَلاَثَةِ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yılda şu beş gün oruç tutmayı yasakladı: Fıtr günü, Nahr günü ve üç gün de teşrik günleri."[369]

---

367 Müslim/Sıyam: 144

368 Darekutnî- Neylü'l-evtar: 4/ 293

369 Müsned-i Ahmed- Neylü'l-evtar: 4/ 293

وعَنْ عَائِشَةَ وَابْنِ عُمَرَ قَالاَ: لَمْ يُرَخَّصْ فِي أَيَّامِ التَّشْرِيقِ أَنْ يُصَمْنَ إِلاَّ لِمَنْ لَمْ يَجِدِ الْهَدْيَ.

Hz. Aişe ile Hz. Ömer (radıyallahu anhuma)'dan yapılan rivayete göre, adı geçenler şöyle demişlerdir: "Teşrik günlerinde oruç tutmaya ruhsat verilmemiştir; ancak hedy bulamayan kimse müstesna, (o, o günlerde oruç tutabilir)."[370]

Hedy, hacca niyet eden kimsenin Mina'ya göndereceği kurbanlıktır.

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَلَهُ عَنْهُمَا أَنَّهُمَا قَالاَ: اَلصِّيَامُ لِمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ إِلَى يَوْمِ عَرَفَةَ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ هَدْيًا وَلَمْ يَصُمْ صَامَ أَيَّامَ مِنًى.

Buhari'nin Hz. Aişe ile İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette ise, şöyle dedikleri tespit edilmiştir: "Umre ile haccı birleştirip Temettü'de bulunan kimseye, Arefe gününe kadar oruç tutmaya (ruhsat verilmiştir). Hedy bulamadığı ve oruç da tutmadığı takdirde Mina günleri (teşrik günleri) oruç tutar."[371]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Şek günü de dahil olmak üzere şu altı günde oruç tutmak yasaklanmıştır:

- Ramazan bayramı günü,
- Kurban bayramı günü,
- Teşrik günleri (üç gün),
- Şek günü.

Her ne kadar İmam Şafiî, teşrik günlerinde mut'a orucunu tutmak ca-

370 Sahih-i Buharî/Sıyam

371 Buharî/ Savm: 68 Taberânî: 255

izdir demişse de bu görüş ve ictihad, Hanefiler'e göre hükümsüzdür. Çünkü sözü edilen günlerde menedilen oruç, bütün oruçları kapsamı içine almaktadır.[372]

Şafiîler'e göre: Bayram günü ve bir de teşrik günleri oruç tutmak sahih olmaz. Bu, İmam Şafiî'nin Kavl-i Cedîd'ine göredir. Kavl-i Kadîm'e göre ise, hacc-i temettü yapan kimsenin sözü edilen teşrik günlerinde oruç tutması caizdir; şu şartla ki, hedy (kurbanlık hayvan) temin edemiyor veya almaya gücü yetmiyor olsun.[373]

Hanbelîler'e göre: İki bayram günü ne farz, ne de nafile oruç tutmak caizdir. Çünkü bu günlerde oruç tutmaktan menedilmiş bulunuyoruz. Buna rağmen biri bu günlerde oruç tutarsa, asi sayılır ve tuttuğu oruç farz yerine geçmez, yeterli olmaz.

Böylece bayram günü ne nafile, ne adak, ne kaza, ne de kefaret orucu tutulur. Zira bu günlerde oruç tutmak caiz değildir.

Teşrik günlerinde ise, nafile oruç tutmak caiz değildir. Farz oruç tutmakta ise iki ayrı rivayet vardır. Birine göre, caiz değildir; diğerine göre caizdir.

İkinci rivayetle amel edenler, Hz. Aişe ile İbn Ömer hadisiyle çıkarım yapmışlardır ve bu durumda diğer farzlar da buna kıyas edilebilir.[374]

Mâlikîler'e göre: Teşrik günlerinden ilk gün hariç, diğer iki günde, oruç tutacağını adayan kimsenin oruç tutması caizdir. Ama o günlerde Ramazan orucu kaza edilmez. Aynı zamanda zihar veya katl kefaret oruçlarına başlanılmaz.[375]

372 Kâsânî/ Bedayi: 2/79

373 el-Ğamravî/ es-Siracü'l-vehhac: 142

374 Şemsüddin İbn Kudame/ eş-Şerhu'l-kebir: 3/110, 111

375 Sahnûn/ el-Müdevvenetü'l-Kübrâ: 1/211

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

366 nolu Ebû Said hadisi sahihtir. Bu bâbda Ömer b. Hattab ile Ebû Hureyre (radıyallahu anhuma)'dan Buharî ve Müslim'in yaptığı bir diğer rivayet bulunuyor. Ayrıca Müslim, aynı konuda Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı bir diğer rivayetinde teferrüd etmiş bulunuyor. Nevevî, Müslim'in bu rivayetinin sahih olduğunu Müslim şerhinde belirtmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki: İki bayram gününde oruç tutmanın haram olduğu hakkında ilim adamlarının icmaı vardır, ister bu iki günde nafile, ister adak, isterse kefaret olsun hiçbir oruç tutulmaz. Nitekim İmam Şafiî ve cumhur, bu iki günde oruç tutacağını adayan kimsenin adaması bir hüküm ifade etmez ve onu kaza etmesi de gerekmez demişlerdir. İmam Ebû Hanife'ye göre, adaması bağlantı yapar ve kazası gerekir. Aynı zamanda adadığı orucu bu iki günde tutarsa, kerahetle yeterli olur.

367 nolu Ka'b b. Mâlik hadisi üzerinde fazla durulmamıştır. Muhaddislerin bir kısmına göre, çıkarıma salihtir.

368 nolu Sa'd b. Ebî Vakkas hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar tahric etmiştir. Mecmau'z-Zevâid'de bunun ricalinin sahih olduğu belirtilmiştir.[376]

369 nolu Enes hadisinin isnadında Muhammed b. Halid et-Tahhan bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebî bu zat üzerinde durmamış ve herhangi bir tespitte bulunmamıştır.

Bu babda Darekutnî'nin Abdullah b. Hazafe'den yaptığı bir rivayet bulunuyor ki, lafzı şöyledir: " Bu günlerde oruç tutmayın.

Çünkü bu günler yeme, içme ve cinsel sevişme günüdür." Ancak bu hadisin isnadında Vâkıdî bulunuyor. O bakımdan zayıf kabul edilmiş ve çıkarıma salih görülmemiştir.

Bu anlamda bir diğer hadisi Darekutnî Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir. Ancak onun da isnadında Sa'd b. Selam bulunuyor ki, Vâkıdî

376 Şevkanî/ Neylü'l-evtar: 4/ 292

ile aynı ayarda sayılmıştır. Zehebî bu isim üzerinde de durmamıştır.

Taberânî'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı bir rivayet bulunuyor. Ancak onun isnadında İsmail b. Ebî Habib bulunuyor. Bu zatın zayıf olduğuna Şevkanî dikkat çekmiştir.

Bu babda Ebû Ya'la'nın ve Abd b. Humeyd'in Amr b. Halde'den yaptıkları bir rivayet bulunuyor ki, isnadında Musa b. Ubeyde er- Rebezî yer almaktadır ki bu zatın zayıf olduğu söylenir. Nitekim Zehebî bu zat hakkında şu malumatı vermektedir: İmam Ahmed: " Onun hadisi yazılmaz" demiş; Nesâî: "O zayıftır" tespitinde bulunmuş; İbn Maîn: "O, kayda değer bir ravi değildir" görüşünü ortaya koymuştur. İbn Sa'd ise, onu sika (güvenilir) olduğunu, ancak rivayetinin delil olarak gösterilmeye salih olmadığını söylemiştir. Yakub b. Şeybe ise: "O, saduktur, ama zayıftır" diyerek tezkiye etmiştir.[377]

Bu konuda Müslim'in kendi sahihinde rivayet edip İbn Hibban'ın tahric ettği bir diğer hadis de şöyledir: "Teşrik günleri yeme ve içme günleridir."[378] İbn Hibban bu anlamda başka bir hadisi Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'den rivayet etmiştir. Yine İbn Hibban, Hâkim ve Bezzar, Ukbe b. Amir (radıyallahu anh)'dan şu hadisi rivayet etmişlerdir: "Teşrik günleri, yeme, içme ve namaz günleridir. Artık o günlerde bir kimse oruç tutmasın."

Rivayet edilen bu ve benzeri hadislerle çıkarımda bublunarak, teşrik günlerinde oruç tutmanın haram olduğu hükmü ortaya konmuştur.

Bununla beraber ashab-ı kiram'dan bu konuda, farklı görüş ve ictihadların rivayet edildiğini görüyoruz:

İbn Münzir'in Zübeyr b. Avvam (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, onun bu günlerde oruç tutmaya mutlak cevaz verdiği anlaşılıyor. Ashabdan Ebû Talha'nın da aynı görüşte olduğu nakledilmektedir.

377 Zehebî/ Mîzanü'l-İ'tidal: 4/ 213, 8895 nolu Musa

378 Müslim/Sıyam: 142, 143 Darimî/Savm: 47, 48Taberânî/Hac: 135 Ahmed: 4/152, 5/ 75

Hz. Ali, Abdullah b. Amr ve birkaç sahabinin bu günlerde oruç tutmanın mutlaka caiz olmadığını söyledikleri haber verilmektedir. İmam Şafii'den de en meşhur olan görüş de bu doğrultudadır.

İbn Ömer, Aişe ve Ubeyd b. Umeyr (radıyallahu anhum), hacc-ı temettü yapıp kurban kesmeye gücü yetmeyen kimse dışında başkasının teşrik günlerinde oruç tutmasının caiz olmadığını belirtmişlerdir.[379] İmam Mâlik'de aynı görüştedir.

- İmam Evzâî ve onun ekolünde yer alanlara göre, teşrik günlerinde; muhsar ve karın olan hacılar da oruç tutabilir.[380]

Böylece ilim adamlarının bir kısmı Ka'b, Sa'd ve Enes hadisleriyle; bir kısmı da Hz. Aişe hadisiyle çıkarım yapmışlardır. Dört mezhep imamları da bu konuda farklı ictihad ortaya koymuşlardır. Hadis ve rivayetlerin hem çokluğu, hem de farklı anlam taşıması bu konuda farklı görüş ve ictihadların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İki bayram: Ramazan ve Kurban bayramı günleri oruç tutmak haramdır. Zira bu günler yeme, içme ve meşru ölçüler içinde eğlenme, dost ve yakınlarla bir araya gelme ve ikramda bulunma günleridir. Bu, Hanefiler'in görüş ve ictihadıdır.

2. Teşrik günleri olan, Zilhicce'nin on bir, on iki ve on üçüncü günlerinde oruç tutmak haramdır.

3. Şek günü de oruç tutmak caiz değildir.

4. Hacc-i temettü yapan kimsenin, kurban kesmeye durumu müsait değilse, teşrik günleri oruç tutabilir. Bu, İmam Şafii'nin Kavli Kadîmi ve İmam Mâlik'in görüşüdür.

5. Bayram günlerinde hiçbir oruç tutulmaz. Teşrik günlerinde ise,

379 Neylü'l-evtar: 4/ 294

380 Muhsar: Bir sebepten dolayı hacdan alıkonan hacı adayı.

nafile oruç tutmak caizdir. Bu, Hanbeliler'in görüşüdür.

6. Böylece müctehidlerin bir kısmına göre, bayram ve teşrik günlerinde oruç tutan kimse asi sayılır, yani Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in tavsiyesine uymayıp kendi arzusuna göre amel etmiş olur. Ekserin görüş ve ictihadı bu doğrultudadır.

7. Bayram veya teşrik günü oruç tutacağını adayan kimsenin de bu adağı hükümsüz sayılır. Zira bu günlerde oruç tutmak yasaklanmıştır. Yine ekserin görüş ve ictihadı da bu anlamdadır.

8. Sözü edilen günlerde oruç tutmayı adayan kimsenin o günlerde oruç tutamayacağına göre, bilahare adadığı orucu kaza etmesi gerekir mi? Müctehidlerin çoğuna göre gerekmez.

İTİKÂF

İtikaf: Sözlük olarak, iyi olsun, kötü olsun bir şeye gerekli olmak ve nefsi ona bağlamak anlamına gelir. Terim olarak, Cenab-ı Hakk'a yakınlık sağlamak niyet ve azmiyle cami ve mescide gerekli olup bir süre orada kalıp dışarıyla ilgiyi kesmektir.

İtikafın meşruiyeti sünnet ile sabit olmuştur. Yapılan sahih rivayetlere göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) her Ramazan'ın son on gününde mescide kapanıp itikaf niyetiyle orada taat ve ibadetle meşgul olur ve zaruri ihtiyaçları dışında dünya işlerinden uzak kalırdı.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le birlikte ashabından da bazı kişiler itikafta bulunurdu. O'nun vefatından sonra da hem ashabı, hem de zevceleri bu sünneti sürdürmüşlerdir.

İtikaf: Vacip, müekked sünnet ve müstehab olmak üzere üç kısıma ayrılır:

Vacip olan itikaf, adanılan itikaftır. Müekked Sünnet olan itikaf, Ramazan'ın son on gününde yapılan itikaftır. Müstehab olanı ise, bu ikisi dışında yapılandır.[381]

İslam, insan ruhunu geliştirmek, kalbini kutsal hava ile doldurup yatışkanlığa kavuşturmak, onu bir süre dünya dağdağasından uzak tutup Mevlasıyla başbaşa bırakmak ve merhamet duygusunu, çok feyizli çizgiye yaklaştırmak ve onu arındırmak suretiyle kamil olma düzeyine eriştirmek için birçok ibadetleri meşru kılmıştır. İtikaf da o ibadetlerden biri ve merğub olanıdır.

Kendini bütünüyle dünyalığa verip kutsal değerlerden, manevi hazlar-

381 Celal YILDIRIM/Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 2/239

dan uzak kalan kişiler çok sürmez maddeyi ilahlaştırma basiretsizliğine mübtela olurlar ve tedavisi çok zor derûnî bir hastalığa yakalanırlar. Dönüş yapmadıkları, manen tedavi görmedikleri takdirde gelecekleri çok karanlık olur.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّي تَوَفَّاهُ اللهُ عَزَّ وَ جَلَّ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçenin şöyle haber verdiği bildirilmektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ramazan'ın son on gününde itikaf ederdi. Bunu vefat edinceye kadar (böylece) sürdürdü"[382]

وَعَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ramazan'ın son on gününde itikaf ederdi."[383]

وَعَنْ أَنَسٍ قَالَ كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَاخِرَ مِنْ رَمَضَانَ فَلَمْ يَعْتَكِفْ عَامًا فَلَمَّا كَانَ فِي الْعَامِ الْمُقْبِلِ اِعْتَكَفَ عِشْرِينَ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın son on gününde itikaf ederdi. Bir sene (Ramazan'da) itikaf etmedi. Ama gelecek yıl

382 Buharî/İtikaf: 1, 6 Müslim/İtikaf :2 Ebû Dâvud/ Savm: 77, 78 Tirmizî/ Savm: 71 İbn Mâce/ Sıyam: 58, 61 Ahmed: 2/ 281

383 İbn Mâce/Sıyam: 58 Ahmed: 2/133, 281

yirmi gün itikaf etti."[384]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَعْتَكِفَ صَلَّي الْفَجْرَ ثُمَّ دَخَلَ مُعْتَكِفَهُ وَأَنَّهُ أَمَرَ بِخِبَاءِ فَضُرِبَ لَمَّا أَرَادَ الْإِعْتِكَافَ فِي الْعَشْرِ لْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ فَأَمَرَتْ زَيْنَبُ بِخِبَائِهَا فَضُرِبَ وَأَمَرَتْ غَيْرُهَا مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِخِبَائِهَا فَضُرِبَ فَلَمَّا صَلَّي رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْفَجْرَ نَظَرَ فَإِذَا ألْأَخْبِيَةَ فَقَالَ آلْبِرَّ يُرِدْنَ ؟ فَأَمَرَ بِخِبَائِهِ فَقُوِّضَ وَتَرَكَ الْإِعْتِكَافَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ حَتَّى اِعْتِكَفَ فِي الْعَشْرِ ألْأَوَاخِرِ مِنْ شَوَالٍ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir.

"Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) itikaf etmek istediği zaman, sabah namazını kıldıktan sonra itikaf edeceği yere girerdi. Ramazan'ın son on gününde itikaf etmeyi murad edince, kendisi için bir hibâ' (çadırımısı bir örtü) konulmasını emrederdi. Nitekim Hz. Zeyneb de kendisi için bir hibâ' konulmasını emretti, onun için hibâ' kondu. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in diğer zevceleri de hibâ' konulmasını emrettiler ve onlar için de hibâ' konuldu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sabah namazını kıldıktan sonra, bir de ne görsün, çadırımsı örtüler konulmuş. Bunun üzerine şöyle buyurdu: "Onlar iyilik mi arzu ediyorlar?" Kendisi için konulan hibâ'nın sökülmesini emretti. Böylece Ramazan ayında itikaf etmeyi terketti ve tâ ki Şevval ayının son on gününde itikaf etti."[385]

Tirmizî'nin yaptığı rivayette şöyle deniliyor: "Rasulullah Efendimiz

384 Tirmizî/ Savm: 78. Ebû Dâvud/ Savm: 77 Ahmed: 5/ 141

385 Buharî/ İtikâf: 6 Nesâî/ Mesacid: 8. İbn Mâce/ Sıyam: 59 Ahmed: 6/226

(sallallahu aleyhi ve sellem) itikaf etmek istediği zaman, sabah namazını kıldıktan sonra itikaf yerine girerdi."

وَعَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عَمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَان إِذَا اِعْتَكَفَ طُرِحَ لَهُ فِرَاشُهُ أَوْ يُوضَعَ لَهُ سَرِيرُهُ وَرَاءَ أَسْطُوَانَةِ التَّوْبَةِ.

Nâfi'in, İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) itikaf etmek istediği zaman onun için (itikaf edeceği yere) yatağı (döşeği) veya üzerinde yattığı şeriri mesciddeki Tevbe Ustüvanesi'nin önüne veya arkasına konurdu."[386]

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا كَانَتْ تُرَجِّلُ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ حَائِضٌ وَهُوَ مُعْتَكِفَ فِي الْمَسْجِدِ وَهِيَ فِي حُجْرَتِهَا يُنَاوِلُهَا رَأْسَهُ وَكَانَ لاَ يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلاَّ لِحَاجَةِ لِإِنْسَانِ إِذَا كَانَ مُعْتَكِفَا.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, ayhali olduğu halde, hücresinde bulunup Mescid'de itikaf etmekte olan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o hücreye doğru uzattığı başını tarardı. Hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) itikaf halinde bulunduğu süre içinde eve ancak insanın birtakım tabii ihtiyacı için girerdi."[387]

وَعَنْهَا أَيْضًا قَالَتْ إِنْ كُنْتُ لأَدْخُلُ الْبَيْتَ لِلْحَاجَةِ وَالْمَرِيضُ فِيهِ فَمَا أَسْأَلُ عَنْهُ إِلاَّ وَ أَنَا مَارَّةٌ.

Yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) diyor ki: "(İtikafta bulunduğum zaman) bir ihtiyaçtan dolayı eve girmem gerektiğinde, içeride hasta bile bu-

386 İbn Mâce/Sıyam: 61

387 Buharî/Hayz: 3, İtikâf: 19 Nesâî/Hayz: 20,21. İbn Mâce/Taharet: 61

lunsa, onun halini sormaz ve öylece geçip giderdim."[388]

Hz. Safiyye (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) itikafta bulunuyordu, ben geceleyin gelip onu ziyaret edip konuştum. Sonra evime dönmek üzere kalktım, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'de benimle birlikte kalktı ve beni evime döndürmek üzere dışarı çıktık."[389]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) mu'tekif bulunduğu halde hastanın yanından geçer ve tavrını değiştirmeksizin yoluna devam ederdi de hastayı sormak için ona meyletmezdi."[390]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ اَلسُّنَّةُ عَلَى الْمُعْتَكِفِ أَنْ لَا يَعُودَ مَرِيضًا وَلَا يَشْهَدَ جَنَازَةً وَلَا يَمَسَّ اِمْرَأَةً وَلَا يُبَاشِرَهَا وَلَا يَخْرُجَ لِحَاجَةٍ إِلَّا لِمَا لَابُدَّ مِنْهُ وَلَا اِعْتِكَافَ إِلَّا بِصَوْمٍ وَلَا اِعْتِكَافَ إِلَّا فِي مَسْجِدٍ جَامِعٍ.

Yine Hz Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Mu'tekife (itikaf eden kimseye) sünnet olan şudur ki, hiçbir zaman hastayı ziyaret edip sormamak, hiçbir cenazeye hazır olmamak ve hiçbir kadına dokunmamak ve onunla cinsel yaklaşmaya yol açan davranışta bulunmamak va ancak lüzumlu olan ihtiyacı için dışarı çıkmak. İtikaf ancak oruç ile olup (gerçekleşir) ve itikaf ancak cemaati olan camide (caiz) olur."[391]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Ömer (radıyallahu anh), Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den sorarak şöyle demiştir. Ben Cahiliye döneminde Mescid-i Haram'da bir gece itikaf etmek üzere

388 Müslim/ Hayz: 7 İbn Mâce/Sıyam: 63 Ahmed: 6/ 81

389 Buharî/Bed'-i halk: 11 Ebû Dâvud/Savm: 78, Edeb: 81. Ahmed: 6/337

390 Ebû Dâvud/Savm: 80

391 Ebû Dâvud/Savm: 80

nezretmiş (adamış)tım (Şimdi nezrimi yerine getirmem gerekir mi ?). Efendimiz ona: "Nezrini yerine getir" buyurmuştur."

Buhari ise bu rivayetin sonunda şu cümleyi de nakletmiştir: "Ve bir gece itikaf et."[392]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Mu'tekif (itikaf eden kimse) üzerine, adamadığı takdirde oruç gerekli değildir."[393]

Huzeyfe (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçenin İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'a şöyle dediği belirlenmiştir: "Elbette sen çok iyi bilirsin ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İtikaf ancak üç mescidde (sahih) olur " Veya Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "İtikaf ancak cemaat mescidinde olur" buyurmuştur.[394]

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınların (eşlerin)'den bazısı ile -eşi müstehaza olup kan gördüğü halde- birlikte itikafta bulunmuştur. Hatta bazen müstehaza olan kadının, gelen kandan dolayı altına teşt (leğen) koyduğu olurdu."[395]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihat Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İtikaf aslında sünnettir. Ama adamak suretiyle vacib olur. Meselâ "Allah (celle celaluhu) için bir gün veya bir hafta ya da bir ay itikaf etmeyi kendime gerekli kılıyorum" derse, bu bir adamak olur ve belirlediği şekilde itikaf etmesi gerekir. Veya " Allah (celle celaluhu) hastama şifa verirse bir ay oruç tutacağım" der ve hastası da şifa bulursa, bir ay oruç tutması vacib olur.

İtikafın sıhhatinin şartları şunlardır: İtikaf edecek kişinin müslüman,

392 Ebû Dâvud/ Savm: 81. Ahmed: 6/168

393 Buharî/İtikaf: 16 Ahmed: 2/10 (107)Darekutnî- Neylü'l-evtar: 4/300

394 Ebû Dâvud/Savm: 80. Sünen-i Said

395 Buharî/Hayz: 10 Darimî/Vüdu': 94

âkil olması, cenabetten, ayhali ve lohusalıktan temizlenmiş bulunması. Ayrıca itikafa niyet etmesi ve vacib olan itikafta ise, mu'tekifin oruçlu bulunması da şarttır.[396]

İtikaf: Vacip, müekked sünnet ve müstehab olmak üzere üç kısma ayrılır. Vacip olan itikaf, adanılan itikaftır. Müekked olanı, Ramazan'ın son on gününde yapılan itikaftır. Müstehab olanı ise, bu ikisi dışında yapılan itikaftır.

Niyet edilip itikafa giren kimsenin, yaptığı itikaf vacib ise, oruçlu olması ve itikafının ezan ve ikaamet okunup içinde cemaatle namaz kılınan bir cami veya mescidde yerine getirmesi gerekir.

Kadınlar ise, cami ve mescidlerde değil, evlerinin uygun bir odasında itikafa girerler. Cami veya mescidde itikafa girmeleri kerahetle caizdir.

İtikafa giren kimsenin, itikaf süresinde cinsel temasta bulunması yasaktır.[397]

Şafiîler'e göre: İtikaf her vakitte müstehabdır. Kadir gecesi'nin feyiz ve rahmetine erişmek için Ramazan'ın son on gününde itikafa girmek ise efdaldir. İtikaf ancak mescidde yerine getirilirse sahih olur, içinde cemaatle namaz kılınan camide yerine getirilmesi daha uygun olur.

İmam Şafiî'nin kavl-i cedidine göre, kadının evinde mescid olarak belirlenen ve ona göre düzenlenen kısmında itikafa girmesi sahih olmaz.

Mescid-i Haram'da itikafa gireceğini adayıp belirleyen kimsenin, onu aynen yerine getirmesi vacib olur. Bunun gibi Mescid-i Nebi (Ravza-i Mutahhara) veya Mescid-i Aksa'da itikafa gireceğini adayan kimsenin, de bu adağını aynen yerine getirmesi gerekir. Ancak bu iki mescidde itikafa gireceğini adayan kimsenin, onların yerine Mescid-i Haram'da itikafa girmesi yeterli olur. Mescid-i Haram'da itikafa gireceğini adayan kimsenin ise, bu

396 Kâsânî/ Bedayi': 2/ 108, 109'dan özetlenerek.

397 Celal Yıldırım/ Kaynaklarıyla İslam Fıkhı: 2/239 241

adağını ancak Mescid-i Haram'da yerine getirmesi gerekir.[398]

İtikaf için girilen yerde kısa bir süre bile olsa durmak şarttır. Bazısına göre, en az bir gün bulunmak şarttır.

İtikaf, cinsel temasla hükümsüz olur. Cinsel temasa yol açan davranışlarda bulunup inzal vaki olursa, yine de itikaf hükümsüz olur. En sahih görüş de budur.

İtikaf esnasında güzel koku sürmenin, süslenmenin ve oruçlu bulunmamanın bir zararı yoktur, yani bu gibi davranışlarda bulunmakta bir sakınca görülmemiştir. Yalnız geceleyin itikafa girmek de sahihtir.

Oruçlu olarak itikaf edeceğini adayan kimseye, oruçlu olarak itikafa girmesi vacib olur.

Aynı zamanda itikafa niyet etmek de şarttır. Zarurî ihtiyaç dışında itikafta bulunduğu yerden çıkarsa itikafı bozulur, yeniden başlaması gerekir.

İtikafın sahih olabilmesi için, itikafa giren kimsenin müslüman, âkil olması ve cenabetten, ayhalinden temizlenmiş bulunması gerekir.

Birkaç gün üst üste itikafa gireceğini adayan kimseye, o günleri art arda itikatla geçirmesi vacib olmaz. Adadığı günleri ayrı ayrı zamanlarda itikafa girerek tamamlayabilir. Ama bir gün için itikafa gireceğini adayan kimsenin, o günün saatlerini ayırarak aralıklı itikaf etmesi caiz olmaz, belirlediği günün tamamını itikafta bulunarak tamamlaması gerekir.

İtikafta bulunduğu yerden elini, ayağını veya başını dışarı çıkarmasında bir sakınca yoktur.[399]

Hanbelîler'e göre: İtikaf sünnettir. Ancak kişi onu adarsa vacib olur. Aynı zamanda oruçsuz olarak itikafa girmek caizdir. Meğerki kişi itikafla birlikte oruç tutmayı adamış olsun; o takdirde oruç tutması vacib olur.

398 el-Ğamravî/ es-Siracu'l-vehhac Şerhun Alâ Metni'l- Minhac: 147, 148

399 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac: 149, 150

İtikaf ancak cemaatle namaz kılman camide caiz olur. Kadınlar ise, herhangi bir cami ve mescidde itikafa girebilirler. Çünkü cemaatle namaz kılmak onlar üzerine vacib değildir. Ancak kadın mescidde bulunduğu sürece kendisini gözlerden uzak tutup koruyacak perde arkasında bulunması müstehapdır.

İtikaftan ancak belli bir hacet veya cuma namazına katılmak için çıkılır. Lüzumlu ihtiyaçlar dışında çıkmak caiz değildir. Aynı zamanda kişi itikaf süresince hastayı sormak üzere çıkmaz ve cenaze namazına katılmaz.

İtikaf esnasında cinsel temasta bulunmak, itikafi bozar. Vacib bir itikaf ise, yeniden başlanması gerekir.

İtikaf günlerinde kişi ticaretle ve sanatla meşgul olmaz. Namaz kılmak, Kur'an okumak, Allah'ı anmak, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât-ü selam getirmekle vaktini değerlendirir.

İtikafa giren kimsenin bulunduğu cami veya mescidde yemek yemesi, nikah akdinde bulunması caizdir.

İtikaf esnasında bulunduğu cami veya mescidde ayhali olan kadın, o cami veya mescidi terkeder ve cami avlusunda veya evinin bir odasında itikafını sürdürür.[400]

Böylece Şafiî ve Hanbelî imamları, itikafa giren kimselerin oruçlu olmasının vacib olmadığı hususunda **393** nolu İbn Abbas hadisiyle çıkarım yapılmıştır. Hanefî ve Mâliki imamları ise, diğer hadislerle ve bir de Bakara Suresi 187. ayetle çıkarım yapıp, delil göstermişlerdir.

Mâlikîler'e göre: İtikaf ancak oruçlu bir vaziyette yapılır. Kasten orucunu bozan kimsenin itikafı da bozulmuş olur. Bir hastalıktan dolayı orucunu bozarsa, itikafını yarıda bırakır ve sonra sağlığına kavuşunca, kaldığı yerden tamamlar.

İtikafa girmiş bulunan kimse gece veya gündüz unutarak eşiyle cin-

400 İbn Kudame/ el-Muğnî: 3/117-155

sel temasta bulunursa itikafı bozulur ve yeniden itikafa girmesi gerekir. Aynı zamanda itikafta bulunan kimsenin kendi eşiyle cinsel temasa yol açacak şekilde oynaşması ve tenini onun tenine dokundurması da itikafı bozar.

İtikafta bulunan kimsenin cuma günü cuma namazı için çıkmasında ve ihtilam olup da elbisesini yıkamak üzere bulunduğu yerden ayrılmasında bir sakınca yoktur. Diğer lüzumlu ihtiyaçlarını gidermek veya karşılamak üzere çıkması ve işini bitirir bitirmez itikaf yerine dönmesinde de bir sakınca görülmemiştir.

İtikafta bulunan kimsenin cenaze namazına katılması ve hastayı ziyaret etmesi uygun görülmemiştir. Ama kendisini meşgul etmeyecek kadar az ve hafif ölçüde alım-satımda bulunmasında bir sakınca yoktur. Saç ve tırnak kesmesi doğru değildir. Güzel koku sürünmesi sakıncalı görülmemiştir. Bunun gibi nikah ahdi yapması ve yaptırması da itikafı bozmaz.[401]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

377 ve **378** nolu hadisler sahihtir ve çıkarıma salihtir. Hepsi de itikafın meşruiyetine delalet etmekte ve onun sünnet olduğunu yansıtmaktadır. Aynı zamanda adanmadığı takdirde vacib olmadığına dolaylı şekilde delalet vardır.

Ayrıca Ramazan'ın son on gününü itikaflı geçirmenin müstehab olduğu da bu rivayetlerden çıkarım yapılmıştır. Ramazan'da belirtilen son on günde itikafa girilmediği takdirde gelecek yıl kaçırılan o itikafı kaza etmek de müstehab sayılmıştır. Ancak müctehidlerin çoğu bu rivayetle çıkarımda bulunmamıştır.

379 nolu Hz. Aişe hadisi sahih sayılmış ve birçok hükümler taşıması bakımından üzerinde hayli durulmuştur. Bundan çıkarım yapılan hususlar şunlardır:

İtikafın ilk vaktinin sabah namazından sonra olması müstehabdır.

401 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra: 1/ 225, 230

Nitekim İmam Evzâî ile İmam Leys ve es-Sevrî'nin de ictihadları bu doğrultudadır. Eimme-i Erbaa ise, ilk vaktinin güneş batmadan biraz önce başlayacağını belirtmişler ve yukarıdaki hadisi, tevil edip Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in gecenin evvelinde itikafa girdiğini kabul etmişlerdir. Ancak sabah namazından sonra kendisine itikaf için ayırdığı yere çekildiği dikkate alınarak "Sabah namazından hemen sonra itikafa girerdi" denilmektedir.

Camilerde itikafa giren kimsenin bir köşede perde asmak suretiyle kendine özel bir yer ayırması müstehabdır.

Kişinin zevceleriyle birlikte aynı yerde itikafa girmesi uygun değildir.

Ramazan'ın son on gününde bir sebepten dolayı itikafa giremeyen kimsenin Şevval ayının son on gününde girmesinde bir sakınca yoktur.

Buhari'de ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Ramazan'ın son on gününde terkettiği itikafı Şevval'in ilk on gününde yerine getirdiği belirtilmektedir. Bu rivayetle çıkarım yapan ilim adamları, itikafa girilen günlerde oruç tutmanın vacib olmadığını söylemişler ve Şevval'in ilk gününün bayram günü olduğuna, o gün oruç tutmanın haram olduğunu dikkate alarak hüküm çıkarmışlardır.[402]

Aynı zamanda bu hadisle çıkarımda bulunanlar şu hükmü de istinbat etmişlerdir:

İbadete başlanıp girildikten sonra onu bırakıp çıkmak caizdir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) itikafa niyet edip girdikten sonra onu bırakıp çıkmıştır.

380 nolu Nâfi' hadisinin ibn Mâce Süneni'nde geçen ricalinin hepsi de sika (güvenilir)dir. Mescidde itikafa giren kimsenin kendine bir yaygı veya minder gibi bir şey kullanması caizdir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle yaptığı hadis metninden açıkça anlaşılmaktadır.

402 Neylü'l-evtar: 4/297

Böylece cami ve mescidde ibadet için bir yer belirlemekte bir sakınca görmeyenler olmuşsa da bunun sadece itikafta ilgili bulunduğuna şüphe yoktur.

381 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve birkaç hüküm taşımaktadır. Şöyle ki:

İtikafa giren kimsenin itikaf süresince temizlenmesi, taranması ve güzel koku sürünmesi caizdir, bunda bir sakınca yoktur.

İtikafta bulunan kimsenin temizlenme hususunda başkasının yardımından yararlanmak için başını veya bedeninin bir kısmını dışarı çıkarmasında bir sakınca yoktur.

Tabiî ve zaruri ihtiyaçları gidermek için dışarı çıkmak da caizdir.

İtikafta olan kimse, hacetini gidermek üzere dışarı çıkınca gittiği yerde bir hasta ile karşılaşırsa, onu sormaz, ziyarette bulunmaz. Sadece yanından geçip ne maksatla çıkmışsa onu yerine getirir. Nitekim **388** nolu Hz. Aişe hadisi buna delalet etmektedir.

389 nolu Hz. Safiyye hadisi sahih kabul edilmiştir. Hadisten birkaç hüküm istinbat edilmiş ve delil olarak sayılmaya salih görülmüştür:

İtikafta olan kimsenin eşinin veya bir yakınının gelip yardımcı olması, ihtiyaç görülen konularda konuşması caizdir.

Gelen eşinin yalnız başına gecenin karanlığında ayrılıp evine gitmesinde bir sakınca görüyorsa, itikaftaki kişi onu evine kadar götürebilir.

390 nolu Hz. Aişe hadisi de, itikaftan çıkıp hacetini yerine getirmek isteyen kimsenin hasta sormasının müstehab olmadığına delalet etmektedir.

Ancak bu hadisin isnadında Leys b. Ebî Süleym bulunuyor ki bu zat hakkında bazı şeyler söylenmiştir: İmam Ahmed'e göre, muzdaribu'l-hadistir. Yahya b. Maîn ve Nesâî'ye göre zayıftır. Abdülvaris'e göre, Leys, ilim kabı-

dır.[403]

391 nolu hadisi aynı zamanda Nesâî tahric etmiş ve ancak o, "es-sünnet" lafzını zikretmemiştir. Böylece bu hadisin ravilerinden sadece Abdurrahman "kalet es-sünnetü" lafzını nakletmiştir. Bu zat Medineli olup Kureyş Kabilesi'ndendir. Müslim kendi Sahih'inde ondan rivayet tahric etmiş, Yahya b. Maîn onun sika olduğunu söylemiştir.

Böylece itikafa giren kimsenin hasta ziyaret etmesi, cenaze namazına çıkması caiz değildir. Bazısına göre, cuma namazına çıkması da caiz değildir; aksi halde itikafı bozulur. Nitekim İbn Hacer'in Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette de bu hususlara yer verilmiş ve onları işlemesi caiz değildir denilmiştir.[404]

Ne var ki, müctehidlerin önemli bir kısmı bu hadisle çıkarımda bulunmamış ve delil olarak saymamıştır. Nitekim İbn Mes'ud (radıyallahu anh), Hasan el-Basrî, İmam Şafiî, İmam Ahmed, İmam İshak ve onlara uyanlara göre, itikaf için oruç şart ve vacib değildir. Zira bir saat veya çok az bir süre bile itikafa girmek caizdir ve yeterlidir. Böyle kısa bir süre içinde zaten oruç tutmak söz konusu olamaz. Bunlar bu konuda **382** ve **383** nolu hadislerle çıkarımda bulunmuşlardır. Aynı zamanda **384** nolu hadisi de şahit olarak ele alıp ona göre çıkarımda ve ihticacda bulunmuşlardır.

İtikaf için orucun şart olduğunu, İbn Abbas, İbn Ömer, İmam Mâlik, İmam Evzâî, İmam Sevrî ve İmam Ebu Hanife çıkarım yapmışlardır.

Hadisin son kısmında "İtikaf ancak cemaati olan camide (caiz) olur" cümlesi üzerinde de hayli durulmuştur. Hadisle çıkarımda bulunmayanlar bu cümleyle de çıkarım yapmamışlardır. O bakımdan konu hakkında müctehidlerin görüş ve tespitleri farklıdır. Bununla beraber cumhura göre, her cami ve mescidde itikaf caizdir. Ancak kadınların kendi ev ve odalarında itikafa girmeleri gerekir. İmam Ebu Hanife bunu, evde mescid olarak ayrılan

403 Zehebî/ Mîzânü'l-İ'tidal: 3/420, 6997 nolu Leys.

404 Şevkanî/ Neylü'l-evtar: 4/299

yer olarak belirtmiştir. Ayrıca İmam Mâlik'e göre, erkeklerin de kendi evlerinde itikafa girmeleri caizdir. Çünkü itikaf nafile bir ibadettir ve bu ibadet için en elverişli yer, kişinin kendi evidir.

392 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir. Buhari'nin tespit ve naklinde hadisin son kısmı şöyle belirtilmiştir: "O halde bir gece itikaf eyle." İlim adamları bu cümle üzerinde durarak itikafın oruçsuz bir halde yerine getirilmesinde bir sakınca olmadığını söylemişlerdir. Çünkü oruç gece değil ancak gündüz tutulabilir. Böylece nezre dayalı itikaf için de orucun vacib olmadığı ortaya çıkıyor. Müslim'in bir rivayetinde ise son cümle şu lafızla nakledilmiştir: "O halde bir gün itikafa gir."

İbn Hibban bu iki değişik rivayetin arasını te'lif ederek şöyle demiştir: "Bu konularda gece denilince gündüz, gündüz denilince gece söz konusu olur."[405]

Ancak Beyhakî'nin Said b. Beşir tarikiyle yaptığı rivayette, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın şöyle dediği belirtilmiştir: "Ömer şirk döneminde itikafa girmek ve oruç tutmak üzere adamış bulunuyordu. Ömer (radıyallahu anh) İslam'a girdikten sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona yaptığı adamayı yerine getirmesini emretti."

Beyhakî, "Hadiste oruçtan söz edilmesi gariptir ve Said b. Beşir bu rivayette yalnız bulunuyor" demiştir. Nitekim Nesâî ile İbn Metin bu rivayetin zayıf olduğuna dikkat çekmişlerdir.[406]

393 nolu İbn Abbas hadisini Darekutnî tahric etmiş, Beyhakî ise mevkufen rivayet etmiştir. Hakim ise merfuan rivayet ettikten sonra "İsnadı sahihtir" demiştir.[407]

Bu sahih rivayetle Ebu Hanife de çıkarımda bulunmuştur.

392 nolu İbn Ömer hadisiyle, kafirin küfür döneminde yaptığı adağın

405 Şevkanî/ Neylü'l-evtar: 4/ 300 Zeylâî/ Nasbu'r-râye: 2/489

406 Zeylâî/ Nasbu'r-râye: 2/489

407 Şevkanî/ Neylü'l-evtar: 4/ 300

İslam'a girmesiyle sakıt olmayacağı hükmü çıkarım yapılmıştır.

108 nolu Huzeyfe hadisini aynı zamanda İbn Ebî Şeybe tahric etmiş ve fakat merfu olduğunu belirtmemiştir. Hadisin son kısmında ravinin şüpheli bir anlatıma yer vermesi, onunla çıkarımda bulunmaya engel teşkil etmiş ve o bakımdan müctehid imamlar bu rivayeti pek dikkate almamışlardır. Zira rivayette şek, hadisin zayıf olduğunun bir başka delili ve illeti sayılır. Ancak "Cemaati olan mescid" sözü, İmam Ebû Hanife ile İmam Ahmed'in görüşünü kuvvetlendirmektedir. Ondan bir önce "İtikaf ancak üç mescidde (sahih) olur" cümlesine gelince: Üzerinde hayli durulmuş ve Ancak "Üç mescid için hazırlık yapılıp yola çıkılır." hadisinde yer alan üç mescid için yola çıkmanın efdaliyeti, onlarda itikaf etmenin lüzumuna delalet etmez.

109 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir. Kadının kocasıyla birlikte mescidde itikafa girmesinin ve müstehaza (bir illetten dolayı rahimden kan akan) kadının o vaziyette itikafa girmesinin caiz olduğu anlaşılıyor. Ancak müctehid imamların bu konu hakkında tespit ve ictihadları farklıdır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İtikaf sünnettir. Ancak adandığı takdirde vacib olur. Üç mezhebin görüş ve ictihadı bu anlamdadır.
2. İtikaf müstehabdır. Ancak adamlırsa vacib olur. Bu İmam Şafii'nin görüş ve ictihadıdır.
3. Ramazan'ın son on gününde itikafa girmek müstehabdır.
4. Vacip olan itikafın oruçlu bir halde yerine getirilmesi vacibdir. Bu, üç mezhebin görüş ve ictihadıdır.
5. İtikaf müstehab olsun, vacib olsun ancak oruçlu bir halde caiz ve sahih olur. Bu, İmam Mâlik'in görüş ve ictihadıdır.
6. İtikaf ancak cemaatle namaz kılınan bir camide yapılabilir. Kadınların cami ve mescidde itikafa girmeleri mekrûhtur. Bu, İmam Ebû Hanife ile İmam Şafiî ve İmam Ahmed'in görüş ve ictihadıdır.

7. Mescid-i Nebî veya Mescid-i Aksa'da itikafa gireceğini adayan kimsenin, bu mescidlerin yerine Mescid-i Haram'da itikafa girmesi de yeterli sayılır.

8. İtikafta bulunan kimse cinsel temasta bulunursa, itikafı hükümsüz olur; yeniden itikafa girmesi gerekir.

9. İtikafın sıhhatinin şartlarına riayet gerekir. İtikafa girecek kimsenin müslüman, âkil olması, cenabetten, ayhali ve lohusalıktan temizlenmiş bulunması şarttır.

10. Az bir süre için niyet edip itikafa girmek de caizdir.

11. İtikafta bulunan kimse ancak lüzumlu ve zarurî ihtiyaçları için çıkabilir.

12. İtikaf esnasında süslenmek ve güzel koku sürünmekte bir sakınca yoktur.

13. Mu'tekifin bulunduğu yerden başını veya el ve ayağını dışarı çıkarmasında bir sakınca yoktur.

14. İtikaf için perde ile çevrili bir yer düzenlemek müstehabdır.

15. İtikafta bulunan kimse hasta ziyaretinde bulunmaz, cenaze namazına çıkıp katılmaz.

16. Kadınların kendi evlerinde itikafa girmesi caizdir.

RAMAZAN'IN SON ON GÜNÜ VE KADİR GECESİ

Ramazan bütünüyle rahmet ve gufran ayıdır. Ruhları serinletecek, kalpleri yatıştıracak, vicdanları geliştirecek, merhamet duygularını hareketete geçirecek manevi, kutsal hava bu ayda esmeye başlar. Kul ve millet hakkı dışında kalan günahlar bu ayda bağışlanır, ilahi rahmet ve gufran kapılan bu ayda müminlerden yana bütün genişliğiyle açık tutulur. Arınmak isteyenler için bütün imkanlar seferber edilir. Melekler bu ayda durmadan rahmet saçıp mü'minlerle kaynaşır.

O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan girince ibadetini daha da arttırır ve esen rüzgardan daha cömert olurdu. Ramazan'ın son on gününde itikafa girer ve o günleri daha çok ibadet, taat, zikir, tesbih ve tahmidle ihya eder; Cenab-ı Hakk'ı razı etmenin bütün inceliklerini düşünür ve uygulardı.

Ramazan'ın son on gününde gizlenen Kadir Gecesi ise, ilahi rahmetin haşmet ve genişliğiyle tecellisine mazhar bir gecedir. Başta büyük melek Cibril (aleyhisellam) olmak üzere sayısı belirsiz rahmet melekleri bu gece yeryüzüne iner ve Cenab-ı Hakk'a yönelip ibadet eden mü'minlerle musafahada bulunur, rahmet kanatlarını onlara dokundururlar. Aynı zamanda o mü'minler için rahmet ve gufran dilerler. Kadir Gecesi böylece fecr doğuncaya kadar hep selam, selamet, rahmet ve gufranla dopdolu geçer.

عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ لْأَوَاخِرُ أَحْيَا اللَّيْلَ وَأَيْقَظَ أَهْلَهُ وَشَدَّ الْمِئْزَرَ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan, rivayette, adı geçen şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Ramazan'ın son on günü girince geceyi ihya eder, ev halkını uyandırır, eteğini toplayıp bütün

ciddiyet ve heyecanıyla ibadete yönelirdi."[408]

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَامَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَاناً وَاحْتِسَاباً غُفِرَلَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim Kadir Gecesi, inanarak ve sevabını yalnız Cenab-ı Hakk'tan bekleyerek kalkar (da ibadet ederse), geçmiş günahları bağışlanır."[409]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قُلْتُ يَارَسُولَ اللهِ أَرَأَيْتَ إِنْ عَلِمْتُ أَيُّ لَيْلَةٍ لَيْلَةُ الْقَدْرِ مَاأَقُولُ فِيهَا قَالَ: قُولِي اَللَّهُمَّ إِنَّكَ عَفُوٌّ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Ya Rasulallah! Eğer hangi gecenin Kadir gecesi olduğunu bilirsem, o gece ne diyeyim ? Bu hususta ne dersiniz?" dedim. O bana: "De ki: Allah'ım! Şüphesiz ki sen affedicisin, affetmeyi seversin; beni de affet" diye tavsiyede bulundu.[410]

وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ كَانَ مُتَحَرِّيهَا فَلْيَتَحَرَّهَا لَيْلَةَ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ أَوْ قَالَ: تَحَرَّوْهَا لَيْلَةَ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ يَعْنِي لَيْلَةَ الْقَدْرِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim Kadir Gecesi'ni iştiyakla arzuluyorsa, onu yirmi yedinci gece arayıp arzulasın!" Veya: "Onu yirmi ye-

408 Buharî/ Leyletü'l-kadr: 5 Müslim/İtikaf: 7 - Ebû Dâvud/ Ramazan: 1 Nesâî/ Kıyamu'l-leyl: 17 İbn Mâce/ Sıyam: 57 Ahmed: 6/ 41,67, 68

409 Buharî/İman: 25, 27, 28, 35, Savm: 6, teravih: 1, Leyletü'l-kadr: 1 Müslim/Müsafirin: 173(176 Ebû Dâvud/ Ramazan: 1 Tirmizî/Savm: 1 Nesâî/ Kıyamu'l-leyl: 3, Savm: 39, 40

410 Tirmizî/Daavat: 84

dinci gece arayıp arzulayın."[411]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: Bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Peygamberi! Doğrusu ben yaşlı bir kimseyim, aynı zamanda hastalıklı bir insanım; o bakımdan gece kalkıp ibadet etmek bana çok zor geliyor. Artık sen bana bir gecede (ibadeti) emret de umarım ki Cenab-ı Hakk o gecede beni Kadir Gecesine muvaffak kılar." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona "Sana gereken yedinci (yirmi yedinci) gecedir (o geceyi ihya eyle)."[412]

وَعَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ قَالَ: لَيْلَةَ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ.

Muaviye b. Ebî Süfyan (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Kadir gecesi hakkında şöyle buyurmuştur: "O, yirmi yedinci gecededir."[413]

وَعَنْ زِرِّبْنِ حُبَيْشٍ قَالَ سَمِعْتُ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ يَقُولُ وَقِيلَ لَهُ إِنَّ عَبْدَ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ يَقُولُ مَنْ قَامَ السَّنَةَ أَصَابَ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَقَالَ أُبَيٌّ وَاللهِ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ إِنَّهَا لَفِي رَمَضَانَ يَحْلِفُ مَا يَسْتَثْنِي وَوَاللهِ إِنِّي لَأَعْلَمُ أَيَّ لَيْلَةٍ هِيَ هِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي أَمَرَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقِيَامِهَا هِيَ لَيْلَةُ سَبْعٍ وَعِشْرِينَ وَأَمَارَتُهَا أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ فِي صَبِيحَةِ يَوْمِهَا بَيْضَاءَ لاَشُعَاعَ لَهَا.

Zirr b. Hubeyş'den yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Ubey b.

411 Buharî/Leyletü'l-kadr: 2, 3, Teheccüd: 21 Müslim/Sıyam: 205, 206 Ebû Dâvud/Ramazan: 5 Tirmizî/Savm: 7 Taberânî/İtikâf: 10, 11, 14 Ahmed: 2/ 27, 74, 157, 158 6/ 56, 73, 204

412 Müsned-i Ahmed: 1/240

413 Müslim/Sıyam: 207

Kâb (radıyallahu anh)'ın şöyle dediğini işittim: "O'na birisi diyor ki: Abdullah b. Mes'ud (radıyallahu anh) şöyle diyor: "Kim bütün bir yıl gece kalkıp ibadet ederse, Kadir Gecesi'ne tesadüf eder." Bunun üzerine Ubey (radıyallahu anh) şöyle diyor: "Kendisinden başka hiçbir ilah olmayan Cenab-ı Hakk'a yemin ederim ki, Kadir Gecesi Ramazan'dadır. Vallahi ben onun hangi gece olduğunu biliyorum, o yirmi yedinci gecedir. Alametleri ise şunlardır: O gecenin sabahında güneş çok beyaz pırıl pırıl doğar."[414]

Ebû Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın ilk on gününde itikafa girdikten sonra ikinci on günde keçeden mamul küçük bir kubbede itikafa girdi ki o kubbenin süddesi üzerinde hasır bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o hasırı eliyle tutup kubbe cihetine itti ve sonra başını dışarı çıkartıp insanlara konuştu. İnsanlar da O'na yaklaşıp yerlerini aldılar. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Doğrusu ben ilk on günde itikaf yaptım ve bu geceyi arzulayıp durdum. Sonra ikinci on günde itikaf yaptım. Sonra da bana gelindi ve denildi ki: "Kadir gecesi Ramazan'ın son on günündedir."Artık sizden kim itikafa girmek istiyorsa, itikafa girsin." Bunun üzerine insanlar da Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber itikafa girdiler. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bu konuda şöyle buyurdu: "Doğrusu o bana tek gecede gösterildi ve ben o gecenin sabahında çamur ve su üzerinde secde ediyorum." Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) yirmi birinci gecenin sabahı kalktı ve yağmur yağıyordu ve mescidde su damlıyordu ve böylece ben çamur ile suyu gördüm ve o gece Ramazan'ın son on günü idi."[415]

Abdullah b. Üneys (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kadir Gecesi'ni gördüm, ama sonra bana unutturuldu ve kendimi o gecenin sabahında su ve çamur üzerinde secde eder gördüm." Ravi diyor ki: "Yirmi üçüncü gecede üzerimize yağmur yağdı ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize namaz kıldırıp ayrıldığında alnında ve burnunda su ve çamur izleri bulunu-

414 Müslim/Müsafirin: 79 Ahmed: 5/130

415 Müslim/Sıyam: 214 İbn Mâce/Sıyam: 62

yordu."[416]

Ebû Bekir Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, o, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Kadir Gecesi'ni Ramazan'ın kalan dokuzunda veya yedisinde veya beşinde veya üçünde ya da son gecesinde arzulayıp arayın."

Ravi diyor ki: "Ebû Bekir (radıyallahu anh) Ramazan'ın ilk yirmi gününde yılın sair günlerindeki gibi namaz kılar dua ederdi. Son on gün girince büyük bir gayret gösterir namaz ve ibadetini artırır."[417]

Ebû Nadre'nin Ebû Said'den yaptığı rivayette, Ebû Said kendisinin rivayet ettiği hadiste diyor ki: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) nasın (mü'minlerin) yanına çıkageldi ve şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Şüphesiz Kadir Gecesi açıkça ortaya çıktı ve ben de size onu haber vermek üzere çıktım; derken beraberlerinde şeytan bulunan iki adam tartışıp her biri kendisinin haklı olduğunu savunuyordu. O yüzden Kadir Gecesi (nin hangi gece olduğu)nu unuttum. Artık siz onu Ramazan'ın son on günüde arzulayıp arayın: Dokuzunda,beşinde,yedisinde."[418]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kadir Gecesi'ni Ramazan'ın son on gününde arzulayıp arayın: Kalan yedinci, kalan dokuzuncu, kalan beşinci günlerde."[419]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı adamlar rüyalarında Kadir Gecesi'ni Ramazan'ın kalan yedisinde görmüşlerdi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Sizin gördüğünüz rüyanın son yedi güne tevafuk ettiğini görüyorum. Artık kim Kadir Gecesi'ni arayıp

416 Ahmed: 3/ 24 Buharî/Ezan: 135, İtikâf: 9, Leyletü'l-kadr: 2 İbn Mâce/Sıyam: 56 Ahmed: 3/ 69, 74, 86

417 Müsned-i Ahmed: 2/37 Sünen-i Tirmizî.

418 Müslim/Sıyam: 217 Ahmed 2/2913/10

419 Buharî/ Leyletü'l-kadr: 3 Müslim/ Sıyam 209 Ahmed: 6/ 50

görmek istiyorsa onu son yedi günde arasın."

Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) **bu konuda şunu da buyurdu:** "Sizin rüyanızın son on günle ilgili olduğunu görüyorum. O halde Kadir Gecesi'ni son on günün tek günlerinde arayın."[420]

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَحَرَّوا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)**'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz** (sallallahu aleyhi ve sellem) **şöyle buyurmuştur:** "Kadir Gecesi'ni Ramazan'ın son on gününde arzulayıp arayın."[421]

Buhari'nin rivayetinde "Son on günün tek sayılarında arayın" **buyurulmuştur.**

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

416 nolu Abdullah b. Üneys hadisini kuvvetlendirir anlamda birçok rivayetler daha vardır. İshak'ın kendi Müsned'inde yaptığı rivayete göre, Benî Beyaze'den bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e şöyle demiştir: "Ya Rasulallah! Benim bir çöl hayatım vardır ki (daha çok orada) olurum. O bakımdan bana Kadir Gecesi'ni emir buyur." Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Yirmi üçüncü gece (mescide) in" buyurdu.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan merfuan yapılan rivayette deniliyor ki: "Kim Kadir Gecesi'ni arzu edip araştırmak istiyorsa, yedinci gece araştırsın."

İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın Ramazan'ın yirmi üçüncü gece ev halkını uyandırdığı rivayet edilmiştir. Abdurrezzak'ın Yunus b. Seyf tarikiyle yaptığı rivayette, tabiînden Saîd b. Müseyyeb şöyle demiştir: "Ashabın sözü, Kadir

420 Buharî/ Leyletü'l-kadr 2, Tabir: 8 Müslim/Sıyam 205 Taberânî/ İtikaf: 14 Ahmed: 2/17

421 Buharî/Leyletü'l-kadr: 3 Müslim/Sıyam 219 Tirmizî/Savm: 72

Gecesi nin yirmi üçüncü gece olduğu üzerinde bir doğrultu arz etmektedir." Tabiîn'den Mekhul da Kadir Gecesi'ni Ramazan'ın yirmi üçüncü gecesi olarak kabul ederdi.[422]

417 nolu Ebû Bekre hadisini Tirmizî sahihlemiştir. Onu kuvvetlendirir anlamda Ahmed b. Hanbel'in Ubade b. Samit (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği bir hadis bulunuyor. Böylece Ramazan'da Kadir Gecesi'ni son on gün içinde ve daha çok Ramazan'ın bitimine dokuz, yedi ve beş veya üç gün kala aranması söz konusudur. Aynı zamanda en son gece aranması da böyledir.

İmam Şafiî diyor ki, "Benim yanımda rivayetlerin en kuvvvetlisi, Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın yirmi birinci gecesiyle ilgili olanıdır."

418 nolu Ebû Nadre hadisi sahihtir. Böylece müminlerin bir mesele üzerinde tartışıp iddialaşmaları; birinin diğerini haksızlıkla ittiham edip sırf kendini haklı göstermeye çalışması iyi karşılanmamış ve bu gibi davranışların manevi cezaya sebep olduğu ortaya çıkmıştır.

Böylece hadisin zahiri delaletinden Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son on günü içinde belirtilen üç gecede aranması söz konusudur.

419 nolu İbn Abbas hadisi **418** nolu Ebû Nadre hadisini kuvvetlendirmekte ve sözü edilen üç geceden birinde Kadir Gecesi'nin tecelli edeceği neticesini vermektedir.

Buhari'de ise, bu hadis şu lafızla rivayet edilmiştir: "Kadir Gecesi Ramazan'ın son on günündedir: Dokuz gün geçtikten veya yedi gün kala." Bu, Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın yirmi birinci veya yirmi üçüncü gecesi olduğuna delalet etmektedir.

420 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve çıkarıma elverişlidir. Kadir Gecesinin Ramazan'ın son yedi gününde aranmasına delalet etmekte ve diğer rivayetlerden kısmen ayrılmaktadır.

421 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve delil olarak gösterilmeye salih gö-

422 Neylü'l-evtar: 4/309

rülmüştür. Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son on gününde tek sayılı günlerinde olduğuna delalet etmekte ve daha önceki hadisleri kuvvetlendirmektedir.

Böylece Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın son on gününde yıllara nisbetle yer değiştirdiği ve daha çok tek günlerin gecesinde aranmasının isabetli olacağı ağırlık kazanmış oluyor. Yirmi yedinci gecenin ise bu konuda ayrı bir yeri ve anlamı söz konusudur.

Cumhur bu sahih rivayetlere dayanarak Kadir Gecesi'nin özel bir yeri ve anlamı bulunduğunu hükme bağlamış ve buna muhalefet eden olmamıştır. Aynı zamanda bu gecenin Muhammed (sallallahu aleyhi ve sellem) ümmeti için mahza rahmet, gufran, inayet ve bereket kılındığını belirtmiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Ramazan'ın son on gününü başta itikaf olmak üzere ihya etmek müstehabdır.
2. Kadir Gecesi Ramazan'ın son on gününün gecelerinden birine tesadüf etmektedir.
3. Kadir Gecesi daha çok Ramazan'ın son on gününün tek sayılı günlerinde arzulamak müstehabdır.
4. Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın yirmi yedinci gecesine tesadüf ettiği ağırlık kazanmıştır.
5. Kadir Gecesi, yıllara nisbetle Ramazan'ın son on gününde yer değiştirmekte ve daha çok tek sayılı günlerde tezahür etmektedir.
6. Kadir Gecesi'ni namaz ve sair ibadetle ihya etmek, o gecede bol bol dua ve istiğfarda bulunmak, dilek ve temennileri arz etmek sünnettir.
7. Kadir Gecesi rahmet meleklerinin yeryüzüne inip Cenab-ı Hakk'a

yönelen müminler için dua ve istiğfar ettiği bir gecedir.

8. Kadir Gecesi'ni, inanarak ve sevabını yalnız Allah (celle celaluhu)'dan bekleyerek ihya edenlerin -kul ve millet hakkı dışında- diğer günahları affedilir.

9. Kadir Gecesi'nde daha çok "Allah'ım! Sen affedicisin, affetmeyi seversin; beni de affeyle" duasını dile getirmek müstehabdır.

III. KONU

HAC

HAC VE UMRE'NİN VÜCUBU

Hac ibadeti, İslam'ın beş şartından biridir. Farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sabit olmuştur. Şartlar elverdiği takdirde terki büyük günah, inkarı küfürdür.

Hac ibadetinin fert, aile, toplum ve ümmet üzerindeki olumlu te'sirleri sayılamayacak kadar çoktur. İslam birliğini Tevhid inancı doğrultusunda sağlayıp kuvvetlendiren amillerin başında gelir. O bakımdan Allah (celle celalu-hu) ve Peygamberi bu ibadetin lüzumu ve önemi üzerinde durmuş; gereken bütün bilgileri vermişlerdir.[1]

Haccın Farz Kılındığı Tarih

Bu konuda az farklı görüş ve tespitler varsa da, en sahih rivayete göre, hac, hicretin dokuzuncu yılında farz kılınmıştır. Nitekim Ali İmran Suresi 97. ayetle haccın farz kılındığı ve bu ayetin belirtilen yılda indiği bilinmektedir.

Yine yapılan rivayetlere göre, bu ayet indikten sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabını toplayarak şunları söylemiştir: "Ey insanlar! Cenab-ı Hakk size haccı farz kıldı. Artık bundan böyle haccedin."

Müslim'in rivayet ettiği bu hadisin ricali sahihtir ve o bakımdan çıkarım ve delil sayılmaya salih görülmüştür.

Hac farz kılınınca o yıl Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kendisi gitmedi ve Ebû Bekir es-Sıddik'ı emîrul-hac (hac işlerini organize edip haccas gidecek olan müminlerin başında bulunma görevine) tayin etti, ikinci yıl, yani hicretin onuncu yılında ise, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) son haccını yerine getirdi ki, buna Veda Haccı denilmiştir.

1 Celal Yıldırım/ Kaynaklarıyla İslam Fıkhı 2/281/282

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ خَطَبَنَا رَسُولَ الله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَاأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ فَرَضَ اللهُ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحُجُّوا فَقَالَ رَجُلٌ أَكُلَّ عَامٍ يَارَسُولَ اللهِ فَسَكَتَ حَتَّي قَالَهَا ثَلاَثاً فَقَالَ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ قُلْتُ نَعَمْ لَوَجَبَتْ وَلَمَا سْتَطَعْتُمْ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize hitap ederek buyurdu ki: "Allah (celle celaluhu) gerçekten size haccı farz kıldı. Artık siz de haccedin!" Bunun üzerine bir adam sordu: "Her sene mi Ya Rasulallah?" Efendimiz susup cevap vermedi ve adam bu soruyu üç defa tekrarladı. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Eğer evet diyecek olsaydım, o vacib olurdu ve siz de onu (her yıl yapmaya) takat getiremezdiniz."[2]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ خَطَبَنَا رَسُولَ الله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَاأَيُّهَا النَّاسُ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْحَجُّ فَقَامَ الْأَقْرَعُ بْنُ حَابِسٍ فَقَالَ أَفِي كُلِّ عَامٍ يَارَسُولَ اللهِ فَقَالَ: لَوْ قُلْتُهَا لَوَجَبَت لَمْ تَعْمَلُوا بِهَا وَلَمْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْمَلُوا بِهَا اَلْحَجُّ مَرَّةً فَمَنْ زَادَ فَهُوَ تَطَوُّعٌ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize hitap ederek şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Hac size farz kılındı." Bunun üzerine Akra b. Habis (radıyallahu anh) kalkıp şöyle sordu : "Her yıl mı ya Rasulallah ?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) cevap verdi: "Eğer öyle söyleyecek olursam (size) vacib olurdu. Vacib olunca da onunla amel edemezdiniz ve amel etmeğe de gücünüz yetmezdi. Hac bir defa (ya mahsus bir ibadet)dir. Artık

2 Müslim/ Hac: 412 Nesâî/ Menasik: 1 Ahmed: 2/508

kim birden fazla yapacak olursa o tetavvu (nafile) olur."[3]

وَعَنْ أَبِي رُزَيْنٍ الْعُقَيْلِي أَنَّهُ أَتَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ أَبِي شَيْخٌ كَبِيرٌ لاَيَسْتَطِيعُ الْحَجَّ وَلاَ الْعُمْرَةَ وَلاَ الظَّعْنَ فَقَالَ: حُجَّ عَنْ أَبِيكَ وَاعْتَمِرْ.

Ebû Rüzeyn el-Ukaylî (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen ravi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle demiştir: "Doğrusu benim anam babam yaşlı bir kimsedir, hac ve umre (ibadetini yerine) getirmeye gücü yetmemektedir. Aynı zamanda bir yerden bir yere göç de edememektedir." Bunun üzerine ona: "Babanızın yerine hac ve umre yap" diye buyurdu.[4]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e soruldu:

Amellerin hangisi daha üstündür?

Efendimiz cevap verdi:

Allah'a ve rasulüne iman.

Ondan sonra hangisi?

Sonra da Allah yolunda cihad.

Ondan sonra hangisi?

Şartlarına uygun helal kazanç ile yerine getirilen hac.[5]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ هَلْ عَلَى النِّسَاءِ مِنْ جِهَادٍ قَالَ:

3 Darimî/ Menasik: 4 Nesâî- Ahmet

4 Nesâî/ Hac: 2,10 Ebû Dâvud/ Menasik: 25 İbn Mace/ Menasik: 10 Ahmed:4/10, 11,12

5 Buharî/İman: 18, mevakıt: 5, Tevhid: 47, 48, 56 Cihad: 1 Müslim/ İman: 133, 137, 139 Tirmizî/ Birr: 12, Salat: 13 Nesâî/ Mevakıt: 51 Ahmed: 1/ 410, 418, 421,439, 444

نَعَمْ، عَلَيْهِنَّ جِهَادٌ لاَ قِتَالَ فِيهِ اَلْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sordum dedim ki: "Kadınlar ürerine cihaddan (farz olan) bir şey (hüküm) var mıdır?" Cevap verdi: "Evet, içinde savaş olmayan cihad onlara farzdır: Hac ve umre."[6]

Ömer b. Hattab (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yanında oturduğumuz bir sırada bir adam gelip dedi ki: "Ya Muhammed! İslâm nedir?" Efendimiz şu cevabı verdi: "İslam Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in de Allah'ın rasulü buluduğuna şehadet etmen, namazı kılman, zekatı vermen, Beytullah'a haccetmen, umre yapman, cenabetten dolayı gusletmen, abdesti tastamam alman, Ramazan orucunu tutmandır." Ravi hadisin geri kalan kısmını da zikretti. Sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) (ashabına dönerek) şöyle haber verdi: "Bu Cibril'dir; gelip size dininizi öğretmektedir."[7]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Umreden umreye (aradaki günahlara) kefarettir. Şartlarına uygun helal kazanç ile yapılan haccın ise mükâfatı ancak cennettir."[8]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hac, şartlar elverdiği takdirde acele yerine getirilmek üzere ömürde bir defa farzdır. Kişiye hac farz olduğu takdirde, bu imkana eriştiği ilk yıl hacceder. Geciktirdği takdirde günahkar olur. Bu ictihad, İmam Ebu Yusuf'a göredir. İmam Muhammed'in ictihadı ise, bunun hilafında bir hüküm taşımaktadır; yani ona göre: Ömürde, geciktirilerek yerine

6 İbn Mâce/ Menasik: 10 Ahmed: 1/14, 34, 37, 53, 224, 266, 338, 339 2/162, 163

7 Buharî/ İman: 34, 37, Şehadet: 26, Tefsir: 31 Müslim/ İman: 5, 6, Salat: 4 İbn Mâce/Mukaddeme: 9,10 Ahmed: 1/27

8 Buharî/Umre: 1 Müslim/Hac: 437 Tirmizi/Hac: 88 Nesâî/Menasik: 3,5, 77. İbn Mace/Menasik: 3 Taberânî/Hac: 65 Ahmed: 2/246, 461, 462, 6/447

getirilmek üzere bir defa farzdır. O bakımdan kişi bu imkana eriştiği yıllarda haccetmeyip geciktirirse, günahkar sayılmaz. Ama acele etmesi efdaldir. Böylece kişiye farz olduğu halde onun bu ibadeti geciktirmesi, eda edilme vaktinin çıkmasını gerektirmez ve ne kadar sonra yerine getirse bile, yine de kaza değil eda sayılır.[9]

Umre ise, Hanefiler'den bir kısmına göre, o da fitre, kurban ve vitr gibi vacibdir. Bir kısmına göre ise, sünnettir. Tetavvu (Nafile) olduğunu söyleyenler olmuştur. Bunların delili, şu hadistir: "Hac farzdır; umre tetavvu dur."[10]

Umre senenin her vaktinde yapılabilir. Ancak şu beş günde yapılması mekruhtur: Arefe, kurban bayramı ve teşrik günleri. İmam Ebu Yusuf'a göre, Arefe günü zevalden önce yapılması mekruh değildir.[11]

Şafiîler'e göre: En zahir görüşe ve tespite göre, hem hacc, hem de umre farzdır. Ömürde bir defa yerine getirilmesi kâfidir. Fazlası nafile olarak kalır.[12]

Hanbelîler'e göre: Şafiîler'de olduğu gibi, hac kime vacipse umre de ona vacibdir. Bu iki rivayetten birine göredir. Diğer rivayete göre, umre sünnettir.

Umrenin vacib olduğunu kabul edenlerin başında, Hz. Ömer, İbn Abbas, Zeyd b. Sabit, İbn Ömer, S.aid b. Müseyyeb, Said b. Cübeyr, Ata', Tavus, Mücahid, el-Hasan, İbn Sîrîn, Şa'bi, es-Sevrî ve İmam Şafiî bulunmaktadır. İbn Mes'ud (radıyallahu anh)'a göre vacib değildir. İmam Malik, Ebu Sevr ve rey taraftarları da bu görüştedirler.

Umre Mekke halkına vacib değildir. Onların tavaf yapması yeterli görülmüştür. İmam Ahmed bu hususta kesin görüş ortaya koymuş ve sık sık

---

9 Mecmau'l-Enhur : 1/259, 260

10 Hadisi belirtilen lafızla değil, şu lafızla tespit edebildim: "Hac cihaddır; umre tetavvudur." (İbn Mace/Menasik: 44)

11 Kâsânî/Bedayi': 2/226, 227

12 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac: 151

tavaf yapan Mekkeliler'den bu vücubun kaldırıldığını belirtmiştir.[13]

Malikiler'e göre: Hac, şartlar elverdiği takdirde ömürde bir defa farzdır. Umre ise, o da ömürde bir defa yerine getirilmek üzere müekked sünnettir. Ayette: "**Hac ve umreyi tamamlayın**" emri, başlanılan hac ve umreyi tamamlamaya yönelik bir emirdir; doğrudan umreyi yerine getirmeye yönelik bir emir değildir.[14]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

2 ve **3** nolu Ebu Hureyre ve İbn Abbas hadisleri sahih kabul edilmiştir. İbn Abbas hadisini Ebû Dâvud, İbn Mace, Beyhaki tahric etmişler ve Hakim de tahric edip "Şeyhayn'ın şartına göre sahihtir" demiştir.

Birinci hadiste "Artık siz de haccedin" emrinin tekrarı gerektirmediği anlaşılıyor. Zira adamın "Her sene mi Ya Rasulallah!?" sorusu ve ona verilen cevap bu manayı ortaya çıkarıyor.

Böylece gerek **2**, gerekse **3** nolu hadisler haccın ömürde bir defa farz olduğuna delalet etmekte ve her türlü tereddüdü ortadan kaldırmaktadır. Nitekim müctehid imamların hepsi bu rivayetlerle ihticac ve çıkarımda bulunmuşlardır.

Ayrıca bu bâbda İbn Mace'nin Enes (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği şu hadis de bulunuyor: "Size hac farz kılındı." Bunun üzerine: "Ya Rasulallah! Her sene mi?" diye sorulunca, "Eğer evet demiş olsam size vacib olurdu. Vacip olunca da onu yerine getiremezdiniz ve getiremeyince de azaba uğrardınız" diye cevap verdi.[15]

Hafız İbn Hacer bu rivayetin ricalinin sikat olduğunu belirtmiştir.

Bu mealde bir diğer hadisi Tirmizî ve Hakim Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişlerse de senedi münkatı'dır.

---

13 Şemsüddin İbn Kudame /eş-Şerhu'l-kebir: 3/160, 161

14 Abdurrahman el-Ceziri/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/684

15 İbn Mace/Menasik: 2

4 nolu Ebu Rüzeyn hadisi sahihtir. Evladın kendi babasının yerine hac ve umre yapmasının cevazına delalet etmektedir. Bu hadise dayanıp çıkarım yapanlar, ayrıca umrenin de vacib olduğunu kabul etmişlerdir ki, İmam Şafiî onlardan biridir. Nitekim İmam Ahmed de bu hadisle ilgili şöyle demiştir: "Umrenin vacib olduğuna dair bu hadisten daha güzel ve daha sahih başka bir rivayet bilmiyorum."[16] Nitekim İshak, Sevrî, Müzeni ve en-Nâsır da aynı görüştedirler.

Umrenin vacib olmadığını, sadece sünnet olarak belirlendiğini söyleyenler ise, daha çok Tirmizî'nin tahric ettiği, Ahmed, Beyhaki ve İbn Ebi Şeybe'nin sahihlediği şu hadisle çıkarım yapmışlardır: "Bedevilerden biri Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) gelerek dedi ki: "Ya Rasulallah! Umre konusunda bana bilgi ver, o vacib midir?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi: "Hayır, vacib değildir; ama umre yaparsan senin için hayırlı olur." Diğer bir rivayette ise son cümle şu lafızla belirlenmiştir: "Senin için daha uygun olur."

Ancak "Umre vacibdir" diyenler, bu hadisin isnadında Haccac b. Ertat'ın bulunduğunu ve bu zatın zayıf olduğunu ileri sürerek onunla çıkarımın salih olmadığına dikkat çekmişlerdir.

Zehebi, Haccac hakkındaki ilim adamlarının tespit ve görüşlerini sıralamış ve lehte, aleyhte olanları zikrederek geniş bilgi vermiştir. İbn Main onun için "Kavi değildir. Saduktur, ama tedlis yapar" demiştir.[17]

Bu bapda, daha önce de naklettiğimiz bir diğer hadisi Darekutnî, İbn Hazm ve Beyhakî, Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Hac cihaddır; umre ise tetavvu (nafile)'dir."

Ne var ki Hafız İbn Hacer bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.[18]

Umrenin vacib olduğuna kabul edenlerin bir diğer delili, Darekutnî'nin

16 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 4/313

17 Zehebî/Mizan'ül-İ'tidal: 1/4581726 nolu Haccac

18 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 4/314

Zeyd b. Sabit (radıyallahu anh)'dan naklettiği şu hadistir: "Hac ve umre ikisi de farzdır. Hangisine başlarsan sana bir zarar vermez (bir sakıncası yoktur)."

Sünnettir diyenlerin bu hadise karşı itirazları, isnadında İsmail b. Müslim el-Mekkî'nin bulunmasıdır. Zira bu zat zayıflar arasında anılmıştır. Nitekim Ebû Zür'a onun zayıf olduğunu; Ahmed b. Hanbel münkeru'l-hadis sayıldığını belirtmiş; Nesâî onun metruk olduğuna dikkat çekmiştir.[19]

Aynı hadisi Beyhakî Zeyd'den mevkufen rivayet etmiş ve Hafız İbn Hacer onun isnadının sahih olduğunu, Hakim'in de sahihlediğini belirtmiştir.

Bu konuda birkaç rivayet daha bulunuyorsa da en sahih tespit ve rivayete göre, umre sünnettir, vacib değildir. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "İslam beş temel esas üzerine kurulmuştur." buyururken onlardan birinin hac olduğunu beyan etmiş, umreden söz etmemiştir.

5 nolu Hz. Ebû Hureyre hadisi sahihtir. Bu, haccın İslâm'daki yerini ve önemini belirten belgelerden biridir. İlim adamlarından bir kısmı bu hadise dayanarak umrenin vacib olmadığını ve aynı zaman da nafile haccın nafile sadakadan üstün olduğunu çıkarımda bulunmuşlardır.

6 nolu Hz. Aişe hadisinin isnadı sahihtir.[20] Aynı zamanda cihadın kadınlara farz olmadığına delalet etmekte ve umrenin vacib olduğu anlaşılmaktadır.

7 nolu Ömer hadisinin isnadı sahihtir. Aynı zamanda umrenin vücubuna delalet etmektedir. Ancak umrenin hacden sonra anılmasının onun vücubuna delalet etmiyeceğini belirtenler de olmuştur.

8 nolu Ebû Hureyre hadisi sahihtir. Umreden umreye, ikisi arasında işlenen küçük günahlara kefarettir. İlim adamlarının çoğu büyük günahlara teşmil edilmeyeceğini belirtmişlerdir.

---

19 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 1/248 945 nolu İsmail

20 Neylü'l-evtar: 4/314

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hac farzdır. Farziyeti kitap, sünnet ve icma ile sabittir.

2. Hac ömürde bir defaya mahsus olmak üzere şartlar elverdiği takdirde zengin kimselere farzdır.

3. Din hep kolaylık getirmiş ve onu tavsiye etmiştir. Haccın ömürde bir defaya mahsus olmak üzere zenginlere farz kılınması bunun delillerinden biridir.

4. Hac ve umre yapmaktan aciz olan baba ve ananın yerine evladının hac ve umre yapması caizdir.

5. Umre, müctehidlerin bazısına göre vacib, bazısına göre sünnettir. Vacibdir diyenlere göre, o da ömürde bir defaya mahsus olmak üzere vacib kılınmıştır. Fazlası nafile olarak kalır.

6. Hac kadınlara da farzdır. Cihad ise, kadınlara farz değildir.

7. İman ve cihad hacdan üstündür. Aynı zamanda helal kazançla yapılan haccın İslâm'daki yeri çok önemlidir.

8. Umre daha çok küçük günahların bağışlanmasına, hac ise küçük-büyük günahların bağışlanmasına vesiledir. Ancak kul ve millet hakkı bu günahların dışında kalır. Onlar ödenmedikçe, hak sahibi razı edilmedikçe hiçbir amel onların affına vesile kılınmamıştır.

9. Şartların uygun, halis niyetle, helal kazançla yapılan haccın mükâfatı münhasıran Cennettir. Bu durumda kişinin üzerinde kul hakkı varsa, ölmeden önce onları sahiplerine iade etmelidir.

FARZ OLAN HACCIN HEMEN YERİNE GETİRİLMESİ VACİP MİDİR?

Konunun baş kısmında buna değinmiş ve müctehidlerin bir kısmının ictihad ve görüşüne yer vermiştik. Şüphesiz en uygun olanı, ibadeti -şartlar elverdiği takdirde- vaktinde yerine getirmek ve zaruri bir sebep olmadıkça geciktirmemektir. Zira ecelin ne zaman bizi yakalayacağını bilemiyoruz. Farz olan haccı geciktirmemiz, fırsatları kaçırmamıza sebep olabilir ve o zaman bu farzı -gerektiği halde- yerine getirmeden dünyadan ayrılmış oluruz ki, onu telafi etmemiz de artık mümkün olmaz ve günahlarımızın bağışlanmasına vesile olan, ilahi emre uymamızdan dolayı Cennet'in kapılarını bize açan bir ibadeti kaçırmanın üzüntüsü içinde hayıflanıp kalırız.

384 عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَعَجَّلُوا إِلَى الْحَجِّ، يَعْنِي الْفَرِيضَةَ فَإِنَّ أَحَدِكُمْ لاَيَدْرِي مَايَعْرِضُ لَهُ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hac için (yani farz olanı için) acele ediniz. Çünkü sizden biriniz, kendisine nelerin arız olacağını bilemez."[21]

وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ عَنِ لْفَضْلِ أَوْ أَحَدِهِمَا عَنِ الْآخَرِ قَالَ: قَالَ رَسُولَ الله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَرَادَ لْحَجَّ فَلْيَتَعَجَّلْ فَإِنَّهُ قَدْ يَمْرَضُ الْمَرِيضُ وَتَضِلُّ الرَّاحِلَةُ وَتَعْرِضُ الْحَاجَةُ.

Said b. Cübeyr'in İbn Abbas'dan ve Fazıl'dan veya onlardan birinin di-

21 Müsned-i Ahmed- Camiu's-sağir: 1/131 (Süyuti'ye göre, hadis zayıftır.)

ğerinden yaptığı rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Haccetmeyi dileyen kimse acele etsin. Çünkü insan hastalanabilir, eşyasını taşıyan yük hayvanı veya kafile kaybolabilir ve birtakım hacetler ortaya çıkabilir."[22]

وَعَنِ الْحَسَنِ قَالَ: قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَبْعَثَ رِجَالاً إِلَى هَذِهِ الْأَمْصَارِ فَيَنْظُرُوا كُلَّ مَنْ كَانَ لَهُ جِدَةٌ وَلَمْ يَحُجَّ فَيَضْرِبُوا عَلَيْهِمُ الْجِزْيَةَ مَاهُمْ بِمُسْلِمِينَ مَا هُمْ بِمُسْلِمِينَ.

el-Hasan'ın yaptığı rivayete göre, Ömer b. Hattab (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "İçimden geçirip istedim ki, şu belde ve yörelere bazı adamlar göndereyim de, mevcut imkanı olduğu halde haccetmeyenlere bir baksınlar ve üzerlerine cizye koysunlar. (Çünkü gerçekte) öyleleri müslüman değildirler, müslüman değildirler!"[23]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hac konusunun giriş kısmında belirttiğimiz gibi, hac ömürde bir defaya mahsus olmak üzere farzdır ve üç mezhebe göre şartlar elverdiği takdirde geciktirilmesi doğru değildir. O bakımdan geciktiren günahkar olur. Şafiî'ye ve bir de İmam Muhammed'e göre geciktirilmesinde bir sakınca yoktur. Ama acele yerine getirilmesi efdaldır.[24]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

21 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında İsmail b. Halife el- Abesî bulunuyor ki, bu zat Şevkanî'ye göre saduktur, fakat zayıftır.[25] İbn Adiy bu zat hakkında şu sözleri söylemiştir: "Onun rivayet ettiği hadislerin hemen hepsi sikatın rivayetine muhaliftir." Zehebî onun hakkında "vâhi" tabirini kullan-

22 Ebû Davud/Menasik: 5 İbn Mace/Menasik: 1 Ahmed: 1/214, 255, 323, 355

23 Sünen-i Said Neylü'l-evtar: 4/317

24 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/631 Kâsânî/Bedayi: 2/119

25 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 4/317

mıştır.[26]

O bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisle çıkarım yapmamışlardır.

Bu babta Said b. Mensurun Sünen'inde, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde Ebû Umâme (radıyallahu anh)'dan yaptıkları bir rivayet bulunuyor ki, onu aynı zamanda Ebû Ya'la ve Beyhaki de rivayet etmişlerdir: "Kendisini bir hastalık veya açık bir ihtiyaç veya ortada olan bir meşakkat veya zalim bir sultanın engelleyip alıkoymadığı kimse buna rağmen haccetmezse, artık ister Yahudî, isterse Nasranî olarak ölsün (fark etmez)."

İmam Ahmed'in münferiden yaptığı tespitte hadise şu lafızla başlanılmaktadır: "Kim zengin olur da haccetmeden ölürse, artık ister yahudi, isterse nasranî olarak ölsün, (farketmez)."

Ancak bu hadisin isnadında Leys b. Ebî Süleym bulunuyor ki, bu zat zayıftır, İmam Ahmed onun muzdaribul-hadis olduğunu, buna rağmen bazı kimselerin ondan hadis naklettiklerini belirtmiştir. Yahya b. Maîn ve Nesâî, onun zayıf olduğunu söylerken, İbn Hibban "Onun ömrünün sonuna doğru hafızası zayıfladığından hadis ve rivayetleri birbirine karıştırır duruma gelmişti" diyerek tespitini ortaya koymuştur. Bunların aksine Abdülvaris onun ilim kapıları olduğunu belirtmiştir.[27]

Böylece müctehidlerin önemli bir kısmı bu hadisi çıkarım ve ihiticaca salih görmemiştir.

Bu bâbda Tirmizî'nin Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan merfuan rivayet ettiği bir hadis bulunuyor. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim kendisini Beytullah'a ulaştıracak kadar azık ve bineğe sahip olur da haccetmezse, artık onun için pek fark etmez yahudi olarak ölmek veya nasranî olarak ölmek."[28]

Tirmizî bu hadisi naklettikten sonra diyor ki: "Hadis gariptir ve isna-

26 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 1/226 868 nolu İsmail

27 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 3/420 6997 nolu Leys

28 Tirmizî/Hac: 3

dında söylenen birtakım sözler vardır. Görüşlerden el-Haris zayıf olarak belirlenmiştir. Ayrıca ravi Hilal b. Abdillah'ın Ebû İshak'dan rivayet ettiği söz konusudur ki, Ebû İshak meçhuldür.

Bu anlamda üçüncü bir tarikten olmak üzere Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen şu hadis söz konusudur: "Bir engelleyici, bağlayıcı, açık bir hacet veya zalim bir sultan olmaksızın İslâm haccını yapmadan ölen kimse şu iki ölümden biriyle ölsün: İster yahudi, ister nasranî."

Şüphesiz bu tarikler birbirini kuvvetlendirmekte ve zayıf hadise az da olsa kuvvet kazandırmaktadır. O bakımdan İbn el-Cevzî'nin bunları mevzuattan sayması mücazefe kabul edilmiştir. Yani isnad ve ravilerini iyice tahlil etmeden tahmini bir hükümde bulunmuştur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Farz olan haccı, şartlar elverdiği, engelleyici bir sebep olmadığı takdirde geciktirmek doğru olmaz. İmam Şafiî ile İmam Muhammed'e göre, geciktiren günahkar olur.

2. Kişiye hac farz olduğu ve şartlar elverdiği halde, onu yerine getirmeyip geciktirmesinden dolayı, haccı vaktinin dışına çıkartmış sayılmaz ve ne zaman yerine getirirse yine de edâ sayılır.

3. Bağlayıcı bir engel ortaya çıktığı takdirde hac farizasını geciktirmekten dolayı kişi günahkar olmaz. Hastalık, zarurî hacet, zalim hükümdar bu sebeplerden birkaçıdır.

4. Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın "Onlar müslüman değildirler." sözü ise, gerçek manada değil konunun önemini belirtmeğe yönelik bir anlatım tarzıdır. Çünkü farz ibadet inkar edilmedikçe kişiyi dinden çıkarmaz, sadece geciktirilmesinden veya terkinden dolayı büyük günah işlemiş sayılır.

BAŞKASININ YERİNE HACCETMEK

Şüphesiz hac, hem bedenî, hem de malî bir ibadettir. Müslüman, âkil, bâliğ olup zengin sayılan her kişiye, şartlar elverdiği takdirde farzdır. O bakımdan her kişinin bizzat kendisinin bu ibadeti yapmakla mükellef olduğu söz konusudur. Ancak mali imkana erişmekle beraber fazla yaşlılık ve zayıflıktan dolayı hacca gidemeyen kimsenin bu kutsal hava ve topraktan uzak kalmaması ve kalben yatışması, ruhen rahatlayabilmesi için onun yerine evladı hacceder. Aşağıda nakledeceğimiz hadislerde buna cevaz ve ruhsat verildiğini görüyoruz. Ancak müctehidlerin görüş, tespit ve ictihadları az da olsa farklılık arzetmektedir.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ اِمْرَأَةً مِنْ خَثْعَمٍ قَالَتْ يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ أَبِي أَدْرَكَتْهُ فَرِيضَةُ اللهِ فِي لْحَجِّ شَيْخاً كَبِيراً لاَيَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْتَوِيَ عَلَي ظَهْرِ بَعِيرِهِ قَالَ: فَحُجِّي عَنْهُ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Has'âm Kabilesi'nden bir kadın Hz. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Doğrusu babam, hac konusunda Allah'ın farzını yerine getirecek (mali imkana kavuşmuş) duruma gelmiştir. Ancak kendisi çok yaşlıdır, kendi devesinin üzerinde doğrulacak güce sahip değildir." Efendimiz ona: "Öyleyse sen onun yerine haccet" diye buyurdu."[29]

وَعَنْ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلاَمُ أَنَّ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَتْهُ اِمْرَأَةٌ شَابَّةٌ مِنْ خَثْعَمٍ فَقَالَتْ إِنَّ أَبِي كَبِيرٌ وَقَدْ أَفْنَدَ وَأَدْرَكَتْهُ فَرِيضَةُ اللهِ فِي الْحَجِّ وَلاَيَسْتَطِيعُ

29 Buharî/Hac: 1, İsti'zan: 2 Müslim/Hac: 407, 408 Ebû Davud/Menasik: 25 Tirmizî/Hac: 54, 85 Nesâî/Menasik: 9, 11, 12 İbn Mace/Menasik: 10

أَدَاءَهَا فَيُجْزِي عَنْهُ أَنْ أَؤَدِّيهَا عَنْهُ: فَقَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَعَمْ.

Hz. Ali (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Has'âm Kabilesi'nden genç bir kadın Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi: "Doğrusu babam çok yaşlıdır ve bunamıştır. Hac konusunda Allah'ın farzı ona erişmiş (farzı yerine getirecek kadar mali imkana kavuşmuş)tur. Ama onu eda etmeğe gücü yetmemektedir. Ben onun yerine haccı eda edecek olursam, ona bedel kâfi gelir mi?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Evet kâfi gelir" buyurdu."[30]

عَنْ عَبْدُ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ مِنْ خَثْعَمٍ إِلَي رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: إِنَّ أَبِي أَدْرَكَهُ الْإِسْلَامُ وَهُوَ شَيْخٌ كَبِيرٌ لَايَسْتَطِيعُ رُكُوبَ الرَّحْلِ وَالْحَجِّ مَكْتُوبٌ عَلَيْهِ أفأحُجُّ عَنْهُ قَالَ: أَنْتَ أَكْبَرُ وَلَدِهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ: أَرَايْتَ لَوْ كَانَ عَلَي أَبِيكَ دَيْنٌ فَقَضَيْتَهُ عَنْهُ أَكَانَ يُجْزِي ذَلِكَ عَنْهُ؟

قَالَ نَعَمْ قَالَ: فَاحْجُجْ عَنْهُ.

Abdullah b. Zübeyr (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Ha'sâm Kabilesi'nden bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi: "Şüphesiz benim babam çok yaşlı bir kimsedir, hayvana binmeğe gücü yetmemektedir; oysa hac kendisine farz olmuştur. Ben onun yerine haccedeyim mi?" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Sen onun en büyük çocuğu musun?" diye sordu. O da: "Evet." diye cevap verince Efendimiz şöyle buyurdu: "Ne dersin, babanızın üzerinde bir borç bulunsaydı, sen de onun yerine o borcunu ödemiş olsaydın, bu ondan yana kâfi gelir miydi?" Adam: "Evet, kâfi gelirdi" diye cevap verdi. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "O halde babanızın yerine haccet" diye buyurdu."[31]

30 Tirimzî/Hac: 54, 85 Ahmed: 6/429

31 Nesâî/Menasik: 9, 11, 12 Ahmed: 1/76, 157, 212, 213, 329, 346,359

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Zekat ve sadaka gibi mali ibadetlerde niyabet, yani birini vekil etme mutlaka caizdir. Niyabet veren kişinin ister bedenî kudreti olsun, ister aciz bulunsun fark etmez. Çünkü maksat, müvekkilin niyetiyle gerçekleşiyor, vekilin niyetiyle değil.

Yalnız bedeni ibadet olan namaz, oruç, itikaf, tilavet-i Kur'an ve zikirde niyabet hiçbir halde caiz değildir.

Hem mali, hem de bedeni olan ibadette ise, acz halinde niyabet caizdir ki, bu hac ibadetine yönelik bulunuyor. Çünkü bu durumda mali harcamayla meşakkat gerçekleşmiş oluyor. Ama müvekkilin gücü yettiği, yani bedenen haccetme imkanı olduğu takdirde niyabet ve vekalet caiz olmaz. Kişinin mutlaka bu ibadeti yerine getirebilmesi için diğer şartların yanında sağlığının ve kudretinin de yerinde olması gerekiyor. Aciz durumda bulunduğu takdirde niyabet caiz ve sahih olur.

Acz ise, şu iki şekilden biriyle gerçekleşir: Ölünceye kadar devam edecek kudretsizlik, müzmin hastalık ve bir de ölüm.

O halde kişiye arız olan acz, tedavisi mümkün bir hastalık veya hapis ve benzeri bir arızaysa, o takdirde niyabet caiz olmaz. Şüphesiz bu niyabet konusu farz olan hac ile ilgilidir.

Bu durumda mali imkanı olduğu halde haccetmekten aciz olan ve bu aczi ölünceye kadar devam eden kimsenin kendi yerine birini vekil tayin edip hacce göndermesi caiz ve sahihtir. Böylece naib, yani vekil ihrama girerken müvekkili adına niyet eder ve telbiye getirir.[32]

Şafiîler'e göre: Üzerine hac farz olduğu halde ölen kimsenin terikesinden belli miktar ayrılarak yerine birinin hacce gönderilmesi vacibdir. Bunun gibi mali imkanı yerinde olduğu halde çok yaşlılık veya tedavisi söz konusu olmayan bir hastalık sebebiyle acz içinde bulunduğundan hacca gi-

32 Mecmau'l-Enhur Şerhû Mülteka'l-ebhur: 1/307, 308

demeyen kimsenin kendi adına birini vekil tutup ücret-i mislini vermek suretiyle hacca göndermesi gerekir.

Ayrıca sözü edilen aciz kişinin evladı veya yabancı bir kimse kendi imkanını kullanarak onun yerine haccederse, en sahih görüşe göre onu kabul etmesi vacib olur.[33]

Böylece bu konuda Hanefiler'le Şafiîler mevcut rivayetlerle istidlal edip aciz kimsenin kendi yerine vekil göndermesinde bir sakınca olmadığını, yani bunun caiz olduğunu belirtmişlerdir.

Hanbelîler'e göre: Kendisinde haccın vücubunun şartları bulunduğu halde müzmin bir hastalıktan veya zayıflıktan veya fazla yaşlılıktan dolayı hacca gidemeyen kimsenin kendi yerine bir vekil tutup göndermesi veya isteyerek onun yerine gitmek isteyen biri ortaya çıkınca ona izin vermesi gerekir. Nitekim İmam Ebû Hanife ile İmam Şafiî de aynı görüş ve ictihadı ortaya koymuşlardır.

Böylece sözü edilen üç mezhep de yukarıda nakledilen hadislerle çıkarım yapmışlardır. Ayınca bu konuda Ebû Rüzeyn hadisi de delil olarak alınmıştır.[34]

Malikiler'e göre: Kendisinde haccın vücubunun şartları mevcut olan kimsenin bizzat haccetmesi gerekir. Hastalık veya yaşlılıktan dolayı buna gücü yetmiyorsa, o takdirde yerine vekil göndermesi doğru olmaz. Böylece hac onun üzerine gerekli sayılmaz. Çünkü Kur'an'da: "Oraya yol bulabilen kimseye, Allah (celle celaluhu) için Kabe'yi haccetmesi gereklidir" duyurulmaktadır ki, bu kişinin bizzat kendisinin gitmesiyle gerçekleşir.[35]

Ancak ölen kimse bu konuda vasiyet etmişse, terikesinden gereken meblağ çıkarılarak yerine biri vekil olarak gönderilir veya ölen kimsenin ev-

33 el-Ğamravî/es-Siracü'l-vehhac : 153, 154

34 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/177 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhu'l-kebir: 3/177

35 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/177 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhu'l-kebir: 3/177

ladı onun yerine hac ve umre yapmak isterse, buna cevaz verilir.[36]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

29 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir. Böylece haccın vücubunun şartlarını kendinde taşıyıp acizliğinden dolayı haccedemeyen kimsenin yerine evladı haccedebilir.

30 nolu Hz. Ali hadisini Tirimizi sahihlemiş ve Beyhakî tahric etmiştir.

Böylece bu rivayet de birinci rivayeti kuvvetlendirmektedir.

31 nolu Abdullah hadisinin isnadı salihtir, yani çıkarıma uygundur. Aynı zamanda babasının yerine haccetmek isteyen evladın en büyüğünün bunu üstlenmesi daha uygundur hükmü çıkmaktadır.

İmam Mâlik'e göre, bu hadislerin taşıdığı hüküm Kur'an'ın zahirine muhaliftir. O bakımdan bunlarla değil, Kur'an'ın zahiriyle amel edilir.[37]

Bu babta diğer bir hadis İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şöyle rivayet edilmiştir: "Cüheyne Kabilesi'nden bir kadın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek dedi ki: "Doğrusu annem haccetmeyi adadı, fakat adağını yerine getirmeden vefat etti. Onun yerine haccedeyim mi?" Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Evet, annen yerine haccet" buyurdu ve ilave etti: "Ne dersin, annen üzerinde borç, bulunsaydı sen onu ödemez miydin? O halde onun yerine Allah'a (adağını) yerine getir. Çünkü Cenab-ı Hakk'a karşı vefa göstermek daha haklılık arz eder."[38]

Buharî ve İmam Ahmed'in yaptıkları bir diğer rivayette şu lafza yer verilmiştir: "Bir adam geldi ve şöyle dedi: "Kız kardeşim haccetmeyi adadı."[39]

Bir diğer rivayet yine İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şöyle nakledilmiştir:

36 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra : 1/491493

37 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 4/320

38 Buharî/Sayd: 22, İ'tisam: 12 Nesâî

39 Buharî/Sayd: 22, Eyman: 30 Ahmed: 1/239, 253, 311 4/143

"Bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şöyle dedi: "Babam, üzerinde İslâm (ın farz kıldığı) hac olduğu halde (onu yerine getirmeden) öldü; onun yerine haccedeyim mi?" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Ne dersin, baban üzerindeki borcu ödemeden ölseydi, sen o borcu ödemez miydin?" diye sordu. O da: "Evet, öderdim" diye cevap verince, Efendimiz ona: "O halde baban yerine haccet" buyurdu."[40]

Ancak **38** nolu hadisin muzdarib olduğu söylenir. Çünkü bir rivayette "Annem öldü." denilirken, bu rivayette "Annem adadı." denilmektedir. Hadisi aynı zamanda Şafiî ve İbn Mâce de tahric etmişlerdir.

Böylece hadislerin delaletinden, nasıl varisler ölen murislerinin borcunu terikesinden çıkartıp ödemek zorunda iseler, onun gibi, adama hac farz olduğu halde onu yerine getirmeden ölürse, varislerinin onun yerine haccetmesi gerekir hükmü çıkmaktadır. Ancak müctehidlerin bu konu hakkındaki görüş ve tespitleri az farklıdır. Çoğuna göre, bu borç gibi gerekli değildir. Ancak varis arzu ettiği takdirde onu yerine getirmesi caiz ve sahihtir. Ölen kimse bunu vasiyet etmişse, o takdirde vasiyeti terikesinden karşılanarak yerine getirilir ve bu vacibdir.

Zeylâî de başkasına bedel haccetme konusunda **29** nolu İbn Abbas hadisini delil olarak getirmiş ve sonra da buna cevaz veren ve vermeyenlerin dayanaklarını sıralamış, sonunda niyabet yoluyla haccın cevazının ağırlık kazandığına işarette bulunmuştur.[41]

Bu konuda değişik tariklerden beş rivayet daha bulunuyor ki, biri diğerini kuvvetlendirmekte ve meseleye ağırlık kazandırmaktadır. Zeylâî o rivayetleri de naklederek araştırıcılara kolaylık sağlamıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kendisinde haccın vücubunun şartları mevcut olan kimse, yaş-

40 Beyhakî Neylü'l-evtar: 4/320

41 Nasbu'r-râye: 3/154159

lılıktan veya müzmin geçici olmayan bir hastalıktan dolayı haccetmeye gücü yetmiyen kimsenin yerine evladının haccetmesi caiz ve sahihtir. Bunda üç mezhep imamının ittifakı vardır.

2. Borçlu ölen kimsenin borcunu varisleri terikesinden çıkartıp ödemekle yükümlüdürler. Terikesi borcuna yetmediği takdirde, kalan kısmını ödemek onların arzusuna bırakılır.

3. Hac konusu da buna kıyas edilmiştir. Ancak müctehidlerin çoğu, bu konuda ölenin vasiyetini dikkate alarak bunun gerekli olduğunu belirtmiştir. Vasiyeti olmadığı takdirde, farklı hüküm ortaya çıkmaktadır.

4. Kendisine farz olduğu halde onu yerine getiremeyen yaşlı veya hasta kimsenin en büyük evladının onu yerine getirmesi daha uygundur. Bununla beraber en büyüğünün bunu üstlenmesi şart ve vacib değildir. Diğer evladından herhangi biri de onun yerine haccedebilir.

5. Ölen kimseye hac farz olduğu halde onu yerine getirmeden ölmüşse, varislerinin onun yerine birini hacca göndermeleri ve masrafını ölenin terikesinden vermeleri vacibdir. Ölenin bu konuda vasiyeti olsun, olmasın fark etmez. Bu İmam Şafii'nin ictihadıdır.

6. Aciz kimsenin kendi yerine birini hacca göndermesi veya birinin çıkıp kendi arzusuyla onun yerine haccetmek istemesine izin vermesi vacib olur. Bu, İmam Ahmed'in görüş ve ictihadıdır.

7. Ne aciz kendi yerine birini hacca gönderebilir, ne de ölen kimsenin vasiyet etmemişse yerine vekil gönderebilir. Çünkü hac ibadeti, bizzat kendisine farz olan kişinin yapmasıyla gerçekleşir ve üzerinden farz kalkmış olur. (Bu, İmam Mâlik'in ictihadıdır.)

8. Ölen kimsenin yerine henüz farz haccı yapmamış bir fakiri vekil olarak göndermek de caizdir. Müctehidlerin çoğu buna cevaz vermiştir. İmam Ebû Hanife ve arkadaşları da cevaz verenlerin ara-

sında bulunuyorlar. Bununla beraber, hac farizasını eda etmiş bir kimseyi göndermek daha uygun olur.

HAC YOLCULUĞU İÇİN AZIK VE BİNEK GEREKİR

Hac yolculuğu için beden sağlığı nasıl şartsa, gidiş ve dönüşte yetecek kadar azık ve binek de vücubunun şartlarındandır. Bunların da ailenin asıl ihtiyacından fazla olması gerekir. Aynı zamanda gidip dönünceye kadar ailesinin de nafakasını karşılayacak kadar bir meblağın bulunması söz konusudur.

Böylece İslâm dini, her konuda olduğu gibi, hac konusunda da birtakım sınırlar ve şartlar ortaya koymuş, haccetmek isteyen kişinin meşakkat, sıkıntı, açlık ve perişanlığa düşmemesi için gerekli bütün ölçü ve tedbirleri koymuştur. Zira ibadet normal şartlar altında yerine getirildiği nisbette huzur ve itmi'nan verir. Aileyi açlık ve sıkıntıya sokarak hacca gitmenin bir anlamı yoktur. Her hak sahibinin hakkını vermek; aileden yana sorumluluğun sınır ve hikmetini idrak etmek dindarlığın ta kendisidir.

O halde yeterli azık bulamayan, binek, vasıta temin edemeyen; aynı zamanda gidip dönünceye kadar ev halkının nafakasını karşılayamayan kimseye hac vacib değildir. Çünkü şartlar gerçekleşmemiştir.

عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ -مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً- قَالَ: قِيلَ يَارَسُولَ اللهِ مَا السَّبِيلُ ؟ قَالَ: الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ.

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Oraya yol bulabilen kimseye, Allah (celle celaluhu) için Kabe'yi haccetmesi gereklidir" ayetini zikretmesi üzerine denildi ki: "Ya Rasulallah! Yol bulabilmek nedir?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu cevabı verdi: "Azık ve binektir."[42]

42 Darekutnî- Neylü'l-evtar: 4/321

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الزَّادُ وَالرَّاحِلَةُ يَعْنِي قَوْلُهُ - مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Oraya yol bulabilen kimseye, ayetinden maksat, azık ve binektir."[43]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Haccın vücubu konusunda beden sağlığı, azık ve binek "istitaâ" kapsamına girer ve şarttır. Bunlardan biri olmadığı takdirde hac o kişiye vacib değildir. Zira hac ibadeti hem mali, hem bedeni bir ibadettir ve ancak beden sağlığıyla birlikte bu iki unsurla gerçekleşebilir. Buna selamet-i esbab ve alât da diyebiliriz.

Bununla beraber Mekke'ye yakın yerlerde ve yörelerde oturanlar için, yaya gitme imkanı bulunduğundan binek şart değildir.[44]

Şafiîler'e göre: Haccın vücubunun şartı: İslâm olmak, teklif çağına girmiş bulunmak, hür olmak ve bir de istidaat düzeyinde bulunmaktır. İstitaâ iki çeşittir: Biri ibadete başlayabilme güç ve imkanıdır ki, bunun da birtakım şartları vardır: Gidip gelinceye kadar azık, lüzumlu alet ve edavatın mevcut olması bu cümledendir. Ailesi yoksa dönünceye kadar onların nafakasını temin etme söz konusu değildir. Ayrıca Mekke ile bulunduğu belde veya yöre arasında iki merhalelik bir mesafe bulunuyorsa, o takdirde binek temin etmesi şarttır. Merhaleden maksat, bir konaklık mesafedir ki, iki merhale iki konak, yani iki günlük bir uzaklıktır. Bu mesafeden daha yakın bir yerde oturan kimsenin yaşı ve fiziksel yapısı yürümeye müsaitse, bineği olmadığı takdirde yaya olarak haccetmesi gerekir.[45]

---

43 İbn Mace

44 Kâsânî/Bedayi': 2/120, 121

45 Ebu Zekeriya Yahya/Minhacü't-talibin: 34

Hanbelîler'e göre: Bu mezhebe göre de azık ve bineğin şart olduğu belirtilirken az farkla da olsa değişik bir görüş ortaya konmaktadır. Şöyle ki: Binek ancak, kişinin bulunduğu belde ile Mekke arasında "kasr mesafesi" kadar uzaklıkta olması halinde şarttır. Bu mezhebe göre kasr mesafesi, 16 fersah veya 48 mildir. İbn Abbas bunu Usfan ile Mekke veya Taif ile Mekke arasındaki mesafe olarak belirlemiş ve iki günlük bir uzaklık olarak vasıflamıştır.[46]

Azık ise, gidip gelinceye kadar kendisine ve evdeki çocuklarına yetecek kadar yiyecek ve içecek maddelerinin bulunmasıdır. Buna kudreti yeten kimseye hac farz olur, yetmediği takdirde farz olmaz. Bunun yanısıra yolculuk için gerekli alet ve edavatın da bulunması söz konusudur.[47]

Malikîler'e göre: Hac için istitaâdan maksat, maddi imkanlara sahip olup Mekke'ye ve menasik mahalline gidebilmektir. Bu binekle olabileceği gibi, meşakkatsiz yaya gidebilen kimse için geçerlidir; yani ikisi de maddi imkana sahip bulunuyor demektir. Bineceği hayvanın kendisine ait olmasıyla, kiralanması, yani icar tutması arasında fark yoktur.

Böylece azık ve binek hac için şart değildir. Yaya yürüyebilen kimse yaya olarak gider. Azığı olmayıp elinde sanatı olup onunla yol boyunca azığını temin edeceğine inanan kimse öylece yola çıkar.

Ev halkının helak olma endişesi yoksa, dönünceye kadar onlar için gerekli azığı sağlaması da şart değildir. İdare edeceklerine kanaat getirdiği takdirde onları o vaziyette bırakmasında bir sakınca yoktur. Bunun aksine bir durum söz konusu ise, yani dönünceye kadar aile fertlerinin açlıktan ve imkansızlıktan hastalanıp perişan olacakları söz konusu ise, o takdirde hac ona vacib değildir.[48]

46 İbn Kudame/el-Muğnî: 2/90, 91

47 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/170, 171

48 Abdurrahman el-Cezirî/ei-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/634

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

178 nolu hadisi aynı zamanda Hâkim tahric edip, Şeyhayn'ın şartına göre sahihlemiştir. Beyhakî de bu rivayeti almış ve isnadının sahih olduğuna işarette bulunmuştur. Her ikisi de bunu Saîd b. Ebî Arûbe tarikiyle Katade'den, o da Enes (radıyallahu anh)'dan merfuan rivayet etmiştir.

Beyhakî, rivayet zinciri üzerinde durarak, bu konuda daha isabetli olanı, Katade'nin el-Hasan'dan mürselen rivayetidir demiştir. Hafız İbn Hacer de: "Bu hadisin el-Hasan'dan olan rivayetin senedi sahihtir" diyerek Beyhakî'nin tespitini uygun görmüştür.[49]

Hâkim ise, bunu Hammad b. Seleme tarikiyle Katade'den, o da Enes (radıyallahu anh)'den rivayet etmişse de, Hammad'ın Ebu Katade Abdullah b. Vakıd el-Hafrani olduğu ve bu zatın münkerü'l-hadis bulunduğu tespit edilmiştir. Nitekim Ebû Hatim de aynı görüştedir.[50] Yahya b. Maîn de, ondan hadis alıp yazdığını, sonra da bıraktığını kaydetmiştir.

Ancak Ahmed b. Hanbel, bu zatın güvenilir olduğunu belirtmiştir.

43 nolu İbn Abbas hadisini Darekutnî tahric etmiş; İbn Hacer ise onun senedinin zayıf olduğuna dikkat çekmiştir.[51]

Bu bâbda İmam Şafiî ve İmam Tirmizî'nin İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivayet ettikleri bir hadis bulunuyor ki, Tirmizî onu hasenlemiş ve Darekutnî tahric etmiştir. Aynı zamanda İbn Mâce de o rivayeti alıp nakletmiştir. Ancak isnadında İbrahim b. Yezid el-Huzî bulunuyor ki -bu zat metrukulhadistir. İmam Ahmed ile Nesâî onun sika olmadığına değinmişlerdir.[52] İbn Maîn de onun sika olmadığını söylemiş; Buharî: "Bu zat hakkında hadis alimleri susup bir görüş belirtmemişlerdir" diyerek şüpheli olduğuna işarette bulunmuştur.

---

49 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 4/322

50 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 4/563, 6641052 nolu Ebû Katade

51 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 4/322

52 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 1/75 254 nolu İbrahim

Bu konuda Cabir'den, Ali b. Ebî Talib'den, İbn Mes'ud ve Hz. Aişe (radıyallahu anhuma)'dan yapılan rivayetler bulunuyor ki, hepsi de zayıftır. Ancak bütün bu zayıf rivayetler birbirini kuvvetlendirmekte ve çıkarıma salih bir güç taşımaktadır.

İmam Mâlik bu rivayetlerin hiçbirini dikkate almamış ve ayette geçen "istitaâ"nın sadece sağlık olduğunu belirtmiştir. Zira ayette:

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ

"İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya binekler üstünde uzak yollardan sana gelsinler" yaya olarak da hacca gelinmesi belirtiliyor.

Diğer müctehidler ise, ayeti mezkur hadislerle birleştirerek azık ve bineğin haccın vücubunun şartlarından olduğunu ortaya koymuşlardır. Nitekim delillerin önemli bir kısmı bu sonucu vermekte ve ictihadın isabetini göstermektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Farz haccın vücubunun şartlarından biri, gidip gelinceye kadar hem kendisinin, hem de evdeki aile fertlerinin yetecek kadar azıklarının bulunmasıdır.

2. Kendisine yetecek kadar azık bulunur da, ev halkına bulunmaz ve onların aç ve perişan olması söz konusu olursa, o takdirde kişiye hac farz değildir.

3. Aynı zamanda iki konak veya daha fazla uzak yerde bulunan kimsenin binek temin etmesi gerekir. Bu kendi bineği olabileceği gibi, icarla tutulan bir binek ve araç da olabilir. Nitekim günümüzde özel arabasıyla gidenler olduğu gibi, ücretini vermek suretiyle otobüs veya uçakla gidenler de vardır. Böylece binek de haccın vücubunun şartlarından biri sayılmıştır. O imkan olmayınca kişi-

nin üzerinden o vücub kalkmış olur. Buraya kadar olan hükümler daha çok üç mezheple ilgilidir.

4. Azık ve binek şart değildir. Kişi gücü yettiği takdirde yaya olarak gider ve yol boyunca para kazanıp azığını temin etme imkanı varsa, öyle yapar.

5. Haccın vücubu için sadece beden sağlığı şarttır.

6. Bu iki hüküm İmam Mâlik'e göredir.

MAHREMİ OLMAYAN KADININ SEFERE ÇIKMASI CAİZ MİDİR?

İslâm dini, kadına layık olduğu yeri vermiş ve onu her türlü tecavüzden korumak, saygınlığına halel getirmemek, annelik vakarını bütün özelliğiyle ayakta tutmak için birtakım maddi ve manevi müeyyideler koymuş; emir ve tavsiyelerde bulunmuştur.

Bunlardan biri de, yanında mahremi bulunmayan kadının sefere çıkmasının yasaklanmasıdır. Zira yanında kocası veya mahremi bulunmayan kadına kötü gözle bakanlar çıkabileceği gibi, ona saldıranlar da olabilir. Böylece aile yuvasını sarsacak, kadının iffetini lekeleyecek birtakım olaylar doğabilir. O bakımdan yüce dinimiz kadını böyle bir sonuçtan muhafaza etmek için, sefere çıkması söz konusu olduğu zaman yanında mahreminin bulunmasını şart koşmuş, aksi halde çıkmasının haram olduğunu belirtmiştir.

Ancak bu seferin kısa veya uzun olması, hac veya başka bir maksada yönelik bulunması üzerinde müctehidlerin farklı tespit, ictihad ve görüşleri ortaya çıkmıştır.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ يَقُولُ: لاَيَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ ولاَ تسافر ا لمرأة إلأ مع ذي محرم فقام رجل فَقَالَ: يَارَسُولَ اللهِ إِنَّ اِمْرَأَتِي خَرَجَتْ حَاجَّةً وَإِنِّي أُكْتُتِبْتُ فِي غَزْوَةِ كَذاَ وَكَذاَ قَالَ: فَانْطَلِقْ فَحُجَّ مَعَ اِمْرَأَتِكَ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hutbe irad ederken şöyle buyurduğunu duymuştur: "Hiçbir (yabancı) erkek, yanında mahremi bulunmayan bir

kadınla tenha yerde başbaşa kalmasın ve kadın ancak beraberinde mahremi olduğu halde sefere çıksın!" Bunun üzerine bir adam şöyle dedi: "Ya Rasulallah! Doğrusu eşim hacca niyet edip çıkmış bulunuyor. Ben ise şu ve şu gazaya gitmek üzere kayıt olunup yazıldım!" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona: "Hadi git, eşinle birlikte haccet" buyurdu."[53]

وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لاَ تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ ثَلاَثَةً إِلاَّ وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kadın üç (konak mesafeye) yolculuk yapmasın, ancak yanında mahremi bulunduğu halde yapsın."[54]

وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ اَلنَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَي أَنْ تُسَافِرَ الْمَرْأَةُ مَسِيرَةَ يَوْمَيْنِ أَوْلَيْلَتَيْنِ إِلاَّ وَمَعَهَا زَوْجُهَا أَوْ ذُو مَحْرَمٍ.

وَفِي لَفْظٍ قَالَ لاَ يَحِلُّ لِاِمْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ لْآخِرِ أَنْ تُسَافِرَ سَفَراً يَكُونُ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ فَصَاعِدًا إِلاَّ وَمَعَهَا أَبُوهَا أَوْ زَوْجَهَا أَوْ اِبْنُهَا أَوْ أَخُوهَا أَوْ ذُو مَحْرَمٍ مِنْهَا.

Ebu Said (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), kadının iki günlük veya iki gecelik bir mesafeye sefer etmesini (yolculuk yapmasını) yasakladı; ancak beraberinde kocası veya mahremi bulunduğu takdirde sefer yapabileceğini bildirdi."[55]

53 Buharî/Nikah: 111, 112 Müslim/Hac: 424 Tirmizî/Reda': 16, Fiten: 7 Ahmed: 1/2223/389, 446

54 Ebû Davud/İsti'zan: 46 Müslim/Hac: 413, 424 Buharî/Taksir: 4, Mescid: Sayd: 26, Savm: 67 Tirmizî/Reda': 15 İbn Mace/Menasik: 7 Taberanî/ İsti'zan: 37 Ahmed: 1/3462/13, 19

55 Buharî/Sayd: 26 Müslim: Hac: 424

Diğer bir lafızla hadis şöyle rivayet edilmiştir: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadına üç gün veya fazla sürecek uzaklıkta bir yere sefere çıkması helal olmaz; ancak beraberinde babası veya kocası veya oğlu veya kardeşi veya mahremi bulunduğu halde çıkması helal olur."[56]

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulallah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hiç bir kadına bir gün, bir gece uzaklıktaki bir mesafeye yolculuk yapmak helal olmaz, ancak beraberinde mahremi bulunduğu takdirde helal olur."[57]

Diğer bir rivayette ise hadis şu lafızla nakledilmiştir: "Bir gece uzaklıktaki yere." Başka bir rivayette ise, "Kadın yanında mahremi olmadığı takdirde üç günlük uzaklıktaki bir yere yolculuk yapmasın."[58]

Açıklama: Altı hadisin birincisinde, kadının yalnız başına veya yanında mahremi olmaksızın başka kimselerle, ister hac, ister başka bir seyahat amacıyla olsun sefere çıkması yasaklanmıştır. Diğer beş hadiste ise, hacdan söz edilmeyip sadece mahremsiz olarak belirlenen uzaklıktaki yere seyahat etmesi yasaklanmıştır. O bakımdan müctehidlerin bu konu hakkında farklı ictihad ve çıkarımları, görüş ve tespitleri söz konusudur.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hanefiler yukarıdaki hadislerle çıkarımda bulunarak, kadının beraberinde kocası veya mahremi bulunmadığı takdirde hacca gitmesi vacib değildir. Zira bunlarsız yola çıkması yasaklanmıştır. Aynı zamanda zengin kadının kocası veya mahremi onunla beraber yola çıkmak istemedikleri, seyahat etmekten kaçındıkları takdirde, zorlanamazlar ve bu durumda kadın hacca gitmekten vazgeçer.[59]

---

56 Ebu Davud/Menasik: 2 Tirmizî/Reda': 15İbn Mace/Menasik: 7 Taberani/ İsti'zan: 37 Ahmed: 3/34

57 Buharî- Müslim- Neylü'l-evtar: 4/324

58 Müslim/ Hac: 413, 424 Ahmed: 1/222, 346 - 2/13, 19

59 Kâsânî/Bedayi': 2/123

Aynı zamanda haccetmek isteyen kadının boşanma veya kocasının vefatından dolayı iddet (şer'î bekleme süresi) içinde olmaması gerekir. Aksi halde yanında mahremi de olsa hacca gidemez.[60]

Böylece Hanefîler, kocasız ve mahremsiz seyahati hac ve diğer hususlara teşmil edip mutlak anlamda ele almışlardır.

Mahremden maksat, kendisine nikahı ebediyen haram olan yakınlarıdır ki, bu yakınlık sıhriyet, ana-baba tarafından yakın hısımlık ve redâ' (süt emmek) ile gerçekleşir.

Kendisine hac farz olan kadının yanında mahremi bulunduğu takdirde, kocası hacca gitmesine izin vermese bile, kadın bu farzı yerine getirmeye gider ve kocasının müsaade edip etmemesine bakmaz. Çünkü koca, farz ibadete engel olma hakkına sahip değildir.

Aynı zamanda mahremin fasık ve mecusi olmaması, dinsiz bulunmaması şarttır. Kitap ehli olmasında bir sakınca yoktur.[61]

Şafiîler'e göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet edilen hadislere göre, hac yolculuğu için azık ve binek söz konusudur. Rivayetler buna delalet etmektedir; Kadın bu iki şeyi temin edebilirse ve yanında da güvenilir kadınlar bulunur, yol da emniyette olursa, hac kendisine farz olur, gitmesi gerekir, isterse beraberinde kocası veya mahremi bulunmasın. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hac için azık ve bineğin şart olduğunu belirtirken kadınları bunun dışında tutmamış, yani bunu erkeklere has kılıp kadınları istisna etmemiştir. Hür kadının beraberinde güvenilir kadınlar bulunmazsa, o takdirde yabancı erkeklerle birlikte yola çıkamaz.

Bize kadar gelen rivayete göre: Hz. Aişe, İbn Ömer ve İbn Zübeyr, kadının yanında kocası ve mahremi olmadığı takdirde yine de hac için yola çı-

60 Kâsânî/Bedayi': 2/124

61 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-ebhur: 1/262

kabileceğini belirtmişlerdir.[62]

Hanbelîler'e göre: Hac konusunda kadınla ilgili hüküm, mahremi olduğu takdirde erkekle ilgili hüküm gibidir. O bakımdan mahremi olmayan kadına hac vacib değildir. Çünkü o mahremi olduğu takdirde erkekle ilgili hükmün kapsamına girer, olmadığı takdirde girmez ve o sebeple de hac kendisine vacib sayılmaz. Nitekim Ebû Dâvud diyor ki: İmam Ahmed' e sordum: "Zengin bir kadın var, ama mahremi yoktur, hac ona vacib olur mu?" Cevap verdi: "Hayır, vacib olmaz."

Bu, aynı zamanda el-Hasan, Nehaî, İshak, İbn Münzir ve rey taraftarlarının kavli ve ictihadıdır.[63]

Malikîler'e göre: Kadının hac konusunda yola çıkması için mahrem şart değildir. Bir grup kadınla birlikte çıkabilir, bunda bir sakınca yoktur. Çünkü bu vacib bir seferdir, o bakımdan mahremin bulunması şart değildir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Adiy b. Hâtem'e şöyle buyurmuştur: "Çok geçmez, kadın mahfe içinde, Beytullah'ı kasdederek -yanında ve beraberinde kimse olmadığı halde- Hiyere (Kufe yakınında bir şehir) den çıkar ve Allah (celle celaluhu)'dan başka hiç kimseden korkmaz."[64]

Böylece Şafiîler'le Mâlikîler bu konuda birleşmiş bulunuyor. Diğer iki mezhep imamları ise, belirttiğimiz gibi, kadının mahremsiz veya kocasız sefere ve hacca çıkamayacağını kabul edip bu doğrultuda ictihadda bulunmuşlardır.

Şafiîler'le Mâlikîler hac dışındaki seyahatler için kadının yanında mutlaka kocasının veya mahreminin bulunmasını belirterek, hac ile diğer seferler arasında fark bulunduğunu söylemişlerdir.

Şüphesiz kadının hacca gitme konusunda sözü edilen iki mezhebin icithadı kolaylık getirmiştir.

---

62 İmam Şafiî/el-Ümm: 2/117 Babu Hacci'l-Mer'eti ve'l-Abdi'den özetlenerek

63 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/190 Şemsüddin İbn Kudame/eş-Şerhu'l-kebir: 3/190

64 İbn Kudame/el-Muğni: 3/190, 191

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

53 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir. Beş önemli hükme delalet etmektedir: Yabancı bir erkeğin, yanında mahremi bulunmayan kadınla tenha kalması haram ve büyük günahtır.

Yanında mahremi bulunan kadınla aynı yerde bulunması -kötü niyet taşımıyorsa- bir sakınca görülmemiştir.

Yanında mahremi olmayıp da güvenilir birkaç kadın bulunan bir kadının bulunduğu yerde yabancı bir erkeğin bulunması ise, ihtilaf konusudur Ancak yukarıdaki hadisin zahiri anlatımından, bunun caiz olmadığı anlaşılıyor.[65]

Yanında kocası veya mahremi bulunmayan bir kadının (iki veya üç konak uzaklıkta bulunan bir yere) sefere çıkması caiz değildir. Yanında güvenilir kadınlar bulunduğu halde, iki mezhebe göre farz olan hac için yolculuğa çıkabilir.

Kadını mahremsiz hacca göndermek caiz değildir. Bu da diğer iki mezhebin ictihadıdır. Savaşa katılmaktansa, mahremsiz hac yoluna çıkmak isteyen eşinin yanında bulunmak daha uygundur.

Böylece hadiste "lâtüsafir" yasağı umum ifade etmektedir.

54, **55**, **56**, **57**, **58** nolu hadislerde kadın hakkında menedilen sefer mesafesi farklı anlatımlarla belirtilmiştir. İlk anda hadisler arasında bir tearuz bulunduğu intibaını veriyorsa da, aslında bir tearuz yok, önce bu mesafenin üç gün, yani üç konak olduğu, sonra bundan daha az, mesela iki konak, hatta bir konaklık mesafe hakkında da aynı hükmün, yani yasak hükmünün cari ve geçerli olduğu bildiriliyor. Böylece çoğun azı da içerdiği ortaya çıkmış oluyor.

Hanefîler burada üç konağı esas olarak almış, bunun mütehakkik anlamda, diğerlerinin meşkûk manada bulunduğunu belirtmişler ve böyle du-

65 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 4/324

rumlarda mütehakkik olanla amel edileceğini, diğerlerinin terkedileceğini vurgulamışlardır.

Şafiîler ise, **53** nolu hadisteki "Hadi git eşinle birlikte haccet" emrinin bir tavsiye anlamı taşıdığını, eşi hakkında endişe eden adamın şüphe ve endişesini gidermeğe yönelik bulunduğunu kabul etmişlerdir. Hanefîler'le Hanbelîler, bu rivayete dayanarak diğer hadislerde geçen "lâ tüsafiri'l-mer'etü." cümlesindeki nehyi, bütün seferlere teşmil etmişler ve bunu mutlak anlam düzeyinde yorumlamışlardır.

57 nolu Ebû Hureyre hadisinde geçen "bir gün, bir gece" denilirken, diğer rivayette sadece "bir gün" veya sadece "bir gece" denilmiştir. Burada bir gün den maksat gecesiyle beraber bir gündür ve "bir gece" den maksat, gündüzüyle beraber bir gecedir denilebilir. İlim adamlarının önemli bir kısmı da hadisler arasındaki tearüzü kaldırıp te'lif etme yolunu seçerken böyle bir yorumu tercih etmişlerdir.

58 nolu Ebû Hureyre hadisi üzerinde hayli durulmuş ve diğer hadislerdeki farklı anlatım ve değişik hüküm göz önüne alınarak birtakım yorumlara gidilmiştir. Bu rivayeti dikkate alanlar, yanında kocası veya mahremi bulunmayan kadının bir gündüz veya bir gece sürecek yolculuğa, yani bir konaklık mesafeye sefere çıkmasına cevaz verilemez demişlerdir. Üç konak rivayeti, ondan daha az olan mesafeyi de içine almaktadır; yanı az çoğun içindedir yorumu ise ağırlık kazanmıştır.

Bu babta Darekutnî'nin rivayet ettiği: "Kadın ancak yanında kocası bulunduğu halde sefere çıksın" mealindeki hadisi Ebû Avane sahihlemişse de müctehidlerin çoğu bu rivayete itibar etmemiştir. Yine Darekutnî'nin Ebû Ümame (radıyallahu anh)'dan rivayet ettiği, "Kadın, yanında zevcesi olmadığı takdirde üç günlük mesafeye (üç konak) çıkmasın veya haccetmesin." rivayetinin isnadında bir takım zayıf ravi bulunduğundan çıkarım ve delil sayılmaya salih görülmemiştir.

Sonuç olarak, ayette haccın, ona yol bulabilen erkek ve kadın her müslümana farz olduğu genel bir anlatımla belirtilmiştir. Hadislerin bir kısmında

ise, yanında kocası veya mahremi olmayan kadın bu umumdan istisna edilmiştir. Çoğu hadislerde ise, mutlak anlamda sefer kavramına yer verilmiş ve böylece yanında mahremi olmayan kadının hac için olsun, başka bir seyahat için olsun sefere çıkamayacağı belirtilmiştir. İlim adamlarından bir kısmına göre, hadisler ayetin umumilik ifade eden anlatımını hususlandırmakta ve böylece bu konuda yanında mahremi olmayan kadının istisna teşkil ettiğini belirtmektedirler. Diğer bir kısmı ise, (İmam Şafiî ve İmam Mâlik başta olmak üzere) ayetteki anlatım, hem erkekleri, hem de kadınları kapsamakta ve yol bulabilen, yani şartlar elverdiği kimsenin haccetmesinin farz olduğu -bir hüküm olarak- istinbat edilebilir, diyerek farklı bir yorum ortayakoymaktadırlar.[66]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Kadının kocası veya mahremi yanında olmadığı halde üç konaklık bir mesafeye yolculuk yapması caiz değildir. Hac farizasını yerine getirmek isteyen kadın da bu hükmün kapsamına girmektedir.

2. Kadının mahreminden maksat, kendisine nikahı ebediyen haram olan yakınlarıdır ki bu yakınlık sıhriyet, ana-baba tarafından hısımlık ve bir de redâ (süt emme ve emzirme) yoluyla gerçekleşir. Yukarıdaki fıkhı hüküm Hanefîler'in ictihadıdır.

3. Yanında mahremi bulunup kendisine hac farz olan kadının gitmesine kocası engel olma hakkına sahip değildir. Çünkü mükellef olan kişi kimseden müsaade almadan kendisine farz olan ibadetleri yerine getirmekle yükümlüdür.

4. Mahremin fasık, mecusî ve dinsiz olmaması şarttır. Kitap Ehli (yahudi veya hristiyan) olmasında bir sakınca yoktur.

5. Hac yolculuğu için şart olan azık binektir; koca veya mahrem şart değildir. O bakımdan yanında birkaç güvenilir kadın bulunan zengin kadının haccetmesi gerekir. Bu fıkhî hüküm, Şafiîler'in ictiha-

66 İbn Dakîk el-Îd/lhkamü'l-Ahkâm: 3.18.19

dıdır. Mâlikîler de aynı görüştedirler.

6. Yanında kocası veya mahremi bulunmayan zengin kadına hac farz değildir. Ama hac dışındaki seyahatler için kadının yanında kocası veya mahreminin bulunması şarttır. Şafiiler de aynı görüştedirler.

7. Farz ve vacib olan bir sefer için (hac seferi) mahrem şart değildir. Bu, İmam Mâlik'in görüş ve ictihadıdır.

8. Yanında mahremi bulunmayan kadının kasr mesafesinden kısa bir mesafeye yolculuk yapmasında müctehidlerin çoğu sakınca görmemiştir. Ancak hadislerin zahirî delaletinden bir konaklık mesafeye bile mahremsiz gitmesinin caiz olmadığı anlaşılıyor ki, sahih olan da budur.

VEKÂLETEN HACCETMENİN HÜKMÜ

Kendisine farz olduğu halde müzmin hastalıktan veya çok yaşlılıktan dolayı gidemeyen veya kendisine farz olduğu halde onu eda etmeden ölen kimsenin yerine birini vekil olarak göndermesinin caiz ve sahih olduğunu yıkandaki konuda açıklamış bulunuyoruz. Ancak vekil olarak gönderilmek istenen kimsenin daha önce kendi adına farz haccı eda etmiş olması şart mıdır? Şüphesiz bu konuda fazla rivayet nakledilmemiştir. O bakımdan müctehidlerin farklı yorum, görüş ve ictihadları ortaya çıkmış bulunuyor. Kimine göre, vekilin daha önce kendi adına farz haccı yapmış olması şarttır, kimine göre şart değildir.

Bütün bu görüş ve ictihadların bir özetini verecek olursak, şöyle bir sonuç ortaya koymamız mümkündür: Vekil olarak gönderilmek istenen kimse, kendisine hac farz olacak kadar zengin bulunuyorsa, o takdirde başkası yerine vekaleten gitmesi caiz değildir. Önce kendi imkanını kullanıp farz olan haccı eda etmesi gereklidir. Bu imkana sahip değilse, yani gidemeyecek kadar fakirse, o takdirde başkasının imkanıyla vekaleten hacca gitmesinde -müçtehidlerin bir kısmına göre- bir sakınca yoktur.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَمِعَ رَجُلاً يَقُولُ: لَبَّيْكَ عَنْ شُبْرُمَةَ قَالَ أَخٌ لِي أَوْ قَرِيبٌ لِي قَالَ: حَجَجْتَ عَنْ نَفْسِكَ ؟ قَالَ لاَ قَالَ: حُجَّ عَنْ نَفْسِكَ ثُمَّ حُجَّ عَنْ شُبْرُمَةَ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), bir adamın: "Şübrüme'ye bedel Lebbeyke." dediğini duydu ve ona sordu: "Şübrüme kimdir?" Adam: "Benim kardeşim veya bir yakınımdır" diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ona sordu: "Ken-

din için haccettin mi?" Adam: "Hayır" diye cevap verince, Efendimiz ona: "Önce kendin için haccet, sonra da Şübrüme'ye bedel haccet" buyurdu."[67]

Darekutnî'nin tespit ve rivayetinde ise hadisin son kısmı şu lafızla nakledilmiştir: "Bu senin için hacdır ve bir de Şübrüme için haccet!"

el-Bahr kitabında ise şu hadisle çıkarım yapmıştır: Adam: "Nebişe (veya Nübeyşe)ye bedel Lebbeyke" deyince, Efendimiz ona: "Bu Nübeyşe için ve bir de kendin için haccet" buyurdu.[68]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kendi nefsi için haccetmeyen kimseye fıkıhta "sarûrî" denir. Böylesini başkasının yerine vekil olarak hacce göndermek caizdir. Bunun gibi köle ve kadının da vekaleten gönderilmesi caizdir. Ancak farz olan haccı eda etmiş olan bir kimseyi vekil göndermek evladır.

Bazılarına göre, sözü edilenleri vekil olarak göndermek mekruhtur.[69]

Fetavayı Hindiyye'de bu konu şöyle belirtilmiştir: "Kendi adına birini hacca göndermek isteyen kimsenin, göndereceği kimsenin daha önce kendi nefsi için haccetmiş bulunması durumunu dikkate alarak öyle birini bulup göndermesi efdaldir. Bununla beraber kendi nefsi için farz haccı eda edememiş bir kimseyi göndermesi de caizdir. Böylece vekil olarak gönderdiği kimsenin yapacağı hac müvekkilin üzerinden farz olan haccı düşürür."[70]

Şafiîler'e göre: Nâib ve vekil olarak hacca gönderilecek kişinin önce kendi adına farz olan haccı eda etmiş olması şarttır. Farz olan haccı yerine getirmemiş bir kimseyi naib (vekil) olarak göndermek caiz değildir. Aynı zamanda naibin güvenilir ve adil olması gereklidir.[71]

---

67 Ebu Davud/Menasik: 25 İbn Mace/Menasik: 9

68 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 4/327

69 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-ebhur: 1/308

70 Fetavayı Hindiyye: 1/257

71 Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/709

Hanbelîler'e göre: Bu mezhep imamları da Şafiîler'le aynı görüş ve ictihattadırlar. Yani bunlara göre de, hacca naib olarak gönderilecek kimsenin daha önce kendi adına farz olan haccı eda etmiş bulunması vacibdir. Aynı zamanda üzerinde kaza haccının da bulunmaması söz konusudur. Adak hac da böyle; yani kişinin üzerinde vacib olan adak hac bulunuyorsa, onu yerine getirmeden başkası adına vekaleten haccedemez.[72]

Mâlikîler'e göre: Gerek hastanın, gerekse yaşlı kimsenin yerine vekil göndermek caiz ve sahih değildir. Ölü için de bu hüküm aynen geçerlidir. Yani ölen bir kimsenin yerine hac için vekil tutup göndermek sahih değildir. Çünkü hac ibadeti daha çok bedeni bir ameldir ve bedeni ibadetlerde naib tutmak caiz değildir.[73]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

67 nolu İbn Abbas hadisini aynı zamanda İbn Hibban tahric etmiş ve Beyhaki sahihlemiştir. Sonra da Beyhaki bu hadis hakkında şunu söylemiştir: "Hadisin isnadı sahihtir ve bu bâbda bundan daha sahih hadis yoktur."[74]

Gerçi Beyhaki bunu merfuan rivayet etmiştir. Ancak refi' sika (güvenilir) ravi tarikiyle gelirse kabule şayan görülür. Bu hadisin de refi sika tarikiyledir. Çünkü bunu refi' eden ravi Abede b. Süleyman'dır ki, Hafız İbn Hacer onun için şöyle demiştir: O sikadır ve rivayeti delil gösterilebilir. Nitekim Sahihayn'da onunla delil gösterilmiştir.

Tahâvi bu hadisin mevkuf olduğunu belirtmiş ve İmam Ahmed de: "Bunun merfu sayılması hatadır" demiştir.[75]

Hadisin zahiri, kendisi için farz haccı yerine getirmeyen kimsenin başkası adına naib olarak haccetmesinin caiz olmadığına delalet etmektedir. Naib olacak kişinin zengin veya fakir olması arasında bir fark söz konusu ol-

72 Abdurrahman el-Ceziri/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/710

73 Abdurrahman el-Ceziri/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/706

74 Neylü'l-evtar: 4/327

75 Neylü'l-evtar: 4/327

mamıştır. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ondan kendi nefsi için haccedecek imkana sahip olup olmadığını sormamıştır.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, bu konuda bir diğer rivayeti el-Bahr sahibi şu lafızla yapmıştır: "Bu yaptığın hac Nübeyşe'den yanadır ve sen bir de kendin için haccet."

Şevkanî bu rivayet üzerinde durarak, "Mutemed olan hiçbir hadis kitabında buna rastlayamadım. O bakımdan buna değil, yukarıda nakledilen İbn Abbas hadisine itimad etmenin uygun olacağını söyleyebilirim" demiştir.[76]

İbn Hibban hadisin bir diğer tarikle rivayetini ele alarak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o telbiyle getiren adama: "Bunu kendin için, nefsinden yana yap ve sonra da Şübrüme adına haccet!" buyurması, başkası adına naib olarak haccedecek kimsenin ilk önce kendi adına haccetmesinin vacib olduğunu belirtmiş ve buradaki emir vücubu gerektirmektedir diye ilave etmiştir.[77]

Zeylâî bu babda, baba ve anası yerine haccetmek isteyen kadına ve adama Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in: "Annen yerine. Baban yerine haccet" diye buyurmasını ele alarak üzerinde durmuş ve başkası adına haccedecek kimsenin önceden farz olan haccı kendi adına yapmasının şart olmadığına delil gösterenlerin görüşlerini nakletmiştik.[78] Böylece Hanefî imamlarının bu konudaki ictihad ve çıkarımları ağırlık kazanmakta ve konuya bir rahatlık getirmektedir.

76 Neylü'l-evtar: 4/327

77 Zeylâî/Nasbu'r-râye: 3/155

78 Zeylâî/Nasbu'r-râye: 3/156, 157

ÇOCUK VE KÖLENİN YAPTIĞI HACCIN HÜKMÜ

Hac ibadeti de diğer farz ibadetler gibi, ergen-olup teklif çağına giren müslümanlara -şartlar elverdiği takdirde- farzdır. Çocuk henüz teklif çağına girmediği, köle de başkasının mülkünde bulunduğu için hac onlara farz değildir. Ancak sahipleri onları hacca götürürse, o takdirde yaptıkları hac sahih sayılır, ileride çocuk ergen olup imkanlar ve şartlar elverdiği takdirde farz olan haccı yerine getirmesi vacib olur. Köle de hürriyetine kavuşur da haccedecek kadar zengin olursa, ona da farz haccı yerine getirmesi gerekir. Böylece ilk önce sahipleri tarafından kendilerine yaptırılan hac farz yerine geçmemiş olur.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقِيَ رَكْبًا بِالرَّوْحَاءِ فَقَالَ: مِنَ الْقَوْمُ ؟ قَالَوا: اَلْمُسْلِمُونَ فَقَالَوا: مَنْ أَنْتَ فَقَالَ: رَسُولُ الله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرَفَعَتْ إِلَيْهِ اِمْرَأَةٌ صَبِيًا فَقَالَتْ أَلِهَذَا حَجٌّ ؟ قَالَ: نَعَمْ وَلَكِ أَجْرٌ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Revha'da develere binmiş bir grup insanla karşılaştı. Onlara sordu: "Bu kavm kimlerdendir?" "Müslümanlardır" diye cevap verildi. Sonra onlar: "Siz kimsiniz?" diye Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e sordular. Efendimiz onlara: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)" diye cevap verdi. Bunun üzerine bir kadın çocuğunu tutup kaldırdı ve "Bunun için hacc olabilir mi?" diye sordu. Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şu cevabı verdi: "Evet, senin için de ecir (sevap ve mükafat) vardır."[79]

وَعَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ حَجَّ أَبِي مَعَ رَسُولَ الله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

79 Müslim- Ebû Dâvud- Nesaî- Ahmed

فِي حَجَّةِ لْوَدَاعِ وَأَنَا اِبْنُ سَبْعِ سِنِينَ.

Sâib b. Yezid (radıyallahu anh) anlatıyor: "Babam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber, Veda Haccı'nda haccetti ki, ben (o gün için) yedi yaşında bulunuyordum."[80]

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ حَجَجْنَا مَعَ رَسُولِ الله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَنَا النِّسَاءُ وَالصِّبْيَانُ فَلَبَّيْنَا عَنِ الصِّبْيَانِ وَرَمَيْنَا عَنْهُمْ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Yanımızda kadınlar ve çocuklar olduğu halde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber haccettik ve böylece çocuklar adına telbiye getirip, onlar adına (cemrelere) taş attık."[81]

Muhammed b. Kâb el-Kurezî'den yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Hangi çocuk adına onun ailesi hacceder ve sonra o çocuk ölürse, bu hac ona kafi gelir. Ama yaşayıp ergen olur ve haccedecek imkana kavuşursa, ona farz haccı eda etmek gerekir. Hangi köleyi de sahibi alıp hacca götürür ve onunla birlikte haccederse, bu da o köle için kafi gelir. Ama azad edilir (ve şartlar da elverir)se ona da farz haccı yerine getirmek gerekir."[82]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Haccın farziyetinin şartlarından biri de buluğ ve akıldır. Ergen olmayan çocuğa hac farz değildir. Aynı zamanda çocuk ve deliye bu konuda hitapta bulunulmaz; yani onlar farz ibadetle yükümlü tutulmazlar. O bakımdan çocuk hacceder ve sonra ergen olur da mali imkana kavuşur ve şartlar elverirse, haccetmesi, yani farz olan haccı yerine getirmesi gerekir. Büluğ olmadan önce yaptığı hac onun için tetavvu (nafile) olur.

80 Buharî- Tirmizî- Ahmed

81 Ahmed- İbn Mace/Menasik: 68

82 Müsned-i Ahmed

Haccın farziyetinin şartlarından biri de hürriyettir. O bakımdan kölelere hac farz değildir. Ama efendisi tarafından hac menasikini yapması sağlanırsa, bu onun için nafile sayılır. Hürriyetine kavuşup şartlar elverdiği takdirde haccetmesi farz olur.[83]

Şafiîler'e göre: Çocuk ergen, kız da ayhali olmadıkça veya on beş yaşına girmedikçe hac ibadeti onlara farz değildir. Çocuk ergen olmadan, köle azad edilmeden hacca götürülür de bu ibadeti yapmaları sağlanırsa, ileride çocuk ergen olunca, köle de hürriyetine kavuşunca, şartlar elverdiği takdirde farz olan haccı yerine getirmeleri vacib olur. Daha önce yaptıkları hac tetavvu sayılır.

İmam Şafiî bu konuyla ilgili rivayetleri bir araya getirip ilim adamlarının görüşlerine yer verdikten sonra belirtiğimiz neticeyi ortaya koyarak görüş ve ictihadını ortaya koymuştur.[84]

Hanbelîler'e göre: Büluğ ve hürriyet, haccın vücubunun şartlarındandır. Sıhhatinin şartlarından değildir. O bakımdan ergen olmayan çocuk ve azad edilmeyen köle haccedecek olurlarsa, onların bu ibadeti sahih sayılır, ancak İslâm'ın farz kıldığı hac yerine geçmez.[85]

Bunların ileride ergen olup diğeri de hürriyetine kavuşunca, şartlar elverdiği takdirde farz olan haccı yerine getirmeleri vacib olur.

Malikîler'e göre: Bu mezhep imamlarının ictihadı da Hanbelî mezhebine uygun bir anlam ve hüküm ortaya koymuştur. Böylece dört mezhebin bu konudaki görüş ve ictihadları çok az farkla aynı noktada birleşmektedir. Nitekim Abdurrahman el-Cezirî Haccın Vücubunun Şartları bölümünde dört mezhebin görüşünü özetleyerek aynı noktada birleştiğine işarette bulunmuştur.[86]

---

83 Kâsânî/Bedayi': 120'den özetlenerek

84 el-Ümm: 2/111, 112

85 İbn Kudame/el-Muğni: 3/161, 162

86 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/632

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

79 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir. Çocuğun hac ibadetine alıştırılması bakımından ana-babasından birinin ona hac yaptırmasında bir sakınca olmadığı ve yaptıranın ecir kazanacağı söz konusudur.

80 nolu Saib hadisi de sahihtir ve çıkarıma ve delil sayılmaya elverişlidir. Aynı zamanda yukarıdaki hadisi kuvvetlendirmektedir.

81 nolu Cabir hadisini aynı zamanda İbn Ebî Şeybe tahric etmiştir. Ancak isnadında Eş'as b. Sevvar bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebî bu zat hakkında geniş bilgi vermiş ve ilim adamlarının farklı görüş ve tespitlerini nakletmiştir. Nesâî ve İbn Maîn onun zayıf olduğunu belirtirken, Darekutnî onun sika (güvenilir) olduğuna dikkat çekip itimada şayan olduğunu bildirmiştir. İbn Hibban ise, onun fahiş hata yaptığını söylemiştir.[87]

Böylece Cabir hadisi üzerinde durularak çıkarıma salih olup olmadığı ihtilaf konusu olmuştur. Ancak yukarıdaki hadisleri kuvvetlendirmekte ve mana bakımından sahih olduğu ağırlık kazanmaktadır.

Tirmizî aynı hadisi değişik lafızla şöyle rivayet etmiştir: "Bizler Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber haccettiğimiz zaman, kadınların yerine telbiye getirir ve çocukların yerine (cemrelere) taş atardık."[88]

İbn Kattan bu konuda şöyle diyor: "İbn Ebî Şeybe'nin rivayetindeki lafız, isabetliliğe daha çok benzerlik arz etmektedir. Çünkü hac için çıkan kadının yerine başkası telbiye getiremez, ancak kendisi getirir. İlim adamlarının bu konuda icmaı vardır."

82 nolu Kab hadisini aynı zamanda Ebû Dâvud el-Merasil'de tahric etmiştir. Ancak ravileri arasında mübhem (belirsiz, tanınmayan) biri bulunuyor. Böylece Ebû Davud'un o rivayetiyle pek çıkarımda bulunulmamıştır.[89]

---

87 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 1/263 996 nolu Eş'as

88 Tirmizî/Hac:84

89 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 4/328

İbn Battal bu konuda şöyle demiştir: "Fetva imamları, ergen oluncaya kadar hac farizasını çocuktan sakıt olduğunda icma etmiştir. Bununla beraber haccedecek olursa, cumhura göre, onun için tetavvu hac sayılır."

İmam Ebû Hanife ise, konuyu biraz daha açıklığa kavuşturarak şu bilgiyi vermiştir: "Çocuğun ihrama bürünmesi sahih olmaz ve ihramın mahzurlarından hiçbiri onun için söz konusu olmaz. Çocuğa hac ibadetinin yaptırılması, ona alışkanlık sağlamaya yöneliktir."

İlim adamlarından bir kısmı yukarıdaki hadislere dayanarak, çocuğa yaptırılan haccın, farz hac yerine geçeceğini belirtmişlerse de müctehid imamların kahir ekseriyeti bu görüşü reddetmiştir.

Zira sözü edilen haccın, farz hac yerine geçmeyeceğine dair birtakım rivayetler de nakledilmiştir. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın öyle dediği rivayet edilmiştir: "Hangi çocuğe ailesi hac yaptırır ve o çocuk da (ömrü olup yaşar da) ergen olursa, ona ayrı bir hac (farz hac) gerekir." Bunun isnadının sahih olduğu da tespit edilmiştir.

Diğer yandan Muhammed b. Kab el-Kurezi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Doğrusu ben, mü'minlerin göğsünde muhafaza edecekleri bir konuyu yenilemek istiyorum: Hangi çocuğa hac yaptırılır ve sonra o çocuk ölürse, yapılan hac onun için yeterli olur. Ama ergen olursa, ona hac gerekir. Hangi köleye, onun efendisi ailesi tarafından hac yaptırılır ve o köle (hürriyetine kavuşmadan) ölürse, yaptırılan hac onun için yeterli olur. Ama (ölmeden) azad edilir de hürriyetine kavuşursa, kendisine (farz) hac gerekir."[90]

Zeylaî bu konu üzerinde durarak şu hadisleri nakletmiştir: "Hangi köle hacceder, isterse on defa haccetsin, sonra hürriyetine kavuşturulursa, ona haccetü'l-İslam (İslam'da farz kılınan hac) gerekir. Hangi çocuk, isterse on defa haccetsin, haccettikten sonra ergen olursa, ona da haccetü'l-İslam (İs-

90 Sünen-i Said/ el Muğni: 3/200

lam'da farz kılınan hac) gerekir."[91]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hangi çocuk haccettikten sonra teklif çağına erişir (ergen olur)sa, başka bir (defa daha) haccetmesi vacib olur. Hangi bedevi haccettikten sonra hicret ederse, ona da bir (defa daha) haccetmek vacib olur. Hangi köle haccettikten sonra azad edilirse, ona da bir (defa daha) haccetmek vacib olur.[92]

Hakim bu rivayeti, şeyhayn'in şartına göre sahih saymıştır. Şeyhayn (Buharî, Müslim) bu hadisi tahric etmemişlerdir. Beyhaki ise, kendi Sünen'inde rivayet etmiş ve bunun mevkuf olduğunu belirtmiştir. Merfu olduğu hususunda ise Muhammed b. Minhal yalnız kalmıştır. Başkası ise Şube'den mevkufen rivayet etmiştir.

Bu rivayetler mevkuf veya merfu bile olsalar, konuya ağırlık kazandırmakta ve çocukluk, kölelik döneminde yapılan haccın farz hac yerine geçmeyeceğine delalet etmektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Haccın farziyetinin şartlarından biri büluğ, biri de hürriyettir. O bakımdan hac ibadeti ergen olmayan çocuğa ve hürriyetine kavuşmayan köleye farz değildir.

2. Ana-babası veya bir yakını tarafından götürülüp hac ibadetini yapan çocuk, ergen olduktan sonra, şartlar elverir, mali imkanı olursa farz olan haccı yapmakla mükellef sayılır ve çocuk iken yaptığı hac, sadece tetavvu (nafile) olarak kalır.

3. Efendisi tarafından hacca götürülüp hac menasikini yapan köle de hürriyetine kavuşturulduktan sonra mali imkanı olur ve şartlar da elverirse, farz olan haccı yapması vacib olur. Köle iken yaptığı hac

91 Zeylâî/Nasbü'r-raye: 3/6

92 Zeylâî/Nasbü'r-raye: 3/6 Hâkim/el-Müstedrek

nafile ibadet sayılır. Dört mezhebin bunda ittifakı vardır.

4. Bazı ilim adamlarına göre, çocuğun ergen olmadan, kölenin hürriyetine kavuşturulmadan önce yaptığı hac, farz hac yerine geçer ve bilahare çocuk ergen olduktan, köle de hürriyetine kavuşturulduktan sonra artık -mali imkanları olsa bile- haccetmeleri gerekmez.

5. Ancak bu görüşe itibar edilmemiştir.

6. Ergen olmayan çocuğu hacca götürüp menasikin (hac ibadetlerinin) önemli kısmını ona yaptırmanın birtakım faydaları vardır. Şöyle ki: Çocuk önce bu konuda az veya çok bilgi ve görgü sahibi olur. Sonra da hafızasında silinmez bir iz meydana gelir. Böylece kutsal topraklara gitme duygu ve düşüncesi gelişir. Aynı zamanda şahsiyet kazanma şansına erişir.

İHRAMLA İLGİLİ MİKATLAR

Hac ibadeti için biri zaman, diğeri mekan olmak üzere iki ayrı mikat, yani belirlenmiş zaman ve belirlenmiş mekan vardır. Cenab-ı Hakk Kur'an'da haccın vaktini şöyle belirlemiş bulunuyor:

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْاَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِاَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقٰى وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ اَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

اَلْحَجُّ اَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللّٰهُ وَتَزَوَّدُوا فَاِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوٰى وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْاَلْبَابِ

"Sana hilallerden soruyorlar, de ki: O, insanların yararına ve bir de hac için vakit ölçüleridir. Erdemlilik asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir; fakat erdemlilik kişinin Allah'a saygılı olmasıdır. Evlere kapılarından gelin; Allah'a saygılı olun ki kurtuluşa eresiniz."[93]

"Hac bilinen aylardır (Şevval, Zilkade, Zilhicce); kim o aylarda haccı (ihrama girerek sesini lebbeyk nidasıyle yükseltip) kendine farz ederse, artık ne cinsi yaklaşma ve benzeri davranışlar, ne şer'i sınırı aşma, ne sövüşme, tartışma, ne de sürtüşme ve kavga vardır."[94]

Burada ise mekanla ilgili inikatlardan söz edeceğiz. Hac için ihrama

93 Bakara Suresi: 189

94 Bakara Suresi: 197

girip niyet ederken ve telbiye getirirken mutlaka belirlenen mikatta mı buna başlamak gerekiyor, yoksa mikat yerine gelmeden önce de ihrama girmek caiz midir?

Bu konuda farklı yorum ve ictihadlar söz konusudur. O bakımdan önce ilgili hadisleri, sonra da müctehidlerin çıkarım ve ihticaclarını nakledeceğiz.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ وَقَّتْ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ ذَالْحُلَيْفَةَ وَلِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَةَ وَلِأَهْلِ نَجْدٍ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَلِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمْ قَالَ: فَهُنَّ لَهُنَّ وَلِمَنْ أَتَي عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِ أَهْلِهِنَّ لِمَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَمَنْ كَانَ دُونَهُنَّ فَمَهَلُّهُ مِنْ أَهْلِهِ وَكَذَلِكَ حَتَّي أَهْلُ مَكَّةَ يُهِلُّونَ مِنْهَا.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen söyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necdliler için Karne'l- menazil'i ve Yemenliler için Yelemlem'i tevkît etti, (mikat olarak belirledi) ve şöyle buyurdu: "Bunlar onlar için ve bir de onlardan başka hac ve umre yapmak üzere gelenler için (mikat'dır). Artık sözü edilen yerlerin (dışında değil) içinde (mikatla Mekke arasında) bulunanların ise, mikatları kendi ehlinin bulunduğu yerdir. Böylece Mekke halkı da (hac için) Mekke'de telbiye için seslerini yükseltip (mikat olarak Mekke'de ihrama girerler)."[95]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Medine halkı Zülhuleyfe'den itibaren telbiye ile seslerini yükseltirler; Şam ehli Cuhfe'den itibaren telbiye ile seslerini yükseltirler; Necd ehli Karn'den itibaren telbiye ile seslerini yükseltirler."

95 Buharî/Hac: 7, 9, 11,12, Sayd: 18 Müslim/Hac: 11, 12 Ebu Dâvud/ Menasik: 8 Nesâî/Menasik: 19, 20, 23 Darimî/Menasik: 5 Ahmed: 1/ 228, 249 2/46, 50

وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يُهِلُّ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةَ وَيُهِلُّ أَهْلُ لشَّامِ مِنَ الْجُحْفَةِ وَيُهِلُّ أَهْلِ نَجْدٍ مِنقَرْنٍ قَالَ اِبْنُ عُمَرَو ذَكَرَ لِي وَلَمْ أَسْمَعْ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ وَمَهَلُّ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمْلَمْ.

İbn Ömer (radıyallahu anh) devamla diyor "Bana anıldı ama ben Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in "Yemen halkının telbiye ile sesini yükselteceği yer (mikat) Yelemlem'dir" dediğini duymadım."[96]

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Şu iki şehir (Basra ile Kufe) fetholunduğu zaman, ora halkı Ömer b. Hattab (radıyallahu anh)'a gelip dediler ki: "Ya Emiral-mü'minin! Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Necd halkı için (mikat olarak) Karn'ı belirlemiş ve orası bizim yolumuzdan meyletmekte (biraz sapa kalmakta) dır. (Hac veya umre için) Karn'e gelecek olursak, bu bize meşakkatli olur." Bunun üzerine Hz. Ömer (radıyallahu anh) onlara: "Siz artık kendi yolunuzdan (gelin ve) Karn'ın hizasını gözetin" diye buyurdu. Ravi İbn Ömer devamla diyor ki: "Hz. Ömer (radıyallahu anh) böylece onlara mikat olarak Zat-i Irk'ı belirlemiş oldu."[97]

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Irak halkı için Zat-i Irk'ı (mikat olarak) belirledi."[98]

Ebu Zübeyr'den yapılan rivayete göre, Cabir (radıyallahu anh)'dan mikat yerinden sorulduğunu ve Cabir (radıyallahu anh)'in şöyle cevap verdiğini duymuştur: "Medine halkının mikatı Zülhuleyfe'dendir ve diğer bir yol olarak

96 Buhari/İlim: 52, Hac: 8 Tirmizi/Hac: 17 Nesâî/Menasik 17,18, 21 İbn Mace/Menasik: 13 Taberanî/Hac:22 Ahmed: 1/322 2/48, 55, 65

97 Buhari/Hac: 13

98 Ebu Davud/Menasik: 8

da Cuhfe'dendir. Irak halkının mikatı, Zat-i Irk'dandır; Necd halkının mikatı Karn'dandır; Yemen halkının mikatı, Yelemlem'dendir."[99]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dört umreyi Zilkade ayında yaptı, ancak haccıyla birlikte yaptığı umreyi değil (onu Zilhicce ayında yapmış oldu). Dört umresine gelince: Biri Hudeybiye'de, biri ondan sonraki yılda, biri Ci'rane'de ki -o sırada Huneyn ganimetlerini taksim ediyordu-, biri de haccıyla birlikte yaptığı umre."[100]

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayette, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) el-Muhassaba inip konakladı ve Hz. Ebu Bekir oğlu Abdurrahman'ı çağırarak ona şöyle buyurdu: "Kız kardeşini al da Harem'in dışına çık; o umre için telbiye getirip niyet etsin. Sonra gelip Beytullah'ı tavaf etsin ve ben sizi burada bekliyeceğim."

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha) devamla diyor ki: "Kardeşimle birlikte çıktık ve (belirlenen yerde, yani mikatta) niyet edip telbiye getirdim ve sonra gelip Beytullah'ı tavaf edip Safa ile Merve arasında sa'y ettim ve dönüp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gittiğimizde, O bulunduğu yerde bizi bekliyordu ki, vakit gece idi. Bana: "Tamamlayıp geldin mi?" diye sordu. Ben de: "Evet." dedim ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ashabına yola çıkmak için duyuruda bulundu. Kendisi de çıkıp Beytullah'ı tavaf etti, sonra sabah namazım kıldı ve Medine'ye hareket etti."[101]

Ümmü Seleme (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den duydum, buyurdu ki: "Kim Mescid-i Aksa'dan umre veya hac için niyet edip telbiye ile sesini yükseltirse, geçmiş günahları bağışlanır."[102]

99 Buhari/Hac: 10 Müslim/Hac: 14, 18 İbn Mace/Menasik: 13 Ahmed: 2/3, 9, 11,47, 130 3/333, 336

100 Buhari/Meğazi: 35 Müslim/Hac: 217, 220 Ebu Davud/Menasik: 29 Tirmizi/Hac: 6, 7 İbn Mace/Menasik: 50 Darimî/Menasik: 39 Ahmed: 1/246, 321 2/139 3/134 4/217

101 Buhari/Hac: 33, Umre: 9 Müslim/Hac: 125

102 Müsned-i Ahmed: 6/299 İbn Mace/Menasik: 49

İbn Mace bu hadisi sadece "Umre için niyet" lafzıyla nakletmiş, "hac için" lafzına değinmemiştir.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Mevakıt, "mikat" ın çoğuludur. Bu tabir veya isim, belirli vakit ile belirli yer arasında müşterek bir anlam taşımaktadır. Burada ise, sadece belirli yer kasdedilmiştir. Çünkü konu, hac veya umre için Mekke dışından gelenlerin nerede ihrama girip telbiye getirmeleriyle ilgili bulunuyor. Öyle ki belirlenen bu yerlerden ancak ihramlı bir vaziyette geçmek caizdir.

Mekke dışından gelenler için beş mikat belirlenmiştir. Mekke ve Haram ehli için ise, mikat onların bulunduğu yerin kendisidir.

1. Medineliler için Zülhuleyfe,
2. Şamlılar için Cuhfe,
3. Iraklılar için Zat-i Irk,
4. Necdliler için Karn,
5. Yemenliler için Yelemlem.

Zülhuleyfe, Medine'yle Mekke arasında olup Medine'ye dört mil, Mekke'ye 300 mil uzaklıkta bulunan bir yerin ismidir.

Cuhfe, İmam Nevevî'nin tespitine göre, Mekke'ye üç merhale (konak) Medine'ye sekiz merhale mesafede bulunan bir yerin ismidir.

Zat-i Irk, Mekke'ye 46 mil Uzaklıkta "Irk Dağı" nın bulunduğu yerin adıdır.

Karn, Arafat'a yakın uzunca bir dağın adıdır ki Mekke'ye iki merhale mesafededir.

Yelemlem, Tihame dağlarından birinin adıdır ki, Mekke'nin güneyinde olup arada iki merhale bir mesafe bulunmaktadır.

Mekke dışından gelenin hangi yoldan gelirse gelsin, bu mikatlardan birine varınca veya onun hizasına ulaşınca ihrama girmesi vacib olur. Buraları ihramsız geçmek haram sayılır.[103]

Bununla beraber hac veya umre için Mekke'ye gelenlerin, mikata varmadan ihrama girmelerinde bir sakınca yoktur. Bundan dolayı bir mahzur söz konusu değilse, daha önce ihrama girmenin daha faziletli olduğunu söyleyenler var.

Mikatla Mekke arasında eyleşen kimselerin ihramsız bir vaziyette Mekke'ye girmeleri helaldir. Bunların ise, gerek hac, gerekse umre için belirlenen mikatı, hil sınırlarının dâhilidir, yani mikatlarla Mekke arasındaki yerdir. Yoksa Harem dışındaki "hil" değildir.

Mekke halkının hac için mikatı, Harem'dir; umre için ise, hil'dir. Aynı zamanda hil sınırlarındaki Ten'im'i seçmeleri daha faziletlidir.[104]

Şafiîler'e göre: Hac için ihrama girmenin vakti, Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nin ilk on günüdür. Belirtilen bu ayların dışında başka bir zaman hac için niyet edip ihrama giren kimsenin bu ihramı umre için geçerli olur. Sahih olan görüş ve tespit de budur. Zira yılın her vakti umre için ihrama girmeye müsaittir.

Mikat-ı Mekani, yani yerle ilgili mikat ise, Mekke'de ikamet edenler için Mekke'nin kendisidir. Bazısına göre, Harem'in her yanıdır. Mekke dışından gelenler için, mikat, Mekke'nin veya Harem'in kendisi değil, onlar için geldikleri bölgeye göre bir takım yerler belirlenmiştir:

Medineli'ler için Zülhuleyfe; Şam ve Mısırlılar ve bir de batı cihetinden gelenler için Cuhfe; Yemenliler için Yelemlem; Necdliler için Karn ve doğu cihetinden gelenler için Zat-i Irk mikat olarak belirlenmiştir.

Efdal olan şudur ki, hac veya umre için gelenlerin mikatın evvelinden

103 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-ebhur: 1/266

104 Mecmau'l-Enhur : 1/266, 267'den özetlenerek

ihrama girmeleridir. Bununla beraber mikatın son sınırında da ihrama girmek caizdir.

Bir yol tutup gelen ve yolu sözü edilen mikatlardan birine uğramayan kimse, geldiği cihete yakın olan mikatın hizasına gelince ihrama girer. Bu hizayı kesin bilmeyenler ise, Mekke'ye iki merhale (konak) kala ihrama girerler.

Evi mikatla Mekke arasında olan kimsenin mikatı, kendi evidir.

Mikatı ihramsız geçen kimsenin geri dönüp orada ihrama girmesi gerekir. Ancak vakit dar olur da buna imkan bulamazsa, veya yolda düşman ve benzeri engeller bulunursa, o takdirde dönmez, fakat vacibi terkettiğinden dolayı bir koyun keserek kan akıtır.

Harem'de oturanlar, umre için ihrama girmek istediklerinde, hil sınırına geçerler, bununla beraber o sınıra geçmeden ihrama girip umre yaparsa, bu da kafi gelir. Ancak bir koyun kesmesi vacib olur.[105]

Harem dahilinde oturan kimse, hil sınırına girmeden ihrama girer ve sonra gelip o sınırı aşarsa, o takdirde kendisine kan akıtmak vacib olmaz.

Hil sınırına girince en üstün mikat, Ci'rane'dir, sonra Ten'im, sonra da Hudeybiye'dir.[106]

Hanbelîler'e göre: Diğer iki mezhepte olduğu gibi, Mekke dışından hac veya umre için gelenlere, geliş yollarına ve cihetlerine göre beş mikat belirlenmiştir. Böylece Hanbeliler de diğer mezhep imamları gibi, ilgili hadislerle çıkarım yapmış ve onları delil olarak göstermiştir.

Mekke halkı ise, Mekke'de niyet edip ihrama girerler; yani onlar için mikat Mekke'nin kendisidir. Ayrıca doğu cihetinden gelenler için Zat-i Irk mikat olduğu gibi el-Akik de olabilir. Bununla ilgili hadisi imam Tirmizî hasenlemiştir. İbn Abdilber de el-Akik'in evla olduğuna dikkat çekmiştir.[107]

105 Ebu Zekeriya en-Nevevî/Minhacü't-Talibin: 34

106 Ebu Zekeriya en-Nevevî/Minhacü't-Talibin: 35

107 İbn Kudame/el-Muğni: 3/206, 207'den özetlenerek

Meleke halkı umre yapmak istedikleri zaman, onlar için mikat, hil bölgesidir. Hac yapmak istedikleri zaman, mikatları Mekke'nin kendisidir. Mekke halkı ister yerlisi olsun, ister bir süre orada ikamet eder olsun farketmez. Her ikisi için de durum aynıdır.

Nitekim umre yapmak isteyen Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'nın Ten'im'e gidip niyet etmesi, bunun açık delil ve misallerinden biridir. Çünkü o sırada Hz. Aişe (radıyallahu anha) Mekke'de hac menasiki için bulunuyordu. Ten'im ise, Mekke'ye en yakın olan mikattır.

Evi mikatla Mekke arasında olanların mikatı, yani ihrama girecekleri yer, kendi bulundukları yerdir.

Yolu mikata uğramayanlar kendilerine en yakın olan mikatın hizasına gelince niyet edip ihrama girerler.

Tercih edilen görüşe göre, mikata gelinmeden ihrama girmemek daha uygundur. Bununla beraber mikata gelmeden niyet edip ihrama giren kimse için de bu kafi gelir.

Hac ve umre ibadetini kasdetmeyip mikatı ihramsız geçene bir şey gerekmez. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le ashabı iki defa Bedir mevkiine geldikleri halde Zülhuleyfe'yi geçince ihrama girmediler. Çünkü amaçları nüsük değil, cihad idi.[108]

Ama Mekke'yi kasdedip gelenlerin, niyetleri nüsük olmasa bile, ihrama girmeleri uygun olur. Bu, İmam Mâlik, İmam Sevrî, İmam Şafiî ve İmam Ebû Yusuf ile Muhammed'in görüş ve ictihadıdır.[109]

Malikîler'e göre: Mâlikîler de yukarıdaki hadislerle çıkarım ve ihticac etmişlerdir. Diğer mezheplerle çoğu meselede birleşmektedirler. Hac ve umre için yola çıkan kimsenin mikatı ihramsız geçmesi haramdır. Ancak önünde başka bir mikat bulunuyorsa, kendisine kan akıtmak gerekmez,

108 İbn Kudame/el-Muğni: Hac

109 İbn Kudame/el-Muğni: 3/215 217'den özetlenerek

ikinci mikatta niyet edip ihrama girer. İmam Ebû Hanife de aynı görüştedir. Diğer iki mezhep imamlarına göre, ilk mikat'a dönmesi gerekir. Buna imkan bulamadığı takdirde bir kan akıtması vacib olur.[110]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hac için belirlenmiş zaman olduğu gibi, belirlenmiş mekan da vardır. Buna mikat denilir.
2. Hac ayları, Şevval, Zilkade ve ilk on günü olmak üzere Zilhicce'dir.
3. Mikat olarak belirlenen yerler, beştir: Zülhuleyfe, Zat-i Irk, Karn, Cuhfe ve Yelemlem.
4. Umre için mikat-ı zamanî, yani belirlenmiş bir zaman yoktur, sadece Arefe , Kurban Bayramı ve bir de üç gün Teşrik günleri müstesna.
5. Hac veya umre yapmak üzere Mekke'ye dışarıdan gelen kişilerin, geliş cihetlerine ve yollarına göre, belirlenmiş mikatta niyet edip ihrama girmeleri vacibdir.
6. Mikatı ihramsız geçenlerin, vakit dar değilse, yol da emniyetteyse dönüp mikatta ihrama girmeleri gerekir. Aksi halde vacibi terkten dolayı kendilerinin kan akıtması vacib olur.
7. İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik'e göre, mikati ihramsız geçen kimsenin yolu üzerinde bir diğer mikat bulunuyorsa, ilk mikata dönmesi gerekmez, ikinci mikat'a niyet edip ihrama girer ve bu yeterli olur, kan akıtması da gerekmez.
8. Mikatla Mekke arasında bulunan halk için, mikat, bulundukları yerdir.
9. Mekke ehlinin hac için mikati, Mekke'dir. Umre için mikatı, hildir.
10. Menasik için değil de bir ihtiyaçtan veya benzeri zaruri bir sebep-

110 el-Müdevvetü'l-kübra: 1/376, 377 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l Erbaa: 1/640

ten dolayı Mekke'ye girmek isteyen kimse, ihrama girmediği takdirde haram işlemiş olmaz. Ama nüsük için veye Mekke'yi görmek için giren kimsenin ihramlı olması gerekir. Özellikle hac veya umre için girenlerin behemahal mikatta ihrama girerek öylece Mekke'ye girmeleri vacibdir. Mekke'de yerli veya misafir olarak oturanlar, bir ihtiyaçtan dolayı Harem dışına çıktıkları takdirde, dönerken ihrama girmelerine gerek görülmemiştir.

ÖZÜRSÜZ OLARAK MEKKE'YE İHRAMSIZ GİRMEK

Mekke, bilindiği gibi "emin belde" dir. Oraya giren her türlü tecavüzden güven içinde kalır. Kutsallığı nedeniyle de oraya hürmeten ihramlı bir vaziyette girilir. Şüphesiz hac veya umre için dıştan gelenlerin zaten belirlenmiş mikatta ihrama girmeleri vacibdir. Bu maksadın dışında gelenlerin, mesela ticaret, hısımları ziyaret için Mekke'ye seyahat edenlerin de ihramlı bir halde girmeleri vacib midir, sünnet midir? Bu hususta az farklı tespit ve ictihadlar söz konusudur. İlgili hadisler ve müctehidlerin tespit ve çıkarımları nakledilince, konu etraflıca açıklanmış olacaktır.

عَنْ جابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ وَعَلَيْهِ عِمامَةٌ سَوْدَاءُ بِغَيْرِ إِحْرامٍ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethettiği gün, üzerinde ihram olmaksızın sadece başında siyah bir sarık bulunuyordu."[111]

وَعَنْ مالِكٍ عَنْ اِبْنِ شِهَابٍ عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ مَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ وَعَلَى رَأْسِهِ الْمِغْفَرُ فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: اِبْنُ خَطَلٍ مُتَعَلِّقٌ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ فَقَالَ: اِقْتُلُوهُ قَالَ مَالِكٌ: وَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَئِذٍ مُحْرِمًا.

Mâlik' ten, o da İbn Şihab'dan, o da Enes (radıyallahu anh)'dan şöyle riva-

111 Müslim/Hac: 451, 452 Ebu Davud/Libas: 20 Tirmizi/Libas: 11 İbn Mace/ Libas: 14 Ahmed: 3/363, 376

yet etmiştir.

"Şüphesiz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) fetih yılında Mekke'ye girerken başında miğfer bulunuyordu. Miğferi başından çıkarınca bir adam geldi ve şöyle dedi: "İbn Hatal Kâbe'nin örtüsüne asılmış, bırakmıyor!" Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Onu öldürünüz!" diye emretti."

Mâlik diyor ki: "O gün Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı değildi."[112]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hac ve umre niyetiyle Mekke'ye girmek isteyenlerin, kendilerine belirlenen mikatta ihrama girmeleri, yani mikatı ihramlı bir vaziyette geçmeleri vacibdir. Mikatı ihramsız geçen kimselerin, vakit müsaitse, dönmesini engelleyici zarurî bir durum yoksa, dönüp mikatı ihramlı geçmesi gerekir. Aksi halde bir kan akıtması vacib olur.

Bunun gibi, Mekke dışında oturup oraya ticaret veya başka bir konu için girmek isteyen kimsenin mikatı ihramlı bir vaziyette geçmesi ve ihramlı bir halde Mekke'ye girmesi vacibdir.

Hanefîler, fetih maksadıyla Mekke'ye giren ve savaş halinde olan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ihramlı bir vaziyette girmesi o gün için düşünülemezdi; zira her an bir olay ve vuruşma meydana gelebilirdi, diyerek bunu bir istisna olarak saymışlar ve sonra da delil olarak İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen şu hadisi göstermişlerdir: "Mekke'ye ihramsız bir vaziyette girmek haramdır." Ayrıca şu hadisle de çıkarım yaptıkları söz konusudur: "Haberiniz olsun ki, Mekke, Cenâb-ı Hakk'ın onu yarattığı günden beri haramdır. Ne benden önce bir kimseye, ne de benden sonra bir kimseye helal kılınmıştır. Ancak benim için gündüzün bir saatinde helal kılınmış bulunuyor ve o saatten sonra tekrar helal harama dönüyor ve bu

112 Buharî/Sayd: 18, Cihad: 169, Meğazi: 48 Müslim/Hac: 550 Ebu Dâvud/ Cihad: 117 Tirmizi/ Cihad: 18

kıyamete kadar böyle kalacaktır."[113]

Mekke'de oturup Mekke dışında olan Benî Amir bahçelerine giden kimsenin, Mekke'ye dönerken ihrama girmesi gerekmez. Bahçelerin gerisinde hil bölgesinde olup önce bahçelere gelen ve bir süre sonra Mekke'ye girmek üzere yola çıkan kimseye de ihram gerekmez. Zira bu durumda bahçe halkından biri gibi sayılır. İmam Ebû Yusuf'a göre, onlar gibi sayılmaz ve bu bakımdan ihramsız girmesi caiz olmaz. Ancak bahçeler bölgesinde on beş gün ikamete niyet ederse, o takdirde onlar gibi sayılabilir.

Mikat ile Mekke arasındaki kesimde eyleşenler için, ihrama girme yeri, bulundukları yerdir; yani evleridir.

Mekke halkı ve bir de orada konaklayanlar, Mekke dışına çıktıkları takdirde, dönüşlerinde ihrama girmeleri gerekir. Dışına çıkmadıkları takdirde bulundukları ev, otel ve benzeri yerde ihrama girerler; şöyle ki, Mekkeliler hac için niyet ettikleri takdirde bu böyledir. Umre yapmak isterlerse, müctehidlerin çoğuna göre, Harem dışında olan Ten'im'e göre veya Hudeybiye'ye gidip ihrama girerler.[114]

Şafiîler'e göre: Mekke'de oturanlar için mikat, Mekke'nin veya Harem'in kendisidir. Mekke dışından gelenler için belirlenmiş mikatlar vardır, oradan ihramlı geçmeleri gerekir. Hac veya umre için gelen kimse mikatı ihramsız geçecek olursa, vakit dar değilse, bir tehlike de söz konusu olmuyorsa, mikata dönmesi vacib olur. Aksi halde kan akıtması gerekir.

Mikat mahalline gelinmeden önce de ihrama girmek caizse de, mikatta girmek daha uygun ve efdaldir.

Mekke'de oturan kimsenin umre yapmak istediği takdirde harem dışı sayılan hil kesimine gidip ihrama girmesi gerekir. Onlar için en yakın hil, Ten'im'dir. Bununla beraber hil kesimine çıkmayıp umreyi yapacak olursa, bu da kafi gelir. Ancak bundan dolayı kan akıtması vacib olur. İhrama girdik-

113 Buhari/İlim: 39, Cenaiz: 76, Sayd: 9,10, Lukata:7, Büyu': 28, Cizye: 22, Meğazi: 53, Diyet: 8

114 Kâsânî/Bedayi: 2/164167'den özetlenerek

ten sonra hil kesimine çıkarsa, üzerinden kan sakıt olur.[115]

Kasani ise bu konuda Şafiîler'in görüşüne değinirken diyor ki: "Şafiîler'e göre, nüsük (ibadet) için Mekke'ye girmek isteyen kimseye ihrama girmek vacib olur. Bir hacetten dolayı girmek istiyorsa, ihramsız girmesi caizdir."[116]

Hanbelîler'e göre: Hanbelîler bu konuda daha çok Şafiîler'le birleşmektedirler. Ancak iki ictihad arasında az da olsa bazı farklar bulunyor. Hanbelîler Harem'e girmek isteyenleri üç grupta toplamış ve ona göre hükümler vazetmişlerdir:

Mübah bir savaş maksadıyla veya korktuğundan kurtulup güvene kavuşmak niyetiyle veya ot, odun ve benzeri ihtiyaçları temin amacıyla ya da ticari amaçla girenlerin ihramlı bir vaziyette girmesi gerekmez. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) fetih günü, üzerinde ihram olmadığı halde Mekke'ye girmiştir.

Hac ibadetiyle mükellef olmayan çocuk, köle ve kafir, mikatı geçtikten sonra çocuk ergen olur, köle hürriyetine kavuşturulur ve kafir de İslâm'a girerse, artık bu durumda sözü edilenler mikata dönmeksizin bulundukları yerde ihrama girerler ve bundan dolayı kan akıtmaları da gerekmez.

İbadetle ve hacla yükümlü olup savaş ve hacet dışında Mekke'ye girmek isteyen mükelleflerin mikati ihramsız geçmeleri caiz değildir.

İlim adamlarının bir kısmına göre, bunlara da ihram gerekli değildir.[117]

Malikîler'e göre: Bu konuda Malikîler, diğer mezheplerle çoğu bölüm ve meselelerde birleşmektedirler. Ayrıca Malikîler'in şu görüş ve ictihadları söz konusudur:

Bir hacet dolayısıyla Mekke'ye girmek isteyen kimsenin ihramsız gir-

115 es-Siracü'l-vehhac: 154, 155

116 Kâsânî/ Bedayi': 2/164

117 İbn Kudame/el-Muğni: 3/218, 219

mesi uygun değildir. İmam Mâlik: "Ben, kendi beldesinden gelip Mekke'ye girmek isteyen hiç kimsenin ihramsız bir vaziyette oraya girmesini hoş karşılamam. Ancak Taif, Usfan ve Cidde halkının meyve, odun ve benzeri şeyleri nekletmek amacıyla girip çıkmalarında, yani ihrama girmeden Mekke'ye, Harem dahiline girmelerinde bir sakınca yoktur."[118]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

111 nolu Cabir hadisi sahihtir. Mübah sayılan savaş maksadiyle Mekke'ye ihramsız girmenin cevazına delalet etmektedir. Ayrıca beyaz sarık kullanmak efdalsa da siyah kullanmakta da bir sakınca olmadığı anlaşılıyor.

Rivayetin birinde "siyah sarık" denilirken diğerinde "miğfer" denilmiştir. Bundan şunu anlıyoruz ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) savaş olabilir düşüncesiyle önce başına madeni miğfer koymuş, sonra savaş olmadığını görünce onu çıkartıp siyah sarık bağlamıştır.

Kâbe'nin örtüsüne yapışıp bırakmayan İbn Hatal'ın neden öldürülmesi emredilmiştir?

Siyercilerin yaptığı tespite ve verdikleri bilgiye göre: Bu adam önce İslâm'a girmiş ve bir süre sonra irtidad edip dinden çıkmış ve arkasından müslüman bir hizmetçiyi öldürmüş; bu da yetmiyormuş gibi, bir de kalkıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i hicvederek İslâm aleyhinde bulunmaya başlamış ve iki dansöz tutup çalgı çaldırarak müslümanları küçük düşürmek suretiyle tam ihanet içinde faaliyetini sürdürmüş ve buna devam etmekte bir sakınca görmemiştir. O bakımdan bunca cinayet ve ihanetleri sürdüren bir sapık ve azgının öldürülmesi kaçınılmaz olmuştu.

Mekke'ye ihramsız girilmez diyenler, yukarıda da kısmen değindiğimiz gibi, Beyhakî'nin İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yaptığı şu rivayete dayanmışlardır: "Sizden biriniz ancak ihramlı olarak Mekke'ye girsin!" Nitekim Hafız İbn Hacer bu hadisin isnadının ceyyid olduğunu belirtmiştir. Ayrıca İbn Adiy bunu merfu olarak rivalet etmiş ve iki yönden zayıf olduğuna dik-

118 Sahnun/el-Müdevvenetü'l-kübra: 1/377, 378

kat çekmiştir. Ancak İbn Hacer'in tespiti isabetlidir.

İbn Ebî Şeybe ise, benzeri hadisi şu lafızla rivayet etmiştir: "Sizden biri ihramsız olarak Mekke'ye girmesin, ancak oduncular, işçiler ve bunlardan menfaat sağlayanlar girebilir." Bu rivayetin isnadında Talha b. Amr bulunuyor ki, bu zatta zaaf vardır.[119] İbn Main ve başka muhaddisler onun zayıf olduğunu; Ahmed ve Nesâî onun metrukü'l-hadis bulunduğunu belirtirlerken, İmam Buharı ve İbn Medenî onun hakkında şu sözü kullanmışlardır: "O kayda değer bir şey değildir."[120]

Böylece İbn Abbas (radıyallahu anh) hadisi çıkarıma salih olarak kalıyorsa da, haber-i ahad olduğundan müctehidlerin çoğu onu delil olarak seçmemiştir.

Ancak tarihi bir gerçek vardır, o da: Asr-ı Saadette Müslümanlar Mekke ve Harem dışından muhtelif hacetleri için Mekke'ye gittiklerinde hiç birine ihram giymesinin emredildiği nakledilmemiştir. Haccac b. Alat ve Ebû Katade olayları bunun açık delil ve misallerinden sadece ikisidir: Ebû Katade yabanî eşeği yakalayıp kestikten sonra ihramsız bir vaziyette mikatı geçmiştir.

Böylece Şafiîler'in ictihadı ağırlık kazanmakta ve Hanbelîler'in ictihadının isabeti ortaya çıkmaktadır. O halde rivayetlerde belirtilen hacetler birer misal ve ölçü olarak bulunuyor. Günümüzde gelişen ve ihtiyaçları geniş çapta arttıran birçok olaylar vardır. Dışarıdan nüsük (ibadet) kasdı olmaksızın önemli bir hacet için Mekke'ye giden kimsenin ihrama girmesi vacib değildir. Ancak ihramlı bir vaziyette girmesi daha isabetli ve tazime daha uygundur.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hac veya umre niyetiyle Mekke dışından Mekke'ye girmek isteyenler için geliş cihetlerine göre mikat belirlenmiştir. Mikata

119 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 14/336

120 Zehebî/Mizanül-İ'tidal: 2/340 4008 nolu Talha

veya onun hizasına gelindiğinde niyet edip ihrama girmek vacibdir.

2. Mikati ihramsız olarak geçmek haramdır. O bakımdan mikatı geçtikten sonra ihrama giren kimse, vakit dar değilse ve ortada bir tehlike ve korku söz konusu değilse, geri dönüp mikatta niyet ederek ihrama girmesi gerekir. Aksi halde kan akıtması, yani vacibi terkten dolayı bir koyun kesmesi vacib olur.

3. Korkudan veya zaman darlığından dolayı mikata dönemeyen kimsenin de kan akıtması vacibdir.

4. Nüsük (ibadet) için değil de başka bir hacet için Mekke'ye giren kimsenin de mikatta ihrama girmesi vacibdir. Bu, İmam Ebû Hanife'nin ictihadıdır, İmam Mâlik de buna yakın bir görüş ortaya koymuştur.

5. Mekke'de oturup Harem dışında olan Benî Amir bahçelerine giden kimsenin geri dönerken ihrama girmesi vacib değildir.

6. Bahçelerin dışında hil bölgesinde olup bahçelere gelen ve bir süre kaldıktan sonra Mekke'ye girmek isteyen kimsenin de durumu aynıdır; ihram gerekmez. Bu da imam Ebû Hanife'nin ictihadıdır.

7. Mekke'de oturanlar hac için niyet etmek istedikleri zaman bulundukları yerde niyet edip ihrama girerler.

8. Mekke'de oturanlar umre yapmak istedikleri takdirde, Harem dışında olan Ten'im veya Ci'rane, ya da Hudeybiye veya herhangi hil bölgesine dahil bir yere giderek ihrama girerler. Müctehidlerin bir kısmına göre, belirtilen yerlerden birine gitmeyip bulundukları yerde ihrama girerlerse, umreleri sahih olur, ancak vacibi terkten dolayı kan akıtmaları gerekir.

9. Mikat yerine gelinmeden önce ihrama girmek caizdir. Bununla beraber mikatta ihrama girmek efdaldir.

10. Bir hacetten dolayı Mekke'ye girmek isteyen kimsenin ihrama girmesi vacib değildir. Bu, İmam Şafiî ile İmam Ahmed'in ictihadıdır.

11. Hac ile mükellef olmayan çocuk, köle ve kafir, mikatı geçtikten sonra mükellefiyet kazanır, yani çocuk ergen olur, köle hürriyetine kavuşturulur ve kafir de İslâm'a girerse, o takdirde bulundukları yerde ihrama girmeleri yeterli olur; mikata dönmeleri gerekmez. Aynı zamanda bu yüzden kan akıtmalarına da lüzum yoktur. Bu, Hanbelîler'in ictihadıdır.

12. Taif, Usfan ve Cidde halkı, bazı ihtiyaçlarından dolayı Mekke'ye girerken ihrama girmeleri gerekmez. Bu, İmam Mâlik'in ictihadıdır.

HAC AYLARI VE O AYLARDAN ÖNCE İHRAMA GİRME DURUMU

İslâm dini, ibadeti belli kurallara bağlayıp, belli sınırlar içine almış ve ona bir bakıma resmiyet kazandırmıştır. Bunun gibi hac ibadetinin İslâm'daki yeri oldukça önem taşımaktadır. O bakımdan bu ibadet de birtakım kurallara bağlanmış ve nüsük (ibadet) için belli sınırlar çizilmiştir.

Hac ayları, daha önce değindiğimiz gibi, Şevval, Zilkade ve bir de ilk on günü olmak üzere Zilhicce aylarıdır. Bu durumda ilk hatıra gelen, haccetmek isteyen bir müslümanın ancak bu aylar içinde ihrama girmesinin caiz olmasıdır. Bununla beraber müctehidlerin ve diğer ilim adamlarının az farklı görüş, tespit ve çıkarımları söz konusudur.

عَنِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ مِنَ السُّنَّةِ أَنْ لاَيُحْرِمَ بِالْحَجِّ إِلاَّ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "İhrama ancak hac aylarında girmek sünnettir."[121]

عَنِ بْنِ عُمَرَ قَالَ أَشْهُرُ الْحَجِّ شَوَّالٌ وَذُو لْقَعْدَةِ وَعَشْرٌ مِنِ ذِ الْحَجَّةِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayette ise, adı geçen şöyle demiştir: "Hac ayları: Şevval, Zilkade ve ilk on günü olmak üzere Zilhicce'dir."[122]

Bu manada olmak üzere Darekutnî'nin İbn Mes'ud, İbn Abbas ve İbn Zübeyr (radıyallahu anhum)'dan naklettiği bir rivayet bulunuyor.

وَرُوِيَ وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ بَعَثَنِي أَبُو بَكْرٍ فِيمَنْ يُؤَذِّنُ يَوْمَ النَّحْرِ بِمِنًى لاَيَحُجُّ

121 Sahîh-i Buharî Neylü'l-evtar: 4/336

122 Buhari/Hac: 33, 34, Umre: 9 Müslim/Hac: 123 Nesâî/Menasik: 77 Darimî/Menasik: 38 Taberani/Hac: 63, 67 Ahmed: 2/95

بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ وَيَوْمُ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ يَوْمُ النَّحْرِ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Ebû Bekir (radıyallahu anh), Mina'da halka "Bu seneden sonra hiçbir müşrikin haccedemeyeceği" hususunu ilan etmek üzere görevlendirdiği kimseler arasında ben de bulunuyordum. Aynı zamanda şu iki husus da duyurulmak üzere ilan ediliyordu: Hiçbir çıplak kimse Kabe'yi tavaf edemeyecektir. Hacc-ı Ekber günü ise, Nahr (Kurban Bayramı) günüdür."[123]

وَعَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَفَ يَوْمَ النَّحْرِ بَيْنَ الْجَمَرَاتِ فِي الْحَجَّةِ الَّتِي حَجَّ فَقَالَ: أَيُّ يَوْمٍ هَذَا فَقَالُوا: يَوْمُ النَّحْرِ قَالَ: هَذَا يَوْمُ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Nahr (Kurban Bayramı) günü, yaptığı hacda cemreler arasında durarak şöyle buyurdu: "Bugün ne gündür?" Oradakiler: "Bugün Nahr (bayram) günüdür" dediler. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: "Bugün, hacc-ı ekber günüdür" buyurdu."[124]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Haccın şartlarından biri de ihramdır. İhram, kalb ile niyet, dil ile telbiye edilerek gerçekleşir. Namaz vakti girmeden, nasıl onun şartlarından olan abdest almak caizse, hac ayları girmeden niyet edip ihrama girmek de öylece caizdir.[125]

Hac ayları: Şevval, Zilkade ve ilk on günü olmak üzere Zilhicce'dir.

---

123 Buhari/Salat:2, 10, Hac: 67, Cizye: 16, Meğazi: 66 Müslim/Hac: 435 Ebu Davud/Menasik: 66 Tirmizi/Hac: 44 Nesâî/Menasik: 161 Darimî/Salat: 140, Menasik: 74 Ahmed: 1/3, 70, 3/206

124 Buhari/Hac: 132 Ebu Davud/Menasik: 66 İbn Mace/Menasik: 76 Ahmed: 2/217

125 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'I-ebhur: 1/263

Hac ayları girince, haccetmek isteyen kimse niyet edip ihrama girebilir. Hacc-ı ifrad veya hacc-ı kıran'a niyet ederse, Mina'da birinci taşlamadan ve traş olduktan sonra ancak ihramdan çıkabilir. Hacc-ı Temettüye niyet etmişse, umreyi yaptıktan sonra ihramdan çıkar ve sonra hac için ihrama girer ve birinci taşlamadan sonra kurban kesip traş olduktan sonra ihramdan çıkabilir.

Böylece Hanefî imamlarına göre, haccetmek isteyen kimse hac ayları girmeden önce de niyet edip ihrama girebilir.

Şafiîler'e göre: Hac için ancak hac ayları girince niyet edilip ihrama girilir. Hac ayları girmeden ihrama giren kimsenin bu niyeti ancak umre için geçerli olur; hac için değil.

Hac ayları girdikten sonra hangi haccı yapacağını belirlemeden mutlak bir ifade kullanarak ihrama girerse, menasike (hac ibadetlerine) başlayınca isterse hacc-ı ifrada, isterse hacc-ı kırana yönelir.

Niyet getirmeden ihrama girip telbiye getirmeye başlarsa, ihrama girmiş sayılmaz. Ama niyet edip ihrama girer ve fakat telbiye getirmezse, yine de ihrama girmiş sayılır. Sahih olan görüş de budur. İhram için gusletmek ise sünnettir.[126]

Hanbelîler'e göre: Hac ayları olan Şevval, Zilkade ve ilk on günü olmak üzere Zilhicce girmeden niyet edip ihrama girmek mekruhtur. Ancak ihramdan çıkmayıp hac ayları girinceye kadar durumunu muhafaza ederse, niyet ve ihramı kerahetle sahih olur. Nitekim en-Nehaî, İmam Mâlik, İmam Sevrî, İmam Ebu Hanife ve İshak da aynı görüştedirler. Şafiî, Tavus ve Ata'a göre, bu durumda olanın niyet ve ihramı ancak umre için geçerli olur.

Mikat yerine gelinmeden ihrama girip niyet etmek caizdir. Buna muhalefet eden pek olmamıştır.[127]

---

126 el-Ğamravi/es-Siracü'l-vehhac Şerhun Ala Metni'l-Minhac: 156

127 İbn Kudame/el-Muğni: 3/224, 225 Şemsüddin İbn Kudame/eş- Şerhu'l-kebir: 3/224

Malikîler'e göre: İhrama girmenin vakti, Şevval ayının girmesiyle başlar, bayram günü fecr doğmasına kadar devam eder. Ancak Şevval ayı girmeden ihrama girip durumunu muhafaza eden kimsenin niyet ve ihramı sahih sayılsa da kerahet işlemiş olur.[128]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

121 nolu İbn Abbas rivayetini Buharî ta'likan nakletmiş; İbn Huzeyme, Hakim ve Darekutnî el-Hakem tarikiyle nakletmişlerdir. Ancak rivayetin birkaç tarikle gelmesi, az değişik lafızlarla olmuştur: "İbn Huzeyme ve Darekutnî'nin tespiti şu lafızladır: "Hac için niyet edip ihrama girmek ancak hac aylarında olur. Çünkü hac aylarında ihrama girmek sünnettendir."

Diğer bir rivayette ise şöyle belirtilmiştir: "Hiç kimsenin hac ayları girmeden ihrama girmesi uygun olmaz."

Gerek **122**, gerekse **123** nolu hadisler sahih kabul edilmiştir.

Hacc-ı Ekber'den maksat, farz olan hacdır. Çünkü amellerin tamamı bu hacda yerine getirilmektedir. Umre ise, Hacc-ı Asğar'dır.

Böylece İbn Ömer, İbn Abbas, ashabdan bir kısmı ve tabiinden birkaç zat, hac ayları girmeden ihrama girmenin sahih olmadığını belirtmişlerdir. İmam Şafiî de bu görüşü benimsemiştir.

Zilhiccenin onuncu günü olan bayram günü, hac aylarına dahil midir? İmam Ahmed ve İmam Ebû Hanife'ye göre dahildir. İmam Şafii'ye göre, dahil değildir. Böylece Zilhicce'nin ilk on gününden maksat, dokuz gecesiyle ilgilidir.

İbn Abbas'ın "İhram'a ancak hac aylarında girmek sünnettir" sözü, bunun vacib olmadığına delalet etmektedir. O bakımdan müctehidlerin çoğu, hac ayları girmeden hac için niyet edip ihrama girmek kerahetle sahihtir, demişlerdir.

128 el-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l-Erbaa: 1/637

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Hac ayları: Şevval, Zilkade ve ilk on günü olmak üzere Zilhicce'dir.
2. Hac için ihrama, hac aylarında niyet edilip girilir.
3. Hac ayları girmeden niyet edip ihrama giren kimsenin bu niyeti ancak umre için geçerli olur, hac için geçerli olmaz. Bu, İmam Şafiî'nin ictihadıdır.
4. Hac ayları girmeden hac için niyet edip ihrama girmek mekruhsa da, kişi hac ayları girinceye kadar durumunu muhafaza ederse, kerahetle sahih olur. Yani o ihram ve niyetiyle haccedebilir. Bu İmam Ahmed ve İmam Mâlik'in ictihadıdır.
5. Hac ayları girmeden hac için niyet edip ihrama girmek caizdir. Bu, İmam Ebû Hanife'nin ictihadıdır. Çünkü ona göre, şart meşruttan önce gerçekleşir; nasıl ki namaz için alınan abdestin vakit girmeden yerine getirilmesi sahih ise, bu da öyle.
6. 6- Müşriklerin (Allah (celle celaluhu)'ya ortak koşan inkarcıların) Beytullah'ı tavaf etmelerine izin verilemez. Bu haram ve yasak kılınmıştır.
7. Çıplak bir vaziyette de Beytullah'ı tavafa izin verilemez. Bu da haram ve yasak kılınmıştır.
8. Hac menasikini yerine getirmekle "Hacc-ı Ekber" sağlanmış olur. Yani hac bütün rükün, farz, şart ve menasikiyle "Büyük Hac"; umre ise farz ve sünnetiyle "Küçük Hac" olarak vasıflandırılmışlardır.

YILIN TAMAMINDA UMRE YAPMANIN CEVAZI

Umre, "i'timar" dan alınma bir isimdir. Sözlük olarak ziyaret anlamına gelir. Terim olarak, Kâbe'yi tavaf etmek, Safa ile Merve arasında sa'y etmek ve traş olmak manasına delalet eder.

Hac için belirlenmiş zaman söz konusu olmakla beraber umre için söz konusu değildir. Yılın herhangi bir gününde ve zaman parçasında yapılabilir. Ancak müctehidlerin çoğuna göre, Arefe , Bayram ve Teşrik günlerinde yapılması mekruhtur.

Umre için en faziletli vakit, Ramazan ayıdır. Umre sünnetini yerine getirirken Arafat'ta vakfe yapılmaz, cemrelere taş atılmaz ve kudum ile veda tavafı yapılmaz.

Böylece umre, ihrama girmekten, Safa ile Merve arasında sa'y etmekten ve sonra traş olmaktan ibaret bir ibadettir.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: عُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَعْدِلُ حَجَّةً.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den yaptığı rivayete göre, Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ramazan'da bir umre yapmak, bir hacca muadildir."[129]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِعْتَمَرَ أَرْبَعاً إِحْدَاهُنَّ فِي رَجَبَ.

Yine İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), biri Recep ayında

129 Buhari/Umre: 4 Ebu Davud/Menasik: 79

olmak üzere dört umre yapmıştır."[130]

وَعَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِعْتَمَرَ عُمْرَتَيْنِ عُمْرَةً فِي ذِي الْقَعْدَةِ وَعُمْرَةً فِي شَوَّالٍ.

Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle bilgi vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) iki umre yapmıştır. Birini Zilkade, diğerini Şevval ayında."[131]

وَعَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ فِي كُلِّ شَهْرٍ عُمْرَةٌ.

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Her ay bir umre (yapılabilir)." Veya "Her ayda bir umre vardır."[132]

Bu arada Ebû Dâvud ve Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği hadiste ise "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) üç umre yaptı" denilmektedir.[133]

Ayrıca bu konuda birkaç farklı rivayet daha bulunuyor; yeri gelince onlan da nakletmekte yarar görüyoruz.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Umre müekked sünnettir. Hanefiler'in bazısına göre vacibdir. Nitekim el-Cevhere'de umrenin vacib olduğu sahihlenmiştir.

Umre, şu beş gün dışında yılın tamamında yapılması sahih ve caizdir: Arefe , Kurban Bayramı ve Teşrik günleri. Bu günlerde yapılması mekruh sayılmıştır.[134]

---

130 Buhari/Meğazi: 35 Müslim/Hac: 217, 220 Ebu Davud/Menasik: 79 Tirmizi/ Hac: 6, 7 İbn Mace/Menasik: 60 Darimî/Menasik: 39 Ahmed: 1/ 246, 321 2/139 3/134 4/277

131 İbn Mace/Menasik: 60 Darimî/ Menasik: 39. Ahmet: 1/246,321. 2/139.3/ 134.4/277.

132 Şafiî/el-Ümm: 2/135

133 Ebu Davud/Menasik: 79 Taberani/Hac: 56 Ahmed: 2/120, 180 6/228

134 Hâşiyetü't-Tahtavi Ala Meraki'l-felah: 402

Bu mezhep imamlarının çoğuna göre, umre de sadaka-i fıtr, kurban ve vitir gibi vacibdir.[135]

Şafiîler'e göre: Umre farzdır. Ancak bu farziyet bir defaya mahsustur. Arefe , Kurban ve Teşrik günleri de dahil olmak üzere yılın her vaktinde ve gününde yapılabilir. Ancak hac menasikini (ibadetlerini) yerine getirmekte olanların sözü edilen beş günde umre yapmamaları daha uygun olur. Bir yıl içinde birkaç defa umre yapmakta bir sakınca yoktur. Hicaz alimlerine göre ise, yılda ancak bir defa umre yapılır. Birden fazla yapmak mekruhtur. Hz. Aişe'nin bir ay içinde iki defa umre yaptığını dikkate alanlar, bu ibadet için yılın her vakti ve günü müsaittir demişlerdir. Hz. Ali (radıyallahu anh) ise, "Her ayda bir umre yapılır" diyerek ayrı bir görüş ortaya koymuştur.[136]

Hanbelîler'e göre: İmam Ahmed'den yapılan iki rivayetten birine göre, umre vacibdir. Nitekim Hz. Ömer, İbn Abbas, Zeyd b. Sabit, İbn Ömer, Said b. Müseyyeb, Said b. Cübeyr, Ata ve Tavus'a göre de umre vacibdir. Mücahid, el-Hasan, İbn Sirin, Şa'bi, Sevri ve Şafiî de aynı görüştedirler.

Mekke halkına umre sünnet veya vacib kılınmamıştır. Nitekim İbn Abbas (radıyallahu anh) Mekkeliler'e şöyle demiştir: "Ey Mekke ehli! Size umre gerekli değildir. Sizin umreniz Beytullah'ı tavaf etmektir."[137]

Diğer yandan İbn Kudame diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'ye olan dört seferinde, her seferinde bir defa olmak üzere dört umre yapmıştır. Onunla beraber olanlardan hiç kimsenin de Mekke'ye gelişinde birden fazla umre yaptığını bize rivayet eden olmamış ve böyle bir rivayet bize kadar ulaşmamıştır. Yalnız Hz. Aişe hac ettiği yıl ayhali olmuş ve bu sebeple bir ay içinde iki defa umre yapmıştır. Çünkü onun itikadına göre, hacc-ı kıran olarak yaptığı umrenin -ayhali sebebiyle- hükümsüz kalmıştır. O bakımdan yeniden umre yapmayı arzulamış ve Rasulullah Efendimiz (sal-

135 Kâsânî/Bedayi: 2/226

136 Şafiî/el-Ümm: 134, 135'den özetlenerek

137 İbn Kudame/el-Muğni: 3/160

lallahu aleyhi ve sellem) de ona müsaade etmiştir."[138]

Malikîler'e göre: Umre ömürde bir defaya mahsus olmak üzere müekked sünnettir, farz değildir. Çünkü Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem): "Hac farzdır, umre tetavvudur" buyurmuştur.[139]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

129 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir. Ramazan'da yapılan bir umrenin sevap bakımından bir hacca muadil olduğu belirtilmekte ve böylece durumu müsait olan müminlerin Ramazan'da Beytullah'ta bir araya gelmek suretiyle meselelerini tek mesele, dertlerini de tek dert düzeyine getirmeleri istenmektedir. Çünkü orucun ve o aya mahsus ibadetin ruhları ne kadar incelttiğini, kalpleri ne kadar çok doldurduğunu biliyoruz, incelen ve dolan ruh ve kalpleri birleştirip İslâm'ın yücelmesine yöneltmek elbetteki çok feyizli ve kalıcı sonuçlar doğurur.

Bu hadisi kuvvetlendiren bir rivayeti Nesâî'nin tahric ettiği Ümmu Ma'kal hadisidir. Adı geçen kadın diyor ki: "Haccetmek istedim, ne var ki devem hastalandı ve bunun üzerine durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e arz ederek ne yapmamın (isabetli) olacağını sordum. Efendimiz bana şöyle buyurdu: "Ramazan ayında umre yap; çünkü Ramazan'da yapılan bir umre bir hacca muadildir."

Ancak bu hadisin isnadında farklı tespitler bulunuyor. İmam Mâlik, Abdurrahman b. Ebî Bekir (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Bir kadın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e geldi." Böylece hadis mürsel olarak, yani senedinden bir sahabi düşürülerek rivayet edilmiştir. Ayrıca Nesâî bu konuda ikinci bir rivayeti Ammare b. Umeyr tariki ile; Ebû Dâvud ise İbrahim b. Mübaşir tarikiyle Abdirrahman'dan yapmışlardır. Olabilir ki, olay birkaç defa cereyan etmiş ve ona göre rivayetler arasında ihtilaf meydana gelmiştir.

138 İbn Kudame/el-Muğni: 3/176

139 Abdurrahman el-Ceziri/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/684

130 nolu İbn Abbas hadisi, mikatlar bahsinde naklettiğimiz 236 nolu Enes hadisine muhalif bulunuyor. Enes rivayetinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yapmış olduğu dört umresinden üçünü Zilkade ayında, birini de hac ile birlikte Zilhicce ayında gerçeleştirdiği haber verilmekte; İbn Abbas rivayetinde ise, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in dört umre yaptığı, birini Recep ayında gerçekleştirdiği belirtilmektedir. İki rivayet de sahih olmakla beraber her sahabinin kendine göre tespiti söz konusudur.

Ramazan'da yapılan bir umrenin bir hacca muadil sayılması, sadece sevap ve fazilet açısındandır; yoksa farz haccın yerine geçer anlamında değildir. Gerçi Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Ramazan'da umre yaptığına dair sahih bir rivayet mevcut değildir. Zaten buna fırsat da bulamamıştır. Ancak O, ümmetinin bu fazilete ermesini arzulayarak kavli sünnetini beyan buyurmuş ve böylece onlardan yana geniş bir feyiz ve rahmet kapısının bu ibadetle de açılacağını müjdelemiştir.

131 nolu Hz. Aişe hadisi hakkında Ebû Dâvud susup bir şey söylememişse de yapılan ciddi tespitlere göre, isnadındaki ricalin hepsinin sahih olduğu görülmüş ve o bakımdan çıkarıma salih görülmüştür. Ancak diğer "dört umre" rivayetine uymamakta ve konunun ağırlığını o rivayetler oluşturduğundan bu rivayete pek itibar edilmemektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Umre müekked sünnet veya vacibdir.
2. Onun müekked sünnet veya vacib olması bir defaya mahsustur. Birden fazla yapılması nafile olarak kalır.
3. Umre yılın her vakit ve gününde yapılabilir. Ancak Arefe , bayram ve teşrik günleri değil. Bu, Hanefiler'in tespit ve ictihadıdır.
4. Umre yılın her vakit ve gününde yapılabilir, bunun istisnası yoktur. Ancak hac menasikini yerine getirmekte olanların Arefe , bayram ve teşrik günleri umra yapacak kadar zaman bulamayacakları söz konusudur. Bu, Şafiiler'in tespit ve ictihadıdır.

5. Hz. Ali'ye göre, bir ayda ancak iki umre yapılır.

6. Umre bir defaya mahsus olmak üzere müekked sünnettir. Bundan fazlasını yine yılda bir defa yapmak üzere arzu edenler için nafile sayılır. Bu, Malikîler'in tespit ve ictihadıdır.

7. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) dört umre yapmıştır. Mekke'ye bu maksatla geldiğinde birden fazla umre yapmamıştır. Ashab-ı Kiram'ın da uygulaması böyle cereyan etmiş; hiç birinden bir gidişte birden fazla umre yapılabileceğine dair bir rivayet ve fiilî bir uygulama rivayet edilmemiştir. Sadece Hz. Aişe Hacc-ı Kıran'a niyet edip geldiğinde ayhali olmuş ve sonra bir umre yapmak için müsaade istemiş ve kendisine müsaade edilmiştir. Bü nedenle Hz. Aişe bir ay içinde iki umre yapmıştır.

8. Mekke halkı için umre gerekli veya müekked sünnet değildir. Onların umresi, Kâbe'yi çokça tavaf etmeleridir. Bununla beraber, Harem dışına çıkıp ihrama girerek umre yapmalarında bir sakınca yoktur.

İHRAMA GİRMEK İSTEYENİN YAPMASI GEREKENLER

Hac veya umre için ihrama girmek, bir bakıma dünyalıktan beraberimizde götüreceğimiz tek şeyin beş-on metre kefenden ibaret olduğunu göstermek ve malışerden bir tablo oluşturulan Mekke'de renk, dil, makam ve sınıf farkının kalktığı, iman, salih amel ve takvadan başka makam ve rütbelerin arızî ve geçici olduğunu yansıtan yüz binlerce mü'minin arasına bu duygu ve düşünceyle katılmayı ispat etmektir.

O halde mahşerde toplanan insanlar nasıl amelleriyle baş başa kalıp hesap vermek zorunda kalacaklarsa, ondan temsili bir tablo meydana getirilen Kabe'de de aynı inanç ve duyguyu taşıyarak dünyevî şeylerden ilgiyi kesmek ve bir takım nefsani arzuların önüne bir sed çekmek ve böylece bir nefis muhasebesi yapmak zorundayız.

Ancak ihrama girmeden önce yıkanmak nasıl müstehapsa, güzel koku sürünmek de müstehab mıdır, değil midir? Sürüldüğü takdirde bir sakınca söz konusu olabilir mi? Genel kural olarak, ihram ancak kendisinden önceki mübah şeylerden bir kısmının işlenmesini haram kılar. O bakımdan ihrama girilmeden önce cinsel temasta bulunmanın, güzel koku sürünmenin mübah olduğu ortaya çıkar. Bununla beraber güzel koku sürünme konusunda bir takım farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Ama ağırlık, ihramdan önce sürünmesinde bir sakınca olmadığı görüşündedir.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ رَفَعَ الْحَدِيثَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ النُّفَسَاءَ وَالْحَائِضَ تَغْتَسِلُ وَتُحْرِمُ وَتَقْضِي الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا غَيْرَ أَنْ لاَ تَطُوفَ بِالْبَيْتِ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz lohusa, ayhali olan kadınlar önce guslederler de öylece ihrama girip, Beytullah'ı tavaf müstesna

olmak üzere diğer bütün menasiki yerine getirirler."[140]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنْتُ أُطَيِّبُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ إِحْرَامِهِ بِأَطْيَبِ مَا أَجِدُ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ihrama gireceği sırada bulabildiğim en güzel kokuları sürendim."[141]

Diğer bir rivayette ise, şöyle dediği tespit edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihrama girmek istediği zaman bulabildiği güzel kokuların en güzelini sürünürdü. Sonra da sürdüğü kokulu yağın parıltısını O'nun başında ve sakalında görürdüm."[142]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hac ibadetini yapmak isteyen kimse, mikata gelince ihrama girer. Ancak ihrama girmeden önce abdest alır veya gusleder. Şüphesiz gusletmek daha faziletlidir. Çünkü daha iyi bir temizlik söz konusudur. Lohusa ve ayhali olan kadınlar da, kendilerine bir zararı dokunmayacaksa guslederler. Temizliği kemal mertebesinde sürdürebilmek için tırnaklar ve bıyıklar kesilir; koltuk altı ve etek kılları giderilir; ihtiyaç duyulduğu takdirde eşiyle cinsel temas sağlanır; gülyağı ve benzeri güzel kokulu bir madde sürülür ve öylece ihrama girilir.[143]

Şafiiler'e göre: İhramdan önce bedeni güzel kokuyla kokulandırmak sünnettir. Giyilen ihrama dokunan koku devam etse bile, koku sürünmek

140 Tirmizi/Hac: 100 Ahmed: 1/364

141 Buhari/Gusül: 12, 14, Hac: 18, 143, Libas: 73, 74, 79, 81Müslim/Hac: 31, 33, 34, 35, Ebu Davud/Menasik: 41,42 İbn Mace/Menasik: 18, 70 Ahmed: 6/ 39, 98, 107, 130.

142 Buhari/Gusül: 12, 14, Hac: 18,143, Libas: 73, 74, 79, 81 Müslim/Hac: 31, 33, 34, 35, Ebu Davud/Menasik: 41,42 İbn Mace/Menasik: 18, 70 Ahmed: 6/ 39, 98, 107, 130

143 Haşiyetu't-Tahtavî Alâ Meraki'l-felah: 399

helaldir.[144]

Hanefiler'le Şafiîler bu konuda yukarıdaki hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmuşlardır.

Hanbelîler'e göre: İhramdan önce gusletmek sünnettir. Aynı zamanda vücuttaki kokuyu gidermek için koltuk altındaki kılları gidermek, bıyıkların uzanan kısımlarını almak, tırnakları kesmek, etekteki kılları, gidermek müstehabdır. Bunun gibi güzel koku da sürünmek sünnet veya müstehabtır. Çünkü ihrama girdikten sonra sözü edilen temizliği yapmak artık doğru ve caiz olmaz. O bakımdan girmeden önce gereken temizliği yapmak müstehab sayılmıştır.[145]

Güzel koku sürünürken, cirmi olan bir kokuyla cirmi olmayan bir koku arasında fark yoktur.

Malikîler'e göre: İhramdan önce güzel koku sürünmek mekruhtur. İmam Mâlik bu konuda yukarıdaki hadislerle değil, Ya'la b. Umeyye'nin yaptığı şu rivayetle çıkarımda bulunmuştur: "Bir adam, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedi ki: Ya Rasulallah! Vücudunu güzel kokuyla buladığı halde umreye niyet edip ihrama giren kişi hakkında ne buyurursunuz?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) biraz durduktan sonra şu cevabı verdi: "Üzerindeki güzel kokuyu üç defa yıka, üzerindeki cübbeyi çıkar ve hac için ne yaptıysan aynı şeyi umre için de yap." (Buharî-Müslim)[146]

Diğer üç mezhebin imamları ise, bu rivayetle değil, daha çok yukarıda geçen Hz. Aişe (radıyallahu anha) rivayetiyle çıkarımda bulunmuşlardır.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

141 nolu ibn Abbas hadisinin isnadında Husayf b. Abdirrahman el-Harrani bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı görüş ve tespitler ortaya çıkmıştır. Münzirî, onun zayıf olduğunu ve birçok kimselerin de onu böyle vasıf-

144 Fethü'l-vehhab Bi-Şerhi Menheci't-Tullab: 1/139

145 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/226

146 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/227

landırdıklarını kaydetmiştir. et-Takrîb sahibi, onun saduk olduğunu, ancak hafızasının iyice zayıfladığını belirtmiştir. İmam Ahmed'e göre Husayf zayıftır. İbn Main ise, onun salih bir kişi olduğundan söz etmiştir. Bazen de "O, sikadır" diyerek tezkiyede bulunmuştur.[147]

Bu bâbda Ebu Davud'un yaptığı rivayete göre, Hz. Aişe (radıyallahu anha) şöyle demiştir: "Biz ihrama girmeden önce yüzümüze misk serper (sürer), öylece ihrama girerdik, (yani hac veya umre için niyet edip telbiye getirirdik). Sonra da bu sürdüğümüz misk, terimizle birlikte akar dururdu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanımızda olduğu halde bizi bundan men'etmezdi."

İhramdan önce sürülen güzel kokunun yıkanıp giderilmesiyle ilgili bir-iki rivayet daha varsa da, itimada şayan değildir. O bakımdan ihramdan önce güzel koku sürünmenin caiz ve müstehab olduğu görüş ve ictihadı ağırlık kazanmıştır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İhrama girmek isteyen kimsenin önce gusletmesi, değilse abdest alması sünnet veya müstehabdır.
2. İhramdan önce tırnakları kesmek, bıyığın fazla uzamış kıllarını kesmek, koltuk altı ve etek traşı yapmak da müstehabdır.
3. İhramdan önce güzel koku sürünmek müstehabdır. İsterse bu kokunun sürüldüğü yerden kokusu uzun süre hissedilsin, fark etmez.
4. Ayhali ve lohusa olan kadınlar, hac veya umreye niyet edip ihrama girmek yani niyetle birlikte telbiye getirmek istedikleri zaman, bunu yapmadan önce guslederler. Çünkü temiz bir halde hac menasikini (ibadetlerini) yapmak sünnettir.
5. İhramdan önce güzel koku sürünmek mekruhtur. Bu, İmam Mâlik'e göredir.

147 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 1/653, 654'den özetlenerek.

HACCIN ÇEŞİTLERİ VE EFDAL OLANI

Bilindiği gibi, hac ibadetine şu üçünden birine niyet ederek başlanır: Hacc-ı Temettü, Hacc-ı İfrad ve Hacc-ı Kıran.

Birincisi, önce umreye niyet edilip ihrama girilir ve umre yerine getirildikten sonra ihramdan çıkılır. Sonra Zilhicce'nin sekizinci veya dokuzuncu günü farz olan hacca niyet edilerek tekrar ihrama girilir ve böylece hem sünnet, hem de farz olan hac ayrı ayrı yapılarak yerine getirildiğinden dolayı bir kurban kesilir.

İkincisi, yalnız farz olan hacca niyet edilerek ihrama girilir ve hac menasiki tamamlanıncaya kadar ihramlı kalınır. Sadece farz hac ifa edildiği için kurban kesmek gerekmez.

Üçüncüsü, hem umreye, hem de hacca birden niyet edilip ihrama girilir ve bu iki hac tamamlanıncaya kadar ihramdan çıkılmaz, ikisini bir arada yapma imkan ve kudretini bahşeden Cenab-ı Hakk'a şükür olsun diye bir kurban kesilir.

Ancak bu üç çeşit hacdan hangisi efdaldir? Bu hususta müctehidlerin farklı tespitleri, görüş ve ictihadları söz konusudur. Biz önce ilgili hadisleri nakletmeyi, sonra da onların görüşlerini belirtmeyi uygun gördük ve böylece hangi haccın kime göre efdal olduğu ortaya çıkmış olacak.

عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: مَنْ أَرَادَ مِنْكُمْ أَنْ يُهِلَّ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ فليفعل ، ومن أراد أن يهل بحجفليهل ومن أراد أن يهل بعنرة فليهل قَالَت: وأهل رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَلْحَجٍّ وَأَهَلَّ بِهِ نَاسٌ مَعَهُ وَأَهَلَّ مَعَهُ نَاسٌ بِالْعُمْرَةَ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçenin şöyle haber verdiği tespit edilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber (hac için Medine'den) çıkmış olduk. Derken Efendimiz şöyle buyurdu: "Sizden kim hem hac, hem de umre için niyet ederek telbiye ile sesini yükseltmek istiyorsa öyle yapsın. Kim de yalnız hac için niyet edip telbiye getirmek istiyorsa, öyle yapsın. Kim de yalnız umre için niyet edip telbiye getirmek istiyorsa, o da öyle yapsın."

Hz. Aişe devamla diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yalnız hacca niyet edip telbiye getirdi. Onunla beraber olanlardan bir kısmı da yalnız hacca niyet edip telbiye getirdiler. Beraberinde olanlardan bir kısmı da hem hac, hem de umreye niyet edip telbiye getirdiler. Bir kısmı da sadece umreye niyet edip telbiye getirdi. Ben ise, umreye niyet getirenler arasında bulunuyordum."[148]

وَعَنْ عِمْرَانِ بْنِ حُصَيْنٍ قَالَ نَزَلَتْ آيَةُ الْمُتْعَةِ فِي كِتَابِ اللهِ تَعَالَى فَفَعَلْنَاهَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَنْزِلْ قُرْآنٌ يُحَرِّمُهُ وَلَمْ يَنْهَ عَنْهُ حَتَّى مَاتَ.

İmran b. Husayn (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Müt'a (hacc-ı temettü) ayeti Allah'ın kitabında indi ve bizler de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber (bu hacca niyet edip menasiki) yaptık. Artık bunu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edinceye kadar haram kılan veya yasaklayan bir Kur'an ayeti inmedi."[149]

Müslim ve Ahmed'in tespit ettikleri rivayette ise, hadis şu lafızlarla rivayet edilmiştir: "Müt'a ayeti Allah'ın kitabında indi, yani hacc-ı temettü ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bize onunla emretti. Sonra da, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) vefat edinceye kadar müt'atü'l-hac ayetini nesheden (hükmünü kaldıran) bir ayet inmediği gibi, onu yasaklayan bir ayet de inmedi."

148 Buhari/Hac: 16, Umre: 5, 7 Müslim/Hac: 14, 115, 117 Ebu Dâvud/ Menasik: 23 Nesâî/Menasik:86 Ahmed: 6/1.19

149 Müslim/Hac: 172

وَعَنْ عَبْدُ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ أَنَّ عَلِيًا كَانَ يَأْمُرُ بِالْمُتْعَةِ وَعُثْمَانَ يَنْهَي عَنْهَا فَقَالَ عُثْمَانُ كَلِمَةً فَقَالَ عَلِيٌّ: لَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّا تَمَتَّعْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ عُثْمَانُ: أَجَلْ وَلَكِنَّا كُنَّا خَائِفِينَ.

Abdullah b. Şakik'den yapılan rivayete göre: Hz. Ali (radıyallahu anh) müt'a ile emrederdi; Hz. Osman (radıyallahu anh) ise, bundan men'ederdi. Bunun üzerine Hz. Osman bir söz söyledi. Hz. Ali de ona: "And olsun, bilirsin ki biz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber hacc-ı temettü yaptık." Onun bu sözüne karşılık Hz. Osman şöyle cevap verdi: "Ama biz (o günlerde) korku içinde bulunuyorduk."[150]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ أَهَلَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعُمْرَةٍ وَأَهَلَّ أَصْحَابُهُ بِالْحَجِّ فَلَمْ يَحِلَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلاَ مَنْ سَاقَ اَلْهَدْيَ مِنْ أَصْحَابِهِ وَحَلَّ بَقِيَّتُهُمْ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) umreye niyet edip telbiye getirdi; O'nun ashabı ise hacca niyet edip telbiye getirdi. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve O'nun ashabından hady (kurbanlık hayvan)ı sevkedenler ihramdan çıkmadılar, geriye kalanlar ihramdan çıktılar."[151]

Diğer bir rivayette hadis şu lafızla nakledilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Ebu Bekir, Ömer ve Osman (radıyallahu anhum) temettü yaptılar. Hacc-ı Temettüü ilk men'eden Muaviye oldu."[152]

150 Buhari/Hac: 34

151 Buharî/Hayz: 16 Hac: 104, 119, Meğazi: 35 Müslim/Hac: 9, 14, 112 Ebu Davud/Menasik: 24 Nesâî/Menasik: 44, 50 İbn Mace/Menasik: 49 Darimî/Menasik: 57 Ahmed: 1/240 6/37, 84

152 Buhari/Hac: 104 Müslim/Hac: 171, 173 Ebû Davud/Menasik: 24 Tirmizî/ Hac: 12 Nesâî/ Menasik: 50

Hz. Hafsa (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e, insanların durumu ne ki ihramdan çıkmış bulunuyorlar, sen ise umreni (yaptıktan sonra) ihramından çıkmadın?" diye sorduğumda şu cevabı verdi: "Ben hedyimi belirleyip boynuna (alamet) taktım, başımı da (saçlarımı bir araya getirip) toplayıp sıkıca tuttum; o bakımdan hac (menasikini tamamlayıp) ihramdan çıkmayacağım (ihramlı olarak bulunacağım).[153]

Zuhrî'den, o da Salim'den, o da babasından rivayet etmiştir. Salim'in babası şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Veda Haccı'nda umre ile temettü edip hacca yönelmiştir ve hazırladığı hedy (kurbanlık hayvan)ı beraberinde Zülhuleyfe'den sevketmiştir. Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) önce umreye niyet edip telbiye getirdi; sonra da hac için niyet edip telbiye getirdi ve insanlar da Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber temettü niyetiyle umreye ve (arkasından) hacca telbiye getirdiler. Böylece insanlardan bir kısmı kurbanlık hayvan alıp onu (Mina'ya) sevketti; bir kısmı ise hedy (kurbanlık hayvan) alıp sevketmedi. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'ye gelince insanlara şöyle buyurdu: "Sizden kim hedy alıp sevkettiyse, artık haccını yerine getirinceye kadar kendisine haram olan hiçbir şey helal olmaz. Kim de hedy alıp sevk etmediyse, artık o Beytullah'ı (umre için) tavaf etsin; Safa ile Merve arasında sa'y etsin ve saçlarını kırksın (kırpsın) ve ihramdan çıksın. Sonra da hac için niyet edip ihrama girsin ve hedyini (kesip) yerine getirsin. Bu durumda kurbanlık hayvan bulamayan kimse üç gün hacda, yedi günde evine döndüğünde oruç tutsun."

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'ye geldiğinde ilk şey olarak rüknü (Hacerü'l-esved'in bulunduğu rüknü) selamladı; sonra yedi şavttan üçünü seğirterek yaptı ve arkasından dört şavt daha yapıp (yediyi tamamladı). Tavafını tamamlayıp yerine getirince Makam-ı İbrahim'in yanında iki rekat namaz kıldı ve selam verdikten sonra ayrılıp Safa tepesine geldi,

153 Buharî/Hac: 34, 107, 126 Libas: 69 Müslim/Hac: 175, 177 Ebû Dâvud/ Menasik: 24 Nesâî/ Hac: 40, 52, 67 Taberanî/Hac: 180 Ahmed: 6/283, 384, 385

Safa ile Merve arasında yedi tavaf (sa'y) yaptı ve haccını tamamlayıp yerine getirinceye kadar ihramdan çıkmadı ve kendisine haram olan bir şeyi (ihramdan çıkarak) helal kılmadı. Bayram günü kurbanını kesti ve arkasından Beytullah'a yönelip gelerek (ziyaret) tavafını yaptı; artık kendine haram olan her şeyi ihramdan çıkarak helal kıldı. Hac ibadeti için gelenlerden kurbanlık alıp sevkeden herkes de Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptıklarını aynen yaptılar."[154]

el-Kasım'ın Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hacc-ı ifrad yaptı denilmektedir.[155]

Nafi'in İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber hacc-ı ifrad için niyet edip telbiye getirdik."[156]

Ebu Bekir el-Müzeni'den, onun da Enes (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Enes (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hac ve umre için birden telbiye getirdiğini, (Lebbeyke haccen ve umreten) dediğini işittim."[157]

Enes (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "(Evimizden) çıktık ve hac ile sesimizi (lebbeyke diyerek) yükselttik. Ne vakit ki Mekke'ye geldik, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) bunu umreye çevirmemizi emretti ve buyurdu ki: "Eğer yöneldiğim hususta geri dönebilseydim, ben de bu niyet ve yönelmemi umreye çeviririrdim; ama ne var ki ben kurbanlık hayvanımı alıp sevkederek hacla umreyi bir arada yap-

154 Buharî/Hac: 104 Müslim/Hac: 171, 173 Ebû Davud/Measik: 24 Nesâî/ Menasik: 50, 77 Tirmizî/Hac: 12 Ahmed: 1/292, 319 2/139

155 Buharî dışında beşler rivayet etmiştir

156 Buharî/Hac: 125, Umre: 11 Müslim/Hac: 138, 141, 142 Nesâî/Menasik: İbn Mace/Menasik: 41 Darimî/Menasik: 34 Ahmed: 2/97 3/171, 388

157 Müslim/Hac: 185 Ebû Davud/Menasik: 24 Nesaî/Hac: 49 Ahmed: 3/99, 100, 111, 164, 182, 183

maya, niyetlendim, (hacc-ı kırana niyet ettim)."[158]

Ömer b. Hattab (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittim ki, kendisi Vadi'l-Akik'te bulunuyordu, buyurdu ki: "Bu gece Rabbim tarafından biri bana geldi ve şöyle dedi: "Bu mübarek vadide ihramından çık ve "Hacca dahil umre!" söyle."[159]

Bu da Rasulullah'ın hacc-ı kıran yaptığının bir diğer delili olarak bulunuyor.

Mervan b. el-Hakem'den yapılan rivayete göre; adı geçen şöyle diyor ki:

"Hz. Osman ile Hz. Ali'nin yanında bulunuyordum ki, Hz. Osman müt'a (hacc-ı temettü)'yu menetti ve böylece umre ile haccı birleştirmeyi, (ikisini peş peşe yapmayı) da yasakladı.

Hz. Ali Efendimiz (radıyallahu anh) onun bu tutumunu görünce, hem umre, hem de hac için niyet ederek telbiye getirdi ve şöyle dedi: "Ben herhangi bir kişinin sözüne bakarak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sünnetini terkedecek değilim."[160]

Subeyy b. Ma'bed'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir:

"Ben Nasranî (Hrıstiyan) bir adam idim, İslâmiyet'i seçip onu din olarak kabul ettim ve hem hacca, hem de umreye niyet edip tehlil ve telbiye getirdim. Benim telbiye sesimi bu şekilde işiten Zeyd b. Suhan ve Selman b. Rebi'a şöyle dediler: "Bu adam, kendi ehlinin devesinden daha şaşkındır!" Onların bu sözü sebebiyle üzerime bir dağ yükletilmiş gibi oldum ve dönüp geldiğimde durumu Hz. Ömer b. Hattab'a bildirdim. Bunun üzerine Hz. Ömer o iki kişiye dönüp onları hayli kınadı ve sonra yüzünü bana çevirerek şöyle buyurdu: "Sen, Peygamberini Hz. Muhammed (sallallahu aleyhi ve

158 Müslim/Hac: 211, 212 Ahmed: 3/5, 71,148

159 Buharî/Hac: 16, Hars: 16 Ebû Davud/Menasik: 24 İbn Mace/Menasik: 4,114

160 Buharî/Hac: 34 Nesâî/Menasik: 49, 50 Darimî/Menasik: 78

sellem)'in sünnetiyle doğruyu seçip bulmuş oldun."[161]

Süraka b. Malik (radıyallahu anh) anlatıyor: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu işittim: "Umre kıyamete kadar hacca dahil olmuştur."

Ravi devamla diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Veda Haccı'nda hacc-ı kıran yaptı."[162]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Üç çeşit hac vardır: Hacc-ı Kıran, Hacc-ı Temettü, Hacc-ı İfrad.

Bunlardan efdal (en üstün) olanı, Hacc-ı Kıran'dır. Arkasından Hacc-ı Temettü ve sonra da Hacc-ı İfrad gelir.

Hacc-ı Kıran, umreyle hacca birden niyet edip ikisini, ihramdan çıkmaksızın yerine getirmekle gerçekleşir. Şöyle ki, bu haccı yapmak isteyen kişi, mikata geldiğinde veya mikata gelmeden umre ve hacca niyet edip ihrama girerek telbiye ile sesini yükseltir. Aynı zamanda mikata geldiğinde önce umreye niyet edip telbiye getirir ve Mekke'ye gelip henüz umrenin ilk dört şavtını yapmadan önce hacca da niyet ederse, yine de Hacc-ı Kıran'a niyetlenmiş sayılır.

İhrama girince iki rekat namaz kıldıktan sonra şöyle niyet edip duada bulunması sünnettir: "Allah'ım! Şüphesiz ki ben hac ve umre (ibadetini) yapmak istiyorum; onları bana kolaylaştır ve benden kabul buyur." Sonra bu ikisine niyet ederek telbiye getirmeye başlar.

Mekke'ye gelince, önce umre için tavaf yapar, sonra iki rekat tavaf namazı kılar. Arkasından Safa ile Merve arasında sa'y eder ve traş olmaksızın ihramlı olarak "Tavaf-ı Kudum", yani Mekke'ye ayak basıp gelme tavafını ya-

161 İbn Mace/Menasik:38 Ahmed: 1/25,34,37

162 Ebu Davud/Menasik: 23, 56 Müslim/Hac: 147 Tirmizî/Hac:87 İbn Mâce/ Menasik: 84 Darimî/Menasik: 34, 38 Ahmed: 1/236, 253, 259, 341

par ve vacib olan sa'yı yerine getirir.

Hacc-ı Kıran'a niyet eden kimse Mekke'ye gelince, biri umre, diğeri kudum tavafı olmak üzere iki tavafı peş peşe yapar ve sonra Safa ile Merve arasında biri umre, diğeri hac için olmak üzere iki sa'y yaparsa, bu caiz olmakla beraber sünnete uygun olmayan bir iş işlemiş olur. Ancak bu fiilden dolayı kan akıtmak veya herhangi bir ceza gerekmez.

Karın (Hacc-ı Kıran'a niyet eden kimse), diğer menasiki (ibadetleri) yapıp bayramın birinci günü cemreye taş attıktan sonra, şükür olsun diye bir kurban keser. Buna gücü yetmediği takdirde, bayramdan önce son günü arefeye rastlamak üzere üç gün oruç tutması ve ehline (ev halkına) döndüğünde de yedi gün oruç tutarak on günü tamamlaması gerekir. Bununla beraber hac vazifesini tamamlayıp Mekke'de bir süre daha kalacak olursa, o yedi günlük orucu Mekke'de de tutabilir.

Bayramdan önce üç gün oruç tutmayacak olursa, kan akıtması artık kesinleşip vacib olur. Bu durumda ne evine döndüğünde, ne de Mekke'de kaldığı takdirde yedi gün oruç tutması gerekir.[163]

İleride mali imkan bulduğunda, üzerinde vacib olarak kalan kurbanın parasını güvenilir bir adama vermek suretiyle hayvanın Mina'da kesilmesini sağlar.

Hacc-ı Temettü, Hacc-ı İfrad'dan efdaldır. Bu çeşit haccı yerine getirmek için hac aylarında veya daha önce umre niyetiyle ihrama girilir ve hac aylarında Mekke'ye gelinip umre için tavaf yapılır, arkasından Safa ile Merve arasında sa'yedilir ve tabii tavaftan sonra iki rekat namaz kılınır. Sa'y görevi bitince traş olup ihramdan çıkılır. Ama daha önce kurbanlık alıp Mina'ya sevketmişse, o takdirde hac menasikini tamamlayıncaya, yani kurban kesip traş oluncaya kadar ihramdan çıkmaz.

Tavafa başlarken artık telbiyeyi keser.

163 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-ebhur: 1/277 279

Sonra ya Terviye (Zilhiccenin sekizinci) günü veya ondan önce hacca niyet edip ihrama girer ve sesini telbiyeyi yükseltir. Tabii ihrama Mekke'de girer; bunun için Harem sınırlarının dışına, yani hil kesimine çıkması gerekmez. Artık bu durumda Hacc-ı İfrad'ı yapan kimsenin yerine getirdiği her şeyi o da yerine getirir ve Hacc-ı Kıran yapan kimse gibi o da birinci gün şeytanı taşladıktan sonra kurban keser. Buna mali imkanı olmazsa, üç gün orada, yedi gün de evine döndükten veya kaldığı takdirde Mekke'de oruç tutar. Tabii üç günlük orucu bayramdan önce tutup son gününü Arefe gününe tesadüf ettirir. Bununla beraber bu üç günlük orucu, umre tavafını yapmadan önce de tutması caizdir. Ama ihrama girmeden önce bunu tutması caiz değildir.

Mekke ehli (Mekke yerlileri, orada eyleşenler) için kıran ve temettü haccı söz konusu değildir. Onlar yalnız Hacc-ı İfrad yaparlar. Mikat dahilinde olanların da durumu böyle, yani onlar da Hacc-ı Kıran veya Hacc-ı Temettü yapmazlar, sadece Hacc-ı İfrad yaparlar.[164]

Böylece Hanefîler bu konuda **157** nolu Ebu Bekir el-Müzeni, **158** nolu Enes, **159** nolu Ömer b. Hattab, **160** nolu Mervan ve **162** nolu Süraka hadisleriyle çıkarım yapmışlar ve onları delil olarak göstermişlerdir.

Şafiîler'e göre: Hac ile umre üç vecih üzere eda edilir:

1- İfrad: Hacc-ı İfrad, kişinin hac aylarında kendi beldesiyle ilgili mikattan niyet edip ihrama girmesiyle başlanılmış olur. Bu durumda olan kimse, farz olan haccın bütün amellerini (menasikin hepsini) yerine getirdikten sonra umre için niyet edip yeniden ihrama girer.[165]

2- Temettü: Bu hac, hac aylarında kişinin yolunun üzerindeki mikatta niyet edip ihrama girmekle, kişi bu defa ya Mekke'de veya umre için niyet edip ihrama girdiği mikatta veya kendisine en yakın olan bir mikattan hac için niyet edip ihrama girer.

164 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-ebhur: 1/290, 291

165 Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/688

Böylece bu hacca, "Hacc-ı Temettü" denilir. Çünkü kişi bu durumda iki nüsük arasında ihramdan çıkarak ihramlı iken mahzurlu olan şeylerden temettü etmiş (yararlanmış) bulunuyor.

3- Kıran: Bu, hem hac, hem de umre için hac mikatından niyet edip ihrama girmekle gerçekleşir. Bu da ister kendi memleketiyle ilgili mikat olsun, isterse geçtiği yol üzerinde bulunan mikat olsun fark etmez.

Kendisi Mekke'de ise, hem hac, hem de umre için birden niyet edip ihrama girerse yine de karın (Hacc-ı Kırana niyet etmiş) sayılır. Umre için ayrıca hil kesimine çıkması gerekmez. Çünkü bu durumda olanın umresi hacca dahil olmuş bulunuyor.

Bunun gibi, ister hac aylarında, isterse o aylar girmeden kişi umre için niyet edip ihrama girer, sonra hac ayları girince haccetmeye de niyet eder ve ondan sonra umre tavafını yaparsa, Hacc-ı Kıran'a başlamış olur.

Sözünü ettiğimiz bu üç hacdan efdal (en üstün olanı), Hacc-ı İfrad'dır. Ondan sonra Hacc-ı Temettü, sonra da Hacc-ı Kıran'dır. Ancak umreyi de o yıl içinde yerine getirirse, bu böyledir. Umreyi yapmayıp ikinci yıla geciktirirse, o takdirde hacc-ı ifrad efdal olmaz ve umreyi geciktirmesiyle kerahet işlemiş olur.

Hacc-ı Kıran'a niyet eden kimsenin, hem hac, hem de umre için bir tavaf ve bir sa'y yapması kafi gelir. Yani Hacc-ı Kıran'a niyet eden kimse, her iki nüsük (ibadet) için bir tavaf ve bir sayı yetinir; her biri için ayrı tavaf ve ayrı sa'y yapmaz.[166]

Şafiîler bu son meselede Tirmizî'nin rivayet ettiği şu hadisle çıkarımda bulunmuşlardır: "Hac ve umre için niyet edip ihrama giren kimseye ihramdan çıkıncaya kadar bir tavaf ve bir sa'y kafidir."

Tirmizî bunun isnadının sahih olduğunu belirtmiş ve Şafiîler de onu delil olarak seçmişlerdir.

166 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/688, 689

Hacc-ı Temettü ve Hacc-ı Kıran yapan kimse için hedy (kurban kesmek) gerekir. Kurban kesecek mali imkanı olmayan kimse on gün oruç tutar. Üç gününü, hac için ihrama girince tutup tamamlar, yedi günü ise, vatanına dönünce tutar. Hacdan sonra Mekke'de kalacak olursa, yedi gün orucunu orada tutar.[167]

Şafiîler bu konuda 277 nolu Aişe, 284 nolu Kasım ve 285 nolu Nafi' hadisiyle çıkarımda bulunmuş ve onu delil olarak göstermişlerdir.

Hanbelîler'e göre: İhrama girmek isteyen kimse, temettü, kıran ve ifrad haclarından birine niyet etmekte muhayyerdir. Ancak bu üç çeşit hacdan efdal olanı, hacc-ı temettüdür; sonra ifrad, sonra da kırandır.[168]

Hanbelîler, Hacc-ı temettü ve Hacc-ı İfrad hususunda Şafiîler'le birleşirler.

Malikiler'e göre: Sahnun diyor ki: "İbn Kasım'a sordum: İmam Malik'e göre, Hacc-ı kıran mı efdaldır, yoksa Hacc-ı ifrad mı? Cevap verdi: İmam Malik'e göre Hacc-ı İfrad efdaldir."[169]

Hacc-ı İfrad'a niyet eden kimse, bu hususdaki menasiki (ibadetleri) tamamladıktan sonra yeniden ihrama girip umre için niyet eder.

Bu mezhebe göre de hacc-ı temettü ve hacc-ı kıran yapan kimseye kurban kesmek gerekir. Mali imkanı olmadığı takdirde üç gününü hacda, yedi gününü evine düdüğünde olmak üzere on gün oruç tutar.[170]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

148 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hacc-ı kıran, hacc-ı temettü ve hacc-ı ifrada izin verdiğine delalet etmekte, bu üç hacdan birini seçmekte kişinin serbest olduğu anlaşılmakta-

167 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/689

168 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/692 İbn Kudame/el-Muğni: 3/239, 240

169 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa el-Müdevvenetü'l-kübra:1/360

170 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/690

dır. Aynı zamanda hacc-ı ifradı yerine getiren kimsenin, bunu müteakiben umre için niyet edip yeniden ihrama girmesinin de caiz olduğu anlaşılıyor. Nitekim müctehidlerin çoğu bu cevaz üzerinde birleşmiştir.

Ashabdan bazı kimselerin hacc-ı temettüyü men ettiklerine dair yapılan rivayetleri ise, müctehid imamlar tevil ederek sözü edilen üç türlü haccın caiz olduğunu kabul etmişlerdir. Nitekim İmran b. Husayn hadisi bununcevazına delalet eden sahih rivayetlerden biridir. Bu konuda müt'ayı nesheden bir ayet inmediği gibi, sarih bir hadis de mevcut değildir.

Hz. Ali (radıyallahu anh)'ın bu konuda Hz. Osman (radıyallahu anh)'a karşı çıkması da bu delillerinin ikincisini oluşturuyor.

Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in yaptığı haccın hangi çeşit olduğu ihtilaf konusudur: İbn Ömer, Aişe, Cabir, İbn Abbas, Ömer b. Hattab, Bera b. Azib, Hz. Ali, İmran b. Husayn, Ebu Katade'ye göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hacc-ı kıran yapmıştır. Nitekim hu sahabelerden yapılan rivayetler, Buharî, Müslim, Ebu Dâvud, Muvatta, Tirmizi, Nesâî ve Darekutnî'de yer almıştır. Bunların isnadındaki ricalin hepsi sahih ricaldir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hacc-ı temettü yaptığına dair, Buharî ve Müslim'in Hz. Aişe ile ibn Ömer'den; Müslim ve Ahmed ise Ali ve Osman'dan, Tirmizî ve Ahmed İbn Abbas'dan rivayet etmişlerdir. Hac-ı İfrad yaptığına dair, 277 nolu Hz. Aişe hadisinde belirtildiği üzere beyan yer almaktadır. Aynı zamanda Müslim ve Ahmed'in İbn Ömer'den naklettikleri bir rivayet bulunuyor.

Hattabî bütün bu farklı gibi görünen rivayetleri bir araya getirip, dinde kolaylık olsun diye Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in herbirine bu hususta -kişinin durumuna göre- bir emir verdiği ve kendisinin de hacc-ı ifrad yaptığı anlaşılıyor diyerek görüşünü ortaya koymuştur.[171]

Ancak Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hacc-ı kıran yaptığı te'vil götürmeyecek kadar açıktır; ama hacc-ı ifrad ve hacc-ı temettü

171 Neylü'l-evtar:4/347

yaptığı te'vil edilebilir. Aynı zamanda O'nun hacc-ı kıran yaptığıyla ilgili rivayetler daha çoktur.

Rivayetlerin muhtelif olmasından dolayı müctehid imamların da farklı yorum ve ictihadları olmuştur. Ebu Hanife, İshak, Nevevî, Müzenî, İbn Münzir, Ebu İshak el-Mervezî ve Takiyüddin es-Sübkî hacc-ı kıran'm efdal olduğunu belirtmişlerdir. İmam Malik, İmam Ahmed, İmam Bakır, Ahmed b. İsa, İsmail b. Cafer es-Sadıka göre, hacc-ı temettü efdaldır. Şafiîler'den bir grup, Ehl-i Beyt'ten el-Hadî, el-Kasım, İmam Yahya ise hacc-ı ifradın daha faziletli olduğuna kabul etmişlerdir.

İmam Ebû Yusuf'a göre, hacc-ı kıran ile hacc-ı temettü efdaliyette eşittirler.

153 nolu Ümmü'l-mü'minin Hz. Hafsa hadisi sahihtir. Bu, önce umreye niyet edip ihrama giren kimse, eğer bu arada kurbanlık hayvan alıp Mina'ya sevketmişse, artık farz haccı yapıncaya kadar ihramdan çıkamayacağına delalet etmektedir. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) öyle yapmıştır.

154 nolu Zuhrî hadisi sahihtir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in önce umre için niyet edilmesini ve onun hacdan önce yerine getirilmesini emrettiği anlaşılıyor.

155 nolu Aişe hadisi de sahihtir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hacc-ı ifrad yaptığı belirtiliyorsa da, bundan önce hacca niyet edip onu yerine getirdiği, sonra da tekrar ihrama girip umre yaptığı da anlaşılabilir. Ancak 285 nolu İbn Ömer hadisi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) 'in hacc-ı ifrad yaptığına açık delil gösterilebilir.

157 nolu Ebu Bekir el-Müzeni hadisi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hacc-ı kıran yaptığına delalet etmektedir.

158 nolu Enes hadisi, ihrama girince telbiye getirmede sesi yükseltmenin cevazına delalet etmektedir. Nitekim İmam Malik'in Muvatta'da rivayet ettiği, Tirmizî'nin, İbn Huzeyme ve el-Hakim'in sahihlediği hadiste bunu

kuvvetlendirir anlamda varid olmuştur: "Cebrail bana geldi ve ashabıma, telbiye getirirken seslerini yükseltmelerini emretmemi söyledi."[172]

Ayrıca Enes hadisi, hacc-ı temettünün efdal olduğuna delalet etmektedir.

159 nolu Ömer b. Hattab hadisi sahihtir. Bu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in hacc-ı kıran yaptığına delalet etmektedir. Ancak bazı ilim adamları, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o yıl önce hac yaptığını, sonra umreye niyet ettiğini göstermektedir diyerek ayrı bir yorum ortaya koymuşlardır.

160 nolu Mervan hadisini Ebu Dâvud tahric etmiş ve gerek o, gerekse el-Münzerî bu rivayet üzerinde bir görüş ortaya koymamıştır. Ancak yapılan ciddi tespitlere göre, hadisin isnadı sahihtir; o bakımdan ihticaca elverişlidir.

161 nolu Subeyy hadisi sahihtir ve hacc-ı kıranın efdaliyetine delalet etmektedir.

162 nolu Süraka hadisinin isnadında Dâvud b. Yezid el-Evdi bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Zehebî bu zat hakkında şu bilgiyi toplamıştır: "İmam Ahmed onun zayıf olduğunu belirtmiş, İbn Main de ona katılmıştır. Ebu Hatim onun kavi olmadığına dikkat çekmiş; Nesâî ise, onun sika olmadığını söylemiştir.[173]

Buna benzer bir rivayete ise, İmam Ahmed, Müslim, Ebu Dâvud İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayet etmişlerdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Üç çeşit hac vardır: Hacc-ı kıran, Hacc-ı temettü, Hacc-ı ifrad
2. Bunlardan efdal olanı, hacc-ı kıran dır. Bu Hanefiler'e göredir.
3. Hacc-ı Kıran, umreyle hacca birden niyet edilir; mikatta veya ora-

172 İmam Malik/Muvatta': 1/309, 310

173 Mîzanü'l-İ'tidal: 2/21 2655 nolu Dâvud

ya gelmeden buna niyet edip ihrama girilir. Mekke'ye gelince, önce umreyi yerine getirir. Sonra Tavaf-ı Kudum yapar ve ihramdan çıkmayıp o vaziyette haccı yerine getirinceye kadar bekler.

4. Hacc-ı kırana niyet eden kimsenin Mekke'ye gelince, bir umre, diğeri kudum olmak üzere iki tavafı art arda yapması mekruhtur. Bunun gibi ikisine ait sa'yı da peş peşe yapması da mekruh sayılmıştır.

5. Hacc-ı kıran yapan kimse, bayram günü cemreye taş attıktan sonra bir kurban keser, bu onun için vacibdir.

6. Kurban kesecek mali imkanı yoksa, son günü Arefe'ye rastlayacak şekilde üç gün hacda, yedi günü de evine döndüğünde oruç tutar.

7. Hacdan sonra Mekke'de bir süre kalmaya niyet eden kimse, o yedi günü Mekke'de tutar.

8. Hacc-ı temettü Hacc-ı ifrad'dan efdaldır. Bu, Hanefiler'e göredir.

9. Tavafa başlanırken telbiye kesilir.

10. Hacc-ı temettüye niyet eden kimse, önce umre menasikini (ibadetlerini) yerine getirir ve ihramdan çıkar. Sonra Zilhicce'nin sekizinci veya daha önce hacca niyet edip ihrama girer.

11. Bu durumda hac için Mekke'de veya Harem dışında niyet edilip ihrama girilir

12. Mekke halkı ve orada eyleşenler için sadece hacc-ı ifrad söz konusudur.

13. Mikat dahilinde oturanların da sadece hacc-ı ifrad yapmaları yeterlidir.

14. Umre veya hac için, ya da her ikisi için niyet ve ihram mikatta yerine getirilebileceği gibi, mikata varılmadan da yapılabilir.

15. Hacc-ı ifrad'a niyet eden kimse, bunu yerine getirdikten sonra

umre için yeniden niyet edip ihrama girer ve umre menasikini yerine getirir. Bu, daha çok Şafiîler'le Malikîler'e göredir.

16. Hacc-ı temettü efdaldir. Bu, Hanbelîler'e göredir.

17. Mekke'de oturan kimse bulunduğu yerde hem hac, hem de umre için niyet ederse, bu durumda karın (yani hacc-ı kırana niyet eden kimse) gibi sayılır. Bu, Şafiîler'e göredir.

18. Hacc-ı Kıran ve Hacc-ı temettü yapan kimselere kurban kesmek vacib olur.

19. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in sözünü ettiğimiz üç hacdan hangisini yaptığı ihtilaf konusudur. Ashab-ı Kiram her üç çeşit haccı da yapmışlardır.

20. Hacc-ı temettü'nün neshedildiği, yani yasaklandığı üzerinde durulmuş ve ashab-ı kiramdan bir kısmı buna kabul etmişse de çoğu neshedilmediğine kabul etmiştir. Sahih olan da budur.

TELBİYE, TELBİYENİN KEYFİYETİ VE HÜKMÜ

Hac ve umreye, ya da ikisine niyet edip ihrama giren kimsenin aynı zamanda her hal-ü karda Cenab-ı Hakk'ın emrine hazır olduğunu dile getirmek, O'nun eşi ve ortağı olmadığını ifade etmek; hamd ve nimetin O'na mahsus olduğunu belirtmek için telbiye getirmesi sünnettir. Bu, her bakımdan hacca niyet eden mümin kulun tam bir teslimiyet ve mahviyet içinde bulunduğunu gösteren açık delillerden biridir. Çünkü bütün kuvvet ve kudret, mülk ve nimet Cenab-ı Hakk'ındır. Haccetme fırsat ve imkanı lütfeden o yüksek kudrete karşı teslimiyetimizi ve kalp yatışkanlığımızı belirtmemiz kadar tabii ne olabilir?

Şüphesiz telbiye, kelime olarak ilahi emir ve iradeye hazır olmaklığımızı ve O'nun mutlak tasarrufu altında bulunmaklığımızı içeren bir kavramdır. Ancak bunu, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ve ashabının belirttikleri lafızlarla söylemekte birçok yarar vardır.

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ قَائِمَةً عِنْدَ مَسْجِدِ ذِي الْحُلَيْفَةِ أَهَلَّ فَقَالَ: اَللّٰهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لآشَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَكَ لاَ شَرِيكَ لَكَ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen bu konuda şöyle haber vermiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Zülhuleyfe mescidinin yanında bineğiyle istiva ettiği (yani bineğinin üzerine binip doğrulduğu) zaman şöyle dedi: Allahümme lebbeyk lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n- ni'mete leke ve'l-mülke leke. Lâ şerike leke."

وَكَانَ عَبْدُ اللهِ يَزِيدُ مَعَ هَذَا: لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ بِيَدَيْكَ وَالرَّغْبَاءُ

إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ.

Abdullah b. Ömer ise bu sözlerin üzerinde şu fazlalığı da yapardı: "Lebbeyke, lebbeyke ve sa'deyke ve'l-hayru bi-yedeyke ve'r-rağbatü ileyke ve'l-amelü."[174]

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ أَهَلَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ التَّلْبِيَةَ مِثْلَ حَدِيثِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: وَالنَّاسُ يَزِيدُونَ ذَالْمَعَارِجِ وَنَحْوَهُ مِنَ الْكَلاَمِ وَالنَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْمَعُ فَلاَ يَقُولُ لَهُمْ شَيْئًا.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) telbiyle getirdi. Böylece Cabir (radıyallahu anh), İbn Ömer'den rivayet edilen hadisin benzerini nakletti ve şöyle dedi: "İnsanlar şu lafzı ve benzerini de fazla olarak söylüyor: "Ze'l-meâric." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onların dediklerini işitiyor, fakat onlara bir şey demiyordu."[175]

وَوَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي تَلْبِيَتِهِ لَبَّيْكَ إِلَهَ الْحَقِّ لَبَّيْكَ.

Ebu Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) telbiyesinde şöyle dedi: "Lebbeyke ilâhe'l-hakkı lebbeyke."[176]

Sâib b. Hallad (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Cibril bana geldi ve ashabının ihlal ve telbiye ile seslerini yükseltmelerini emretmemi söyle-

174 Buharî/Hac: 23, 24, 28 Müslim/Hac: 20, 21,28 Ebu Davud/Menasik: 14, 21 Nesâî/Menasik: 54, 56 Darimî/Menasik:82 Taberânî/Hac: 29,33 Ahmed: 1/260 2/18, 36 3/320, 387

175 Ebu Davud/Menasik:26

176 Nesâî/Menasik: 54 İbn Mace/Menasik: 15 Ahmed: 2/341, 352, 476

di."[177]

Diğer bir rivayette şöyle duyurulmuştur: "Doğrusu Cibril, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: "Accac ve seccac olunuz!" Acc: telbiye ile sesi yükseltmektir. Secc ise, deve ve sığır kesmektir.[178]

وَعَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ عَنِ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا فَرَغَ مِنْ تَلْبِيَتِهِ سَأَلَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ رِضْوَانَهُ وَالْجَنَّةَ وَاسْتَعَاذَ بِرَحْمَتِهِ مِنَ النَّارِ.

Huzeyme b. Sabit (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, "Rasulullah Efendimiz telbiyede bulunmayı tamamlayınca, Aziz ve Celil olan Allah'tan O'nun rızasını ve Cennet'i ister ve O'nun rahmetiyle Cehennem ateşinden yine O'na sığınırdı."[179]

وَعَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ كَانَ يَسْتَحَبُّ لِلرَّجُلِ إِذَا فَرَغَ مِنْ تَلْبِيَتِهِ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَي النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Kasım b. Muhammed'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Kişiye müstehabdır ki, telbiyesini tamamlayınca Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salât-ü selam getire."[180]

Fazl b. Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in terkisinde bulunuyordum; Müzdelife'den Mina'ya varıncaya kadar devamlı telbiye getirdi ve bu Cemre-i Akabe'ye taş atıncaya kadar sürdü."[181]

177 Ebu Davud/Menasik: 26 Tirmizi/Hac: 15 İbn Mace/Menasik: 16 Darimî/Menasik: 14 Taberânî/Hac: 34 Ahmed: 4/55, 56

178 Müsned-i Ahmed: 4/56

179 Şafiî/el-Ümm: 2/156 Darekutnî

180 Darekutnî Neylü'l-evtar: 4/360

181 Ebu Davud/Husuf: 24, Edeb: 77 Ahmed: 1/307, 356 5/ 209, 230, 234 242

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يُلَبِّي الْمُعْتَمِرَ حَتَّى يَسْتَلِمَ الْحَجَرَ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Umre yapan kimse, Hacerü'l -esved'i istilama başlayıncaya kadar telbiyede bulunur."[182]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hacca veya umreye niyet edilip ihrama girildikten sonra telbiye getirmek sünnettir. Telbiye şu lafızlarla yerine getirilir: "Allahümme! Lebbeyke, lâ şerike leke lebbeyke. İnne'l- hamde ve'n-nimete leke ve'l-mülk. Lâ şerike leke." Telbiyeden sonra alçak sesle Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirilir ve böylece her namazdan sonra, her süvariyle karşılaşıldığında ve her iniş ve yokuşlarda; aynı zamanda seher vaktinde telbiye getirmek de müstehabdır. Bunun gibi uykusundan uyandığı ve bineğine binip indiği zaman da telbiye getirmek müstehab sayılmıştır. Telbiyede kendisi ve yakınındaki kimseler duyacak bir ses yüksekliği göstermek de müstehabdır.[183]

Şafiîler'e göre: İhramlı kimsenin niyet edip telbiye getirmesi sünnettir. Niyet etmeden telbiye getirirse, ihrama girmiş sayılmaz. Ama niyet edip telbiye getirmezse, sahih görüşe göre ihrama girmesi münâkid olur, yani gerçekleşir.[184]

Hanefiler'de olduğu gibi, bu mezhebe göre de telbiye belirtilen lafızlarla yerine getirilir. Ancak telbiye sekînet ve vakar ölçüleri içinde yapılır. Aynı zamanda kişi ihramlı oldukça telbiyeye devam eder, bu da sünnet sayılmıştır. Telbiye getirirken sesi (çevreyi rahatsız etmeyecek şekilde) yükseltmek de sünnettir. İhramsız kimsenin telbiyede sesini çok alçak tutması sünnet-

182 Ebu Davud/Menasik: 28 Darimî/Menasik: 42

183 Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/641

184 el-Ğamravî/es-Siracü'l vehhac: 156

tir. Kadınlar ise her hal-ü karda telbiye getirirken seslerini gizli tutarlar. Telbiyeyi müteakip Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirmek sünnettir.[185]

Hanbelîler'e göre: İhram ancak niyet ile gerçekleşir. Niyet etmeden girip telbiye getirmek yeterli değildir Nitekim Şafiîler'le Malikîler de aynı görüştedirler. Ebû Hanife'ye göre ihram mücerred niyetle gerçekleşmez, ancak buna telbiye de izafe edildiği takdirde gerçekleşir veya kurbanlık hayvanı sevkettiği takdirde niyet yeterli olur.

Telbiye getirirken sesi yükseltmek müstehabdır.[186]

Malikîler'e göre: İhrama telbiye ile birlikte girmek sünnettir. Ancak telbiye bizatihi vacibdir. Ahvalin değişmesiyle telbiyeyi tekrarlamak menduptur. Meselâ, iniş ve yokuşlarda, vadiye inildiğinde, yol arkadaşlarıyla karşılaşıldığında ve namazı müteakip telbiye getirilir. Bu, Mekke'ye girinceye kadar devam eder.[187]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

177 nolu Sâib hadisini İmam Mâlik Muvatta'da rivayet etmiş; İmam Şafiî, İbn Hibban, Hâkim ve Beyhakî de tahric etmişlerdir. Hepsi de bu hadisi sahihlemiş bulunuyor.

Bu konuda İbn Ebî Şeybe'nin, Abdullah b. Hantab'dan yaptığı rivayette, deniliyor ki: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabı telbiyeyi getirirken, seslerini yükseltirlerdi de o yüzden sesleri kısılırdı."

Ancak müctehid imamlar bu rivayetle çıkarım yapmamışlardır.

Tirmizî, İbn Mace ve Hâkim'in, Ebu Bekir Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yaptıkları rivayette deniliyor ki: "Hac, sesi yükseltmek ve hayvan kesmektir. Ancak Tirmizî bu rivayeti garip olarak vasıflandırmıştır. Bununla beraber bu

185 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/643

186 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/230

187 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/642

konuda zayıf da olsa birkaç rivayet daha bulunuyor. Hepsi bir araya gelince kuvvet kazanmakta ve çıkarıma salih bir bilgi vermektedir.

179 nolu Huzeyme hadisinin isnadında Salih b. Muhammed b. Ebî Zâide bulunuyor ki bu zatın zayıf olduğu söylenir. Nitekim İbn Mâin onun zayıf olduğunu belirtirken, Buharî onun münkerü'l-hadis olduğunu söylemiştir. Nesâî ise onun kavî olmadığına dikkat çekmiştir. Ahmed b. Hanbel: "Ben onun rivayetinde bir sakınca görmüyorum" derken Darekunî: "O zayıftır" diyerek tespitini ortaya koymuştur.[188]

180 nolu hadisi kuvvetlendiren birkaç rivayet daha bulunuyor. O bakımdan müctehidlerin çoğu, telbiyeden sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salavat getirmenin müstehab olduğunu söylemişlerdir.

181 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında Muhammed b. Abdirrahman b. Ebî Leyla bulunuyor ki, bu zat üzerinde birtakım tespit ve görüşler ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Tirmizî onu sahihlemişse de müctehidlerin çoğu onunla çıkarımda bulunmuşlardır.

182 nolu İbn Abbas hadisinin isnadında keza Muhammed b. Abdirrahman b. Ebî Leyla bulunuyor. İmam Ebû Hanife ile İmam Şafiî ise, umre yapan kimsenin Haceru'l-esved'i istilam (selamlama) etmeye başlayınca telbiyeyi keser diyerek, ilgili hadislerle çıkarımda bulunmuşlardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İhrama girerken niyet edilir ve telbiye getirilir. Telbiye getirilmediği takdirde, ihram hükmü gerçekleşmez. Bu, İmam Ebû Hanife'nin ictihadıdır.
2. İhrama girerken niyet getirip telbiye getirmeyenin ihram hükmü gerçekleşir. Bu, diğer müctehidlerin görüş ve ictihadıdır.
3. Telbiye getirmek sünnettir. Bu, Mâlikîler dışında kalan imamların görüşüdür.

188 Zehebî/Mîzanü'l-İ'tidal: 2/299 3824 nolu Salih

4. Telbiye getirmek vacibdir. Bu, İmam Mâlik'in ictihadıdır.

5. Telbiye getirirken sesi yükseltmek müstehabdır.

6. Her telbiyeden sonra Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e salat-ü selam getirmek müstehabdır.

7. Yol buyonca bineğe binip inerken, bir kafileyle karşılaşırken, vadiye inerken, yokuş çıkarken telbiye getirmek sünnettir.

8. Telbiyeyi sükunet ve vakar içinde yerine getirmek sünnettir.

9. Telbiyeye, Mekke'ye girilince veya Hacerü'l-esved istilama başlanılınca terkedilir.

10. Etrafı rahatsız edecek şekilde sesi yükseltmek doğru değildir.

11. Kadınlar telbiye getirirken seslerini gizli tutarlar. Sesli telbiye getirmeleri mekruhtur.

12. Telbiye daha çok şu lafızlarla yapılması tavsiye edilmiştir:

13. "Allahümme lebbeyke (veya Lebbeyke'Hahümme lebbeyke), lâ şerîke leke lebbeyke. İnne'l-hamde ve'ni'mete leke ve'l-mülk. Lâ şerîke leke."

14. Bununla beraber hamd ve tazime delalet eden başka lafızlarla da yerine getirilebilir.

15. Telbiye'nin delalet ettiği yüksek manayı düşünerek ona devam etmekte sayısız faydalar söz konusudur.

16. Telbiyenin Türkçesi: "Buyur Allah'ım, buyur! Senin ortağın yoktur. Buyur Allah'ım, buyur. Hamd (her türlü güzel övgü) ve nimet Sana mahsustur; mülk Şenindir. Hiçbir ortağın yoktur."

İHRAMLIYA MÜBAH OLAN VE KAÇINMASI GEREKEN ŞEYLER

Bilindiği gibi, namazda iftitah tekbiri ne ise, hac ve umre ibadetinde de ihram odur. Yani ihramsız bu iki ibadete başlanılmaz. Hacca veya umreye niyet eden kimse için "İhrama girdi" denilir. Öyle ki daha önce kendisine mübah olan birtakım şeyler, ihrama girip niyet getirmekle haram oluyor. Mesela başı örtmek, dikişli elbise giymek, kadınlara cinsel yaklaşmada bulunmak, güzel koku sürünmek ve saç-sakal kesmek haram oluyor; ihram hali devam ettikçe bunların haramlığı da sürüyor.

عَنِ بْنِ عُمَرَ قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ قَالَ لاَيَلْبَسُ الْمُحْرِمُ الْقَمِيصَ ولاَ الْعِمَامَةَ ولاَ الْبُرْنُسَ وَلاَ السَّرَاوِيلَ وَلاَثَوْباً مَسَّهُ وَرْس وَلاَ زَعْفَرَانٌ وَلاَ الْخُفَّيْنِ اِلاَّ أَنْ لاَيَجِدَ نَعْلَيْنِ فَلْيَقْطَعْهُمَاحَتَّى يَكُونَا أَسْفَلَ مِنَ لْكَعْبَيْنِ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den, ihramlı olan kimsenin neler giyinebileceği soruldu. Efendimiz şu cevabı verdi: "İhramlı kimse gömlek, sarık, külah, takke, don giyemeyeceği gibi, vers (sarı boya elde edilen ot) ve zaferan bulamadığı takdirde o gibi aykakkabının konçlarını topuklardan aşağısına varıncaya kadar keserse giyebilir."[189]

وَعَنْ اِبْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لاَ تَنْتَقِبُ اَلْمَرْأَةُ الْمُحْرِمَةُ وَلاَ تَلْبَسُ الْقُفَّازَيْنِ.

189 Buharî/İlim: 53 Salat: 9 Ebu Davud/Menasik: 31 Nesâî/Hac: 28, 35 Ahmed: 2/4, 8, 41.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İhramlı olan kadın yüzüne nikap tutunmasın (peçe ve benzeri bir şey örtmesin) ve eldiven giymesin."[190]

وَفِي رِوَايَةٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَي النِّسَاءَ فِي ٱلْإِحْرَامِ عَنِ الْقُفَّازَيْنِ وَالنِّقَابَ وَمَا مَسَّ الْوَرْسُ وَالزَّعْفَرَانُ مِنَ الثِّيَابِ.

Diğer bir rivayette ise, İbn Ömer (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den işittim, o ihramda bulunan kadınları eldiven takmaktan ve yüzlerine nikap örtmekten menetti; aynı zamanda vers (sarı boya elde edilen ot) ve zaferanla boyanmış elbise de giymelerini yasakladı."[191]

وَأَبُو دَاوُدَ وَزَادَ وَلْتَلْبِسْ بَعْدَ ذَلِكَ مَاأَحَبَّتْ مِنْ أَلْوَانِ لثِّيَابِ مُعَصْفَراً أَوْخَزاً أَوْحُلِيًا أَوْسَرَاوِيلَ أَوْ قَمِيصاً.

Ebû Davud bu rivayetin sonunda şu fazlalığı da nakletmiştir: "Artık ihramlı kadınlar bunun dışında hoşlarına giden bitkilerle boyanmış elbiselerden, yünlü kumaştan, zinetten ve iç çamaşırdan giyinebilir ve takınabilirler."

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ الله صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَّيْنِ وَمَنْ لَمْ يَجِدْ إِزَاراً فَلْيَلْبَسْ سَرَاوِيلَ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Kim naleyn (konçları topuklardan aşağı ayakkabı) bulamazsa, huffeyn (konçları topuklardan yukarı olan ayakkabı) giyinsin. Kim de uzunca (dikişsiz) elbise bulamazsa, don giyin-

190 Buharî/Sayd: 13 Ebû Davud/Menasik: 31 Tirmizî/Hac: 18 Nesâî/ Menasik: 33, 39 Taberânî/ Hac: 15 Ahmed: 6/119

191 Ebu Davud/Menasik: 31 Ahmed: 2/22,32

sin."[192]

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçe, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Arafat'ta hutbe irad ederken şöyle buyurduğunu duymuştur: "Kim (dikişsiz) büyükçe bez (ihram) bulamazsa, don giyinsin. Kim de na'leyn (konçları topuklardan aşağıda olan aysüabı) bulamazsa, huffeyn (konçları topuklardan yukarı ayakkabı) giyinsin."[193]

Diğer bir rivayette, Ebû Şa'sa', İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın şöyle haber verdiğini belirtiyor: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hutbe irad ederken buyurdu ki: "Kim izar (kendisini örtecek büyüklükte kumaş, bez) bulamazsa, don bulabilirse onu giyinsin. Kim de naleyn (konçları topuklardan aşağı ayakkabı ve konçsuz ayakkabı) bulamazsa, huffeyn (konçlu veya konçları topuklardan yukarı ayakkabı) giyinsin."

Bunun üzerine ravi diyor ki: "İbn Abbas'a sordum: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) huffeynin konçlarını kessin" diye buyurmadı mı?" Cevap verdi: "Hayır, öyle buyurmadı."[194]

Bu iki rivayet zahiri itibariyle, İbn Ömer'in "konçlarını kessin." rivayetini neshetmektedir. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o cümleyi Medine'de iken sorulan bir soru üzerine buyurmuş bulunuyordu, İbn Abbas hadisi ise, Arafat'ta hacet vaktinde şöylenmiştir.

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ الرُّكْبَانُ يَمُرُّونَ بِنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحرمات فَإِذَا حَاذُوا بِنَا سَدَلَتْ إِحْدَانَا جِلْبَابَهَا مِنْ رَأْسِهَا عَلَي

192 Buharî/İlim: 33, Salat: 9, Hac: 21, Sayd: 15, 16, Libas: 8, 13, 14 Müslim/ Hac: 1,3 Ebû Davud/ Menasik: 31Tirmizî/Hac: 19 Nesâî/Menasik: 28, 30, 32,34 İbn Mace/Menasik: 19, 20 Darimî/Menasik: 9 Ahmed: 1/ 215, 221,228

193 Buharî/Sayd: 15, 16, Libas: 14, 37 Müslim/Hac: 4, 5 Ebû Davud/Menasik: 31 Tirmizî/Hac: 19 Nesâî/Hac: 32, 36, Zinet: 100, 104 İbn Mace/ Menasik: 20 Darimî/Menasik: 9 Ahmed: 1/215, 221,228, 3/328, 395

194 Ahmed: 1/215, 221,228, 279, 285, 337, 3/328, 395

وَجْهِهَا فَإِذَا جَاوَزُونَا كَشَفْنَاهُ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adi geçen şöyle demiştir: "Biz Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber ihramlı bulunduğumuz sırada, binekleri üzerinde olanlar gelip yanımızdan geçerlerken, tam hizamıza geldiklerinde biz (kadınlar) cilbabımızı başımızın üzerinden sarkıtıp yüzümüzü örtüyorduk, onlar geçince tekrar yüzümüzü açıyorduk."[195]

Salim'den yapılan rivayete göre, Abdullah b. Ömer (radıyallahu anh), ihramlı bulunan kadınlar için giyilmekte olan huffeynin konçlarını kesiyordu. Sonra ben ona Safiyye bint Ehî Ubeyd (radıyallahu anha)'nın,Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'den rivayet ettiği şu bilgiyi hatırlatınca artık o, kadınlara ait huffeynin konçlarını kesmeyi bıraktı. Hz. Aişe (radıyallahu anha) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) kadınlara (ihramlı iken) huffeyn giymeleri için ruhsat verdi."[196]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İhramlı kimsenin dikişli gömlek, entari, iç çamaşırı, kaftan, sarık, külah, takke, konçlu ayakkabı giyinmesi caiz değildir. Üstü açık konçsuz ayakkabı bulamadığı takdirde, konçlu ayakkabının konçlarını kesip ayak kısmının yarısının üstü açık kalacak şekilde düzenleyerek giyer. Bunun gibi, ihramlı olan kimsenin zaferan ve vers ile boyanmış elbise kullanması caiz değildir. Ancak bunlarla boyanan elbise iyice yıkanır da boyanın kokusu kesilir ve oluşturduğu ince tabaka kaybolursa, o takdirde ihram olarak kullanılabilir. İlim adamlarından bir kısmına göre, belirtilen şekilde yıkansa bile yine de kullanılması caiz değildir.[197]

Kadınlara ihramlı iken, onların ihrama girerken, yani hac veya umreye niyet getirirken dikişli elbise giyinmelerinde bir sakınca yoktur. Normal

195 Ebû Davud/Menasik: 33

196 Ebu Davud/Menasik: 31 Ahmed: 2/29, 6/35

197 Mecmau'l-Enhur Şerhu Mülteka'l-ebhur: 1/268, 269

elbiseleriyle menasiki yerine getirirler, ancak yüzlerini örtmezler ve ellerine eldiven takmazlar.[198]

Kadın ihramlı iken, yabancılara karşı örtünmeyi kasteddiği takdirde, ellerini tenine dokunmayacak şekilde yüzünü örtebilir. Şafiîler de aynı görüştedirler.[199]

Şafiîler'e göre: Hanefiler'de olduğu gibi, erkekler hac veya umreye niyet edip ihrama girince, dikişli elbise giyinmeleri, sarık, külah, takke ve benzeri bir şeyi başlarına sarmaları veya geçirmeleri caiz değildir. Ancak göbekten aşağı dikişsiz bez bulamadığı takdirde don giyebilir; naleyn bulamadığı takdirde huf giyinebilir. Dikişsiz elbise bulunca don, na'leyn bulunca huffeyni çıkarır.

Kadına gelince: O, güzel koku sürülen elbise giyinmez, boyanmış renkli elbise giyinmesinde bir sakınca yoktur. Aynı zamanda ayaklarına giyindikleri konçlu ayakkabının konçlarını kesmezler. Nitekim Hz. Aişe (radıyallahu anha)'nın bu hususta kadınlara fetva verdiği bilinmektedir. Aynı zamanda kadınlar iç çamaşırlarını, ayakkabı ve başörtülerini giyinirler, bunun için zaruri bir durum söz konusu değildir.[200]

Kadın ihramlı bulunduğu günlerde yabancılara karşı yüzünü ve ellerini örtebilir.[201]

Hanbelîler'e göre: İhramlı bulunan erkekler, dikişli gömlek, iç çamaşır, külah, takke ve benzeri şeyler giyemezler; bunların hiç biri onlar için caiz değildir. Aynı zamanda üstü kapalı konçlu ayakkabı giyinemezler. Ancak bir erkek dikişsiz bez bulamazsa, don giyinebilir. Konçsuz üstü açık ayakkabı bulamazsa, konçlu ayakkabı giyinebilir ve bundan dolayı fidye de gerekmez. Meşhur görüşe göre ise, bu durumda olan ihramlı, konçlu ayakkabının konçlarını topukların alt kısmına varıncaya kadar keser. Malikiler de

198 Kâsânî/Bedayi': 2/183

199 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/645

200 Şafiî/el-Ümm: 2/147

201 el-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l-Erbaa: 1/645

aynı görüştedirler. İmam Sevrî, İmam Şafiî, İshak, İbn Münzir ve rey taraftarlarının da görüşü bu anlamdadır.[202]

Kadına gelince: Onun ihramlı halde yüzünü örtmesi haramdır, nasıl ki erkeğin ihramlı iken başını örtmesi haramsa. Bu hususta pek hilaf yoktur. Ancak Hz. Esma (radıyallahu anha)'nın ihramlı iken yüzünü örttüğü rivayet edilmiştir. Bu belki de yabancılara karşı örtünme ihtiyacını duyduğu vakitlerde olmuştur. Nitekim Hz. Aişe hadisi bu görüşü kuvvetlendirmektedir.[203]

Genel anlamda kadının ihramlı iken yüzünü örtmemesi ve ellerine eldiven takmaması emredilmiştir.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

189 nolu İbn Ömer hadisi sahihtir ve delil olarak gösterilmeye elverişlidir. O bakımdan müctehidlerin hemen hepsi onunla çıkarımda bulunmuş ve delil olarak göstermiştir.

Za'feran (safran) ve vers çiçekleriyle boyanan bez ve kumaşın ihramda kullanılmasının yasaklanmasının birtakım sebepleri vardır:

Önce bu bitkilerden elde edilen -ilkel anlamdaki- boyanın hem aşırı bir koku neşretmesi, hem bez ile tam emilim sağlamaması nedeniyle yer yer zerrecikler halinde dökülmesi, hem de göze pek iyi bir görüntü vermeyen bir rengi söz konusudur.

İhramlı iken konçları topukların altına gelecek ve ayağın üst kısmından bir bölümünü örtmeyecek şekilde bir ayakkabı giymek gerekir. İmam Ahmed'e göre bu gerekli değildir, topuklara kadar uzanan konçlu bir ayakkabı da giyilebilir. Diğer müctehidlere göre, konçları herhalde kesilmesi söz konusudur.

190 nolu İbn Ömer hadisi de sahihtir, aynı zamanda delil olarak sayılmaya salihtir. O bakımdan müctehidlerin çoğu bu hadisi delil olarak göster-

202 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/272, 273

203 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/305'den özetlenerek

miştir. Böylece ihramlı kadının yüzünü örtmesi, ellerine eldiven ve benzeri şey geçirmesi haramdır. Ancak yabancıların yakın nazarından bir süre korunmak için kadının ihramlı iken yüzünü örtmesine cevaz verilmiştir. Bu da Hanefiler'in ictihadıdır. Cumhur ise, kadının böyle yapmasını yasaklamıştır.

Ayrıca ihramlı durumda olan kadının dikişli iç çamaşır ve dış kıyafet giymesinde bir sakınca olmadığı anlaşılıyor ve süs eşyasından da teşhir etmemek kaydıyla takınmasına da cevaz verilmiş bulunuyor.

192 nolu Cabir hadisi sahihtir. Ancak İbn Ömer hadisiyle tearüz etmektedir. İlim adamlarından bir kısmı burada mutlakı mukayyed üzerine hamletmiş ve benzeri benzere ilhak etmiştir. Bununla beraber İmam Şafiî ve birçok müctehid bununla amel edilebileceğini belirterek giyilen dikişli donu sökmenin gerekli olmadığını söylemişlerdir. İmam Ebû Hanife ise bunun mutlaka sakıncalı olduğunu belirtmiş, İmam Malik de aynı anlamda ictihatta bulunmuştur.

Cumhur da aynı görüşü ortaya koyup hadisler arasında nesh bulunduğuna, İbn Abbas ve Cabir hadislerinin Arafat'ta, İbn Ömer hadisinin ise, Medine'de söylendiğine bakılarak İbn Abbas hadisiyle İbn Ömer hadisinin neshedildiğini bir görüş olarak ortaya koymuşlardır.

Neshedilmediğini savunanlar ise, İbn Ömer hadisinin daha sahih olduğunu delil olarak göstermişlerdir.[204] Ayrıca Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in Arafat'ta belirtilen hususa ruhsat vermesi, hacetten kaynaklanmakta ve o ortamda zorluk ve sıkıntıyı kaldırmaya yönelik bulunmaktadır.

195 nolu Hz. Aişe hadisini Hakim sahihlemiştir. Ayrıca İbn Huzeyme tahric etmiş bulunuyor. Aynı zamanda bu manada bir diğer hadisi Fatma bint Münzer, Esma bint Ebî Bekir (radıyallahu anha)'dan rivayet etmiştir. Münzerî, ilim adamlarından bir topluluğun bu hadisin zahiriyle amel etmeyi tercih ettiklerini belirtmiştir. Hadisin ravilerinden Yezid b. Ebî Ziyad hakkında

204 Neylü'l-evtar: 5/6

İmam Şafiî durmuş ve sıhhati üzerinde birtakım şüpheler ortaya koymuşsa da Zehebî onun saduk (doğru) olduğunu belirtmiştir.

196 nolu Salim hadisinin isnadında Muhammed b. İshak bulunuyor. Bilindiği gibi bu zat hakkında birçok şeyler söylenmiştir. O bakımdan müctehidlerin önemli bir kısmı bu rivayetle çıkarım yapmamışlardır.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İhramlı olan erkeklerin dikişli elbise giyinmeleri, başlarını sarık, külah, takke ve benzeri bir şeyle örtmeleri haramdır.
2. İhramlı kimsenin safran ve vers bitkisiyle boyanan elbise giymesi sakıncalıdır. Bu iki boyaya benzer boyalarla boyanmış elbise, peştemal ve benzeri giyim eşyası kulanmak da caiz değildir.
3. İhramlı erkeklerin iç çamaşır giyinmeleri de caiz değildir.
4. İhramlı erkeklerin konçları topukların altında, üst kısmen açık bir ayakkabı giyinmeleri vacibdir.
5. Hac menasiki (ibadetleri) yerine getirilirken, sıkışık hallerde, belirtilen şekilde ayakkabı temini zor veya mümkün olmadığı hallerde konçları topuklara ulaşan ayakkabı giyilebilir. Bunun için bir ceza gerekmez. İmam Ebû Hanife ile İmam Malik'e göre ceza gerekir.
6. Hac menasiki yerine getirilirken izar edilen belden aşağı örtecek kadar bez ve kumaş bulamayan kimsenin don giymesine ruhsat verilmiştir. İmam Ebû Hanife ile İmam Malik'e göre, bu durumda yine ceza gerekir.
7. Topuktan aşağı olup üst kısmından bir bölümü açık olan ayakkabı yerine konçlu ayakkabı bulunuyorsa, o takdirde, konçlarının kesilmesi gerekir. Kesilmediği takdirde, İmam Ahmed'e göre bir şey gerekmez.
8. İhrama giren kimsenin mümkün olduğu takdirde beyaz renkli kumaş tercih etmesi müstehabdır. Bununla beraber za'feran ve vers

olmamak kaydıyle renkli kumaş da olabilir.

9. İhrama giren kadınlar için dikişsiz elbise söz konusu değildir.

10. İhramlı kadının yüzünü örtmesi ve ellerine eldiven veya benzeri bir şey geçirerek örtmesi caiz değildir.

11. İhramlı kadın, yanından yabancı erkek geçerken başındaki örtünün bir ucuyla yüzünü bir süre örtebilir. Müctehidlerin çoğuna göre, bundan dolayı ceza gerekmez.

12. İhramlı kadınlar süs eşyası takınabilirler. Ancak zinet yerlerini açmamaları söz konusudur.

13. İhramlı kadınlar iç çamaşırlarını giyinirler, dikişli olarak dış kıyafetlerine bürünürler.

14. İhramlı erkekler için haram kılınan şeyler ihramlı kadınlar için de haramdır. Ancak dikişli elbise, ayakları örtecek kadar konçlu ayakkabı ve başlarını örtme hususunda erkeklerden ayrılırlar, bunlar kadınlar için caiz, erkekler için caiz değildir.

İHRAMLININ BAŞINI ÖRTMEKTEN KAÇINMASI

Din kolaylık ve rahmettir. İlahi nassa aykırı olmadığı takdirde hep kolaylığı emreder. İbadet de gönül huzuru, sıkıntı ve meşakkatten uzak yapıldığı sürece kişiyi amaca yaklaştırır ve kalp yatışkanlığı sağlar.

Hac ibadetinin, özellikle afakî, yani Mekke dışından gelenler için birtakım zorlukları vardır. Bu daha çok iklim değişikliklerinden kaynaklanır ve fazla izdiham ve kalabalık sebebiyle insana sıkıntı verebilir. O bakımdan İslam bilhassa sıcak mevsimde hac ve umre yapılırken güneşin tesirinden korunmak için şemsiye tutunmaya ve benzeri gölgelikler edinmeye cevaz vermiş; çok yağmurlu ve soğuk bir mevsimde omuzlar üzerinde battaniye, pardesü ve benzeri şeylerin alınmasında bir sakınca olmadığını belirtmiştir.

عَنْ أُمِّ الْحُصَيْنِ قَالَتْ حَجَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ فَرَأَيْتُ أُسَامَةَ وَبِلاَلاً وَأَحَدُهُمَا آخِذٌ بِخِطَامِ نَاقَةِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْآخَرُ رَافِعٌ ثَوْبَهُ يَسْتُرُهُ مِنَ الْحَرِّ حَتَّي رَمَي جَمْرَةَ الْعَقَبَةَ.

Ümmü'l-Husayn (radıyallahu anh) diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber Veda Haccı'nı yaparken, Üsame ile Bilal'i gördüm: Birisi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bindiği devenin yularından tutarken, diğeri Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'i güneşten korumak için elbisesini O'nun başının üstünde tutuyordu. Bu hal, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Cemre-i Akabe'ye taş atıncaya kadar sürdü."[205]

وَفِي رِوَايَةٍ حَجَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ فَرَأَيْتُهُ حِينَ

205 Müslim/Hac: 312 Ebu Davud/Menasik: 34 Nesâî/İdeyn: 17 Ahmed: 5/ 417 6/402

رَمَى جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ وَانْصَرَفَ وَهُوَ عَلَى رَاحِلَتِهِ وَمَعَهُ بِلاَلٌ وَأُسَامَةُ أَحَدُهُمَا يَقُودُ بِهِ رَاحِلَتَهُ وَالْاٰخَرُ رَافِعٌ ثَوْبَهُ عَلَى رَأْسِ النَّبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُظِلُّهُ مِنَ الشَّمْسِ.

Diğer bir rivayette ise şöyle denilmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber Veda Haccı'nı yerine getiriyorduk. Derken, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Cemre-i Akabe'ye taş atarken ve oradan ayrılırken, devesi üzerinde bulunuyor bir halde gördüm: Bilal ile Üsame de oradaydılar; onlardan biri Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in bindiği devenin yularından tutup götürüyordu, diğeri ise, elbisesini şemsiye yapıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in başının üstünde tutarak O'nu güneşten koruyup gölge yapıyordu."[206]

وَعَنِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَجُلاً أَوْ قَصَتْهُ رَاحِلَتُهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَمَاتَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسَدْرٍ وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْهِ وَلاَ تُخَمِّرُوا وَجْهَهُ وَلاَرَأْسَهُ فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّياً.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Bir adamın bineği hırçınlaşıp sırtından attı ve adamın boynu kırılarak öldü ki, o adanı ihramlı bulunuyordu. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyuruyordu: "Onu su ve sidr ile yıkayınız ve üzerindeki elbiseyi ona kefen yapınız; başını ve yüzünü örtmeyiniz. Çünkü gerçekten o, kıyamet gününde telbiye getirir bir halde kabrinden kaldırılıp haşredilecektir."[207]

206 Müslim/Hac: 312 Müsned-i Ahmed

207 Buharî/Cenaiz: 20, 22 Müslim/Hac: 98, 99, 103 Ebû Davud/Cenaiz: 80 Nesâî/Menasik: 89 Ahmed: 1/215, 266

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İhramlı iken yıkanmakta, çadır, mahfe ve benzeri şeylerin altında gölgelenmekte, (şemsiye ve benzeri şeyleri - başa dokundurmaksızın - tutunup gölgelenmekte), bel kemeri kullanmakta bir sakınca yoktur, bunlara cevaz verilmiştir.[208]

Aynı zamanda ihramlı kimselerin kılıç ve benzeri silah taşıması, kemer bağlaması, yüzük takınması ve gözlerine sürme çekmesi caizdir. Ancak kokulu sürme kullanması sakıncalıdır. Bir-iki defa kokulu sürme kullanmasından dolayı kan akıtması gerekir.[209]

Şafiîler'e göre: Sıcaktan korunmak için ağaç, çadır, mahfe ve benzeri şeyler altında gölgelenmekte ve şemsiye tutmakta bir sakınca yoktur. Başının üstünde gölge yapsın diye tutunduğu şeye ihramlının başı dokunup temas kursa bile bir şey gerekmez. Ama örtünmek için başının üzerine bir örtü veya benzeri bir şey koyması caiz değildir.[210]

Hanbelîler'e göre: Rina, ağaç, çadır ve benzeri şeyler altına girip sıcaktan korunmakta bir sakınca yoktur. Ama deve üzerine konulan mahfe ve benzeri şeylerle gölgelenmek caiz değildir. Bunun gibi, başın üstünde bir örtü veya bir ağaç dalı tutup gölgelenmek de sakıncalıdır.

Ahmed b. Hanbel bu konuda, yukarıda adı geçen hadisle değil, İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan rivayet edilen şu olayla çıkarımda bulunmuştur: İbn Ömer (radıyallahu anh) binek üzerinde bulunan Ömer b. Abdullah'ın bir ağaç dalı tutup onunla güneşten korunduğunu görünce, onu böyle yapmaktan menetmiştir."[211]

Bu konuda Mâlikîler de Hanefiler'in görüşündedirler.[212] Şevkanî'nin

208 Haşiyetü't-Tahtâvî Ala Meraki'l-feIah: 399

209 Mecmau'l-Enhur Şerha Mülteka'l-ebhur: 1/269

210 Abdurrahman el-Cezirî/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/651

211 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/282, 283'den özetlenerek.

212 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/651

tespitine göre, Hanbeliler'in görüşündedirler.[213]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

205 nolu Ümmu'l-Husayn hadisi sahihtir. Cumhur bu rivayetle çıkarım yaparak güneşten korunmak için çadır, mahfe ve benzeri şeyler altına girmenin, şemsiye ve benzeri şeyler tutunmanın caiz olduğunu söylemiştir. İmam Malik ile İmam Ahmed bunun caz olmadığını belirtmişlerdir. Bu iki imam, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Beyhakî'nin isnad-ı sahih ile İbn Ömer'den yaptığı rivayetle çıkarımda bulunmuşlardır.

207 nolu İbn Abbas hadisi de sahihtir. İhramlı bir halde ölen kimse kefenlenirken başının ve yüzünün açık tutulmasının müstehab olduğuna delalet etmektedir. Bu ve diğer rivayetlere dayanan İmam Ebû Hanife ile İmam Malik, ihramlının yüzü hakkındaki hükmün başıyla ilgili hükmün aynı olduğunu, yani ihramlı bulunan erkeğin yüzünü örtmesi caiz değildir. İmam Şafiî ile cumhur-i ulemaya göre yüzün ihramla ilgisi yoktur, adam isterse ihramlı bir vaziyette yüzünü örtebilir, yüzün açık tutulmasının vücubu kadınlarla ilgilidir.[214]

Aynı zamanda ihramlı bir halde ölen kimsenin dikişli bir elbiseyle kefenlenmesi de İmam Şafiî'ye göre caiz değildir, İmam Ahmed ile İshak da bu hususta Şafiî'ye muvafakat etmişlerdir. İmam Malik, İmam Evzâî ve İmam Ebû Hanife'ye göre, onun yüzünü örtmek ve naşını dikişli kefenle kefenlemek caizdir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İhramlı kimsenin güneşten korunmak için çadır, mahfe ve benzeri bir şeyin altına girip gölgelenmesi caizdir.
2. İhramlınm yine güneşten ve yağmurdan korunmak için şemsiye ve benzeri bir şeyi başının üstünde tutması caizdir. İmam Mâlik

213 Neylü'l-evtar: 5/10

214 Neylü'l-evtar: 5/10

ve İmam Ahmed'e göre caiz değildir. Ancak bu iki imama göre, ev çadır ve ağaç altına girip gölgelenmek caizdir.

3. Kadınlar için belirtilenler söz konusu değildir; yani onlar gölgelenmek ve güneşten korunmak için hem şemsiye ve benzeri bir şey tutabilirler; hem de başları üzerine başka bir örtü örtebilirler.

4. İhramlı bir vaziyette ölen kimsenin yüzü ve başı örtülmez, aynı zamanda dikişli elbiseyle kefenlenmez. Bu İmam Şafiî ve İmam Ahmed'e göredir. İmam Malik ve İmam Ebû Hanife'ye göre, ihramlının yüzü ve başı örtülür, gerekirse dikişli elbiseyle kefenlenebilir.

İHRAMA GİRMEDEN ÖNCE SÜRÜLEN GÜZEL KOKUNUN İHRAMLI İKEN DEVAMINDA BİR SAKINCA VAR MIDIR?

İslâm toplum hayatını en güzel tanzim eden ve fertleri en uygun davranışlarla birbirine ısındıran; nefret, tiksinti doğuran şeylerden kaçınmalarını telkin eden dindir. O bakımdan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) günde birkaç defa saç ve sakalını tarar, güzel koku sürünür ve dişlerini misvaklardı. Hacc menasiki (ibadetleri) yerine getirilirken, hac dışı günlük hayata nisbetle birtakım şeyleri kullanmak yasaklanarak onun bir istisna teşkil ettiği belirlenmiştir.

İhramdan önce, daha önceki bablarda belirttiğimiz üzere güzel koku sürünmek müstehab olduğu gibi, ihrama tam hazırlanırken de güzel koku sürünmekte bir sakınca olmadığını, hatta istihbab kapsamına girdiğini söyleyebiliriz.

İhrama girdikten, yani hacca niyet edip iki bez parçasına büründükten sonra artık güzel koku sürünmemiz yasaklanmıştır. Ama daha önce süründuğümüz güzel kokunun rayihası devam ediyorsa, onu gidermeğe gerek yoktur.

İbn Ömer (radıyallahu anh) (318 nolu) hadisinde, Hz. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e: "İhramlı olan kimse neler giyebilir?" sorulduğunda, Efendimiz'in şu cevabı verdiği açıklanmış bulunuyor: "İhramlı kimse dikişli gömlek, sarık, külah, takke ve dikişli don giyemez. Aynı zamanda vers ve za'feran ile boyanmış elbise de giyemez."

Sonra da ihramlı bir vaziyette ölen adam için "Onu tahnit etmeyin (güzel kokulu nesne sürmeyin)" buyurmuştur.

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ الطِّيبِ فِي مَفْرِقِ رَسُولِ اللهِ صَلَّي

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ أَيَّامٍ وَهُوَ مُحْرِمٌ.

Hz. Aişe (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı olduğu halde üzerinden birkaç gün geçmesine rağmen ben O'nun saçının ayrım çizgisindeki güzel kokunun parlaklığına (şu anda) bakar gibiyim."[215]

وَلِمُسْلِمٍ وَالنَّسَائِي وَأَبِي دَاوُدُ كَأَنِّي أُنْظُرُ إِلَى وَبِيصِ الْمِسْكِ فِي مَفْرَقِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ.

Müslim, Nesâî ve Ebû Davud'un rivayetinde ise, şöyle denilmektedir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ihramlı iken saçının ayrım çizgisindeki miskin parlaklığına (şu anda) bakar gibiyim."[216]

وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كُنَّا نَخْرُجُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مَكَّةَ فَنُضَمِّدُ جِبَاهَنَا بِالسُّكِ الْمُطَيَّبِ عِنْدَ الْإِحْرَامِ فَإِذَا عَرِقَتْ إِحْدَانَا سَالَ عَلَى وَجْهِهَا فَيَرَاهُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا يَنْهَانَا.

Yine Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: Bizler Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber Mekke'ye hareket edip çıktığımızda, ihrama gireceğimiz sırada ahularımıza "Sük" denilen güzel kokuyu sürerdik. Öyle ki bizden birimiz terlediğimizde o koku (terle birlikte) yüzümüze doğru akardı da o hali gören Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) bizi ondan men'etmezdi."[217]

وَعَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ادَّهَنَ

215 Buharî/Hac: 18, Libas: 70 Müslim/Hac: 39, 40, 41,42, 43, 45

216 Müslim/Hac: 45 Nesâî/Menasik: 41 Ahmed: 6/38, 245

217 Ebu Davud/Menasik: 31

بِزَيْتٍ غَيْرَ مُقَتَّتٍ وَهُوَ مُحْرِمٌ.

Said b. Cübeyr'in İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayette, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı bulunduğu halde içine güzel koku katılmadık zeytinyağıyla (bazı yerlerini) yağladı."[218]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

"İhrama girmek isteyenin gusletmesi, güzel koku sürmesi." başlığı altındaki bölümde bu konuyla ilgili müctehidlerin görüş ve ictihadlarını belirtmiş bulunuyoruz. Burada onların bir özetini vermekle yetiniyoruz:

Hanefî, Şafiî ve Hanbelîler'e göre, ihrama girmeye hazırlanan kimsenin, girmeden önce güzel koku sürünmesinde bir sakınca yoktur. Hatta bazısına göre müstehabdır.

İmam Mâlik'e göre ise, mekruhtur. Şüphesiz Mâlîkiler bu konuda Buharî ve Müslim'de geçen şu rivayetle çıkarımda bulunmuşlardır: "Bir adam, Hz. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e dedi ki: Ya Rasulallah! Vücudunu güzel kokuyla buladığı halde umreye niyet edip ihrama giren kişi hakkında ne buyurursunuz?" Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) biraz durduktan sonra şu cevabı verdi: "Üzerindeki güzel kokuyu üç defa yıka, üstündeki cübbeyi çıkar ve hac için ne yaptınsa aynı şeyi umre için de yap."

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

215 nolu Hz. Aişe hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir. Hadis, ihramdan az önce güzel koku sürmenin müstehab olduğuna ve aynı zamanda ihrama girdikten sonra o kokunun rayiha ve parlaklığının vücudun bir yerinde kalmasında bir sakınca olmadığına delalet etmektedir.

217 nolu Aişe hadisini nakleden Ebû Dâvud ve el-Münzerî hadisin sıhhat derecesi üzerinde bir beyanda bulunmamışlardır. Ancak yapılan tespitlere göre, isnadında yer alan raviler sikat (güvenilirler)dir. Ancak ravilerden

218 Müsned-i Ahmed: 2/25, 29, 59, 72, 145, 126

Hüseyn b. Cüneyd -ki bu zat Ebû Davud'un şeyhidir- üzerinde durulmuş: Nesâî, "onun rivayetinde bir sakınca yoktur" derken İbn Hibban onu sıkat arasında zikretmiştir.[219] Zehebî ise, bu zat hakkında bir tespite yer vermemiştir. Böylece hadisin sahih olduğu ağırlık kazanıyor.

218 nolu Said hadisinin garip olduğunu Tirmizî belirtirken, bu rivayeti Fekad es-Sincî tarikiyle bildiğini ilave ediyor. Hadis, ihramlı kimsenin, içine güzel koku karıştırılmamış zeytinyağını bedenin bir yerine sürmesinde bir sakınca olmadığına delalet etmektedir. Nitekim İbn Münzir diyor ki: "İhramlı olan kimsenin zeytinyağı, içyağı, tereyağı yemesinde ve bunları (bedeninin herhangi bir yerine sürmek suretiyle) kullanmasında bir sakınca olmadığında ilim adamlarının icması vardır."[220]

Böylece ihramlı kimse için güzel koku ile sözü edilen yağlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmiş oluyor. Birini diğerine kıyas mümkün değildir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İhramdan hemen önce güzel koku sürünmek mekruhtur. Süründüğü takdirde onu bedeninden gidermesi gerekir. Bu, İmam Malik'e göredir.

2. İhram'a girilmeden önce güzel koku sürünmekte bir sakınca yoktur.

3. İhramdan önce sürülen güzel kokunun rayihası ve parlaklığı vücutta kalsa ve bir süre devam etse bile bir sakınca yoktur. Bu, diğer üç imama göredir.

4. Baş ve alın kısmına sürülen güzel koku, ihrama girdikten sonra terle birlikte akıp yüze bulaşırsa, bunda da bir beis görülmemiştir.

5. İhramlı kimsenin içyağ, zeytinyağı, tereyağı yemesinde ve gerektiğinde bunları bedeninin bir yerine sürmesinde bir sakınca yoktur.

219 Neylü'l-evtar: 5/12

220 Neylü'l-evtar: 5/13

6. Sözü edilen yağlara güzel koku karıştırıldığı takdirde kullanılması caiz değildir.

7. Bununla beraber ihramdan önce aşırı derecede güzel koku sürmekten kaçınıp ifrat ve tefritten uzak kalınarak normal şekilde sürünmek daha uygun olur.

İHRAMLININ BİR ÖZÜRDEN DOLAYI SAÇINI TRAŞ ETMESİ

Bilindiği gibi, hac veya umre, ya da her ikisi için niyet edip ihrama giren kimsenin saçını, sakalını traş etmesi caiz değildir. Ancak bir hastalık ya da bitlenme ve benzeri bir arızadan dolayı temizlik ve sağlığa kavuşmak için traş olmaya cevaz, yani ruhsat verilmiştir. Aynı zamanda bu fiilden dolayı ihramlının fidye vermesinin vacib olduğu hükme bağlanmıştır.

وَعَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ كَانَ بِي أَذًى مِنْ رَأْسِي فَحُمِلْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَلَى وَجْهِي فَقَالَ مَا كُنْتُ أَرَى أَنَّ الْجَهْدَ قَدْ بَلَغَ مِنْكَ مَا أَرَى أَتَجِدُ شَاةً ؟ قُلْتُ لاَ فَنَزَلَتِ الْآيَةُ - فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ- قَالَ: هُوَ صَوْمٌ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ أَوْ إِطْعَامُ سِتَّةِ مَسَاكِينَ نِصْفَ صَاعٍ طَعَامًا لِكُلِّ مِسْكِينٍ.

Kâb b. Ucre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki: "Başımda (oluşan parazitten dolayı) eziyet bulunuyordu. Beni alıp Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e götürdüklerinde bitler yüzüme doğru dökülüp geliyordu. Beni bu vaziyette gören Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: "Görebildiğim kadariyle meşakkat ve eziyet sende (had safhaya) ulaşmış bulunuyor. Bir koyun bulabilir misin?" Ben cevaben: "Hayır, bulamam" dedim. Bunun üzerine ilgili ayet indi: "Sizden hasta olan veya başında bir eziyet ve rahatsızlığı bulunan kimseye (kurban yerine varmadan traş olursa, bunun için) oruç ya da sadaka, ya da kurbanlardan bir fidye vacib olur." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) fidye üç gün oruçtur veya her birine yarım sa' olmak üzere altı miskini

yedirmektir"buyurdu.[221]

وَفِي رِوَايَةٍ أَتَى عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَةِ فَقَالَ كَأَنَّ هَوَامَّ رَأْسِكَ تُؤْذِيكَ ؟ فَقُلْتُ أَجَلْ قَالَ: فَاحْلِقْهُ وَاذْبَحْ شَاةً أَوْ صُمْ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ أَوْ تَصَدَّقَ بِثَلاَثَةِ آصُعٍ مِنْ تَمْرٍ بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينَ.

Diğer bir rivayette şöyle denilmektedir: "Hudeybiye zamanında Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) yanıma geldi ve (benim halimi görünce) şöyle buyurdu: "Sarıyorum ki, başındaki parazitler şana eziyet veriyor?" Ben de: "Evet, öyledir" dedim. O bana: "Öyle ise başını traş et ve bundan dolayı bir koyun kes veya üç gün oruç tut, ya da üç sa' hurmayı altı miskine yarımşar sa' olarak tasaddukta bulun" buyurdu.[222]

وَلأَبِي دَاوُدُ فِي رِوَايَةٍ فَدَعَانِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي: اَحْلِقْ رَأْسَكَ وَصُمْ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ فَرَقًا مِنْ زَبِيبٍ أَوْ انْسُكْ شَاةً فَحَلَقْتُ رَأْسِي ثُمَّ نَسَكْتُ.

Ebu Dâvud ise bu hadisi şöyle rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) beni çağırdı ve bana: "Başını traş et, üç gün oruç tut veya kuru üzümden bir ferak (üç sa') ı altı miskine yedir veya bir koyun nüsk eyle (kes)." Bunun üzerine başımı traş edip nüsk olarak bir koyun kestim."[223]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Nahr (bayram) gününden önce ihramlının saçlarını kesmesi caiz değildir. Bu ister ustura, makina, makas gibi bir aletle ger-

221 Buharî/Muhsar: 7, Meğazi: 35, Tefsir: 2, 22 Tirmizi/Tefsir: 21 Müslim/Hac: 80, 85 İbn Mace/Menasik: 86 Ahmed: 4/242

222 Ahmed, Müslim, Ebu Davud.

223 Ebu Davud - Neylü'l-evtar: 5/13

çekleştirilsin, isterse arsenik ve benzeri kimyevi bir maddeyle giderilsin fark etmez. İhramlı bütün bunları işlemekten menedilmiştir. Bunun gibi başındaki kıllardan birini olsun gidermez ve gidermek için arsenik sürmez. Hiçbir özür yokken ihramlı başını traş ederse, kan akıtması gerekir. Ama özürden dolayı traş ederse, Aziz ve Celil olan Allah'ın buyurduğu üzere şu üç şeyden birini yerine getirmesi vacib olur: Ya üç gün oruç tutar, ya altı fakiri doyuracak nisbette (üç sa') yiyecek tasadduk eder, ya da bir kan akıtır.

Hanefiler bu konuda Kâb b. Ucre hadisiyle çıkarımda bulunmuşlardır.

Başındaki saçının dörtte birini traş ederse yine kan akıtması gerekir. Dörtte birinden aşağı nisbette keserse, sadece bir miktar tasaddukta bulunur. Bu, İmam Ebû Hanife'ye göredir. İmam Ebû Yusuf'a göre, başının çoğunu traş ederse, İmam Ebû Muhammed'e göre tamamını traş ederse kan akıtması gerekir. Aksi halde tasaddukta bulunur.[224]

Şafiîler'e göre: İhramlı kişinin üç kıl veya üç tırnak kesmesiyle fidye gerekir. Bu hususta unutanla, kasden kesen veya bilmeden veya bilerek kesen arasında fark yoktur.

Bir kıl koparmaktan dolayı bir müd[225] taam (yemek) tasadduk etmesi; iki kıl kopardığı takdirde iki müd taam tasadduk etmesi gerekir. Özürlü olan kimsenin saçlarını traş etmesinde bir sakınca yoktur, ancak bundan dolayı fidye vermesi gerekir.[226]

Fidye bilindiği gibi, şu üç şeyden biriyle gerçekleşir: Üç gün oruç veya altı fakiri doyurmak veya bir kan akıtmak.

Hanbelîler de bu konuda Kâb b. Ucre ile Bakara Sûresi 196. ayetle çıkarımda bulunmuşlardır.[227]

Malikîler'e göre: İmam Mâlik'e göre, başın tamamı traş edildiği tak-

224 Kâsânî/Bedayi': 2/192

225 Öne uzatılarak birleştirilmiş iki avucun aldığı tahıl miktarı.

226 El-Ğamravi/es-Siracü'l-vehhac: 168

227 İbn Kudame/el-Muğnî: 268, 269

dirde kan akıtmak gerekir. Daha az nisbette traş edenin tasaddukta bulunması söz konusudur.[228]

Böylece dört mezhep imamları bu konuda yukarıda sözü edilen ayet ve hadisle çıkarımda bulunmuşlardır. Aralarındaki fark, daha çok baştaki saçların nisbetiyle ilgili bulunuyor. İmam Mâlik'in ictihadında daha çok kolaylık vardır. Sonra da Hanefiler'in ictihadı onu izlemektedir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Bayram gününden önce ihramlının saçlarını kesmesi veya vücudundan kıl koparması caiz değildir.
2. İhramlının saç, sakal veya bedeninin herhangi bir yerindeki kılları gidermesi, -ne ile gederirse gidersin- caiz değildir ve bundan dolayı ceza gerekir.
3. Başında, bitlenme veya başka bir sebepten dolayı özrü olan kimsenin saçlarını traş etmesi caizdir, yani buna ruhsat verilmiştir. Ancak bu durumda fidye ödenmesi vacib olur.
4. Fidye, şu üç şeyden birini yerine getirmekle gerçekleşir: Üç gün oruç tutmak veya altı fakiri yedirip doyurmak veya bir koyun kesmek suretiyle kan akıtmak.
5. Başında bir özür bulunmaksızın saçlarını traş eden kimsenin ise, her halde ceza olarak bir koyun kesmesi vacib olur.
6. Başındaki saçın dörtte birini traş edenin de bir koyun kesmesi gerekir. Bu, İmam Ebû Hanife'ye göredir.
7. Özürsüz olarak başının çoğunu traş edene kan akıtmak gerekir. Bu, İmam Ebû Yusuf'un ictihadıdır.
8. Ancak başının tamamını traş edene kan akıtmak gerekir. Bu, İmam Mâlik ile İmam Muhammed'in ictihadıdır.

228 Kâsânî/Bedayi': 2/192

9. Başından veya sakalından üç kıl koparana kan akıtmak gerekir. İki kıl koparana iki müd, bir kıl koparana bir müd tasaddukta bulunmak gerekir. Bu, İmam Şafiî'nin ictihadıdır. Bu ictihadda kolaylık pek yoktur.

10. İmam Malik ile İmam Muhammed'in ictihadında kolaylık vardır. O bakımdan sıkışık durumlarda bu iki imamın ictihadıyla amel edilebilir.

İHRAMLININ HACAMAT YAPTIRMASI

Hacamat, eskiden ilkel aletlerle vücudun herhangi bir yerinden kan alma anlamına gelen bir isimdir. Günümüzde ise daha fenni aletlerle kan alma da bu ismin kapsamına girer.

Böylece hac veya umre, ya da her ikisi için niyet edip ihrama giren kimsenin ihtiyaç duyduğu hallerde vücudunun her hangi bir yerinden kan aldırmasında bir sakınca görülmediği gibi, kirlenen başı yıkamaya da cevaz verilmiştir. Ancak başı yıkarken kokulu sabun veya benzeri bir madde kullanmak caiz değildir. Güzel kokusu olmayan sabun ve benzeri bir şeyi kullanmaya cevaz verenler olmuştur.

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُحَيْنَةَ قَالَ اِحْتَجَمَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ

بِلِحَي جَمَلٍ مِنْ طَرِيقِ مَكَّةَ فِي وَسَطِ رَأْسِهِ.

Abdullah b. Buhayne (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke yolu üzerinde Liha- Cemel mevkiinde başının orta kısmında hacamat yaptırarak kan aldırdı ki kendisi ihramlı bulunuyordu."[229]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِحْتَجَمَ وَهُوَ مُحْرِمٌ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı bulunduğu halde hacamat yaptırdı (vücudundan kan aldırdı)."

Buharî ise bu olayı şöyle nakletmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu

229 Buharî/Tıb: 12, 14, 15 Müslim/Hac: 87 Nesâî/Hac: 92, 93, 95 Ebû Dâvud/ Menasik: 35 Tirmizî/Hac: 22, Savm: 60 İbn Mace/Menasik: 87 Darimî/ Menasik: 20 Taberânî/Hac: 74 Ahmed: 1/215 3/164

aleyhi ve sellem), ihramlı bulunduğu sırada başındaki bir ağrıdan dolayı "Liha-Cemel" denilen ve suyu bulunan yerde hacamat yaptırdı."[230]

Abdullah b. Hunayn (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: İbn Abbas ile Misver b. Mahreme, el-Evbâ adlı yerde ihtilafa düştüler: İbn Abbas (radıyallahu anh) "İhramlı kimse başını yıkayabilir" derken, Misver (radıyallahu anh) "İhramlı kimse başını yıkayamaz" diye iddia etti.

Ravi diyor ki, İbn Abbas beni Ebû Eyyub el-Ensârî (radıyallahu anh)'ye gönderdi. Ben ona gittiğimde kendisini kuyunun iki karni arasında yıkanır buldum ki, bir bezle sütrelenmiş bulunuyordu. Kendisine selam verdim. Sordu: "Kimsiniz?" ben de: "Ben Abdullah b. Hunayn'im, İbn Abbas beni size gönderdi de, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ihramlı iken nasıl yıkandığını soruyor." Bunun üzerine Ebû Eyyub (radıyallahu anh) elini elbisesinin üzerine koydu da onu yavaş yavaş aşağı doğru indirdi, tâ ki başını görmeye başladım. Sonra oradaki adamlardan birine su getirtip başına dökmesini emretti. Adam su getirdi, o da "üzerime dök" diye söyledi. Adam suyu onun başı üzerine döktü.

Sonra Ebû Eyyub (radıyallahu anh) eliyle başını ovmaya başladı ileri geri götürüp getirdi ve şöyle buyurdu: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in böyle yaptığını gördüm."[231]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Hanefî, Şafiî ve Hanbelî imamlarına göre, ihramlı bulunan kimsenin hacamat yaptırması, yani vücudunun bir yerini yarıp boynuzla veya herhangi bir aletle kanaldırması mübahtır. Ancak bu durumda, hacamat yapılan yerdeki kılları traş etmemesi gerekir. Aksi halde hacamattan dolayı değil de, kılları traş ettiğinden dolayı fidye veya tasadduk ge-

230 Buharî/Tıb: 12,14,15 Müslim/Hac: 87 Nesâî/Hac: 92, 93, 95 Ebû Dâvud/ Menasik: 35 Tirmizî/Hac: 22, Savm: 60 İbn Mace/Menasik: 87 Darimî/ Menasik: 20 Taberânî/Hac: 74 Ahmed: 1/215, 3/164

231 Buharî/Sayd: 14 Müslim/Hac: 91 Ebu Davud/Menasik: 37 Nesâî: 27 İbn Mace/Menasik: 22 Taberani/Hac: 4 Ahmed: 2/240

rekir. Bunun gibi ihramlının vücudunu kaşıması, kılların düşmesine sebep olmadığı takdirde mübah sayılmıştır. **İmam Şafiî'ye göre**: kıl dökülmediği takdirde vücudu kaşımak mekruhtur, kıl dökülmesi halinde ise haramdır.

İmam Mâlik'e göre: İhtiyaç hissedilmedikçe ihramlının kan aldırması mekruhtur. İhtiyaç halinde ise, hacamat yapılan yere bir bez ve benzeri şey bağlamadığı takdirde caizdir.[232]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

229 nolu Abdullah hadisi sahihtir. Buharî "muhrim" kelimesinden sonra "saim" lafzını da rivayet etmiştir. Böylece Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hacamat yaptırdığı zaman hem ihramlı, hem de oruçlu bulunuyordu. O bakımdan gerek ihramlının, gerekse oruçlunun kan aldırmasında bir sakınca olmadığı anlaşılıyor.

İmam Nevevî bu konuda şöyle demiştir: "İhramlı bulunan kimse hacet olmaksızın hacamat yatırmak isterse, eğer bu durumda saçın bir kısmını veya bedendeki kıllarının o nahiyedekini kesmesi gerekirse bu haram sayılır. Kılları traş etmeden kan aldırması mümkünse, bu cumhura göre caizdir." Ancak İmam Malik bunu mekruh kabul etmiştir.

Ama zarurî durumdan dolayı saçını veya vücudunun o nahiyesindeki kılları traş etmesi gerekirse, o takdirde traş olması caizdir ve bundan dolayı fidye vacib olur.

Böylece ihramlı kimsenin hacamat (kan aldırması), başka bir aletle damara nüfuz edip kan vermesi, diş çektirmesi caizdir. Yeter ki bunları yaparken ve yaptırırken güzel kokulu bir madde kullanmasın ve kılların dökülmesine sebep olmasın.

230 nolu İbn Abbas hadisi de sahihtir. Birinci hadisi kuvvetlendirmekte ve ihramlı kimsenin hacamat yaptırmasında bir sakınca olmadığına delalet etmektedir.

---

232 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/650

229 nolu Abdullah hadisi sahihtir ve delil olarak sayılmaya salihtir. İbn Abbas (radıyallahu anh) ile ihramlı iken kişinin başını yıkamasında bir sakınca olup olmadığı konusunda tartışan Misver b. Mahreme, Ebu Eyyub el- Ensari Hazretlerinin, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ihramlı iken nasıl yıkandığını bilfiil göstermesi üzerine, gerçeği anlayınca, gelip İbn Abbas'a şöyle demiştir: "Bundan böyle bir daha (dînî konularda) seninle tartışmayacağım."

Böylece hadisten, ihramlı kimsenin başını yıkamasında ve eliyle başını ovmasmda bir sakınca olmadığı anlaşılıyor.

İmam Malik ise, Muvatta'da Nâfi'den yaptığı rivayette, adı geçenin şöyle dediğini nakletmiştir: "İbn Ömer ihramlı iken ancak ihtilam olunca yıkanırdı." O bakımdan İmam Mâlik, ihramlı iken başa su dökmek suretiyle onu örtmenin mekruh olduğunu belirtmiştir.[233]

Aynı zamanda İmam Mâlik, Yahya b. Mâlik tarikiyle Süleyman b. Yesar'dan şunu rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı iken Liha-Cemel mevkiinde başının üs nahiyesine hacamat yaptırdı. Bu mevki, Mekke yolu üzerinde bulunuyor."[234]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İhramlı iken kan aldırmakta bir sakınca yoktur.
2. İhramlı iken başından veya başka bir yerinden kan aldıran kimsenin, kan aldırılan yerin kıllarını traş etmesi caiz olmaz. Ancak bunu bir zaruretten veya hacetten dolayı yaparsa, tasadduk vermesi gerekir.
3. Traş edilen miktara göre ceza takdir edilir. Baş nahiyesinde ise, dörtte bir, başın çoğu veya tamamı traş edilirse, daha önceki bahiste belirttiğimiz üzere müctehidlerin ictihadı doğrultusunda

233 İmam Malik / Muvatta': 1/322

234 İmam Malik / Muvatta': 1/322

amel edilir.

4. İhramlı iken, kokulu sabun ve benzeri bir madde kullanmaksızın başı yıkamak ve ovmakta bir sakınca yoktur. İmam Şafii'ye göre, ovmak mekruhtur.

5. Başı ovarken kıl döküldüğü takdirde, ihramlı bundan dolayı tasaddukta bulunur.

6. Oruçlu olan kimsenin de hacamat yaptırmasında bir sakınca yoktur. Ancak bundan dolayı takatten düşmesi söz konusu ise, hacamat yaptırması mekruh olur.

İHRAMLI KİŞİ NE NİKAH YAPAR, NE DE NİKAHLANIR

Hac ve umre, ya da her ikisi için niyet edip ihrama giren kimse, ihramlı bulunduğu sürece evlenemez, ister erkek isterse kadın olsun aynı hükme dahil sayılırlar.

Zira ihram, bir bakıma dünya işlerinden ve bir kısım lezzetlerden uzak kalıp mahşerdeki muhteşem manzaradan bir tablo oluşturmaya ve kutsal bir hava içinde Allah (celle celaluhu) sevgi ve korkusuyla kalbi doldurmaya, ruhu tazeleyip vicdanen gelişmeye yönelik bir hikmeti içirmektedir. O bakımdan böyle bir hava içinde evlenmek yasaklanmış bulunuyor.

Böylece hacca niyet edip ihrama giren kimsenin nasıl bu vaziyette cinsel yaklaşmada bulunması yasaklanmışsa, ihramlı bulunduğu sürece nikah yapması, yani evlenmesi yasaklanmış bulunuyor.

وَعَنْ عُثْمَانِ بْنِ عَفَّانَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لاَيَنْكِحُ الْمُحْرِمُ وَلاَيُنْكِحُ وَلاَيَخْطُبُ.

Osman b. Affan (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşur: "İhramlı olan ne nikah yapabilir, ne de nikahlanabilir. Aynı zamanda nikah için kız istiyemez."[235]

Tirmizî'nin rivayetinde hadisin sonundaki cümle yer almamıştır.

وَعَنِ بْنِ عُمَرَ أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ امْرَأَةٍ أَرَادَ أَنْ يَتَزَوَّجَهَا رَجُلٌ وَهُوَ خَارِجٌ مِنْ مَكَّةَ فَأَرَادَ أَنْ يَعْتَمِرَ اَوْ يَحُجَّ فَقَالَ لاَتَتَزَوَّجْهَا وَأَنْتَ مُحْرِمٌ نَهَى رَسُولَ اللهِ

235 Buhari/Nikah: 27 Müslim/Nikah: 37, 39 Ebu Dâvud/ Nikah: 12 Tirmizi/ Nikah: 42, 48 İbn Mace/Nikah: 31 Darimî/Nikah: 8 Ahmed: 1/372, 2/ 179, 3/338

صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْهُ.

İbn Ömer (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, kendisinden, umre veya hac yapmak isteyen bir adamın Mekke dışından bir kadınla evlenmek arzusunda olduğu soruluyor. O da şu cevabı veriyor: "İhramlı bulunduğun sürece onunla evlenme. Çünkü Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı kişinin evlenmesini yasaklamıştır."[236]

Ebû Ğatafan'dan, onun da babasından, onun da Hz. Ömer (radıyallahu anh)'dan yaptığı rivayete göre, Hz. Ömer (radıyallahu anh) ihramlı iken bir kadınla evlenen adamla o kadının arasını ayırmıştır."[237]

وَعَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı iken Meymune ile evlendi."[238]

508

وَلِلْبُخَارِيِّ تَزَوَّجَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَبَنَي بِهَا وَهُوَ حَلاَلٌ وَمَاتَتْ بِسَرِفَ.

Buharî ise bu rivayeti şu lafızla rivayet etmiştir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı bulunduğu sırada Meymune ile evlendi ve ihramdan çıkınca onunla zifafa girdi."[239]

Yezid b. Esam'ın Meymune validemiz (radıyallahu anha)'dan yaptığı rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onunla ihrama girmeden önce evlendi ve yine ihramlı olmadığı zaman onunla zifafa girdi. Hz. Meymune (radıyallahu anha) Şeref mevkiinde vefat etti ve Rasulullah Efendimiz

236 Müsned-i Ahmed/Nikah

237 Darekutnî- Malik/Muvatta': 1/321

238 Buhari/Sayd: 12, Nikah: 30, Meğazi: 43 Müslim/Nikah: 46, 47, 48 Ebû Davud/Menasik: 21 Tirmizî/Hac: 24 Nesâî/Menasik: 90 Darimî/ Menasik: 21 Ahmed: 1/245, 266, 360, 361

239 Buhari hariç beşi rivayet etmiştir.

(sallallahu aleyhi ve sellem)'in onunla zifafa girdiği gölgelikte onu defnettik."[240]

Ebu Rafi (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı olmadığı sırada evlendi ve onunla yine ihramlı olmadığı sırada zifafa girdi ve ben de ikisi arasında elçi bulunuyordum."[241]

Ebu Davud'un yaptığı rivayete göre, Tabiîn'den Said b. Müseyyeb şöyle demiştir: "İbn Abbas ise, "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ihramlı iken Meymune ile evlendi" şeklinde vehmetmiş bulunuyor.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İhramlı bulunan kimsenin nikah akdinde bulunması caizdir. Çünkü ihram, kadının nikah edilmesini men etmez, kadından bu salahiyeti almaz; ancak onunla cinsel temasi yasaklar, yani buna cevaz vermez. Bu konuda ihram da ayhali ve lohusalık gibidir. Nasıl ki ayhali ve lohusa olan kadını nikahlamak caizse, ihramlı iken onu nikahlamak da caizdir. Ayhali ve lohusa olan kadınla cinsel temas nasıl haram kılınmışsa, ihramlı iken kadınla cinsel temasta bulunmak da haram kılınmıştır.[242]

Diğer üç imama göre: İhramlı iken nikah akdinde bulunmak haramdır ve yapılan akit geçersizdir.[243]

İhramlı olan kan-koca cinsel temasta bulundukları takdirde, ihramlılar gibi davranırlar ve ihramlı kalırlar ve her birinin bir hayvan kesip kan akıtması gerekir. Gelecek yıl o haccı kaza etmeleri vacib olur. Kaza haccı yaparken iftirakta bulunurlar yani bir birinden ayrılırlar, bir arada bulunmamaya dikkat ederler.[244]

Şeyhzade ise Mecmau'l-enhur'da bu konuda Hanefîler'in görüşü olarak şu bilgiyi vermektedir: "İhramlı kimse Arafat'da vakfeden önce eşiyle

240 Müslim/Nikâh: 46, 48 Tirmizî/Hac: 23 İbn Mace/Nikah: 45

241 Tirmizî/Hac: 23 Ahmed: 6/333, 335, 393 Darimî/Menasik: 21

242 el-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l-Erbaa: 1/644'den özetlenerek.

243 el-Fıkhu Ale'l Mezahibi'l-Erbaa: 1/644'den özetlenerek.

244 Kâsânî/Bedayi': 2/216

cinsel temasta bulunursa haccı fasit olur, fakat hac menasikini yapmaya devam eder ve gelecek sene onu kaza etmesi gerekir ve bu fiilinden dolayı bir hayvan kesip kan akıtması vacib olur. Haccı kaza ederken eşinden iftirak etmesine gerek yoktur."[245]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

235 nolu Osman hadisi sahihtir. Hadiste birinci cümle olarak "lâ yenkihu"dan maksat, kendisi için tezevvücde bulunamaz, yani nikah akdi yapıp evlenemez demektir. İkinci cümle olarak "velâ yünkihu" dan maksat, herhangi bir kadını velayet veya vekalet yoluyla evlendiremez demektir. Üçüncü cümle olarak "velâ yahtubu" dan maksat, bir kadını, evlenmek maksadıyla isteyemez demektir. Diğer bir yoruma göre, "akid esnasında nikahta hatib olarak bulunamaz" demektir. Ancak birinci yorum daha sahihtir.

Böylece Osman (radıyallahu anh) hadisi, ihramlı kimsenin bu hali devam ettikçe, bir kadınla nikah yapıp evlenemeyeceğine bir kadını velayet veya vekaleten evlendiremeyeceğine ve evlenmek için bir kadın veya kızı istemeyeceğine delalet etmektedir.

236 nolu İbn Ömer hadisinin isnadında Eyyub b. Utbe bulunuyor ki, bu zat zayıftır. Ancak ilim adamlarından bazısı onun sika olduğunu söylemiştir.[246]

Ahmed b. Hanbel de onun zayıf olduğunu belirtmiş, İbn Main onun kavi olmadığına dikkat çekmiştir. Buharî'ye göre, Eyyub, hadis erbabı yanında vasat sayılır. Ebû Hâtim, onun kitaplarının sahih olduğunu kabul eder. Ama hafızasından nakledince yanlış yaptığı söylenebilir. İbn Adiy ise şöyle demiştir: "Zayıf olmasına rağmen hadisleri yazılabilir." Nesâî, onun muzdaribü'l-hadis olduğunu kaydetmiştir. Ebû Dâvud da, onun kitaplarının sahih olduğunu belirtmiştir.[247]

245 Mecmau'l-Enhur: 1/295, 296

246 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 5/17

247 Zehebî/Mizanü'l İ'tidal: 1/290, 1090 nolu Eyyub.

237 nolu Ebû Gatafan hadisine gelince, müctehidlerin çoğu onunla istidlal etmemiştir.

238 nolu İbn Abbas hadisi ise, bu konuda ashabın çoğunun görüş ve ictihadına muhalif düşmektedir. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ihramlı iken onunla evlenmesini hiç kimse rivayet etmemiş, bilakis ihramlı olmadığı esnada nikah ettiği belirtilmiştir. O bakımdan bu rivayetinde İbn Abbas (radıyallahu anh) yalnız kalmıştır.

İlim adamlarının çoğununun yaptığı tespite göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Harem sınırları dahilinde ihramsız bulunduğu bir zamanda onunla nikahlanmıştır. Nitekim gerek 359 nolu Yezîd hadisi, gerekse 360 nolu Ebû Rafî' hadisi, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ihramlı bulunmadığı sırada Hz. Meymune validemiz (radıyallahu anha) ile evlendiğine açık biçimde delalet etmektedir.

Usûlculardan bazı ilim adamları şu kuralı dikkate almışlardır: "Sonraki âmm' önceki hass'la hususlandırmak caizdir. Veya sonraki âmmı nasih olarak kabul etmek mümkündür. Böylece hass olan İbn Abbas hadisinin âmm olan Yezîd ve Ebû Rafi' hadislerini hususlandırdığı söylenebilir veya İbn Ömer hadisinin diğerlerini neshettiği düşünülebilir.

Bu kuralı dikkate alan Kufe ehli ve Ata ile İkrime, ihramlı kimsenin nikah akdi yapması, yani evlenmesi veya birini evlendirmesi caizdir. Ancak ihramlı bulunduğu sürece zifaf yapamaz (gerdeğe giremez). Nitekim İmam Ebû Hanife de aynı görüş ve ictihaddadır; diğer imamlar ise buna muhaliftir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İhramlı bulunan kimsenin bu vaziyette nikah yapıp evlenmesi, başkasını vekaleten evlendirmesi, kız istemesi ve nikah akdinde hatip veya şahit olarak bulunması caizdir. Bu, İmam Ebû Hanife ve Kufe alimlerinin görüş ve ictihadıdır.
2. Diğer üç mezhep imamlarına, İmam Zuhrî ve İmam Evzâî'ye göre, ihramlı kimse belirtilen hususlardan hiçbirini yapamaz, bu

yasaklanmıştır. İhramlı iken yaptığı nikah akdi hükümsüzdür. Nitekim Ömer, İbn Ömer, Zeyd b. Sabit ve Said b. Müseyyeb ile Süleyman b. Yesar'ın ictihadı bu doğrultudadır.[248]

3. İhramlı kimse ister Arafat'ta vakfeden önce ister sonra eşiyle cinsel temasta bulunursa hem kendisinin, hem de eşinin haccı fasit olur. Kadın da isteyerek kocasının bu arzusuna olumlu cevap verip kaçınmamışsa, her birinin bir sığır veya deve kesmesi vacib olur. Aynı zamanda gelecek sene bozdukları bu haccı kaza etmeleri gerekir.

4. Cinsel temastan dolayı hacları ifsat olan karı- koca, gelecek yıl bu haccı kaza ederken ayrı bulunmaları gerekli değildir. İlim adamlarından bazısına göre ayrı durmaları daha uygun olur.

5. Ebû Hanife'ye göre, Arafat'ta vakfe yapmadan önce eşiyle cinsel temasta bulunanın haccı fasit olur; vakfeden sonra cinsel temasta bulunursa, haccı fasit olmaz, sadece bir kan akıtması gerekir. Çünkü "Hac Arafat'tır" hadisi söz konusudur.

248 el-Muğnî: 3/311 314

İHRAMLININ AVLANMASI HARAMDIR

Hac veya umre için ihrama girip niyet etmek, insanı bir bakıma dünya işlerinden ve nefsanî arzulardan çekip alır; uhrevî hayat havasına sokarak ruhen arındırıp geliştirir ve hac menasikini (ibadetlerini) her türlü dünyevî dağdağadan uzak bir hava içinde yapmayı telkin eder.

O bakımdan ihramlının nasıl cinsel temasta bulunması, saçlarını kestirmesi, güzel koku sürünmesi haram kılınmışsa, o vaziyette av hayvanı öldürmesi, öldürene yardımcı olması da haram kılınmıştır.

Önce bu konuda sarih bir ayet bulunmaktadır. Cenab-ı Hakk, ihramlı kişinin av hayvanı öldürmesi halinde misliyle ceza ödemesini hükme bağlamış bulunuyor. Şöyle ki:

يَا اَيُّهَا الَّذ ينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزَ اءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِه ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْياً بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاك ينَ اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَاماً لِيَذُوقَ وَبَالَ اَمْرِه عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ وَاللّٰهُ عَز يزٌ ذُو انْتِقَامٍ

"Ey iman edenler! Siz ihramlı iken av hayvanı öldürmeyin; sizden kim bile bile onu öldürürse kendisine ceza vardır. O da öldürdüğüne benzer bir davardır ki, öldürülen gibi olduğunu iki adil kimse takdir edip hüküm verir. Davar, hacı kurbanı olmak üzere Kâbe'ye götürülür, orada kesilir yahut yoksullara yemek vermek suretiyle veya onun dengince oruç tutarak kefaret ini eda etsin."[249]

249 Maide Suresi: 95

وَعَنْ جَابِرٍ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الضَّبُعِ يُصِيبُهُ الْمُحْرِمُ كَبْشًا وَجَعَلَهُ مِنَ الصَّيْدِ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) sırtlan (avlamak) hakkında ihramlıya bir koyun (ceza) isabet edeceğini belirtmiş ve onu avdan saymıştır."[250]

وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ أَنَّ رَجُلاً جَاءَ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَقَالَ: إِنِّي أَجْرَيْتُ أَنَا وَصَاحِبٌ لِي فَرَسَيْنِ نَسْتَبِقُ إِلَى ثَغْرَةِ ثَنِيَّةٍ فَأَصَبْنَا ظَبْيًا وَنَحْنُ مُحْرِمَانِ فَمَاذَا تَرَي ؟ فَقَالَ عُمَرُ لِرَجُلٍ بِجَنْبِهِ: تَعَالَ حَتَّي نَحْكُمَ أَنَا وَأَنْتَ قَالَ: فَحَكَمَا عَلَيْهِ بِعَنْزٍ فَوَلَّي الرَّجُلُ وَهُوَ يَقُولُ: هَذَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ لاَ يَسْتَطِيعُ أَنْ يَحْكُمَ فِي ظَبْيٍ حَتَّي دَعَا رَجُلاً فَحَكَمَ مَعَهُ فَسَمِعَ عُمَرُ قَوْلَ الرَّجُلِ فَدَعَاهُ فَسَأَلَهُ هَلْ تَقْرَأُ سُورَةَ الْمَائِدَةَ ؟ فَقَالَ لآ فَقَالَ: هَلْ تَعْرِفُ هَذَا الرَّجُلَ الَّذِي حَكَمَ مَعِي فَقَالَ لاَ فَقَالَ: لَوْ أَخْبَرْتَنِي أَنَّكَ تَقْرَأُ سُورَةَ الْمَائِدَةِ لَأَوْجَعْتُكَ ضَرْبًا ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ فِي كِتَابِهِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ وَهَذَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ.

Muhammed b. Sirin'den yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: Bir adam Ömer b. Hattab'a gelerek dedi ki: "Doğrusu ben ve bir arkadaşım atlarımızla Akabe gediğine doğru yarışıyorduk; derken bir geyiğe isabet ettirerek (öldürdük); aynı zamanda ihramlı bulunuyorduk. Bu hususta ne dersiniz?" Bunun üzerine Hz. Ömer yanındaki adama: "Gel de benle sen (bu konuda) hükmedelim" dedi ve bir dişi keçi (ceza olarak ödemesine)

250 Ebu Dâvud- İbn Mace/Menasik: 90

hükmettiler.

Bu hüküm üzerine adam ayrılıp giderken şöyle diyordu: "İşte bu Emiru'l Mü'minin olarak bulunuyor; benim geyiğim hakkında hüküm veremedi de bir adam çağırıp onunla beraber (konuyu değerlendirerek) hükmedebildi!" Onun bu sözünü işiten Hz. Ömer (radıyallahu anh) onu çağırıp sordu: "Maide suresini okuyor musun?" O da: "Hayır." diye cevap verince, Hz. Ömer (radıyallahu anh) tekrar sordu: "Şu benimle beraber hüküm veren adamı tanıyor musun?"[251] O yine "Hayır, tanımıyorum" diye cevap verdi. Hz. Ömer (radıyallahu anh) ona: "Eğer sen bana Maide suresini okuduğunu haber vermiş olsaydın, herhalde seni incitir anlamda sana bir dayak atardım" dedi ve devamla şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Aziz ve Celil olan Allah kendi kitabında şöyle buyurmuştur: "Öldürülen hayvanın bir benzeri olduğunu iki adil kimse takdir edip hüküm verir!" İşte benimle beraber hükmeden zat, Abdurrahman b. Avf (radıyallahu anh) dır."[252]

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Hz. Ömer (radıyallahu anh) ihramlının avlayıp öldürdüğü bir sırtlana bedel bir koyun; bir geyiğe bedel bir dişi keçi; bir tavşana bedel bir keçi yavrusu (dişi olmak üzere) ve bir yaban faresine bedel dört aylık bir oğlağın (ceza olarak verilmesini) hükme bağladı."[253]

وَعَنِ ٱلْأَجْلَحِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فِي الضَّبُعِ إِذَا أَصَابَهُ الْمُحْرِمُ كَبْشٌ وَفِي الظَّبْيِ شَاةٌ وَفِي ٱلْأَرْنَبِ عَنَاقٌ وَفِي الْيَرْبُوعِ جَفْرَةٌ قَالَ: وَالْجَفْرَةُ: الَّتِي قَدِ ارْتَعَتْ.

Eclah b. Abdillah'dan, o da Zübeyir'den, o da Cabir (radıyallahu anh)'dan rivayet etmiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İhramlı olan sırtlan avlarsa, ona bedel bir koç; geyik avlarsa bir ko-

251 Tenvirü'l-havalik/Şerhun Ala Muvatta'-i Malik: 1/322 328

252 Tenvirü'l-havalik: 1/322, 328

253 Taberânî/Hac: 230

yun, tavşan avlarsa bir dişi keçi yavrusu; yaban faresi avlarsa bir oğlak (ceza olarak tasadduk eder)."[254]

Ravi diyor ki: Oğlaktan maksat, kendi kendine otlayacak duruma gelmiş olanıdır.

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Kara hayvanlarından yaratılışları itibariyle evcil olmayanları -ister eti yenilen türden olsun, isterse yenilmeyen türden olsun fark etmez- ihramlı bulunanın avlaması, öldürmesi, yaralaması ve avlayana yardımcı olması haramdır. Ancak bunlardan saldırgan olup insana eziyette bulunanları müstesna; yani onları, eziyet ve kötülüğünden korunmak maksadıyla öldürmekte bir sakınca olmadığı gibi, karşılığında bir ceza da ödemek gerekmez.

O halde yaratılışı itibariyle ehli (evcil) olmayan ve insanlardan ayak veya kanatlarını kullanarak uzak duran kara hayvanlarını avlamak -ihramlıya, ihramda bulunduğu sürece- haram kılınmıştır. Deniz avı ise onun için mübah kılınmıştır. O halde deve, sığır, koyun ve keçi kara avı kapsamına girmediğinden ve hılkatları itibariyle evcil olduklarından ihramlının onları kesmesinde bir sakınca yoktur. Bunlar gibi evcil olarak üretilip yetiştirilen kaz, ördek ve tavuk da kara avı kapsamı dışında kalmakta ve ihramlı tarafından kesilmelerinde bir sakınca olmadığı anlaşılmaktadır.

Evcilleştirilen güvercin de kara avı kapsamına girer. Çünkü yaratılışı itibariyle yabanî sayılır. Bunun gibi evcilleştirilen geyik, deve kuşu, papağan ve benzeri yabani hayvanlar da ihramlı tarafından avlanamaz, avlanıp öldürüldüğü takdirde veya normal şekilde kesildiğinde haram bir fiil işlemiş olunur ve bundan dolayı ceza gerekir.

Bunun aksine hilkaten (yaratılıştan) evcil olan deve veya sığır yabanileşirse, yine de avlanmasında bir sakınca yoktur. Köpek de böyledir. Yabanileşse bile evcil köpekler kapsamına girer ve ona göre hüküm uygulanır.

254 Darekutnî- Neylü'l-evtar: 5/20

Avlanan hayvanlar, kara ve deniz olmak üzere ikiye ayrılır. Deniz hayvanları, denizde doğanlarıdır. Bunlar ister denizde, isterse hem denizde, hem de karada yaşamlarını sürdürsünler fark etmez. Çünkü itibar doğup neşvü nema bulduğu yeredir. Kara hayvanları ise, doğup neşvü nema bulduğu yer, karada olanlardır. İsterse bunlar zaman zaman denizde, yani suda da yaşasınlar fark etmez.

Denizde (suda) yaşayan hayvanların hem muhrim (ihramlı) hem de helal (ihramlı olmayan)lar tarafından avlanması helaldir. Bunların ister eti yenilsin, ister yenilmeyen cinsten olsun avlanmalarında bir sakınca söz konusu değildir.

Kara hayvanlarının avlanmasına gelince: Bunlar, eti yenilen ve yenilmeyen olmak üzere ikiye ayrılırlar. Eti yenilenlerin ihramlı tarafından avlanması helal değildir. Geyik, tavşan ve benzeri hayvanlar bunlardan birkaçıdır. Yabanî eşek (zebra), tavşan, yabanî sığır ve eti yenen kuşlar da böyle.

Bunun gibi, ihramlının hilkaten (yaratılıştan) evcil olmayan hayvanların avlanmasına işarette bulunması veya yol göstermesi de helal değildir.

Saldırgan olup tehlike arz eden, eziyet veren aslan, kaplan, kurt, çita, jaguar ve benzeri hayvanları ihramlının öldürmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) "Beş fasık, (zararlı) hayvan hill ve haremde ihramlı tarafından da öldürülür: Yılan, akrep, fare, saldırgan (ve kuduz) köpek, karga" buyurmuştur.

İhramlı kimsenin yabanî olan kara hayvanlarını avlaması söz konusu olunca, şu üç şıktan biriyle ilgilidir: Öldürmek, yaralamak veya öldürmeden, yaralamadan yakalamak.[255]

İhramlı iken ister harem dahilinde, isterse hill kesiminde yabanî hayvan avlamak veya avlayana yol göstermek, yani hayvanı gösterip yardımcı olmak yasaklanmıştır. Buna rağmen böyle yapacak olursa, iki adil kimsenin takdir ve tespitine göre kendisine ceza gerekir. Bu ceza, öldürülen hayvanın

255 Kâsânî/Bedayi': 2/196-198'den özetlenerek

kıymeti dikkati alınarak belirlenir.

Takdir edilen kıymetle bir hayvan satın alınabiliyorsa, onu satın alıp Harem dahilinde keser; değilse takdir edilen parayla yiyecek maddesi satın alır ve alınan madde buğday ise her fakire yarım sa'; üzüm, arpa veya hurma ise her fakire bir sa' verir. Dilerse her sa' yerine bir gün oruç tutarak cezayı ödemiş olur.[256]

İmam Muhammed'e göre, avlayıp öldürdüğü hayvanın cüssesinin misliyle ceza takdir edilir. Mesela geyiğe bedel bir koyun, sırtlana bedel bir koyun, tavşana bedel bir dişi keçi yavrusu, deve kuşuna bedel bir sığır, yabanî eşeğe bedel bir inek takdir edilir. Benzeri, misli olmayan hayvanlara karşılık ceza olarak para takdir edilir.

İhramlının yabani hayvan avlama, öldürme konusunda bunu kasden işleyenle, unutarak veya yanlışlık yaparak işleyen arasında fark yoktur.[257]

Şafiîler'e göre: Kara hayvanlarından eti yenilenlerden veya eti yenilenle yenilmeyenin birleşmesinden doğup meydana gelenlerden avlamak haramdır. Bu, Harem dahilinde sadece ihramlı için değil, ihramlı olmayan kimseler için de yasaklanmıştır. O bakımdan harem dahilinde kara hayvanlarından yabanî bir hayvanı avlayan kimse onun bir mislini ceza olarak ödemesi vacib olur. Mesela deve kuşuna bedel bir sığır, yabanî sığıra ve bir de yabanî eşeğe karşılık bir inek, gazala (geyik, ahu) bedel bir dişi keçi, tavşana bedel bir dişi keçi yavrusu ceza olarak ödenir. Ancak öldürülen yabanî hayvana karşılık ceza olarak takdir edilecek hayvanı iki adil kimse takdir eder. Misli olmayan hayvana bedel kıymet takdir edilir.[258]

Hanbelîler'e göre: Kişi ihramlı iken kara hayvanlarının yabanî olanlarından birini avlayıp öldürürse, bu ister kasden, isterse hatâen olsun onun bir benzerini ceza olarak öder. Ancak açlıktan çaresiz bir durumda kalırsa, o takdirde avlayıp yiyebilir. Ayrıca saldırır da başka çare bulamaz da onu öldü-

256 Mecmau'l-Enhur : 1/298'den özetlenerek

257 Şehzade/Mecmau'l-Enhur: 1/298

258 Ebu Zekeriya Yahya/Minhacü't-Talibin: 38

rürse, bundan dolayı bir ceza gerekmez.

Şüphesiz bu ceza ancak ihramlıya gerekir. Aym zamanda avlanan hayvanın eti yenilen bir türden olması söz konusudur. Eti yenilmeyen bir hayvanı avlamaktan dolayı kefaret gerekmez. Sonra da avlanan hayvanın yabani olması şarttır. Evcil olup eti yenilen bir hayvanı kesmekte bir sakınca yoktur.

Böylece deniz avı ihramlı için de, ihramsız için de helal kılınmıştır.

Karada yaşayan yabani hayvanlardan birini avlayan kimsenin, onun bir benzerini ceza olarak ödemesi gerekir. Bunu da adil iki bilirkişinin takdir etmesi söz konusudur.[259]

Malikîler'e göre: Harem dahilinde bir hayvan avlamak, ihramlıya haram kılınmıştır. Bundan dolayı şu üç cezadan biri gerekir:

Onun bir benzeri sayılacak davarlardan biri takdir edilir.

Bulamadığı takdirde kıymeti takdir edilerek yiyecek maddesi alıp dağıtır.

Bunu da temin edemediği takdirde satın alınacak yiyecek maddesinin her müddüne karşılık bir gün oruç tutar.

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

250 nolu Cabir hadisini aynı zamanda İbn Hibban, Ahmed rivayet etmiş; Hakim ise Müstedrek'te onu tahricen nakletmiş ve Tirmizî de bu rivayete yer vermiştir.

Buharî ve Abdülhak bu hadisi sahihlemişlerdir. Başkası ise, onun mevkuf olduğunu belirterek ta'lîlde bulunmuştur. Beyhakî, onu delil olarak gösterilebilir diyerek sahih olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca İmam Şafiî de bu hadisi mevkuten rivayet ettikten sonra sahihlemiştir.[260]

---

259 el-Muğnî/3/530-534'den özetlenerek

260 Şafiî/el-Ümm: 2/192

251 nolu Muhammed b. Sîrin hadisini İmam Malik, Abdülmelik b. Karib'den rivayet etmiştir ki bu zat sika'dır. O bakımdan hadis ile çıkarım yapılmış ve hükme medar sayılmıştır.

252 nolu Cabir hadisini İmam Malik Muvatta'da Cabir'den değil Ebû Zübeyr'den rivayet etmiştir, İmam Şafiî de sened-i sahihle Ömer'den rivayet etmiştir.[261]

Beyhaki ise, İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan rivayetle, onun tavşan hakkında, dişi keçi yavrusu ile hükmettiğini belirtmiştir, İmam Şafiî ise, Dahhak tarikiyle yaptığı rivayette İbn Abbas (radıyallahu anh)'ın tavşan hakkında bir koyun kefaret verilmesiyle hükmettiğini belirtmiştir.[262]

Cabir'in bu hadisini aynı zamanda Beyhakî ile Ebû Ya'la tahric etmişlerdir. Ancak Darekutnî bunu İbrahim es-Sâiğ, İmam Şafiî ise Malik tarikiyle rivayet etmiştir.

253 nolu Eclah hadisi üzerinde hayli durulmuştur: İbn Maîn: "Eclah sikadır" derken, İbn Adiyy onu saduk olduğunu belirtmiştir. Ebû Hatim ise, "Eclah hadisiyle delil olarak sayılmaz" demiştir.[263]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İhramlı bulunan kimseye karada yaşayan hayvanları avlanmak haram kılınmıştır.
2. Kara hayvanlarından maksat, evcil olanlar değil, yabani olanlardır.
3. Deve, sığır, koyun ve keçi evcil hayvanlardır ve ihramlı kimsenin bunları kesip yemesinde bir sakınca yoktur.
4. Kara hayvanlarından yabani olanlarını -eti yenilen türden olsun, yenilmeyen türden olsun- ihramlının avlaması veya avlayana yardımcı olması haramdır. Bu, İmam Ebu Hanife'ye göredir. İmam

261 Şafiî/el-Ümm: 2/193

262 Şafiî/el-Ümm: 2/193

263 Mizanü'l-İ'tidal: 1/78-274 nolu Eclah

Şafiî'ye göre, eti yenilenlerin avlanması yasaktır.

5. Deniz avı helaldir. İhramlı kimse arzu ettiği tadirde deniz hayvanlarını avlayıp yiyebilir.

6. Karada yaşayan yabanî hayvanlar saldırgan olup tehlike arzederse ihramlının kendini koruması için onu öldürmesinde bir sakınca görülmemiştir. Müctehidlerin çoğuna göre bu durumda öldürdüğü hayvana karşılık bir ceza da gerekmez.

7. Yaratılışı itibariyle evcil olmayan kara hayvanları tahrim kapsamına girer. Bunlar evcilleştirilseler bile, yine de yabani sayılırlar.

8. Hilkaten evcil olan deve, sığır, keçi ve koyun gibi hayvanlar yabanileşse bile yine de evcil hayvanlar kapsamına girer ve kesilip yenilmesi helal kabul edilir.

9. İhramlı kimsenin hem Harem dahilinde, hem de haricinde kara avı yapması yasaktır. Aksi halde ceza ödemesi gerekir.

10. İhramlının kara avından öldürdüğünün bir benzeri kefaret olarak ödenir. Bunu da iki adil kimse takdir eder.

11. Öldürülen kara hayvanı ister kasden, isterse hatâen öldürülsün fark etmez; her ikisinden dolayı kefaret gerekir.

12. İhramlı, karada avladığı hayvana karşı benzeri bir hayvan kefaret olarak öder. Bunu bulamazsa, kıymeti takdir edilerek yiyecek maddesi alınır ve her fakire yarım veya bir sa' verilir. Bunu da yapamazsa, her yarın veya bir sa'a karşılık bir gün oruç tutar.

İHRAMLININ AVLANAN HAYVANIN ETİNDEN YEMESİ CAİZ DEĞİLDİR

İhramlı kimsenin bizzat avlanması, avcıya yardımcı olması, işarette bulunması yasaklandığı gibi, başkası tarafından avlanan kara hayvanlarından yemesi de yasaklanmıştır. İsterse avlanan hayvan onun için avlanmış olsun, isterse o hayvanın avlanması hususunda avlayana yardım etmiş bulunsun fark etmez.

عَنِ الصَّعْبِ بْنِ جَثَّامَةَ أَنَّهُ أَهْدَي إِلَي رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِمَاراً وَحْشِيًا وَهُوَ بِالْأَبْوَاءِ أَوْ بِوَدَّانَ فَرَدَّهُ عَلَيْهِ فَلَمَّا رَأَي مَا فِي وَجْهِهِ قَالَ: إِنَّا لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكَ إِلاَّ أَنَّا حُرُمٌ.

522

Sa'b b. Cessame (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle demiştir: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e bir tane yabani eşek hediye ettim ki, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o sırada Evbâ veya Veddan mevkiinde bulunuyordu. Bunu kabul etmeyip reddetti ve benim yüzümde beliren üzüntüyü farkedince şöyle buyurdu: "Bunu sırf ihramlı bulunduğumuz için sana geri çeviriyoruz."

İmam Ahmed ile İmam Müslim, bu hadisin baş kısmını şu lafızla rivayet etmişlerdir: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e yabani eşek eti hediye ettim."[264]

وَعَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ وَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ يَسْتَذْكِرُهُ كَيْفَ أَخْبَرْتَنِي عَنْ لَحْمِ

264 Buharî/Sayd: 6, Hibe: 6, 17 Müslim/Hac: 50,51 52 53 54 Ebu Dâvud / Menasik: 40 Tirmizî/Hac: 26 Nesâî/Menasik: 79 İbn Mace/Menasik: 92 Darimî/Menasik: 22 Ahmed: 1/216

صَيْدٍ أَهْدِيَ إِلَي رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ حَرَامٌ ؟ فَقَالَ: أَهْدِيَ لَهُ عُضْوٌ مِنْ لَحْمِ صَيْدٍ فَرَدَّهُ وَقَالَ: إِنَّا لَاَ نَأْكُلُهُ إِنَّا حُرُمٌ.

Zeyd b. Erkam (radıyallahu anh)'dan, İbn Abbas ona şu haberini hatırlatarak sordu: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hediye edilen av hayvanının etinden bana nasıl haber verdiğini ve Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o sırada ihramlı bulunduğunu hatırlıyor musun?" Bunun üzerine Zeyd (radıyallahu anh) şöyle dedi: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e avlanan hayvanın etinden bir uzuv hediye edildi; ancak Efendimiz onu hediye edene geri verdi şöyle buyurdu: "Biz şüphesiz ihramlı iken bunu yemeyiz."[265]

وَعَنْ عَلِيٍّ أَنَّ لِنَبِيِّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُتِيَ بِبَيْضِ النَّعَامِ فَقَالَ: إِنَّا قَوْمٌ حُرُمٌ أَطْعِمُوهُ أَهْلَ الْحِلُّ.

Ali Efendimiz (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre: Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e deve kuşu yumurtası getirildi. Efendimiz (onu almayıp şöyle) buyurdu: "Şüphesiz biz ihramlı bulunan kimseleriz. Siz onu hill ehline (ihramlı olmayanlara) yediriniz."[266]

وَعَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ التَّيْمِي وَهُوَ اِبْنِ أَخِي طَلْحَةَ قَالَ كُنَّا مَعَ طَلْحَةَ وَنَحْنُ حُرُمٌ فَأُهْدِيَ لَنَا طَيْرٌ وَطَلْحَةُ رَاقِدٌ فَمِنَّا مَنْ أَكَلَ وَمِنَّا مَنْ تَوَرَّعَ فَلَمْ يَأْكُلْ فَلَمَّا اِسْتَيْقَظَ طَلْحَةُ وَفَّقَ مَنْ أَكَلَهُ وَقَالَ: أَكَلْنَاهُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Abdurrahman b. Osman b. Abdillah et-Teymî'den yapılan rivayette,

265 Ebu Davud/Menasik: 40 Nesâî/Menasik: 79 Müslim/Hac: 55 Ahmed: 1/ 105, 4/71, 72

266 Müsned-i Ahmed: 1/100, 104

adı geçen şöyle demiştir: "Biz Talha ile beraber bulunuyorduk ki hepimiz de ihramlı idik. O sırada bize (avlanmış) bir kuş hediye edildi. Talha (radıyallahu anh) ise uyuyordu. Bizden bir kısmımız o kuşun etinden yedi, bir kısmımız ise yemekten kaçındı. Hz. Talha uyanınca, o etten yiyenlere muvafakat etti ve şöyle buyurdu: "Biz (ihramlı iken avlanan kara hayvanlarının) etinden Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ile beraber yedik."[267]

Umeyr b. Seleme ed-Damri'den yapılan rivayete göre: Behz kabilesi'nden bir adam Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber Mekke'yi kasdederek çıkmışlar; ta ki Revha Vadisi'nin bir kesimine gelmişler. Derken (Rasulullah Efendimiz(sallallahu aleyhi ve sellem) ile birlikte olan) insanlar, kesilmiş bir yabani eşeğe rastlamışlar ve durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e anlatmışlar. Bunun üzerine Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) onlara: "O hayvanı olduğu yerde bırakın, tâ ki sahibi gelmiş ola." Az sonra Behz Kabilesi'nden olan adam çıkagelmiş ki, o eşeğin sahibi olarak bulunuyordu. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ya Rasulallah! Bu yabanî eşeği size bırakıyorum" demiştir. Bunun üzerine Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e Ebu Bekir'e, onu yol arkadaşlarına taksim etmesini emretmiştir ki, o gün hepsi de ihramlı bulunuyorlardı.

Ravi devamla diyor ki: "Sonra Üsâye mevkiine uğradığımızda, ok isabet etmiş bir geyiğin kumdan meydana getirilmiş ağılımsı bir yerde, gölge altında bulunduğunu gördük. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), o geyiğin sahibinden haber çıkıncaya kadar bir adamın orada beklemesini emretti."[268]

وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ خَرَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَةِ فَأَحْرَمَ أَصْحَابِي وَلَمْ أُحْرِمْ فَرَأَيْتُ حِمَاراً فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ فَاصْطَدْتُهُ فَذَكَرْتُ شَأْنَهُ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَكَرْتُ أَنِي لَمْ أَكُنْ أَحْرَمْتُ

267 Müslim/Hac: 65 Nesâî/Menasik: 78

268 Nesâî/Menasik: 78 Taberanî/Hac: 79 Ahmed: 3/418, 452

وَأَنِّي إِنَّمَا اِصْطَدْتُهُ لَكَ فَأَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْحَابَهُ فَأَكَلُوا وَلَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ حِينَ أَخْبَرْتُهُ أَنِّي اِصْطَدْتُهُ لَهُ.

Ebû Katade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Mekke yolu üzerinde bir konaklama yerinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in ashabıyla beraber oturuyorduk. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) de ön tarafımızda bulunuyordu. Oradakiler ihramlı bir vaziyette idiler; ama ben ihramlı değildim. (Bu olay) Hudeybiye senesinde cereyan etti. Arkadaşlarım yabani bir eşek gördüler ki ben o sırada ayakkabımı tamirle meşgul bulunuyordum, o yüzden bana haber de vermiyorlardı; fakat benim o eşeği görmemi çok arzu ediyorlardı. Derken dönüp baktığımda onu gördüm ve hemen kalkıp atımı eyerledim ve bindim. Bu arada kamçı ile okumu unutup almadım. Arkadaşlarıma: "Şu benim kamçı ile okumu bana uzatın (verin)" dedimse de onlar: "Vallahi o hayvanı avlaman için sana yardımcı olamayız" dediler. Öfkelendim ve inip kamçı ve okumu aldım. Sonra atıma binerek yabanî eşeği bütün gücümle izledim, derken onu avlayıp kestim ve alıp getirdiğimde ölmüş bulunuyordu. Ashab onun üzerine üşüşüp yemeye başladılar. Sonra da kendileri ihramlı bulunduklarından dolayı o hayvandan yemeleri hususunda şüpheye düştüler. Hep birlikte oradan ayrılıp yürüdük ve o hayvanın bir kolunu beraberimde taşıyordum. Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e gelip durumu O'ndan sorduk. Buyurdu ki: "O hayvanın etinden yanınızda bir şey bulunuyor mu?" Ben de: "Evet, bulunuyor" dedim ve o kolu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e takdim ettim ki kendileri de ihramlı bulunuyordu, o etten yedi".[269]

Müslim'in rivayetinde ise, şu lafza yer verilmiştir: "Aranızdan hiçbir kimse o hayvanın avlanması için işarette bulundu mu veya bu hususta bir emir verdi mi?" diye sordu. Ashab-ı Kiram: "Hayır." diye cevap verince, Efendimiz onlara: "O halde ondan yeyiniz!" buyurdu.

269 Buharî/Hibe: 3, 4, Et'ime: 19 Müslim/Hac: 56

Ebu Katade (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen şöyle haber vermiştir: "Hudeybiye zamanında Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'le beraber (Mekke'ye müteveccihen) çıkmış bulunuyorduk. Arkadaşlarım ihramlı idi, ben ise değildim. Bu arada bir (yabani) eşek gördüm ve üzerine yürüyerek onu avladım. Sonra durumu Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e anlattım ve ihrama girmediğimi ve onu sadece kendisi için avladığımı söyledim. Bunun üzerine Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o hayvanın etinden yemeleri için ashabına emretti, onlar da ondan yediler, ama Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), ben kendisine "bunu sizin için avladım" dediğim için ondan yemedi."[270]

وَعَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: صَيْدُ الْبَرِّ لَكُمْ حَلاَلٌ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ مَا لَمْ تَصِيدُوهُ أَوْ يُصَدْ لَكُمْ.

Cabir (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "İhramlı bulunduğunuz halde, siz kendiniz avlamadığınız veya sizin için avlanmadığı takdirde kara avı size helaldir."[271]

İmam Şafiî bu hadisle ilgili şöyle demiştir: "Bu babda rivayet edilen en güzel ve en kıyaslı hadis budur."[272]

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: İhramlı kimsenin başkası tarafından avlanan hayvanın etinden yemesi helaldir. Şu şartla ki, avlanılan hayvanı gösterip delalet etmemiş ve avcıya bu hususta yardımcı olmamışsa. Aksi halde o hayvanın etinden yemesi haram sayılır.[273]

Şafiîler'e göre: İhramlı kimsenin avcıya delalet edip yol gösterme-

270 İbn Mace/Menasik: 93 Ahmed: 5/304

271 Ebu Davud/Menasik: 40 Tirmizî/Hac: 25 Nesâî/Menasik: 81 Ahmed:3/362

272 Neylü'l-evtar: 5/27

273 Şehzade/Mecmau'l-Enhur : 1/300

sinden dolayı kendisine bir ceza gerekmez; ancak ona yardımcı olduğu takdirde ceza gerekir. Böylece ihramlının avcıya delalet etmesi veya işarette bulunması, avlanan hayvanın etini haram kılmamaktadır.[274]

Hanbelîler'e göre: İhramlının avcıya yardım etmesi, delalet etmesi, işarette bulunması haramdır. Bundan dolayı avlanan hayvanın etinden yemesi de haramdır. O sebeple de kendisine belirtilen ceza gerekir.[275]

Malikiler de Şafiîler'in görüş ve ictihadına uygun bir çıkarımda bulunmuşlardır.[276]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

264 nolu Sa'd hadisinde bir ızdırap söz konusudur. Şöyle ki, bir rivayette "yabani eşek" denilirken diğer bir rivayette "yabani eşekti" diye belirtilmektedir. Ayrıca bu babda Müslim'in İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan şu lafızla yaptığı bir rivayet mevcuttur: "İbn Cüsame'nin Hz. Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'e hediye etmek istediği şey et idi." Yine Müslim'in Habîb b. Ebî Sabit tarikiyle Said'den yaptığı rivayette "yabani eşek" denilmekte ve diğer bir rivayetinde ise, "eşeğin bir parçası" şeklinde bir ifade kullanılmaktadır.

Böylece hadisteki bu cümlenin değişik lafızlarla rivayeti, onda ızdırap bulunduğunu göstermektedir. O bakımdan müctehidlerin bir kısmı bu rivayetle çıkarımda bulunmamışlardır. Ancak hadis, ihramlının başkası tarafından avlanan kara hayvanının etinden yemesinin haram olduğuna delalet etmektedir.

Bu babda İbn Vehb'in ve Beyhakî'nin isnad-ı hasen ile Amr b. Umeyye'den yaptığı şu rivayet vardır: "Sa'b (radıyallahu anh), Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'e yabani eşeğin kalça kısmından bir parça hediye etti ki Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o sırada Cuhfe'de bulunuyordu. Hem Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), hem de ashabı o etten

274 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/286, 287

275 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/286, 287

276 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/286, 287

yediler."

Beyhakî diyor ki: "Eğer bu rivayet mahfuz ise, yukarıdaki Zeyd hadisinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in kabul etmeyip reddettiği, diri olarak getirilen yabani eşektir. Kabul edip geri çevirmediği ise, yabani eşek etidir.

Ancak Hafız İbn Hacer, Beyhaki'nin bu yorumunun pek isabetli olmadığına dikkat çekmiştir. Çünkü rivayetlerin hepsi de mahfuzdur. Ancak denilebilir ki, bir seferinde hediye edilmek istenen hayvan, ihramlı bulunan Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) için avlanmıştı. O bakımdan Rasulullah kabul buyurmadı. Bir diğer seferinde ise, O'nun için avlanmadığından Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) hediye edilen eti alıp yemiştir. Nitekim İmam Şafiî de bu yorumu benimsemiştir.[277]

Zeyd b. Erkam hadisi, Sa'd hadisini kuvvetlendirmekte ve bir bakıma çıkarıma salih düzeye getirmektedir.

528 **266** nolu Ali hadisini aynı zamanda Hafız Bezzar tahric etmiştir. Ancak isnadında Ali b. Zeyd bulunuyor ki, bu zat hakkında farklı tespitler ortaya çıkmıştır. Ancak ilim adamlarından bir kısmı onun sika olduğunu belirtmiştir. İsnadındaki diğer rical ise sahihtirler.[278]

Bu ve benzeri rivayetleri dikkate alan müctehidlerin ihramlı için deve kuşu yumurtasından dolayı ne gibi bir ceza ödemesi gerektiği üzerinde durduklarını görüyoruz: Ebu Hanife, arkadaşları ve İmam Şafii, sözü edilen yumurtadan dolayı, kıymetinin takdir edilip verilmesi gerekir demişlerdir. İmam Malik'ten yapılan bir rivayete göre bir sığırın kıymetinin onda biri takdir edilir.

Bu bâbda Abdurrezzak, Beyhakî ve Darekutnî'nin Kâb b. Ucre'den yaptıkları bir rivayet bulunuyor ki, orada şöyle denilmektedir: "Rasulullah (sallallahu aleyhi ve sellem) deve kuşunun yumurtasına karşılık, ihramlı olan ashabına

277 el-Ümm: 2/206, 208

278 Mizanül İ'tidal: 3/127, 584 nolu Ali

onun kıymetiyle hükmetmiştir."

Ancak bu rivayetin isnadında İbrahim b. Ebî Yahya ve onun şeyhi Hüseyin b. Abdillah bulunuyor ki, bu iki zat da zayıftır. Nitekim Yahya b. Said diyor ki: "İmam Malik'e, İbrahim sika (güvenilir) bir hadisçi midir? diye sorduğumda bana şu cevabı verdi: "Hayır ne hadiste, ne de dindarlığında güvenilir değildir."[279] el-Kattan ise onun tam bir yalancı olduğunu belirtmiştir. Aslı olmayan birçok hadis rivayet etmiştir. Aynı zamanda bu zat hem Kaderi, hem de Mu'tezilî'dir.[280]

İbrahim'in şeyhi Hüseyin hakkında Zehebî geniş bilgi toplamış ve ilim adamlarının tespitine göre bu zatın hem zayıf, hem metrukü'l- hadis olduğunu belirtmiştir.[281]

Aynı mealde bir diğer hadisi İbn Mace ve Darekutnî Ebû Mehzem tarikiyle rivayet etmişlerdir ki bu zat da zayıftır; hatta bazısına göre, yukarıda ismi geçen iki zattan daha zayıftır.[282]

Şafiî ile Ebu Davud'un Hz. Aişe validemiz (radıyallahu anha)'dan tahric ettikleri şu hadisin: "Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) deve kuşunun her yumurtasına karşılık bir gün oruç tutulmasını hükmetti" isnadında adı anılmayan bir adam bulunuyor.

268 nolu Umeyr hadisini İbn Huzeyme sahihlemiştir. İhramlı bulunan kimselerin başkası tarafından yakalanan av hayvanını kesmeleri caiz değildir. O bakımdan sahibi bulununcaya kadar bekletilmiş ve onun tarafından kesilmesi sağlandıktan sonra etinden yenilmiştir.

Böylece müctehidlerin çoğu bu rivayetle çıkarımda bulunmuşlardır.

269 nolu Ebu Katade hadisi sahihtir ve çıkarıma salihtir. ihramlının karada yaşayan yabani hayvanları avlaması veya avlamak isteyene yol gös-

279 Zehebî/Mizanül İ'tidal: 1/57, 189 nolu İbrahim.

280 Zehebî/Mizanül İ'tidal: 1/57, 189

281 Zehebî/Mizanül İ'tidal: 1/537, 2012 nolu Hüseyin

282 Şevkanî/Neylü'l-evtar: 5/24

termesi, yardımcı olması haramdır. Bu durumda hem o hayvanın etinden yiyemez, hem de benzeriyle ceza ödemesi gerekir. Böylece ihramlı olmayanın avlanması helaldir. Onun kestiği hayvanın etinden ihramlı yiyebilir. Ancak ihramlı olanlar için avlamışsa, o takdirde hüküm değişir.

270 nolu Ebu Katade hadisi isnad-i ceyyid ile rivayet edilmiştir. Yukarıdaki hadisten farklı bir hüküm taşımaktadır. Ebu Katade'nin birinci hadisinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) ondan şu iki şeyi sorduktan sonra o hayvanın etinden yiyor: İhramlılardan bir kimse bunu avlaman için işarette bulundu mu veya bu hususta bir emir ve tavsiye serdetti mi? Konumuzu oluşturan hadiste ise, Ebu Katade (radıyallahu anh) ihramlı olmadığını ve avladığı hayvanı Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) için avlayıp kestiğini söylüyor ve bu sebeple Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onun etinden yemiyor.

Bu iki rivayet arasını te'lif etmek gerekirse, şöyle bir yorumda bulunmak mümkündür: Ebu Katade gelip "senin için avladım" diye beyanda bulunmadan önce Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) o hayvanın etinden bir miktar yemiş olabilir. Ebu Katade beyanda bulununca, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in artık o eti yemekten kaçındığı söz konusudur.

Böylece ihramlı kendisine takdim edilen avın ne maksatla avlandığını bilmediği takdirde ondan yemesinde bir sakınca yoktur. Ama avcı "senin için avladım" derse, o takdirde yemesi haram olur.

Bununla beraber Beyhakî, Ebu Katade'nin ikinci hadisinde "Bunu senin için avladım" sözü bir fazlalıktır ve gariptir. Zira Buharî ve Müslim'in rivayetinde Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem)'in o hayvanın etinden yediği açıklanmıştır.

Ebu Katade'nin mikatı ihramsız geçtiği anlaşılıyor. Bu, mikatı ihramsız geçmenin cevazına delalet etmez. Zira Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) onu bir tarafa görevli olarak göndermiş bulunuyordu ki, ihramsız olması gerekiyordu. Nitekim İyaz'ın Ebu Said'den yaptığı rivayette bu husus

açık şekilde belirtilmiştir.[283]

271 nolu Cabir hadisini İbn Huzeyme, İbn Hibban, Hakim, Darekutnî ve Beyhaki de tahric etmiş bulunuyorlar. İsnadında Amr b. Ebî Amr bulunuyor. Her ne kadar Sahihayn'da bu zatın rivayetine yer verilmişse de hakkında farklı tespit ve görüşler bulunuyor. Tirmizî, onun Cabir'den hadis dinlediği bilinmemektedir demiştir. İmam Şafiî ise ondan bazı rivayetler nakletmiştir.

Aynı hadisi Taberânî Amr'dan, o da Muttalib'den, o da Ebû Musa'dan rivayet etmişse de isnadında Yusuf b. Hâlid es-Semtî bulunuyor ki, bu zat metrukü'l-hadistir. Yahya b. Main onun yalancı olduğunu, İbn Sa'd ise onun zayıf kabul edildiğini, Nesâî onun sika olmadığını belirtmiştir.[284]

Ayrıca bunu el-Hatib, Malik'den, o da Nafî'den, o da İbn Ömer'den rivayet etmiştir. Ancak isnadında Osman b. Halid el- Mahzûmî bulunuyor ki, bu zat cidden zayıftır.[285]

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. İhramlı kimsenin başkası tarafından avlanan, yani ihramlı olmayan bir avcı tarafından avlanan hayvanın etinden yemesinde bir sakınca yoktur.
2. İhramlı kimse, ihramsız olan avcıya yardımcı olur veya avlanma konusunda işarette bulunursa, o takdirde onun yakalayıp kestiği hayvandan ihramlının yemesi haram olur. Bu, Hanefiler'le Hanbelîler'e göredir.
3. İhramlı kimse, ihramsız kimsenin avlanmasında ona yardımcı olursa, avlanan hayvanın etinden yemesi haram olur. Sadece işarette bulunursa, yiyebilir. Bu, İmam Şafiî'ye göredir. Malikîler de aynı görüştedirler.

283 Neylü'l-evtar: 5/27

284 Zehebî/Mizanü'l-İ'tidal: 4/463, 9863 nolu Yusuf.

285 Neylü'l-evtar: 5/28

4. Avlanan hayvan ihramlı kimse için avlanmışsa, artık o hayvanın etinden ihramlının yemesi haram olur. Bu, müctehidlerin bir kısmının görüş ve ictihadıdır ki, Ebu Katade hadisine dayanmaktadır.

5. İhramsızın yakaladığı hayvanı ihramlının kesmesi de haramdır. Aksi halde ceza gerekir.

6. Sa'd, Zeyd ve Ali hadisleriyle çıkarımda bulunup onu delil olarak gösterenler pek azdır. Avlanılan hayvanın ihramlılar için avlandığı söylenebilir. Ravi bunu ya duymamış, ya da fark edememiştir.

7. Harem sınırları içinde ihramlı olmayanların avlanması haramdır.

8. İhramlının Harem sınırları dışında da avlanması yasaklanmıştır.

HAREMİN AV KAPSAMINA GİREN HAYVANLARI ÜRKÜTÜLMEZ; AĞAÇLARI VE OTLARI KESİLMEZ

Mekke ve dolayısıyla Harem sınırları içinde kalan kesim "Belde-i Emin", yani güven ve huzur beldesidir. Oraya giren her türlü tecavüzden emin olur. O bakımdan Harem sınırları içindeki kara hayvanları avlanmaz, ürkütülmez ve yine bu sınırlar içindeki ağaçlar ve otlar kesilmez. Şüphesiz bunların birtakım istisnaları vardır ki, mezheplerin görüş ve ictihadlarını naklettiğimizde belirteceğiz.

عَنْ اِبْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمُ فَتْحِ مَكَّةَ: إِنَّ هَذَا الْبَلَدَ حَرَامٌ لَايُعْضَدُ شَوْكُهُ وَلَايُخْتَلَي خَلاَهُ وَلَايُنَفَّرُ صَيْدُهُ وَلَاتُلْتَقَطُ لُقَطَتُهُ إِلاَّ لِمُعَرِّفٍ فَقَالَ الْعَبَّاسُ إِلاَّ الْإِذْخَرَ فَإِنَّهُ لَابُدَّ لَهُمْ مِنْهُ فَإِنَّهُ لِلْقُيُونِ وَالْبُيُوتِ فَقَالَ: إِلاَّ الْإِذْخَرَ.

İbn Abbas (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethettiği gün şöyle buyurdu:

"Şüphesiz ki bu belde (Mekke) haramdır: Dikeni kesilmez, yaş otları biçilmez ve koparılmaz; av (kapsamına giren) hayvanları avlanmaz ve ürkütülmez; sokakta yere atılmış sahibi belli olmayan nesnesi alınmaz, ancak muarrif (tarif eden, sahibini arayıp bulan ve bilen kimse) alabilir."

Bunun üzerine Hz. Abbas (radıyallahu anh) şöyle dedi: "Taş otlardan ancak izhir koparılabilir diye istisnada bulunun. Çünkü bu bitkiye gerek vardır, demircilerin ve evlerde kullanılma ihtiyacı söz konusudur." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem): "Ancak izhir müstesna." diye buyurdu."[286]

286 Buharî/Meğazi: 33, İlim: 29, Sayd: 8, 9 Müslim/Hac: 446 Tirmizî/Hac: 1, Diyat: 13 Nesâî/Menasik: 111 Ahmed: 4/31, 32, 6/385

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا فَتَحَ مَكَّةَ قَالَ: لاَ يُنَفَّرُ صَيْدُهَا وَلاَ يُخْتَلَي شَوْكُهَا وَلاَتَحِلُّ سَاقِطَتُهَا إِلاَّ لِمُنْشِدٍ فَقَالَ الْعَبَّاسُ: إِلاَّ الْإِذْخِرَ فَإِنَّا نَجْعَلُهُ لِقُبُورِنَا وَبُيُوتِنَا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِلاَّالْإِذْخِرَ.

Ebû Hureyre (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethettiğinde şöyle buyurdu:

"Buranın av (kapsamına giren) hayvanları avlanmaz ve ürkütülmez; dikenleri koparılmaz; yitiği helal olmaz, ancak onun sahibini bulmak amacıyla ilan edip duyurmaya çalışan kimsenin o yitiği alması helal olur."

Bunun üzerine Hz. Abbas (radıyallahu anh): "Ancak izhir otu müstesna. Çünkü biz onu kabirlerimizde ve evlerimizde kullanıyoruz." Rasulullah Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem):

"Ancak izhir otu müstesna (onu koparıp kullanabilirsiniz)" buyurdu."[287]

وَعَنْ عَطَاءٍ أَنَّ غُلاَماً مِنْ قُرَيْشٍ قَتَلَ حَمَامَةً مِنْ حَمَامِ مَكَّةَ فَأَمَرَ اِبْنُ عَبَّاسٍ أَنَّ يُفْدِيَ عَنْهُ بِشَاةٍ.

Atâ' (radıyallahu anh)'dan yapılan rivayete göre, adı geçen diyor ki:

"Kureyş'ten bir delikanlı, Mekke güvercinlerinden birini öldürmüştü. İbn Abbas o gencin öldürdüğü güvercine karşılık bir koyun fidye vermesini emretti."[288]

287 Buharî/Cenaiz: 77, Sayd: 9,10, Hac: 43, Likate: 7, Büyu': 28, Cizye: 22, Meğazi: 53, Müslim/Hac: 445

288 Ebu Davud/Menasik: 98, 99 Nesâî/ Menasik: 110, 120 İbn Mace/Menasik: 103 Şafiî/el-Ümm: 2/198

Hadis-i Şerifle İlgili Mezheplerin İctihad Ve Yorumları

Hanefiler'e göre: Harem'de biten otları ve ağaçları kesmek, biçmek haramdır. Ancak memlûk olan ve insanların ekip yetiştirdiği anlamda bulunan ot ve ağaçlan kesmekte bir sakınca yoktur. Bunun gibi kurumuş ot ve ağacı kesmekte de bir sakınca görülmemiştir.

İzhir otu müstesna edilmiştir.[289]

Harem dahilinde kırılmış ağaç ve otu, kurumuş ağaç ve otu kesip biçmekte bir sakınca yoktur. Yeter ki, başkasının mülkünde olmasın. Bunun gibi güzel kokusu olan izhir ve ishal için kullanılan sinameki de mübah kapsamına girmektedir. Çünkü bu iki bitkiden yararlanılmakta ve ihtiyaç hissedilmektedir.

Ağaçlardan da kendi kendine bitip yetişen ve insanların dikip yetiştirdiği türden olmayanı kesmek, budamak caiz değildir. Ancak bu ağaçlar kişinin mülkünde bulunursa onun da kesmesi haramdır, ne var ki bundan dolayı kendisine bir ceza gerekmez. Malik ve sahibinin gayri kesecek olursa, hem haram bir fiil işlemiş olur, hem de ceza gerekir. Bu da kesilen ot ve ağacın kıymeti takdir edilerek karşılığında fakirlere sadaka verilir.

Ot ve ağaçtan bazı istisnalar da söz konusudur: Çadır kurmak, ocak yapmak ve hayvanların çiftleşmesi için çukur açmak için o yerdeki ot veya ağacı kesmeğe cevaz verilmiştir. Çünkü bu hususlarda onları kesip koparmaktan kaçınmak mümkün değildir.

Aynı zamanda insanların ekip yetiştirdiği veya onların ekip yetiştirdiği türden kendi kendine yeşerip çıkan otları ve ağaçlan kesmek helaldir. Yeter ki başkasının mülkünde olmasın. Aksi halde kıymetini asıl mülk sahibine ödemek gerekir.[290]

289 İbn Human/Şerhu Fethi'l-kadir: 2/280, 281

290 Abdurrahman el-Ceziri/el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/649, 650'den özet.

Şüphesiz bu konuda ihramlı ve ihramsız arasında bir fark yoktur.

Şafiîler'e göre: İki harem (Mekke ve Medine) ot ve ağaçlarını kesmek ve biçmek haramdır. Ancak bunlar kendi kendine çıkan bitki ve ağaçlar olarak belirlenir. İnsanlar tarafından ekilip yetiştirilen bitki ve ağaçlar bu hükmün kapsamı dışında kalır. Aynı zamanda kuruyan ağaç ve otu kesip biçmekte bir sakınca görülmemiştir. Diğer yandan hayvana yem maksadıyla ve ilaç olarak kesilen otlara da cevaz verilmiştir, izhir de bu cümledendir. İnsanlara eziyet veren dikenleri de kesmek helal kılınmıştır.

Yasaklanan ot ve ağacı kesen kimseden tazmin ettirilir. Mesela büyük bir ağacı kesmeye karşılık bir inek ceza olarak ödetilir.[291]

Harem dahilindeki ağaçları ıslah bakımından ele alıp dallarını kesmekte de bir sakınca görülmemiştir. Kurumuş ot ve ağaçları kesmek de mübahtır. Ağaçlar ister kendi kendine bitip yetişsin, isterse insanlar tarafından yetiştirilsin fark etmez. Ama kendiliğinden çıkan ot ve bitkiyle, insanlar tarafından ekilip yetiştirilen ot ve bitki bir değildir. Kendiliğinden çıkanlara bazı istisnalar dışında dokunulmaz; insanlar tarafından ekilip yetiştirilenler kesilir ve biçilir. Bunda bir sakınca yoktur.

Ayrıca hurma ağacının budaklarını, ağaca zarar vermeyecek şekilde yapraklarını kesmek helaldir. Meyva ağacının meyvesını koparmak, sivak ağacının dal ve budaklarını dişleri temizlemek için koparmak da caizdir, mübahtır. Aynı zamanda ağaç ve ottan ilaç olanlarından bir şeyler koparmakta da bir sakınca görülmemiştir. Mesela hanzel ve sinameki otları bu cümledendir.[292]

Hanbelîler'e göre: Bu mezhep imamlarının görüş ve çıkarımları Hanefîler'in görüş ve çıkarımlarıyla birleşmektedir.[293]

Malikîler'e göre: Kendi kendine çıkıp yetişen ot, bitki ve ağaçları

291 Fethü'l-vehhab Bi-Şerhi Menheci't-Tullâb: 1/154'den özet.

292 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/649

293 İbn Kudame/el-Muğnî: 3/364, 365

kesmek haramdır. İsterse bu tür bitkiler insan tarafından ekilsin fark etmez. Aynı zamanda bunların yaş ve kuru olması arasında fark yoktur. Ancak bu yasak ot ve ağaçtan şunlar istisna edilmiştir:

İzhir (güzel kokulu bitki),

Sinameki, buna tedavide ihtiyaç vardır,

El bastonu olarak kullanmak için kesilen dallar,

Bağ ve bahçeleri ıslah etmek için kesilen ot ve ağaç,

Ağaç yapraklarını dallarına zarar vermeden çırpmak,

İnsanlar tarafından adet edinilen bitkileri ve ağaçları kesmekte bir sakınca yoktur. İsterse bu tür ağaçlar kendiliğinden yeşermiş olsun.[294]

Konuyla İlgili Diğer Hadis-i Şerifler ve Tahliller

286 nolu İbn Abbas hadisi sahihtir ve çıkarıma, ihticaca salihtir. Bunun gibi **287** nolu Ebu Hureyre hadisi de sahihtir ve delil olarak gösterilmeye salihtir. Nitekim müctehidlerin hemen hepsi bu iki hadisle çıkarım ve ihticacda bulunmuştur.

288 nolu Ata' hadisini aynı zamanda İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî tahric etmişlerdir. Bu rivayete dayanarak bir güvercine karşılık bir koyun kefaret olarak kesilmesini kabul edenler arasında İmam Şafiî, İbn Ömer, Ömer ve Osman da bulunuyor. (radıyallahu anhum).

İmam Malik ise, Harem güvercinine karşılık sözü edilen cezayı, Harem dışındaki güvercine bedel kıymeti takdir edilir demiştir.

Hadis-i Şeriften Çıkarılan Hükümler

1. Harem dahilinde kendiliğinden yeşerip biten ot ve ağaçlan kesmek haramdır. Bundan dolayı ceza gerekir.
2. Harem dahilindeki ot ve ağaçları kesmek hem ihramlıya, hem de

294 el-Fıkhu Ale'l-Mezahibi'l-Erbaa: 1/650

ihramsıza yasaklanmıştır.

3. Ot ve ağaç kuruyup işe yaramaz hale gelince onları kesip biçmekte bir sakınca görülmemiştir.

4. Çadır kurmak, ocak açmak ve benzeri lüzumlu işleri görmek için Harem dahilindeki otları kesmek caizdir. Bazısına göre, kıymeti ödenir.

5. Harem dahilindeki kendiliğinden yeşerip biten ağaçları ıslah etmek için bazı dal ve budaklarım kesmeğe de cevaz verilmiştir. Aynı zamanda dallarını zedelemeden yapraklarını hayvanlar için silkmekte bir sakınca yoktur.

6. Harem dahilindeki bitkilerden izhir, sinameki ve benzer kokulu ve ilaç olarak kullanılanlarını kesip toplamakta da bir sakınca görülmemiştir.

7. İnsanlar tarafından ekilen ağaçlan ve bitkileri kesip biçmek mübahtır. İmam Şafiî'ye göre, ağaçları kesmek mübah değildir.

8. İnsanlar tarafından dikilen ağaç ve diğer bitki türlerinin kendi kendine yeşerip çıkanlarını kesmek mübahtır.

9. Bu türlerin dışında kalanlarını kesmek, kırmak caiz değildir.

10. Böylece Şafiîler'e göre, Medine'deki ağaç ve otlar da aynı hüküm kapsamına girer.

11. Kutsal Harem topraklarını yeşillendirmek, bol ağaç dikip çeşitli ürünler yetiştirmek bu yasağın hikmetini yansıtmakta ve İslâm'ın yeşilliğe ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Özellikle Mekke gibi İslâm'ın merkezi olan ve her zaman için hac ve umre yapmak isteyen Müslümanlar tarafından toplanmaya vesile olan bu kutsal yerin bol yeşillikle süslenmesi ayrı bir anlam taşır.

I. KONU

ZEKAT

İslam'da Zekatın Yeri Ve Önemi 11
Binek Ve Davarların Zekatı 20
Köle, At Ve Eşeğin Zekatı Verilir Mi? 30
Altın Ve Gümüşün Zekatı 35
Ekin Ve Meyvenin Zekatı 40
Bal Ürününden Zekat Gerekir Mi? 48
Maden Ve Rikazın Zekatı 52
Tahakkuk Eden Zekatı Vermekte Acele Etmek 57
Zekatı Başka Yere Göndermeyip Belde Fakirlerine Vermek 61
Zekatın Sarf Ciheti 66
Fakir, Miskin Ve Zengin 66
Zekat Toplamakla Görevlendirilenler 72
Müellefetül-Kulûb 77
Köleye Zekat Verilir Mi ? 81
Borçluya Zekat Verilir Mi ? 84
Zekatı Allah Yolunda Ve Yolda Kalmışlara Harcamak 88
Haşimoğullarının Zekat Alması Haramdır 93
Zengin Verdiği Zekatı Satın Alabilir Mi ? 99
Zekâtül-Fitr (Fitre) 105

II. KONU

ORUÇ

Oruç 117
Bulutlu, Sisli Gün Ve Şek Günü 127
Bir Beldenin Hilali Görmesiyle 135
Diğer Belde Sakinlerinin Ona Uyup Oruç Tutmaları Gerekir Mi? 135
Farz Oruçlarda Geceden Niyet Getirmek 140
Kendisine Oruç Farz Olanın Hükmü 147
Orucu Bozan Şeyler 154
Oruçlu İken Kusmak Veya Sürme Kullanmak 164

Oruçlunun Unutarak Bir Şey Yemesi Veya İçmesi....171
Oruçlu İken Gıybetten, Boş Ve Anlamsız İşlerden Korunmak....176
Oruçlu İken Sıcaktan Dolayı Yıkanmak....178
Oruçlu İken Eşini Öpen Kimsenin Durumu....183
Oruçlu Kimsenin Cünüp Olarak Sabahlaması....188
Ramazan'da Orucunu Cinsel İlişki ile Bozan Kimseye Kefaret Gerekir Mi?....194
İftar Etmeden Birkaç Günün Orucunu Birbirine Bağlamak (Savm-i Visal)....205
İftar Ve Sahur Adabı....210
Orucu Bozmayı Mübah Kılan Sebepler Ve Bozulan Orucun Kazası....221
Niyet Edilip Başlanılan Orucu Bozmak....233
Ramazan'da Sefere Çıkmaya Niyet Ettiği Gün İftar Edebilir Mi?....238
Seferi Kişi Oruç Tutmayabilir....244
Ramazan'da Hastanın, Yaşlı Kimsenin, Gebenin Ve Süt Emzirenin Durumu....248
Ramazan Orucunu Birbiri Ardınca Veya Müteferrik Şekilde Kaza Etmek....256
Ölen Kişinin Adayıp da Tutmadığı Orucu Onun Yerine Tutmak....267
Tetavvu (Nafile) Oruç....273
Zilhicce'nin On Gününde Ve Özellikle Arefe Gününde Oruç Tutmak....278
Muharrem Ve Aşura Orucu....284
Şaban Ve Haram Aylar Orucu....294
Receb Ayıyla İlgili Rivayetler....299
Pazartesi Ve Perşembe Oruçları....302
Yalnız Cuma Ve Yalnız Cumartesi Oruç Tutmak Mekruhtur....306
Her Aydan Üç Gün Oruç Tutmak....314
Bir Gün Oruç Tutup Bir Gün İftar Etmek....319
Yolculuk Halinde Olanın Ve Bir de Savaşanların Nafile Oruç Tutması....324
Nafile Oruca Başlamak Onu Gerekli Kılar Mı?....327
Ramazan'ı Oruç Tutarak Karşılamak....333
Bayram Günlerinde Oruç Tutmak Haramdır....338
İtikâf....346
Ramazan'ın Son On Günü Ve Kadir Gecesi....362

III. KONU

HAC

Hac Ve Umre'nin Vücubu 375
Farz Olan Haccın Hemen Yerine Getirilmesi Vacip Midir? 384
Başkasının Yerine Haccetmek 388
Hac Yolculuğu İçin Azık Ve Binek Gerekir 396
Mahremi Olmayan Kadının Sefere Çıkması Caiz Midir? 402
Vekâleten Haccetmenin Hükmü 411
Çocuk Ve Kölenin Yaptığı Haccın Hükmü ? 415
İhramla İlgili Mikatlar 422
Özürsüz Olarak Mekke'ye İhramsız Girmek 432
Hac Ayları Ve O Aylardan Önce İhrama Girme Durumu 440
Yılın Tamamında Umre Yapmanın Cevazı 445
İhrama Girmek İsteyenin Yapması Gerekenler 451
Haccın Çeşitleri Ve Efdal Olanı 455
Telbiye, Telbiyenin Keyfiyeti Ve Hükmü 471
İhramlıya Mübah Olan Ve Kaçınması Gereken Şeyler 478
İhramlının Başını Örtmekten Kaçınması 487
İhrama Girmeden Önce Sürülen Güzel Koku 492
Güzel Kokunun Devamında Bir Sakınca Var Mıdır? 492
İhramlının Bir Özürden Dolayı Saçını Traş Etmesi 497
İhramlının Hacamat Yaptırması 502
İhramlı Kişi Ne Nikah Yapar, Ne de Nikahlanır 507
İhramlının Avlanması Haramdır 513
İhramlının Avlanan Hayvanın Etinden Yemesi Caiz Değildir 522
Haremin Av Kapsamına Giren Hayvanları Ürkütülmez 533
Haremin Ağaçları Ve Otları Kesilmez 533